DEGL' ISTORICI DELLE COSE VENEZIANE,

I quali hanno ſcritto per Pubblico Decreto,

TOMO SECONDO,

CHE COMPRENDE LE ISTORIE VENEZIANE LATINAMENTE SCRITTE

DA

PIETRO CARDINALE BEMBO.

Aggiuntavi la Vita dell' Autore, la Cronologia eſatta nel margine, e un indice copioſo.
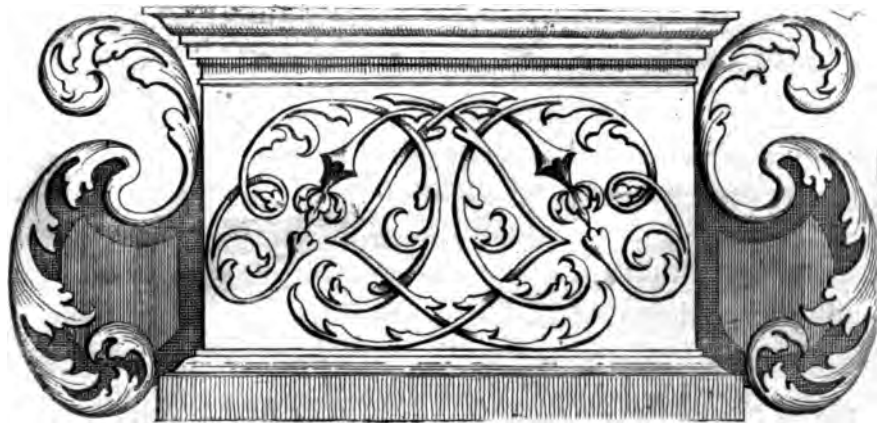
IN VENEZIA, MDCCXVIII.
Appreſſo il Loviſa.
CON LICENZA DE' SUPERIORI, E PRIVILEGIO.

PETRUS BEMBUS CARDINALIS.

(a) PETRI CARDINALIS BEMBI VITA,

(b) Auctore JOANNE CASA.

Notis illustravit & auxit

APOSTOLUS ZENUS.

(a) Petri Bembi *vita*) *Petri Bembi* vitam, praeter *Joannem Casam*, enarravit etiam Italice *Ludovicus Beccatellus*, patricius Bononiensis, archiepiscopus Ragusinus, & apud Venetos Nuncius apostolicus. Vernaculo pariter sermone circumfertur, ad *Bembi* historias in vernaculum sermonem translatas edita, altera ipsius vita auctore anonymo; qui tamen in eam inspexisse videtur, quam *Casa* conscripsit, unde praecipua quaeque summatim excerpta. Hanc minime fortasse aberrant, si qui *Carolo Gualterutio*, Fanensi, qui *Bembo* persamiliaris fuit, adjudicant. Eamdem quoque exposuere *Franciscus Sansovinus*, ac *Andreas Thevet*, Gallus, aliique multi; inter quos plura scitu dignissima retulerunt *Benedictus Varchius*, & *Speronus Speronius*, uterque in funebri *Bembi* laudatione: alteram e suis typis Antonius-Franciscus Donius, anno M.D.LII. evulgavit; altera una cum aliis *Speronii* orationibus omnium manibus teritur.

(b) *Auctore* Joanne Casa) *Bembo* familiarissime usus est *Casa*. Satis utriusque opera testantur, quanta inter ipsos intercederet necessitudo, quae alterum alteri primum Patavii conjunxit anno M. D. XXVIII. cum *Casa* una cum *Beccatello* illuc profectus est, ut graecas literas a clarissimis illius aetatis doctoribus disceret. Id tradit *Antonius Gigas*, Forosemproniensis, qui *Beccatelli* fuit ab epistolis, in ejusdem *Beccatelli* vita, cujus exemplum debeo humanissimo aeque ac eruditissimo viro *Joanni-Josepho Ursio*. Ipsa *Gigantis* verba juvat hic exscribere, cum praecipue quaedam de *Casae* vita eadem illustrent, quae clariora fieri optavit etiam vir literarum laude clarissimus *Joannes-Baptista* Abbas *Casottus*, Pratensis, in *Casae* vita pag. 36. Cum enim *Gigas* enarrasset, filio esse obsecutum *Beccatelli* patrem, ut, juris scientia dimissa, graecis latinisque literis operam daret; haec subjicit: *Da così desiderata risposta preso animo Lodovico, & sollevato da lui* (a patre videlicet) *non solo col consenso datogli, ma con denari anchora, in compagnia di* Giovanni (*Joannes Casa* hic erat, quem Bononiae condiscipulum habuerat) *et d'alcuni altri se n'andò a Padova, ove a pena arrivato cominciò ad attendere alla lingua greca, trovandosi nell' età di 27. anni*. (IIII. kal. februarias anno M. D. I. Bononiae in lucem editus *Beccatellus*) *& ivi fece stretta amicitia con* PIETRO BEMBO, Trifon Gabrielli, Benedetto Lampridio, *& con altri huomini dotti, & eccellenti,*

PE-

ETRUS BEMBUS (*a*) VENETIIS natus est, annis post Christum ortum M.CCCC.LXX. (*b*) Patrem habuit Bernardum Bembum, (*c*) hominem, cum vetere nobilitate, tum doctrina, tum etiam dignitate clarissimum: nam res Venetum publica a certis nominatim familiis administratur: eae clarae habentur: reliqui cives, quamquam sunt eorum multae amplae honestaeque familiae, neque genus suum magnopere extollunt, & in sua quique re gerenda occupati, civitatis procurationem fere non attingunt. Inter eas familias Bembi antiquissima stirpe orti, cum omni tempore in republica floruerint, ampli in primis, illustresque numerantur. Erat praeterea Bernardus suo etiam privatim nomine, propter juris scientiam, qua plurimum excellebat, apud civitatem multum admodum gratiosus; & propter summam prudentiam, multiplicemque rerum usum, propterque vitae gravitatem, magna in homine erat auctoritas (*d*). Hic cum a sua civitate ad populum Florentinum legaretur, qua in legatione obeunda biennium domo abesse Venetorum legibus cogeretur, faciendum sibi esse existimavit, ut Petrum filium, quamquam admodum is tum puer erat, secum educeret; propterea quod Florentinorum instituta parum a Venetorum moribus illo tempore abessent: non dum enim sub unius dominatione illorum erat respublica, sed nobilitatis fere arbitrio regebatur; &, quod ea civitas praestare ingeniis cre-

---

(*a*) Petrus Bembus *Venetiis natus est annis post Christum ortum M.CCCC.LXX.*) Dies *Bembi* natalis incidit in XIII. kalendas junias. *Beccatellus*.

(*b*) *Patrem habuit* Bernardum Bembum) Matrem autem *Helenam Marcellam* pari familiae splendore, ac vetustate. *Beccatellus*, *Gualterutius*, *Sansovinus*, & infra etiam ipse *Casa*.

(*c*) *hominem, cum vetere nobilitate, tum doctrina, tum etiam dignitate clarissimum*) Doctoratus laurea, equestri gradu, & senatorio ordine insignis *Bernardus* fuit. Plura scripsit, quamvis paucissima typis vulgata sint. Inter *Sabellici* epistolas libro VIIII. una occurrit a *Bernardo* conscripta; una vero atque altera ad *Petrum Barotium*, Patavinum episcopum, datae, inter eas quae *Petri* filii sunt ad Familiares lib. II. In *Petrarcha Redivivo Tomasini* pag. 27. exstat breve *Bernardi* praeloquium ad duos *Francisci Petrarchae* libros, quos *de Vita solitaria* inscripsit. Refert *Jovius* in Elogiis epigramma a *Bernardo* confectum, & Ravennae sepulcro Dantis inscriptum. Codex est manu exaratus apud *Hieronymum Baruffaldum*, virum doctissimum, cui titulus, *Bernardi Bembi orationes a.* 1487. quarum unam me vidisse memini *in funere Bertholdi Marchionis Estensis pro dominio Venetorum imperatoris in Turcas*. Inter meos codices pariter manu exaratos commentarius latinus servatur de itinere, quod Romam anno M.D.IIII. *Bernardus Bembus* habuit una cum septem aliis pari nobilitate viris ad Julium II. novum Pontificem legatus: qui tamen commentarius ad finem minime perducitur, quod eum, puto, auctor non absolvit. *Bernardi Bembi* plurimi cum laude meminerunt ejus aetatis clarissimi viri, *Politianus* in epigrammatis; *Sabellicus* in epistolis & decadibus; *Carmelita* in poematis; praecipue vero *Marsilius Ficinus* iterum iterumque pluribus epistolarum suarum locis, ubi saepius id jactat, quod vivere sibi temporibus iis obtigerit, quibus tantum virum licuit praesentem intueri. Domi forisque praecipuos magistratus *Bernardus* gessit, quorum aliqua infra incidet mentio. Ad plures abiit mense junio anno M.D.XVIIII. annos natus LXXXV. menses VI. quod manifestum est ex quibusdam *Petri* filii epistolis; atque ex consolatoria de patris morte, quam eidem *Petro* dedit III. non. julias anno M.D.XVIIII. vir doctissimus *Nicolaus Delphinus*, Patricius Venetus. Hanc ipse offendi in quodam meorum codicum mss. qui carmina italica praestantissimorum decimisexti saeculi virorum continet.

(*d*) *Hic* (Bernardus) *cum a sua civitate ad populum Florentinum legaretur*) Una cum *Joanne Emo* a Veneta ad Florentinam rempublicam orator *Bernardus* missus est ob eas caussas quas retulit *Scipio Ammiratus* Historiae Florentinae parte II. pag. 124. Itaque *Petrus* cum patrem Florentiam proficiscentem est prosecutus, annos tantum octo natus erat: jure hic itaque vocatur *admodum puer*. Proderit id modo animadvertisse.

(*a*) *Emen-*

creditur, acui puerum, in quo jam tunc praeclara indoles elucesceret, volebat: tum Italicam linguam, qua non elegantissime Veneti, illis praesertim temporibus, uterentur, (*a*) emendari in illo, Florentinorum hominum consuetudine, existimabat posse: nam omnium Italiae nationum commodissime eam loqui civitatem autumant. Nec vero patris consilium filii fefellit industria: sic enim excitatum puerile Bembi ingenium Florentiae est, sic tenerae pueri aures, animusque puro ac dulci illo Etruscorum sermone imbutus, ut jam inde a prima adolescentia, multa cum Latine, tum vero Thusce a se scripta ediderit, quibus nihil hominum auribus politius, nihil omnino elegantius, aut suavius accidere possit. (*b*) Jacebat omnino temporibus illis eloquentia: inquinate enim loquebantur; (*c*) nullus erat verborum delectus, nullum scriptorum discrimen. nam & ipse negligebatur Cicero, vel contemptui potius erat; & Caesarem propter historiam modo cursim & negligenter legebant; Terentium, Virgilium, bonos ceteros, in ludo tantum, idque perpauci, ediscebant: post puerilem illam disciplinam sumebat eos in manus nemo. duros, obscuros, asperos scriptores adamabant; consectabanturque abditas, abstrusasque historias aut fabulas: qui iis ineptiis referti essent auctores, ii eruditi numerabantur: itaque unus Ovidius

---

(*a*) *emendari in illo, Florentinorum hominum consuetudine existimabat posse*) Plurimum *Bembi* studio ac literis nostratem linguam debere, ne Florentini quidem, qui ejus doctores merito habentur, inficiari audent. Uno id ore confitentur *Salviatus*, *Gellius*, *Varchius*, *Lenzonius*, aliique permulti. Verum, ut *Bembi* laudem ad suos derivent, eum ajunt omnes etrusci sermonis veneres assecutum biennio illo, quo cum patre est Florentiae commoratus. Aliter tamen sentient, si qui secum reputabunt, decennem adhuc *Bembum* Florentia discessisse; qua aetate puer non certas sermonis leges, non nativos, non foris quaesitos orationis colores satis intelligere, quantumvis acri ingenio, poterat. *Accedit*, quod id temporis & apud Etruscos informis omnino & exlex orthographia, eaque erat loquendi scribendique ratio, ut ex ejus aevi scriptoribus satis patet, quae multum aberat ab illa, ob quam in honore adhuc est saeculum XIIII. sanitate; quamvis *Laurentii Medices* potissimum, & *Politiani*, paucorumque aliorum opera iterum pristinas vires sumere videretur; quorum tamen auctorum scripta, haud illa quidem ita multa, aliquando illius saeculi barbariem redolent, & fluunt lutulenta. Tanti propterea *Bembo* italicam linguam, quanti stetisse latinam, puto. Utramque, non audiendis hominibus, sed doctorum virorum monumentis legendis didicit: utramque ex purissimis hausit fontibus: utramque assidua cura, acerrimoque judicio a sordibus purgatam, priorique decori restitutam, certisque legibus firmatam & ipse adhibuit, & aliis adhibendam tradidit: ut merito utriusque parens & magister, si ejus tempora respiciamus, dici & haberi debeat. Plura cum apud *Varchium*, tum apud *Speronium* legito, oratione in *Bembi* funere, omnia iis consona quae hic apud *Casam* occurrunt. Attamen ne ipse quidem diffiteor, plurimum *Bembo*, quamvis admodum puero, profuisse, quod inter Florentinos, per duos integros annos versatus sit; ut, si minus scriberet emendate, quod per aetatem consequi haud licebat: at saltem castigatior in loquendo esset, quam si per illud tempus aut domi suae, aut ubivis extra Etruriae fines degisset.

(*b*) *Jacebat omnino temporibus illis*, &c.) Iisdem coloribus jacentis, ac pene demortuae latinitatis statum expressit laudatus *Speronius*.

(*c*) *nullus erat verborum delectus*, &c.) In eamdem sententiam locutus eloquentissimus vir *Marcus-Antonius Muretus* II. voluminis *oratione* XVI. *Cum post restitutas a Medicea potissimum familia literas, infinita quaedam vis extiterit hominum in omni genere eruditorum, cumque & nostra, & patrum memoria homines summis ingeniis praediti tam multam in latine loquendi studio operam posuerint, ut id unum prope operis habere viderentur: paucissimi tamen, quorum scripta, non dico sermonis vitiis careant, nam hoc quidem illorum nemini contigit, sed aliquam saltem priscae illius, & naturae latinitatis imaginem contineant, extiterunt. Ut Graeci proverbio dicunt*, multos esse qui thyrsum ferant, sed paucos Bacchos: *ita multorum falsa quadam latini sermonis specie inducta, & oblita oratio est: paucorum latina. Duo in Italia summi viri duces ceteris ad hanc laudem capessendam, & quasi antesignani fuerunt*, Jacobus Sadoletus, & Petrus Bembus: *qui etiam propter ejusdem studii similitudinem* Christophorum Longolium, *Belgam*, *in deliciis prope atque in amoribus habuerunt*.

(*a*) *Er-*

diusde veteribus in honore erat. (*a*) Ergo, si verum quaerimus, nihil ante Bembi aetatem Latine scriptum octingentis ipsis annis, aut eo amplius est, quod Romam illam veterem redoleat; aut magnopere lectione dignum sit: soloecismum enim vitabant, quantum quidem ex arte grammatica didicerant, idque ipsum haudquaquam semper: id unum praestare qui poterant, Latine loqui se se putabant: nulli, qui purus ille incorruptusque veterum Romanorum sermo esset, noverant, ac ne suspicabantur quidem. Par erat atque idem eorum error, qui Italice scribebant: qui cum duos haberent scriptores, mea quidem sententia, vel cum Latinis, vel cum Graecis conferendos: nam alterius versus & suavitatis plurimum habent & dignitatis, & variis ingenii, aut etiam artis luminibus referti sunt, & animum saepe permovent atque impellunt, ut de amore ne Graecus quidem quisquam melius; alterius oratio dulcis, copiosa, polita, ornata, mollis, faceta, rem ante oculos ponens, ut geri ea, quae legas, non narrari videantur. Hos cum haberent auctores duos, utrumque in suo maxime genere excellentem, scribebant ipsi inepte, abjectissimis verbis; nullus erat orationis ornatus, nullae homine erudito dignae sententiae, nulla compositionis, aut numerorum ratio. licet in manus sumere, quae tunc multi scriptitarunt, (*b*) praeter unum Politianum, illumque ipsum minus dulcem, minus omnino elegantem, quam ut legisse Petrarcae lectissimos versus videatur; ceteros ad unum indignos dicas, qui in scriptorum numero habeantur. unum scurrile vigebat genus; in eo sane ridiculi nonnulli; sed ipsi quoque multis in locis inertes ac languidi. Hanc igitur inter erroris atque inscitiae caliginem Bembus ad veterum scriptorum tamquam lumen ac lucem (*c*) respexit primus, primusque ab hominibus, magnis quidem hortationibus, magno suo labore, multis reclamantibus ac repugnantibus, impetravit, ut Ciceronis, ut Virgilii, ut Caesaris similes se se in dicendo, quam Apuleji, Macrobii, Statiique esse mallent; cum contenderet oportere, qui scriberent, eam dicendi formam, quae optima esset, habere animo & cogita-

(*a*) *Ergo si verum quaerimus*, &c.) Idem est *Danielis Heinsii* de *Bembo* judicium oratione XVIIII. pag. 217. edit. Amstelod. M. DC. LVII. quod scilicet *solus prope ea tempestate latine scriberet, & quod proprium tum Italorum erat, puram ac ingenuam, nec calamistris ullis, aut pigmentis infuscatam atque inustam excluderet orationem*. Tantam autem ex hac linguarum italicae ac latinae reconditiori scientia *Bembus* voluptatem capiebat, ut *Speronius* dialogo de linguis pag. 103. ubi illum cum *Bonamico* aliisque colloquentem inducit, ejus ore sensuque asserat, se, quantum linguarum notitia valebat, cum Mantuano marchionatu minime commutaturum.

(*b*) *praeter unum Politianum*, &c.) Castigatissimus in scribendo & latine & italice *Politianus* fuit; quippe qui iis erat instructus ingenii viribus, ut regnantem per illa tempora barbariem totius Latii, totiusque Italiae finibus posset depellere. Minus tamen eum, non *Casa* solum, sed alii quoque laudant, quod nullum sibi ad imitandum optimum auctorem proposuit. Haud semper itaque ita purus emendatusque est, ut nihil desiderandum reliquerit. *Scioppius* Dissertatione *de Rhet. exercit. generibus* pag. 27. ita de illo judicat: *Ab hoc vitio non satis* Politianus *cavet, etsi id eum ingentibus virtutibus aliis redimere fatendum est*. Eadem tradidere *Gyraldus* dialogo de *poet. nostr. temporum*; *Paullus Cortesius* epistola *de imit*. *Julius Caesar Scaliger* VI. *Poeticae* libro, atque alii. Quin *Politianus* ipse stylum unice suum, ingeniumque nulli addictum videtur jactare lib. I. epist. I. his verbis: *Est autem omnino stylus epistolarum mearum ipse sibi dispar: quo nomine multum quoque scio, reprehendar. Nam nec eadem mihi semper voluntas, nec idem cuique vel personae, vel materiae congruebat*.

(*c*) *respexit primus*) Ita *Varchius* in *Herculano* pag. 24. PRIMO *il* Bembo *di tutti osservando le regole della grammatica, e mettendo in opera gli ammaestramenti del bene e artificiosamente scrivere, l'imitò* (Petrarcham scilicet) *da dovero, e rassomigliandosi a lui, mostrò la piana e diritta via del leggiadramente, e lodevolmente comporre nella lingua fiorentina*. *Carolus* autem *Lenzonius*, Flo-

gitatione comprehenſam ; ad eam tamquam ad exemplum aliquod orationem ſcriptionemque ſuam dirigere; Demoſthene autem, aut Cicerone perfectius in dicendo aliquid promere ſe poſſe qui profiterentur, ſua quidem ſententia nimium ſubire oneris, nimium ſuis fidere viribus; quorum etiam jam olim errore ac temeritate factum eſſe exiſtimabat, ut malos multos ſcriptores haberemus : nam, cum nonnulli a Cicerone diſcedere, ſuique plane eſſe vellent, cum aliter, atque ille, dicere ſtuderent, quoniam is perfectus, abſolutuſque eſſet; deterius dicere cogebantur. Haec Bembus cum dictitaret, cumque etiam litteris mandaret, aegre ille quidem, ſed multis tandem perſuaſit, ſpretos ac repudiatos antea ſcriptores optimos illos, repeterent : propoſitoſque ſibi ad imitandum haberent. (*a*) quo quidem Bembi labore, quibuſque praeceptis, quantum eloquentia adaucta ſit, cuivis facile eſt noſcere; ſi ea, quae ante hanc illius diſciplinam ſcripta ſunt, cum hujus aetatis ſcriptoribus conferantur. (*b*) Ea obita legatione domum Bembus cum patre rediit, jam bonarum artium ſtudiis incenſus, jam elo-

b quen-

Florentinus, in *Defenſione florentinae linguae* pag. 140. *A tempi noſtri*, PRIMO *di tutti gli altri, per quanto io ne ſappia, è ſtato il Reverendiſs.* Bembo; *& aſſai copioſamente di non Toſcano: avvegna che più per forza di precetti latini & greci; che per bontà di orecchio, per quanto ſi può giudicare da le ſue* Proſe.

(*a*) *Quo quidem* Bembi *labore*) Favet *Bembi* laudibus, *Caſaeque* judicio *Daniel-Georgius Morhoſius* in *Polyſthor. literar.* lib. I. cap. XXIII. n. 38. pag. 367. *Magni faciendus itaque is autor eſt ob honorificum adeo teſtimonium* Joh. Caſae, *qui romanae linguae peritiſſimus fuit, ut hodieque ejus ſcripta ut ut pauca, magni aeſtimentur Italis.*

(*b*) *Ea obita legatione domum* Bembus *cum patre rediit*) Vertebat tum annus M.CCCC.LXXX. Statim eum pater *Joanni-Alexandro Urticio* in diſciplinam tradidit. Ab hoc latinam linguam *Petrus* didicit, excitatuſque eſt, ut graecae operam daret; cujus conſilii pater quoque auctor fuerat, optimae filii inſtitutioni intentus. Itaque, poſt duodecim annorum ſtudium, ſtatuit Meſſanam in Siciliam proficiſci, ubi eam publice magnoque cum honore clariſſimus *Conſtantinus Laſcaris*, Byzantius, profitebatur. Iis literis, quas eidem *Urticio*, magiſtro, *Bembus* dedit ex Noniano ſuo IIII. kal. apr. M. CCCC. LXXXXII. cum omnia jam ad iter paraverat, quod inſequente luce ſuſcepturus erat, haec ſcribit unius adhuc famae teſtimonio nota: *Eſt in Sicilia Meſanae* Conſtantinus Laſcaris, *vir non modo Graecus, ſed etiam Byzantius: quae quidem urbs ſola ex univerſa Graecia retinere probitatem illam Atticam antiqui ſermonis, in qua reſidet adhuc quidem ejus linguae probitas, plane dicitur. Eaque in urbe ludum aperuit, exercuitque multos jam annos, & caſte, nec ſine dignitate. Is valde omnium hominum ſermone laudatur. Scripſit de primis grammatices elementis librum ad inſtituendos pueros, qui habetur, & legitur*, &c. Hoc de Graecorum grammatica *Conſtantini Laſcaris* opus, quod toties typis editum eſt, prima eſt graeco-latina praelorum fetura : prodiit autem Mediolani in folio anno M. CCCC. LXXX. ad cujus editionis calcem haec habentur: *Hoc divinum opus impreſſum eſt Mediolani in kalendas octobres.* M. CCCC. LXXX. *& interpretatum per venerabilem virum utriuſque linguae doctiſſimum ac optimum* Johannem *Monachum Placentinum:* cujus interpretis opera ac ſtudio pariter Mediolani anno inſequente vulgatum eſt in folio *Pſalterium Davidicum*, ab eodem latine verſum. Hoc *Joannes Monachus Placentinus* idem eſt, aut ego fallor, ac *Joannes Craſtonus*, Placentinus, inſtituto Carmelita, qui Venetiis in lucem emiſit anno M. CCCC. LXXXXVII. *Lexicon* graecum, cujus, quamquam haud magna cum laude, meminit Epiſtola *de ſuae typographiae ſtatu Henricus Stephanus*. Hic autem de Graecorum arte grammatica *Laſcaris* liber (id liceat obiter innuere, quoniam ſermo de illo eſt) primus omnium ex Aldi ſenioris typographia prodiit *Venetiis*. M. CCCC. LXXXXV. *octavo martii* in 4. Porro typographus lectores allocutus, ideo inquit, ſe opus illud emittere, ut eſſet *quoddam quaſi praeludium ſummis noſtris laboribus, & impenſis, tantoque apparatui ad imprimenda graeca volumina omnis generis*, &c. Id etiam inferius aſſerit, nimirum editionem priorem (Mediolanenſem ſcilicet) longe pluribus mendis ſcatere, cum eam ipſe *Laſcaris* emendaſſet *in locis circiter centum & quinquaginta*. Subjicit vero deinde, ejuſdem exemplum, *emendatum manu ipſius* Conſtantini, *nobis dedere commodo* Petrus Bembus & Angelus Gabriel, *Patricii Veneti adeo nobiles, praeſtantique ingenio juvenes, qui nuper in inſula Sicilia graecas literas ab ipſo* Laſcari *didicerunt, & nunc Patavii incumbunt una liberalibus diſciplinis.*

(*a*) *Ita-*

quentiae, ac scribendi magno quodam amore flagrans. (*a*) Itaque in Siciliam usque ad Constantinum Lascarem Graecarum litterarum causa profectus, (*b*) trienniumque ibi commoratus est; tantumque ingenio, labore, assiduitate profecit, ut Graece non modo optime sciret, sed etiam polite, luculenterque scriberet: (*c*) atque in Sicilia cum esset, Latine de Aetnae incendiis scripsit (*d*) ad Angelum Gabrielem: qui liber, ab eo editus, in manibus hominum eruditorum non sine aliqua laude versatur. Post eam peregrinationem celeriter Bembus assecutus est, ut maxima apud omnes Italiae civitates, tum apud exteras etiam nationes, ejus esset ingenii admiratio: ita enim, uti res est, sic homines statuebant; perdifficile factu esse unum

(*a*) *Itaque in Siciliam*) Eodem anno III. kal. apriles Venetiis per Clodiam iter Siciliam versus ingressus est, unaque *Angelus Gabrielius*, qui idem consilium ob eorumdem studiorum communionem inierat. Terrestri itinere Neapolim pervenit, unde Messanam trajecturus naviculam conscendit, ac satis molesta decem dierum navigatione tandem Messanam tenuit IIII. non. majas. De itineris ratione adventuque suo, quaque comitate a *Lascari* sit exceptus, *Bernardum* patrem certiorem fecit, datis Messanae literis III. kal. junias (*Familiar. lib. I. epist. IIII.*). *Itaque naviculam nacti, decimo die Siciliam tetigimus nauseantes: sed abstersit nobis omnem molestiam* Constantini Lascaris *humanissima congressio, qui nos excepit libentissime, & liberaliter est pollicitus: idque res praestat. Erudimur enim mira ipsius diligentia, tum amore prope paterno. Omnino nihil illo sene humanius, nihil sanctius: reliqua etiam omnia ex sententia.*

(*b*) *trienniumque ibi commoratus est*. Messanae annos paullo amplius duos commoratus est. Ipse ad *Joannem-Baptistam Statum*, qui ex *Juliani*, sancti Petri in vincula Cardinalis, familia erat, XXII. kal. octobr. M.CCCC.LXXXXIIII. Venetiis de itinere Siciliensi, deque suo in patriam reditu literas (*Familiar. lib. I. epist. VIIII.*) dedit. *Post primos dies, quos totos dedimus salutationibus congressibusque amicorum, ego Patavium concessi, inde in Nonianum*, &c. Rationem igitur ini: a quarto ante nonas majas anni M.CCCC.LXXXXII. ad mensem septembrem anni M.CCCC.LXXXXIIII. quo clarum est eum Venetiis fuisse, DUOS ANNOS cum QUATTUOR circiter MENSIBUS excurrisse comperies.

(*c*) *atque in Sicilia cum esset, latine* de Aetnae incendiis *scripsit*) Hoc vere operum primum, quae *Bembus* in lucem edidit; edidit autem anno eodem quo Messana in patriam reverterat, ita inscriptum: *Petri Bembi de Aetna ad Angelum Chabrielem liber*: haec porro extremo operi nota apponitur: *Impressum Venetiis in aedibus Aldi Romani mense februario. Anno M. V D. in* 4. Opus hoc omnium ex latinis primum, mihi persuasum est, ex Aldinis typis prodiisse venustis characteribus ex eorum genere, quos *rotundos* vocant, descriptum. Probe errat *Hadrianus Baillet* in suo tractatu historico gallice conscripto *des enfans celebres par leurs estudes* (*num.* XXXVIII. *pag.* 125.) dum putat *Bembum* DUODEVICESIMUM annum gessisse, cum opus hoc *de Aetna* confecit, licet alii hunc natum dicant DUOS & VIGINTI annos, librariorum aliorumve oscitantia aut inscitia factum conjiciens ex quadam marginali nota, ut pro *duo de viginti*, *duo & viginti* scriberetur. Sed *Baillet* ipsum, non autem ceteros falli jam constat, cum *Bembus*, qui ad *Aetnam* suum scribendum aggressus est in Noniano post reditum e Sicilia, ante annum M.CCCC.LXXXXV. operi admovere manus nequaquam potuerit. Tum vero annum QUINCTUM & VICESIMUM, non autem DUO DE VICESIMUM agebat. Haec omnia satis ejusdem *Bembi* testimonio firmantur, qui ita necessarium suum *Gabrielium* alloquitur ea praefatione, qua librum ad ipsum mittit: *Nunc autem, quoniam jam quotidie fere accidit*, postea quam e Sicilia ego & tu reversi sumus, *ut* de Aetnae incendiis *interrogemur ab iis, quibus notum est illa nos satis diligenter inspexisse: ut ea tandem molestia careremus, placuit mihi eum sermonem conscribere, quem cum* Bernardo *patre meo habui* paucis post diebus *quam rediissemus: ad quem rejiciendi essent ii, qui nos deinceps quippiam* de Aetna *postularent. Itaque* confeci librum, *quo uterque nostrum communiter uteretur. Nam cum essemus in* Noniano, *& pater se. ut solet, ante atrium in ripam* Pluvici *contulisset, accessi ad eam*, &c. Quod praeterea ad *Bembi Aetnam* spectat, verissime a *Baillet* dictum fateor, praecocem hunc & juvenilem fetum *Bembo* ipsi ingenio & aetate maturo non satis probatum. Porro & ipse *Casa* infra narrat, eum *libellum illi postea seni non valde probatum fuisse.*

(*d*) *ad Angelum Gabrielem*) *Angelus* hic, *Silvestri* filius, praestantissimus Senator fuit, equestrique gradu, in obitarum ad exteros Principes legationum honorem, donatus. Ejus est, quae circumfertur *oratio* edita Venetiis in 4. anno M.D.I. *in laudem Reverendissimi Cardinalis Baptistae Zeni*; itemque *Libellus hospitalis munificentiae Venetorum in excipienda Anna regina Hun-*

unum atque eundem duabus linguis tam ſcite, tamque ornate copioſeque uti poſſe; quodque pauci uno in ſermone umquam praeſtiterunt, ut praeclare ſcriberent, id ab adoleſcente Bembo & in Latina & in Italica oratione effici, omnibus, qui de iis ſtudiis aliquid judicare poſſent, permirum videri neceſſe erat: praeſertim id ipſum in utraque lingua & proſa oratione & verſibus, id quod Ciceronem ipſum expertum, ſunt, qui negent aſſequi potuiſſe. Ac miramur profecto interdum, quid cauſae ſit, cur, cum oratori poeta maxime finitimus ſit, negent fieri poſſe, ut idem orator bonus, idem egregius poeta evadat; idque non hominum modo exiſtimatione, ſed etiam re ipſa comprobatum eſſe: nullos enim, aut certe perpaucos utramque facultatem adeptos videmus: ſed cum diuturno ſtudio, magniſque lucubrationibus utraque ars egeat, non ſuppetit ad utramque tempus, atque otium: & quoniam longa exercitatione, aſſiduoque uſu conſueſcimus aut oratorie dicere, quod vitio maxime datur verſus ſcribentibus; vel poetice, quod contra in proſae orationis ſcriptoribus vitioſum in primis habendum eſt: ſi quis utrumque ſtudium copularit atque conjunxerit, magnae cujuſdam intelligentiae, acriſque judicii eſt, praeſtare alterum genus, ne incurrat in alterum. Praeterea oratorum, poetarumque ingenia atque naturae contrariae propemodum inter ſe ſint, oportet: hi enim ratione atque humanitate reguntur; illos, furoris afflatus ac divinitas quaedam, impellit: atque omnino proximis, conjunctiſque in rebus facilior a recto declinatio, ac lapſus eſt, reprehenſio vero vel inſignior: creat enim errorem ſimilitudo: & cum varia tum eſt, celeriter, propter rei ſimilis comparationem ac propinquitatem, inverſio animadverſa internoſcitur ac reprehenditur. Neque ii tamen nos ſumus, qui aut Ciceronis verſus valde improbandos exiſtimemus, aut Platonem atque Aeſchinem (utrumque enim verſus in adoleſcentia ſcriptitaſſe memoriae proditum eſt) malos, contemptoſque fuiſſe poetas credamus. (a) Poſt Sicilienſem illam peregrinationem, (b) perpaucis interjectis annis, Ferrariam Bembus pa-

---

Hungariae. Venetiis, per Bernardinum Venetum de Vitalibus, M. D. II. *in* 4. Huic *Aldus* graecam *Laſcaris* grammaticam nuncupavit. Plura in epiſtolis & latinis & italicis dat eidem *Bembus* benevolentiae ſuae honeſtiſſima teſtimonia. Ejuſdem etiam cum laude meminit *Marinus Becichemus*, Scodrenſis, praelectione in Plinium, aliique non pauci.

(*a*) *Poſt Sicilienſem illam peregrinationem*) Priuſquam Ferrariam *Bembus* euntem patrem proſequeretur, per quatuor ab ejus e Sicilia reditu interjectos annos, aliquando Venetiis ſubſtitit, aliquando Patavium ſe ad philoſophiae ſtudia recepit. Certum ſibi eſſe Patavium, ad operam philoſophiae dandam, concedere, *Stato* ſignificat ea, quam ſupra laudavimus, data epiſtola. *Ceterum ne quid deſideres de ratione ſtudiorum noſtrorum*, *ſtatuimus uterque* (& *Gabrielium* indicat) Patavium *ſecedere*, & philoſophiae *nos tradere*, *ſic tamen*, *ut ne omnino* poeticae *nuncium remittamus*, *quae me quidem mirabiliter delectat*. *Interea in comparanda graecorum librorum* bibliotheca *detinemur*. Quae omnia ſe ex animi ſententia exſecutum, eidem *Stato* narrat, miſſa ad eum eodem anno kal. octobr. altera epiſtola (*Ibid. ep. X.*) *Nos* Patavium *ſeceſſimus*, *quod tibi antea ſcripſeram facturos eſſe nos*, *ad otia literarum*, *praeſertimque* philoſophiae. Ducem ſibi ac doctorem ad eam comparandam adhibuit celeberrimum *Nicolaum Leonicum Thomeum*. Qui autem fuerit ejus in rebus philoſophicis progreſſus, iis verbis dicam, quibus uſus *Varchius* in oratione, quam in *Bembi* funere habuit: *Et in eſſa procedette tanto oltre*, *quanto*, *& teſtifica lungamente nel principio del ſuo dottiſſimo dialogo dell' immortalità dell' anima Meſſer* Niccolò Leonico, *grandiſſimo*, *& pulitiſſimo filoſofo* ſuo precettore, *& dimoſtrano largamente tutte l' opere da lui composte*, &c.

(*b*) *perpaucis interjectis annis*, *Ferrariam* Bembus *pater Prodominus miſſus eſt*) Anno M. CCCC. LXXXXVIII. Ferrariam *Bembus* pater *Prodominus* profectus eſt, unaque *Bembus* filius, qui illinc quamplures dedit ad neceſſarios ſuos literas, pleraſque jam publici juris factas. Jucundiſſimo ſpectaculo adfuit feſtis bacchanaliorum diebus anno M. CCCC. LXXXXVIIII.

ter Prodominus missus est: eum magistratum, magnum in primis atqu honorificum, illis temporibus Veneti, virtute belli partum, victoriaequ tamquam insigne, gerebant in aliena civitate. eo quoque cum patre fi lius exiit: sicque eo in oppido perdiu fuit, ut (*a*) cum ab omni juver tute, ab omnique nobilitate plurimum coleretur, tum verò Herculi E stensi, maximo ac fortissimo viro, qui in ea civitate imperium obtin ret, Lucretiae Borgiae, quam in matrimonio Alphonsus habebat, grat in primis, acceptusque esset. Per idem tempus, (*b*) cum annos natus esse haud amplius XXVI. (*c*) eos sermones, qui *Asulani* ab eo inscripti sunt confecit; opus omnium pigmentorum flore atque colore distinctum. fe minas omnino cum adolescentibus de amore loquentes amoenissimis quibu dam in hortis facit, ita lectissimis verbis festive ac venuste, ita sententi copiose atque ornate, nihil ut ejus oratione cum uberius, tum vero sua vius modulatiusve esse possit. (*d*) Eos libros tanta hominum, mulierur etiam medius fidius approbatione & tamquam plausu exceptos recente esse meminimus, ut extemplo cuncta eos Italia cupidissime lectitarit atqu didicerit: ut non satis urbani, aut elegantes ii haberentur, quibus Asu lanae

---

cum agerentur *Plautinae Trinummus & Poenulus*, atque *Eunuchus Terentiana*; quarum hae tanto omnium favore & plausu excepta est, ut semel atque iterum reponi debuerit. Id scrib *Bembus* (*Famil. I. ep. XVIII.*) *Gabrielio* suo.

(*a*) *cum ab omni juventute, ab omnique nobilitate plurimum coleretur*) Inter ceteros, quos si bi amicos *Bembus* Ferrariae adscivit, recenset *Beccatellus* illam clarissimorum ac doctissimoru hominum trigam, *Herculem Strozzam*, *Antonium Tibaldaeum*, & *Jacobum Sadoletum*; prae terea *Alphonsum Atestinum*, *Herculis* ducis filium, qui patri deinde successit. Addam ipse ph losophum ac medicum praestantissimum *Nicolaum Leonicenum*, a quo etiam philosophiam dc ctum esse, testatur ea, quae vicesimaseptima est inter Epistolas Leonis X. nomine conscript lib. X. data Romae IIII. non. april. anno IIII. qui incidit in annum aerae vulgaris M. D. XV *Te vero & amavi profecto omni tempore: nunc etiam* Petri Bembi *scribae a latinis mei, qui te m rifice diligit, &* Ferrariae *in* Prodominatu patris *sui admodum adolescens cum esset, de tuo pl no fonte hausisse se* praecepta philosophiae *dictat, rivulumque duxisse*, &c.

(*b*) *cum annos natus esset haud amplius* XXVI.) Major annis XXVII. erat *Bembus*, cum pr mum *Asulanis* disputationibus manum admovit. Supra enim vidimus cum parente Ferrariai petiisse sub exitum anni M. CCCC. LXXXXVI. id quod constat etiam ex ejus epistola ad *Try phonem Gabrielium*, quae inter italicas postumas prima est libri II. Volum. II. Ita etiam *Beccate lus*: *E quivi d' anni XXVIII. compose i suoi* Asolani.

(*c*) *eos sermones, qui* Asulani *ab eo inscripti sunt, confecit.*) Hos sermones, quamquar *Ferrariae* incepit, *Aceli* tamen aliquot post annos absolvit, ibique habitos voluit credi: hinc i lis nomen factum. Fuit *Acelum* quondam civitas episcopalis, nunc vero agri Tarvisini oppidu haud ignobile, omnibusque opportunitatibus commendatissimum. Cypriae reginae *Catharin Corneliae*, civi suae, Senatus Venetus, cyprio ab eadem prius regno auctus, redeunti in It liam dono dederat. Opus hoc elegantissimum *Bembus Lucretiae Borgiae*, Ferrariensium duc Alphonsi conjugi, dicavit, data Venetiis epistola kal. sextil. M. D. IIII. Prodiit autem primu Venetiis ex aedibus Aldi Romani anno M. D. V. mense martio in 4. Saepius deinde editum Gallice versum prodiit cum illa epigraphe: *Les Azolains de Monsigneur* Pierre Bembo *de la natu d'amour, traduicte d'italien en François par* Jean Martin *Secretaire de Monsigneur Cardinal* Lenoncourt. *A Paris, pour Galiot du Pri*, M. D. LVI. in 8. In nuncupatoria ad Aurelianer sem ducem epistola, jussu illius ait interpres, gallice a se redditum esse opus, quod de amo agit, non tam omnibus verborum ornamentis, quam excerptis undique ex morali philos phia & theologia doctrinis, refertissimum.

(*d*) *Eos libros tanta hominum*, &c.) Eadem iisdem fere verbis refert *Beccatellus* in *Bembi* v ta. *La qual opra da tutta Italia con molto desiderio fu veduta & letta; & da quella cominciorono svegliati ingegni a considerare che cosa fusse regolatamente scrivere, & far rime veramente toscane che prima si facevano a caso; ne era per letterato & gentile stimato, chi detti libri letti non ave se.* Venetias *Bembus* rediit anno M. D.

(*a*) *Erat-*

lanae illae disputationes essent incognitae. (a) Erat per id tempus Urbini Guidusubaldus Feltrius, vir maxime spectata, maximeque nobilitata virtute: is suae civitatis tenebat imperium; atque cum eo Helisabetha Francisci Gonzagii, qui itidem civitati imperabat, soror, nupta erat: (b) cujus de mulieris laudibus mira quaedam litterarum monumentis, cum ab aliis multis, tum etiam ab hoc ipso Bembo mandata sunt. Ac datum est profecto Urbinatum civitati, ut non suos domi modo principes omni genere laudis claros atque insignes habeat, sed etiam, ut ex alienis civitatibus mulieres, quas illi in matrimonium duxerint, lectissimae fere, praestantissimaeque illi feminarum omnium obtingant. Nam praeter eam, quae a me appellata est, Helisabetham Gonzagiam, habuit Franciscusmaria hujus Guidiubaldi pater ex eadem familia uxorem Eleonoram, quae proximis diebus mortua est, omni muliebri laude praeter ceteras ornatam atque illustrem. Nec vero de Victoria Farnesia, quando in hunc sermonem venimus, sileri ullo modo potest (quamquam invitus facio, ut de iis, qui nunc sunt, dicam aliquid) cujus quidem mulieris modestia ac pudor ingenuus illud profecto praestitisset, quod Periclem ajunt dixisse, primam in muliere laudem esse, ut ne de virtute quidem illius ulla ad viros fama emanet: sed nulla ratione occultari tanta primariae feminae virtus potest, quin ad viros quoque emergat, ac suo ipsa splendore se prodat. Fortunatus igitur Guidusubaldus cum sua illa animi magnitudine atque aequabilitate, suaque illa prudentia; tum vero hac tali conjuge, vitaeque socia. Sed cum Urbini, quemadmodum dicere inceperam, Guidusubaldus atque Helisabetha Gonzagia essent, hominum excellentium peramantes, perque hospitales, (c) conveniebant ad eos ex omni Italia, ut quisque praestanti aliqua in arte praecelleret: eo cum Bembus quoque forte venisset, praecipuo praeter ceteros in honore haberi coeptus est: multa enim habuit Bembus, quae, ad hominum animos conciliandos, plurimum valere consueverunt: nam & in forma summa quaedam oris species ac dignitas inerat, & in statura ac proceritate decor; mira praeterea in moribus suavitas quaedam lenitasque amabilis; dulcisque cum sermo, tum tota vitae,

---

(a) *Erat per id tempus Urbini*, &c.) Editis jam sermonibus *Asulanis*, anno circiter M. D.VI. ut certum est ex multis ejus epistolis tum italicis tum latinis, Urbinum se *Bembus* contulit. Quae caussae animum ejus induxerint, ut aulam illam adiret, felicissimis tunc ingeniis, ob virtutem & liberalitatem ducis tum regnantis, frequentem, *Beccatellus* luculenter exponit. Hunc consule: quam enim *Bembi* vitam ipse conscripsit, eam tui publicique juris factam, huic a *Casa* expositae subjiciam.

(b) *cujus de mulieris laudibus*, &c.) Opusculum illam praesefert inscriptionem: *De Guido-Ubaldo Feretrio, deque Elisabetha Gonzagia Urbini ducibus liber*. In dialogi modum conscriptum est; auctorque cum parente suo *Bernardo* sermonem miscet. Vulgatum est *Venetiis per Jo. Antonium, ejusque fratres Sabios anno* M. D. XXX. *in* 4. iisdemque formis iterum *Romae anno* M. D. XXXXVII. Illud italica lingua donavit, doctaque praesatione locupletavit *Nicolaus Mazzius*, Cortonensis, typisque Laurentii Torrentini Florentiae anno M. D. LV. in 8. in lucem edidit ita inscriptum: *Vita dello Illustrissimo Sig. Guidobaldo Duca d' Urbino, e dell' Illustrissima Sig. Helisabetta Gonzaga sua consorte*.

(c) *conveniebant ad eos ex omni Italia*, &c.) Qua magnorum virorum, dignitate, doctrina praestantissimorum frequentia Urbinatum ducis aula per ea tempora celebraretur, satis vel ex uno constat aureo illo *Balthassaris Castilionaei* italico opere, *il Cortigiano*. Aderant nobile *Fregosiorum* par *Federicus*, qui postea Salernitanus archiepiscopus, ac *Octavianus*, qui Genuensium dux creatus fuit; Comes *Ludovicus Canossa*, mox Bajocensis episcopus; *Bernardus Divitius* a *Bibiena*, qui tituli sanctae Mariae in porticu Cardinalis est renunciatus; *Julianus Medices*, cognomento *Magnificus*, Nemursii dux; comes *Balthassar Castilionaeus*, qui oblatum Abu-

tae, victusque consuetudo mitis ac clemens: ad ea cum praeclara ingenii vis ac natura accederet, expetebatur, scilicet unus omnium, maxime ab illustri illo virorum, feminarumque conventu: quibus rebus efficiebatur, ut multum domo abesset, Urbinique fere viveret: quam rem multum etiam vicinitas adjuvabat, atque ultro citroque Pisaurum quidem usque perfacilis atque expedita navigatio: ita factum est, ut minus domi honores assuesceret admirari, minusque ambitionibus implicatum animum haberet. At vero id pater reprehendere, graviter ferre, ac prope patrio jure, ut uxorem duceret, ut rempublicam capesseret, atque ex ordine magistratus peteret, imperio cogere. Fit enim fere, ut qui in libera civitate, praesertim clara atque opulenta, vivant, omnia ad honores referri putent oportere, id unum consectentur & expetant, ut dignitates, ut magistratus adipiscantur: si quae sint laudes, quae alio pertineant, eas aut non agnoscunt, aut leves atque inanes judicant: atque haec liberorum populorum consuetudo, quamquam per se ipsa, vique sua fortasse minus probanda, est: nec enim compendii, honorisve causa, si ad veram illam rationem dirigas, petendi magistratus sunt, civibusve aliis ullo studio, aut ulla contentione praeripiendi: sed unius Reipublicae ratio habenda est, ejusque unius utilitati, salutique serviendum; ut dignioribus concedamus; & saepe delatus nobis major aliquis, aut magistratus, aut imperium, aut curatio, si minus ei rei gerendae nos idoneos sentiamus, accipiendus non sit, aut etiam deponendus: nec enim errare patriam, pati aequum est. Sed, quoniam non vivitur cum perfectis hominibus, percommode popularis haec ambitio cecidit: honorum enim cupiditate incensi, non ad suum se quisque format atque instituit arbitrium, sed ad populi, civitatisque judicium, consilia, mores, vitam, voluntatemque instituunt; dantque operam, non ut sibi ipsi, aut aliis fortasse quibusdam probati sint; sed, ut populo, civitatique, a qua honores scilicet expetant, placeant: ita fit, ut una, eademque perpetuo permaneat civitatis forma, atque una, eademque sit omnium civium communiter disciplina; neque singulorum privatim studiis, voluntatibusque variatis, Reipublicae quoque ratio atque institutio vertatur atque mutetur; quam quidem cautionem, prudentiamque, una, praeter ceteras omnes, Venetorum civitas semper adhibuit; ut domesticos suos mores diligentissime retineret, essetque plane sua, neque quicquam exterum infundi in civitatem, aut ulla infici se peregrinitate pateretur. Cum igitur Bembus pater in eum cursum, quem tenuerat ipse, quemque summa cum laude, plausuque confecerat, filium induceret atque compelleret; ille contra, alia spatia, cursusque alios animo agitaret, quamquam patri obsequi suadebat pietas, civium consuetudo hortabatur, propinqui, necessariique efflagitabant; tamen sic animo cogitabat, cujus ipse gloriae cupidus esset, eam ad

se

Abulensem in Hispania episcopatum recusavit; *Caesar Gonzaga*, *Gaspar Pallavicinus*, alii multi, de quibus mentionem insert *Castilionaeus*. Omnes hi *Petrum Bembum* ita suspiciebant quam qui maxime: praesertim vero dux ipse *Guidus-Ubaldus*, ac *Franciscus-Maria*, *Julii* II. nepos, jam *Guido-Ubaldo* successor in Urbinatum imperio designatus, eorumque conjuges ipsum parentis loco habitum, cum ob doctrinae praestantiam, tum maxime ob egregias singularesque virtutes, omni honoris cultu observabant ac diligebant. Cum Urbini subsisteret, de patris literis accepit, *Helenam* parentem suavissimam morti occubuisse mense novembri anno M. D. VIIII. Hanc domesticam cladem eo tamen pater ac filius animo tulere, quo par erat ferre viros tanta prudentia tantisque virtutibus. Id manifestum fiet legenti *Petri* epistolam ad patrem datam X. kal. decembres M. D. VIIII., quae *lib. I. epistol. ad fam. num. VI.* occurrit.

(*a*) Fran-

se non a suis modo civibus, sed ab omnibus etiam gentibus ultro deferri, prehensandum sibi ejus rei causa neminem esse, supplicandum nemini, nullius suscipiendas inimicitias, nemini os laedendum: unam enim esse, ex omni laudum genere, ingenii gloriam, qua, sine ulla cujusquam querela, perfrui, ad extremum usque, homines soleant: honores imperitae modo multitudinis testimonium praeseferre, ingenii laudem ac famam, etiam intelligentium hominum habere comprobationem: nec vero aut voluntatum mutationem, aut fortunae temeritatem extimescere; sed stabilem, firmamque etiam ad posteros commendationem habere: postremo permultos omnibus aetatibus exoriri, quorum opera, pro sua cujusque parte, Respublica geri possit; at, cujus ingenii monumentis civitas ornetur, ne multis quidem saeculis unum extare, aut alterum: satis vero jam Bembos, magnos honores in Republica, ad illustrandam familiae dignitatem esse consequutos; satis nobilitatam, majorum suorum rebus gestis, suae memoriam stirpis esse; quando & vetustissima templa a suis jam olim gentilibus constructa, ea scilicet, quae Juliano dedicata sunt, Bemborum nobilitatem illustrent, & pietatis sint testes; (a) & Francisci Bembi ejus, qui, multos annos ante Patriarcham Venetiis institutum, sacrorum antistes ac pontifex fuit, memoria, gentis vetustatem ostentat; tum maritima imperia, clarissimaeque (b) Francisci itidem Bembi victoriae; (c) tum Marci, qui a Cypriis interfectus est; aliorumque multorum ob Rempublicam susceptae calamitates, interitusque, Bemborum & virtutis, & in patriam caritatis testimonio sint: nec vero ne in praesentia quidem defuturos, qui stirpis, gentisque gloriam tueantur atque adaugeant; habere se se Carolum fratrem, in quo mirificam ingenii indolem, maximam virtutis spem inesse intelligat; esse praeterea cum alios nonnullos, (d) tum Joannemmatthaeum Bembum summa itidem virtutis & ingenii spe praeditum adolescentem. Et vero hic quidem, nec Bembi de se judicium fefellit, & multis, magnisque in rebus domi, forisque perutilis Reipublicae civis est, semperque fuit: (e) nam Caro-

---

(a) Francisci Bembi *ejus qui multos annos*, &c.) Cum esset hic ecclesiae s. Marci Primicerius, anno M. CCC. LXXXXI. ecclesiae Castellanae datus est episcopus VI. kal. aug. anno M. CCCC. I. ut refert Ughellus *Ital. Sacr. Tom. V. col.* 1355. *Marco* Senatore praestantissimo genitus est, ac fratres habuit *Petrum* & *Paullum*, equestri gradu ob maximas obitas legationes, aliisque in patriam meritis clarissimos.

(b) Francisci *itidem* Bembi *victoriae*, &c.) Praefectus Venetae classis hic fuit anno M. CCCC. XXVII. *Petr. Justin. Histor. Ven.* lib. VI. pag. 147.

(c) *tum* Marci, *qui a Cypriis interfectus est*.) Ab iis qui in reginam *Catharinam Corneliam* conjuraverant, caesi sunt anno M. CCCC. LXXIII. *Marcus Bembus*, ac reginae patruus *Andreas Cornelius*. Reginam autem *Bembus* quoque, ejus sororis filia in uxorem ducta, honestissima affinitate attingebat. *Sabellic. Dec. III. lib. X. pag.* 776. *postr. edit.*

(d) *Tum* Joannemmatthaeum Bembum, &c.) Ad *Joannem-Matthaeum Bembum* hunc, cui nupserat fratris filia *Marcella Bemba*, tot illae sunt ejusdem *Petri* epistolae, quas justo volumine complexus Venetiis edidit Franciscus Rampazzettus anno M. D. LXIIII. in 8. In Ascrivii propugnatione contra Ariadenum Aenobarbum obsidionem intentantem ita se gessit, eaque ad barbarum illum, Turcicae classis praefectum, plena animi & prudentiae responsa misit, ut singularem sibi gloriam apud omnes comparaverit, brevique honores omnes, qui amplissimis senatoribus demandari solent, sit consecutus. Egregii hujus viri nonnullae exstant epistolae inter eas, quas collegit *Hieronymus Ruscellus*, inscripsitque *Lettere de' Principi*, Volumine I.

(e) *Nam* Carolus, *priusquam patriae prodesse per aetatem potuisset*, *extinctus est*.) III. kal. januar. exeunte anno M. D. IIII. fato cessit *Carolus Bembus*, *Petri* frater. Ejus mortem cum in plurimis epistolis, tum praecipue in carminibus questus, inter quae eminet nobilissima illa ode italica, vulgo *Canzone*, cujus infra mentio fiet.

(a) Joan-

Carolus, priusquam patriae prodesse per aetatem potuisset, extinctus est: unam hanc litterarum atque ingenii laudem minus illos adhuc esse adeptos: eam se in suam gentem inferre cupere, ac propemodum etiam se id perficere, ac praestare posse compertum habere: sin honores sectari velit, certo scire, minus eam sibi rem ex sententia successuram; quam invitus suscipiat, & injucundam existimet; & multa praeterea a natura impedimenta habere se, sibi ipse sit conscius: nam & blandiri ei qui possit, quem fortasse minus aut probet, aut diligat, pudore sese quodam ingenuo impediri; & existimationem suam vulgi voluntati, comitiorumque casibus, & tamquam undis, quotannis commissam esse, propter animi quandam aut libertatem, aut, si quibus ita videtur, fastidium, pati non posse: nullam autem omnino rem facilem esse, quam invitus facias. Scire sese illam alteram honorum atque ambitionis incertam, ac periculorum plenam viam, plus fortasse utilitatis, plus apud parvi, angustique animi homines splendoris polliceri; sed eam se sequi malle, quae plus verae solidaeque dignitatis habeat: ut enim fructuosos fundos parare utilius sit, voluptarios autem, atque animi modo causa institutos, honestius ac magnificentius; sic illam ambitionis rationem uberiores in vulgus fructus fortasse ferre, hanc certe bonarum artium ac litterarum institutionem, plus apud praeclara hominum ingenia magnificentiae, plus honestatis ostendere: ac, ne multa, nihil aegrius factum est, multis filii contentionibus, multa contra patris, matris quoque Helenae Marcellae, primariae feminae, castigatione, saepe etiam objurgatione, quam, ut ne singulare ac prope divinum Bembi ingenium, ad bonarum artium studia atque ad has mansuetiores musas natum, vulgo atque imperitae multitudini proderetur: sed pervicit tamen, ut, per parentes ac necessarios, perque cives sibi suos aliquando vitam in litteris agere, idque unum, relictis rebus, curare sibi liceret. Sed paucis post annis dum sese Bembus libris, litterisque obruit, dum solitudines, recessusque sibi pro foro, sibi pro curia, proque comitiis per summum otium, summamque tranquillitatem habet; (a) Joannes Medices Cardinalis, is cui Leo X. nomen postea inditum est, Pontifex Maximus Romae creatur. Mos, consuetudoque Pontificum est, ut si quid publicae privataeve rei incidat, quod prolato opus non sit, quodque secreto per litteras agi oporteat, si quando, aut regibus, aut civitatibus respondendum, aut si quid postulandum ab iis sit, si quid denique paulo majoris negotii implicitum cum aliquo est, id, quasi per familiares epistolas, transigant: eas litteras cera obsignant; nam publicis decretis in plumbo signum est: earum litterarum scribendarum negotium datur hominibus, ob scribendi prudentiam, atque elegantiam, eruditissimis; ob muneris, locique dignitatem, gravissimis atque honestissimis; ob autem rerum pondus ac magnitudinem, summa fide, summaque probitate praeditis: ii magna cura ac diligentia conquiruntur, magnis praemiis evocantur. Eum Leo morem cum vehementer probaret, cumque ad dignitatem pertinere arbitraretur, diligentissi-

(a) Joannes Medices *Cardinalis ..... Pont. Max. Romae creatur.*) *Leo* X. qui antea *Joannes Medices*, tituli sanctae Mariae in Dominica Cardinalis, renunciatus est Pontifex Maximus V. idus martias anno M. D. XIII. *isque prius quam e Conclavi exiret*, ME (*Bembus* ait in exitu suae historiae) & Jacobum Sadoletum *qui Romae tunc eramus*, *sibi ab epistolis adscivit*. Anno superiore *Bembus Juliano Medici*, *Joannis* Cardinalis fratri, comes Romam petierat, statimque *Julii II.* judicio ac benevolentia florere coepit, cum ab archiepiscopo Salernitano *Federico Fregosio* ipse ac *Sadoletus* hospitio accepti essent.

(a) id

tiſſimeque eum retinere vellet, ſine ulla dubitatione Bembum accerſiri, eique muneri, negotioque praeponi jubet. Magnam in ſpem, magnam in dignitatem vocabatur Bembus: munificentiſſimus enim Leo, liberaliſſimuſque & habebatur & erat: ipſi autem res erat familiaris pertenuis; vix ut neceſſarios ſumptus ſuppeditaret, idque ipſum magno Caroli fratris, quem ſui amantiſſimum, obſervantiſſimumque habebat, labore atque induſtria: confluebant praeterea ad Leonis famam ac bonitatem, ut quiſque in quaque excellebat arte, aut diſciplina; ut propemodum homini erudito, Roma abeſſe, turpe eſſet. Huc accedebat reprehenſores ſuos convincendi ſtudium quoddam; cum quanti ſuae illae artes fierent, quas illi nulli rei eſſe dicerent, quaſque, tamquam nugas ac deliramenta, ſaepe Bembo objicerent, oſtendendi magna data eſſet occaſio: nec vero a ſuo vetere inſtituto, aut a litteris abduci ſeſe propterea arbitrabatur, quippe, qui ad ſcribendum invitaretur, qua una in re omnis ſibi cura atque opera poſita ſemper fuiſſet. Proficiſcitur Romam Bembus, cum annos natus eſſet tres & quadraginta; praeponiturque epiſtolis Pontificis Maximi nomine ſcribendis; eoque in munere gerendo datur illi ſocius, & tamquam collega, Jacobus Sadoletus is, qui poſtea Cardinalis factus eſt. Scripſit eorum uterque eas epiſtolas cum plane Latine, quod ante id tempus neque acciderat ulli, nec adeo fieri poſſe ullo modo homines exiſtimabant; ac, ſi verum quaerimus, ne cogitabant quidem: noſtri enim homines, ſaepe etiam tranſalpinae nationes, ſic Latine ſcribebant, ut ſuae quiſque civitatis tamen loquendi formam, conſuetudinemque retineret; ac Latinis verbis, quamquam ne id quidem uſque quaque, Gallice nihilominus, aut Italice, neſcio quo pacto, loquerentur: ſed eae epiſtolae cum plane Latine a Bembo, Sadoletoque ſcriptae ſunt; tum vero ſumma a doctiſſimis, exercitatiſſimiſque hominibus adhibita eſt elegantia, ſummaque dignitas; (*a*) id quod ex iis libris intelligere licet, qui a Bembo editi, epiſtolas a ſe Leonis X. nomine ſcriptas continent. Cum itaque Pontifici Bembus, homini nec natura hebeti, nec in ſcribendo rudi, cumulatiſſime ſatisfaceret, magno ab eo honore afficiebatur: tantum porro in illum ſuae liberalitatis Leo contulit, ut, qui Romam pauper tandem veniſſet, ſuis ex fructibus (*b*) ſeſtertia amplius cxx. caperet, Pontificis plane beneficentia dives factus. Fuit aetas, tempuſque illud humanitatis ſuavitate nimia prope quadam perfuſum; ut delectationum multarum ſtudia ſaeculi illius licentiae, propemodum omnium permiſſu, conceſſa eſſent: nec enim ne voluptatum quidem quarumdam blandimenta nimium ſevere aſpernabantur, ſed multa ad oblectationem, multa ad ludum data erant cujuſque ordinis, cujuſque aetatis hominibus: nec vero religioni habebatur, honeſtos, graveſque homines in hortis viſos eſſe; aut paulo liberiore in convivio, ſymphonia cum caneret, & mulieres accumberent, interfuiſſe. quam quidem ſaeculi illius nimium plane profuſam hilaritatem, eorum temporum, quae ſequuta ſunt, triſtitia, vehementer corripuit, magnoque opere caſtigavit: quo magis vereor, id quod dicturus ſum, ne multis ſecus, atque eſt, de Bembo, exiſtimandi aliquid det loci. Sed quoniam nobis ſuſceptum id eſt, ut de illius vita, non de laude, dica-

(*a*) *id quod ex iis libris intelligere licet, qui a* Bembo *editi, epiſtolas a ſe* Leonis X. *nomine ſcriptas continent.*) In decem libros digeſſit *Bembus* epiſtolas, quas *Leonis X.* nomine conſcripſit.

(*b*) *ſeſtertia amplius* CXX. *caperet*) Nempe coronatorum nummum tria millia.

mus, ne hoc quidem reticendum nobis esse arbitrati sumus. Ac fit fere, ut mores, consuetudinesque locorum, aut aetatum, pro ratione sibi, proque disciplina homines habeant: denique, quod fieri vident, licere putant; atque id, quod in praesentia minus reprehenditur, in posterum quoque tolerabile, concessumque fore arbitrantur. atque omnino apud omnes gentes, etiam, quae natura gravia sunt, fieri consueverunt moribus leviora. In ea igitur morum, saeculique licentia eximia forma (*a*) mulier quaedam perpulisse Bembum dicitur; neque, diu resistentem, continere eum se a lapsu potuisse, praesertim qui nullis dum sacris initiatus esset: verum ea, ut temporibus illis lapsio, ut hac aetate fortasse labes, eum habuit eventum, ut magno, si modo naturam audire volumus, fructu compensaretur. Suscepit enim ex ea muliere liberos tres; qui ut nominentur a me, res propemodum postulat, nec ipsi nolunt; (*b*) Lucilium, (*c*) Torquatum, & Helenam Bembam, feminam lectissimam, quae cum (*d*) Petro Gradenigo primario adolescente nupta est: cui etiam liberos ex sese peperit, totiusque orbis terrarum praeclarissimam civitatem civibus nobilissimis auxit: ut, si qui sunt, qui in eo Bembum gravius accusandum censeant, meam illi quidem ad suam sententiam adscribant licet: sed ii tamen se meminerint id improbare factum, quod infectum esse, optare certe non audeant. Nec vero in litteris modo scribendis Bembi fidem atque eruditionem Leo periclitatus est; sed etiam in rebus agendis hominis prudentiam, sollertiamque plurimum adamavit. itaque cum conspirare adversus Galliae regem cum Caesare Maximiliano, cumque Hispaniarum Rege Catholico, ita Reipublicae temporibus postulantibus, cogitaret; (*e*) misit de ea conspiratione Bembum ad Venetorum senatum, qui eam magnopere civitatem hortaretur, uti a Gallorum, quibus cum consenserat, amicitia discederet, ac sese cum Pontifice, reliquisque conspirationis auctoribus, ducibusque foedere & societate conjungeret. Habita est a Bembo in Venetorum senatu ea de re oratio pergravis sane perque vehemens, quam etiam scriptam reliquit: (*f*) perlegant eam nostri homines; nihil Italice scriptum, gravius ornatiusve ea oratione, dicent esse. Tenebatur praeterea impendio magis Bembus

(*a*) stu-

(*a*) *mulier quaedam*, &c.) Huic nomen erat *Morosina*. Ipso aetatis flore, sexdecim annos nata, *Bembum* in sui amorem pellexit. Post annos duos & viginti, cum annum gereret octavum & tricesimum, VIII. idus sextiles obiit anno M. D. XXXV.

(*b*) Lucilium) Infans decessit anno M. D. XXXII.

(*c*) Torquatum) Sacris initiatus fuit, & inter Canonicos Patavinos cooptatus. Literarum laude satis inclaruit. Eum laudant *Lazarus Bonamicus* in carminibus latinis pag. 26. *Paullus Manutius* in Epistolis item latinis lib. III. aliique.

(*d*) Petro Gradenigo) *Dominici* filio. Egregiam hic sibi laudem peperit italica poesi. Ejus carmina edidere Venetiis Rampazetti typographi anno M. D. LXXXIII. in 4. collegit vero post auctoris obitum, recensuit, ac *Vincentio Gonzagae*, Mantuae principi, dicavit *Franciscus Sansovinus*. Vita defunctus est *Petrus Gradonicus* mense julio anno M. D. LXXXI.

(*e*) *misit de ea conspiratione* Bembum *ad Venetorum Senatum*, &c.) Id mense decembri, anno M. D. XIIII. accidisse narrat *Paullus Paruta* Historiae Venetae lib. II.

(*f*) *studio signorum antiquorum*) Quid hic *Casa Signorum* nomine intelligat, melius numquam declaravero, quam si verba quaedam *Bembi* ipsius proferam. Cum anno M. D. XXV. in honesto reponi loco deberent, quae nobilissima ex marmore antiquitatis monumenta *Dominicus* Cardinalis *Grimanus* Reipublicae supremis tabulis legaverat; *Andreas Grittus*, Dux, muneris largitorisque memoriam immortalitati commendaturus, *Joannem-Baptistam Ramnusium*, Decemvirum collegii scribam, jussit a *Bembo* per literas petere, ut ipse epigramma marmori inscribendum conficeret. Minime id *Bembus* detrectavit. Postquam vero ad rem significandam haec verba usurpaverat: *Quae* SIGNA *veterum artificum*, &c. visum est illi, SIGNORUM nomine

ne

(a) studio signorum antiquorum, (b) idque genus rerum reliquarum, credo, quod eam pulchritudinem, ordinem, partium convenientiam, quam mente atque animo in scribendo unus cerneret prae ceteris, iis etiam minus liberalibus in artibus cum propemodum agnosceret, paulo magis commovebatur. atque omnino fingendi pingendique artem poeticae ex altera parte ajunt respondere: illa enim animorum, hae sensuum mulcendorum magistrae: quam quidem ingenii doctrinaeque caussam, ii, qui nostra aetate eousque harum rerum cupiditate efferuntur atque insaniunt, magno ut propterea aere in alieno sint, cum afferre homines sine ingenio, sine litteris non possint, quam morbi furorisque sui rationem allaturi sint, ipsi videant: quid enim attinet, cum animum partim per se, vique sua turpem rudemque, partim malevolentia, invidia, perfidiaque inquinatum gererent: domum modo atque hortos, villasque, tot versuris faciendis, tot frustrandis, fraudandisque creditoribus, affabre factis signis ex marmore, aut ex aere ornatas habere? cumque in dictis factisque honestatis faciem numquam, ne in somnis quidem, aspexerint, decorem pulchritudinemque tanto in aere ac lapidibus opere adamare? equidem nec domum, nec villam, nec vero oppidum umquam, non modo exornatum, sed ne satis quidem mundum dixero, ubi illi cum ea foeditate, cum iis animi sordibus habitent. Nam si qui sunt, qui talium rerum intelligentiam, tamquam suae, in reliqua vita, munditiae atque elegantiae, aut rectarum artium, in quibus ipsi excellant corollarium quoddam adferant, id quod in Bembo usu evenerat,

---

ne nequaquam & *Imagines* significari, quae tamen eorum monumentorum bona pars erant. Hujus rei caussam ab ipso accepimus, quae tertio voluminis secundi epistolarum italicarum libro occurrit, qua *Ramnusium* admonet, ut *Signis Imagines* etiam adderet, juberetque inscribi: *Quae* SIGNA, *quasque* IMAGINES *veterum artificum*, &c. „ Avertite, che SIGNA sono „ Gladiatori, & Dei, & Muse, & Bacche, & Satiri, & altre così fatte figure, che naturali „ non sono: IMAGINI poi sono tolte dal naturale; come Augusti, Aurelii, Domitiani, „ Trajani, & somiglianti. Questo dico per la inscrittion brieve, che io hieri vi mandai: la qua„ le non ha se non SIGNA: acciò che per niente non si lasci sola quella parola: che potrebbe pa„ rere, che non si fosse bene inteso la proprietà di quel vocabolo, essendo nelle cose del *Grima*„ *no* forse piu le IMAGINI, che i SEGNI. „

(a) *idque genus rerum reliquarum*) *Bembus* inter primos fuit, qui eruditionis plenas vetustatis reliquias, ex marmore, ex aere signa ac tabulas, idque genus alia quae aetatem evaserant, ac praecipue antiqua numismata conquisita contraxere. Inter tot autem illa, quae in unum collecta, celebri ejus musaeo servabantur, nobilis cum primis fuit *tabula aenea Aegyptiorum literis hieroglyphicis caelata*, quam explicare magna cum laude conati sunt *Jacobus Francus*, *Laurentius Pignorius*, aliique. Eodem studio quoque bibliothecam sibi omnium generum omniumque linguarum codicibus tum typis tum calamo descriptis instructissimam *Bembus* paraverat, quorum non pauci in Vaticanam bibliothecam ex Urbinate sunt translati. In omnium venere notitiam duo illi codices laudatissimi *Virgilianus* & *Terentianus*, qui mille annorum aetatem ferebant. Ipsius fuit etiam Ptolemaei Geographiae codex graphice & emendatissime manu exaratus, a quo descripsit quidam ea, quae ad Hyberniam spectantia, exstant in *codice* CXXXX. *num.* 14. bibliothecae collegii sanctissimae Trinitatis Dublinensis, ut cernere est in Catalogo mss. librorum Angliae & Hyberniae *Vol. II. parte II. pag.* 24. *Aldus* senior ad edendorum operum emendationem saepissime manu scriptis codicibus usus est, quorum ei copiam faciebat *Bembus*. Id etiam, cum sermo esset de *Grammatica graeca Constantini Lascaris*, supra tetigimus. Italica *Petrarchae* carmina priusquam tanta cura tantaque cum sua laude ederet idem *Aldus* anno M. D. I. cum eo codice contulit scripto, qui tum *Bembi* erat, nunc in Vaticana bibliotheca servatur, atque autographum opus creditur, unde variantes illas lectiones exscripsit, quae editae sunt, *Federicus Ubaldinus*. Jure itaque *Bembus ab Aldo*, in ea praefatione qua *Pindarum* anno M. D. XIII. editum ad *Andream Naugerium* mittit, vocatur *decus eruditorum aetatis nostrae*, & *magnae spes altera Romae*. Legito etiam quae de ipso idem *Aldus* ait, cum ei *Virgilium* dicat, editum anno M. D. XIIII.

(a) Pa-

iis non modo ſucenſendum non eſt, ſed etiam gratiae habendae ſunt: at qui omnium diſciplinarum expertes, in omni vita rudes atque agreſtes, hujus unius ſtudii commendatione nitantur, aut in eo non virtutis quaſi appendiculam, ſed tamquam vitiorum ac ſcelerum ſuorum, ut ipſi ſperant, integumentum, ut ego interpretor, additamentum quoddam, quaerant; ii non modo acriter vituperandi, ſed etiam vehementer illudendi ſunt. Sed cum tenui Bembus valetudine atque imbecilla eſſet, cumque noctu magnis lucubrationibus, magnis vigiliis ſcribere neceſſe haberet; nam interdiu, cum a Pontificis latere diſcedere veſtigium vix liceret, cumque multi audiendi, ſalutandi, deducendi, honeſtandique, ut Romanus ferebat mos, eſſent; relinquebatur otii nihil: gravem diuturnumque in morbum incidit; ex quo cum aegre ac difficulter convaleſceret, nec recreari reficique videretur poſſe, de medici conſilio, ipſius Pontificis hortatu, caeli mutandi cauſa, (*a*) Patavium petiit: atque eo anno, Leo moritur. Incredibile dictu eſt, quanta animi alacritate, quantaque laetitia Romanis laboribus, curiſque liberatus, longa ſane, annorum novem, ipſorum intermiſſione facta, optatum ad otium ſtudiumque ſuum vetus ſeſe Bembus receperit; nullum ut urbis urbanarumve rerum, aut deliciarum deſiderium in eo reſediſſe, liquido appareret. Et vero eos, qui a pueris, bonarum artium ſtudiis dediti, aetatem egerunt in litteris, mordere in adoleſcentia interdum ſolet, quod a rebus agendis abſint: quod ſi caſus eos forte aliquis ab otio ad agendum evocaverit atque traduxerit, nae illi rem totam, quam, incognitam dum haberent, admirabantur, expertam atque perſpectam, prae ſuo vetere ſtudio, contemnunt. quid enim in ſe continet, quod magnopere aut laude, aut etiam appetitione dignum ſit, praeclara iſta agendi ſollertia? ſi modo rem inſpicimus, ac ſpecioſa illa vocabula, communitas, utilitas, ſalus hominum, pauliſper ab hac diſputatione faceſſant, rogamus: qua enim tota in re non ratio, ſed, maximam partem, fortuna dominatur, quamque non prudentia, ſed plerumque (non enim libet ſemper dicere) malitia, regit; quid aut gloriae, aut jucunditatis ineſſe poſſit? quaſi enim cum ludas teſſeris, neque contra ejus ludi formulam ut venias, adverſarioque ut fucum facias, animum inducere velis; ſi te is, qui cum ludas, contra ſine ulla dubitatione circumveniat, atque decipiat, numquam tu tantum ſcientia atque artificio profeceris, ut cum illius dolo atque fallacia certare poſſis; ſic in hominum vita hac, & tamquam alea, cum viri boni, ut a juſtitiae certa quadam praeſcriptione, ne latum quidem unguem, diſcedant, abduci ſeſe nullis aut honorum, aut pecuniae praemiis patiantur; alii autem vulgo fraude, praeſtigiis, ſaepe perjurio, perfidiaque pugnent, vincitur nimirum ſimplicitas calliditate, ingenuitas impudentia, pudor moleſtia, fides ſcelere, veritas mendacio: itaque tardi, parumque efficaces habiti boni inter

---

(*a*) *Patavium petit: atque eo anno* Leo *moritur*) Diem ſuum obiit *Leo* papa X. kal decembr. anno M. D. XXI. cum jam Patavium rediiſſet *Bembus* anno M. D. XVIIII. menſe novembri; quod conſtat ex prima italicarum epiſtolarum, lib. I. ad eumdem Pontificem data prid. nonas novemb. eodem anno M. D. XVIIII. qua ipſi nunciat, *Marcellam Bembam*, fratris filiam, nuptum a ſe datam *Joanni-Matthaeo*, tunc annos vigintiocto genito, ſummae ſpei juveni, non patriae ſolum, ſed ſanguinis etiam ac gentis communione ſibi conjunctiſſimo. Sed ex aliis quoque *Bembi* epiſtolis ſatis apparet, eum Roma reverſum per id tempus, Patavium ſeceſſiſſe. Multo quam *Caſa* diligentius, facta omnia hujus viri, in ſuos quodque annos, digeſſit Beccatellus. Haud me hic in annorum ſupputandorum ratione falli, argumento eſt etiam quaedam epiſtola libri II. Vol. I. qua Cardinali *Bibienae*, V. kal. majas anno M. D. XVIIII. ſcribit ſe Roma diſceſſurum.

inter improbos, ludibrio saepe sunt. Careant igitur insigni hac rerum gerendarum laude homines litteris dediti, animo non modo aequo, sed etiam hilari; ac sic habeant: nihil fere honestati hominum, in vita hac communi, esse relictum loci; sed scelus pleraque, ac turpitudinem invasisse; quamque operam dare se Reipublicae maximam plerique praedicent, eam omnem, communis rei simulatione, in sua quemque privatim utilitate augenda positam, occupatamque habere. Unos omnino excipio Venetos. Nam Christiana quidem res communis Romae, non hominum consilio, sed dei immortalis mente, regitur. Unos igitur Venetos excipio, quorum praeclarissima in Republica optabile statuam esse versari: quam quoniam peregrinis nobis non licet capessere; nec vero ea civitas, post hominum memoriam, prudentissima ac fortunatissima, nostrae, aut cujusquam opis eget; illam, ut pote libertatis arcem, prudentiae gymnasium, justitiae domicilium, veneremur: otium autem hoc ignobile litterarum, adolescentes senesque retineamus. Quam quidem Bembus prudentiam studio ac voluntate hujus sententiae auctoribus praeclare emensus, re atque exitu ad extremum usque praestare non potuit: nam, cum Patavii multos jam annos esset, in civitate quietis ac tranquillitatis plenissima, ab omnique contentione ambitioneque longe ac multum remota; cumque omnem curam, cogitationem, operam, ad ea studia, quae a puero adamasset, celebranda, contulisset, vel in iis jam consumpsisset potius; magno quodam casu clementem illam vitam, quietam, tranquillamque prope jam decurso spatio, atque aetate jam fere exacta, recusans atque ingratis coactus est mittere. Erat Romae temporibus illis, vir summus atque clarissimus, singulari prudentia, admirabili animi magnitudine praeditus, Alexander Farnesius Cardinalis is, qui Paulus III. appellatus est, (a) qui, simulac Pontifex Maximus factus est, extemplo tanto imperio ac potestate accepta, ut initium rerum, actionumque suarum ab illustri aliqua laude duceret, faciendum sibi esse existimavit, ut, qui quaque in civitate, quibusque in terris homines essent, illustri quadam aut pietatis, aut prudentiae, aut doctrinae laude, celebrati; (b) illos ultro ipse, eam dignitatem haudquaquam petentes, ac ne tale quidem quicquam suspicatos, amplissimum in cardinalium collegium cooptaret. ea re sperabat cum pontificatus, collegiique, tot clarissimorum hominum accessione facta, auctum iri majestatem; tum, specimen se quoque suae virtutis maximum cum dedisset, magnam de se famam, opinionemque esse facturum: itaque semel atque iterum magna cura, magna adhibita diligentia, summos viros pervestigavit atque delegit; quibus gravissimam illam dignitatem, nimio a plerisque opere saepe frustra ac nequicquam expetitam, ultro mandaret: quo facto, opinione majorem est gloriam consequutus. Sed, ut ut aliis ea res evenit, Bembo quidem perincommode cecidit, quod suo ex otio, suaque solitudine dulci illa erutus, rursum in eam turbam, molestiamque senex raperetur, a qua, vix dum inclinata aetate, sese tamen cupidissime vindicasset: etenim, cum praestantes denuo gloria viros Paulus conquireret, atque indagaret, quos in collegium

---

(a) *qui simulac Pont. Max. factus est*) Ad pontificatum evectus est, ac Paullus III. appellatus IIII. id. octob. anno M. D. XXXIIII.

(b) *illos ultro ipse*, &c.) Ex eorum numero fuere *Gaspar Contarenus*, *Jacobus Sadoletus*, *Hieronymus Aleander*, *Gregorius Cortesius*, *Reginaldus Polus*.

(a) *occur-*

gium legeret, (*a*) occurrit in primis homini Bembus: is forte Venetiis erat. Gaudeo, gaudeo, optima post homines natos, atque amplissima civitas, cum investigaretur perquireretur que virtus, ad te iterum potissimum ventum esse. etenim cum bonorum, prudentiumque hominum res Cristiana publica egeret, (*b*) sumpserat a te scilicet, jam antea, Gasparem illum Contarenum, Italici nominis lumen; in quo, cum summa probitas, castimonia, moderatio, prudentia cum summa doctrina atque eruditione contenderet, ejus ipsius insignita pietate ac religione longe eae laudes omnes vincebantur: ergo de tua magnorum virorum copia bis suppeditatum paucis annis rei Cristianae communi est: semel in Contareno; iterum in Bembo. (*c*) Ad eum cum Pauli missu Carolus Gualterutius Fanensis, vir apprime bonus, navusque & industrius, venisset cum diplomate, cumque ejus dignitatis insigniis, ille enimvero recusare ac deprecari, neque abduci, nunc demum aetate confecta, pati se posse dicere, a quiete ac solitudine illa, quam unam, rerum omnium jucundissimam, antiquissimamque, jam inde a prima adolescentia habuisset; magnas tamen sese Pontifici, magnas collegio gratias agere atque habere; quod senectutem suam honorificentissimo de se judicio, clarissimoque decreto tantopere honestatam voluissent. cum in eo, multos jam dies, perseveraret, neque de sententia depelli posse videretur, nihil propius factum est, quam, ut Romam Gualterutius, re infecta, reverteretur. Non sum nescius multos fore, qui nostrae orationi hac in re parum fidei habeant. plerique enim omnes, quid de aliena voluntate credendum sit, de sua conjecturam faciunt: itaque incredibile multis visum iri intelligo, Bembum id vere atque ex animo aspernatum esse, quod omnes, fere summa cupiditate, expetendum atque optabile esse existiment; tametsi scribimus hac recenti hujus facti memoria, multisque, qui in agendo adfuerunt, superstitibus, quos, mendacii atque impudentiae nostrae conscios ac testes, habere, cur velimus, causa nulla est. Sed quoniam par eorum peccatum esse censemus, qui mentiri in historia audent, atque eorum, qui dicere verum reformidant, mendacii speciem, verum cum dicturi essemus, non horruimus. Erat perinvidiosum futurum, respui tantam dignitatem, praesertim quae non honoris modo splendorem, sed etiam muneris

(*a*) *occurrit in primis homini* Bembus) Cum Paullus quincto Cardinales cooptaret XIII. kal. januar. anno M. D. XXXVIII. inter ceteros creatus est *Bembus*, qui tamen tantum insequente anno VIIII. kal. april. renunciatus est.

(*b*) *sumpserat jam antea* Gasparem *illum* Contarenum) Inter Cardinales adscitus fuerat *Contarenus* a Paullo anno M. D. XXXV. XIII. kal. jun. altera Cardinalium creatione.

(*c*) *Ad eum cum Pauli missu* Carolus Gualterutius *Fanensis*, &c.) Assentiri haud possum *Casae* asserenti, *Gualterutium* Venetias adventasse, ut pontificium diploma & *rubrum biretum*, quod vocant, *Bembo* deferret. Hac de re ne verbum quidem in *Bembi* epistolis: quin ex iisdem saepius apparet, Romae id temporis *Gualterutium* substitisse, &, si quid illic novi, id cum amico per literas communicasse. Praeterea hoc in more positum novimus, ut novis Cardinalibus numquam per privatos homines, qualis erat *Gualterutius*, sed per aulae Romanae *Praelatos* ea dignitatis insignia deferantur. Sed quid opus pluribus? *Octavianum Zenum*, qui erat a cubiculo honorario Pontificis, ad hoc missum esse certum est, cum ex literis (Vol. I. lib. IIII.) datis ad Cardinalem *Farnesium* prid. kal. april. anno M. D. XXVIIII. tum maxime ex eucharistica epistola (lib. VI. Fam.) eodem anno eodemque die ad *Paullum* Pontificem missa: *Quod me in amplissimum Romanae reipublicae Cardinalium collegium, nihil ejusmodi petentem, sponte tua cooptaveris: quodque* Octavianum Zenum, *familiarem a cubiculo tuum, ejus rei nuncium, cum literis humanissimis honorificentissimisque scriptis, cumque priore capitis tegumento purpureo sacroque, magnis itineribus ad me miseris, immortales gratias habeo, habeboque, dum vivam.*

(*a*) *ubi*

neris contineret officium: eam enim ob causam collegium dicitur Cardinalium a majoribus institutum, ut ii & adsint Pontifici, & ad omnia Reipublicae tempora praesto sint; aegerrimeque laturus eam rem Paulus erat; quod minui Christianae civitatis majestas, cujus ipse princeps constitutus esset, videbatur, atque ejus privatim & consilium condemnari, & auctoritas contemni, qui non beneficium modo Bembo a se datum existimaret, sed etiam onus quoddam officii pro sua potestate impositum; ut si de suo ille honore putaret sibi liberum esse recusare, dicto certe Pontificis audientem non esse, in eo vero & collegium, quod sanctum esset, & Pontificem violari. itaque adcurrunt ad eum undique amici ac necessarii; agunt, hortantur, obsecrant, si sua ipse gloria minus moveatur, gentis ac posteritatis tamen memoriam nomenque respiciat; ac tantam dignitatem in domum suam illatam ne ipse a sese abjudicet. Parum primo Bembus eorum moveri oratione; utpote qui eadem saepenumero audisset jam olim prope omnia, ac refutasset: (a) ubi vero ad eum Petrus Landus adiit, qui civitatis, haud multo post, Princeps fuit; qui unus apud Venetos magistratus amplissimus est, idemque perpetuus; isque longa atque accurata oratione cum eo agere coepit, cum ostenderet quantum ea re subiturus esset offensionis atque invidiae; quam indigne Pontificem Maximum, quam graviter omnem sacerdotum amplissimum ordinem eam ignominiam ferre necesse esset; cumque adderet, numquam haec, sine nutu atque consilio dei immortalis, accidere solere; diligenter videret, ne divino numini refragaretur; tum vero, animo sane suspenso ac perturbato, hominem Bembus in praesentia dimittit, rem in diem posterum differt; &, quoniam religionem sibi injecisset, diligentius deliberaturum sese pollicetur. Postridie ejus diei, cum res homini in religionem plane venisset; fuit enim non versuta hac, atque ad hominum opiniones captandas simulata, quam in multis videmus, rugis superciliioque horridam, tristitia; sed, vere atque ex animo, pietatis colentissimus; proximum in fanum mane ingressus est. Erat tum forte sacerdos ad aram, atque historiam de iis, quae a Christo dicta, aut gesta in terris sunt, quod evangelium appellamus, clara voce, ut mos sacrificium facientibus est, effari inceperat: vix dum pedem in templum intulerat Bembus; ac sacerdos, Petre, ait, sequere me. ea vero illi vox, dei prope ipsius ore mitti, visa est. Itaque. cum omnem ex animo dubitationem sustulisset, quasi dei accitu Romam proficisci statuit. magnus fit domum ejus omnium hominum atque ordinum concursus, frequens gratulatio, maximus totius civitatis plausus. ille vero, paucis post diebus, silvas, recessusque suos, in quibus placatam, tranquillamque vitam prope omnem traduxisset atque exegisset, crebro appellans, atque identidem respectans, (b) Romam ire perrexit. Vere hoc dicere possum; sic homini hoc discessu hilaritatem prorsus excussam, ut ejus pristinam jucunditatem, suavitatemque amici, familiaresque ex illa die desideraverimus, atque, in omne tempus amissam esse, doluerimus. Cultus est Romae Bembus cum a bonis plerisque omnibus Contareno, Sadoleto, Cortesio, Morono cardinalibus amplissimis, hominibusque

eru-

(a) *ubi vero ad eum* Petrus Landus *adiit, qui civitatis, haud multo post, Princeps fuit,* &c.) Alucinatur iterum *Casa*. *Bembum* renunciatum esse Cardinalem mense martio, anno M.D. XXXVIIII. supra docuimus; cum *Petrus Landus* anno superiore jam a mense januario reipublicae Princeps esset salutatus.

(b) *Romam ire perrexit*) Eodem anno quo creatus est Cardinalis, mense septembri Romam contendit.

(a) *diem*

eruditissimis; tum vero praecipue a Reginaldo Polo, homine, dei immortalis, dubio procul, beneficio, ex ultima usque Britannia ad nos vecto, vel de caelo potius, si modo dictu fas est, lapso; cujus de laudibus, quamquam de tam praeclara ac plane divina virtute nemo satis digne umquam loquetur, alius mihi profecto dicendi locus dabitur. hoc certe haud facile in praesentia dijudicare audeam; plus ne eam insulam, multis vulneribus Christianae reipublicae per summam impietatem infligendis, nocuisse dicam; an, quod in illo solo talis, tantusque vir ortus & procreatus sit, unde verae, planeque Christianae pietatis, vitaeque exemplum peteremus, profuisse. Is igitur cum Bembo familiarissime vixit; cumque senis optimi multas, magnasque animi dotes maximi fecit; tum vero apertum, simplexque hominis ingenium, suae ipsius voluntati atque naturae consimile ac par, plurimum semper adamavit. Sed, cum diligentissime Bembus coleretur a multis, summo etiam a Paulo honore afficiebatur; tantaque apud eum fuisse gratia dicitur, ut nullam umquam rem ab eo postularit, quin perfecerit atque abstulerit: sed enim hoc non solum auctoritatis, gratiaeque fuit, sed etiam moderationis & pudoris. Tum ea erat Bembi, in dicenda sententia, libertas, ea simplicitas, eaque in omni vita clementia atque ingenuitas inerat, ut, si ante eum Paulus mortem obiisset, quod natura postulare videbatur, aliquot enim annos illum Paulus antecessit aetate, creatum iri eum Pontificem Maximum plerique compertum haberent. Sed, cum equo Bembus forte veheretur, paulum in ostio ad parietem latus offendit; qua ex plaga, homo senex ac debilis, in febriculam incidit; atque ex ea, cum sensim extenuari, conficique se intelligeret, cumque mortem multos dies quasi praestolatus esset, animo non modo forti, sed etiam aequo; ut de sua illa migratione cum amicis interdum etiam jocaretur; (*a*) diem suum pie, sancteque obiit. Cultus erat jampridem omni officio Bembus ab Hieronymo Quirino Ismerii filio; homine partim genere ac nobilitate, partim fide, munificentia, humanitate, morum suavitate, ac dulcedine, clarissimo. (*b*) Is illi statuam mortuo posuit nobili artificio factam ex marmore, atque eam celeberrima Antonii in aede Patavii locavit; inscripsitque in basi in hanc fere sententiam: propterea a se illam statuam Bembo statutam, atque in publico positam esse, ut cujus animi simulacra orbis terrarum cerneret, ejus ne corporis quidem desideraret imaginem. Fuit omnino perpolitum Bembi ingenium, perque acre; maximeque perspicax, acutumque judicium; pluri-

ma

(*a*) *diem suum pie sancteque obiit*) E vita cessit XV. kal. februar. M. D. XXXXVII. cum annos vixisset LXXVI. menses VII. dies XXVIII. Id testatur epitaphium quod in aede S. Mariae super Minervam parentis sepulcro inscribendum curavit ejus filius *Torquatus Bembus*.

PETRO. BEMBO. PATRITIO
VENETO. OB. EIVS. SINGVLARES
VIRTVTES. A. PAVLO. III. PON. MAX
IN. SACRVM. COLLEGIVM. COOPTATO
TORQVATVS. BEMBVS. P
OBIIT. XV. KAL. FEB. CIↃ. D. XLVII.
VIX. AN. LXXVI. MEN. VII. D. XXVIII

Situs vero est *Petrus* post aram maximam, inter *Leonis X.* & *Clementis* VII. Pontificum tumulos, a quibus prima & praecipua acceperat suae fortunae incrementa.

(*b*) *Is illi statuam*, &c.) Inscriptionem statuae subjectam habebis lector ad calcem ejus Vitae, quam a *Beccatello* descriptam tibi damus. Inscriptioni accedet ejusdem statuae iconismus, *Danesi Catanei*, sculptoris celeberrimi opus, quo amicissimi viri memoriam *Hieronymus* voluit, immortalitati commendatam.

(*a*) *Sunt*

ma in alios, in se nimium paene multa inquirens; in seligendis, collocandisque verbis, multum ponebat operae, atque in ea re magnam cum prudentiam, tum vero etiam diligentiam adhibebat: hoc enim unum sibi persuaserat esse, quod in oratione novitatem, & quasi, patriis moribus conservatis, peregrinitatem tamen quandam effingeret; quae, cum multum omnibus in rebus admirationis habeat, ob id ipsum plurimum etiam non modo dignitatis, sed etiam jucunditatis adferre solet. Ac profecto, quantum intelligere nos possumus, praeclare hoc, quod difficillimum semper habitum est, Bembus praestitit, ut, cum minus fere usitate loqueretur, hospitis speciem tamen effugeret. quod si qui sunt, qui vulgi opinione ducti, quotidianam hanc tritam, communemque dictionem in hominum eruditorum, aut versibus, aut prosa oratione vel postulent, vel expectent, atque ob eam causam Bembi oratione, quae a plebejo ac pervagato hoc tabernariorum atque opificum sermone longe dissonat, minus delectentur; ii erunt ex eorum numero, qui de iis studiis existimare aut leviter, aut nihil possint. Cajus quidem Caesar, ut litteris proditum video, & ipse bene loquendi laudem, non populi consuetudine, sed multo studio, multisque litteris, & iis quidem reconditis & exquisitis, assequutus est; & cum de ratione Latine loquendi ad Ciceronem ipsum accuratissime, pluribus quidem libris, scriberet, verborum delectum originem dixit esse eloquentiae. Jure igitur Bembus, majore quadam cura, in verbis eligendis torquebatur, praesertim cum Etrusce scriberet: itaque nova, splendida, decoraque ejus in primis oratio est: parum enim fidei consuetudini semper habuit; quod ea partim varia atque inconstans, partim etiam vitiosa atque corrupta esset; &, quoniam ne Romam quidem, nec adeo Athenas illas ipsas Atticas, quibus temporibus eloquentia maxime floruit, diutius tenere illud potuisse scriptum legerat, ut ne barbarie earum infuscaretur atque inquinaretur oratio; repudiandum sibi hunc sermonem, qui nunc est, statuebat esse; atque eum, qui fuerat in Etruscis olim hominibus purus atque emendatus, cum minus dum exterarum nationum in Italiam confluxerat, adsciscendum: qui cum illi non de populo, futili inanique doctore, discendus esset; sed e veterum libris, gravissimis auctoribus, percipiendus; illud etiam eadem opera adsequebatur, ut ejus, dignitatem, gravitatemque haberet oratio: nam quotidianus quidem, vulgarisque hic hominum sermo, e sordidis artibus maximam partem ductus, multum ex officina, multum e taberna, e sellaque redoleat, necesse est. (*a*) Sunt igitur Bembi de ratione Etrusce loquendi libri tres in dialogo mirabiliter scripti; quibus profecto effectum est, ut quod homines Etrusce loquantur, non bonae modo jam consuetudinis sit, quam tamen fluxam atque instabilem videmus esse, sed jam etiam

(*a*) *Sunt igitur* Bembi *de ratione etrusce loquendi libri tres*) Opus ita inscribitur: *Prose di M.* Pietro Bembo *nelle quali si ragiona della volgar lingua scritte al Cardinale de' Medici che poi è stato creato a Sommo Pontefice & detto Clemente Settimo divise in tre libri*. Prodiit primum Venetiis in fol. e praelo Joannis Tacuini anno M. D. XXV. PRIMUS omnium *Bembus* fuit, qui nostris hominibus linguae suae artem traderet, cujus praecepta ipse longo studio, multaque optime dictorum observatione congesserat, ut grammaticae artis corpus absolveret. Scio equidem ante editos eos libros, jam ab anno M. D. XVI. de mense septembri, Anconae, per Bernardinum Vercellensem, in 4. emissum esse in lucem *Joannis-Francisci Fortunii* opus hoc titulo: *Regole grammaticali della volgar lingua*. Sed *Bembus* in Epist. vernaculis Vol. III. lib. II. ad *Bernardum Tassum* scribens, plagii aperte *Fortunium* insimulat, suaque esse, quae ille venditavit, aperte profitetur. „ Quanto al maestro *Pellegrino Moretto* „ (hic est *Pellegrinus* ille *Mantuanus*, qui praeter quaedam alia perpauca, in vulgus edidit libellum, qui inscribitur: *Rimario de tutte le cadentie*

ſcientiae ac rationis, quae mutari nullo modo poſſunt; (*a*) quamquam video non deeſſe, qui, cum cogitandi laborem ferre ipſi aut nolint, aut etiam nequeant, Bembi ſcripta non tam expurgata, quam religione nimia prope quadam attenuata eſſe contendant. Sed ſit ſane ſuus cuique modus: difficile eſt enim, in omni re ſtatuere quatenus: & tamen, ſi cum aliorum libris Bembi ſcripta conferantur, facile judicium erit: mihi quidem ejus oratio vehementer probatur: non modo, quia elegans, nova, ſplendidaque eſt, &, ut ita dicam, nobilis; ſed, quia eſt etiam, Iſocrateo prope more, uber atque ornata. (*b*) Sunt etiam ejus verſus Etruſce ſcripti, & quidem permulti, graves atque pleni; ut hanc quidem laudem, ſi modo nos de iis rebus exiſtimare aliquid poſſumus, Bembo a ceteris omnibus concedi, neceſſe ſit: (*c*) in iis eſt carmen de Caroli fratris morte: videor mihi hoc vere affirmare poſſe, neminem umquam tam plane, tam ornate, tam dolenter quemquam luxiſſe, atque illis Bembus verſibus fratris obitum lamentatus eſt. (*d*) Scripſit praeterea volumina epiſtolarum ali-

---

dentie di Dante, *& Petrarca*, *raccolte per* Pellegrino Moreto *Mantovano*: excuſus eſt Venetiis per Nicolaum ab Ariſtotele menſe novembri M. D. XXIX.) „ che ha ſegnate le mie *Proſe* con „ le parole ingiurioſe che mi ſcrivete: potrete dirgli, che egli ſi inganna. Percioche ſe ad eſſo „ pare, che io habbia furato il *Fortunio* percio, che io dico alcune poche coſe, che egli havea pri„ ma dette: egli nel vero non è coſi. Anzi le ha egli A ME FVRATE con le proprie parole, „ con le quali io le havea ſcritte in un mio libretto forſe prima, che egli ſapeſſe ben parlare, non „ che male ſcrivere: che vide & hebbe in mano ſua molti giorni. Il qual libro io mi profero di „ moſtrargli ogni volta, che egli voglia, & conoſcerà, ſe io merito eſſer da lui ſegnato & lacera„ to in quella guiſa. Oltre acciò io potrò farlo parlar con perſone grandi & digniſſime di fede: „ che hanno da me apparate & udite tutte quelle coſe, delle quali coſtui può ragionare, di molti „ & molt'anni innanzi, che *Fortunio* ſi metteſſe ad inſegnare altrui quello, che egli non ſa„ pea. „ Sane inter eaſdem *Bembi* epiſtolas lib. II. Vol. II. quaedam eſt ad *Tryphonem Gabrielium* Romae data kal. april. anno M. D. XII. ex qua conſtat ipſum ex eo tempore *duos* ex tribus de *Italica lingua libris* jam confeciſſe, quos emendari etiam ejuſdem *Tryphonis* judicio cupiebat, aliorumque doctiſſimorum amicorum *Joannis Aurelii*, *Nicolai Theupoli*, *Joannis-Franciſci Valerii*, *Joannis-Baptiſtae Ramnuſii*, *& Andreae Naugerii*.

(*a*) *quamquam video non deeſſe*) Minime deſuere, qui *Bembo* tum viventi tum mortuo obtrectarent, quibus ejus oratio aſpera viſa eſt, duriuſcula, & parum liberaliter veterum imitationi addicta. Praeſtat ceteris nobilitate nominis & ingenii *Juſtus Lipſius*, cujus quale ſit de *Bembi* operibus judicium, vide ſis *Epiſtol. miſcellan. Centur. II. Epiſt. LVII.* & *Centur. V. Epiſt. XXXXVII.* & *L.* itemque *Centur. ad Ital. & Hiſp. Epiſt. VI.* & *Notas ad lib. I. Politicor. in cap. VIIII.* Contra obtrectatores tamen ipſum tutati ſunt clariſſimi viri, ac praeſertim *Joannes Clericus* in opere gallico *Bibliotheque Choiſie* Tom. I. artic. VII. ubi non oſcitanter latina *Bembi* opera cum magno doctrinae apparatu penſitat.

(*b*) *Sunt etiam ejus verſus etruſce ſcripti*) Etruſcos *Bembi* verſus, quibus titulus *Rime di M. Pietro Bembo*, publicavere primum Venetiis Joannes-Antonius & fratres a Sabbio anno M. D. XXX. in 4. Melior tamen auctiorque tertia editio Romana per Valerium Doricum & Franciſcum fratrem menſe octobri anno M. D. XXXXVIII. curante *Carolo Gualterutio*. Hanc miſit ad Cardinalem *Farneſium*, Paulli III. nepotem *Hannibal Carus*, qui in epiſtola nuncupatoria haec de illo habet: *E ſtato* M. Pietro Bembo, *non ſolo de primi ſcrittori di queſti tempi; ma il* PRIMO, *che habbia inſegnato a queſti tempi*, *& a quelli*, *che verranno*, *il vero modo di ſcrivere*. Recuderunt aliquando eadem carmina, aliiſque additis locupletarunt Joliti Venetiis annis M. D. XXXXVII. & ſequentibus in 12. quorum editiones etiam in pretio.

(*c*) *in iis eſt carmen de* Caroli *fratris morte*) Carmen hoc, vulgo *Canzone*, omni venere quam maxime comptum, ita incipit:

Alma corteſe, che dal mondo errante

Illud affert vir clariſſimus *Ludovicus-Antonius Muratorius* lib. IIII. *de perfecta Italica poeſi* pag. 465. & ſeqq. deque eodem ſic honorificentiſſime ſentit: *Per una Canzone funebre queſta ha dei pregj ſingolari*, *e può ſervire d'eſempio ad altre*, &c.

(*d*) *Scripſit praeterea*) Quoniam ad hujus Vitae calcem omnium *Bembi* operum, quaeque latine

aliquot : quarum paulo magis decoram video a nonnullis locutionem existimari. suum cuique omnino judicium; eamque ob causam difficillimum est, omnibus aeque placere : nam, ut Theognis ait, laudatus a Platone poeta,

——— (*a*) οὐδὲ γὰρ ὁ Ζεὺς
Οὐδ' ὕων πάντας ἁνδάνει, οὔτ' ἀνέχων.

mihi quidem, cum has epistolas cum iis, quae a Graecis, Latinisve scripta olim sunt, contuli; valde hae cum illis congruere videntur. Sed pollutas plerique lue quadam etiam nunc aures habemus : nec plane dum e vulgi faece enatavimus atque emersimus : paucos enim adhuc bonos auctores Etrusca habuit lingua, quibus lectitandis nostrorum hominum expoliretur, expurgareturque judicium. Itaque homines ornatae, factaeque orationis insueti, nec pulchritudinem intelligunt, aut cernunt, & splendore ipso praestricti laeduntur, praesertim qui in veterum Graecorum ac Latinorum libris usque adeo versati, volutatique non sint, ut illorum virtutes aut transferre ipsi in sua scripta, aut in alienis agnoscere non possint : atque Etrusce quidem a Bembo scripta haec sunt. Latine vero de Aetna ad Angelum Gabrielem scripsit adolescens; quem video libellum illi postea seni non valde probatum fuisse: de Virgilii Culice, & Terentii fabulis librum unum : de Guidoubaldo Feretrio, atque Elisabetha Gonzagia ad Nicolaum Teupolum librum itidem unum, qui valde doctis omnibus probatus est; a Gabriele quidem Faerno, homine eruditissimo atque hujus generis acerrimo existimatore, in caelum fertur. Sunt etiam Bembi, praeter eas epistolas, quae Leonis nomine ab eo scriptae sunt, suarum quoque privatim epistolarum volumina; ac seorsum epistola de imitatione ad Joannem Picum libri prope instar, sane perlegenda. sunt praeterea ejus versus Latini multi, dulces, elegantesque; ut me quidem aeque propemodum, ac veterum illorum poetarum scripta, delectent. scripsit etiam magna cura, magnaque assiduitate (*b*) civitatis suae historiam, nudiusculam illam quidem : est enim unum Caesarem imitatus; sed puram in primis atque illustrem.

d 2 PE-

---

tine quaeque italice scripsit, elenchum sum daturus, hic ultra nihil addam.

(*a*) Scilicet : *Juppiter enim neque pluens omnibus placet, neque pluviam sustinens.*

(*b*) *civitatis suae historiam*) Cum in Gallia anno M. D. XXVIIII. V. id. majas decessisset *Andreas Naugerius*, cui Decemvirum decreto rerum Venetarum scribendarum cura, qua *Sabellicus* desierat, demandata erat : novo amplissimi ejusdem collegii decreto idem negotium datum est *Petro Bembo*, qui tum Patavii totus in studiis suis erat. *Bembus* ipse in historiae suae limine mihi testis est. Per idem tempus & Marcianae bibliothecae custos fuit, quemadmodum ante ipsum *Sabellicus* ac *Naugerius*, quod in *Sabellici* vita satis docuimus. Vir clarissimus *Victor Trincavellus*, Venetus, nobilis philosophus ac medicus, anno M. D. XXXVI. cum *Bembo* Stobaeum, graece editum Venetiis in fol. per Bartholomaeum Zanettum, dicaret, non sine maxima ejus laude bibliothecam publicam memorat ipsius curae commendatam. Quas egerit *Trincavello* gratias *Bembus*, ob inscriptum nomini suo illius auctoris opus, ex ejus literis patet Patavio idib. febr. anno M. D. XXXVI. quae lib. VI. Famil. occurrunt.

XXIIII

PETRI BEMBI
OPERUM
Elenchus.

Opera jam edita.
Latina.

1. DE *Aetna ad* Angelum Chabrielem. Venetiis, in aedibus Aldi, M. CCCC. LXXXXV. in 4. & per Jo. Ant. ejusque fratres de Sabio, M. D. XXX. in 4. & Lugduni, apud Sebastianum Gryphium M. D. XXXII. in 8. Hoc etiam opusculum excusum est Amstelodami, per H. Schelte, M. DCC. III. in 8. post *P. Severi Cornelii* poemation de *Aetna* a *Jo. Clerico* illustratum.

2. *De imitatione ad* Jo. Franciscum Picum. Hoc opusculo respondet *Bembus Pico*, qui eidem super eodem argumento epistolam dederat *Romae III. cal. oct.* M. D. XII. *Bembi* responsio data est *Romae cal. januar.* M. D. XIII. Prodiit Venetiis apud fratres Sabios in 4. anno M. D. XXX. Lugduni, apud Gryphium, M. D. XXXII. in 8. Parisiis, M. D. LXXVIII. in 8.

3. *De Virgilii culice*, *& Terentii fabulis ad* Herculem Strotiam. Hoc etiam opusculum edidere fratres Sabii, & Gryphius annis iisdem, quibus epistolam *de imitatione*. Prodiit item Florentiae, M. D. LXIIII. in 4. *Bembi* vero *Castigationes in aliquot loca Terentii* exstant in *Terentio* editionis Parisiensis, M. D. LII. pag. 20.

4. *Historiae Venetae libri XII.* Venetiis, apud Aldi filios, M. D. LI. in fol. Lutetiae, ex officina Michaelis Vascosani, M. D. LI. in 4.

5. *De Guido Ubaldo Feretrio*, *deque Elisabetha Gonzaga Urbini ducibus*, *liber*. Venetiis per Jo. Antonium ejusque fratres Sabios, M. D. XXX. in 4. & Romae, M. D. XXXXVI. in 4.

6. *Epistolarum* Leonis X. *P. M. nomine scriptarum libri XV.* Venetiis, M. D. XXXVI. in fol. & M. D. LII. in 8. Lugduni, apud Theobaldum Paganum, M. D. XXXX. in 8. Basileae, apud Frobenium, M. D. XXXXVII. in 8. & Coloniae Agrippinae, M. D. LXXXIIII. in 8.

7. *Epistolarum familiarium libri VI.* Venetiis, M. D. LII. in 8. Coloniae, apud Gosvinum Cholinum, M. D. LXXXII. in 8. & alibi. Praeter eas vero aliae non paucae, qua *Leonis X.* qua *Bembi* ipsius nomine conscriptae epistolae per aliorum doctorum hominum volumina disperse occurrunt.

8. *Benacus*, *& Augustini Beatiani Verona*. Romae, M. D. XXV. in 4.

9. *Carmina*. M. D. LII. in 8. Plura quoque latina *Bembi* carmina in latinorum poetarum florilegiis perleguntur.

Universa autem latina *Bembi* opera prodierunt iterum & saepius Basileae, M. D. LVI. M. D. LXVII. Argentorati, M. DC. II. M. DC. XI. & M. DC. LII.

Italica.

10. *Gli Asolani*, *lib. III.* Venetiis, in aedibus Aldi Romani anno M. D. V. mense martio in 4. & M. D. XV. mense majo in 8. eodemque anno mense novembri apud Philippum Junctam in 8. Venetiis, apud Jo. Antonium fratresque Sabios, M. D. XXX. in 4. aliisque etiam ex praelis. Utrique autem editioni Venetae in 12. per Jacobum de Vitalibus, M. D. LXXV. & per Fabium Zoppinum, M. D. LXXXIIII. argumenta librorum singulorum, obscuriorumque dictionum declarationes margineas addidit *Thomas Porcacchius*.

11. *Le Prose*, *nelle quali si ragiona della volgar lingua*, *divise in III. libri*. Editae sunt Venetiis, per Joannem Tacuinum, M. D. XXV. in fol. & per Franciscum Marcolinum, M. D. XXXVIII. in 8. Idem opus ex autographo auctiorique exemplari ipsius *Bembi* recognovit *Benedictus Varchius*, indicemque satis copiosum addidit: evulgavit Laurentius Torrentinus Florentiae anno M. D. XXXXVIIII. in 4. Editum deinde est Venetiis per Jolitos, M. D. LVI. M. D. LVIII. &c. in 12. itemque Venetiis in 12. per Franciscum Rampazettum, M. D. LXII. Priorum editionum recognitor fuit *Ludovicus Dulcius*; posterioris *Franciscus Sansovinus*. Idemque *Sansovinus* edidit *Bembi Prosas*, una cum *Observationibus linguae italicae* multorum illustrium virorum, suisque e praelis emisit anno M. D. LXII. & Franciscus Rampazettus M. D. LXV.

uter-

utetque in 8. Complures aliae tanti operis editiones habentur tum seorsim, tum insignibus iis in collectaneis, quorum titulus est: *Degli Autori del ben parlare per secolari e religiosi, opere diverse*, &c. *In Venetia, nella Salicata*, M. DC. XXXXIII. in 4. quae debemus *Subasiano*, quo voluit nomine delitescere *Josephus Aromatarius*. Exstant ejus operis Parte I. Tomo II. num. 2. Sed omnium praestantissima ea est editio, quam nuperrime Neapolitanis ex praelis accepimus ita inscriptam: *Le Prose*, &c. *In questa nuova edizione unite insieme con le Giunte di* Lodovico Castelvetro, *non solo quelle, che prima vedevansi stampate separatamente, ma ancora alcune altre, che conservavansi manuscritte nella libreria del Sereniss. Duca di Modena. In Napoli, per Bernardo-Michele Raillard. e Felice Mosca*, M. DCC. XIIII. in 4. Prosarum veluti epitomen emisit *Marcus-Antonius Flaminius*, inscriptam: *Le Prose di Monsignor Bembo ridotte a Metodo, da M. M.* Antonio Flaminio. *In Napoli, appresso Gioseppe Cacchi, & compagni*, M. D. LXVIIII. in 12.

12. *Le Rime*. Quae facta est Italicorum *Bembi* carminum, Venetiis, apud Jo. Antonium & fratres Sabios, M. D. XXX. in 4. prima editio est. Sequitur altera item Venetiis, apud Gualterium Scottum, M. D. XXXXIIII. in 8. Sed longe elegantior, auctior, & emendatior est tertia Romana editio, per Valerium & Aloysium fratres Doricos, M. D. XXXXVIII. in 4. curante *Carolo Gualterutio*, quam praeit *Hannibalis Cari* ad *Farnesium* Cardinalem nuncupatoria epistola laudatissima. His Venetae editiones non paucae succedunt, apud Scottum, M. D. LII. in 8. apud Cominum a Trino, M. D. LIIII. in 8. & apud Jolitum, M. D. XXXXVIII. M.D.LVI. M. D. LVII. & M. D. LVIII. in 12. Porro Jolitus, exscripta a se ait *Bembi* carmina ex eo exemplari, quod a *Petro Gradonico* acceperat, ab ipso auctore castigatum, multisque auctum, quae tum primum a se in apertum proferebantur. Seorsim autem ab aliis non semel prodierunt, ac praesertim Venetiis, per Jordanum Zilettum, M. D. LXII. in 8. eae quae inscribuntur: *Stanze di M.* Pietro Bembo. Offendi etiam libellum ex quattuor dumtaxat pagellis, inscriptum: *La dolcezza d' amore di M.* Pietro Bembo, *con altre Stanze dalla Sig.* Virginia Salvi *Sanese sopra il sonetto* Pace non trovo, &c. *In Ferrara, appresso Valente Panizza Mantoano*, M. D. LXII. in 8. Verum ii versus aut *Bembi* non sunt, aut *Bembo* exciderunt valde adolescentulo. *Bembi* quoque carmina liber ille habet, cujus epigraphe est: *Rime di tre illustri Poeti, cioe del* Bembo, *del* Casa *e di* Gio. Guidiccioni, *aggiuntevi in fine quelle di* Buonaccorso di Montemagno. *In Venetia, per Francesco Portonari*, M. D. LXII. in 12. Juvat has alias editiones referre: *Le Rime di M.* Pietro Bembo, *rivedute da M.* Francesco Sansovino, *e di annotationi illustrate. In Venetia*, M.D.LXI. in 12. Item *rivedute da M.* Tomaso Porcacchi *con l' aggiunta di una tavola di tutte le desinenze sotto le lettere vocali. In Venetia, presso il Giolito*, M. D. LXX. in 12. Item *rivedute e purgate da* Gio. Battista Basile, *con le Osservationi, varietà di testi e tavola di tutte le desinenze. In Napoli, per Costantino Vitale*, M. DC. XVIII. in 8. Plurima ex *Bembi* carminibus etruscis exstant in iis voluminibus, in quae congesta sunt scripta Italorum poetarum selectiora. *Joannes-Marius Crescimbenus*, libro a se iterum edito cum eo titulo: *Istoria della volgar poesia*, pagg. 333. 334. 335. refert non paucos doctos viros, qui *Bembi* carmina suis curis illustrarunt, quarum etiam non paucae nondum lucem publicam aspexere. Iis auctoribus adjiciendus est *Benedictus Varchius*: hic epistola ea qua *Laelio Taurello* nuncupat orationem a se habitam in *Bembi* funere, innuit a se expositas tres illas odas italicas; quas idem *Bembus* uno veluti partu enixus est. *Varchio* autem *Hugolinus Martellus*; a quo refert doctissimus Abbas *Salvinus Salvinius* pag. 31. *Fastorum Consularium Academiae Florentinae* nuper editorum, expositum esse *Bembi* carmen (vulgo *Sonetto*) cujus ille est primus versus:

Verdeggi all' Apennin la fronte, e'l petto.

Et *Bembus* ipse id innuit epistola ea quae XIIII. est Volum. III. lib. XI. per quam ornatissimis verbis eidem *Hugolino* gratias agit.

13. *Della Historia Vinitiana volgarmente scritta libri XII. In Vinegia, appresso Gualtero Scotto*, M. D. LII. in 4. Item *In Vinetia, per Giordano Ziletti, e compagni*, M. D. LXX. in 4. Posteriori huic editioni *Alemanus Finus*, Cremensis, notabilium rerum indicem apposuit; tum Venetorum omnium Principum, Patriarcharum, & Cardinalium, usque ad Aloysium Mocenicum Ducem. Utrique editioni praeit *Bembi* vita, auctore anonymo.

14. *Delle Lettere Volume I. In Roma, per Valerio Dorico & Luigi fratelli, nel mese di settembre*, M. D. XXXXVII. in 4. *ad instanza di Carlo Gualteruzzi*. Minime praetereunda est editoris ad *Guidum-Ascanium* Cardinalem *Sfortiam* nuncupatoria epistola, quae etiam editionum posteriorum plerisque praemittitur.

15. *Delle Lettere a Sommi Pontefici, a Cardinali, & ad altre persone ecclesiastiche scritte I. Volume, libri XII.* Complectitur antedictas epistolas, sed cum additamento.

16. *Delle Lettere a suoi congiunti & amici, & ad altri Gentili huomini Venitiani scritte, II. Volume, libri XII.* Gualterianis editionibus apponitur *Antonii Manutii* nuncupatoria ad *Hieronymum Quirinum, Ismerii* filium, epistola.

17. *Delle Lettere a Principi, Signori & suoi famigliari amici scritte, III. Vol. libri XI.* Hoc volumen Scottus dicat *Julio* Cardinali *Roboreo*, Perusiae Legato.

18. Del-

18. *Delle Lettere a Prencipesse & altre Gentili donne scritte*, *IIII. Vol. Parte I. e II.* Dicantur *Elisabethae Quirinae*, matronae nobilissimae, *Bembi*que & *Casae* scriptis celeberrimae. Italicae *Bembi* epistolae saepius e Venetis praelis prodierunt per Gualterium Scottum iterum atque iterum, qua in 8. qua in 12. tum per alios annis, M.D.LX. M.D.LXIIII. M.D.LXX. & M.D.LXXVII. in 8. Gualterianam editionem anni M. D. LXXV. probasse prae ceteris visi sunt viri illi clarissimi, qui vulgo se vocant *gli Accademici della Crusca*.

19. *Lettere Giovenili. In Milano, appresso di Giovann' Antonio degli Antonii*, M. D. LVIII. in 8. Has amplectitur quoque posterior quarti voluminis pars; ubi etiam editor, multo ante emissas in lucem esse testatur. Apud eos, qui variorum clarorum virorum italicas epistolas in volumina congestas, publico donavere, occurrunt aliae non paucae *Bembi* epistolae.

20. *Nuove Lettere famigliari scritte a M. Gio.* Mattheo Bembo *suo nipote, hora Senatore prestantiss. nella Rep. Venetiana. In Venetia, appresso Francesco Rampazetto*, M. D. LXIIII. in 8. Collegit publicavitque *Franciscus Sansovinus*, & *Guido-Ubaldo Feretrio*, IIII. Urbinatium duci nuncupavit. *Ursattus Justinianus*, suis italicis carminibus celebrat hujus *Joannis-Matthaei Bembi* vitam a *Ludovico Dulcio* conscriptam, quae numquam tamen publici juris facta est.

21 *Delle Lettere da diversi Re, & Principi, & Cardinali, & altri huomini dotti a Mons.* Pietro Bembo *scritte I. Volume, di nuovo stampato, riveduto, & corretto per* Francesco Sansovino. *In Venetia, appresso Francesco Sansovino, & compagni, M. D. LX.* in 8. Accepit *Sansovinus* has epistolas a *Torquato Bembo*, & in libros quinque digestas *Octaviano Pallavicino* dicavit. Idem quoque alia earum epistolarum volumina editurum se pollicetur.

22. *Proposta al Prencipe M.* Leonardo Loredano *& alla Signoria di Vinegia per nome di Papa* Leone X. Haec oratio exstat in epistolarum italicarum *Bembi* volum. I. pag. 337. Gualterianae editionis anni M. D. LXXV. atque in aliis earumdem epistolarum editionibus; item in Orationibus italicis a *Sansovino* collectis vol. I.

23. *Annotationi sopra il* Petrarca. Excerptas e *Bembi prosis* una cum *Petrarcha* ediderunt iterum ac saepius Lugduni Rovillius, & Venetiis Petrasancta, Bevilaqua, Angelierius, aliique bibliographi.

Opera nondum edita.

24. *Provincialium poetarum vitae.*

25. *Provincialium poetarum carmina*. Codicem hunc ipsum qui Provincialium poetarum vitas & carmina continebat, *Bembo* mortuo, in *Ludovici Beccatelli* manus devenisse, refert *Antonius-Franciscus Donius*, libro quod inscripsit: *I Marmi*, parte tertia, pag. 155. editionis Venetae Francisci Marcolini, anno M. D. LII. in 4. Haud parum quidem studii & laboris *Bembus* impendit in linguae Provincialis antiquae scriptis; cui linguae quis inficietur, plurimum debere Italas Musas? Iis etiam scriptis multam a *Bembo* datam esse operam testantur tum ipsius *Prosae*, tum ea ad *Antonium Thebaldeum* epistola, quae exstat volumine III. libro V. qua epistola *Thebaldeo Bembus* mittit Vitam *Bartholomaei Georgii*, Veneti patricii, qui vetere Provinciali lingua non pauca scripsit; subjicitque sibi esse in animo, typis mandare Poetarum Provincialium carmina, una cum ipsorum vitis. Porro *Varchius* in oratione funebri, hac de causa *Bembum* narrat ad Provincialium auctorum studia se contulisse: *Se a bene intendere la latina, gli fu di bisogno apprendere la greca; a bene apprendere la* Toscana, *gli bisognò apparare la* Provenzale, *poco meno che del tutto spenta ancora in quei tempi*. Neque tamen *Petrus* in his quattuor linguis addiscendis ita fuit totus, ut in aliis etiam horas aliquas non insumeret. Vir clarissimus *Ludovicus-Antonius Muratorius* in opere numquam satis laudando *de perfecta italica poesi*, Tomo I. pag. 435. refert breve carminum specimen, quae *Bembus Hispanica* lingua conscripserat.

26. *Oratio de graecae linguae laudibus*. Graece eam scripsit *Bembus*; quod *Varchius* haud dubiis verbis testatur in praedicta oratione funebri. *Beccatellus* autem de *Bembo* haec perhibet: *Dal* Lascari *egli imparò così felicemente la lingua* greca, *che non solo l' intendeva, ma la scriveva ancora.*

27. *Dissertationes in numismata, inscriptiones, aliaque vetustatis fragmenta*. Sparsim in epistolis, qua graecis qua latinis, earum meminit.

28. *Observationes in auctores graecos & latinos*. Ipse quoque scholiis librorum margines consuerat notare; quod doctis hominibus solemne semper fuit.

29. *Epistolae autographae ad Rubertum Macigni*. Exstabant in bibliotheca nobilis civis Patavini *Nicolai Trivisani*, teste *Jacobo-Philippo Tomasino Biblioth. Patav. mss.* pag. 109.

SYLLABUS

Auctorum, ex quorum scriptis excerpi plurima queunt ad texendam copiosiorem *Bembi* vitae historiam.

Agrippa (*Cornelius*) De vanitate scientiarum.
Albericius (*Jacobus*) *Catalogo degli scrittori Veneziani*. pag. 74.
Amasaeus (*Romulus*) Orationes. pag. 140. 217.
Ammiratus (*Scipio*) *Opuscoli Vol. II. I Ritratti*. *pag*. 248.
Aretinus (*Petrus*) *Lettere* pluribus in locis.
Areostus (*Ludovicus*) *Orlando furioso Cant.* XXXXV. *st*. 15. Auctor hoc suum poema judicio *Bembi* & censurae subjecit.
——— Carmina, lib. I. pag. 283.
Armanius (*Vincentius*) *Istoria della famiglia Bentivoglio*. pag. 185.
Asulanus (*Franciscus*) epistola nuncupatoria ad *Petrum Bembum* in Vitas parallelas Plutarchi graece editas in aedibus Aldi, anno M. D. XVIIII.
Augurellus (*Joannes-Aurelius*) Jambicus lib. II. & Carmina, lib. I. & II.
Bandellus (*Matthaeus*) *Novelle*. *Volum. II.* pag. 67.
Barotius (*Petrus*) episcopus Patavinus: De factionibus extinguendis liber ad *Petrum Bembum*.
Beatianus (*Augustinus*) Lachrymae in funere *Petri* Card. *Bembi*.
——— *Rime volgari e latine*.
Blount (*Thomas-Pope*) Censura celebriorum auctorum. pag. 554.
Boccalinus (*Trajanus*) *Ragguagli di Parnaso*: pluribus in locis.
Bodinus (*Joannes*) Methodus Historiae. pag. 72.
Boissardus (*Janus-Jacobus*) Icones illustrium virorum.
Bonamicus (*Lazarus*) Carmina. pag. 26. 53.
Borichius (*Olaus*) De poetis. pag. 94.
Bosius (*Joannes-Andreas*) De comp. prud. civil. n. 41.
Budaeus (*Guglielmus*) Epistolae.
Bulifonus (*Antonius*) *Lettere memorabili Part. I.* pag. 120.
Calcagninus (*Caelius*) epistolae. lib. V.
——— Carmina lib. II.
Camillus (*Julius*) *Teatro*. Nuncupatoria est ad *Bembum*.
——— Carmen ad *Petrum Bembum*: exstat in Deliciis Poetarum Italorum Part. I. pag. 551.
Canonherius (*Petrus-Andreas*) De curiosa doctrina. pag. 112.
Caramella (*Honorius-Dominicus*) Museum illustrium Poetarum. pag. 234.
Castelvetrus (*Ludovicus*) *Poetica* pag. 24. 590.
Catossus Trocta: Censura in *Petri Bembi* Benacum ad *Fabium* & *Janum Arcellas* fratres, patricios Neapolitanos; mss. in 4. Exstabat in bibliotheca *Marquardi Gudii*, ut refert ejusdem bibliothecae Catalogus pag. 574.
Cheureau (*Urbanus*) *Histoire du monde Tome III.* pag. 574.
Ciaconius (*Alphonsus*) Vitae Pontificum & Cardinalium, Tom. III. col. 653.
Codaglius (*Dominicus*) *Istoria Orceana*. pag. 9.
Contarenus (*Petrus*) Argoa voluptas, lib. II.
Crassus (*Laurentius*) *Istoria de' Poeti greci*. pag. 410.
Crassus (*Nicolaus*) elogia Venetorum. pag. 53.
Crinitus (*Petrus*) Carmina. *Lucejus Veronensis Bembo* nuncupat *Criniti* carmina, quae *Joannes Cotta* sibi miserat.
Donius (*Antonius-Franciscus*) *Libreria*, *P. I.* pag. 45.
——— *Marmi*, *P. II.* pag. 22. *P. III.* pag. 155.
Equicola (*Marius*) *Della natura d'amore*, lib. I. pag. 32.
Erasmus (*Desiderius*) Ciceronianus.
——— Adagia. pag. 241.
M. Fagiano. *Considerationi*. pag. 501.
Fellerus (*L. Joachinus*) Catalogus mss. biblioth. Lipsiens. in dedicat. & pag. 22.
Folieta (*Ubertus*) De linguae latinae usu & praestantia. pag. 73.
Fornarius (*Simon*) *Sposizione sopra l'Ariosto P. I.* pag. 774.
Fracastorius (*Hieronymus*) Siphilis, sive de morbo gallico ad *Petrum Bembum*.

Gad-

Gaddius (*Jacobus*) Allocutiones & elogia. pag. 70.
——— De Scriptoribus. Vol. I. pag. 85.
Garimbertus (*Hieronymus*) *Vite di Papi e Cardinali*. pag. 185. 186.
Gesnerus (*Conradus*) Bibliotheca universalis pag. 139. 152. 390. 407. 545.
Ghilinus (*Hieronymus*) *Teatro d'uomini letterati*, *Vol. I.* pag. 192.
Gravina (*Vincentius*) *Della ragion poetica*, pag. 116. 212.
Guazzus (*Marcus*) *Cronica*. pag. 427.
Gyraldus (*Joannes-Baptista*) *Orbecche tragedia*: in carminibus positis ad calcem ejus tragoediae.
Gyraldus (*Lilius-Gregorius*) Dialogus de poetis nostrorum temporum.
——— Carmina.
Hallervordius (*Joannes*) Bibliotheca curiosa. pag. 312.
Heinsius (*Daniel*) Confutatio fabulae Burdonum. pag. 360.
Imperialis (*Joannes*) Museum Historicum. pag. 19.
Jovius (*Paullus*) Elogia virorum doctorum.
Konigius (*Georgius-Matthias*) Bibliotheca vetus & nova. pag. 99.
Lampridius (*Benedictus*) carmina. pag. 52.
Landus (*Constantius*) In veterum numismatum Romanorum miscellanea explicationes pag. 48.
Liburnius (*Nicolaus*) *Le Selvette* pag. 11.
Lomeger (*Joannes*) De bibliothecis. pag. 197. 273.
Longolius (*Christophorus*) Epistolae: passim.
Luisinus (*Franciscus*) Commentarius in Poeticam Horatianam: Praefatio est ad *Petrum Bembum*.
Manutius (*Paullus*) Praefatio in Virgilium ad *Torquatum Bembum*, *Petri* filium.
——— Scholia in Epistolas ad Familiares M. T. C. pag. 113.
——— *Lettere volgari*. pag. 66.
Maresius (*Rolandus*) Epistolae philologicae, lib. I. pag. 130.
Marinus (*Joannes-Baptista*) *Galleria Parte. I.* pag. 215.
Mascardus (*Augustinus*) *Arte istorica*, *tratt. XI.*
Maurocenus (*Andreas*) Epistolae. pag. 219.
Maurolycus (*Franciscus*) Comosgraphia: in Epistola nuncupatoria.
Mazzonus (*Jacobus*) *Difesa di Dante*, *P.I.* pag. 28. 169. 171. 173.
Meelfuhrerus (*M. Rodolphus-Martinus*) Accessiones ad Theodori-Jansonii ab Almeloveen Bibliothecam promissam & latentem. pag. 119.
Menagius (*Aegidius*) *Antibaillet*, *P. I.* pag. 37. *P. II.* pag. 103. 106. 338. 358.
——— *Observations sur Malherbe*. pag. 279.
Meninnus (*Federicus*) *Ritratto del Sonetto*. pag. 124.
de la Monoye: Menagiana. Tom. III. pag. 269. 322.
Morhofius (*Daniel-Georgius*) Collegium epistolicum, pag. 13.
Muretus (*Marcus-Antonius*) Orationes, Vol. I. pag. 136. 144.
Muscettola (*Antonius*) *Gabinetto delle Muse*. pag. 105.
Mutius (*Joannes-Aurelius*) Elegia ad *Leonem* X. in Delitiis Poetarum Italorum, P. II. pag. 97.
Naudaeus (*Gabriel*) Bibliographia politica. pag. 88. 106.
——— Naudaeana. pag. 31.
Naugerius (*Andreas*) Carmina.
Nicodemus (*Leonardus*) *Addizioni copiose alla Biblioteca Napoletana del Toppi*. pag. 226.
Oldoinus (*Augustinus*) Atheneum Romanum. pag. 535.
Paruta (*Paullus*) *Historia Vinetiana*, *P. I. lib. II.* pag. 140.
de Peregrinis (*Barthólomaeus*) Vinea Bergomensis. pag. 14.
Pigna (*Joannes-Baptista*) Carmina, lib. IIII. pag. 101.
Pilonus (*Georgius*) *Istoria di Belluno*, *lib. V.* pag. 180.
Planetius (*Joannes*) Epistolae.
Politianus (*Angelus*) Epistolae, lib. XII. pag. 110.
la Popeleniere: *Histoire des Histoires*, *lib. VII.* pag. 406.
Possevinus (*Antonius*) Bibliotheca selecta: pluribus in locis.
——— Apparatus sacer, Tom. III. pag. 39.
Quenstedа (*Joannes-Andreas*) Dialogus de patriis illustrium virorum. pag. 236.
Quirinus (*Angelus-Maria*) De Monastica Italiae Historia conscribenda dissertatio. pag. 16.
Raynaudus (*Odoricus*) Annales Ecclesiastici, Tom. XX. ad annum M.D.XIII. num. 100.
Riccius (*Bartholomaeus*) Epistolae: pluribus in locis.

Ridolphus (*Lucas-Antonius*) *Aretefila*. pag. 49. 79.
Sabinus (*Georgius*) Ad *Petrum Bembum* metrica.
Sanderus (*Antonius*) Elogia Cardinalium.
Sansovinus (*Franciscus*) *Venetia*, p. 597. atque in aliis operibus.
Scaliger (*Josephus-Justus*) Scaligeriana. pag. 53. 407.
Scaliger (*Julius-Cesar*) Poetica. pag. 800.
——— Poemata.
Scardeonius (*Bernardinus*) De antiquitate Patavii. pag. 20. 396.
Speronius (*Speronus*) *Dialogi*. pag. 101. 430. 457. &c.
Spondanus (*Henricus*) Annales Ecclesiastici.
Strozzae (*Hercules* & *Titus-Vespasianus*) Carmina.
Superbus (*Augustinus*) *Trionfo d' Eroi illustri di Venezia*, *lib. I.* pag. 69. & *lib. III.* pag. 101. 114.
Tassus (*Bernardus*) *Lettere*, *Vol. I.* pag. 127. 128.
Tassonus (*Alexander*) *Considerationi sopra le Rime del Petrarca*. pag. 83. 129. &c.
Teissier (*Antonius*) *Eloges des hommes savans*. *Tom. I.* pag. 17.
Thevet. (*Andreas*) *Portraits & vies des hommes illustres*, *Tom. VII.* pag. 119.
Thuanus (*Jacobus-Augustus*) Historiae ad annum M.D.XXXXVII.
Tomasinus (*Jacobus-Philippus*) Inscriptiones urbis Patavinae. pag. 245.
——— Petrarcha redivivus. pag. 33. 38. 96. 104. 231. 241.
Tomitanus (*Bernardinus*) *Ragionamenti*. pag. 269.
Valerianus (*Pierius*) Castigationes in Virgilium.
——— Amores. pag. 5.
Ubertus (*Joannes-Baptista*) *Trionfo*. pag. 33.
Ughellius (*Ferdinandus*) Italia sacra, Tom. I. & IIII.
Vinta (*Franciscus*) Carmina, lib. I. pag. 22.
Vulpa (*Joannes-Antonius*) Elegia de *Bembo* : in Deliciis poetarum Italorum, P. II. pag. 1442.
Zanchius (*Basilius*) De origine Orobiorum libri III. ad *Petrum Bembum*.
——— De horto Sophiae ad *Petrum Bembum* libri. II.
Zenus (*Petrus-Angelus*) *Memoria degli Scrittori Veneti patrizii*. pag. 19.

Innumeros alios omitto, eos praesertim, quos odium religionis dumtaxat, & obtrectandi alineae famae libido impulit ad ea de *Bembo* scriptitanda, a quibus ejusdem pietas morumque castitas abesset : satis istos refutarunt optimi viri & catholici : ex illo autem pessimorum hominum numero fuere *Scipio Gentilis*, *Thomas Lansius*, *Henricus Emstius*, aliique haud multi.

A CHI LEGGE.

Monsignor *Giovanni della Casa* ha scritto la vita del Cardinal *Pietro Bembo* con tanta eleganza e pulitezza di stile, il che è stato solito fare in tutte le cose sue, che in questa parte non lascia punto a desiderare a chi legge. Vero è, che nel racconto de' fatti esso è stato assai digiuno, ed asciutto, e qualche volta è inciampato in errore o di tempi, o di cose, siccome dalle *annotazioni*, che vi ho soggiunte, ciascuno può rimaner persuaso. Ma siccome con esse non ho potuto a tutto supplire, poichè quelle mi sarebbono per via di soverchio cresciute, e troppo spesso mi avrebbono portato a riferir cose, che nel testo del *Casa* non sono punto accennate: il che avrebbe cagionato anzi confusione, che piacere nell' animo de' leggitori; così ho pensato, che le persone curiose di sapere altre particolari, e importanti circostanze, spettanti alla vita del *Bembo*, avrebbono avuta soddisfazione di leggerle ordinatamente in quella, che n' è stata distesa da Monsignor *Lodovico Beccatelli*, Arcivescovo di Ragusi, uomo dottissimo, e grande amico e del *Bembo*, e del *Casa*: la qual vita insino ad hora è stata desiderata da tutti, ma non veduta che da pochi, per essere manoscritta, ed inedita. *Andrea Vittorelli* nelle giunte fatte alla grand' opera delle Vite de' Papi, e de' Cardinali, composta da *Alfonso Ciaconio*, dice, in parlando del Cardinal *Bembo*, di aver veduta la vita di lui scritta dall' Arcivescovo *Beccatelli* in un codice della libreria Vaticana, dove pure si ritrova un bel volume di lettere ecclesiastiche scritte da questo istesso Prelato. La copia però, sopra la qnale io ne fo parte al Publico, non è tratta dal codice Vaticano, ma, mediante il favore del Marchese *Gio. Giuseppe Orsi*, tanto benemerito di tutte le buone lettere, mi è riuscito di averla fedelmente trascritta dall' originale medesimo, che appresso il vivente prestantissimo Senator di Bologna, *Jacopo-Ottavio Beccatelli*, per molti titoli stimatissimo gentiluomo, in oggi ancora conservasi con altre eccellenti Opere di quel dotto Prelato della sua casa, tutte degnissime della pubblica luce, rammemorate dal P. *Peregrino-Antonio Orlandi*, Carmelitano, a c. 91. delle *Notizie degli Scrittori Bolognesi*, impresse in Bologna, per Costantino Pisarri, 1714. in 4. dove però non fa alcuna menzione della vita del *Bembo* scritta dal *Beccatelli*. Ma ben ne fece parole *Antonio Gigante*, da Fossombrone, poeta insigne latino, e Segretario dimestico per molti anni di esso Arcivescovo; di cui egli scrisse nella nostra lingua la vita assai fedelmente, e copiosamente, che pure inedita è appresso il Senator *Beccatelli* sopralodato.

La vita del *Bembo* scritta dal *Beccatelli* non è per verità così elegante e pulita, come quella scritta dal *Casa*: ma certamente è più diligente, e meglio ordinata dell' altra, come ognuno da per se potrà farne il riscontro. Ella contiene molti fatti particolari di questo grand' uomo, che vano sarebbe il cercare altrove, e la memoria de' quali sarebbe affatto perita, se egli non si fosse preso la cura di conservarli, avendogli raccolti ed appresi dalla lunga amicizia, e famigliare conversazione, che ebbe con esso, sì in Padova, sì in Roma, sì anche in Venezia, nella qual città, già morto il *Bembo*, succedette a Monsignor *della Casa* l' anno 1550. nella Nunziatura

Pon-

Pontificia, sostenuta da lui con tale approvazione, e soddisfazione non meno del Papa, che del Senato Veneziano, che in capo a due anni essendo spirato il tempo della sua Legazione, la Repubblica, per mezzo del suo Ambasciadore, che teneva appresso il Pontefice, proccurò, che egli per altri due anni confermato fosse in quel carico: alla quale instanza del Pontefice, sì per la stima, che faceva della Repubblica, sì per la buona opera, che in quel servigio prestavagli il *Beccatelli*, molto volentieri si condescese. Il *Beccatelli*, dopo haver anche sostenuti con egual merito altri importantissimi impieghi in Italia, e in Germania a favòr della Chiesa, e dopo essere intervenuto anche al sacro Generale Concilio Tridentino, rinunziò per le sue gravi indisposizioni, ed altri più motivi l'Arcivescovato di Ragusi, si ritirò nella Corte di Toscana, dove da quel Gran Duca gli fu conferita l'anno 1564. la nobil Propositura di Prato, giuspatronato di Casa Medici, e quivi finalmente carico d'anni, e più di meriti, rendette santamente l'anima a Dio li 17. ottobre dell'anno 1572. Delle molte cose che scrisse, altro non si trova alla stampa, che qualche suo componimento poetico, e la vita di *Francesco Petrarca*, pubblicata da Monsignor *Tommasini* nel *Petrarca Redivivo* a c. 215. la quale io giudico esser la più accurata di quante se ne vedono a stampa, avendola esso per la maggior parte ricavata dagli scritti di lui. Moltissimi autori di quel tempo parlano di esso con molta lode: ma questo non è luogo di ragionarne di vantaggio.

VITA
DI
PIETRO BEMBO, CARDINALE,
SCRITTA
DA LODOVICO BECCATELLI, Arcivescovo di Ragusi.

MEsser Pietro Bembo, *la vita del quale per la eccellente sua virtude io scrivo, nacque in Vinetia cittade illustre non solo in Europa, ma per tutto il mondo, della nobilissima famiglia* Bemba; *che tra le patritie di quella Republica è una delle più antiche; & ha havuto, come per l' historie Vinitiane si vede, di grandi & singolari Senatori, che & per mare & per terra l' hanno non poco honorata; fra' quali non fu de gli ultimi il Colendissimo m.* Bernardo *Dottore, & Cavaliero, & di buon juditio per quei tempi nelle lettere humane &*

nel

molto riputato dagli huomini dotti, come tra gli altri mostra Marsilio Ficino nelle sue epistole; gloriandosi d'esser venuto al ondo in un medesimo anno & giorno con m. Bernardo; del uale, & di madonna Helena Marcella, matrona per più onti di molto honor degna, nacque tra gli altri figliuoli m. Pietro, di cui ragioniamo del M.CCCC.LXX. a di XX. (a) maggio, che fu da loro con gran diligenza allevato; & per anto la sua tenera età portava, ne i costumi & nelle lettere caminato; in che presto per la bontà dell'ingegno suo segno nifesto diede di quello, a che riuscire doveva. Avenne ch' endo anchora fanciulletto, il padre fu dalla sua patria manato Ambasciatore alla Republica di Firenze; nel qual' offitio dovendo secondo gli ordini di Vinetia stare due anni, volle per l' amor ch' al figliolino portava, condurlo seco, si per vederlo ogni di, come perch' in quella città, ch' è madre, & maestra di bellissima lingua, lasciando la Vinetiana, quella apprendesse; quasi indovino di quanto da poi successe, cioè che n' havesse così gran dottore a venire. Era allora m. Pietro di età di annj circa IX. & presto secondo l' aviso del padre apprese non solo le parole Fiorentine, & la pronuntia; ma voltò gli occhi ancora alle bellezze della lingua latina; la quale fino a quel tempo gia mill' anni passati sepolta era giaciuta in tenebre; & mercè del Magnifico, & non mai a bastanza lodato Lorenzo de' Medici, cominciava a risorgere, & a farsi vagheggiare; & con quella insieme la poesia Toscana andava ripigliando il perso splendore dalli tempi di Dante, & del Petrarca, & del Boccaccio in poi; come vedere si può dalle compositioni di esso magnifico Lorenzo & del Politiano, & altri di quella Academia; la quale aperse la via all' una & all' altra d' arrivare a quell' honorato grado, in che m. Pietro Bembo poscia le collocò. Fece dunque parte della sua fanciullezza in Fiorenza, & con tanto suo pro, com' è detto; & io l' ho sentito ragionare alle volte di quei tempi, de' quali con grandissimo piacere si ricordava, lodando & la città, & il paese, & la conversatione de gli huomini, & delle contentezze che per quella età vi hebbe, fra le quali una ne rammemorava con gran dolcezza, la quale fu, che trovandose per dipor-

(a) Nello stesso tempo sta segnata le nascita del Bembo ne i libri pubbli. ci dell' Avvogheria.

diporto col padre un giorno fuor della porta San Gallo a Monte Ughi in un palazzo sopra la strada, che va di Lombardia a Firenze, vide passar un bellissimo cavallino bianco, & ben guarnito, che da un palafreniero era condotto a mano; la vaghezza del qual cavallo così gli entrò nell' animo, che non poteva dimenticarlosi, anchora che cercasse di farlo; ma dicea fra se stesso; beato me s'havessi quel cavallino, io sarei felice, nè vorrei più altro al mondo; *& felice riputava & beato quello che ne fusse signore: & così tutto occupato in questo pensiero, & con esso tornato alla città col padre, fuor di tutta la sua spettatione arrivò un servitore del magnifico* Lorenzo *al Clarissimo Ambasciatore suo padre; il quale gli presentò il cavallino dicendoli, che da un Signore di Lombardia gli era stato donato, & ch' esso all' Ambasciatore lo mandava per il suo figliolino, parendogli cosa da lui: la qual novella a m.* Pietro *parve che venisse dal cielo, & sempre come di cosa tale ne serbò la memoria.*

Hora ritornato m. Bernardo *dalla sua ambasciaria alla patria, crescendo tutta via m.* Pietro *in persona, & in lettere, & tutto volto alli buoni autori della pura lingua latina, fu m.* Bernardo *dalla Republica mandato Ambasciatore a Papa* Innocentio *a Roma, & al figliolo, che già in età di* XVIII. *anni era, lasciò cura di sollicitar alcune sue bisogne in Vinetia, & tra l' altre una lite* (a) *c' havea con m.* Simon Goro, *alla quale attendendo m. Pietro, come s' usa, avanti li judici, avenne che provocato fuor di proposito da un nipote del suo adversario, ch' era altresi gentilhomo, & chiamato* Giusto Goro, *in Rialto restò ferito da una storta su la man destra tal che fu per perderne il deto chiamato indice, che di poi sempre hebbe impedito. Et è cosa maravigliosa, che, com' esso referiva, la mattina prima ch' uscisse di casa, Madonna* Helena *sua madre lo havea pregato, che guardasse di non andare a Rialto, & haver parole con* Giusto Goro, *perche la notte medesima s'era sognata, che colui con una storta lo feriva su la mano; dicendogli,* di gratia figliolo guardati, che non soglio sognare indarno: *& diceva m.* Pietro *a questo proposito, ch' altre cose come questa la madre havea predetto,*

cre-

(a) Anche il Bembo racconta questo fatto avvenutogli, in una lettera a Giuliano de' Medici, posta nel vol. III. lib. II.

credo governata per la sua bontà da qualche Angelo benigno; sicome ancho con la gratia di Dio havea generato un figliolo tanto eccellente. Dopo che, ritornato il padre a Vinetia, venne in gran desiderio a m. Pietro d'apparare anchora la lingua greca; dalla quale sapeva la latina molte bellezze haver tratto. Et perch'allhora l'Italia non era com'hoggi ricca di maestri & libri, che la insegnassero, si risolse per ciò a voler andare a Messina in Sicilia; ove m. Costantino Lascari, persona di età, & di dottrina grave, di natione greco, & di nobili costumi, insegnava; di che 'l padre si contentò per la voglia c'haveva, che 'l figliolo mandasse li studij suoi innanzi, anchora che così lunge mal volentieri andar lo vedesse. Partitosi dunque da Vinetia di età d'anni XXII. con un altro gentilhomo suo compagno chiamato m. Agnolo Gabrielli, andò per la via di Napoli a Messina per mare; ove due anni & mezzo dimorò con quel buono e dotto maestro; col quale imparò così felicemente la lingua greca, che non solo l'intendeva, ma la scriveva anchora. Et in quel tempo compose un operetta latina dell'Incendio dell'Etna, che indrizzò a m. Agnolo Gabrielli; & fu cosi ardente nel studio delle lettere greche, che quasi vi perse il sonno, per quanto a lui medesimo ho sentito dire.

Ritornò alla patria, & al padre, che molto lo desiderava, & con seco menò Cola Bruno, fanciullo pur Messanese, che più di XLV. anni da poi lo servì, & riuscì di cosi belle lettere, & saldo juditio, com'altro ch'allhora vivesse, & io ho sentito dire a m. Pietro istesso, che la sferza delle sue compositioni era m. Cola, del quale che stima facesse se ne legge un bel testimonio di m. Pietro medesimo nelle epistole al Sadoleto; ove fra l'altre cose dice, parergli di esser un Re, havendo m. Cola appresso. Tornato com'è detto alla patria per la rara & leggiadra maniera dello scriver suo cosi in Toscano, come in Latino, & versi & prosa, era in admiratione d'ognuno chi le sue compositioni vedeva; & non solo a Vinetia, ma in Italia, & fuori. Et veramente esso è stato il primo, & forse fino a qui solo, in chi si sia veduta questa gratia di componere felicemente cosi diversamente in diverse lingue; il che per lo adietro fu riputato impossibile, ma a lui per

la felicità dell' ingegno ſuo, & per la gran diligenza del ſtudio tornò facile. Il padre in tale riputatione vedendolo, lo cominciò a ſollicitar c' hoggimai alla Republica ſi voltaſſe, come quello che dalla ſua virtù ſperava vedere & la patria, & la caſa Bemba *piu illuſtre. il giovane ancor che malvolentieri laſciaſſe i dolci ricetti delle Muſe per metterſi nel ſtrepito delle piazze; pure per riverenza del padre, & l' amore della patria tenendo il corſo de gli altri gentilhomini ſuoi eguali ſi poſe ad attendere alle coſe publiche, & fra l' altre avocava* (a) *alle volte, & con molta gratia, & lode. Hora avenne, come tra gli huomini accader ſuole, che eſſo con un altro gentilhomo giovane fu in competenza d' uno uffitio; nel quale il ſuo competitore, anchora che di virtù non gli fuſſe pari a gran pezza, fu propoſto o per favor de' parenti, o che che ſe ne fuſſe la cagione; che ſpeſſe volte le acque del mare delle Republiche fanno di ſimili fluſſi; di che ſdegnatoſi m.* Pietro *voltò più l' animo al ſuo primo eſſercitio delli ſtudj; maſſime che vedeva il ſuo padre havere altri figlioli; & la famiglia* Bemba *ſoggetti nobili, per li quali al deſiderio loro ſi potria ſodisfare. & ſtando in quella deliberatione ricorſe, come fanno li veri Chriſtiani, a pregar Dio che lo inſpiraſſe; & andato per ciò alla chieſa, portò la ſorte, che 'l Sacerdote, che celebrava per voto, o divotione di chi ſi fuſſe, diſſe ſtraordinariamente la Meſſa di San Giovanni Evangeliſta, nell' Evangelio del quale ſi leggono quelle parole,* Petre ſequere me; *le quali inteſe da m.* Pietro, *eſſendo nel penſier ch' era, l' interpretò per dette a lui; & coſi ſi riſolſe laſciar la Republica, & attendere alli ſtudj, per voltarſi, quando a Dio piaceſſe, alla Corte; di che il padre ſi contentò, che malvolentieri impediva il figliuolo in deſiderio coſi honeſto. Occorſe di poi che m.* Bernardo *ſuo padre dalla Republica fu mandato* Vicedomino *a Ferrara, che coſi in quel tempo s' uſava di fare; col quale m.* Pietro *andò già di molta riputatione per le belle lettere ſue. Fu da tutta quella Corte veduto volentieri; & maſſime dal Sig. Duca* Alfonſo da Eſte, *& da Madama* Lucretia Borgia *ſua moglie. Erano allhora in Ferrara molti letterati, & di gran nome, & fra gli altri m.* Hercole Strozzo, *m.* Antonio

(a) *Bemb. Hiſt. Venet. lib.* III. p. 79. di queſta edizione.

nio Tebaldeo, *&* *m.* Jacomo Sadoleto; *co i quali m.* Pietro *fece stretta amicitia. Morì presto il* Strozzo. *ma il* Sadoleto *visse sempre collega a m.* Pietro, *& nei Studii, & nelle fatighe, & ne gli honori, & sopratutto nella benivolenza; & così m.* Antonio Tebaldeo, *fin che visse, gli portò gran riverenza & amore. Nella detta stanza di Ferrara m.* Pietro *fra le Corti & le feste, seppe anco trovare otio per li studj; & quivi d'anni* XXVIII. *compose i suoi* Asolani; *la qual'opra da tutta Italia con molto desiderio fu veduta & letta; & da quella cominciorono i svegliati ingegni a considerare, che cosa fusse regolatamente scrivere, & far rime veramente Toscane, che prima si facevano a caso; nè era per letterato & gentile stimato, chi detti libri letti non havesse.*

Dopo questa honorevole dimora a Ferrara ritornò m. Pietro *a Vinetia, & a Padoa nella villa sua paterna tutto infiammato nel desiderio di ben scrivere nelle predette lingue; & conoscendo anchora che per quei studj non era dalla patria sua per haver grandi honori, i quali più tosto all'attioni, ch'alle speculationi dar si sogliono; & vedendo le facoltà paterne non esser bastevoli a sostener lui & li fratelli honoratamente, si risolse di tentare la fortuna, & uscir di Venetia, & viver in qualche luoco, dove con honore potesse riportar commodo per se, & per altri; & parendogli ch'a Roma non avesse luoco et modo da intratenersi da gentilhomo par suo per allhora, elesse di transferirsi alla Corte d'Urbino, ove tutti li virtuosi erano accarezzati; ch'a quel tempo, & sempre vi sono com'a porto ricorsi, per bontade & valore di quell'Illustrissimo sangue, che n'ha la Signoria per benefitio di quei popoli, & honore di tutta Italia; oltra che successore del Duca* Guidobaldo *esser doveva* Francesco Maria dalla Rovere, *nipote di* Julio Secondo, *fatto non molto avanti sommo Pontefice; per il che m.* Pietro, *che gran conoscenza in quella havea, massime che nelli tempi del Duca* Valentino *in Venetia havea conosciuti & corteggiati il Signor Duca* Guidobaldo, *& la Signora* Helisabetta *Duchessa sua consorte, fu molto accarezzato da tutti; & la sua virtù lo mise in grandissima gratia del Duca, & della Duchessa, & tutta la Corte; nella quale fra gli al-*

f *tri*

tri si trovava il magnifico Giuliano de' Medici, *fratello poi di Papa* Leone, *allhor fuorusciti di Firenze*, *& il Signor* Ottaviano Fregoso, *& Monsignor l'*Arcivescovo di Salerno *suo fratello*, *et altri Signori et gentilihuomini di valore*, *coi quali m.* Pietro *fece stretta amicitia*; *perche oltra le belle lettere*, *c' havea*, *era ancho gratioso*, *et avenente*. *Hebbe in quella dimora et carezze*, *et commodità di seguir li studj*, *de' quali ancho se ne vedono di belli frutti et nelle rime sue*, *et nell' opre latine*; *ne mancò la Signora Duchessa in Corte di Roma et col Papa*, *et con li nipoti fargli ogni favore*, *perche fusse*, *come meritava*, *riconosciuto*, *et esso piu d' una volta fu chiamato a Roma*; *ove finalmente nell' ultimo anno di* Julio *si ridusse in compagnia dell'* Arcivescovo di Salerno; *ch' a lui*, *et a m.* Jacomo Sadoleto, *et a m.* Camillo Paleotto, *et ad altri letterati da bene faceva grandissime carezze*. *Et Papa* Julio, *al quale di Dacia era stato mandato un libro scritto a note*, *ch' alcuno interpretare saputo non havea*, *lo fece dare al* Bembo; *della virtute del quale non poca stima faceva*, *in segno di che lo provide della commenda di Bologna*. *M.* Pietro *quel libro espose*, *et trovò la via d' intendere le note*, *che da gli antichi*, *et da* Cicerone *medesimo si dice che furono ritrovate per scrivere con poche righe assai*. *Et dopo questo in brieve tempo morì Papa* Julio, *et fu creato* Leone; *il quale per lo buon juditio*, *che delle lettere havea*, *per honorare il suo pontificato*, *volse tra l' altre belle provisioni havere dui segretarij delli più famosi d' Italia*. *onde prima che di conclave uscisse*, *elesse a quell' uffitio m.* Pietro Bembo, *et m.* Jacomo Sadoleto, *che tuttadue erano*, *com' è detto*, *in casa* Monsignor di Salerno, *et per la loro virtù ben conosciuti*; *nel qual' uffitio si portorono di maniera*, *che dettero singogolare essempio alla Corte di Roma*, *qual fosse la vera et virtuosa amicitia*, *et senza emulatione in due cosi eccellenti colleghi*, *attendendo non meno a servire honoratamente il suo Signore*, *ch' a far cortesia a chi della loro opra bisogno avesse*; *et illustrorono quell' uffitio in guisa*, *che più non si potrà dire*, *che le bisogne delli Pontefici Romani Romanamente non si possano scrivere*. *Era m.* Pietro *d' anni* XXXXIII. *quando a quell'*

uffitio

uffitio da Papa Leone *fu posto; et vi perseverò sino all' ultimo anno di quel pontificato, crescendo ogni giorno in maggior riputatione et della Corte, et del* Papa*; dal quale fu non solo in scrivere adoperato; ma ancho nelle consulte di grand' affare; et fra l' altre lo mandò a Vinetia a fermar la pace tra' Christiani, et rimovere quel Dominio dalla lega con Francia; che se ne vede anco una bella proposta in stampa fatta da m.* Pietro *alla Signoria.*

Riconobbe Papa Leone *li suoi meriti accrescendoli la entrata de' beni Ecclesiatici sino a tre millia fiorini d'oro. Continuò sempre m.* Pietro *quella servitù con grandissima fede & diligenza, se non quanto l' anno del* M.D.XVIIII. *per l' infermità & morte di m.* Bernardo *suo padre si transferì a Vinetia, & Padoa per alcuni mesi; & di poi tornato a Roma mentre che più all' honore & a' servitii del patrone, & de gli amici, ch' a se medesimo attendeva, spendendo la notte nello scrivere & studj, & il giorno in altri offitii, cadde in una gravissima infermità per fiacchezza di stomaco, & di tutta la persona; onde per consiglio de' medici, & essortatione del Papa, al quale la salute di lui era cara, si ridusse all' aria & bagni di Padoa per risanarsi se poteva; il che per la buona cura che gli pose, fatto li venne in capo di parecchi mesi; nel qual tempo, com' a Dio piacque, Papa* Leone *si morì, che fu il primo dicembre* M.D.XXI. *& parendo a m.* Pietro*, che Dio l' havesse di mare tratto, per ridurlo in porto, deliberò tornare alla sua vita prima, & da lui sempre desiderata, cioè alli studj, & alle muse, lasciando le grandezze & ambitioni delle corti ad altri più di quelle vaghi, ch' esso non era; & così gia accommodato honestamente di beni di fortuna, conforme alla nobiltà & grandezza dell' animo suo, in Padoa si provide d' una casa honorevole con un bellissimo giardino,* (a) *& altre commodità & per se, & per gli amici, che da Vinetia, & di molte parti d' Italia lo visitavano spesse volte. & rassettata* Villabozza *presso a Padoa, possessione antica di casa, ove gran parte delli suoi studj in gioventù havea fatto, in quella l' estate, & il verno dimorava a Padoa, nella*

(a) Fu studiosissimo delle cose della botanica, e de' semplici; di che, e del suo giardino, che aveva in Padova, parla il *Varchi* con molta lode nell' orazione funebre.

qual città era certamente il principale ornamento del ſtudio, al quale molti Signori d' Italia & fuori andavano apoſta più per conoſcere m. Pietro, che per altro; & eſſo corteſemente con belliſſimi modi gli intrateneva; perche non ſolo di lettere & in più maniere di quelle ſaviamente ragionava, ma d' altre coſe gentili ſapeva beniſſimo render conto, come di medaglie, & ſcolture, & pitture antiche & moderne; delle quali coſe havea un ſtudio coſi bene inſtrutto, ch' in Italia forſe pochi pari havea; fra l' altre teneva una tavola di rame aſſai ben grande, lavorata d' argento a figure Egittie, coſa maraviglioſa a vedere. Haveva di molti bei libri antichi, fra' quali io ho veduto un Terentio, che diceva eſſo credere certo, eſſer ſcritto ſino alli tempi di Cicerone; tanta majeſtà di lettere et d' antichità moſtrava. Et alcuni libri di Virgilio miniati in varii luoghi con figure che moſtravano coſe fatte dagli antichi in altra maniera dalle noſtre. Oltra queſti havea parecchi fogli di mano iſteſſa del Petrarca delle ſue rime con diverſi concieri pur di mano dell' autore. Laſcio li libri Provenzali (a) da m. Pietro cercati, & ſtudiati con diligenza, & molti altri libri & ſcritture, perche qui non intendo riportar l' indice delle ſue belle coſe, che troppo lunga ſarebbe la materia: ma ho ricordate queſte, perche s' intenda parte de gli ornamenti del ſuo ſtudio, & de gli intratenimenti delli belli ingegni, che lo cortiggiavano, che com' ho detto erano molti, & a tutti faceva carezze. Queſto tenore di vita tenne m. Pietro molti anni ſcrivendo hora Latino, hora Toſcano, ſecondo che meglio li tornava; nè più ſi curò tornare alla corte di Roma, anchora che di poi fuſſe aſſunto al Pontefìcato il Cardinale de' Medici detto Clemente ſettimo, ſuo domeſtico ſignore, & dal quale poteva ſperar molto; andò ſolamente l' anno del XXV. a baſciarli il piede a Roma, & a prendere il ſantiſſimo Jubileo; & poi ritornò all' otio ſolito ſuo; nel quale diede compimento alle Proſe della lingua Toſcana, già molti anni prima da lui incominciate, & poi interrotte per la dimora, che fece in Roma con Papa Leone, & fattole ſtampare, le mandò a Papa Clemente. Occorſe in queſto tempo ch' in Francia morì il Clariſſimo m. Andrea Navagero Oratore dell' Illuſtriſſima Signoria quella a Corona; che fu del M.D.XXIX. di maggio; al quale per la ſua eccellenza il Dominio ha-

(a) Il Doni ne' Marmi part. III. pag. 155. dice, che 'l codice delle Vite e Rime de' Poeti Provenzali, il quale era del Cardinal Bembo, fu poi donato a Mõſignor Lodovico Beccatello, autore della preſente vita.

havea molti anni avanti dato il carico di scrivere l'historie Vinitiane. Donde li Signori considerando chi potesse a questo lor pio desiderio sodisfare, tutti voltorno l'occhio a m. Pietro Bembo; & così si risolsero pregarlo, che volesse alla patria soccorrere con la sua virtù, & pigliare il carico dell'historia, offerendogli di ben riconoscerlo; alla quale dimanda m. Pietro come quello ch'era vero gentilhuomo, & buon figliolo della Republica, non guardando nè all'età già molto innanzi, nè ad altri suoi studj, o commodi, rispose cortesemente d'obedirli volentieri, nè da loro volere altro premio, che'l suo buono amore, che come suo buon figliuolo, & servitore era debitore servirli in quello che valeva. Et così del M.D.XXX. di età già di LX. anni prese il carico di scrivere latinamente la detta historia. Cosa mirabile era fra l'altre in m. Pietro la virtù della immitatione, nella quale fu felicissimo sempre, & in prosa, & in verso, & in quella età lo dimostrò ben chiaro. Imperoche non havendo mai esso atteso a scrivere historie, & parendogli che fra gli scrittori latini, Cesare fosse il più candido, & il meglio ordinato, elesse d'immitar lui; & recatolosi innanzi col suo divino giudicio, così bene l'espresse, come hoggidì si vede nelli XII. libri d'historia, che ha lasciati scritti. Applicatosi dunque a questa scrittura, poco ad altro attendea, & così continoando avenne che Papa Clemente del M.D.XXXIIII. di Settembre si morì, & fu creato in suo luogo il Cardinal Farnese detto Paolo III. Pontefice di molta esperienza, & gran giudicio, il quale per ristorar la Chiesa, che in rovina vedea, si risolse a fortificarla col sostegno di Cardinali eccellenti; di che ne creò molti ne' primi anni del suo pontificato; & havendo questa mira, fu come aviene ricerco dalla Signoria di Venetia a farne anche uno a requisitione loro; di che il Papa, che era benigno, fu contento. Ma perche poi per la ambitioni di molti la elettione alli Signori era difficile, la rimisero liberamente nel giudicio del Papa, il quale anchorache fosse ricerco, & combattuto da diversi in diversi modi, volle, tenendo il suo vecchio stile, guardar più all'utile della Chiesa & ben publico, che alla passion de' privati, & consigliatosi col Reverendissimo Contarino sopra questa materia, si risolse crear

Car-

Cardinale M. Pietro Bembo, *che niente a questo pensava: la qual cosa presentita, come aviene, per la corte eccitò alcuni per distornare il pensiero del Papa, affine che in altri cadesse; & sotto pretesto di zelo dell' honor della Chiesa dissero tutti i mali che seppero di m.* Pietro, *opponendogli che le sue lettere erano più da gentile, & la vita anchora, che da Christiano, & che haveva figlioli, oltra che era così superbo, che non solo non si degnava procurar gli honori della Chiesa, ma gli sprezzava anchora. Queste cose, & simili dette a Papa* Paolo *ritardarono il suo proposito nella promotione che fece de' Cardinali al natale del* M.D.XXXVIII. *talche soprastette di dechiarare alcun Vinitiano per allhora. Pervenuta la novella agli orecchi di M.* Pietro, *che si stava al suo riposo ne' studij, tutto si commosse, come quello, che dell' honore più che d' altra cosa era zeloso; & anchorache vero fosse, che d' esser Cardinale non si curava; il che a me prima haveva ancho detto; pure vedendosi in cotal guisa urtare, & essere come indegno, & superbo calumniato; se ben sapeva ciò esser falso, & conosciuto dal mondo, et che la buona vita sua per se stessa facesse restare gli accusatori bugiardi; dubitando che'l tacere non accrescesse il credito a' maligni, che lo calumniavano, si risolse, così ancho persuaso, et pregato da molti amorevoli suoi, scrivere la epistola latina, che hoggi si vede a Papa* Paolo, *et similmente un' altra lettera al Cardinal* Farnese, *nelle quali si conosce quanto candore, et prudentia accompagnasse la sua bontade: le quali lettere vedute dal Papa, e conosciuta la verità chiaramente, si risolse non ascoltar più chi l' oppugnasse, ma honorare il sacrosanto Collegio di così ricca gemma, et con universale satisfattione, et letitia di tutta la corte et di tutti li buoni lo publicò Cardinale a'* XXIIII. *del mese di marzo,* M.D.XXXVIIII. *la qual nuova rallegrò principalmente Venetia, per rispetto della quale s' era mosso il Papa a far tale elettione; et così con sua Signoria Reverendissima, che si trovava a quel tempo in Venetia, ne fecero, et in publico, et in privato grandi dimostrationi: di che ogn' uno più che sua Signoria Reverendissima se ne rallegrò: la qual conoscea benissimo,*

che

che di una vita riposata passava in una molto diversa, et negociosa: solo piacere gli la faceva l'obedire alla vocatione in che Dio lo chiamava, e dimostrare a chi calumniato l'havea, che nè per superbia, nè per altro era indegno di quello honore, & con tutto l'animo si volse a ringratiar Dio, proponendosi di dare interamente à lui solo il rimanente della vita che gli restava. Il che fece, & altro più non lesse, che scritture sante; & fattosi consecrare a messa, si diede a celebrare frequentemente, & con tanto spirito, che era un stupore. Ho inteso da persone degne di fede, che si trovarono alla sua prima messa, che privatamente celebrò, che a gran pena quando fu nelle secrete dopò la consecratione, potè finirla per le spesse lagrime che da gli occhi gli cadevano; così volle a quell'anima il Signor Dio, alla quale tante gratie fatte havea, donargli al fine la maggior di tutte col farlo suo veramente sacerdote. Transferitosi dopo alcuni mesi M. Pietro *Cardinale a Roma, fu dal Papa, & dal Collegio & da tutta la corte ricevuto con lietissima fronte, & spesso il Papa lo riteneva seco, & consigliavasi seco, & per la prudentia, & fede, che in sua Signoria conoscea, molto li credeva. Tutti li Cardinali & giovani, & vecchi li faceano carezze per la dolcezza della sua natura; & se tra loro era stato alcuno, che alla promotione non fosse stato favorevole, che non fu però se non uno, quello si chiamava in colpa dell'errore, & gli ne domandava publicamente perdono; & io l'ho inteso da chi presente vi si trovò. Erano però tra' Cardinali alcuni, coi quali più domesticamente vivea, & essi grandemente amavano lui, che furono li Reverendissimi* Contarino, Sadoleto, Cortese, Polo, Fregoso, Santa Croce, Badia, Morone, *tutti grandi, dotti, & costumati Signori; & io ho udito dire a* Julio *Papa* III. *che a quel tempo Cardinale era, che non conobbe mai la più pura, & schietta mente, & desiderosa del bene universale, di quella del Cardinal* Bembo. *Non varcò molto tempo, che ad Ogobbio alla sua chiesa morì il Cardinal* Fregoso *che fu del* M.D.XXXXI. *la morte del quale gran dolore apportò a Monsignor* Bembo *per la stretta, & vecchia amicitia tra loro, oltra il danno publico. Et Papa* Paolo *che ciò conobbe,*

per

per consolare il Bembo, *& la Chiesa ancho rimasa senza Pastore, diede quel Vescovato a sua Signoria Reverendissima; & tre anni dapoi essendo vacata la Chiesa di Bergamo nel dominio Vinitiano, che di piu rendita è, che quella d'Ogobbio, fu da sua Santità senza richiesta alcuna transferito da Ogobbio a Bergamo, & Ogobbio fu dato al Cardinale* Santa Croce. *Hora, prima che più avanti passi, parmi star bene che del modo del vivere, & studj, & maniere di Monsignor* Bembo *io dia alcuna contezza.*

Fu m. Pietro *per l'ordinario di poco cibo, & nelli studj molto diligente, talche quando alcuna cosa scrivea, perdeva il sonno. Era di difficil contentatura nelli suoi scritti, & spesso li mutava transformandoli in meglio, come si legge, che* Virgilio *faceva, & ho ancho visto il simile nelle rime del* Petrarca *scritte di sua mano: talche in m.* Pietro *apparve piu arte, che natura, anchora che grandissimi lumi portasse da quella.*

Fu felicissimo nella immitatione, & nella sua gioventù a Ferrara fece alcuni versi latini, che furono reputati antichi da huomini dotti, non sapendosi il nome dell' autore.

Nel giudicar le cose d'altri era modesto, & poco biasimava, o per non offendere tanti, come saria stato bisogno, o pure per non li sbigottire, & ritardare dal ben fare. Se havesse veduto alcuno, che poco accurato fosse nella lingua, gli ricordava che leggesse li buoni autori, che cosi farebbe scrittura migliore; & se lo vedea ben parlare, ma non figurato, o non vago, qualche ricordo modestamente gli dava in questo: alcune volte sarebbe stata compositione di persona dotta, & bene intendente, & all'hora più profondamente penetrava le bellezze del poema, o di che si fosse, come di tutti questi modi da me detti si vedono hoggi essempi nelle sue lettere volgari, & latine, & dell' ultimo nel III. *volume delle sue lettere vulgari nella prima del.* V. *libro a m.* Hieronimo Fragastoro *& nel* VI. *libro delle epistole latine in una scritta al* Maurolyco *Messanese del* M.D.XXXX. *si che m.* Pietro *nel giudicar le cose d'altri dava, senza molestia, a ciascuno il peso che portare poteva. Vero è che intesi da persona degna di fede in Bologna, che havendoli uno di quei poeti assai inetto portato a mostrare, mentre che di la passava, un suo li-*

brac-

braccio di molti versi in rima, scritto però di buona mano, & pregatolo che per quel giorno, o due, che soprastava del viaggio, lo vedesse, & che trovando cosa alcuna, che non li sodisfacesse, la notasse con un poco di cera in margine; perche poi si potesse levar senza offesa: tornato il valente huomo per il libro, la vista del quale in pochi versi haveva stracco m. Pietro, *& guardando, nè trovandoli note alcune di cera, tutto allegro disse:* Dunque V. S. l'approva senza eccettione, poiche vedo, che in niuna parte l'hà tocco. *A che m.* Pietro *rispose*: Io l'ho fatto per manco briga, persuadendomi che sia meglio il dirvi, che lo portiate ad un spetiale quando fa candele, & tutto lo attuffiate in un tratto nella caldaja della cera, della quale ne pigliaria a bastanza per sodisfare al desiderio vostro, & al giudicio mio: *& così lasciò per quella volta quel buon huomo confuso con la sua goffa poesia. Ma per l'ordinario, come ho detto, era benigno a chi le sue cose dimostrava che erano molti; perche quasi da tutta Italia gli erano portati, o mandati componimenti di varie sorti. Et vedesi chiaramente quanto fosse stimato da tutti, che al suo tempo vissero in Europa, per le epistole loro in stampa, & le risposte di m.* Pietro, *così di Germania, come di Francia, Polonia, & altri luoghi. & in Italia li duo primi poeti, che siano stati da* Virgilio *in quà, cioè il* Sanazzaro, *& il* Fragastoro, *mostrarono che conto di lui facessero, quando il* Sanazzaro *sin da Napoli gli mandò a Vinegia i suoi libri* de partu Virginis *prima che alla stampa si dessero, per haverne il suo giudicio; & il* Fragastoro *gli intitolò la sua divina opera* de morbo Gallico, *come ancho si vede. Taccio infiniti altri poeti grandi, che del* Bembo *hanno honoratamente scritto, come* Navajero, Castiglione, *ec. che di ciò i loro versi si leggono. In somma huomo grande alcuno non è stato, che d'honorarlo non s'habbia a gloria preso. E ben vero, che per essere il mondo d'imperfettione ripieno, si trovarono ancho di quelli, che lo biasimarono, come già fece* Zoilo, Homero *; ma furono riputati, o ignoranti, o maligni, così poca riputatione ne trassero. Et mi ricordo che essendo in studio a Padova del* XXXII. *fu un Vinitianello d'oscuro luogo venuto a luce, & non senza qualche ingegno, se al bene l'havesse rivolto, il quale per farsi credito fra*

alcuni gioveni, che di belle lettere ſi dilettavano, cominciò a parlare altamente di ſe, & mal d' altri che nome haveſſe, & fra gli altri, per farſi piu innanzi, s' anteponeva al Bembo, *dicendo che molti errori de' ſuoi potea moſtrare; la qual voce fu tanto odioſa a chi l' inteſe, che ſubito tutto il ſtudio ſe gli rivolſe adoſſo co' verſi d' ogni ſorte; & non ſolo di Padoa, ma di Vinegia, & altri luoghi vicini era ſaettato con ſonetti a gran furia; talche l'infelice che'l primo huomo del mondo in quell' arte ſi teneva, perſe la ſcherma, & confuſo s' infermò, & di dolore morì. Tale fine hebbe la malignitade, che a gran torto tentò offendere la innocentia, & ſingolar' virtù di m.* Pietro. *Di facultati fu bene accommodato per corteſia di Papa* Leone, *come di ſopra è detto; & perche molto era alla magnificentia volto, le ſpendeva liberalmente, & teneva una caſa honorevole con una famiglia eletta, & di riputatione; oltra li foraſtieri, a che dava ricapito, & alla ſua tavola, ſi trovavano ſpeſſo Signori, & perſone degne. Fu pronto ad ajutar biſognoſi, & fra gli altri le donne del ſangue ſuo, perche ſi maritaſſero, come fecero, honoratamente. Le ſue entrate erano per il più de' beni eccleſiaſtici, ne' quali hebbe queſta avertenza, che havere non volle innanzi al Cardinalato beneficii curati; ma commende* (a) *di S. Giovanni, abbatie, canonicati, & ſimili, rimordendogli l'animo di havere a render conto a Dio per altri; & anchora che foſſe invitato a permutarne alcuno, & con vantaggio nel Veſcovato di Trivigi tanto commodo a Vinegia, fare nel volle: ſimile in queſto come ancho nella virtù del dettar rime a m.* Franceſco Petrarca, *col quale, come ſono le coſe del mondo inferme, ſi conformò anchora in un difetto, che fu l' haver figliuoli. Imperoche m.* Pietro *di ſana habitudine, & di gratioſe maniere fu molto nella ſua gioventù caro alle donne, & eſſe a lui, le quali tanto più amava, quanto più gentili le vedeva, donde molte belle compoſitioni ne nacquero: perche ad un tempo medeſimo & delle donne, & delle Muſe era vago, dalle quali le donne nol diviſero mai; anzi molte volte nel mezzo delle corti, & delle feſte ſi riduſſe i ſei meſi intieri in alcuni luoghi ſolitarii per meglio ſtudiare, come a Ferrara alle ville di m.* Hercole Strozzo, *in Urbino alla badia della Vellana, & a Ca-*

(a) Ebbe da *Giulio* II. il *Bembo* la commenda de' Cavalieri Geroſolimitani di Pola, l' anno M.D.XIII. e però allora e' veſtì l' abito di quella Religione. *Leon* X. gli conferì primamente la commenda di Benevento; e dipoi lo fece Gran Priore d' Ungheria. *Boſio Iſtor. di Malta Tom. II. pag.* 504.

Castel Durante, & altrove: Hora di tale inclinatione, & quasi habito preso per meno offendere gli studj, & altri, si contentò havere pratica con una sola giovane molto gentile, & costumata, che in Roma veduta gli venne, la quale amò caramente, & molte rime ne fece. Di costei hebbe tre figliuoli, duo maschi, & una femina; delli maschi morì il primo, l'altro chiamato Torquato *sopravisse, & fecelo allevare con grandissima diligentia nelle virtù, per le quali hebbe i migliori precettori d'Italia; la femina nominata* Helena *fu similmente ben nutrita, e riuscì & di lettere, & di bei costumi, & d'altre virtù ornatissima, la quale m.* Pietro *maritò in un gratioso gentilhuomo della sua patria detto m.* Pietro Gradenigo*: la madre di questi figlioli, non havendosi voluta maritare per l'amore che alli figlioli, & alla grandezza di m.* Pietro *portava, fece nutrire con essi, fin che visse: la quale cosa procedente da amorevolezza, & bontà naturale, & non da appetito sfrenato alcuno, merita qualche perdono appresso a chi le cose humane con benigno giudicio riguarda; & così ancho fu interpretata da Papa* Paolo *medesimo, quando co la detta occasione tentarono alcuni, anchora che la donna già fosse morta, levargli l'honore del Cardinalato; & certo esso di ciò non si scusava, anzi se ne incolpava grandemente, confessando la sua fragilità, & per questo non diceva male di chi lo riprendeva, ma domandava perdono a Dio, e dicea col mondo,* Beatus ille qui minimis urgetur. *Fu questo nevo, per dir così, nel suo bel corpo; ma per ciò già non l'abbandonò il Signor Dio, che, come ho di sopra detto, lo chiamò, & esso la intese, & obedì prontamente. Fu sempre dalli dotti, & buoni amato, & reverito, & li Fiorentini medesimi, massime li nobili, come furono più letterati, di m.* Pietro *più conto fecero, ne si sdegnarono, che uno straniere la sua bella lingua honorasse, & insegnasse, anzi gli ne resero gratie, & lodi. Ben è vero, che alcuni del popolo, intesero mal volentieri, che un Vinitiano il parlare gli regolasse, & de' poeti Fiorentini giudicio facesse, di che molto si dolsero in scritture: cosa certamente indegna: ma questo è vecchio costume de' plebei, che discordano volentieri dal giudicio de' nobili & de' migliori. Non è già per questo restato, che i pellegrini ingegni e di Fio-*

renza, e di tutta Thoscana non habbiano stimata sua Signoria grandemente & honorata: di che anche oggidì fede i lor scrittori ne fanno.

Era m. Pietro *di natura amorevole, & senza fele; vero è, che alle volte si risentiva, quando a torto gli pareva patir ingiuria, & per questo lasciò l'amicitia d' alcuni grandi Signori in corte di Roma al tempo di Papa* Clemente, *da i quali si tenne offeso; non per questo che di loro male parlasse, ma con lettere, & officii più non gl' intratteneva: il che però non durò lungo tempo; perche ad una sola richiesta di quei Signori lo sdegno di m.* Pietro *si dileguò, & la amorevolezza, & candor suo più che mai bello, & puro verso quelli risorse. In ogni età hebbe sempre amici fedelissimi, & frà gli altri nella vecchiezza a Vinegia duo gentilhuomini singolarmente, che furono Monsignor* Gabrielle Boldù, *& il Magnifico m.* Hieronimo d'Isinerio Quirino, *che le cose sue con quella cura, & maggiore procuravano, come se proprie state li fossero; & a Roma m.* Carlo Gualteruzzi *il medesimo fece con tutta la satisfattione di m.* Pietro, *il quale per segno di gratitudine diede ad uno de' figlioli di quello la commenda di Benevento. Ma in questa parte non occorre dir molto, che le lettere istesse stampate largo testimonio ne fanno. Di statura fu più che mezzana; ma non in guisa che troppo grande paresse; asciutto, & di aspetto gratioso, con gli occhi vivi, & il naso lunghetto, che all' aquilino tirava, della persona ajutante, della quale nella sua gioventù fù molto destro. Era nel vestire, & in tutti li portamenti suoi polito, nè giamai per vecchio che fosse, lasciò quella usanza. Fecesi rader la barba fino all' età presso a* LXX. *anni: da poi per conformarsi con li più, fatto Cardinale lasciolla crescere, la quale canuta & lunga fino al petto li aggiunse. Fu sano per l' ordinario; nè hebbe se non tardi un poco di gotta, che quando li veniva, più tosto lo impediva, che lo addolorasse: nella vista anchora patì con la vecchiezza, difetto, ma non già però, che con gli occhiali sempre non leggesse, o scrivesse secondo il bisogno. In tali studj, & costumi, & amici invecchiato m.* Pietro Bembo, *& fatto Cardinale da Papa* Paolo III. *in Roma vivea con ogni cura di giovare alla Chiesa, & all' anima sua, pensando più alla futu-*

ra,

ra, che alla vita presente, dalla quale già molti degli amici suoi erano partiti, & con molta dolcezza spesso ne ragionava. Et come a Dio piacque già fatto molto vecchio, & havendo alcun tempo prima cominciato a sentire una enfiagione di gambe, & la persona più debole, che non soleva, fu per una poca percossa che dette del capo in una porta, da una febricella assalito, che lentamente l' andò consumando, ma non già che non s' avedesse del camino che la sua vita pigliava. Onde il più ragionava de' benificii del Signor nostro Jesu Christo, & della gloria che per quello apparecchiata ci era, & allegravasi mostrando gran confidentia di haverla a godere per la misericordia sua. Et la notte medesima che passò a quella, fu visitato, per la charità, & reverentia che li portava, dal Cardinal Polo, *il quale da vero amico, & christiano gli ricordò alcune cose pie a proposito di quel gran passo, in che si trovava, & fra l'altre gli disse:* Monsignor mio Reverendissimo, hora è il tempo, che V.S. si ricordi del sogno di Monsignor *Cosimo* nostro di Fano: *& questo era, come col* Bembo, & Polo *io havea ragionato, che'l prefato Monsignor* Cosimo *gli era poco avanti che morisse dormendo paruto vedere di trovarsi in paradiso con li Reverendissimi* Contarino, Bembo, & Polo, *la qual cosa allhora il Reverendissimo* Polo *ritornò a memoria al Cardinal* Bembo; *il quale a questa voce fattosi più vigilante disse:* Non fu sogno quello, ma visione, Monsignor mio: io me ne ricordo benissimo, & spero in Christo glorioso di haverlo a verificare hora, & riveder quel santo figliolo col mio honoratissimo fratello il Cardinale *Contarino*; & staremo aspettando allegramente V.S. Reverendissima, quando a Dio piacerà di unirlaci; *& con questo, & simili ragionamenti, preso prima divotamente tutti li santi, & debiti sacramenti della Chiesa, rese l' anima al Redentor suo a'* XX. *di gennaro.* M.D.XXXXVII. *l' anno di sua età* LXXVI., *& mese* VIII. *appunto, lasciando di se universale desiderio, & dolore a chi conosciuto l' havea. Furongli fatte honorevoli essequie, & fu sepolto nella Minerva, sopra la sepoltura del quale il Cardinal* Sadoleto, *suo vecchio collega, & amico, gli fece l' epitaphio infrascritto:*

DEO

DEO IMM. S.

Et virtuti, ac memoriae Petri Bembi Patritii Veneti S. R. E. Cardinalis, cujus ingenii, literarum, eloquentiae, gloria in suo saeculo princeps, & antiquorum laudibus par; gratia autem in amplissimo ordine, in moribus probitas, humanitas, liberalitas, supra communem modum semper existimata sunt; Quod de ejus vita hominum judicium, beata mors sanctissime ab eo, & pacatissime obita, divino quoque confirmavit testimonio.

Et non molto tempo da poi gli fece anchora compagnia in paradiso, come creder si de': imperoche l'ottobre appresso se ne morì. Et parve appunto che quello anno si sforzasse estinguere gli chiari ingegni di Roma: perche dopo la morte del Reverendissimo Bembo *fra termine di un mese ne privò della Signora* Vittoria Colonna, *Marchesa di Pescara, che a' giorni nostri in versi è stata un' altra* Sapho, *& in opere sante, & di charità una Santa* Elisabetta. *La morte del Cardinale non fu di minor dispiacere a Venetia, che a Roma; anzi più, in quanto col sangue era congionto a molti della nobiltà, & li studiosi, che in quella Republica sono non pochi, ne fecero grandissimo cordoglio con tutta Italia, che si vedeva così gran lume estinto. Il Magnifico m.* Hieronimo Quirino, *ricordato di sopra, seguendo il corso della sua natural virtù d'amare veramente gli amici suoi così morti come vivi, con non poca sua spesa fece fare una bella statua di marmo, & collocarla nel Santo a* Padova,

dova, nella qual città Monsig. Bembo *lungamente era stato con grande sua consolatione, & honore di quello honorato studio, & per memoria di quel Signore gli fece sotto intagliare l'epitaphio infrascritto:*

PETRI. BEMBI. CARD. IMAGINEM
HIERONYMVS. QVIRINVS. ISMERII. F
IN. PVBLICO. PONENDAM. CVRAVIT
VT. CVIVS. INGENII
MONVMENTA. AETERNA. SINT
EIVS. CORPORIS. QVOQVE. MEMORIA
NE. A. POSTERITATE. DESIDERETVR
VIX. ANN. LXXVI. M. VII. D. XXIX
OBIIT. XV. CAL. FEBR. M.D.XLVII
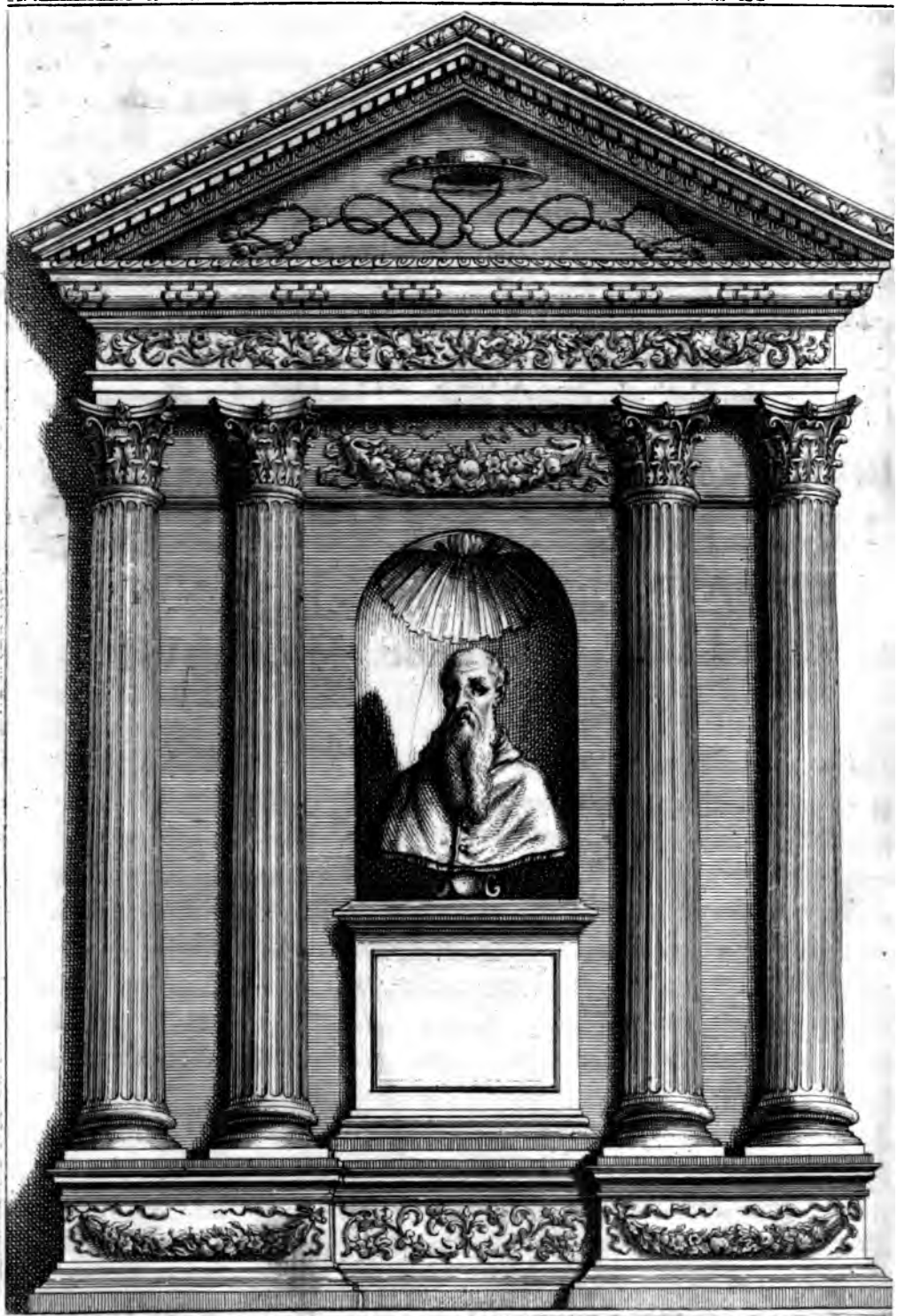
PETRI CARDINALIS BEMBI, PATRICII VENETI, HISTORIÆ VENETÆ LIBRI XII.

JOANNIS CASAE
Ad Illustrissimum ac Sapientissimum Venetiarum Principem
FRANCISCUM DONATUM
IN HISTORIAS
PETRI BEMBI
PRAEFATIO.

Ultæ sunt artes, Illustrissime Princeps, quod tu minime ignoras, cum ad vitam sustentandam inventæ, tum ad cultum, aut etiam ad jucunditatem voluptatemque ab hominibus excogitatæ: quarum in singulis qui excellenti quadam scientia aliquando præter cæteros præstiterunt, magno apud omnes gentes in honore habiti sunt. Nec vero injuria id quidem: nihil est enim præstantius, nihil omnino homini laudabilius, quam de hominum genere bene, quoquo modo possis, mereri: eamque cognationem, quam a natura habeamus, nostra quoque opera, hoc est, dandis beneficiis,

arctius etiam astringere. Quod si harum commoditatum utilitatumque effectoribus tantus honos habendus est singulis, quibusnam tandem aut literarum, aut operum monumentis ejus gloriam digne illustrabimus, si cujus ars ac disciplina tanta sit, ut universa illa contineat ac complectatur? aut si quis harum omnium artium moderator, & tanquam architectus, quatenus quanque, quoque modo progredi deceat indicet, atque praescribat? Est enim difficilis illa quidem & ardua in praeclaris nonnullorum hominum ingeniis, caeterarum omnium princeps ac magistra, minime tibi quidem incognita, facultas quaedam, quae civitatum procurationem sibi vindicet, & Reipublicae regendae muneri praeposita sit, atque eam artem, civilem rationem, eandemque prudentiam licet appellare: cujus quidem disciplinae qui compotes sunt, non una modo aut altera re separatim hominibus commodare ac prodesse, sed universam eorum gubernationem suscipere volunt: nec illud efficere solum conantur, illi privatim ut libere, ut tuto, ut jucunde, sed ut bene etiam beateque publice vivant. Quamobrem tanti ac tam praeclari operis artifices, non ut reliquarum artium magistri laudibus solum extollendi sunt, sed etiam (si modo dictu fas est) in deorum immortalium numero, quibuscum humanarum rerum procurationem propemodum communem habeant, venerandi atque colendi. Atque horum artificum vestro in senatu maxima omnino facultas est, semperque fuit, id quod res ipsa declarat: nec enim tanta, tamque opulenta ac beata civitas vel constitui initio potuit, vel deinceps tantopere augeri & crescere; nec vero uno eodemque statu, & tanquam habitu, tot secula, id quod nullis gentibus, ut totius vetustatis memoriam quam longissime repetamus, usu evenit, manere, sine eximia quadam prudentia, sineque admirabili ac divino cum patrum vestrorum, tum vestro, qui nunc eam talem tantamque tuemini ac regitis, consilio. Ac video equidem pluribus, quam vos, gentibus aliquot annos dominatam olim esse civitatem unam aut alteram: veruntamen (libere enim dicam quod sentio) imperium bello partum saepe feritatem, saepe violentiam atque injustitiam, for-

tunae quidem certe temeritatem semper habet. at bene domi constituta res, sineque ullo civitatis motu tot seculorum diuturnitate firmata, una eademque Reipublicae ratio moderata & concors, ea vero tota virtutis est, ac prudentiae. Itaque in bello illae atque inter arma cum stetissent, in pace atque in otio conciderunt, quippe quae non ratione, sed viribus nixae erant: nec enim quietis, hoc est, parendi vicissim atque imperandi, artes didicerant. vos pacis, id est, juris atque aequitatis studia, quae vincula sunt civitatis, cum domi coleretis, nihilominus foris belli gloria floruistis. Etenim cum civilis illa, quae modo a me appellata ratio est, duabus contineatur partibus, bellicarum atque urbanarum rerum scientia & tractatione: illi, cum bellicam laudem nimio adamassent opere, alteram reipublicae partem incultam propemodum reliquerunt: vos utranque quidem, sed praecipuam, ut par fuit, maxime adepti complexique estis. Ergo ex omni Italia, tanquam e turbulento ac formidoloso mari aliquo, tanta hominum vis ad vos confluit, vestramque in urbem sese, quasi in portum, refert, vix ut jam capere tantam multitudinem suis illa tectis possit: qui cum e suis civitatibus in vestram migrant, protectiores ab injuriis fore domi sese vestrae advenas, quam suae cives, certe confidunt. Maxima igitur laus vestrae Reipublicae vobisque magnis clarisque in ea civibus debetur, quae in eo munere, quod de humanis omnino muneribus longe praestantissimum est, una excellat plurimum. Praestant enim alii aliis virtutibus populi, vobis autem id unum proprium perenneque est, rem tueri publicam, hoc est, humanum genus animi ratione, non felicitate aliqua, quae casum habeat necesse est, & varietatem fortunae propriam, conservare. haec enim & stabilis ipsa est, & diuturnitatem atque adeo, quoad res humanae ferre possunt, perpetuitatem, quod vestra est respublica consecuta, parere consuevit. Fortunati igitur cives tui. Te vero equidem semper beatum, semper gloriatione dignum existimavi, cum propter multas magnasque virtutes tuas, animi magnitudinem, continentiam, suavissimos, eosdemque castitatis, religionis, pietatis plenissimos mores, dulcem il-

lam tuam uberemque dicendi copiam, tum vero propter divinam istam animi tranquillitatem atque æquitatem. Cum enim tot annos in hac post hominum memoriam clarissima republica summa cum gloria versatus sis, cumque dignitatis præstantia quamplurimis semper anteieris, communis juris æquabilitatem transisti nunquam, ac ne cogitasti quidem. Quin etiam (memini enim me de hoc ipso Bembo sæpe audire) cum tua te virtus multos jam ab hinc annos ad summam amplitudinem perduceret, tuaque præclarissima patria ad istum honoris gradum, quem unum altissimum habet, ipsa te tollere cuperet atque adniteretur, deque tua gloria sollicita esset, liberasti tu eam omni cura, atque aliis quibusdam, in istum locum magna quadam properatione festinantibus, cum antevertere posses, ultro cessisti. Magnifica vero laus, honorem, tantum præsertim, cujus cupiditate cæteri inflammentur, tam modice concupiscere. Sed eadem tamen ipsa respublica, simul ac data facultas est, jandudum tibi debitam, tibique reservatam dignitatem istam, ad te scilicet eundem cupidissime detulit: neque tamen, ne sic quidem, æquabilitatem animi tui tu illam veterem amisisti: atque hoc ipso in honore maximo gerendo, cum gravitatem ac dignitatem sic adhibeas, quasi reipublicæ humanitatem facilitatemque ut tuam retines. ita nec civitatis maximæ clarissimæque majestas desideranda est, nec optimi præstantissimique civis humanitas requirenda. Quid, quod duarum maxime insignium virtutum, integritatis ac prudentiæ tuæ, duos esse certissimos testes videmus, paupertatem alterius, summam alterius tuam apud omnes gratiam atque authoritatem? quo quidem ex testimonio intelligere omnes necesse est, ita te in republica administranda ad octuagesimum usque annum ætatem contrivisse, ut publicas res sic procurares, ut tuas; sic autem ab iis manus abstineres, ut ab alienis: ita factum esse ut cum tu sic animum induxisses tuum, ut bono civi gratis reipublicæ serviendum esse statueres, illa contra egregiæ tuæ erga se voluntatis tibi præmium, quod habuerit præclarissimum, laudis & gloriæ, tribuere cupierit. Ac mihi quidem

in

in te intuenti verum omnino videri illud ſolet , quod a ſapientibus traditum eſt . ajunt enim , homines ferreis alios , alios æreis , quoſdam argenteis animis gigni : eſſe etiam paucos illos quidem , ſed tamen nonnullos , quibus aurea animorum natura data eſt , iiſque ſeorſum regendarum civitatum munus a Deo aſſignatum : illos alios , quo ſua quenque aut duritia aut vilitas impellat , ferri : at vos ex illo aureo genere natura ipſos per vos locupletes atque honoratos , ad ſalutem civium , populorumque incolumitatem , vitamque omnium quietam & beatam ortos , nec honores concupiſcere , & divitias contemnere , & generoſarum volucrum ritu , cœlum modo ſpectare , ubi vobis civitatum rectoribus ac conſervatoribus certum locum ac diffinitum eſſe teneatis . Quæ cum ita ſeſe habeant , tam præclari hominum maximorum cœtus atque concilii inſtituta , tam diuturnæ reipublicæ moderationem , tam eximiæ civitatis magiſtratuum deſcriptionem , opes , & copias , tum res veſtras domi bellique geſtas , a populis gentibuſque aliis audiri , manareque ad poſteros , non jam ad veſtram modo gloriam pertinet , ſed etiam ad eandem ipſam , in qua verſamini atque exercemini , hominum ſalutis curam . habebunt enim exteræ nationes non modo quod magnopere laudent , quodque admirentur plurimum , ſed etiam quod imitari cupiant , undeque exemplum petere poſſint , qualem eſſe optimam firmiſſimamque rempublicam ac ſtatum civitatis maxime diuturnum maximeque expetendum , oporteat . Quare rerum veſtrarum hiſtoria hæc , quam Petrus Bembus Cardinalis , vir idem clariſſimus , idem ſcriptor unus omnium politiſſimus , ſcripſit , merito & flagitata jampridem a multis eſt , & expectata ſemper ab ominibus . quid enim aut ad delectationem jucundius , aut ad diſciplinam (eſt enim hiſtoria vitæ magiſtra) gravius , conſtantiuſve eſſe poſſit , quam civitatis omnium prudentiſſimæ leges , mores , inſtituta , conſilia , magnarum variarumque rerum caſus atque eventa , de omnium dulciſſimo elegantiſſimoque auctore audire , eoque ipſo nec in mendacio gratiam quærente , nec in veritate ſimultatem extimeſcente ? fuit enim Bembi non ſtylus modo purus & elegans , ſed

 ani-

animus etiam ſyncerus in primis ac ſimplex. qui cum ſumma jam ſenectute, patriæ veſtræ rogatu, vel juſſu potius, res veſtras geſtas ſcribere aggrederetur, neque ad hanc ætatem memoriamque noſtram pervenire ſeſe ſcribendo poſſe confideret, ſæpe mecum locutus eſt, & quidem crebro te appellans, cum permoleſte ferret excludi ſeſe tempore a tuarum laudum, tuique ſimilium commemoratione. qua nos re commoti, faciendum nobis eſſe duximus, ut ejus hiſtoriam ad te potiſſimum mitteremus, optimi ſcilicet ſenis virique clariſſimi, atque hominis diſertiſſimi, plenas gravitatis, plenas auctoritatis, plenas dignitatis lucubrationes; ad ſanctiſſimum itidem, e germanoque illo Platonis auro ſenem, in clariſſima poſt homines natos republica principem, civemque unum omnium facundiſſimum. Accipies igitur tu illam, non a nobis quidem, ſed a Bembo per nos tibi miſſam: patriæque tuæ utrunque gratulabere: eadem enim res maxime ſcriptione ac memoria dignas ad hiſtoriam ſuppeditavit, eadem graviſſimum luculentiſſimumque ſuarum rerum geſtarum ſcriptorem ac teſtem peperit.

D U C E S
V E N E T I,

Quorum principatus Hiſtoria Bembi
complectitur.

LXXIIII. AUGUSTINUS BARBADICUS.
LXXV. LEONARDUS LAUREDANUS.

IN

IN LIBRUM PRIMUM
C. AUGUSTINI CURIONIS
EPITOME.

BElli Rhetici causæ, initium & progressus. Rovereti expugnatio. Georgii Sonnembergii cum Antonio Maria Severinate singulare certamen. Germanorum Rovereto discessus. Eorundem cum Venetis pugna, & Roberti Severinatis interitus. Ejusdem belli finis, & pacis leges. Sumptuariæ leges Venetiis: & item ad viarum angustias ac pontes spectantes latæ. Joannis Bentivoli, atque Daciæ reginæ Venetias adventus. Hieronymi Rhearii & Galeoti Manfredi interitus. Cyprium regnum in provinciam redigitur, & regina se ad urbem confert. Vectigal navibus imponitur. Magistratus in Africam Tremezeni regis postulatu a Senatu mittuntur. Lex de suffragiis, & alia de Græcis equitibus lata. Roxolanorum regis ad Senatum legatio. Induciæ Senatus opera inter Federicum Cæsarem & Mathiam Pannoniæ regem dictæ. Cæsaris in Italiam adventus. Lex pro infantibus vulgo quæsitis, & pleræque aliæ leges latæ. Paros insula a Venetis contra Turcas defenditur. Georgii Cernochii cum Antonii Erici filia connubium. Lex in fures domesticos lata. Guidimariæ Rubei obitus. Scloporum descriptio, eorundemque usus a Senatu in imperium suum introductus. Ingens in Italia frigus. Hermolaus Barbarus patriarcha Aquilejensis creatur, & quæ inde sint sequuta, ac ejusdem obitus. Venetus magistratus Byzantio pellitur. Cives, qui pro patria mortem oppetierunt, ornantur. Quadragintavirale judicium tertium additum. Suffragiorum ferendorum ratio. Quorundam malorum civium ambitus reprimitur. Laurentii Medices & Innocentii Pontificis obitus, atque Alexandri Borgiæ creatio. Inter Pontificem, Mediolanensium ducem & Venetos fœdus. Giemis Sultani apud Pontificem captivitas. Leonoræ, Herculis Atestini conjugis, cum filiis Venetias adventus.

PE-

PETRI BEMBI RERUM VENETARUM HISTORIAE

LIBER I.

Rbis Venetæ res annorum quatuor & quadraginta ſcribere aggredior, non judicio, aut quod ita mihi libuerit, ſed quodam quaſi fato, vel certe caſu. Nam cum Andrea Naugerio, cui hæc publice cura tradita fuerat, in legatione Gallica vita functo, Decemviri a me collegii decreto petiiſſent, ut, quando is moriens ſua ſcripta comburi juſſit, ipſe ea in re atque munere patriæ meam opem requirenti ne deeſſem: pudore verecundiaque recuſandi ad variam atque multiplicem, quodque vere poſſum dicere, multo maxime operoſam ſcriptionem me contuli annos natus ſexaginta: ut, niſi Reipublicæ extaret poſtulatio, merito me homines reprehendant id ætatis auſum tantum onus ſuſtinere. bella enim plurima propeque continentia atque maxima cum ab Italiæ, Germaniæ, Galliæ, Hiſpaniæ populis & regibus, tum a Turcarum imperatoribus exci-

Prooemium

excitata, vel terra vel mari gesta, sunt scribenda: quorum quodque justum potius historiæ volumen atque separatum posse conficere, quam uno omnia comprehendi atque contineri, nemo non dixerit. Multa præterea domi vel senatus consulta, vel leges, vel judicia illustria, vel novi magistratus, multi hospitio reges liberaliter accepti, multi honores diis immortalibus habiti, multæ prodigiorum domi forisque prædictiones, tempestatum ac syderum miræ vicissitudines, hujus temporis memoriam exemplis innumerabilibus referserunt: quæ colligere & mandare litteris, nec amantis otium animi est, nec minimæ industriæ. Sed nihil est profecto tam arduum, quin id patriæ charitas exuperet, apud eos viros præsertim, qui præclara in urbe geniti, atque optima in republica educati, suæ civitatis temperationem institutaque adamaverunt. Ita qui rebus tot atque tantis complectendis nunquam sponte curam & cogitationem adhibuissem: mihi enim post Romanos labores bonæ tandem valetudini, quam penitus amiseram, restituto, paterna in villa fundi Patavini majorem anni partem requiescenti, satis erat pascere levioribus tractandis artibus animum; voluntate meorum civium perspecta facile adducor, ut nihil mihi refugiendum putem, dum eorum studiis satisfaciam. Ab illorum igitur commentariorum fine, quos Marcus Antonius conscripsit, exorsus, quo ab fine Decemviris placuit ut initium scribendi facerem, continuato rerum filo, historiam ad hoc diei, si vita suppetet, perducam. tot enim, quot supra dixi, anni inter illius scripta atque hoc tempus intercesserunt. Ac eo sane tempore quo in statu esset, quam haberet faciem respublica, satis est ab illo demonstratum: quæ bello Ferrariensi confecto, fœderibusque initis, plus biennium soluta oneribus civitate, & pacato imperio est usa.

1486

1487

Idem autem post hæc & publicæ quietis, & Sabellici librorum finis fuit: pacemque illam & tranquillitatem reipublicæ bellum statim Rheticum excepit: neque ei profuit, quod suo se in otii capto jam portu magna perseverantia continuisset. Ejus belli levissima de causa initium

tium hoc fuit, Erat nonnullarum cum Rhetorum & Noricorum, tum earum terræ Germaniæ gentium, quæ sunt his finitimæ, Dux atque princeps Sigismundus Federici Romanorum imperatoris frater, homo non malus, sed qui facile malis hominibus crederet. Ei cum senatu Veneto jam inde a majoribus orta necessitudo intercedebat. itaque vetusta consuetudine homines mercaturæ dediti omnibus ex reipublicæ municipiorum vicinitatibus ejus ad oppida libere commeabant, mercatumque in primis celebrem apud Beurenses quotannis fieri solitum, stato tempore petebant. Id cum anno post urbem conditam millesimo sexagesimo sexto fecissent, Sigismundi jussu ipso in mercatu, ad quem fide publica venerant, comprehensi suis cum rebus, custodiæque sunt traditi. Et jam antea Sigismundi opera nostros homines, qui argenti fodinas in Alpibus exercebant, fugatos, conductis jure gentium securis & cuniculis deturbaverant: eosque cuniculos, quod essent ipsorum vicis & municipiis vicini, vi atque armis parvo negotio possidebant. Ejus rei causam quærentibus, dictitabant Sigismundi clientelas, quæ in imperio Veneto essent in Benaci lacus ripa, suis e finibus expelli: de qua tamen controversia jactari pridem cœpta per interpretes ab utrisque amice disceptabatur. Itaque cum eos qui ex Reipublicæ municipiis ad ipsorum mercatum vere inito venerant, in vincula conjecissent, omnibus ex eorum oppidis atque agris, tum ex Lepontiis & Helvetiis coacto jam milite apud Tridentum Germani hominum numero ad decem millia; id enim agere constituerant; Gaudentio Amasiano duce in Veronensium fines impetum faciunt. Germanos autem illos diximus, quando nunc quidem omnes eæ ab Alpibus nationes, compluresque aliæ, uno nomine Germani appellantur. Flumen est Athesis, ex Arbona monte profluens, quod duobus auctum fluminibus Tridentum fertur, Alpesque reliquas dirimens, vallem plerunque angustam efficit Veronam usque, quam etiam intersecat. ejus fluminis lævam ingressi ripam Germani, ac quindecim millibus passuum con-

1487

Rheticum bellum.

Athesis descriptio.

1487 confectis, oppidi Rovereti in Alpium angustiis laxiore paulo atque apertiore loco positi, suburbanis ædificiis direptis, pugna etiam cum præsidiariis militibus commissa; defenso municipio ad prædam & populationem sese convertunt: eaque facta, in vicinos oppido pagos tumultuose militem recipiunt. Hac re nunciata Senatus decrevit, ut & veterani milites, qui in Carnis & Taurisanis, quique in Gallia hyemaverant, omnes illico Veronam convenirent, & delectu statim habito novi milites conscriberentur: creatisque ad id confestim legatis Petro Diedo Veronæ præfecto, Hieronymo Marcello, dat negotium, ut ex usu reipublicæ bellum administrent. Julium etiam Cæsarem, qui regnum in Camertibus obtinebat, copiarum reipublicæ imperatorem, accersitum ex Umbria eodem contendere magnis itineribus jubet.

Rovereti oppugnatio. Interea Germani ad oppugnationem Rovereti, iis quæ bello essent usui celerrime comparatis, & castris ad oppidum positis, tormentorum vi, quibus maxime abundat ea natio, muros quatere atque dejicere instituunt. Id cum plures dies labore non intermisso fecissent, ac magnam murorum partem aperuissent, neque Venetus imperator, qui jam eo venerat, propter Germanorum magnum numerum repellere hostem posset, sæpe oppugnare omni missilium telorum genere scalisque ad murum positis adorti, sæpe cum clade repulsi, postremo oppidum capiunt. Eis in oppugnationibus unum eorum teli genus maxime oppidanos terruit, de quo propter novitatem prætereundum non videtur. *Pilæ ignivomæ.* Pilas ferreas non magnopere cohærentes, picis atque bituminis plenas, igne incluso tormentis muralibus impellebant. eæ pilæ muro impactæ infringebantur, ac plures in partes dispergebantur, quibus ex singulis ignis prosiliebat acri cum flamma, sic, ut quæque earum pars quantumvis parva hominem corriperet: pice autem illisa retinebantur, ne excuti, ne ve rejici possent. ita fiebat, ut neque in muro consistendi, neque quæ opus essent administrandi, neque se defendendi militibus facultas daretur. Quod ubi semel atque iterum

rum

rum est animadversum, culcitras centonesque quos habere poterant, aquis immergebant, eosque pinnis & fenestris, ex quibus propugnarent, interponebant. iis neque pix adhærescere, neque ignis nocere propter humorem poterat. Ita se tandem, compluribus suorum ante absumptis, præmunire ac tueri didicerunt. Sed capto oppido, ut diximus, Nicolaus Priolus prætor & milites, qui ad defendendum municipium per Alpium crepidines missi hostem circumfusum & sedentem fefellerant, suaque virtute ac fortitudine eorum impetum ad eam diem sustinuerant, in arcem se recipiunt. Veneti, qui omnino in se longe majus, quam initio crediderant, excitatum bellum viderent, neque in Camerte, quantum oportebat, industriæ virtutisque agnoscerent, a Roberto Severinate petunt, ut imperium totius belli una cum Camerte administrandi magna opinione civitatis sibi delatum læto animo accipiat, & quo celerius fieri potest, suis cum militibus, & liberis, claris bello adolescentibus, viæ se det, atque in Rheticum Alpesque contendat. Robertus, qui, posteaquam Innocentius Pontifex maximus eum missum fecit, in agrum Patavinum se contulerat, atque ibi apud oppidum Citadellam, quod ei una cum urbanis ædibus, cumque amœnissimo ac peramplo apud Veronam fundo & villa, in Ferrariensis belli exitu Senatus dono dedit, sine imperio, sine stipendio complures menses commoratus, ægre se suosque milites aluerat, illam ipsam sibi occasionem suæ vel amplificandæ, vel omnino retinendæ dignitatis dari votis omnibus cupiebat: itaque accepto peropportune imperio, ad bellum proficiscitur. Eo cum venit, modo in spe, modo in metu Veneti sæpe fuerunt: sæpe marte ambiguo levibus præliis est certatum: ponte etiam navibus imposito, ut & copiæ transmitti, & commeatus ex altera fluminis regione supportari facile possent, utranque ripam conjunxit. Eodem quoque tempore Germanorum militum centuriæ aliquot in Vicetinos & Feltrinos saltus, atque in Carnorum fines repente immissæ, plus terroris quam periculi intulerunt, propterea quod Hjeronymus

1487

1487 nymus Saornianus, summo in Forojuliensibus natus loco, cujus proavus Federicus ob singulare atque præclarum in rempublicam studium, & civitate ab ea, & jure comitiorum donatus fuerat, cum suis clientibus, & agrestium manu, quam celeriter coegerat, atque armaverat, superatis Alpium, quæ adiri non consueverant, jugis, illos omnia vastantes ac depopulantes a tergo aggressus ita fregit atque concidit, ut nonnulli timore incitati e montium, in quibus erant, cacuminibus rupibusque fugientes se præcipitaverint: qua de re gratiæ illi a Senatu actæ, milites que tercentum attributi, quos Hieronymus Jacobo fratri habendos permisit, cum ipse pacatæ ac civili sese vitæ, quam militari, mallet tradere. Sed dum reliqua sic, ut dixi, agerentur, Rovereti arce muralibus tormentis prope diruta, Prætor quique cum eo erant milites, deditionem faciunt.

Germani cum Italo singulare certamen.

Et jam summa æstas præterierat, cum veteris exempli res utrunque exercitum spectaculo haud magnopere cruento tenuit. Erat Germanorum numero juvenis acer & fortis Georgius Sonnembergius, claro loco natus, qui turmæ equitum præerat. ad hunc cum esset allatum, Antonium Mariam Severinatem, imperatoris filium, inter suos jactavisse, si ex hostium copia egregius vir quispiam equestri pugna congredi velit, se cum illo decertaturum, proque sua parte ostensurum, quantum belli gloria Itali Germanos antecellant: mittit ad Venetos tubicinem, qui Antonio denunciet, se paratum esse certaminis fortunam experiri. Remissus ad Georgium tubicen refert, expectari cupide illum ab Antonio: itaque die dicta clausum in campum, atque ad id comparatum, æquo inter bina castra spatio diversa ex parte uterque armatus atque adornatus sese intulit: & parva interjecta mora, citatis equis concurrunt. Antonius hastam in Germani pectus infringit: thorax ægre hastæ impetum sustinet. tum vero equus Antonii jam incitatior, neque sat habilis contineri, in trabales campi munitiones ita impegit, ut iis perfractis atque disjectis, ipso humi prolapso, Antonius se ejiceret.

Ita-

Itaque pedes ex equite factus, ubi hostem in equo jam conversum districto in se gladio venientem videt, post tignum trabibus repagulisque sustinendis solo fixum sese continet: ita Germanum assultantem, atque ictus de superiore loco adigentem, districto item gladio repellebat, quaque ipsum poterat, appetebat: nam equum lege prius dicta ferire Antonius non poterat. Sed dum crebris ictibus acriter uterque rem gerit, neque quantum vult proficit, propterea quod galea, thorace, cæterisque ferreis indumentis totum pene corpus protegebatur: Antonius iracundiæ plenus, quod iniquam subire dimicationem cogeretur, seque ipse tacite incendens, hosti cupidius ferienti impetu facto gladium aufert: ille ab ephippiis ferrea, quam gerebat, abrepta clava pro gladio utitur. Tum vero clara ad Germanum voce: *Quid tu autem*, inquit Antonius, *me cogis unum cum duobus depugnare*, *quorum alteri lex*, *alteri aliena arma sunt præsidio? si vir es*, *æquo marte manum confere*. Ita Germanus existimationem hominum veritus, & magno præterea animo, equo & ipse desilit: comprehensique statim inter sese, atque arcte diu luctati, ambo concidunt. Erant utrisque magna & procera corpora, & vires corporibus pares. Germano tamen cadenti paulum superincubuit Antonius: sed ejus dexterum brachium a sinistro Germani humero, atque adeo armorum corporisque pondere sic premebatur, ut eo uti non posset. tum Germanus impedito atque implicito Antonio, ipse manu dextera liber, abrepta sica, quæ femori Antonii erat alligata, nates ei convulnerat: ea tantum corporis parte sua illum tegumenta non munierant. Vulnere Antonius accepto, cum omnino nullam defendendi sese viam sibi reliquam, & facultatem videret, sicæque aciem Germanus ictu altero atque tertio adegisset, *Vince*, inquiens, *quando ita voluit fortuna*, *casu enim*, *non virtute vincis*, gloriam certaminis hosti dedit: quem quidem victor magno apud se honore plures dies ad exercitum habuit, curatoque vulnere, donis etiam additis, ad patrem remisit.

1487

1487 Post hæc paucis interjectis diebus, cum Germani insolentius atque laxius vagarentur, Venetique eos adoriri ex insidiis statuissent, re ab hostibus per exploratores cognita, ipsi in hostium insidias inciderunt: ita excepti a pluribus pauciores, conglobati virtute atque armis se tuebantur, fortiterque præliabantur: ex quibus Robertus modo voce imperatoris curam, modo manu militis operam præstabat. verum crescente hostium multitudine circumseptus jamjamque tenebatur, cum Antonius filius id conspicatus (non enim longe aberat) in confertissimam hostium aciem se injecit, fortissimeque pugnans, aciemque submovens, patri se recipiendi facultatem præbuit: ipse in hostium potestatem venit: reliqui fugati, paucis captis atque interfectis, se in castra receperunt. Neque multo post Camers in febriculam incidit, eoque Veronam delato, rerum & totius belli administratio in Robertum incubuit. Germani autem cum inopia commeatus adducti, qui segniter subministrabatur, tum stipendii fide non servata, indignabundi palam ad seditionem incitabantur: cujus rei periculum eorum præfecti veriti, inducias ab imperatore Veneto petierunt. Sæpius re jactata, non impetratis induciis, nocte intempesta Rovereti arcem incendunt, & prima luce conclamatis vasis omni cum exercitu abeunt. Mirum id Venetis videri, neque satis credere hostem abeundi consilio discessisse: itaque timere insidias, quas etiam essent experti: sed ubi illos longius profectos ab exploratoribus cognoverunt, Rovereti oppidum recipiunt.

Antonii-Mariæ Severinatis in patrem pietas.

Interim Robertus certior factus omnes hostium copias domum discessisse: auxerat enim eam rem atque affinxerat multa rumor: sibi autem miles ex Ravennati & Piceno & Umbria per eos dies accersitus animum addiderat: statuit ulterius progredi, Tridentumque ipsum, si res processerit, obsidere, ut qui ultro ac sine causa bellum Venetis intulissent, scirent atque cognoscerent, bellum gerere in eorum finibus & posse Venetos, & audere. Eo consilio cum legatis communicato, Lucas Pisanus ætate jam gravior, quem Senatus Petro Diedo sum-

mise-

1487

miſerat, atque illum ad præfecturam Veronenſem reverti juſſerat, *exiſtimare ſeſe*, inquit, *e republica non eſſe, tantam rem eo tempore aggredi. Primum, quod credibile non eſſet Germanorum exercitum, quem ipſi florentiſſimum paulo ante vidiſſent, ita jam in ultimas Germaniæ terræ latebras ſe abdidiſſe, ut non modo revocari atque reſtitui, ſed etiam adaugeri paucis diebus non poſſit in tam promptis ad arma capienda populis, tantoque in periculo municipium ad gentes Italas continendas opportuniſſimum amittendi. Deinde, quod ſi tum reipublicæ ad hoſtem repellendum copiarum ſatis fuit: quanquam quis eum repulit? ſua ipſe ſponte ſe recepit: ſed ſit omnino repulſus: ad inferendum tamen bellum, atque in hoſtium fines irrumpendum, obſidioneſque ducendas, id ipſum non ſuffecturum, præſertim cum exiſtimandum ſit omnem Germaniam, ne tantum dedecus admittatur, eo conventuram, vireſque ſuas in communem utilitatem explicaturam. Poſtremo, quod ſi offenſum in aliquo ſit, non eſſet receptui locus circumventis ab hoſte undiqe mediis in Alpium jugis: tum itinerum anguſtias eſſe pertimeſcendas, quas evadere vix pacati poſſent. Præſtare autem reipublicæ bellum quoquo modo confeciſſe, dum oneribus extraordinariis finis imponatur, quam ſpe melioris victoriæ ipſam periclitari, civeſque conflictari tributorum conferendorum quotidie cauſa. Defeſſam civitatem bello Ferrarienſi, otium inglorium laboribus paulo etiam honeſtioribus, certoque cum fructu præponere, nedum ambiguis & periculoſis præferat. Hæc mea quidem*, inquit, *eſt ſententia, qui fortaſſe vel meo vitio, vel etiam ſenectutis, omnia timeo: vos conſulite, &, quod optimum factu eſt, id ſequamur.*

Tum Marcellus, facto a collega ſilentio, in hunc eſt modum loquutus: *Nihil ſibi dubitationis dari, ſi ea ita eſſent, quemadmodum Piſanus dixiſſet, quin ſit ab invadendis hoſtium finibus Tridentique oppugnatione abſtinendum. quæ enim ejus regionis pars, quod municipium tanti eſſet, ut cum ejuſmodi conflatione belli, totiuſque Germaniæ irritatione, conſenſuque comparetur? Verum habere ſe rem ſuo quidem judicio longe ſecus. Nam neque Germanorum copias ſua ſe ſponte diſſipaviſſe: ſed cum rei frumentariæ inopia coactas, tum ſtipen-*

1487 *dio non persoluto egentes, desperantesque, domum quenque suam revertisse: neque qui collectam jam manum, prospereque agentem commeatu supportando alere, stipendiisque repræsentandis retinere, ne diffugeret, non potuerit, eum novo conficiendo exercitui stipem alimentaque subministraturum: multo enim facilius contineri stantia, quam lapsa prostrataque sublevari. Neque vero esse verendum, conventuram contra Venetos Germaniam, quos amicos semper habuerit, ut Sigismundi rebus auxilio sit, qui nullo reliquorum principum consilio; nulla ipse lacessitus injuria, bellum reipublicæ intulerit: præsertim cum Federicus Imperator ejus frater, neque pecunia, neque milite, neque ulla eum re omnino juverit, præ seque potius tulerit, id se nunquam bellum probavisse. Qui a suis negligatur, eum ab alienis exterisque hominibus auxilia impetraturum credere, cujus tandem esset timoris? Quod si dicatur, non jam quidem Sigismundi, aut alicujus privatim causa Germanos principes ad arma capienda conspiraturos, sed plane sua, ne Tridento capto Venetis aditus pateat ad sese: responderi posse, complura esse in Alpibus reipublicæ oppida, diversis acquisita adjectaque imperio tempestatibus, quibus ex oppidis Germaniæ populi adeantur; ab his ipsis non longinquam locis Feltriam, Belunium, quamque in Carnis* Cividalem *appellant: complura præterea itinera vicis & castellis munita, cum hoc in Alpium ad orientem solem tractu, tum vero etiam in Brixianorum finibus ad Moernam atque Licates; in Bergomatium Sebini lacus fauces, vallemque universam Triumpilinorum, quique ad Lepontios, Lariumque lacum saltus, atque angustiæ pertinent. Neque tamen ullo tempore Germanos principes conspiravisse eis ab oppidis atque finibus repellendi Venetos causa: neque nunc, si Tridentum capiatur, conspiraturos: fassuros potius atque affirmaturos, jure id, meritoque Sigismundo accidisse, qui amicæ civitati bellum temere intulerit. Nam quod ad viarum angustias attinet, quantulum esset iter Tridentum usque? id tamen ipsum patefieri ante oportere, quæque sint castella Germanorum ipsa in via, ea esse capienda, ne quid hostile post tergum relinquatur. Extremum autem quod*

fue-

fuerit in collegæ rationibus, defessam civitatem belli oneribus malle quiescere: ad id respicere ipsos non oportere. Tridento enim capto, non eam modo pecuniam, quam hanc in belli partem, paucorumque dierum moram erogari oportuerit, sed illam etiam quæ toto in bello per tot menses esset insumpta, cumulate sarcitum iri, vel magno potius cum fœnore, magnisque utilitatibus repensum & restitutum: vindicatum præterea injurias ab iniquo acceptas hoste: auctum imperii fines: auctum etiam gloriam, nomenque reipublicæ clarius factum. quæ quidem omnia nisi tanti esse, quanti æstimanda jure sunt, majores nostri duxissent, nunquam ipsos tot labores atque tantos perlaturos: nunquam ullum bellum suscepturos fuisse, ut suam & reipublicæ gloriam una cum imperii finibus protenderent. Postremo, occasionis esse rem, ut Tridentum capiatur, vel militibus sua celeritate atque virtute in oppidum non præmunitum irrumpentibus: vel quod repentino nostri exercitus adventu oppidani perterriti, ne diripiantur, deditionem faciant. Itaque ad eos casus eventusque tentandos, in iis quas haberent ipsi copiis satis virium atque præsidii fore. Id si recte cesserit, ipsum illum suum collegam in primis imperatorem summis laudibus laturum, qui ejus rei consilium inierit: sin se oppidum tuebitur, vastatis finibus, incensis ejus regionis castellis vicisque, incusso magno terrore hostibus, exercitum ultorem reduci oportere. Id autem procliviore omnium hominum venia posse tum fieri, quam si jam nunc inulti domum redeant. Porro non horis omnibus rei bene gerendæ facultatem exercitibus dari. quare cum datur, ab iis qui præsunt, ea esse magnopere utendum, ne lapsæ temere atque præteritæ recordatione pœnitentiaque diu atque incassum torqueantur. Hac habita oratione a Marcello, Pisanus in collegæ sententiam se traduci facile passus est: itaque ambo imperatori permiserunt, uti de eo, quemadmodum sibi agendum videretur, ita statueret.

1487

Ille, dimissis legatis, ad rem explicandam maturandamque se dedit. Sed quod erat in ipsa læva fluminis ripa, qua Tridentum, quaque Roveretum est, inter utrunque oppidum, ter mille ab Rovereto passus, castellum Petra

1487 loco alto atque edito, viæ imminens sic, ut Petrensibu invitis ea commeari tuto non posset; Petram in potesta tem suam redigere, & itineris & commeatus causa, & quod ita Marcellus censuerat, ne quid inimicum post se relinquerent, primum omnium decrevit. Iis constitutis re bus, propterea quod a Rovereto venientibus ob præcipi tem montis & crepidinum declivitatem aditus ad Petram omnino nullus erat, ab altera ejus montis parte, qua adi ri facile poterat, castellum oppugnare instituit. Transmis so itaque Athesim per eum pontem, quem initio fece rat, exercitu, atque adverso flumine sesquihoræ itinere confecto, ad Callianum vicum quod ultra Petram est pas sus circiter mille, ponte altero navibus imposito iterum Athesim exercitum traducit, atque in planitie sexentorum ferme passuum, quæ a montis radicibus ad flumen per tinet, consedit, præmissis equitibus levis armaturæ, qui præcurrerent, atque, an manus aliqua hostium cogeretur, cognoscerent, sibique renunciarent. Equites spretis imperiis prædæ spe vagari, & populationem facere cœperunt. Interim cum Tridentini pontem esse factum cognovissent, non Petrensibus modo, sed sibi etiam suisque rebus veriti, soluto exercitu, oppido non communito, imparati ab rebus omnibus, a Georgio Petræplanæ principe, quod est castellum ultra Tridentum, impetrant, uti cum iis, qui eo se receperant, militibus, coacta celeriter agrestium & montanorum hominum manu, ire obviam properet, hostemque si potest, moretur, dum a Sigismundo *auxilia* conveniant. Ille collectis, quos ei casus obtulit, militibus, & tum suorum, tum eorum qui Besinum vicum in summis alpium Calliano imminentium culminibus incolebant, rapto agmine ad mille hominum numero, magno cum tympanorum & cornuum strepitu eo de monte se demittere incipit: atque ut se jugum implicabat, agmenque partim se ostendebat, partim latebat, magnæ ad speciem esse copiæ iis equitibus, qui prædatum ierant, videbantur; magnæ succedere, & priores consequi existimabantur. itaque cum propius, majoreque cum strepitu de-

scen-

1487

ſcenderet, illi in fugam vertuntur, atque in alios incurrentes, eos in fugam vertunt: jamque permixti paſſim equites peditesſque tumultuoſe revertebantur. Id cum fieret, adeſſentque Germani, fuga magis hoſtium, quam ſua virtute incitati, manus Venetæ, quas ea planitiei pars exceperat, retrocedere, ac fugere contendunt, atque in aciem imperatoris, qui acceptis de ſuorum fuga nunciis eo properabat, implicantur: tum imperator, quantum temporis exiguitas patiebatur, ſuos perterritos fœdeque fugientes increpitare atque convertere, hoſtem ſuſtinere ac reprimere adnixus, fortiterque diu pugnans, ingenti cæde utrinque facta, urgentibus Germanis cum ſuorum globo in flumen dejicitur, ibique periit: reliqua multitudo magis magiſque perterrita pontem fuga petere contendit. Id conſpicatus Andreas Burgius præfectus militum, ſperans, ſi pons reſcindatur, fore ut milites equiteſque ablata fluminis tranſeundi facultate continerentur, ſeque in hoſtes neceſſario converterent, accurrens ſolutis retinaculis pontem propulit: quæ res in contrarium, atque ipſe exiſtimaverat, vertit; propterea quod timor conſilium plerunque non recipit. qui enim ſemel fugæ ſe mandaverant, ea ſpe, ut ſi flumen tranſire poſſent, in tuto ſeſe crederent futuros, ubi pontem ſublatum viderunt, plerique omnes ſe in flumen præcipitaverunt, & armis equiſque depreſſi atque impliciti perierunt: pauci ripam tenere potuerunt, quod flumine maximo, rapido, et verticoſo impediebantur: ut eſſent omnes, qui ab hoſtibus pugnantes interfecti ſunt, quique vi fluminis rapiente interierunt, circiter mille. Unus Guidus Maria Rubeus cum ſua equitum turma pugnæ initio per medios hoſtium cuneos viam ſibi armis & virtute cum feciſſet, atque in campum evaſiſſet, Germanos exultantes in ſe convertit: quibus cum dimicans, quid in bello animus conſtantiaque poſſent, palam fecit. eorum enim partem cecidit, reliquos disjecit, fugavit: atque ita clariorem ſibi victoriam ex hoſtibus victoribus, quod raro fieri aſſolet, comparavit. Reliqui centuriones, equitumque præfecti, cæterique qui

Roberti Severinatis interitus.

1487 fuga se abstinuerant, per montium invia, superatis jugis; nonnulli naviculis excepti ad Roveretum redierunt: ex quibus fuit Rubeus, qui se atque suos magno labore noctu flumen trajecit. Interfecti ex Germanis permulti, non incruentam suis eam Venetorum cladem fecerunt. Veneti complures dies reintegrandis copiis consumpserunt: neque interea Germani iis in locis quidquam moverunt, quando clade non multo leviore accepta quam illata, exercitu & ipsis reparando opus fuit. In Vicetinis tamen & Feltrinis Alpium jugis, atque in Benaci lacus regione, ea manu quam conficere per occasiones poterant, utrique sæpe congressi, cæde facta, castellisque aliquot vel captis vel incensis, sese invicem inferendis cladibus intentos paratosque tenuerunt. Arcum autem municipium, quod quidem abest tria millia passuum a Benaci littore, magnis & obsessum antea & expugnatum viribus, cum propterea quod ei bello causam dederat, inita de finibus altercatione cum vicinis sibi in ora lacus populis, Sigismundoque ad arma capienda incitato, tum quod ejus oppidi principes Veneti hostes nominis existimabantur, senatus incendendum & diruendum censuit. Burgius interea proditionis apud Decemviros accusatus, quod pontem ad Callianum, ut exercitum in fraudem conjiceret, dolo malo propulisset, atque in vincula conjectus, Marci Beatiani senatus scribæ, qui ei bello cum legatis interfuerat, testimonio absolutus est, ordinibusque redditus.

Miserat ante eos dies ad Sigismundum Innocentius Roma Paridem Episcopum Auximi, qui eum hortaretur, uti bello finem imponeret: *non esse tempus, imminente regno Italiæ & Romanis rebus Turca, ut duo potentissimi ad illum repellendum populi levissimis de causis armis inter se decertarent, odiisque mutuis contererentur: ipso arbitro suarum cum Senatu Veneto discordiarum, si vellet, uteretur: sese ei pro rerum æquitate non defuturum*. Is apud illum Legatus dies aliquot tractandis pacis conditionibus fuit. Venetias deinde cum mandatis est profectus: quibus a Senatu non probatis, re infecta Romam rediit de mense

ſe ſeptembri, cum ante idus ſextiles Severinas imperator interiiſſet. Egerat illud idem etiam cum Senatu Veneto Pontifex per ſuum apud ipſos internuncium Nicolaum Francum Epiſcopum Tauriſanorum, qui civitatem & hortari & monere non deſtiterat: ſed nihilo minus irritus omnis ejus conatus fuit: quoad feſſus belli diſpendio Sigiſmundus (alere enim exercitum non poterat) miſſis ſæpe inter eos legatis fœdus cum Venetis percuſſit idibus novembris. Fœderis conditiones fuerunt, uti bello ablata, quæ antiquitus eorum, qui amiſiſſent, fuerint, reſtituerentur: & negotiatoribus Venetis damna illata ſarcirentur: quæ ſupereſſent inter eos res, quibus de rebus non convenerat, de iis Innocentii judicium eſſet. Is finis bello Rhetico fuit. Milites deinde in hyberna ſunt deducti, dimiſſuſque ob rempublicam ſegniter geſtam Julius Camers. Roberti vero duo liberi, Gaſpar atque Antonius, in reipublicæ militiam conſcripti, ſexcentis equitibus præficiuntur: centurioneſque aliquot, qui egregiam operam navaverant, donis militaribus aucti: quorum uni etiam dos filiæ numerata, auri ternæ libræ. Erantque jam Sebaſtianus Baduarius, Bernardus Bembus, pater meus, legati ad Innocentium profecti cum aliis de cauſis, tum ut apud illum de caſtellis Nomio & Ivano captis a Veneto exercitu, de quibus erat lis, diſceptarent.

1487 — *Pax inter Venetos & Sigiſmundum.*

His ita conſtitutis rebus, quod exhilarata pacis nomine civitas jam etiam ante hoc bellum in omnem luxum domeſticum ſeſe effuderat, inſequentis anni initio leges ſumptuariæ revocantur. Itaque cœnis pavones, phaſianæ aves, lautioreſque epulæ, cubiculis ſtragulæ veſtes ex auro, argento, purpura interdicuntur: omnis ornatus muliebris decem auri libras excedere non permittitur: ampla delatoribus præmia, ſervis inſuper libertas decreta. Quanquam caverant etiam patres in Rhetici fervore belli, ne alea, ne ve ullo alio præter ludum latrunculorum cum in urbe, tum per XXV. millia paſſuum extra urbis fines in pecunia luderetur, exceptis nuptiarum celebritatibus, & cauponis, & ea fori parte, quæ ad columnas eſt, atque

1488 — *Legum multarum latio.*

que

1488 que ipsa fori porticu : edictumque ne iis in locis lusio auri unciæ partem quintam excederet. Viarum etiam urbanarum angustiis prospectum est, sublatis tabernarum pluteis, qui in vias prominebant : pontesque lignei, quibus universæ prope urbis insulæ aquis interfluentibus discretæ conjungebantur, ex lateribus, & lapide Istrico publice tota urbe fieri cœpti. Atque inter hæc Joannes Bentivolus Bononiensis, ejus oppidi princeps, visendæ urbis & salutandorum patrum causa Venetias venit : atque a Senatu liberaliter acceptus, cum plures dies ea in re atque studio consumpsisset, donatus civitate, ac jure comitiorum, domum rediit. Quo quidem tempore infans biceps Patavii natus est, vixitque horas aliquot. Eum nos pueri ad urbem vidimus, cum pro miraculo circumferretur. Eorum duorum capitum utrunque suo cum collo atque cervicibus a summo ita pectore suspendebatur, ut toti corpori esse par atque proprium posset : utrique ori eadem species inerat. Post eos dies Regina Daciæ, Roma domum rediens, Venetias & ipsa se contulit : acceptaque regio apparatu, urbe inspecta, suburbiisque perlustratis, viæ se reddidit. Eo tempore Hieronymus Rhearius, qui Sixti Pontificis Maximi beneficio duorum in Flaminia oppidorum, Fori Livii, & Fori Cornelii, regnum obtinebat, suo in cubiculo a suis civibus trucidatus, atque in forum de fenestra projectus, fœdum spectaculum populo præbuit, implicuitque intestinis exterisque bellis atque incendiis civitatem : quæ quidem incendia vix ægreque nobilitatis interitus, & multorum hominum consecutæ cædes restinxerunt. Neque multo post Galeotus Manfredus, Faventiam item obtinens, admissis noctu ab uxore sicariis, suo & ipse in lectulo confossus, oppidum tumultu & seditionibus implevit. Hæc senatui nunciata, eum a rei maritimæ cura non averterunt. Erat jam antea sane rumor, classem ingentem a Bajasete Turcarum Rege comparatam, in mare Aegeum vela facturam. Itaque Francisco Priolo classis præfecto designato mandarunt patres, maturaret proficisci : & quoniam existimabant Bajase-

Jo. Bentivoli Venetias adventus.

Regina Daciæ Venetias adventus.

XVIII. kal. maj.

pr. id. kal. jun.

jaſetem eo quidem maxime tempore mentem atque animum ad Cyprum inſulam adjeciſſe, eo quo celerius poſſet contendere juſſerunt. Is menſe aprili conſcendens, Corcyram, deinde una cum Coſma Paſcalico legato Methonem adnavigavit: quem ſubſecutus Nicolaus Capellus item legatus, auxit earum, que Methone erant, longarum navium numerum: quibus cum navibus præfectus (erant autem triremes vigintiquinque, minora navigia longa plus minus decem) die quinto Cyprum attigit. Ea intellecta re, Turcarum claſſis omnis generis longarum navium, cum a Cypro non longe abeſſet, mare Iſſicum prætervecta, ſine ullo uſu in Helleſpontum rediit.

1488

Auxerat Cypriam patribus curam, quod intelligebant Ferdinandum regem Neapolis, in Federici filii ſui nuptias regina pellecta, occupandæ inſulæ occaſionem quærere. Ea erat Catherina Venetiis oriunda e gente Corneliorum clara atque illuſtri, quam Marcus Cornelius pater Jacobo Luſiniano regi Cyprio in matrimonium collocaverat, numerata regi pecunia dotis nomine auri ad libras mille. Eam rex brevi tempore profluvio ventris ſublatus prægnantem reliquit, ſcriptis tabulis, quibus illam regni hæredem naſcitura cum ſobole inſtituerat ſub Veneti Senatus tutela: quo a Senatu Corneliam, tanquam reipublicæ filiam, publica interpoſita fide accepta, uxorem duxerat. Itaque poſt mortem patris natus filius anno vertente natali ſuo diem cum obiiſſet, novaſque res nonnulli eo in regno principes molirentur, claſſe ad inſulam celeriter miſſa cum legatis, & Cornelio patre, qui reginæ aſſiderent, eos Senatus facile tumultus compreſſit. Tranquillitate inſulæ reſtituta, mulier vidua auctoritate reipublicæ quindecim jam annos poſt viri mortem pacate regnum obtinuerat, cum per internuncios Ritium Marinum Neapolitanum, qui regi Cyprio perfamiliaris fuerat, & Triſtanum Cibeletum Cyprium, cui erat ſoror e reginæ famulis, Ferdinandus rex clam eas, quas dixi, nuptias procurabat. Ii cum a Rege miſſi in inſulam deſcendiſſent, a præfecto claſſis capti, atque in vincula conjecti

Catharina Cornelia Cypri regina.

1488 jecti sunt, Venetiasque transmissi: tametsi Tristanus, qui, propterea quod post regis Cyprii mortem tumultu excitato Andream Cornelium reginæ patruum interfecerat, exulque factus fuerat, sui pœnas sceleris se persoluturum sciebat; adamante, quem in annulo gestabat, per os in stomachum recepto, aqua insuper, quæ metalla dividit, epota, dum portaretur, interiit. Iis permoti rebus Decemviri (quanquam quidem non Ferdinandi modo artes, sed Turcarum quoque insidias, incœptaque timuerant: neque nihil etiam ab rege Syriæ propter vicinitatem metuebant) Georgio Cornelio reginæ fratri dant negotium, uti se ad sororem conferat, eique persuadeat, ut relicta regni procuratione reipublicæ, ab urbem revertatur, atque in patria malit, interque suos, quod reliquum est vitæ, secure atque tranquille degere, quam in remota suspectaque insula alienigenis hominibus sese, vitamque suam credere. Cornelius parvulo navigio, ut celerius iter faceret, parte itineris confecta, brumalibus diebus in Cyprum transmisit, & sorori, quam ob causam venisset, exposuit. Novitate rei permota, recusare illa, neque sibi persuaderi velle, *uti regnum opulentum relinqueret, mulier regio victu, regiis honoribus assueta, quæque sciret, quam nullo præcipuo jure, quamque parce in republica viveretur: satis esse dicere, si se mortua, ea insula in reipublicæ potestatem redigatur.*

Georgii fratris suasu regnum Reip. largitur.

Contra Cornelius niti, rogareque, *Ne pluris terram Cypriam, quam natale solum, quamque rempublicam faceret: casus humanarum rerum esse incertos: fieri momento horæ posse, ut regno expellatur, tam potentibus regibus quasi obsessa atque præcincta, ejus insulæ dominationem affectantibus, quamplurimis etiam Cypriis principibus a fœmina sese regi non obscure indignantibus. His eam casibus & periculis una modo re atque consilio pulcherrime ire obviam posse, suum si regnum, quoniam liberis careat, reipublicæ fidei jam nunc vivens florensque commiserit. Dum insidiarum & suspicionum tempora non plenissima fuerunt, eam regno suo frui, non permisisse solum rempublicam, sed etiam*

uti

uti frueretur adjuvisse : idque ipsi incundissimum accidisse. Nunc autem, cum nihil a quoquam tuti sit, cum omnibus a vicinis regibus, atque etiam a longinquis & magno sejunctis atque separatis mari omnes artes adhibeantur, & tanquam retia ei insulæ tendantur, quibus capi & teneri possit: Senatum ad id descendisse, quod unum sibi visum esset omnium impendentium malorum & periculorum remedium: quorum si reliqua ipsa nihil timeret, num illud non perhorresceret, quod, nisi præsidio celerrime comparato insulam Senatus firmavisset, æstate illam proxima Turcarum classis occupavisset, atque ipsam vel fugæ sese dare coegisset, vel captam Byzantium duxisset? quod eam casus aut offensio aliqua compellere, turpiter uti faciat, potest: præstare, id incredibili reipublicæ gratia, suique facti summa cum gloria celebritateque antevertisse. Occasionem esse variam, multiplicem, subitam: non singula hostium consilia provideri semper posse: non semper homines in tempore adesse: inter intimum Adriatici maris sinum, Cypriaque littora multum terrarum, multa maria interesse. hæc illi cogitanda, hæc in primis pensitanda esse. Quod si nulla necessitas urgeat, quid esset tandem aptius atque commodius ad ejus famam nominis sempiternam, quam suæ illam patriæ regnum nobilissimum tradere, ut in annalibus referatur, Venetam rempublicam a sua cive Cypri insulæ opulentissimæ imperio auctam, atque condecoratam fuisse? omni eam in regione nomen regium obtenturam. Si optio ipsius sit, cum tot annos apud Cyprios vixerit, debere eam cupere suis etiam a civibus aliquando, suaque in patria se salutari atque conspici: splendorem suum fratri, sororibus, propinquis, familiæ, demum ei urbi, in qua nata alitaque sit, communicare. Nullius unquam fœminæ, neque etiam viri, tam gratum adventum reipublicæ fuisse, quam ipsius futurum. Quod si Venetiæ abjectum aliquod oppidulum esset, locoque aspero atque ignobili situm, esse tamen ejus pietatis, atque humani plane animi, qua in terra nascens cœlum hauserit, revisere eam velle, seseque suis omnibus tanto post tempore ostendere. at cum ea omnino urbs, omnes alias urbes, quas sol aspicit, prope excellere omnium hominum consensu prædicetur, atque ipsa in Italia omnium sit ejus terræ urbium opportunissima, quidnam esse causæ posse, quamobrem

1492

1488 *obrem a Senatu atque a republica tanto post tempore invitata, non se eo libentissime conferat? Quod regina sit, quod multos annos secure atque feliciter regnarit, gratiam esse Senatui, a quo id acceperit, referendam: eam gratiam pessime relatum iri, si Senatum, se vocantem, omnibusque honoribus prosequi cupientem, despexerit. Postremo, cum ipse ei frater sit, atque is frater, cui multum illa semper tribuerit: si hoc non impetret, non tam eam adduci non potuisse, ut reipublicæ satisfaceret, quam se noluisse, omnes homines existimaturos: eoque se nomine magnam totius civitatis invidiam subiturum, liberisque relicturum. Itaque flecti se sineret, & cum sibi ipsa in præsentia consuleret, tum in posterum respiceret ad suos. Nihil esse laudabilius, quam secunda fortuna moderate uti, neque in summo semper gradu velle consistere. Deos etiam immortales consuevisse, quibus se diu benivolos præstiterunt, eos aliqua non jucunda re interdum probare, an se homines esse natos reminiscantur. nullas eam preces posse illis gratiores adhibere, nullam potiorem victimam cædere, quam eorum voluntati atque numini sese præsto esse profiteri. Deorum autem voluntatem eam esse existimare nos oportere, quæ patriæ sit, optimeque constitutæ reipublicæ.* Hæc Cornelius cum dixisset, homo apprime eloquens, non doctrina ille quidem, aut sapientiæ studiis, sed naturæ quadam vi liberali atque munere, regina obortis jam lachrymis, ubi primum fari potuit, *Si tibi hoc ita frater videtur, & mihi*, inquit, *videtur: aut, ut videatur, meo animo imperabo: sed magis a te patria regnum meum*

1489 *acceperit, quam a me*. His dictis, constitutoque quid facto opus esset, anno insequente jam inito, classis præfectus legatique re divina facta, in Famagustæ oppidi foro, regina inspectante atque jubente, reipublicæ vexilla erexerunt, Cypriumque regnum in provinciam est redactum. Regina post hæc supellectili regia imposita, Cornelio cum fratre naves longas conscendit, atque ad portus Veneti angustias æstate media appulit: exceptaque ab Augustino Barbadico civitatis principe, & patribus, qui ei obviam ierant, ad Nicolai fanum, quod est in portus littore, magna omnium ordinum, atque adeo omnium hominum in cymbis impositorum prosequentium-

tiumque lætitia, ipsa vecta Bucentauro navi, media inter patres, matronasque nobilissimas civitatis, urbem est ingressa, quod ante id tempus Venetarum fœminarum contigerat nulli: lætissimusque is profecto dies civitati fuit. Asulum subinde oppidum in Taurisanis collibus ei a Decemviris dono datum, atque auri quinquaginta libræ in annos singulos constitutæ pensionis nomine: tum muneris in præsentia decem libræ.

1489

Superiore anno autem (ut ad eas res, quibus de rebus ante dicendum fuerat, revertamur) ne civitatem onerariarum navium numerus, proventusque deficeret, Senatusconsultum factum est, quæ in navibus exterarum nationum mercaturæ causa imponerentur, ea fisco deberi, vino Cretico excepto: pro quo tamen portorii nomine Venetis magistratibus pares amphorarum numero auri semuncias mercatores solverent. tum quicumque navem magnam onerariam fabricandam institueret, uti ei quæstores de triginta auri libris commodarent, eodem Senatusconsulto continebatur. Post hæc cum Tremezeni rex, quod est oppidum Aphricæ non longissime a freti angustiis contra Hispaniam situm, a Senatu per legatos petiisset, uti civem Venetum eo mitteret, qui suis in oppidis tribus jus reipublicæ hominibus diceret, Senatus censuit, quo regiæ postulationi satisfieret, uti magistratus crearetur, eoque mitteretur, ad quem centesima mercium omnium, quæ merces eis in oppidis venderentur, perveniret: estque ad ea oppida omnium primus Aloisius Pizamanus missus. Eodem tempore Senatus jussu in Idri lacus ripa, loco alto atque edito, quo in loco Anso Brixiani agri vicus est, magni arx operis, crebræque munitiones institutæ, ac tertio confectæ anno, omnem illam oram tutiorem, ac celebratiorem reddiderunt. Eodem quoque anno Decemviri legem tulerunt, ne aperte Suffragia inirentur: qui secus fecisset, suffragiorum jure, magistratibusque annos duos careret. De Græcis item equitibus, qui reipublicæ militiam faciebant, lex est lata: qui eorum coloniæ nomine ad insulam Zacynthum ire vellent, uti iis agri publice darentur, in primisque Theodoro

1488

Leges multa & Senatus consulta.

doro

1488 doro Palæologo, si eo mittere aliquem suorum vellet; propter ejus summum in rempublicam studium, summam fidem, singularemque constantiam. Regis etiam Roxolanorum legatio cum preciosarum pellium muneribus ad Senatum venit, petiitque ut ad ipsorum littora reipublicæ onerariæ naves longæ ad mercaturam exercendam mitterentur. Ea de re, propter longinquitatem itineris, navigationisque tædium atque pericula, quod Mœotis erat palus emetienda, nihil est impetratum. Legati, qui duo erant fratres, honorifice accepti, veste uterque aurea, & auri libra publice donati, Romam profecti sunt.

1489 Insequente vero anno, de quo paulo ante dicere incœpimus, Franciscus Gonzaga, qui Mantuæ regnum a majoribus traditum obtinebat, in reipublicæ militiam conscriptus est: eique Senatusconsultum est missum, quo ex Senatusconsulto equitibus cataphractis trecentis, sagittariis qui equo uterentur, quadringentis, militibus ducentis & quinquaginta præesset. Cum autem Mathias Pannoniæ rex, homo rei militaris scientia atque gloria clarus, bellum Federico Imperatori duobus exercitibus intulisset, uno in Carnos, altero in Liburnorum fines immisso: Senatus vicinitate belli adductus, per Antonium Bolduum, Dominicum Bolanum legatos, illum ad Federicum, hunc ad Mathiam missos, eorum regum animos jam exulceratos leniit: itaque induciæ inter eos dictæ.

Federici Cæsaris in Italiam adventus.

Earum induciarum tempore, solutus belli occupationibus Federicus Tridentum venit, omnem illum Italiæ tractum, qui a lacu Benaco ad Aquilejam secundum Alpes est, si per Venetos liceat, animi causa perlustraturus. Ea intellecta re Senatus Hieronymum Barbarum, Dominicum Grimanum, qui postea Cardinalis fuit, Paulum Trivisanum, Hieronymum Leonem legatos ad eum misit, qui ei venienti obviam Roveretum profecti sunt, reiquepublicæ nomine illum salutatum exceperunt. eaque postea legatio, quoad is in Italia fuit, ei præsto omnibus in reipublicæ locis fuit, atque uti pro copia lo-

co-

corum quam maximi ei honores haberentur, studium & diligentiam adhibuit. Federicus Benacum primum invisens, omniaque littora biremi circumvectus, ejus præsertim oræ quæ ad meridiem vergit, aspectu atque fragrantia, quod est pomi medici plena, mirifice exhilaratus, tum aquæ perlucidissimæ amœnitate oblectatus, piscationibusque delectatus est. Capitur eo in lacu prope medio, quaque altissima est aqua, piscis clarus *Carpio* ab incolis dictus, pedis plerunque longitudine: qui omnino piscis alibi non capitur: eum piscem capere atque cognoscere Federico voluptati fuit. Veronam deinde, tum Vicetiam, Bassianum, Taurisum, Cornelianum, Forum Julii, Aquilejam, Portumque Naonis, qui locus in ipsius ditione est, lento itinere pervenit. E Naonis vero Portu tres legatos ad Senatum misit actum gratias, quod per ejus loca tam liberaliter, tantisque honoribus susceptus fuisset, tamque benivolam in sese civitatis voluntatem cognovisset. Ab Aquilejæ finibus suum in regnum concessit. Eodem tempore ut infantibus vulgo quæsitis, qui publice alebantur, quorumque magnopere numerus excreverat, largius uberiusque esset, in Senatu lex est perlata, ut navalium urbanorum magistratus in annos singulos tritici molita *sestaria*, quæ appellant, ducenta, vini amphoras duodecim eorum curatoribus darent: iisque rebus ex reipublicæ horreis, sylvæ cæsæ ad ignem domesticum carros ducentos eorum præfecti adderent. Terruit non multo post civitatem, quod ad diem tertium iduum sextilis duæ turres omnium, quæ in urbe essent, maximæ atque altissimæ, noctu de cœlo tactæ conflagraverunt, culminibus incendio late spectabili absumptis: una, quæ in foro est, cujus erat culmen inauratum, altera quæ est media in urbe ad Francisci. Senatus post hæc legibus aliquot promulgandis operam dedit, quæ leges ad portoria urbis conservanda pertinerent. Etiam in Mariæ clarum miraculis, unde ei nomen est, fanum exædificatum jam eo luculentiore opere, quo ipsum angustius est, ut ejus artificii elegantia & sumptus aliorum templorum magnitudi-

1489

Benaci descriptio.

Mariæ miraculorum ædes & cœnobium.

1489 tudinem exæquarent, extremo anni die virgines inductæ sunt.

1490 Anno insequente, quod in urbe sævire pestilentia cœperat, triumviros sananda civitate Senatus creavit: isque postea magistratus nunquam est creari desitus. Eo anno cum increbruisset rumor, Bajasetis regis classem non multarum navium in Aegæum provehi, ut Nicolaum Sumaripam e Paro insula, quam obtinebat, expelleret, eaque potiretur: Nicolaus Capellus legatus cum triremibus quatuor Zacynthum contendit, ei præsidio, si opus esset, futurus. Sumaripa ubi adesse legatum cognovit, insigne Venetum sustulit, seseque reipublicæ addixit. Neque multo post Joannes Cernoichius, cujus erat magnum in Illyrico nomen, magna auctoritas, legatos ad Senatum misit, cupere sese, ut Georgius filius suus Antonii Erici senatoris filiam in matrimonium duceret: petere, ut sibi id facere Senatus voluntate liceret. Ea de re consultus Senatus censuit, uti nuptiæ fierent. Erat eo tempore Antonius reipublicæ nomine Ferrariæ magistratus, qui Prodominus appellabatur; itaque facta potestate ad urbem venit, Georgio filiam spondet. Ea dum per legatos in Illyricum traducitur, pater moriens filio regnum tradit: ita nuptiæ inter lachrymas & gratulationem concelebratæ, clariorem exitum habuerunt. Guidus Maria Rubeus paulo post Venetiis moritur magno totius civitatis dolore: funus ei publice atque magnifice factum, laudatusque a Sabellico est. Ejus stipendium, equitumque numerus, duobus ejus liberis æquis partibus distributus. Eodem anno tametsi pacata neque ullo bello implicata esset civitas, rei militaris tamen studium non neglexit. Invaluerat jam in bellis consuetudo, invento Germanorum nobis tradita, ut milites fistulis ferreis uterentur: quibus fistulis glandes plumbeas magna vi ignis impetu mitterent, atque hostem e longinquo vulnerarent. Eæ erant fistulæ ad formam atque imaginem eorum tormentorum, quibus muri oppidorum dejiciuntur, nisi quod illa ex ære fusili fiunt, maximique sæpe sunt ponderis, ut carris solidis-

Guidi-Mariæ Rubei interitus.

Scloporum usus ex Germania in Italiam traductus.

lidiſſimis ferratiſque ac magno jumentorum numero egeant, quibus ſuſtineri atque regi poſſint. Fiſtulæ e ferro ſunt, geſtanturque ſingulis ab militibus ſingulæ ligneis alligatæ armamentis, per quæ capiuntur, & pulvere ad ignem celeriter comprehendendum idoneo infarciuntur, & glande immiſſa humeris ſublatæ in hoſtem convertuntur. Eo telo qui uti ſcirent, ut reipublicæ ſuppeterent, peritiſſimos ejus rei homines undique conquiſitos accerſitoſque, Decemviri ſuas ad urbes miſerunt, qui juventutem inſtituerent: atque ut agreſtes maxime homines id armorum genus docerentur, ſingulis in vicis pagiſque uti duo puberes ei artificio aſſuefierent, edixerunt: atque iis omnium onerum immunitatem conceſſerunt, quo ſtudioſiores & diligentiores unum ad id munus obeundum reliquis liberati oneribus ac tributis fierent: eoſque puberes die dicta ad ſuum quoſque oppidum quotannis ſigno glande feriendo convenire voluerunt: qui viciſſet, ejus toti pago aut caſtello vacationem eſſe munerum annuam, eo excepto munere, quo ad Medoaci fluminis derivationem tenebantur, imperaverunt. Inter hæc cum antea fures domeſtici lege antiquitus inſtituta pœna multo leviore plecterentur, quam ii, qui eandem domum non incolerent: qua ex re fiebat, uti aucta ſervorum & inquilinorum audacia, omnibus pene in domibus furta exercerentur, majoribus in comitiis menſe ſextili lex eſt perlata, qua lege eadem eſſet in ſervos reliquoſque fures contubernales pœna conſtituta, idem jus, qua pœna, quoque jure in alienos exteroſque fures animadvertere civitatis magiſtratus conſueverant.

1490

1491

Glacies mira in Venetis æſtuariis.

At ea quæ ſubſecuta eſt hyeme, tantus tamque perpetuus invium rigor fuit, ut omnia urbis æſtuaria congelaverint: neque pedibus modo, ſed in equis etiam homines ex agris ad extremum urbis marginem commeatibus importandis ſine periculo ventitarint: magiſtratuſque Meſtrinus ad Secundi fanum, quod eſt in mediis ad urbem vadis, curru pervenerit. quibus quidem diebus etiam in media latiſſimaque urbis via, per quam unam naves onerariæ magnæ permeant, conſtricto glacie mari, niveque ſuperaddita,

1491 dita, admiſſis per ludi ſpeciem equis, Græci haſtati equites concurrerunt. Vini, ficus, oleæ, anni aliquot intra Alpes, Atheſimque atque Padum flumina, exuſtis ſuper terram arboribus, proventum anguſtiorem habuerunt. Vere inſequente Innocentius Pontifex Maximus per ſuos internuncios ejuſmodi ſententiam Tridenti pronunciavit: *Quod Veneti a Sigiſmundo laceſſiti bello Rhetico ſe defendiſſent, impenſaſque magnas eo in bello feciſſent, Nomium & Ivanum caſtella jure ab iis capta atque retenta ſibi videri*. A Senatu tamen petiit, *vellet ea ipſa Sigiſmundo ultro reddere*: id ſe propterea cupere oſtendens, ne pax inter ipſos inita, ea de cauſa violaretur. Cujus auctoritate moti patres, præſidiis abductis, Nomium & Ivanum Sigiſmundo reſtituerunt. Obiit per eos dies mortem Romæ Marcus Barbus Pauli ſecundi Pontificis Maximi fratris filius e Cardinalium collegio, vir & doctrina, & probitate, & ſanctitate vitæ, & Romanorum civium gratia egregie inſignis: quique comitiis pontificalibus Sixti morte habitis, parum abfuit quin a collegio ſummum locum adipiſceretur. Eo mortuo Innocentius Patriarchatum (ſic enim appellant) Aquilejenſium, quem is multos annos obtinuerat, Hermolao Barbaro legato apud ſe Veneto attribuit. quod ubi civitas intellexit, tametſi Hermolaus ad Senatum ſcripſerat, coactum ſe a Pontifice veſtem ſenatoriam mutaviſſe: quoniam tamen ſacerdotiis cooptari cives Veneti, qui legati Romæ eſſent, lege prohibebantur, graviter tulit auſum illum contra leges patrias facere. Auxit ejus rei magnopere invidiam, quod antea ex Hermolai literis, quas ad Senatum de Barbi morte dederat, more inſtitutoque majorum comitiis ſenatoriis præjudicium patres fecerant, cujus ipſi civis nomen ad id adipiſcendum ſacerdotium Innocentio commendarent: itaque deceptos in eo ſeſe ac prope deluſos querebantur. Erat omnino Hermolai, propter ejus ſummam in literarum atque optimarum artium ſtudiis præſtantiam, magnum apud exteras nationes nomen, apud ſuos quidem certe maximum: nam ad doctrinæ ſingularem opinionem etiam

Marci Barbi Card. obitus.

VI. vel VII. id. mart.

Hermolaus Barbarus Aquilejenſis Patriarcha eligitur ab Innocentio.

vitæ

1491

vitæ perpetuam innocentiam adjunxerat: ſimul is multum patris opibus, & gratia, qui ſummo proximum in civitate magiſtratum gerebat, multum clientelis, neceſſitudinibus, propinquitatibuſque pollebat: quibus tamen in rebus omnibus ſatis ſibi præſidii non habuit, cum pluris a patribus una legum charitas majeſtaſque quam ullorum civium omnibus aucta nominibus dignitas atque claritas, fieret. Decemviri enim literas ad eum ſevere ſcriptas dederunt; mora omni excuſationeque ſublata, ſacerdotium repudiaret: id ſi non faceret, patrem magiſtratu remoturos, & bona ejus publicaturos præ ſe tulerunt. At pater, perſpecta civitatis voluntate, omnibus tentatis rebus, cum jam eam flecti & leniri poſſe diffideret, ægritudine animi eſt mortuus. Filius non molto poſt Romæ, editis Plinianis caſtigationibus, immenſi prope laboris opere, privatus plebejo morbo periit. eum vitæ finem Hermolaus habuit, omnium ex ſua civitate, qui ante illum nati eſſent, Latinorum & Græcorum literis plane doctiſſimus.

1492 Zachariae Barbari, Hermolai patris, mors menſ. Decemb.

1493 & Hermolai menſ. jul.

1491

Eo tempore ab Hieronymo Marcello literæ Byzantio venerunt: erat is Venetus eo in oppido vetere conſuetudine magiſtratus: quibus literis Marcellus Senatum certiorem faciebat, ſibi ab rege imperatum ſtatim Byzantio diſcederet: ejus rei cauſam fuiſſe, quod rex diceret Marcellum ſuis de rebus & conſiliis ad Senatum ſcripſiſſe: velle ſe atque decreviſſe, poſthac ſuo in oppido ei magiſtratui locum non eſſe: fœdere tamen, quod cum Venetis haberet, uti antea tenebatur, ſeſe teneri. His de cauſis Senatus ad regem Dominicum Triviſanum legavit, qui prima ad navigandum idonea tempeſtate proficiſceretur. Neque multo poſt, anno inſequente vix inito, regis legatus ad Senatum venit, expoſuitque patribus, quas ob cauſas Bajaſetes magiſtratum eorum Byzantio removiſſet: erant autem fere illæ ipſæ, de quibus ad Senatum Marcellus perſcripſerat: adjunxitque illud idem etiam omnibus aliarum nationum magiſtratibus fuiſſe denunciatum, quod Rex Marcello imperaviſſet. Iiſdem diebus antequam menſis januarius deſineret, ornandi eos cives cauſa,

1492

1492 qui pro patria mortem oppetiissent, Senatus decrevit, uti Damiani Mauri ejus classis præfecti, quæ prior bello Ferrariensi Padum flumen est ingressa, hostium castellis aliquot in ripa fluminis vi captis, bellicis ex laboribus mortui, duabus filiis dotis nomine quadraginta auri libræ ex publica pecunia darentur: sacerdotii autem nomine, si ei vitæ se dederent, senæ libræ. Post dies paucos, cum esset nunciatum, Bajasetem regem classem & exercitum parare, Senatusconsultum est factum, uti sexdecim triremes naves, alteraque navis oneraria magna reipublicæ quæ ad anchoras erat deligata, confestim ornarentur: altera quæ aquam non tetigerat, deduceretur, atque instrueretur. Sed eo tamen anno eis navibus respublica non est usa, classis exercitusque comparatione a Bajasete penitus intermissa.

Quadragintavirale novum consilium.

Neque multo post majorum comitiorum lege, quam Lucas Pisanus consiliarius tulit, quadragintavirale judicium tertium duobus prioribus est additum. Nam sunt in urbe magistratus duo, quos appellare in civilibus actionibus licet: unum ab judicibus urbanis, alterum ab iis qui publice in oppida atque provincias ad jus dicendum mittuntur. Ii tamen ipsi per se magistratus nihil statuunt, nisi de minimis quibusdam rebus. sed ante eum diem ad alterum tantummodo eorum duorum judiciorum quadragintaviralium, quæ antiquitus sunt instituta, res ab aliis judicatas deducebant: illi sententias ferebant, quibus aut probarent, quæ deducebantur, aut rescinderent: eas ratas haberi oportebat. Alterum judicium vitæ necisque habet potestatem: aliusque ad eos judices magistratus causas defert. Illud igitur judicium quadraginta virum ex duobus, apud quos ex provocationibus, quæ ad duos illos magistratus fiebant, disceptabatur, cum actionum & causarum multitudini non sufficeret, tertium simile ita est institutum, ut veteri illi alteri ab urbanis judicibus, huic recenti & novo ab exteris interpositæ judicibus appellationes proponerentur. ea re provocantium querelis aditus, & juris persecutio duplo facilior & expli-

plicatior est facta. Aliam etiam magnopere utilem civitati legem majoribus comitiis Antonius Tronus consiliarius paucis post mensibus tulit: qua lege ferendorum suffragiorum nimiam creandis magistratibus licentiam, quæ ferri jam non poterat, facile sustulit. Porro ante id tempus suffragiorum ferendorum ratio erat ejusmodi. Loculi lignei tornatiles pedis altitudine bini, civibus per subsellia consedentibus, alter prasinus, albus alter afferebantur. Eorum loculorum superiore parte detecta, patulaque, uti manus inferri posset, media in angustum atque arctum pars contrahebatur eousque, ut uni modo suffragio viam interius daret, extrinsecus ad circumferendum captu multo esset etiam habilior. Infima erat pars plurimorum suffragiorum capax: eaque detrahi, atque reponi poterat. detrahebatur autem numerandorum suffragiorum causa; In eorum loculorum utrum quisque vellet suffragium inferebat. Id erat glandula parvi pomi cerasi magnitudine, ex tela facta, non quidem solide compacta atque firmiter, sed consuta leviter, quod, in quem cecidisset loculum glans, sentiri posse nolebant. Itaque pugno etiam clauso manum lege in utrunque loculum demittebant, ut ea quoque recognosci non posset; quo in loculo suffragium esset relictum. Nam quæ album in loculum glandulæ cecidissent, eæ candidato favebant: quæ in prasinum essent conjectæ, iis glandulis candidati repellebantur. Hæc cum ita essent antiquitus constituta, ambitio, cui plane locus omnibus in rebuspublicis semper fuit, eo licentiæ creverat, ut qui suorum aliquem creari magistratum volebat, & ipse summis prehensam digitis glandulam album in loculum palam projiceret, & qui ei proximi erant, idem uti facerent, postularet. Illi candidatorum veriti invidiam, non suo plerunque judicio, sed ad gratiam suffragium aperte ferebant: ea re fiebat, ut indigni sæpe homines, propterea quod plus aut opibus, aut propinquitatibus, aut omnino clientelis valuissent, bene de republica meritis optimisque civibus anteferrentur, magistratusque adipiscerentur; boni rejecti ac repul-

1492
Lex de suffragiis ferendis.

 si ja-

1492 si jacerent. Eam ad perniciem atque malum cum plures latæ leges nihil profuissent, uti e civitate tolleretur, una omnino Antonii legislatio saluti atque decori civibus fuit. Nam qui bini ad eam diem loculi patuli atque aperti, binos erant per ministros publice circumferri soliti; eos & a superiore tectos parte, & una conjunctos, inter seque continentes fieri statuit oportere: iisque ambobus sic connexis & conglutinatis, unum tantummodo in superiori parte laterorsum os dedit, eique ori tubum prominentem circumduxit semipalmæ spatio, ad interiores loculorum aditus obtegendos: quem per tubum recta utrunque ad loculum manus inferri apte posset. rursus eorum loculorum prior, tuboque proximus is collocabatur, cujus loculi glandulæ candidatos rejiciebant. Id ea causa excogitaverat Antonius, ut si quis aliter atque ipsi liberet, suffragio ferendo cuipiam favere cogeretur, is, dum manum per tubi os ad posteriorem loculum protenderet, quod is esset loculus cujus suffragia magistratum crearent, apertis clam digitis in anteriore sineret loculo glandulam decidere. Ita cives unum simulando, alterum dissimulando, illud re, quod cuique esset prius, audacter efficerent, neque deprehendi aut cognosci posset quid fecissent. Ea lege post id tempus civitas majoribus in comitiis, atque in Senatu, & Decemvirum collegio creandis magistratibus semper est usa: liberumque illi judicium ab gratia atque invidia semper fuit. tametsi capitalibus, cæterisque omnibus in judiciis, uti, si cui non liqueret, is eo deferri posset, tertium etiam loculum adhibuerunt; eumque sejunctum a duobus atque separatum esse voluerunt.

Gabrielis Boni legislatio.

Neque vero minus Decemviri ante anni exitum alia ex parte surgentem malorum civium ambitum severo judicio represserunt. Erat in quadraginta viris rerum capitalium judicibus, qui omnes in Senatu adhibentur, Gabriel Bonus, eorumque magistrum gerebat. Creantur autem semel a collegio magistri numero omnes duodecim. Eorum magistrorum tres bimestre tempus apud Principem omni-

omnibus rebus præsunt: habentque cum in senatu, tum vero etiam majoribus in comitiis ferendi leges potestatem. post eos tres, item alii ex eodem numero tres eodem loci tantundem temporis præficiuntur, usque eo quoad octo menses abeunt, quod est ejus collegii temporis universum spatium. Eo cum esset in magistratu Gabriel, Francisco Falerio auctore, Principi & reliquis ex ejus collegio patribus legem a se scriptam proposuit, qua lege civibus omnibus, qui re familiari angusta uterentur, quadraginta annos natis, auri libra singulatim ex publica pecunia quotannis daretur, qua se stipe honestius, liberosque suos alerent: qui intra eos annos nati essent, annum autem vigesimum quintum excederent, ii semilibram eodem nomine acciperent. Eam ipse legem ferre ad Senatum majoraque comitia statuerat: itaque ut consultis Patribus ferretur (id enim fieri aliter non poterat) eis tradiderat legendam. Patres ubi legem inspexerunt, quæ morem improbi exempli in rempublicam induceret, ut unus temere civis tantum pecuniæ publicæ cæteris civibus elargiretur: idque nulla alia de causa eum & Falerium esse aggressos animadverterent, nisi uti civium gratiam ad magistratus adipiscendos aucuparentur: Principi negotium dederunt, ut utroque ad se vocato, eos moneret, ne quod amplius ea de lege verbum facerent. Illi cum dies aliquot siluissent, multorum autem civium, quorum vitæ lex erat opportunissima, vocibus increparentur, suam ipsorum dignitatem ab eis negligi: si legem ferrent, sese quos vellent magistratus adepturos, principesque civitatis evestigio futuros: ut si quid ejus facere possent, experirentur, curam & studium adhibuerunt. Ea re ad collegium delata, Decemviri Gabrielem Bonum, & Franciscum Falerium statim comprehensos, atque in vincula conjectos, in Cyprum insulam deportandos curaverunt, pœna capitis adjecta, ab oppido Nicosiensium ullo tempore si emigravissent. Binos autem scribas fisci reipublicæ, quibus illi usi fuerant ejus legis consultoribus, & tanquam administris, in Cretam insulam exulatum miserunt, eadem eis

pœna

1492

1492 pœna propoſita ab Rhytymna Cretæ oppido diffugientibus. Atque hoc omnino Decemviri gravioris animadverſionis eſſe judicium voluerunt, non tam quidem ut de iis ſupplicium ſumerent, qui legem, tametſi perniciosam, nequedum tamen ad Senatum tulerant, poterantque per ſe ab ea re deſiſtere, quam ut reliqui etiam cives ab ejuſmodi quicquam in poſterum cogitandi conſilio ſimilis timore pœnæ duorum civium exemplo abſterrerentur.

Laurentii Medices obitus V. id. april. & Innocentii Pontificis VIII. kal. aug. Alexander VI. Pontif. III. id. aug.

Ejuſdem anni vere Laurentius Medices Florentinus, excellenti vir ingenio, qui principatum in ſua civitate obtinebat, vita functus eſt. æſtate media Innocentius. Ille tres reliquit liberos, qui omnes brevi tempore & principatu & civitate ejecti, exulatum abierunt. Hujus locum Alexander Borgia Valentinus, opibus & largitione nixus tenuit. atque hoc plane tempore civitas prope quievit. Inſequente autem jam in ver progreſſo anno, ut firmatis inter ſe trium maximarum Italiæ civitatum rebus tempora etiam pacatiora fierent, ab Alexandro Pontifice Maximo & Venetis, & Joanne Galeatio adoleſcente regnum in Mediolanenſibus obtinente, auctore Ludovico patruo, qui civitati ejus nomine præerat, fœdus in XXV. annos percuſſum, atque uno eodemque die ab ſingulis concelebratum eſt: quo quiſque fœdere ad reliquorum ſociorum ditiones defendendas, hoſteſque propulſandos teneretur. Et quod erat ea tempeſtate Romæ Giemes Sultanus, Bajaſetis regis frater, homo magni inter ſuos nominis, qui ab eo armis regno pulſus Rhodum confugerat: Rhodii, ne bellum in ſe converterent, eum ad regem Galliæ, rex ad Innocentium rogatu ejus miſerat: itaque is ab Alexandro adhibitis cuſtodibus aſſervabatur, cum ne fratri renovare bellum poſſet, cujus rei cauſa quadringentæ ab eo auri libræ quotannis Pontifici dependebantur, Romamque mittebantur: tum ut eo nomine Bajaſetem a bello Chriſtianis inferendo abſterreret. Eſt in fœdere additum, ut ſi Veneti armis a Bajaſete laceſſerentur, Alexander eis Giemem traderet, cujus auctoritate atque gratia contra illum uti poſſent. Ei fœderi Hercu-

1493 Fœdus inter Pontificem, Venetos, Mediolanenſium, & Ferrarienſium duces.

1493 *Leonoræ, Herculis Atestini conjugis, cum filiis Venetias adventus.*

les Atestinus Dux princepsque Ferrariensium, Ludovico suadente, paucis post diebus se adjunxit. His confectis rebus, cum prope omnia spectare ad quietem viderentur, Leonora Ferdinandi regis Neapolitani filia, Herculis Atestini uxor cum duabus filiis, altera Ludovici, altera Francisci Gonzagæ uxore, atque Alfonso cum filio, & ejus uxore Anna Joannis Galeatii sorore, conscensis ad Padi ripam navibus secundo flumine in æstuaria, Venetiasque se contulit, ut urbem læto illo tempore inviserent: quibus quidem fœminis uti quamamplissimi honores haberentur, Senatus decrevit. Itaque & obviam eis publice itum in Bucentauro navi, qua in navi a magna Senatus parte atque a matronis centum triginta, tota pene civitate circunfusa, atque adnavigante, sunt exceptæ: & per eos dies, quos in urbe confecerunt, nullum eis genus publicæ voluptatis aut liberalitatis defuit: nam & choreæ electissimarum fœminarum a principum liberis in comitio celebratæ sunt, & bellaria magni & operosi sumptus data, & ludi tota urbe, certaminaque multifariam edita. Quibus ex omnibus unum novum civitati fuit, ut complures cymbæ, quibus in singulis quatuor fœminæ remigarent, cursu propositis præmiis contenderent. quo in certamine prope mira res accidit: quæ a civitate animadversa, diei spectaculique lætitiam & hilaritatem conduplicavit: ut quemadmodum Leonora duabus cum filiis & nuru aderat, quarum causa ea fiebant, ita cymba, qua in cymba mater cum duabus filiis ac nuru remos impellebat, vicerit.

IN

IN LIBRUM SECUNDUM
C. AUGUSTINI CURIONIS
EPITOME.

NEapolitani belli, a Carolo VIII. Galliæ rege gesti, initium & caussæ. Aquarum maxima in Gallia citeriore inundatio. Judicia quædam Venetiis facta. Caroli ad Venetos legatio. Naxii in reipublicæ Venetæ fidem accepti. Ferdinandi senioris Neapolitani regis obitus. Inter Alfonsum Neapolitanum regem & Alexandrum Pontificem colloquium & fœdus. Classis contra regem Thracium apparatus. Florentinorum ad Senatum pro consilio petendo legatio. Scardona & Clissa se sponte Venetis subjiciunt. Caroli regis in Italiam adventus. Joannis Galeatii Mediolanensium ducis obitus. Petrus Medices Florentia pellitur. Caroli regis in Italia res gestæ. Bajasetis legatus a Senogalliæ principe violatur. Venetorum longæ naves in Britanniam missæ fluctibus absorbentur. Alfonsi regis Neapoli discessus, ejusdemque obitus, cui Ferdinandus filius in regno succedit. Giemis Sultani obitus. Ferdinandi regis Neapolitani fuga: & Caroli ingressus. Turcarum ex Galliæ regis victoria metus. Hispaniæ regum ad Venetos legatio & classis in Siciliam missa. Federici Cæsaris obitus. Maximiliani regis ad Senatum legatio. Fœdus inter Venetos, Pontificem, Hispaniæ reges, Ludovicum Sfortiam, & Maximilianum contra Carolum regem initum. Novaria ab Aloisio Gennabensi capitur. Caroli regis ex regno Neapolitano discessus. Venetorum atque sociorum contra Carolum apparatus. Pugna ad Tarum. Res in Liguria cum Gallis gestæ. Eorum, qui fortiter pugnarant, ratio a Senatu habita. Veneti, Mediolanenses, & Ligures e Caroli imperio exules fiunt. Novariæ per socios obsidio. Pax inter Ludovicum Sfortiam & Carolum regem facta, ejusque leges. Contareni de Ludovico Sfortia interficiendo consilium. Caroli in Galliam reditus.

PE-

PETRI BEMBI RERUM VENETARUM HISTORIAE

LIBER II.

VIx eæ mulieres domum redierant, cum ab Carolo rege Galliæ, ejus nominis octavo, certus homo ad Senatum venit, cujus oratio ejusmodi fuit: *Quoniam Carolus in Italiam cum exercitu sit venturus ad regnum Neapolitanum, quod ad se jure hæreditario spectaret, in suam potestatem redigendum: scire eum cupere, quo in se animo civitas esset futura: vellet ne, qua in amicitia & necessitudine adhuc quidem egregia & constanti secum fuisset, in ea etiam in posterum manere.* Civitas, nova intellecta re, quæque magnam rebus Italis commutationem esse allatura videretur, consulto Senatu, ne regis in se invidiam prima omnium excitaret, præsertim cum fieri posset, uti is vel per sese, ut sunt plerunque hominum mobiles ad omnem ferme impetum animi, ab incœpto desiste-

1493 *Caroli VIII. regis ad Venetos legatio.*

ste-

1493 ſteret : vel difficultate atque magnitudine belli gerendi adoleſcens, neque rei militaris gnarus, abſterreretur: vel aliqua interpoſita mora, atque a cæteris regibus impedimento explicare ſe non poſſet: reſpondit, *ſe quidem omni tempore pacem bello prætuliſſe, optareque ut & ipſe quieſceret, & reges principeſque Italos quieſcere permitteret: ſed ſi veniat, ea de cauſa nihil moturam, neque ab ejus amicitia receſſuram*. Pero (id enim erat ei nomen) accepta civitatis voluntate Romam abiit: eumque alii poſtea regis interpretes duo paucorum menſium ſpatio cum eiſdem fere mandatis ſeparatim ſunt ſubſecuti: quibus interpretibus idem eſt reſponſum datum, quod Pero ante acceperat. Sed omnino ad eam belli ab rege capeſſendi cauſam, quæ ab illis prædicabatur, quod ei regnum Neapolitanum hæreditatis nomine deberetur, etiam aliæ cauſæ accedebant: ex quibus una hæc fuit. Galeatio Sfortia, qui Mediolani regnum obtinebat, complures ante annos per inſidias interfecto, Ludovicus frater, uxore Galeatii e regni procuratione (quam illa, ut Joanni Galeatio filio ſuo admodum parvulo, in fide atque officio civitatem contineret, poſt viri mortem ſuſceperat) reliquiſque adminiſtris paulatim dejectis, ipſe ſe ei rei præpoſuerat, annoſque treſdecim præfuerat: fratris autem filium, cui ſe regnum procurare præ ſe ferebat, ita porro aluerat, iiſque moribus inſtituerat, ut omnem curam videretur adhibuiſſe, ne puer ullam ad frugem perveniret: non rei militaris, non literarum ſtudia, non denique artem ullam & diſciplinam regiam edoceri illum voluerat, adhibitis etiam ad puerile ingenium depravandum corruptoribus, quorum ille convictu in omnem luxum atque inertiam aſſuefieret. Ei nondum plane puberi Alfonſus Ferdinandi regis filius Iſabellam filiam in matrimonium collocaverat, ex eaque is etiam liberos procreaverat, ad regni tamen ſui gubernaculum a patruo nullam in partem admittebatur. Id cum graviter ferret non Alfonſus modo ſocer, aſſiduis prope filiæ literis lachrymiſque permotus, sed multo etiam magis avus Iſabellæ Ferdinan-

Neapolitani belli cauſſa.

dus.

1493

dus, primo petere a Ludovico cœperunt, vellet pro ſua fide atque juſtitia fratris ſui filio non adulto modo atque firmo, ſed etiam plane jam viro, atque adeo duorum filiorum patri, aliquando tandem regnum tradere, ſuique illum imperii, ſuarum rerum compotem facere. Ea poſtulatio cum ſæpius interpoſita nihil profuiſſet, gravioribus apud illum expoſtulationibus & querelis non ſemel egerunt: poſtremo eo rem deduxerunt, ut dicerent, ſeſe illum bello perſecuturos, ni Joanni Galeatio, qui cum affinitatem, uti cum rege, contraxiſſent, regiam poteſtatem remitteret. Horum ille regum minas atque potentiam veritus, ne tam amplæ civitatis principatum atque imperium ulli tradere cogeretur, quod ſuum unius efficere in animo magnopere habebat, filiiſque ſuis relinquere, cum intelligeret Galliæ regibus in regnum Neapolitanum jus eſſe, celatis ea de re Alexandro Venetiſque quibus cum paulo ante fœdus percuſſerat, ad ſpeciem ſalutandi regis, legationem maxime celebrem ad Carolum miſit, hortatum, ut id bellum ſuſciperet, ſuaſque illi opes, copiaſque pollicetur: facillimum factu eſſe, modo Alpes trajiceret, atque in Italiam ſe oſtenderet, eo regno potiri. Ea tanti hominis hortatio apud Carolum momenti plurimum habuit. Altera fuit ejus rei cauſa in Antonio, qui Salernum a majoribus ſuis traditum obtinuerat. Is cum ob Ferdinandi regis inimicum in ſeſe animum ſedibus patriis exceſſiſſet, ſeque in Galliam ad Carolum contuliſſet, prope quotidianis eum ſermonibus admonebat, ut tam propriam regni opulentiſſimi capiendi oblatam ſibi a diis immortalibus facultatem, ne prætermitteret. Ferdinandum hominem eſſe avarum, crudelem, nulla fide, nulla juſtitia: omnes ejus regni principes, omnes populos illum odiſſe: nullius eſſe negotii rem, eum regno expellere, præſertim Galliæ regibus, quorum nomen atque auctoritas illis in regionibus maxime omnium tum vigeret, fueritque ſemper plurimi. Alexander etiam Pontifex Maximus moleſte ferens Virginium Urſinum ejus familiæ principem, auſum eſſe a Franciſco

Cibo

1493 Cibo, Innocentii Pontificis ante ſe Maximi filio, oppidum Anguillariam in Sabatini lacus ripa, quod erat in Pontificum Maximorum ditione, abeſtque ab urbe XVI. millia paſſuum, nulla facta ſibi ab ipſo ejus rei poteſtate, coemiſſe: quoniam Virginius a Ferdinando fovebatur, ne quid facere invitus cogeretur: Carolum & ipſe ad id ſuſcipiendum bellum hortabatur, vindicandi ſeſe de adverſo ſuis rebus ſuæque dignitati rege cauſa. Quas ad res omnes etiam illud adjungebatur, quod ex Gallis principibus iis, qui apud Carolum auctoritate gratiaque pollebant, nonnulli rerum Italicarum, Romanique Pontificis, qua erat iter faciendum, occaſione ampliſſimis ſacerdotii dignitatibus ſeſe iri auctum, & honeſtatum confidebant: alios exercituum, & regendorum populorum, quos eſſent ſubjecturi, ſpes & cupiditas incendebat. multi etiam ſua levitate & novarum rerum ſtudiis movebantur, ut regem ad profectionem impellerent.

Ingens fluviorum exundatio in Gallia ciſalpina.

Interim autumni menſibus tota fere citeriore Gallia ejuſmodi tempeſtates, tamque continentes pluviæ fuerunt, ut in Bergomatium finibus aqua denos quinos pedes præter conſuetudinem excreverit, ædificiiſque quamplurimis dirutis, ac pontibus lapideis abreptis, magnum puerorum & mulierum, magnum etiam virorum numerum repentino impetu oppreſſerit. Neque in Brixianorum finibus flumina non ingentem ſtragem ediderunt. Atheſis quidem cum Veronæ urbis magnam partem pervaſiſſet, & complures domorum parietes ſubruiſſet, etiam pontem firmiſſimum medio in oppido dejecit. Medoacus & ipſe ripas non uno loco tranſgreſſus, optimam Patavini agri partem illuvie vaſtitateque fœdavit. Padus omnino utriuſque ripæ vicinitates ita eſt depopulatus, ut omnia luctu & mœroribus impleverit. atque hanc quidem eſſe quaſi deorum immortalium ſignificationem, quæ Gallorum in Italiam adventum portenderet, omnes pene homines interpretabantur, & prodigii loco ducebant: erantque permulti, qui maxime ad Venetos, quod eorum regionibus & oppidis aquæ magnum detrimentum intuliſſent,

ſent, eam rem, atque id prodigium exiſtimabant pertinere. Ordo rerum me admonet, ut duo civitatis judicia hoc ipſo facta tempore ſilentio ne obruam. Erat in civium nobilitate Joannes Georgius, homo ferox, nullaque pietate, qui ab Antonio Bernardo Tauriſanorum prætore ob maledicta in deos, aliaque ſcelera exul ejus oppidi factus fuerat, damnatuſque ut ſi eo rediret, lingua ei amputaretur, manuſque altera præcideretur. Is Tauriſum alio prætore cum revertiſſet, virginemque vi adhibita violaviſſet, Decemviri miſſis illo ſuis rerum capitalium miniſtris atque vindicibus, Georgium comprehendi, deque eo Antonianum ſupplicium medio in foro ſumi juſſerunt: eo ſumpto, Venetias adductum in Cretam deportari mandaverunt. Neque multo poſt Antonius Bolduus Triumvir ex advocatis reipublicæ Dominicum Bolanum Candiani filium collegam ſuum accuſatum acceptæ eo in magiſtratu ab reis & litigatoribus pecuniæ ad Senatum detulit. Cum Senatus eum comprehendi, atque ex vinculis cauſam dicere juſſiſſet, ille autem fuga ſe judicio eripuiſſet, abſens damnatus eſt, ut intra menſem ſe carceri dederet, Caniam Cretæ oppidum exulatum deportandum: quod ſi non faceret, comprehenſo cervices abſcinderentur, bonaque publicarentur, magnis propoſitis præmiis iis, qui eum aut vivum magiſtratibus tradidiſſent, aut ipſi occidiſſent.

Poſt hæc de adventu Gallorum fama percrebreſcente, ac Ferdinando rege exercitum & claſſem ad hoſtes repellendos comparante, atque omnibus Alexandrum Pontificem Maximum pollicitationibus, ut ſuarum partium eſſet, ſollicitante, Ludovicus veritus, ne ſi inter eos conveniſſet, Ferdinandus, præmiſſis in Galliam ſuis & Alexandri celeriter copiis, e regni eum procuratione atque faſtigio ante Caroli adventum expelleret, ereptamque filii ſui genero dignitatem atque imperium reſtitueret: a Senatu petiit, ut quos haberet milites equiteſque, ad Ollii fluminis ripam, quod eſt in Brixianorum finibus, juberet proficiſci, uti regem ab eo ineundo conſilio abduce-

1493 ret: aut, si id non posset, ipsi flumen transirent, seseque tuerentur. Ea re a Senatu non impetrata, quod diceret, sibi id necesse ejus tam firmis rebus non videri, iterum ad Carolum legatos misit rogatum, ut maturaret Alpes transmittere: sese ei de pecunia commodaturum, suasque copias cum illo conjuncturum, ubi primum terram Italiæ attigisset. Carolus, qui plures jam menses in ea modo prædicatione consumpsisset, velle se Neapolim armis suam facere, atque iis, qui apud illum plurimum poterant, partim bellum suadentibus, partim dissuadentibus, nihil etiam nunc constituisset, quod pro firmo atque certo haberetur: acceptis Ludovici tum hortationibus diligentioribus, tum pollicitis; fœdus cum Ferdinando & Elisabeta Hispaniæ regibus percussit, nonnullis eis oppidis in Pyrenæo saltu gratis restitutis, quæ pridem oppida Aloisius rex ejus pater a Ferdinandi patre pignoris nomine acceperat. deinde ad diem nonum calendarum januarii, adhibitis totius Galliæ principibus, statuit omnibus aliis omissis rebus proficisci. De eo cum esset amicorum literis celeriter Ferdinandus certior factus, primis anni diebus e venatu lectulum petens, acri urgente pituita, intra biduum est mortuus, cujus Alfonsum majorem natu filium Federicus natu minor, reliquique Neapolitani principes regem salutaverunt. Alfonsus, regno patris inito, per legatum Venetum, qui paulo ante ad Ferdinandum venerat, insolitisque ab eo & obviam itionibus, & aliis honorum generibus exceptus fuerat, a Senatu petiit, ut cum Ludovico ageret, ne is Carolum ad profectionem incitaret, prædemque se apud illum constitueret: nihil ipsum ullo tempore moturum, quo minus is regni Mediolanensis procuratione quoad vellet, uteretur. Senatus ea de re cum apud Ludovicum Alfonsi verbis egisset, eumque esset magnopere hortatus, ne Gallis in Italiam veniendi auctor adjutorque esset, ille autem nihil ejusmodi respondisset, quo se ab eo consilio remoturus videretur: ne frustra operam insumeret, destitit, neque amplius eam cogitationem est aggressus. Miserat ante eos dies ad Sena-

1494 *Ferdinandi, Neapolitani regis, obitus, VIII. kal. febr.*

natum Carolus Philippum Argentonium legatum: si se respublica in belli Neapolitani societatem cum ipso conjungeret, quam vellet ejus regni partem sibi deposceret: nihil illum recusaturum: id si non vellet, quod pollicita esset se ab ejus amicitia non discessuram, in eo perseveraret: jussum se esse apud Patres moram trahere, omniaque regis consilia cum ipsis communicare. Ad hæc civitas ita respondit: *Tantas esse Caroli regis ad id gerendum bellum facultates, tam præsentem omnium rerum copiam, ut sui auxilii nihil indigeat: itaque se more exemploque majorum, qui bella nisi lacessiti non fecissent, quieturam: nec partem sibi ejus regni postulaturam, cujus nullum ipsa jus habeat: cæterum, quod aliis regis nunciis dixisset, pollicitaque esset, ab eo non recedere, regisque benivolentiam sese plurimi semper facturam. ipsum quidem eo nomine & nunc libenter vidisse, &, si maneat, eo libentius visuram, quo erit etiam urbana mora & quotidianis collocutionibus familiarior: quæque regis intererunt, pro sua vetere in patrem ejus atque ipsum necessitudine, ea in dies, ut ipsi nota sint, curaturam.*

1494

Bartholomæo Bergomati statua equestris ponitur.

Iisdem prope diebus Senatus Bartholomæo Collioni Bergomati imperatori suo, quod multa bella singulari virtute, fide incomparabili gessisset, remque militarem superiorum imperatorum negligentia collapsam restituisset, quodque de republica optime meritus, auri libras decies centies ei moriens testamento legavisset, statuam equestrem æream inauratam in Joannis & Pauli area ponendam censuit. Ea tempestate vita functus est apud Naxios Joannes Crispus, qui eam ex Cycladibus insulam tresque alias obtinebat, Rhenem, Scyrum, Melum, duobus liberis parvulis ex pellice relictis. Is propterea quod avare atque crudeliter regnaverat, civitas, concilio coacto, statuit reges ulterius non perpeti. Erat tum forte fortuna in insulæ oppidique portu Nicolaus Capellus legatus, eo cum sex longis navibus ad piratas insequendos profectus. itaque nacti occasionem cives, plebsque omnis, ipsis cum natu majoribus, matribusque familias infantes in ulnis gestan-

4 tibus, cumque virginibus & pueris, legatum adierunt, orantesque uti se reciperet: mori enim malle omnes, quam amplius sub tyrannis esse; miro se studio reipublicæ dediderunt. Nicolaus, principibus eorum liberaliter appellatis, reliquam turbam solatus, civitatem in reipublicæ fidem recepit, civemque Venetum, qui præesset, jusque diceret, attribuit. Naxii paucis post diebus legationem ad Senatum miserunt, quæ apud Patres sacramentum diceret, se in ejus fide perpetuo futuros. Ea legatione adhibita Senatusconsultum factum est, uti Naxii, qui sponte in deditionem venerant, reciperentur: recepti autem non essent, nisi prius Crispi liberis, & eorum matri alimenta præberentur. Itaque omnis insularum earum proventus illis, quoad viverent, dono datus est eo nomine. Interea cum inter Alexandrum, quem quidem multis de causis magnopere pœnituerat Carolum regem ad id bellum incitavisse, atque inter Alfonsum, qui ambo ad Vari vicum venerant, ut ipsi inter se colloquerentur, iis conditionibus esset fœdus amicitiaque inita, ut Pontifex regem in Romanæ reipublicæ fidem reciperet, omnique illum ab hoste, qua posset, tueretur: ille autem Pontifici ob tributi veteris reliqua, auri libras mille se repræsentaturum, in annos vero singulos quadringentas persoluturum polliceretur: desponsa etiam filia Giufredo Alexandri filio, ut societas eo pignore firmaretur: utrique se ad bellum communire modis omnibus, explicareque cœperunt. Fuerat ea in re Alexander, ut sunt hominum mutabilia sæpe ingenia & voluntates, Virginio ipso usus interprete, qui etiam illum, & Alfonsum lautissime splendidissimeque sua in domo tunc susceperat. Erat enim Virginii oppidum Vari, de quo diximus, vicus. Iamque Alfonsus classe longarum navium amplius triginta, onerariarum maximarum duodeviginti, ad Ligustici maris oram infestandam, navesque hostium, quæ Genuæ instruebantur, impediendas comparata, equitatu peditatuque cogendo, eque Brutiis educendo, atque in Galliam mittendo distinebatur: cum ob Bajasetis regis novos motus, qui & classem & exerci

tum

tum comparabat, respublica & ipsa parare classem instituit. 1494

Itaque primis comitiis Antonio Grimano classis præfecto declarato, naves longas, quas confectas habebat, deduci atque instrui jubet: quibus cum navibus Antonius mense quintili solvens in Illyricum trajecit. Eo tempore Florentinorum legatio ad Senatum venit petens, propterea quod Carolus rex a civitate postulaverat, ut per eorum fines exercitum ducere sibi liceret, uti Senatus consuleret, quid ipsis esset ad regis postulata respondendum: tum hac tota in causa atque adventu regio quid cavere, qui præstare ipsos opus esset, pro sua fide atque consilio existimaret: magnopere enim se ejus prudentiæ tribuere, confidereque optimum factu id futurum, quod Senatus censuisset. Senatus unum modo existimans fore, ut quidquid Florentinis consuluisset, neque Carolum neque Alfonsum lateret; legatis respondit; nescire omnino se tam ardua in re: tamque casibus & eventui proposita, quid præstaret: quod si se plures in unam sententiam conjecturæ, quam in alia omnia traherent, non tamen id audere ipsis dicere: propterea quod fortuna plerunque in bellis dominatur, temereque facta sæpe melius quam ratione atque consilio suscepta ceciderunt: itaque auxilium a Diis immortalibus implorandum: eos unos scire, quid quaque in re quenque aut sequi aut fugere oporteat. Antonius Venetiis profectus cum esset in Illyrico, legati ad eum ab Scardona, atque ab Clissa venerunt, qui dicerent, cupere sua municipia sub reipublicæ imperio esse, orare ut ab eo reciperentur. Antonius legatos cohortatus, ut reipublicæ voluntatem expectarent, literas ea de re ad Senatum dedit, Corcyramque contendit. At Alfonsi classis, cui Federicum fratrem præposuerat, mare Ligusticum invecta, Objecto Flisco Genuensi non minimæ inter suos auctoritatis, militibusque ad Veneris portum expositis, atque ab hostibus repulsis, infecta re Triturritam rediit. Confecerat autem per eos dies Genuæ Carolus itemque Ludovicus classem satis idoneam ad hostem repellendum.

1494 Itaque & adverso prælio suorum, & classis hostium timore perterritus Federicus, neque amplius tentandam iis in locis fortunam belli ratus, sese recepit. Ea spe lapsus Alfonsus, suas cum Alexandri copiis conjunctas copias in Flaminiam propere misit, quod intelligebat Caroli exercitus præmissam jam partem Padum flumen trajecisse. Eæ cum Ariminensium finibus copiæ appropinquarent; Pandulfi eorum principis rogatu, qui erat in reipublicæ militia, suisque rebus veritus tam suspecto atque ambiguo tempore, opem a Senatu postulaverat; Georgius Emus est eo missus, qui auctoritate reipublicæ oppidum finesque tueretur. per quos dum ii pacate iter facerent, Alexander, Joannis Galeatii frater nothus, qui erat in Ludovici partibus, Parma fugiens ad eos se contulit, ut contra patruum esset. Erant in eorum exercitu Ferdinandus Alfonsi filius, magnæ spei adolescens: Nicolaus Ursinus, qui Petilianum oppidum in Hetruria obtinebat, belli rebus atque artibus clarus: Virginius item Ursinus, de quo superius diximus, Romanæ factionis princeps: Joannes Jacobus Triultius Mediolanensis, homo magna inter suos gratia. hos est paulo post Guidus Ubaldus Urbinas dux, princepsque Metaurensium ad Cesenam consecutus. atque ii omnes equitum cataphractorum duum millium quingentorum, militum octo millium numerum habebant. Ad eos cum præmissæ Caroli atque Ludovici copiæ appropinquavissent, universi congredi non sunt ausi: itaque aut oppidi plane firmi, aut fluminis interjectu munitis castris complures se dies continuerunt. per occasiones tamen parvulis minutisque præliis, quid utrique possent, aliquoties periculum fecerunt. At Carolus, qui Aloisium propinquum suum, principatum in Genabensibus obtinentem, & Julianum Cardinalem Sixti Pontificis Maximi fratris filium, & Antonium Salernitanum, de quo supra dictum est, Genuam cum pedestri exercitu miserat, ut naves jam paratas conscenderent; suique itineris ratione habita se subsequi jusserat, ut ingressum in regnum Neapolitanum suum mari etiam aperiret; cum reliquo exercitu bene

ne

ne magno, planeque paratiſſimo, primis ſeptembris diebus Alpes trajecit, atque Aſtam venit. ibi illum Ludovicus cum muliebri uxoris Beatricis comitatu, & Joannes Galeatius fratris filius, Herculeſque Ateſtinus ſocer obviam progreſſi venientem exceperunt: qui cum de rebus utriuſque Ludovicus collocutus, cum eiſdem illis, quos adduxerat, Ticinum rediit. Ea itio atque reditio itinerum omnium poſtrema Joanni Galeatio fuit: profluvio enim ventris, ut videbatur, lectulo impoſitus, ut vero creditum eſt, veneni a patruo dati hauſtu, inſequente menſe periit. tantum in animis mentibuſque hominum mala regnandi cupiditas atque ambitio poteſt. Carolus inter hæc Aſtæ cum eſſet, Aloiſium Genua, mutato conſilio, accerſivit, ibique juſſit eſſe. Erat autem Aloiſii oppidum Aſta, quod quidem ejus avia dotis nomine a patre Mediolani rege acceperat. Ipſe puſtulis correptus eſt, eoque in oppido commoratus dum convaleſceret, itineri deinde ſe dedit, atque ad diem duodecimum calendarum novembris Placentiam pervenit. Proceſſerat eo una cum illo Ludovicus, qui poſtridie ejus diei de fratris filii morte nuncio accepto, Mediolanum rediit, urbemque in veſte regia perambulans, ſalutari regem ſe non modo paſſus eſt, ſed maxime omnium voluit: neque enim minus id deliberatum propterea fuit, quod Joannes Galeatius moriens duos liberos Franciſcum & Mariam ſuperſtites reliquiſſet.

1494 *Caroli VIII. in Italiam adventus.*

Jo. Galeatii obitus, XIII. kal. novemb.

Carolus, qui antequam e Gallia proficiſceretur, tametſi Florentinis oſtendiſſet ſe per eorum fines iter Neapolim eſſe facturum, per Flaminiam tamen ire conſtituerat, ob eamque rem exercitus ſui partem eo miſerat, cum Laurentii Medicis Florentini civis ſuaſu, qui cum Petro Medice propinquo ſuo, cujus erat in poteſtate civitas, magnas atque acerbas ſimultates exercebat, tum Ludovici, qui eundem Petrum, quod is, uxore ex Urſina gente ducta, in eorum atque Alfonſi partes ſe traduxerat, ingenti odio proſequabatur, ire Florentiam decrevit. Ea res Florentiam perlata, civitatem ad novum atque ſubi-

1494 tum capiendum consilium perpulit. Rex post hæc Placentia profectus, dextra se per Tari fluminis vallem flectens ad Apuanos, in Apennini radicibus municipium, legatos Florentinorum obvios habuit, quos ad regem civitas, ut cum eo agerent, ne inimico ad sese animo accederet, misit. Ejus legationis Petrus Medices princeps fuit. Is cum regem a se alienatum Laurentii & Ludovici maledictis calumniisque comperisset, omnibus illum conditionibus lenire, benivolumque sibi reddere est aggressus. itaque tria civitatis oppida in Apennini jugis, quæ Genuensium antea fuerant, tum Pisas & Triturritam in præsentia regi tradere, certasque quotannis, quoad is in Italia esset, pecunias tributi nomine, atque equitatum pollicitus, cum illo in amicitiam rediit. Quibus intellectis rebus civitas incitata, illum & Joannem & Julianum ejus fratres urbe finibusque suis expulit, domo eorum opulentissima direpta, bonisque fisco addictis: quorum duo se Venetias contulerunt. Joannes Petro natu minor Bononiæ primum, deinde in Tifernatibus apud propinquos suos complures se menses continuit: erat tamen e Cardinalium collegio. Rex, Apennini superato jugo, Lucam, inde Pisas venit: idque oppidum a Florentiæ imperio, ditioneque removit, & sui juris, liberumque jussit esse: quod quidem civitas, plebsque omnis cupidissime arripuit. Florentiam paucis post diebus est profectus, librisque auri duodecies centies imperatis, in reipublicæ formam civitatem redegit. Pisis libertati restitutis, senatores, reliquique cives concilio coacto, magistratus qui Florentia venerant, ex oppido suisque vicis & castellis expulerunt: ex sese, quos visum est, magistratus creaverunt. Leones marmoreos depictosque, quod est insigne Florentinorum, e foro, locisque omnibus sustulerunt. In exilium qui essent a Florentinis magistratibus missi, ii ut in oppidum atque in suos quisque lares remigrarent, edixerunt. Iisdem diebus ea Gallici pars exercitus, quæ in Flaminiam præcesserat, tribus in agro Forocorneliensium & Foroliviensium tum vi, tum deditione captis castellis, Faventia-

Petrus Medices, cum fratribus, Florentia expellitur.

tia-

tiaque in suas partes traducta, a Bretinoro vico, qui eos recipere noluerat, & indignantes oppugnareque aggressos sustinuerat, Apenninum trajicere, atque ut cum rege se conjungeret, iter facere cœpit. Ferdinandus cum omnino Gallos intercludere, morarique non posset, suis cum ducibus, quo itinere venerat, Romam rediit. 1494

At Veneti, ubi Carolum magna cum manu Padum flumen trajecisse nunciatum est, legatos ad eum mittere decreverunt, qui ei honoris gratia præsto essent: seque ad omnes casus præmunire constituerunt. Missi legati Dominicus Trivisanus, Antonius Lauredanus, regem Florentiæ convenerunt, eumque postea sunt subsecuti. Illis ipsis diebus Joannes Senogalliam obtinens, Juliani Cardinalis frater, Bajasetis regis legatum, qui Anconæ navi expositus Romam proficiscebatur, Alexandro pensionem annuam librarum auri quadringentarum Giemis nomine dependi solitam afferens, intercepit, ablataque pecunia dimisit. Carolo Senas urbem transgresso, Alexander Virginium & Nicolaum Alfonsi exercitus duces, & Ferdinandum regis filium, qui Romæ appropinquaverant, intra mœnia recepit, ut & loca tuta hostibus præripere, & adversarios cohibere atque reprimere, & urbem ad Gallos repellendos velle communire magnopere videretur. Veruntamen paucis post diebus Carolo Romam recta veniente, Ferdinandum reliquosque duces est hortatus, uti Roma proficiscerentur, neque Gallos, quibus quidem jam *nihil* esset impeditum, expectarent. Illi, quos omnia plane deficerent, Pontifici paruerunt, Tiburque cum ea quam habebant manu se contulerunt. Alexander, qui quidem Gallos veritus de capienda fuga non semel cogitaverat, demum in Hadriani molem commeatu & tormentis communitam se recepit. Carolus omni cum exercitu pridie calendarum januarii Romam venit, pauloque post cum inter ipsum atque Alexandrum Ascanio interprete de pace sermones haberentur, Ascanius autem duras nimium & severas conditiones Alexandro imponeret, Alexander eam hominis audaciam compescendam ratus, Cardinalium 1495

con-

1495 concilio ad speciem quærendarum ab eis sententiarum coacto, illum, qui ad concilium venerat, retinuit, nec nisi pace cum rege facta dimisit. Romæ Carolus complures dies commoratus, Alexandrum, qui cum fœdus certis conditionibus percusserat, separatim primo, deinde publico in concilio salutavit, ejus ad pedes advolutus, solemnibusque sacris ministrante illo interfuit. Post hæc Pontifex Episcopum Macloviensium, cujus unius magnopere consiliis rex omnibus in rebus nitebatur, petente rege, Cardinalem creavit: navesque onerariæ viginti commeatum e Gallia provincia regis exercitui supportantes, ad Centumcellarum portum appelluntur. Iisdem prope diebus ex tribus Venetorum longis navibus, quæ publice in Britanniam ad mercaturam exercendam mittebantur, duæ in Oceano tempestatis vi absorptæ sunt fluctibus: quibus in navibus complures ex ipsa nobilitate cives, reliqui amplius quingenti perierunt: mercium ad quater mille auri libras summa deperdita. quod quidem antea nunquam acciderat, ut ejusmodi naves, terra non tacta, mari atque undis absumerentur: tametsi anno ab urbe condita millesimo decimosexto duæ item naves longæ onustæ mercibus eo ipso in mari ventorum contumelia impactæ littoribus sunt amissæ.

XVII. kal. febr.

Alfonsus Ferdinando filio Neapolitanum regnum tradit,

Dum ea Romæ apud Carolum geruntur, Alfonsus suis rebus plane diffidens, Ferdinando filio Neapolim accersito regnum tradit, Federico fratre adhibito: eumque uti Deos immortales vereatur, monet. Ea oratione apud filium habita, in arcem, quæ est in oppidi littore, & mari undique alluitur, quæ *castellum ovi* appellatur, noctu se contulit, ut naves longas conscenderet. quod tum facere austro magno coorto vento prohibitus, paucis post diebus nactus idoneam tempestatem in Siciliam transmisit, eoque anno in Panormitano agro privatus moritur. Ferdinandus, profecto patre, regni principibus quatuor, qui erant in custodia, primum omnium dimissis, oppidum in veste regia una cum Federico patruo perequitavit: salutatusque rex cum se ad carceris parietem contulisset,

& moritur XIII. kal. dec.

reclu-

reclusis patefactisque foribus, rebelles aliquot damnatosque complures & libertati & municipio restituit: privatas publicasque injurias omnes remisit, pollicitusque est se proscriptos quosque revocaturum. Militibus deinde appellatis, eos stipendio donavit, atque oppida novis præsidiis firmavit. Carolo ad diem quintum calendarum februarii Roma profecto, Velitrasque progresso, Cæsar Borgia, Cardinalis, Alexandri filius, quem quidem pater Legati nomine Carolo dederat, ut obsidis loco apud illum esset, noctu aufugit: ne ve patris voluntate videretur id fecisse, non Romam, sed Spoletum se contulit. Eodem tempore missi a rege milites, qui ex fœdere Hostiensem, & Centumcellarum, Anxurisque arces, quoad is in Italia esset, custodirent, repulsi sunt ab Alexandri custodibus: arcem enim Hostiensem, quam Julianus Cardinalis exædificaverat, præsidiisque firmaverat, cum is Alexandri Pontificatus initio nihil illi fidens speculatoria biremi se ex ea sustulisset, conscendensque Fabritio Columnæ, amico sibi homini, & magni ac erecti animi viro, illam commendavisset, Genuamque ac deinde in Galliam esset profectus, Alexander, Nicolao Ursino Petilianorum principe cum exercitu eo misso, acri obsidione cinctam expugnaverat, suique juris fecerat. Rex Velitris profectus Fortini montis oppidum munitissimum, quod quidem capi posse nisi longa obsidione non videbatur, paucarum horarum spatio cepit, itemque Ferentinum, quæ utraque in Ferdinandi erant partibus. Ea re confecta, suum hominem ad Pontificem misit: ni pactis, quæ sunt in ipsorum fœdere, steterit, sese primum omnium sua in illum arma conversurum: quo accepto nuncio, Pontifex regis militibus arces tradidit. Ferociore regis milites impetu primum in Alfonsi ditione castellum in Cassinate saltu, & militibus & commeatu communitum, vi captum diripuerunt, propugnatoribus incolisque omnibus ad unum interfectis, quod præmissi ad oppidanos de deditione nuncii, ab iis male accepti fuerant. Id castellum sancti Joannis mons ab incolis appellatur: tenebaturque ab Aterni

1495

1495 ni regulo, quo uno nemo erat Ferdinando regi charior. Itaque hoc ſucceſſu rerum ſuarum Carolus cum exercitu equitum militumque numero triginta millium, in regnum Neapolitanum ingreſſus, ad Caſſinum venit: quo in oppido Ferdinandus cum eſſet, haberet autem milites numero ad quatuor mille, equites alteros totidem, oppidanos cohortatus, ne ſe diripi ſinerent, ſed fortunæ cederent, ſeque in aliud tempus reſervarent, oppido profectus, Capuam ſuis cum copiis contendit. Caſſinates, eo profecto, ſeſe Carolo dediderunt. Ad quem non intermiſſis itineribus Capuæ appropinquantem, Cajetæ civitas legatos miſit, ei ſe oppidum traditurам, imperataque facturam. Cajeta in deditionem recepta, Capuani & ipſi regi oppidum tradiderunt. Capuam ubi rex venit, Giemes, quem Roma ſecum abduxerat, in morbum incidit, cujus ſuſtinere vim non potuit. At Ferdinandus cum Neapolim petiiſſet, ejus exercitu intra mœnia non admiſſo, ipſe cum ſuo comitatu equitibuſque paucis eſt receptus: qui voluntate civitatis intellecta, quæ Gallos expectare ne diriperetur, nolebat, combuſtis duabus navibus magnis ex tribus quas in portu habebat, ne in manus hoſtium pervenirent, tertia Objecto Fliſco tradita, equos prope trecentos egregiæ ſobolis ſuis civibus amiciſque diſtribuit. deinde Neapolitana arce, quam appellant *Novam*, militibus reliquiſque rebus ad obſidionem ſuſtinendam idoneis apprime communita, cum Federico patruo, & uxore Ferdinandi avi ſui atque filia, in inſulam Megarem ſeſe contulit. Ex ea inſula, quæ eſt non longe ab oppidi littore, Neapolitani reges arcem muntiſſimam effecerunt. Carolo recta Neapolim cum exercitu properante, Virginius, Nicolauſque Ferdinandi duces; quod intellexerant civitatem legatos de deditione ad Carolum miſiſſe, Nolam ſe cum ea, quam habebant, manu receperunt. quos præmiſſi Caroli equites cum inſequerentur, Nolani Gallis portas aperuerunt, retentis interceptiſque Nicolao atque Virginio, qui ambo in Gallorum poteſtatem venerunt: tametſi jam ante a Carolo petiiſ-

tiissent, ut in suam fidem sese reciperet, idque eis Carolus esset pollicitus. itaque in eo fides est regia desiderata. Carolus intellecta Ferdinandi fuga, Neapolim venit, præmissis suis ducibus, ne militum & equitum introitu oppidum egregium atque opulentum diriperetur. Eo potitus, per legatos Venetos, perque literas Senatui gratias egit, quod otium sibi atque benivolentiam, quam pollicitus fuerat, præstitisset.

1495

Carolus Neapoli potitur.

Ferdinandus suis cum mulieribus & supellectili bene magna, navibus longis duodecim ad Aenariam trajecit, insulam & situ & opere munitissimam: abest a Neapoli duodeviginti millia passuum. Interim fama de adventu, deque successu rerum Caroli ad Turcas perlata, propterea quod rex palam dictitaverat, Neapolitano regno capto, se in Turcas profecturum, eisque bellum terra marique illaturum, tanta fuit ejus rei opinio, tantusque omnes eas gentes terror invasit, ut in Illyrico, Epiro, Acarnania, Macedonia, qui maritimas earum regionum oras atque portus incolebant, se introrsus reciperent, atque in longinquas a littoribus, & remotas latebras abderent. Literæ etiam ab Antonio Grimano ad Senatum venerunt, cum ad Naupactum Aetoliæ littora navibus longis prætervveheretur, Turcas eam esse classem Gallicam verentes, omnes aufugisse, vacuaque littora custodiis reliquisse: ut quilibet existimare potuerit, si se modo Carolus illis in locis ostendisset, parvo eum negotio omnes eas regiones in suam potestatem redigere potuisse. Bajasetes quidem rex jam inde cum primum Florentiam Carolum esse ingressum cognovit, veteres triremes reficere, novas instituere cœpit: militibusque suis & equitibus edixit, se compararent, ut cum vellet, sibi præsto esse possent. Eodem quoque tempore & naves sexaginta, quibus in navibus erant militum sena millia, equites sexcenti, ab Hispaniæ missæ regibus, ut Siciliæ præsidio essent, Triturritam appulerunt, & Laurentius Suares, quem iidem reges legatum ad Senatum miserant, Venetias venit. Caussa mittendi fuit, quod timuerant, ne Carolus, Neapolitano

1495 litano regno capto, in animum induceret, etiam Siciliam insulam, quæ aliquando Galliæ regibus paruisset, eodem quo Neapolim jure velle suam facere. Ii cum suis rebus timerent, Gallorum audaciam atque potentiam veriti, existimabant Venetos vicinitate periculi adductos, quod magnum regem in Italia pollentem viderent, eodem in timore versari, propterea quod res omnes publicæ, validæ præsertim atque firmæ, suspectæ ac formidolosæ sunt regibus. Itaque Suari mandaverant, ut salutato Principe, & Patribus, eos certiores faceret, *Sese, quo ipsi animo in Carolum essent, eodem esse Venetos existimavisse. quod si cavere sibi ab illo cuperent, se paratos esse una cum ipsis omnem fortunam experiri. scire se, qua prudentia, qua fide Senatus Venetus esset: nemine cum rege libentius, quam cum ipso, fœdus percussuros. venturum in societatem periculi Alexandrum Pontificem Maximum, qui nihil æque cupiat, atque hoc, ut ipsos & Venetos sibi conjunctos habeat, quorum armis, si quid durius accidat, se munire ac tueri possit. eo socio non minimum roboris atque virium, plurimum quidem certe auctoritatis in commune accessurum: ut magnopere sperandum sit, si consenserint, omnia prospere atque feliciter casura*. Ea legati oratio gratissima fuit Patribus, quos jam Caroli rerum successus circunspicere sesemet, & vereri multa cogebat, quæ ambiguo adhuc eventu belli non æstimabantur. Huc accedebat, quod Ludovicus ipse diffidere Carolo cœperat, cum ob ejus literas imperiosiores ad se missas, quibus eum literis rex Neapolim evocabat: tum propterea quod Joannem Jacobum Triultium, quem quidem ipse Mediolano expulerat, exulemque fecerat, hominem sibi multis de causis inimicum, Carolus suam in fidem apud Neapolim receperat: postremo, quod Aloisium propinquum suum, quem Astæ relictum supra demonstratum est, inde postea discedere Carolus noluerat. Eæ res, quod nonnullam ostendebant in Caroli animo inesse de Ludovici fide suspicionem, Ludovicum item suspensum animi fecerant, quantum regi esset credendum. de eo ipse apud

lega-

legatum Venetum questus ei ostendit, *libenter se ab Gallis discessurum, fœdusque cum republica renovaturum*. Erant præterea in urbe Maximiliani regis legati, cujus pater Federicus Imperator eo anno mortem obierat, qui Senatum in Gallos incitare non desistebant. Eorum oratio, propterea quod Maximilianus Ludovici fratris filiam in matrimonium duxerat, eratque cum eo plane conjunctissimus, ex ipsius ore Ludovici mitti propemodum videbatur. tametsi Maximiliano quidem ipsi omnis erat ad Gallorum opes atque potentiam invisa molestaque accessio: quem quidem etiam recens accepta insignis injuria contra Carolum stimulabat, Margarita filia sua cum dote plures ante annos ei tradita, cui tamen Carolus propter ætatem puellæ nondum se adjunxerat, repudiata, Annaque Armoricarum gentium regina, quam Franciscus pater Maximiliano spoponderat, sibi a Carolo prærepta, & uxore ducta. Interim Neapolitanis arcibus duabus partim vi, partim precio expugnatis, magna Calabrorum populorum, magna Brutii, magna etiam Apuliæ parte in deditionem recepta, Carolo non jam ea qua consueverat facie facilitateque legatos Venetos admittente, nonnihil etiam interdum jactante, *brevi fore, ut qui se noluerant in Italiam trajicere, Neapolimque capere, eos suæ malivolentiæ pœniteret*: de fœdere inter eos sanciendo diligentius est agi cœptum per eorum omnium legatos apud Senatum: ad quem quidem Ludovicus eam ob rem novam etiam legationem miserat. Suares quidem ipse jam ab initio suarum hortationum Patribus dixerat, jussum se ab regibus, *quamcunque fœderis legem Senatus juberet, in ejus verba jurare: satis sibi fore, si unum modo scirent, Senatum ita statuendum judicavisse*. Nam omnino Alexander, qui jam Gallos esset expertus, dixissetque palam, *si redeant, se Venetias, ne eos iterum videat, profecturum*: cupidissime avidissimeque illum ipsum expectabat diem, quo se cum republica reliquisque conjungeret.

1495

Itaque pridie calendas aprilis fœdus initum ab iis, sancitumque est in annos XXV. majestatem Romani Ponti-

tifi-

1495

Fœdus inter Pontificem, Imperatorem, Hispaniæ regem, Venetos, & Mediolanensium ducem adversus Carolum.

tificis, dignitatem, libertatem, jura eorum, ditionesque omnium tuendi & muniendi causa. quo ex fœdere equitum trigintaquatuor millia, peditum viginti confecta parataque habere universi tenerentur, suo cuique sigillatim attributo numero. Is erat, equitum quidem Alexandro quatuor millium, Maximiliano sex, Hispaniæ regibus octo, reipublicæ totidem, Ludovico item octo; peditum vero singulis quatuor millium. quem si quis equitum peditumque numerum propter longinquitatem itineris, ac rei bene gerendæ celeritatem mittere in tempore non possit, ei sit in socios eorum stipendium conferendum auri sexcentenæ libræ: ii exercitum pro illo conficiant. Quod si classis bellum indigeat, quibus adest parandarum navium facultas, ii tantam, quanta opus erit, parent, ab reliquis pro sua cujusque parte stipendium attribuatur. ea lex ejus fœderis fuit. quo omnino in conficiendo cum tot adessent legati; tot civibus tractandæ rei adhibitis; toto demum vocato sæpius & consulto Senatu: tanta tamen fuit jussu Decemvirum in Patribus reliquisque omnibus continendæ vocis cura, ut Philippus Caroli regis legatus, cum in curiam quotidie ventitaret, atque ab legatis reliquis appellaretur, nihil ejus tamen cognoscere potuerit. Itaque cum postridie ejus diei, quo die scripta lex est, in curiam vocatus, a Principe fœdus esse percussum intellexisset, & nomina fœderatorum cognovisset; mens pene hominem reliquit: tametsi Princeps ei dixerat, *Ea quæ fecissent, non propterea esse facta, uti bellum cuiquam inferrent; sed ut, si inferretur, propulsarent.* Demum is, revocato ad se paulisper animo, *Quid*, inquit, *meus rex in Galliam reverti non poterit?* Tum Princeps, *Ille vero*, inquit, *poterit, si redire amicus volet, nosque illum rebus omnibus juvabimus*. quo responso accepto discessit: atque ubi curia egressus, remensis quas ascenderat scalis in aream descendit, ad scribam Senatus, qui eum comitabatur, conversus, *Rogo te*, inquit, *sodes, mihi eum sermonem recenseas, quem Princeps mecum habuit: nihil enim jam ejus memini.*

Petie-

Petierat a Senatu Alexander, antequam de fœdere esset confectum, vellent Patres pro ea, qua semper civitas fuerat in Romanos Pontifices pietate, equites levis armaturæ quingentos, milites bis totidem præsidii ad se causa mittere: ea enim factione, quæ regi se adjunxerat, Romanorum principum, omnia ejus consilia magnopere impediebantur. Itaque percusso statim fœdere, Patres jusserunt ex illis qui Ravennæ hyemaverant equitibus, quique ibi adhuc quidem morabantur, is ut Romam numerus celeriter contenderet: tum ut Hieronymo Georgio, qui apud Alexandrum legati munere fungebatur, pecuniam quæstores evestigio curarent, qua is pecunia mille in urbe milites conscriberet. Literas ad Ludovicum præterea dederunt, ipse quoque idem faceret, mitteretque alteros totidem Romam milites equitesque: quo fultus auxilio Pontifex, dignitatem posset suam facilius atque honestius tueri. Legati post hæc qui ad Carolum a Senatu missi fuerant, domum sunt redire jussi. 1495

Carolus rex Neapoli discedit.

Ipse vero interea Carolus, cognito, de quo dictum est, fœdere, veritus ne si moram Neapoli traheret, dum ii novas copias cogerent, exercitusque conjungerent, ab eis intercluderetur, ne in Galliam reverti posset, statuit optimum esse quamprimum discedere, sperans, si modo antequam ii omnibus ad bellum rebus instructi paratique essent, proficisceretur, Italiæ itinera sibi ipsum illis etiam nolentibus patefacturum. nam mari tantum exercitum trajiciendi navium ei facultas non erat. quam enim Genuæ paraverat classem, ea maxima coorta tempestate afflicta, atque in littus ad Populoniam ejecta, nullum ei usum præbuerat: cujus quidem præfectus & princeps Salernitanorum Antonius pedibus se ad eum contulerunt. Interim a Ludovico maxime omnium se deceptum dictitans, avertere ab illius imperio Genuensium civitatem summo studio concupivit. itaque Petro Fregosio Gardinale, qui dux eorum fuerat, suas in partes traducto, eum, & Objectum Fliscum, & præfectum ex suis Segusianorum principem cum navibus longis undecim, quas

1495 habebat ex sua classe reliquas, eo misit: ipse, equitum & militum octo millibus regni præsidio relictis, ad diem tertiumdecimum calendarum junii cum reliquo exercitu Neapoli profectus viæ se dedit. Alexander, ad quem quidem Veneti de Carolo id, quod accidit, opinione existimantes futurum, ut nuncio de fœdere accepto, in Galliam redire contenderet, Pontificis timentes rebus, jam ante eos dies alteros equites levis armaturæ quingentos ex iis quos ab Epiro Laconiaque accersitos celeritate præstantissimos habebant, miserant, quibus ad omnes casus uti posset; regem Romæ appropinquantem, Cardinalibus Romanisque principibus adhibitis, non expectare decrevit: septusque equitum numero duum millium, peditum trium millium quingentorum, discessit, atque Urbem veterem biduo venit. Illis diebus Carolus certum hominem ad Senatum misit, qui ei diceret, *Suum regem nulli unquam homini supplicavisse: scire tantum velle, utrum civitas amico in se, an hostili animo esset*. Ad ea Princeps ita respondit: *Prudentium esse hominum, planeque sapientum, aliorum interdum voluntati se permittere, aliorum opem poscere, precari: illud in ipso esse, amicus ne an inimicus reipublicæ velit esse*. Is postea nuncius, & Philippus regis legatus una Venetiis discesserunt.

Florentini autem cum intellexissent Venetos cum Pontifice ac Ludovico, reliquisque regibus consensisse, Carolumque Neapoli, ut in Galliam rediret, discessisse, novas militum copias celeriter conscribere, seseque præsidio communire cœperunt, ut si Carolus ea vellet iter facere, oppidumque ingredi, repellere illum possent: statuerat enim civitas, nullis iterum conditionibus esse regem mœnibus recipiendum. Pontifice profecto, Carolus Romam venit, atque ad Alexandrum legatos misit, velle se eum alloqui: plurimum utriusque interesse, sibi ejus rei fieri potestatem. Colloquio non impetrato, Tuscanellam, in via Cassia oppidum, quod quidem magna opposita ruricolarum manu Gallos intromittere noluerat, ejus milites, itemque Fisconis montem vi ceperuut. quod ubi Senatus cognovit,

rei-

reipublicæ ſocium , & quidem omnium dignitate princi- 1495
pem a Gallis violatum, bellique factum a Carolo initium
in fœderatos: eoſque homines, cum intra fines imperii vel
reipublicæ vel Ludovici veniſſent, a maleficio non tempe-
raturos exiſtimaret: præter id, quod in Gallia terreſtrium
copiarum comparabatur, decrevit, uti Antonius ea cum
claſſe, quam civitas illis ipſis auxerat diebus, ad Saſonem
inſulam accederet, ut in Apuliam trajiciendi, cum jube-
retur, mora ei nulla fieret: optimum enim eſſe ſtatuerat,
ſi Galli furere inciperent, ea etiam a parte illos laceſſere.
Carolus, relicta Florentia, quæ ſe præſidiis firmaverat,
Piſas, deinde Lucam venit. Pontifex, qui Peruſiam erat
profectus, equitibus quos a Venetis & Ludovico accepe-
rat, reverti juſſis, Romam rediit. Hæc dum agerentur,
Aloiſius princeps Genabenſium, Aſtæ a Carolo relictus,
Salaſſis adjuvantibus, tum e Gallia tranſalpina, atque ab
Helvetiis milite celeriter accerſito, vaſtatis Ludovici fini-
bus, tranſmiſſo furtim Pado flumine, Novariam per pro-
ditionem cepit. Erat eo in oppido civis, cujus fratris fun-
dos valde quidem fructuoſos Ludovicus poſt ejus mortem
dolo malo ſuorum cuipiam addixerat, ipſo ad ſepulcrum
in judicium ſiſti juſſo. Is fraternos ulciſcendi manes ſtu-
dio, milites Aloiſianos, recluſis bene mane portis, intra
mœnia recepit. ita Galli apertius eodem tempore alterius
regnum ſocii reipublicæ invadere, ac priores bellum gere-
re cœperunt.

Illis ipſis diebus Patres conſulto Senatu decreverunt,
uti quina millia Italorum equitum nova conſcriberentur:
bina millia ex Epiro Græciaque præter illos, qui impe-
rati jam erant, accerſerentur. Franciſco autem Mantua-
norum principi Senatuſconſultum prius in annos quatuor
renovatum eſt, ſtipendiaque uberiora conſtituta. tum ſcri-
ptus una Rodulfus ejus patruus. ſcriptus etiam ante eos
quidem menſes Guidus Ubaldus Feltrius, qui regnum in
Metaurenſibus obtinebat, cum equitibus quadringentis ſe-
ptuaginta. Illis autem diebus Hannibal Bentivolus Joan-
nis filius cum quadringentis, & Paulus Manfronius Vice-

1495 tinus, qui Neapolitano in regno tunc erat, cum ducentis: equitesque ab Epiro Acarnaniaque ad littus Venetum advecti circiter mille. Exercitu deinde lustrato, milites equitesque in fines Brixianorum jussi procedere: creatique legati Malchio Trivisanus, Lucas Pisanus, ad exercitum profecti sunt. Senatus etiam scriba Bononiam missus, qui Joannem Bentivolum in officio contineret. Itaque cum rex paulo post ad eum misisset, petens ut itineris per ejus fines oppidumque faciendi facultas sibi fieret, impetrare nihil potuit. Auri præterea quingentæ libræ Ludovico petenti mutuo a Senatu datæ, deinde etiam trecentæ. Post hæc Senatusconsultum factum est, uti militum in Gallia & Venetia quina millia imperarentur, ex Helvetiorum pagis bina millia accerserentur: qui autem jam tum pedites equitesque convenissent, ii omnes in Parmensem agrum mitterentur. Neque multo post alio Senatusconsulto Franciscus imperator dictus est, eique res militaris permissa. Præfectus etiam Græcis equitibus Bernardus Contarenus datus: tum vexillum imperatorium publice Francisco missum: qui, facto ad Ollium flumem ponte, exercitum traduxit, & firmato munitionibus ponte ab ea ripa quæ in Cremonensi agro est, alterum pontem in Pado flumine navibus imposuit, atque ex utraque ripa fossa & vallo aggereque præalto muniit. tum exercitus in Parmensem est agrum traductus. Ejus rei literis acceptis, imperator a Senatu jussus est, si Galli, dum redeunt, ei molestiam exhibeant, ipse autem sine reipublicæ incommodo posse id fieri videat, in eos impetum faciat: sin res in angusto sit; prælio abstineat, suoque se loco atque milites contineat: quod si pacati iter faciant, nihil eis noceat, sed finat intactos discedere. Eo accepto nuncio imperator, ad Tari fluminis pontem ducto exercitu, qui pons abest a Parma oppido passuum millia quatuor, castra posuit: cumque eo Ludovici equites bis mille, milites totidem, Joanne Francisco Severinate duce convenissent, exercitum traduxit, atque ad Oppianicum vicum, qua Gallis erat iter faciendum, in ipsa Tari fluminis ripa, quod pedibus transmitti

Franciscus Gonzaga fœderatorum principum imperator.

mitti

mitti poterat, neque enim ripas præaltas habebat, conſedit non omnino pleno exercitu, quod non omnes, qui expectabantur, erantque jam in itinere, equites pediteſque convenerant. reliquæ Ludovici copiæ apud Novariam diſtinebantur: ad quem quidem a Senatu petentem, ut Græcos equites ei mitteret, quibus eo bello uti poſſet, Senatus Bernardo Contareno præfecto ſexcentos miſit. 1495

Rex Luca profectus per Apennini juga ad Apuanos Ludovici municipium venit. Oppidani Joannis Jacobi Triultii ſuaſu ſeſe regi dediderunt: quos tamen paulo poſt ejus milites pace fracta diripuerunt, oppidumque incenderunt. Ex eo loco rex Triultium cum prima acie præmiſit, qui montano confecto itinere ſe expectaret, exploratoreſque mitteret, ut quid hoſtes molirentur, ſcire poſſet. Interim imperator, præmiſſis equitibus, atque militibus, quot viſum eſt, ad Gerulam vicum, qui a Foro Novii abeſt paſſuum millia tria, uti regis itinera cognoſcerent, locumque caſtris caperent, poſtridie ejus diei mane cum reliquis copiis omnibus eo venit. erat autem univerſus exercitus equitum ad duodecim millia, militum prope altera totidem. Ibi cum eſſet imperator, a ſpeculatoribus certior factus eſt, Triultium cum equitum cataphractorum & militum Helvetiorum manu præmiſſum, e jugis in planitiem ad Forum Novii deſcendere. Ille autem, ut poſtea cognitum eſt, vicum illum magnopere opportunum, in quo ſe regiæ copiæ confirmarent, atque ab Apennini itinere reficerent, capere volebat: eoque partem ſuorum præire juſſerat: ipſe cum reliquis ſe, ut ſequeretur, comparabat. Ea intellecta re, imperator Græcos equites ſexcentos præmiſit, qui eos impedirent: ipſe cum equitum firmiorum agmine illis præſidio eſt ſubſecutus. Græci velocitate ſua uſi, ubi primos venientes conſpexerunt, in eos impetu facto, prælioque commiſſo, univerſos repulerunt: repulſos uſque ad caſtrorum munitiones conſecuti, complures eorum occiderunt, complures captivos fecerunt, uno ſuorum tantummodo amiſſo, quem parvi tormenti pila e vallo miſſa trajecerat. Eo

1495 mortuo, captivos prope omnes interfecerunt, capitaque abſciſſa in caſtra revertentes attulerunt circiter quadraginta. Triultius ſibi ſuiſque veritus extremum in jugum ſeſe recepit, regemque ibi triduum expectans eſt commoratus: quo ſi tempore Venetus illum adortus eſſet, ea ſe manu defendere non potuiſſet: quo capto, reliquum exercitum expugnare haud maximi negotii fuiſſet. Ea re ab imperatore, atque ab legatis & principibus jactata; quod exiſtimabant, ſi primam aciem prælio viciſſent, Carolum reliquaſque copias Lucam reverſuras, ſeque in tutum recepturas: ne qua eos manus elabi effugereque poſſet, ab illo aggrediendo deſtiterunt. quanquam poſtea fuere, qui crederent Severinatem, qui ejus conſilii princeps fuerat, non eam ob cauſam, de qua dixi, ſed propterea quod ex Ludovici præſcripto regi magnum fieri detrimentum nolebat, ne civitatis ex eo Venetæ nomen exiſtimatioque augeretur, ſummopere in concilio, id ne fieret, obſtitiſſe. Civitas interea cum intellexiſſet regem magno animo in Venetos impetum facturum, quos imparatos adhuc plurimis ab rebus eſſe audierat, permota, largitiones in ſacrarum virginum collegia, preceſque ad omnia templa fieri juſſit, votaque pro ſalute patriæ publice ſuſcepta ſunt.

Rex triduum illud tormentis bellicis ex ære magni ponderis impeditiſſimis itineribus per invia atque abrupta montium convehendis moratus, non iis modo quæ priore itione ſecum habuit, ſed illis etiam quæ cum reliquo exercitu in Flaminiam præmiſerat, cum omnibus copiis Forum Novii ante meridem ſe contulit. Eo die remiſſi Græci equites uſque ad regis caſtra compluribus cum Gallorum capitibus ad imperatorem redierunt. E Foro autem Novii miſſus tubicen a Philippo Argentonio, qui regis nomine itineris propter caſtra faciendi facultatem ab legatis peteret: ea non impetrata, quod legati dicerent, niſi rex capta ab ſe atque ſuis ſociorum reipublicæ oppida reſtitueret, ſe id non conceſſuros, ad regem reverſus ſpem pacis omnem ſuſtulit. Ea intellecta res magnum at-

tulit

tulit Gallis timorem, qui e collibus castra Veneta prospexerant in amplissimum tabernaculis porrecta campi spatium: visumque eis est tantis oppositis hostium copiis rem ipsorum in angusto esse. itaque vulgo qui sapientiores erant, tribuni ducesque magis magisque regi sibique verebantur, gravissimumque omnibus impendere casum atque periculum arbitrabantur. qui quidem timor ea quæ secuta est nocte auctus conduplicatusque est: magnæ enim pluviæ, ingentiaque tonitrua, & crebræ atque terrificæ coruscationes fuerunt, ut cœlum prope discedere videretur, ultimamque plurimi sibi noctem illam fore ea Deorum immortalium quasi denunciatione moniti crederent. Solet autem fere semper accidere, ut cum semel vehemens aliquis mentes hominum incessit timor, etiam iis quæ timenda non sunt, animi eorum magnopere perturbentur. quam ob rem cum parum in somno, multum in consiliis inter se fuissent, orta vix luce, qui fuit dies pridie calendas julias; Caroli præfecti aciem instruxerunt; atque iter facere cœperunt. Interim consultis legatis, principibusque reliquis, quidnam esset potissimum agendum, legatis prælium dissuadentibus cum propter Senatusconsultum, de quo supra dictum est, tum vero etiam quod complures equitum turmæ, militumque centuriæ nequedum venerant: nam & Pandulfus Ariminensium, & Joannes Pisaurensium principes, & Paulus Manfronius cum sua quisque cataphractorum equitum copia, innumerique milites expectabantur: tandem Gallos aggredi, qui reipublicæ sociorum oppida cepissent atque incendissent, præliumque committi placuit.

1495

Erant Gallorum copiæ tres in acies instructæ: quarum in priore magnam spem duces habebant, quod eam & numero equitum, ac militum robore munierant: eique addiderat quatercentos ex cohorte regia eorum, qui sagittis in equo utebantur: quos quatuor millibus Helvetiorum militibus, quibus maxime confidebant, immiscuerunt. In media erat acie rex, eaque prope omnis Galliæ nobilitas continebatur. ab postremæ lævo latere impedimenta se-

1495 quebantur: tormenta omnibus aciebus erant præpoſita: eæque acies non ita magno inter ſe relicto ſpatio conſtipatæ, celeriter, uti ſi poſſent Venetos effugerent, vadebant. Interea nuncii ad Venetorum caſtra, qui pacem ab legatis peterent, fallendi gratia mittebantur. Ubi id imperatori nunciatum eſt, militibus ut arma caperent imperavit: ipſe deinde armato exercitu, & inſeſſis equis copias omnes ita diſpoſuit, ut ex iis novem acies efficeret: quarum quinque equitum cataphractorum eſſent, tres militum, equitum levis armaturæ una. quæ res impetum exercitus imminuit: nulla enim earum ſatis virium ad hoſtem propellendum habebat. Erat inter utrunque exercitum Tarus, de quo dictum eſt, flumen, quod ea nocte creverat: ejus autem vallis planities impedita non ripis modo fluminis, ſed glarea etiam, grandibuſque ſaxis, tum & virgultis, &, quod magnæ pluviæ fuerant, lubrico & lacunoſo cœno, ut inæquabilem & difficilem tranſitum daret. Gallorum prima acies cum ante caſtra Veneta perveniſſet, armari milites conſpicata, magnum in eos pilarum ferrearum numerum tormentis immiſit: quas tamen prope omnes ſupra militum capita vis ignis impetuſque abſtulit, ne magnopere nocerent: percommodeque ea in re accidit, quod tum cœlum erat pluvium, ut ſua Galli tormenta, quorum magnum numerum habebant, amplius exercere non potuerint. Tum vero imperator moras omnes poſthabendas ratus, magno ipſe animo, & rei bene gerendæ fiduciæ pleno, quem etiam provehebat adoleſcentia, inſtructo exercitu, conſtitutoque quid fieri oporteret, ac permiſſa patruo reliquas acies ſubmittendi poteſtate, ſigno pugnæ dato, & tranſmiſſo pedibus flumine, regis exercitum, qui quidem mille paſſuum iter eoque amplius jam præceſſerat, citato gradu inſequi cœpit: eumque prope medium aſſecutus, in regis aciem, quæ ſe converterat, impetum fecit. Prælio acriter commiſſo cum fortiſſime ab utriſque pugnaretur, Rodulfus acie una maxima atque pleniſſima, cui Antonius Feltrius Guidi Ubaldi frater nothus præerat, juſſa conſiſtere, altera caſtris præſidio eſſe,

prid. id. jul.

Prælium ad Tarum flumen.

se, neque se loco ambas movere, donec ipse eas vocet, 1495
imperatorem subsecutus, cum secunda acie in Gallorum
globum sese injecit, acerrimeque pugnans eum disjecit:
neque imperatori modo auxilium peropportune attulit
cum illius acie se conjungens, sed magnum etiam addidit
suo adventu ejus militibus animum. Itaque ambæ
acies parvo temporis spatio magnum Gallorum numerum
occiderunt, magnum ex suis amiserunt. Rex cum paucis
relictus, admonitus a suis pugnantibus se subripuit. Eodem
fere tempore acies tertia, cui Severinas præerat, primam
Gallorum aciem consecuta, pedem statim retulit,
non ausa, vel potius non jussa progredi. Omnibus autem
equitum aciebus, quæ ad regis exercitum contenderunt,
idem fere perincommode accidit, ut & flumine transeundo,
& ripis superandis, & saxis pervadendis & virgultis,
ac cœnosa via conficienda, multa etiam pluvia, non solum
ordines servari non potuerint, sed complures prolaberentur,
complures se medio itinere continerent, multi
aliorsum flecterent, ut parva eorum pars prælio interfuerit.
nam milites plerique omnes, exceptis ducentis, Genua
Veneto duce, paucisque ex imperatoris comitatu, qui
equitibus interjecti ejus latus muniebant, pugnam detrectaverunt.
At vero Itali equites levis armaturæ, quos
una cum Græcis imperator jusserat ab hostium tergo levum
latus montium capere, atque ab latere adverso in eos
impetum facere, ubi impedimenta conspexerunt, in ea
spretis imperiis prope omnes convolaverunt, custodibusque
aliquot occisis, ea rapere atque abducere contenderunt:
quos Græci equites imitati, idem fecerunt, exceptis
eorum ducibus, qui cum paucis ad hostes lacessendos
contenderunt. Ea res magna ex parte reipublicæ victoriam
interpellavit: nam si in hostium acies ab latere, ut debebant,
eratque eis imperatum, ii omnes impetum fecissent,
Galli se pugnæ subducere sine certa clade non potuissent.
tametsi alia etiam ex parte casus adjumento atque
præsidio Gallis fuit: duæ enim equitum acies, quemadmodum
Rodulfus imperaverat, ne se loco moverent,

præ-

1495 prælio non interfuerunt, expectantes quam is in partem eas vocaret. ille autem a Gallis interfectus fuerat. itaqui repulsi atque fracti fugæ se mandare cogitabant, restituto ab reliquis aciebus, quæ regi auxilio venerant, prælio, se continuerunt. Pugnatum igitur est acriter, ut ante dictum est, ab utrisque, cædesque ingens facta: eoque res horæ spatio deducta, ut neutris plane victoribus, defessis potius pugnando, quam permittentibus Venetis, Galli se celeriter subriperent: ac magna impedimentorum parte direpta, cumque iis regio tentorio, & cubiculo, & supellectili sacra, qua rex in templo utebatur, signisque militaribus aliquot amissis, tantum itineris quantum lassitudine atque vulneribus confecti poterant, contenderent, noctemque illam magno cum timore sub dio sine tabernaculis, sine castris exigerent. Imperator sua in castra rediit. Desiderati sunt ex Venetis circiter mille quingenti: quorum non minimam quidem partem vel iniquitate loci detentam, & vagam, vel acceptis vulneribus, aut suffossis equis prolapsam & morantem, calones lixæque Galli, quorum permagnus erat numerus, qui ab equitatu leviore disjecti se ad acies referebant, desertos a reliquis militibus plures singulos adorti securibus interfecerant. Ex iis qui fortiter pugnantes interierunt, fuere, præter Rodulfum, imperatoris præfectus militum Ranutius Farnesius Romanus, claro loco natus, vir magna virtute, Alexandri Farnesii illius, qui postea Pontifex Maximus creatus, Paulus tertius dictus est, patruelis frater; & familiaris imperatoris comitatus parte plus media, tum præfecti equitum viri fortissimi duodecim, centuriones quatuor. Bernardinus autem Montonius, multis vulneribus acceptis, equo dejectus, inter cæsorum corpora repertus, per suorum humeros relatus in castra, servatusque est. In ipso vero prælio Nicolaus Ursinus, quem Nolæ captum a Gallis dixeramus, & rex custodiri jusserat, pugnantibus omnibus elapsus, ad legatos Venetos contendit, suamque operam reipublicæ pollicitus, Gallos prope fractos esse eos, si quævis una ipsorum acies insequatur, terga daturos

ros confirmans, conteſtanſque Deos; id ut legati mandarent, magnopere ſuadebat: qui, perculſo temere exercitu, militibuſque aut diſperſis, aut pedem referentibus, eam rem aggredi non ſunt auſi. Ex Gallis interfecti ſunt ad mille, atque ex iis dux vigilum regis, itemque ſagittariorum, & magiſtratus is, quem ipſi *magnum Mareſſalem* appellant, aliique præfecti militum decem: tum nothus Bojus, primæ fere apud regem auctoritatis, & magni inter Gallos nominis, vulnere accepto, duoque magnorum principum liberi, & ſacerdos regius, aliique captivi facti, cum eo prælio ex Venetorum exercitu nemo vivus in hoſtium poteſtatem veniſſet.

1495

Caroli regis fuga.

Poſtero die rex ante lucem igne plurimo facto, ut ejus copiæ ibi eſſe viderentur, ſine ullo ſtrepitu abiit, celeritateque uſus, quam longiſſime potuit, anteceſſit. Veneti mane conſequi regem cum vellent, Taro flumine, quod ea nocte creverat, impediti reſtiterunt. Tum Severinas, qui prælio cum ſuis abſtinuerat, imperatori legatiſque ſeſe obtulit, ſi ſibi equitatum leviorem traderent, ſe regem remoraturum, dum ipſi cum reliquo exercitu veniant. Re impetrata, cum equitibus mille quingentis Italis profectus, longiore itinere per occaſionem ſuſcepto, quod flumen creviſſet, conſequendi regem eo die volens tempus omiſit: quem poſtea cum eſſet conſecutus, ei dux miniſterque itineris potius, quam morator fuit Aſtam prope uſque: ut id quod petierat ab imperatore legatiſque, propterea videretur petiiſſe, ut illum in tuto ſiſteret. Id ab eo de Ludovici ſententia eſſe ſuſceptum ea res indicio fuit, quod Bernardo Contareno ab Ludovico petenti, uti ſe cum ſuo equitatu extremum regis agmen aggredi ſineret, Ludovicus non permiſit. Eo biduo magnus equitum conſcriptorum, multo major militum numerus ad exercitum Venetorum venit. Imperator ſubſidente flumine cum exercitu profectus, cum rex bidui eum itinere præcederet, conſequendi regem facultate amiſſa, Græcos equites leviſſimos ſexcentos miſit, qui ejus agmen carperent, quaque poſſent, exercitui nocerent. Ii

dum

1495 dum iter facerent, multa in via cadavera Gallorum passim jacentia conspexerunt: ut plus etiam, quam credebatur, exercitui regio esse illatum cædis appareret. atque ii quidem equites postremum regis agmen celeritate consecuti, compluribus interfectis, præda etiam facta ad imperatorem redierunt. Eo de prælio a Senatu supplicatio decreta est, gratiæque Diis immortalibus actæ, quod civitatem magnopere suspensam, tantarum rerum expectatione, fuga hostium liberavissent: Nicolaoque Ursino auri libræ decem dono datæ. Sed rege Carolo Neapoli profecto, ut paulisper ad superiora revertamur, Veneti de classe regia in Liguriam missa, ut supra demonstratum est, certiores facti, suum hominem cum pecunia Genuam ad naves onerarias, quibus ad mercaturam uti civitas privatim consuevit, habetque in portu fere semper multas, militibus rebusque omnibus ad bellum propulsandum idoneis celeriter armandas, contendere jusserunt: cum Ludovicus item instrui naves longas aliquot ibidem jussisset. Pollicitæ præterea sunt procurantibus Patribus fœderatorum legationes Genuensium magistratui, ut libentius contra Gallos arma caperent, se curaturas effecturasque, uti eis Florentinorum civitas Serezanam, Serezanulamque, ac Petram Sanctam in Apennino oppida restitueret: ejusque rei petentibus ipsis Senatus prædem se dedit. Fuerant ea oppida complures ante annos Genuensium magistratus, qui publicæ privatæque pecuniæ, quæ in ærario vulgo deponitur, præest, ob eamque pecuniam dominis ternas centesimas quotannis solvit: sed ab iis qui civitati tum præerant, pignoris nomine ad rempublicam Florentinorum pervenerunt, tercentum auri libris mutuo ab illa eis datis. Ea sibi reddi oppida civitas magnopere studebat, erantque illa ipsa, quæ Carolo tradere Petrus Medices pactus fuerat. Regis igitur classis ad littora Genuensium appulsa, cui quidem etiam ex Apennini jugis rex equites aliquot, peditesque Gallos quingentos auxilio miserat, totam illam oram, quæ ad orientem solem spectat, in ejus potestatem redegit, Portu Veneris excepto.

ita

ita belli ab Carolo initium ea etiam ab regni parte in 1495
Venetorum socios est factum. Postremo cum Galli, Paulo & Objecto ducibus, successu rerum elati, pedibus Genuam aggrederentur, civitas armata illos fudit fugavitque eo ipso die, quo rex ad flumen Tarum adverso cum Venetis prælio dimicavit. Tum pridie id. naves onerariæ longæque majori ex parte reipublicæ instructæ opibus, obsessam in portu Rapalo classem Gallicam, Rapalique arcem expugnaverunt, navibus omnibus cum earum præfecto captis: quibus in navibus mulieres erant captivæ permultæ, virginesque sacræ aliquot suis e Cajetæ fanis abreptæ atque violatæ, aurumque item sacrum & argentum, ac fores æneæ portarum affabre illæ quidem factæ, magnoque comparatæ pretio, quas arci Neapolitanæ Galli detraxerant. Pauloque post Carretii principes, qui Finarium oppidum a Genuensibus acceptum obtinebant, Intemelium oppidum, quod ad occidentem solem est, & Galli occupaverant, recuperaverunt: omnisque utrinque ora brevi ad Genuenses rediit. atque hæc quidem in Liguribus gesta sunt. Cumque ad Ludovicum signa Caroli regis quatuor e Gallorum capta navibus Genuensis civitas dono misisset, Ludovicus, magno reipublicæ merito id se facere pronuncians, duo eorum legato apud se Veneto dedit. Eodem quoque Genuenses tempore legationem Venetias miserunt, quæ Senatui gratias ageret, quod ea quæ feliciter contra Gallos gesserant, ejus liberalitate atque ductu primo, & initium & incrementum, postremo etiam exitum habuissent.

Imperator autem Clastidii cum esset, regem subsequens, Ludovico postulante, equites militesque ad bis mille, Dertonam Alexandriamque Senatus jussu præsidio misit. Eodem etiam petente, ut respublica legatos ex principibus civitatis ad se duos mitteret, qui secum rebus omnibus tam ambiguo tempore præessent, uti sui cives, omnesque homines cognoscerent, ei se curæ, regnumque suum esse, Lucam Zenum, Andream Venerium, legatos Senatus creavit. Ab iis legatione propter ætatem renunciata,

Mar-

1495

Senatus Veneti liberalitas in eos qui strenue rem ad Tarum gesserunt.

Marcus Georgius, Benedictus Sanutus, ad id muneris eorum loco Mediolanum sunt ire jussi. Inter hæc Senatus decrevit, ut eorum qui fortiter atque amanter ad flumen Tarum contra Gallos rempublicam gesserant, vel viventium vel mortuorum ratio haberetur. Itaque imperator Rodulfi patrui equitatu stipendioque auctus est, nomenque ei clarius datum, ut latissime imperator appellaretur: præterea dono quotannis auri triginta libræ constitutæ, centumque in stipendium in præsentia missæ. Auctus & Bernardino Montonio equitum numerus ad mille, sexque auri libræ dono datæ in annos singulos: quæ quidem etiam nunc ad inutiles servato annos, ultimumque senium, & vitam modo producenti pecunia penditur. Nicolao item Nonio tum equitum Græcorum auctus numerus, tum vero etiam stipis summa, qua in annos singulos a republica donatus antea fuerat, amplior facta. Rodulfi vero liberi in reipublicæ fidem recepti, pensioque librarum auri decem victus annui nomine eis data: decretumque, uti maribus singulis equitum turmæ singulæ præfectique earum attribuantur, quoad ipsi exercere se per ætatem possint: fœminis, cum erunt nubiles, dos e pecunia publica pro earum gentisque nobilitate numeretur. Farnesii duobus liberis maribus equites quadringenti, quos primo a republica stipendio pater eorum habuerat, cum præfecto dati, dosque ampla fœminis publice pollicita. Vincentii Corsii liberis patris equitatus datus: filiæ, quam unam reliquit, dos auri librarum quadraginta constituta: intereaque dum fit nubilis, in virginum sacrarum collegio uti victus publice subministretur, Senatusconsulto additum. Alexandri Beraldii Patavini equitatus Francisco fratri, qui cum illo ea in pugna fuerat, vulneribusque acceptis superfuerat, & pensio annua, quæ ei a Quæstoribus curabatur, attributa. Idem in Roberti Strotii item Patavini fratre superstite servatum. Literæ præterea publice ad legatos datæ; curarent, ne quis, qui bene de republica meritus esset, ab ipsis præteriretur, quin de eo ad Senatum scriberent: ex eorumque literis in complures, com-

plu-

pluriumque liberos fratresque Senatus pietas liberalitasque extitit. 1495

At vero interea rex septimo post prælium die Astam ingressus fugæ finem fecit, confecto cum timore ac labore viæ, tum commeatus non omnino magna inopia exercitu. Nam ut sunt ad conferendas manus, præliaque committenda Galli omnium prope hominum paratissimi atque fortissimi, ita ad perferendos paulo diutius labores, inediamque tolerandam, supra cæteros animus eorum mollis infirmusque est, omnisque illa ardens ac vehemens brevi tempore virtus elanguescit atque restinguitur. Paucis post diebus edicto magistratuum Gallorum, Veneti, Mediolanenses, Liguresque omni e Gallia, quæ in imperio Caroli erat, exules facti sunt, pœna iis qui recepissent, constituta. Itaque Petrus Pascalicus Venetus, qui Lutetiæ Parisiorum philosophiæ studiis sacrisque literis operam dabat, servili veste sese occultans in Morinos aufugit. Deinceps autem cum Ludovicus legatique Novariam omnes copias adduxissent, hostesque crebris ex oppido excursionibus eos lacesserent, secundiora cum iis fere semper Veneti prælia fecerunt: quibus in omnibus Bernardi Contareni virtus egregia extitit. Postea vero quam communi consilio oppidum obsidione cingi placuit, & Aloisius regis propinquus, quique cum eo erant in oppido equites milites ve numero ad millia octo, inopia frumenti laborare commeatusque cœperunt, quod ante hostium adventum ejus rei nullam curam habuerant, missi ad eos furtim cum jumentis frumentariis equites regii ab eodem Contareno sæpe intercepti, sæpe una cum illis ii qui ex oppido regiis equitibus subsidio venerant, cæsi fugatique sunt. Neque rex interim novas copias, ut Aloisium obsidione liberaret, e Gallia quotidie postulare, accersere scriptis ad suos magistratus atque ad uxorem literis intermittebat: quas ad literas illa, se jam viros, qui velint Alpes trajicere, omnino nullos habere, regi respondit: fœminas viduas se permultas habere, quarum viri in Italia periissent. Ab Helvetiis etiam per legatos atque inter-

1495 terpretes idem petebat: sed stipendiorum inopia, ne rem conficeret, impediebatur. Quin etiam ea de causa ex Helvetiis, quos habebat, milites centum, ex Germanis alteri otidem, ad Venetos transierunt. Tum vero ab iis suburbana ædificia incensa, tormentaque muralia oppido propius admota, & obsessi modis omnibus acrius premi cœpti: quibus in rebus administrandis Nicolaus Ursinus fistula glande plumbea supra renes percussus, pro mortuo sublatus, atque in castra relatus est, neque postea ei bello interfuit. Gallos igitur qui obsidebantur, magis magisque in dies rerum omnium egestas atque inopia premebat, ut equis in escam uti cogerentur: compluresque corruptis farinis, aut pane furfuraceo vescentes, tum aquæ potu, quo Galli Germanique minime omnium uti assolent, interirent. Percusserat autem paulo antea nummum æreum Aloisius, cum pecunia eum defecisset, qui pro argenteo polleret. Hæc cum crebris occulte nunciis literisque regi ab Aloisio significarentur, quorum plerique ab hostibus intercipiebantur, nonnulli noctu, magnisque imbribus profecti, diversis atque occultis itineribus ad regem perveniebant, seque ille perpaucos posse ulterius dies obsidionem sustinere diceret, deceptum autem & destitutum quereretur: rex ab hostibus pacem petere constituit. Itaque per Argentonium tentare imperatorem ea de re cœpit. Ab eo ad legatos, ab iis ad Ludovicum, cujus causa bellum gerebatur, re delata, sæpius deinceps eo libentissimo jactata, qui jam quiescere, quam alendis exercitibus conteri & bello periclitari malebat, induciæ primum factæ, deinde Aloisio cum paucis abire Novaria permissum.

Demum pax ab rege, atque ab Ludovico circiter nonas octobres concelebrata, iis conditionibus, ut Novaria Ludovico redderetur: tum ex libris auri vicies centies, quas ab Ludovico rex in Neapolitanum bellum mutuo acceperat, mille ei & quingentæ rependerentur, quingentæ regi cederent: Ludovicus autem naves Gallicas in Rapali captas portu, nunciis regiis reddendas curaret: & Triultium, cujus bona publicaverat, exulemque ipsum

Pax inter Carolum VIII. & fœderatos principes.

fece-

fecerat, ab exilio revocaret, in integrumque restitueret: 1495
ne ve auxilia Ferdinando regi mitteret: & Carolus quantam vellet classem in Liguribus comparare posset: easque ob res Genuæ arx Herculi Ferrariensium principi vice obsidum traderetur, quam ille regis nomine biennium obtineret. quam quidem ad pacem celerius sanciendam ea etiam causa regem impulit, quod Helvetiorum multo major, quam ipse petierat, manus domo tandem egressa, ut regi auxilio eo in bello esset, partim Vercellas ad regem venerat, partim appropinquare nunciabatur; omnes numero ad viginti millia. quibus quidem jam stipendium, quod rex pollicitus fuerat, arroganter ac seditiose postulantibus, rex persolvere non poterat, emuncta creberrimis ingentibusque in bellum thesauris regi subministrandis transalpina Gallia, vicinisque regibus fere omnibus, accepta superioribus mensibus mutuo ab eis pecunia, prorsus exhaustis. Itaque cum intellexisset eos unos qui venerant, nocturna concilia de se capiendo habuisse, veritus ne si reliqui Helvetii propius accessissent, vim eorum subterfugere non posset; pace statim facta eos sero venisse ad speciem questus, atque in Taurinos propere abiens, domum, qua conditione potuit, remisit.

Ea de pace cum rege ineunda Veneti ab ejus interpretibus, tum a Ludovico sæpe invitati, consulto Senatu responderunt, se se omnino, nisi de sociorum voluntate atque consilio, quibus cum fœdus percussissent, nihil acturos: nam quoniam ex iis, quæ eo in bello gesserat Ludovicus, quantum ei esset credendum, non ambigue cognoverant, novo se fœdere implicari cum tam infido homine plane nolebant. Id ægerrime cum ferret Ludovicus, existimans Venetos alieno ab se se animo esse, questusque apud legatos, Senatum omnia alia, præterquam de sua salute, cogitare, suis militum præfectis clam imperavit, uti flumina, qua esset exercitui reipublicæ transeundum, si domum redire vellet, communirent, navesque abigerent, ne trajicere se invito posset. Ea per amicos reipublicæ delata res ad legatos, magnopere eos commovit,

Ludovici Sfortiae in Venetos perfidia.

1495 quod tantis objectis fluminibus iter se impeditissimum habituros intelligebant, Ludovici exercitu munitissimis in locis se opponente. pontium autem efficiendorum facultatem sibi datum iri non videbant, præreptis navibus, quibus imponi possent. Tum illud etiam timebant, ne, si vis adhiberetur, perfidia Ludovicus sua Gallos sibi adiungeret, ut rerum dominus, & pacis ac belli arbiter videri posset. Hæc versantibus legatis, Contareno adhibito, neque satis tutum ejus rei exitum reperientibus, ubi omnes paulisper conticuerunt, *Ego*, inquit Contarenus, *iter vobis domum, si annuitis, patens atque tutum comparabo*. Ad ea cum legati, quonam id tandem modo, quove consilio esset effecturus, ab eo quæsivissent: *Hodie*, inquit, *ut consuevistis, vos & Ludovicus una eritis communibus de rebus consulturi: aderunt cum illo sui duces, vester vobiscum imperator, præfectique: fores claudentur: disceptabitur. tum ego illum, tanquam allocuturus, hoc vobis gladio confossum atque confectum dabo: ea re patrata, neminem ex ejus ducibus ferrum educturum certo scio. quis est enim eorum omni non fœmina timidior? aut quis illum non pessime odit, uno aut altero excepto? qui tamen ipsi ad Carolum legati de pace profecti adesse non poterunt. Ludovici etiam exercitus ipso mortuo ad vos signa transferet, si se receptum iri intelliget, præsertim spe largitionis aliqua oblata. quod si fit, ejus quoque regnum vestris in manibus versabitur. ita ille, ut meritus est, suorum scelerum pœnas pendet: vos reipublicæ injurias nullo dispendio ulti, vestram dignitatem pulcherrime retinebitis*. Erat Contareno procerum sane corpus, & vividum solidumque; vires immanes, vastæque, ac prope inexuperabiles: animus cum prudens, tum omnium magnarum rerum capax, ut quod is polliceretur, etiam præstari posse confideres. Itaque ea legati cum intellexissent, maximis illum laudibus certatim efferentes, quod tantam rem aggredi pro communi salute non dubitaret, constituerunt, hoc ad extremum reservato consilio, experiri, num Ludovicus ad sanitatem bonis artibus converti posset. ea tamen de re,

Contareni audax consilium de Ludovico interficiendo.

quam

quam Contarenus propofuerat, notis fcriptas literas ad Decemvirum magiftros confeftim dederunt, poftulantes uti refcriberent, *vellent ne*, *atque permitterent*, *fi neceffitas urgeat*, *eo confilio ipfos uti*. qui de collegii fententia refcripferunt, *ex reipublicæ dignitate fibi eam rem non videri*. Ludovicus interea cum legatorum diffimulatione atque prudentia, qui ea fe nefcire quæ ab illo parabantur, oftendebant, tum fua fponte, quod nihil omnino tuti irritandis legatis in tam nova fufpectaque dominatione fe habiturum videbat, ab eo per fe confilio deftitit. Iis confectis rebus, milites obfeffi oppido Novaria emittuntur: oppidum Ludovico reftituitur. Legati Veneti poft hæc omni cum exercitu Cremam cum veniffent, militefque, quos oportuit, dato ftipendio miffos feciffent, reliquofque milites equitefque in hyberna deducendos curaviffent, cum imperatore Mantuam profecti, ludis ab eo dies aliquot habitis, ad urbem reverterunt. Carolus cupidiffimis fuis omnibus, multo cupidius ipfe, trajectis Alpibus, fuum in regnum conceffit.

1495

IN LIBRUM TERTIUM
C. AUGUSTINI CURIONIS
EPITOME.

Ferdinandi regis in Calabriam adventus & adversa cum Gallis pugna. Neapolitanorum in Gallos odii caussæ. Ejusdem Ferdinandi Neapolim reditus. Venetorum in regno Neapolitano res pro Ferdinando gestæ. Classis a Venetis Neapolim missa. Cellæ farinariæ apud marcianum forum Venetiis ædificata. Pisani se se Venetis dedentes a Senatu rejiciuntur. Thracii regis ad Senatum legatio & munera. Faventini cum suo regulo a Senatu in fidem accepti. Horologium Venetiis in foro factum. Venetorum cum Ferdinando Aragonio fœdus. Gallorum & Ferdinandi varia in regno Neapolitano fortuna. Pisani a Venetis, Pontifice & Ludovico Sfortia in fidem accipiuntur, & Pisani belli initium, atque progressus. Triumviri rerum navalium instituti. Lex de bonæ fidei possessoribus lata. Ludovicus Sfortia a Maximiliano Cæsare rex appellatur. Naupliorum equitum cum Turcis pugna. Bernardi Contareni in regno Neapolitano res gestæ, ejusdemque obitus. Ferdinandi Neapolitani regis obitus, & Federici in regnum successio. Bissinianorum princeps a famulo vulneratur. Gallorum Cajeta discessus, eorumdemque naufragium. Tarentinorum de deditione & Veneti Senatus de illis accipiendis vel non, varia consilia. Gallici morbi origo. Maximilianus Cæsar a Ludovico Sfortia, Venetis & reliquis fœderatis accersitus, contra Gallos in Italiam venit. Res in Etruria gestæ, ejusdemque in Germaniam reditus. Incendium naufragiumque passis a Decemviris prospicitur. Gallorum in Insubria conatus. Navalis inter Florentinos & Venetos pugna. Caroli regis e vita tollendi facultas a Senatu rejicitur.

PETRI BEMBI
RERUM VENETARUM
HISTORIAE
LIBER III.

Erdinandus ubi Carolum Neapoli profectum cognovit, acceptis Messanæ militibus ad mille (ibi enim tunc erat) quos quidem civitas in vicini atque amici regis gratiam depenso trium mensium stipendio ei præsto esse jussit, navibus longis duodecim in Calabros trajecit, & Rhegium Crotonemque recepit: ac secundo cum Gallis pedestri facto prælio, interfectis captisque compluribus, reliquos cum eorum duce in proximum oppidum compulit. ad quos cum auxilia undique convenissent, victus ab iis ingenti clade cum paucis Rhegium fugiens, uni saluti consuluit suæ. Idem autem paulatim se se confirmans, cum jam Gallorum imperii plerosque eorum, qui eos lubenti animo exceperant, magnopere pœniteret (nihil enim fere cujusquam neque sanctum, neque tutum ab illis erat)

1495 *Ferdinandus Neapolitanum regnum recipit.*

1495 cum Hiſpanæ claſſis navibus quadraginta, quam ſuperiore libro miſſam in Siciliam dixeramus, & ſuis cum triremibus duodecim Aenariam ad inſulam, quæ ab eo non defecerat, venit. Atque illis ipſis quidem diebus res ejuſmodi acciderat, quæ magnam invidiam in Gallos conflaverit. Nam cum ii, qui Cajetæ præerant, navem longam remigibus inſtruere vellent, municipeſque imponere, illi ſe cogi paſſi non ſunt, palamque prædicaverunt, *nolle ſe contra Ferdinandum regem duci*: atque ad arma capienda proſilierunt. Galli eos veriti, ſe in arcem oppidi receperunt, atque ad auxilia proximis ex oppidis evocanda miſerunt: quibus adductis magnam civium cædem fecerunt, magnam in oppidanos ſtragem ediderunt, matribus familias & virginibus vulgo in ſervitutem atque libidinem abductis. quæ intellecta res Neapolitanorum animos jam ante infenſos & labantes, ab Gallis magnopere averterat. Ea cum ſic cecidiſſent, ipſe autem Ferdinandus Neapolim non obſcuris multorum vocibus ſermonibuſque acerſeretur, quem etiam adventare intelligebant, ſpei atque fiduciæ plenus ab Aenaria naves ſolvit, atque ad littus Neapolitanum claſſe appulſa, non longe ab oppido exponere milites cum vellet, impeditus a Gallis atque rejectus, de tota re deſperans, quod ab oppidanis nihil ſibi auxilii emitti, nihil tumulti fieri animadverterat, ad Aenariam revertebatur. at civitas ægre id paſſa, armis captis, Gallos partim ejecit, partim in arces, quæ ab illis tenebantur, conjecit. Id a piſcatoria navicula Ferdinando nunciatum, ſpem ei priſtinam facile reſtituit.

Non. jul. quamobrem ſua cum navi incitatis remigibus ſtatim Neapolim rediens, magno populi conſenſu in oppidum receptus eſt. Ita parvo temporis ſpatio ſæpius modo bonam, modo adverſam expertus fortunam, ac variis rerum ſuarum eventis tanquam fluctibus jactatus, cum id minime fieri poſſe confideret, ab eadem quaſi tempeſtate atque ventis in portum conjectus eſt. Pauloque poſt Galli, qui ei arci præerant quæ Capuana appellatur, ſe ſe atque arcem Ferdinando dediderunt. Tum naves Gallicæ ſexdecim,

cim, quæ in portu Neapolitano erant, veritæ ne intercipe- 1495
rentur, egressæ ad insulam Megarem jactis anchoris se continuerunt. Ferdinandi classis ad Bajas substitit. Iis nunciatis rebus, Nolani, Atellani, Capuani, aliaque vicina municipia propenso ad illum studio celeriter redierunt: videbanturque reliquæ ejus regni civitates idem facturæ, si modo rex firma cum manu eodem accederet. Ille autem per se omnibus ab rebus, quæ ad bellum sunt usui, præsertimque a pecunia plane imparatissimus, magistratum Venetum, qui vetusta consuetudine ea in urbe reipublicæ hominibus juri dicendo præerat, perhumaniter est allocutus: *se se quod Neapolim recuperavisset, reipublicæ acceptum referre, quæ fœdus cum Alexandro, reliquisque regibus iniisset: quod autem superesset (quod quidem certe magnum, atque perplexum sciret esse, tot municipiis toto in regno, tot munitis oppidis Gallorum imperium secutis) ejus se fidei, liberalitatique permittere*. Eo sermone apud illum habito, Federicum patruum cum navibus longis tribus ad Antonium, quem in Apuliam cum classe venisse intellexerat, conveniendum, seque illi commendandum propere misit.

Antonius, paulo ante ad Sasonem insulam Senatusconsulto accepto, tantum in Apuliam trajiceret, Brundusium, quod municipium ad Gallos non transierat, venit. Oppidani Antonium amice atque benivole exceperunt, eique se dedere voluerunt, atque ut insigne reipublicæ in oppidi foro sustolleret, ab eo magnopere petiverunt. Antonius Brundusinis collaudatis, atque ut in regis sui fide permanerent cohortatus, ibi dies aliquot, dum quid imperarent Patres scire posset, est commoratus. Illi autem nisi de fœderatorum sententia, Hispaniæque in primis regum consociata voluntate, qui classem paratam habebant, nihil omnino agere constituerant. Itaque a legato regio missi in Siciliam nuncii, ejus rei eventum tardiorem reddiderunt. Accepto tandem altero Senatusconsulto, quo bellum Gallis inferre jubebatur Antonius, biduo scalis reliquisque rebus ad oppugnationem oppidorum compa-

Antonii Grimani res gestæ in regno Neapolitano.

1495 randis consumpto, cum triremibus XX. naveque una oneraria bellica, & altera, in qua erat equitum Græcorum non magnus numerus, ad oppidum Monopolitanorum, quod est in maris littore, a Gallisque obtinebatur, accessit: præfectumque Gallorum, uti se dederet, per internuncios cohortatus, ubi illum ad propugnationem paratum vidit, expositis equitibus, qui discurrerent, populationemque facerent, & aliquid in agris aut vitis aut oleæ succiderent, tectorumque incenderent, si ea re cives ad deditionem compelli possent: ubi neque id quidem quidquam proficere animadvertit, tormentis e navi oneraria murum oppidi dejicere aggreditur. Id cum propter longinquitatem parum ex usu administraretur, Hieronymo Contareno legato, præfectisque triremium, uti naves tegerent ad ictus cum tormentorum, tum vero lapidum atque telorum, quæ de muro adigerentur, imperavit: postridieque ejus diei mane iis, qui primi murum ascendissent, propositis præmiis, navibusque omnibus sub conspectum hostium dispositis, oppugnare oppidum multo acrius est adortus: qua in oppugnatione Petrus Bembus navis longæ præfectus, vir egregia virtute, cohortans suos pila ferrea trajicitur. Antonius cum horas aliquot Gallis atque oppidanis acerrime propugnantibus suos vulnerari, hostes non defatigari, minus denique rem procedere animadvertisset, oppidum militibus diripiendum proposuit. Tum vero prædæ spe milites remigesque incitati, cohortatique inter se, ad murum convolaverunt: scalisque positis cum amplius horis duabus continenter atque fortissime pugnavissent, dejectis interfectisque propugnatoribus in oppidum se injecerunt, diripereque contenderunt, Aloisiumque Tintum Venetum, qui eo in oppido mercaturam exercebat, imprudentes occiderunt, domumque ejus diripuerunt. Antonius reclusis portis in oppidum ingressus, mulieres, quæ natu majorum usæ consilio ad aras Deorum immortalium cum infantibus confugerant, a militum injuria defendit, oppidoque est potitus: sectionemque earum rerum, quæ distractæ nondum essent, multo minoris, quam vendi aliis

po-

potuissent, die laxissima oppidanis ipsis vendidit. quibus etiam, quo minore damno amissis rebus suis afficerentur, annos decem omnium munerum & tributorum levationem concessit. Eo oppido capto, nonnulla ejus regionis municipia se Antonio dediderunt. atque hæc quidem adhuc ipsa Ferdinando Neapolim recipienti nota non erant. Antonius Nicolao Cornelio, qui Monopolitanis præesset, relicto, missoque Pulinianum, quod oppidum abest a littore, eique se dederat, Alexandro Pisauro eodem nomine, Sipontum est profectus, quod jam per se se, ob Gallorum insolentiam atque libidinem, in Ferdinandi partes oppidum redierat ejectis Gallis, qui se in arcem contulerunt. Ad quos cum Antonius misisset, uti arcem Ferdinando restituerent: id ni facerent, eos se hostium loco habiturum: responderunt, nihil sibi cum Ferdinando rei esse: ipse si velit eos recipere, ejus se fidei libenter permissuros. itaque acceptis in fidem Gallis Antonius, Federico, qui jam ad se Ferdinandi missu venerat, arcem reddendam curavit. Eodem tempore qui Tranensium arcem tenebant, missis ad illum interpretibus, velle se ejus imperata facere, Antonio significaverunt. ille, ut Ferdinando se se dederent, hortatus, eos non tam lubentes, quam auctoritate sua compulsos, tanquam de manu Federico tradidit, eidemque Græcorum equitum dimidiam partem, quorum jam erat numerus ad quadringentos quinquaginta, petenti dedit.

1495

Senatus in cives bene de patria meritos liberalitas.

Patres cum intellexissent Ferdinandum Neapolim recuperavisse, decreverunt, ne quid Antonius oppidorum, ne ve omnino locorum amplius reipublicæ nomine in regno Neapolitano caperet. tum Petri Bembi uxori liberisque, victus annuus a Senatu dono datus: duabus quoque filiis dotis nomine libræ auri quadraginta: duabus alteris in sacrarum virginum collegia jam destinatis, quod ad id satis esset, constitutum. Antonio autem Tinti fratri, ab adolescente me in amici hominis afflictis rebus causa bis apud Patres perorata, proventus est annuus Senatus decreto & liberalitate attributus: quo se nunc quo-

1495 que, familiamque suam, senex oculisque captus sustinet. Post hæc Alexandro a Senatu postulante, ut illam ipsam classem Neapolim ad Ferdinandum auxilio levandum tam opportuno tempore mitteret, tametsi permagnis Gallici exercitus impensis civitas distinebatur, concedendum tamen censuit. Itaque Antonius Græcis equitibus centum, & navibus duabus Monopolitanorum præsidio relictis, Tarentum adnavigavit: quod quidem oppidum, appulso eo cum septem navibus longis, quas ad ejus tres Antonius addiderat, Federico, ad Ferdinandum tamen non redierat. Ibi ventris profluvio arreptus Antonius, navibus viginti, quibus Contarenum legatum præfecit, Neapolim ad Ferdinandum jussis contendere, ipse cum reliquis navibus (aliæ enim nonnullæ ad illum interea naves convenerant) Corcyram est profectus. Eodem anno cellis farinariis urbanis, quæ publicæ ad Rivum altum antiquitus sunt institutæ, longinquæ plebis & inquilinorum parti usum incommodiorem præbentibus, alteræ apud forum, reipublicæque horrea exædificatæ, calendis sextilibus exerceri cœptæ sunt, magistratibus adhibitis.

Pisani se Venetis ultro dedunt.

Iisdem fere diebus Florentinis Pisas bello repetentibus, cum per se oppidani contra tantas opes municipium diutius se tueri posse diffiderent, suum ad Senatum interpretem secreto miserunt, *velle se sub reipublicæ imperio esse: petere, rogare, ut reciperentur*. Res primum nova Patribus, quæ neque statim rejicienda, neque temere suscipienda esse videretur: deinde magis magisque in eorum animos irrepere, pulchrum existimantium augeri imperii fines, atque ad mare Ligusticum protendi. magnum porro esse Venetum nomen, cui sponte tam longinqua civitas, tamque nobilis se se dederet: sed factum prope similibus rerum eventis, quos si majores nostri despexissent, nulli nunc populi ejus imperium appeterent: itaque recipiendas esse Pisas, quas Dii immortales reipublicæ addicerent. Ea cum sententia majori Patrum numero probaretur, res in Decemvirum collegio agitari cœpta est, quo lex occultius ferri posset.

Tum

1495 *Marci Bolani oratio in Senatu, ne Pisani in fidem recipiantur.*

Tum Marcus Bolanus sexvir ex iis qui Principi assident, tacentibus reliquis, ac legis lationi prope assentientibus, suggestum ascendens, *Debere eos*, dixit, *qui de rebus dubiis agunt, non tam quid velint ipsi, aut cupiant, quam quid sit utile reipublicæ constituere. necesse enim esse, si suam modo libidinem sequantur, ut sui eos consilii tum pœniteat, cum ea, quæ provisa ipsis non sunt, magna interdum & formidolosa rerum momenta atque pericula existunt. An me quoque*, inquit, *Patres idem, quod vos, & optare maximopere, & optato frui, cupere non existimatis? non Pisas modo, de quibus nunc consulimur, sed reliquas etiam Italiæ civitates, oppida, populos, juris nostri esse, mareque superum atque inferum in reipublicæ imperio contineri? Ego vero ista percupio, meaque morte cum fortuna paciscar, ut tam prospera reipublicæ sit. Sed cum hoc opto, tum illud timeo, ne si Pisas receperimus, magno cum nostro dedecore, reique publicæ incommodo eas ipsas brevi tempore amittamus. nam quemadmodum quidem sitæ positeque sunt Pisæ, ad eas defendendas auxilia mittere per alienos fines multorum dierum itinere nos oportebit: quorum populi nostris conatibus si adversabuntur, aut erunt ipsi bello prius atque armis subigendi, ut quidquid inter nostros ac Pisarum fines jacet, pacatum iter atque tutum nostris exercitibus præbeat: aut nobis turpiter ab incœpto desistendum. Nam mari tanto circuitu, tam suspectis littoribus, tantum exercitum transmittere, quanto erit opus, ut cum unis Florentinis bellum geramus, qui poterimus? nullus vicinorum Pisis regum, nulla natio est, quæ non Florentinos malit, quam nos, suæ ditioni finitimos habere: propterea quod nostram potentiam, nostrasque opes magis quam illorum verentur: magis nos, quam illos, sibi esse metuendos intelligunt. Est autem a natura omnibus animantibus comparatum atque insitum, ut quæ eis plurimum obesse possunt, fugiant: ad ea se applicent, quibus ad nocendum minus est virium & facultatis attributum. itaque passerculi gallinas anseresque non vitant, cum columbis vero etiam nidificant: ab accipitre autem, & ab iis quæ raptu vivunt avi-*

1495 *avibus, maxime quidem ſemper volatu latebriſque ſe ſe auferunt. Quamobrem cogitare debemus, etiam Ligures (quæ una quondam natio quam infeſta reipublicæ fuerit, annales noſtri teſtes ſunt: quantas a nobis clades acceperit, omnis ejus poſteritas memoria retinebit) ſi ſuæ ſpontis ſint, nos Piſarum dominos fieri nullis conditionibus conceſſuros, ſed ſua cum Florentinis arma, ſuas claſſes atque opes communicaturos, ut nos potiri Piſis ne permittant. Quanquam, ut horum temporum mores ſunt, ut fides in pleriſque fluxa, vereor, ne ii etiam qui fœdera nobiſcum pepigerunt, qui nobis ſua regna ſe debere profitentur, ubi nos eouſque velle fines proferre noſtros intelligent, nos celeriter deſerant, neque deſerant modo, ſed arma etiam contra nos capiant, cumque hoſtibus noſtris conjuncti, communi nos bello atque conſilio eſſe avertendos & repellendos putent. Majores noſtri Vicetinos, cum a rege Patavino premerentur, ſe ſe illis dedere miſſis ad eos legatis cupientes atque orantes, in fidem receperunt. quid in illa huic ſimile deditioni fuit? oppidum vicinitate propinquum, ac prope conjunctum, ut iter impediri, atque acceſſio non potuerit: ipſum liberum, quodque Patavini reges antea non obtinuiſſent. itaque remiſſis cum auxilio legatis, facile defenſum atque retentum eſt. hoſtis autem eam ob rem novus nullus factus, ſed cum eo, qui ſemper hoſtis reipublicæ fuerat, bellum acrius renovatum, majores iidem noſtri proſpere atque feliciter geſſerunt. Quod ſi tam facilem rerum ſtatum, pareſque conditiones in Piſis recipiendis eſſe vobis propoſitas hoc tempore videtis: ſi non amico populo & reipublicæ a qua laceſſiti nulla re ſumus, ut id quod volumus aſſequamur, inſignis eſt injuria atque calamitas inferenda: ſi non, quæ in animis hominum jampridem inſedit opinio, nos regnandi cupiditate ſupra cæteros efferri, eam hoc exemplo ſic confirmaturi ſumus, ut non ſit poſthac inficiandi locus: ſi non etiam Ferdinandi regnum adhuc quidem multo maxima ex parte, Ludovici haud ex minima, Gallorum, quos hoſtes noſtros fecimus, præſidiis & exercitibus tenentur; neque, quem finem eæ res habituræ ſint, ſatis conſequi conjectura poſſumus, ut non tam de*

novo

o bello capessendo, quam de institutis conficiendis flam 1495
que illa, quæ optimas atque pulcherrimas Italiæ regio-
incendio corripuit, extinguenda, cogitare nos oporteat:
m Patres, quam rogamini, decernite: ego ipse meum
ragium ad eam sanciendam volens ac libens affero. sin
o longe aliter omnibus a partibus se res habet, antequam
as esse recipiendas statuatis, ea quæ ad bellum cum po-
r inter nos atque Pisas nationibus, cumque finitimis ei
itati populis agitandum, erunt usui, comparate. Hac a
lano dicta sententia, magna est commutatio facta vo-
tatum: neque quisquam omnium fuit, cui non Bola-
; prudens ac sapiens videretur: itaque lex in præsentia
ecta.

Atque eo quidem tempore Alexander certior factus,
rolum regem ad Novariam obsidione liberandam mul-
quotidie aggredi, multa moliri; neque adhuc Neapo-
ıni regni cogitationem abjecisse illum intelligens, quod
idem & firmis etiam nunc veteribus præsidiis, & novis
mparandis tuebatur: naves enim Genuæ atque Massiliæ
mplures ad bellum instrui, ornarique mandaverat: gra-
ribus eum literis monuit, ut intra mensem ex omni-
s Italiæ locis omnem belli apparatum abduceret: id ni
iat, se se illi, ejusque populis aqua & igni interdictu-
n. Novaria deinde Ludovico restituta, paceque facta,
dit etiam literas ad Genuensium civitatem, eodem se
eos interdicto usurum, si quid in classem opis Carolo
ntulissent. atque id ab eo Ludovicum petiisse, nemini
bium fuit, ut ea se re, si uni fœderis capiti non stete-
, Carolo purgaret, quod pluris apud eam civitatem
lexandri auctoritas fuerit, divino præsertim jure adhibi-
, quo plerunque homines magnopere continentur, quam
nnino sua. Miserat ad Senatum, prosperis reipublicæ
bus cognitis, Turcarum rex certum hominem gratula- *Turcarum regis ad Senatum legatio.*
m, quod Carolum Galliæ regem Italia suis armis ex-
ulisset. Is equum egregia forma dono Patribus attulit:
atres Bernardo Contareno miserunt. Interea Ferdinando
bus modo prospere cedentibus, qui etiam Luceriam in
Dau-

1495 Dauniis vi cepit; modo autem relabentibus, cum eum Galli aliquando intra oppidum ad Neapolim compulissent, diversisque in locis ei fortuna læta interdum, sæpius tristi se ostendente, ac spe regni sui recuperandi apud illius animum plane labante, Alexander ejus precibus atque periculo permotus, a Senatu magno studio petiit, uti exercitus partem aliquam ejus, qui Novaria redierat, ad Gallos expellendos, Ferdinandumque sublevandum mitteret: se curaturum, uti aliquot ejus regni oppida, quæ mare attingant, pignoris nomine, quoad, quidquid ea in re Senatus sumpti fecisset, Ferdinandus reponeret, reipublicæ tenenda traderentur.

Senatus, nondum decreta exercitus profectione, inclinatis tamen ad eam rem civium animis, Bernardum Contarenum cum Græcis equitibus sexcentis Ravennam præmisit, quo minus ei, cum decerneretur, itineris illo perveniendi superesset. Quod posteaquam est Romam renunciatum, Ascanii suasu, qui diceret, Venetos sua sponte bellum suscepturos, non oportere quidqam eis oppidorum sumpti nomine a Ferdinando tradi, res dilata: legatique regii, qui jam Venetias ad paciscendum cum Senatu venerant, rogare tantum de exercitu, nihil ultra polliceri. Id ubi Senatus cognovit, & Ludovicum invidiæ suæ in rempublicam stimulis impelli agique animadvertit (nihil enim fere iis de rebus unquam Ascanius, nisi a fratre monitus jussusque loquebatur) legatos ab se rejecit, nihil esse confirmans, quod ea de causa in urbe horæ spatium morarentur. Interim cum Faventini, qui æstate proxima petierant a Senatu, ut quoniam certorum exulum insidias magnopere timerent, ipse pro sua pietate, oppidique vicinitate, ejus regendi curam susciperet, Hestoremque plane puerum, Galeoti ejus, de quo priore libro sermonem habuimus, filium, cujus erat in potestate civitas, auctoritate sua tueretur, postea rogandi & obtestandi Patres ea de re tempus nullum intermisissent, mense decembri Senatus decrevit, uti Faventinorum civitas, puerque princeps in reipublicæ fidem reciperentur: mitterentque Patres eo ci-

Faventini a Senatu in fidem recipiuntur.

vem

1495

rem Venetum, qui pueri nomine jus diceret: ipse autem puer equites cataphractos centum haberet, stipendiumque in eos libras auri annuas octoginta. neque non tamen, antequam decerneretur, iisdem exulibus Florentinorum adjutis ope in eorum fines irrumpentibus, Bernardus Contarenus, qui Ravennam venerat cum Græcis equitibus militumque manu auxilio a Senatu missus, eos fudit fugavitque; ac regnum illud puero, quod jam prope amiserat, plane constituit. pauloque post Patrum suffragiis Dominicus Trivisanus, vir gravis atque prudens habitus, qui puerum Senatus nomine tueretur, oppidanisque jus diceret, legatus est Faventiam profectus. Atque ante eos quidem dies, uti horologium in foro ex reipublicæ dignitate fieret, cui ædis Marciæ procuratores aream darent, Senatus censuit.

Horologium in Marciano foro positum.

At Ferdinandi legati cum multos dies Patribus placandis consumpsissent, pollicitique essent, Ferdinandum tria oppida nobilissima cum eorum agris atque finibus, Tranum, Brundusium, Hydruntum, eo quo dictum est nomine reipublicæ traditurum: anni insequentis initio fœderatorum omnium non approbantibus modo, sed etiam adnitentibus legatis, pacta inita, fœdusque percussum est: quo civitas fœdere traditis oppidis equites cataphractos sexcentingentos, milites ter mille ad Ferdinandum mittere celeriter teneretur, qui una cum ea classe, quam Neapolim Contarenus legatus adduxerat, tandiu ejus imperata facerent, quoad bellum esset confectum. capitaque fœderi sunt addita, uti a quæstoribus urbanis libræ auri centum quinquaginta mutuæ Ferdinandi legatis evestigio curarentur: uti si parte aliqua Ferdinandus Græcis equitibus, quam cataphractis, uti mallet, pro eo cataphractorum numero, quem de summa detraxisset, Græcos sesquialteros haberet: uti ex publicis oppidorum proventibus, si quid in magistratuum & præsidiorum stipendia factis impensis superesset, id in accepti a Ferdinando tabulis ferretur: uti quenque eo in regno virum principem civitas in fidem, nisi Ferdinandi permissu, ne reciperet: uti fru-

1496

Venetorum cum Neapolitano rege fœdus.

men-

1496 mentum, oleum, reliquum ve commeatum eis ex oppidis & finibus asportari sine solitis portoriis ne liceret: uti Gargani montis saltum, qui a Gallis tenebatur, cum illum Ferdinandus recuperavisset, reipublicæ traderet. quod tamen caput scriptum non est, voce tantum atque verbis fidem fore quod convenerat facientibus agitatum. Atque id omnino fœdus Alexander suis ad Senatum scriptis literis ratum sanctumque jussit esse. nam quoniam antiquitus in regnum Neapolitanum Pontifices Maximi jus habent, caverant cum primis Patres, ea ut res Alexandri auctoritate perscripta firmaretur. Fœdere confecto, qui oppida reipublicæ nomine a Ferdinando reciperent, missi: imperatorque Franciscus cum ea, de qua dictum est, manu jussus in regnum sine mora proficisci. Iis cognitis rebus, quas porro celerius more atque instituto civitatis fama vulgaverat, quamplurima ejus regni municipia brevi tempore ad Ferdinandum redierunt. Arces autem Neapolitanæ munitissimæ duæ, longa obsidione, certisque conditionibus separatim Ferdinando sunt hos intra menses, pauloque post redditæ, cum Galli, qui eas obtinebant, Alfonsum Avalum Aterni principem, virum magna excellentique virtute, ad colloquium vocatum occidissent: quæ quidem plane mors Ferdinando, qui eum impense amabat, aliti enim educatique una fuerant, incredibilem mœrorem ægritudinemque attulit. qua tandem excussa, Joannam Ferdinandi avi sui filiam, Alfonsi patris alia matre sororem, in matrimonium duxit: easque nuptias Alexander, quando legibus fieri non poterant, sua indulgentia comprobavit. atque hæc tunc quidem in Ferdinandi partibus agitabantur.

At Carolus in Galliam rediens, nondum trajectis Alpibus, Philippum Argentonium ad Senatum misit: *Existimare se, eodem in fœdere quod cum Ludovico fecisset, rempublicam esse comprehensam, propterea quod imperator Venetus legatique ei fœderi, cum scriberetur, affuissent: quod si aliter se res habeat, scire se cupere, an vellet civitas tum demum comprehendi: petere autem, ut Monopolitano-*

tanorum oppidum, quod ab suis vi atque armis classis reipublicæ præfectus cepisset, Senatus restitueret, atque a Ferdinando auxiliis juvando abstineret. quarum is rerum neutra impetrata discessit. Carolo in Galliam profecto, filius, quem unicum habebat, tres natus annos moritur. qua quidem morte accidit, ut cum postea Carolus iterum exercitum coegisset, quem ad Ferdinandum repellendum Aloisio propinquo suo duce mari Cajetam mitteret, Aloisius, cui regnum Galliæ, Carolo sine liberis maribus moriente, lege Gallorum obveniebat, profectionem respuerit. Itaque Carolus, cum alio duce nollet exercitum mittere, rem jam prope confectam distulit: pauloque post dilapsis cunctando militibus, ea omnino missio magnis impensis instituta, certissimaque iis, quos Neapoli reliquerat, ducibus cum verbis tum literis ac nunciis promissa totiens auxilia, interpositaque regia fides, ad nihilum reciderunt.

1496

Ludovicus autem Gallici belli metu deposito, cum id quod Pisarum civitas a Senatu petierat, amicorum literis cognovisset, Pisani vero patefacta ipsorum postulatione legatos etiam palam Venetias eadem de re misissent, ne id quod verebatur accideret, uti ea civitas sub unius reipublicæ imperium redigeretur, se se Senatui obtulit, si Pisas esse defendendas existimaret, ejus rei socium & adjutorem futurum: videri autem sibi, æquissimum esse eas defendi, propterea quod Florentini fœdus cum Carolo percussissent, cujus ipse fœderis legatum occulte ad Carolum proficiscentem suis in finibus interceperit. Re sæpius a Patribus agitata, Ludovico magis magisque quotidie adnitente, lex tandem in Senatu lata est, fœderatorum omnium legatis approbantibus, uti Alexandri, & reipublicæ ac Ludovici armis atque opibus Pisæ defenderentur: additumque legi, ut in Liguribus milites bis mille reipublicæ pecunia conscriberentur, Pisasque mitterentur. id autem uti Ligures permitterent, Ludovicus antea se receperat effecturum. Iis intellectis rebus Florentini, antequam auxilia contra se convenirent, omni cura dili-

Pisarum defensio a Senatu suscipitur.

1496 gentiaque adhibita, sex militum millibus celeriter coactis, non sine spe potiundi oppidi Pisas contenderunt, atque ad portas cum tormentis accesserunt. Hostes patefactis portis impetum in illos fecerunt, fortiterque pugnantes propulerunt, eorumque tormentis sunt potiti. Neque multo post Paulus Vitellius, ex Ursina Romanorum factione ac gente, vir fortis, quem Pisani suis copiis præfecerant, eorum stipendio emerito, ad Florentinos se se contulit, ac præfectura, quam ei contulerant, inita, cum exercitum decem millium hominum confecisset, Pisas acerrime adortus, in oppidi suburbium se injecit: ex quo tamen ab oppidanis, qui quam magnam potuerant manum & ipsi coegerant, rejectus expulsusque est. Sed illud idem suburbium Florentini postea cum cepissent retinerentque, Petrum Medicem veriti, qui Ursinos affines suos secum ducens, in ipsorum fines jamjamque irrupturus dicebatur, Pisis relictis, ad sua se tuenda converterunt. Interim conscriptis per internuncios reipublicæ quingentis Genuæ militibus, Pisasque missis, Ludovicus Gasparem Severinatem cum militibus, ut pollicitus est, alteris totidem, ut re evenit, paucissimis illo misit, qui utrisque præesset. quo quidem tempore Florentinis ab Carolo contendentibus, ut Pisarum arcem, quæ ab ejus militibus tenebatur, pretio redimere sibi liceret, Pisani majore etiam quam illi pollicebantur, pecunia partim pollicita, partim jam tradita, arcem receperunt, receptamque diruerunt. Ejus pecuniæ partem Decemviri Genuæ curatam persolverunt libras auri ad quadraginta. Vere autem jam adventante, quod Dominicus Calbus majoribus in comitiis Bernardino Minoto Petri filio pugnum in os impegerat, Decemvirum Magistri Calbum e comitiis in carcerem duci jusserunt: deinde collegii decreto in insulam Cyprum exulatum deportari mandaverunt. tum, ut urbanorum navalium res multiplices atque variæ, quæque magna & perpetua indigent cura, diligentius administrarentur, ad reliquos navalium magistratus, qui antiquitus majoribus comitiis creantur, Trium-

Rei navalis Triumviri instituuntur.

1496

Triumviri ex principibus civitatis ex Senatorum suffragio adlecti sunt, additique illis tanquam magistri: iique postea Triumviri nunquam sunt creari desiti. Aestate vero proxima, ne possessores bonae fidei omni tempore turbarentur: nonnunquam enim accidebat delatorum improbitate atque audacia, uti de suis rebus periclitari aliquem contingeret, etiam si per multos annos possedisset: legem Decemviri jusserunt, quarum rerum quis triginta annos in possessione fuisset, earum rerum peti ab eo nihil licere, neque deferri quenquam licere, nisi si Decemvirum magistri permisissent.

Lex de possessoribus bonae fidei.

Ludovicus cum ejusdem veris tempore a Maximiliano magnis largitionibus impetrasset, ut eum regem Mediolani appellaret, ea de re gratulatum Hieronymum Leonem, quem antea ad Ludovicum Senatus legaverat, ire Patres jusserunt. Atque illis etiam diebus a praefecto classis reipublicae certum hominem Naupliam cum pecunia missum, ut equites quot posset illis in locis conscriberet, navigiisque imponeret ad urbem deportandos, adversa tempestate complures Maleae dies cum detineretur, iterque pedibus facere vellet, accersitis Nauplia equitibus ducentis, qui ei praesidio essent, septum in itinere Turcarum equitatus magno impetu est aggressus numero amplius sexcenti: quibus cum Nauplii equites fortissime pugnantes majorem eorum partem interfecerunt, reliquos fugae mandarunt, paucis ex suis desideratis, vulneratis paulo pluribus.

Contarenus autem cum Graecis equitibus quingentis petente Ferdinando in ejus regnum a Senatu praemissus, ubi Suessam venit, seque cum Federico regis patruo, qui Suessae erat, conjunxit, oppida quatuor, quae a Gallis tenebantur, se uti dederent compulit. Idem cum ad Gallutianos tentandos cum tercentis equitibus se contulisset, Galli autem, ut eos tuerentur, pluribus ex locis manu coacta impetum in illum fecissent, fortiter pugnans eos sustinuit, praelioque non intermisso interfectis compluribus in fugam vertit, oppidumque cepit. Idem etiam paulo

Bernardi Contareni in regno Neapolitano res gesta.

6 post eodem equitum numero in insidiis se occultans, præmissis Frangetium, quo in oppidulo erant Galli, paucis ex suis, qui discurrerent, Gallos paucitatem illorum suam prædam opinantes insecutosque ubi ad insidias pervenerunt, evolans incitatis in eos equis, cum multo illi plures essent, tamen fudit non parvo eorum interfecto numero, atque capto. Interim imperatore cum reliquo exercitu adventante, Philippum Rubeum Guidi filium per sylvam Casinatem sua cum equitum turma temere vadentem, Joannes Juliani Cardinalis frater magna equitum, multo majore militum manu clamore sublato excepit: quibus cum Rubeus diu pugnans, paucis ex suis interfectis atque captis, sarcinariis jumentis aliquot amissis, ad imperatorem se recepit. quod tamen detrimentum Contarenus facile sarciit: nam cum Ferdinandi missu excursionem in Severinatum fines usque ad ipsorum oppidi muros atque portas fecisset, quo in oppido esse Virginium Ursinum atque Vitellios ab exploratoribus cognoverat, neque quisquam egredi ausus ei se obviam ostendisset, rediens Trojanum Sabellum cum equitibus cataphractis quinquaginta se ad illos conferentem in itinere deprehensum fudit, parte plus equitum media tum interfecta, tum capta. Paulo autem post cum Gallorum exercitus timore, qui erat equitum cataphractorum ad octingentos, levis armaturæ ad quingentos, militum Helvetiorum ad quatuor millia, rex in oppidum Foliam se cum suo exercitu contulisset, præsertim quod illis diebus Galli septingentos milites Germanos, qui in Rhetis conscripti ad illum se conferebant, interceptos male habuerant, seque oppidi muro Gallis obsidentibus tueretur: Contarenus, qui cum eo erat, apud eum questus, non esse æquum Græcos equites mœnibus inclusos contineri, petiit uti se emitteret. qua impetrata re, Gallos sæpe lacessendo, sæpe imparatos aggrediendo, sæpe in vigiliis noctem totam continendo, nonnunquam male mulctando, obsidionem relinquere, ac longius recedere, se seque in tutum recipere coegit. Neque multo post imperator, Gallis alio conversis, Valacam oppidum cingens,

gens, murorum parte tormentis diruta, ſcaliſque poſitis, 1496
vi captum diripuit, interfectis qui in oppido erant omnibus, cum milites nec mulieribus nec infantibus pepercisſent, propterea quod ea in oppugnatione centum ex imperatoris exercitu fortes viros hoſtes oppidanique interfecerant. Eodem impetu imperator multa ejus regionis oppida brevi ad deditionem compulit. Galli Canuſium aggreſſi, cum ab oppidanis quinquaginta auri libras accepiſſent, ne oppidum diriperent, ne ve ingrederentur: tamen Helvetiis militibus irrumpentibus, cædes ingens facta, oppidumque direptum eſt. In ea vero regione, quam *Baſilicam* appellant, trium oppidorum populi per ſe ſe Gallos, a quibus regebantur, occiderunt, ſeque regi dediderunt. Contarenus & ipſe multa cum præda per Severinatum fines ad exercitum ſe referens, magnam hoſtium manum oppido egreſſam, ſecumque congreſſam disjecit, militibus equitibuſque ſeptuaginta interfectis, captis nonaginta. Tum Conſalvus Hiſpanæ claſſis præfectus, vir magni animi egregiæque virtutis, in Calabris egreſſus, Crotonem, quod fugato pridem rege ad Gallos oppidum redierat, vi cepit, Galloſque quique eorum erant partium, juſto prælio fudit, interfectis centurionibus, præfectiſque equitum ſeptem, militibus & equitibus ducentis, captis egregii nominis plus viginti, equis militaribus ſarcinariiſque quadringentis. Iis diebus naves longæ ſex ex claſſe reipublicæ quæ in portu Neapolitano erat, Genuam ſunt ire juſſæ: rumor enim invaluerat, Carolo regi claſſem in Galliæ provinciæ portubus comparari: ut quæ a Gallis adminiſtrarentur, inſpicerent, & ſi poſſent, impedirent, naveſque incenderent. Hæc dum ſic agitarentur, diverſiſque in locis diſpari etiam eventu belli, meliore tamen quam antea fortuna, Ferdinandi regnum cædibus & rapinis arderet, Galli ex eventu rerum timidiores aliquanto facti, Telam, quod a Venuſia oppidum duodecim millia paſſus abeſt, non magna ſpe ejus potiundi, cum eorum duce aggreſſi, oppidanos certis conditionibus ſe dedentes, fide fracta ingreſſi diripuerunt. Id intelligens Ferdinandus, Contarenum eo præmiſit, qui

1496 Gallorum partem prope oppidum repertam, in fugam; atque intra muros compulit, equitibus cataphractis plus triginta captis. Eum subsecutus rex, mille ad oppidum passus loco tuto castra posuit. Eodem Consalvus e Calabris cum ea quam habebat manu, Guidus Ubaldus Metaurensium dux, quem Senatus fœderatique auxilio regi submiserant, e Brutiis venerunt. Aucto exercitu apud Telam rex cum esset, ad molas frumentarias corrumpendas, quibus oppidani utebantur, itineraque duo intercludenda, Consalvi milites, qui tragulis utebantur, misit, cum paulo ante Contarenum Venusiam misisset, veritus ne inde hostibus, quorum erat in potestate oppidum, auxilia mitterentur, commeatusque subministraretur. Relinquebatur hostibus iter unum montanum, quo itinere commeatus in jumentis subvehi poterat: idque magnis adhibitis præsidiis cum fieret, Contarenus congressus præsidium dissipavit, commeatumque cum jumentis omnibus interceptum abduxit. Posteroque die, centum ex suis uti Venusiam adcurrerent, imperavit. ii præda facta sub oppidi muris cum essent, oppidani autem milites tercentum cum paucis equitibus egressi recuperandæ prædæ spe prælium commisissent, ex illis octoginta occiderunt, captivosque complures fecerunt: ex quibus erat Fundos obtinens.

Eo tempore Antonio primum anno superiore propter valetudinem a classe reipublicæ quæ Neapolim mittebatur remoto, deinde domum revocato, Malchio Trivisanus ei suffectus cum navibus longis aliquot Corcyra in Apuliam trajecit, atque in Calabros contendens, cum reliqua classe, quam ad se vocaverat, conjunctus, complura in littore aut vicina mari oppida regis imperium recipere coegit. Demum Paulam veniens, cum oppidani missis ad eos qui oppidum regi peterent, deditionem renuissent, ille autem ad oppugnationem se comparavisset, velletque muro succedere, mulieres passis crinibus porta cum infantibus egressæ ad illius se navem plorantes ac pacem petentes profuderunt. quibus commotus, milites continuit, oppidumque Paulam in regis fidem omnibus incolumibus

oppi-

1496

oppidanis recepit. Ferdinandus, quo ad Telam Gallos diligentius obſideret, omnemque iis commeatus facultatem eriperet, caſtra propius oppidum admoveri mandaverat. ea re Gallis enunciata, magnum calonum & lixarum numerum, equiteſque cataphractos, qui eis præſidio eſſent, centum quinquaginta, levis armaturæ, qui ſagittis utebantur, alteros totidem celeriter portis emiſerunt, uti ex vicinis oppido villis viciſque quidquid poſſent pabuli colligerent, atque in oppidum comportarent: reliquum omne ſuccenderent, ne hoſtes eo uti poſſent. Imperator ea de re certior factus, cum Philippo Rubeo, equitibuſque Italis levis armaturæ, quos circum ſe habere conſueverat, celeriter inſecutus, prælio cum Gallis acriter commiſſo, cædeque facta, refugere illos in oppidum compulit. quibus pulſis, caſtriſque regis prope oppidum poſitis, cum Galli commeatu laborarent, dieſque complures ſine ſpe levandæ inopiæ ſe continuiſſent, equitibus præterea & militibus ſtipendium deberetur, neque pecunia ſuppeteret, miſſis ultro citroque internunciis, ipſoque duce cum rege ad colloquium admiſſo, tertiodecimo calendas ſextiles pacti ſunt, uti ſi auxilia intra menſem ab rege Carolo ad ſe ſe non mitterentur, quibus auxiliis exire oppido, atque in aperto conſiſtere audeant, regno Neapolitano cederent, exceptis oppidis Venuſia, Cajeta, Tarento: ipſis interim ab rege commeatus copia fieret: cedentibus autem rex ſuum præſidium adjungeret, quo Puteolos accedere, naveſque in Galliam trajecturi conſcendere tuto poſſent. ejuſque rei cum ipſi obſides regi dediſſent, legatum Venetum, quem cum Ferdinando eſſe intellexerant, ab rege adhiberi voluerunt, qui eis ita fore, uti convenerat, reipublicæ nomine ſponſor eſſet. Iis ſcriptis firmatiſque conditionibus, Gallorum dux regi eſt pollicitus, ſi ſibi centum auri libras mutuo det, quibus ſtipendia, quæ debet, exercitui perſolvat, ſe ſe triduo ceſſurum, oppidumque traditurum. Accepta rex conditione quinquaginta ei libras numerari ſtatim juſſit: reliquas alteras quinquaginta Helvetiis militibus, quibus debeban-

1496 tur, quosque sacramentum apud se dicere cupiebat, quæstorem suum numeraturum recepit. Illi a Gallis missi regi lubentes paruerunt, ad illumque transierunt. Gallis oppido tradito abeuntibus, rex imperatorem Venetum adjunxit, qui cum Græcis equitibus, reliquisque Italis levis armaturæ curaret, ne quid eis in itinere noceretur. Contarenus febri permolesta implicitus adesse ipse non poterat, ex eaque febri paucis post diebus est mortuus, vir ad bella gerenda, atque rempublicam armis illustrandam, si ei vita suppeditavisset, plane natus. cujus postea matri auri libra annua in victum a Senatu constituta: duabus autem sororibus, alteræ dos auri libræ viginti, alteræ in sacrarum virginum collegium ternæ libræ.

Bernardi. Contareni mors.

Postea cum Rex Salernum ac nonnulla alia vi, nonnulla conditionibus oppida municipiaque recepisset, aliqua etiam sponte ad illum sua rediissent, Ursinos, Vitellios, qui ex Gallorum erant partibus, fugavisset, planeque dissipavisset, ipse autem si qui reliqui essent in ejus regno Galli, ab iis nihil sibi magnopere verendum existimaret, Græcos equites, quorum opera egregia & fideli fuerat usus, quo minus sumpti faceret, primos omnium missos fecit. paucis post diebus imperatori valitudine tentato omni cum exercitu abeundi facultas data. Metaurensium autem & Pisaurensium principes, Alexandrique filium, quibus stipendium a fœderatis pendebatur, Prosperumque Columnam, cum sua quenque manu, navesque longas reipublicæ decem, onerarias Hispanæ classis quamplures, tum Federicum patruum, qui præesset, Cajetam, quod Galli oppidum communierant, misit. atque a Malchione triremes duæ Salernitanorum principi sedibus patriis pulso, quibus ille in Galliam provinciam transmitteret, petente Ferdinando traditæ. acceperat etiam in urbe a Senatu Ferdinandus mutuas auri libras sexaginta. Iisdem diebus Vestini legatos de deditione ad Senatum miserunt, neque sunt recepti. cumque in Calabris Ferdinandi navem onerariam Galli, qui illis in locis erant, pace facta Neapolim appulsuri conscendissent, nautæque cursum eo dirige-

rige-

rigerent, illi nautis comprehensis navem alio convertere cœperunt: sed cum magna coorta tempestate malo infracto antennæ concidissent, nautis ad gubernaculum revocatis, Neapolitano portu capto omnes in vincula conjecti sunt. Ferdinandus autem cum graviter ex intestinis in Vesuvio laboraret, episcopum Theani, quem habebat in custodia, securi uti percuterent, suis imperavit: addubitansque ejus rei ministros se se ægro dicto audientes non fuisse, episcopi caput in cubiculum ad se afferri jussit: quo inspecto quievit. pauloque post Neapolim allatus, urgente vi morbi nonis octobribus excessit e vita: cujus locum Federicus eo ipso die una cum Malchione Cajeta Neapolim approperans, a regni principibus suffectus tenuit. Is regiis acceptis insignibus primum omnium Salernitanorum principi abitum paranti auctor, ne discederet, fuit, regni præfectura, qui magistratus habetur amplissimus, ei tradita, filiaque sua illius desponsa filio. reliquos deinde viros principes, qui cum Ferdinando diffidebant, prope omnes sibi amicos certis conditionibus atque muneribus reddidit. Nondum autem iis confectis rebus, dum reginas Federicus inviseret, unam, quæ patris, alteram, quæ fratris filii uxor fuerat, Bissinianorum principis, qui una cum plerisque in procubiculo regem operiebatur, famulus gladio districto herum percussit geminatis ter ictibus interficere illum cupiens: comprehensus, quæstione habita dixit, *id efficere, quod fecisset, se in animo annos tresdecim habuisse, propterea quod princeps suam olim sororem violavisset: antea patrandi facinoris occasionem idoneam sibi nullam datam: tunc rem ad exitum perducere vel certo vitæ suæ periculo voluisse.*

1496

Ferdinandi regis obitus.

Federicus rex salutatur.

Paucis post diebus Federicus Malchione omni cum classe dimisso, suum Cajetam exercitum adduxit: ac parte suburbiorum & montis capta, tormenta muralia ad portum conversa collocavit, ut naves quas habebant Galli, collabefaceret atque deprimeret. quod quidem illi veriti, ea se conditione dediderunt, si rex eos suis cum rebus omnibus mari discedere permitteret. itaque tribus

one-

1496 onerariis conſcenſis navibus, oppido tradito, non multis ante brumam diebus ſunt profecti. Accidit autem ut navis ea in qua erat Cajetæ magiſtratus cum militibus trecentis, magno adverſo impellente vento Terracinæ injecta littori cum vectoribus perierit. Tarentini vero qui ad eam diem Gallorum fidem ſecuti, in magna rerum omnium inopia, magniſque in difficultatibus verſabantur, Cæſare Ferdinandi fratre notho & terreſtribus obſidente oppidum copiis, & mari navibus longis tribus commeatus importari prohibente: præſertim, quod ſi quid antea in villis aut frumenti, aut pabuli circa oppidum fuerat, eo ne hoſtes potirentur, tectis incenſis corruperant ipſi: Ferdinandi morte cognita, concilio coacto quid agendum ſibi eſſet, inter ſe quærebant. Ea re longis diſceptationibus agitata, ac tribus dictis ſententiis, una ut Federico, altera ut regi Turcarum, tertia ut Venetæ reipublicæ oppidum traderent, legem tandem magno ſtudio tulerunt, ut Senatus fidei & pietati ſe ſe committerent. itaque inſigni reipublicæ ſublato, literas ad Aloiſium Lauredanum præfectum Monopolitanorum dederunt, orantes uti ſe reciperet. Literæ Aloiſii ea de re ad Senatum perlatæ alteroque poſt eas literas die legati Tarentinorum cum eiſdem mandatis Venetias advecti, ejus rei expectatione civitatem erexerunt. atque illis quidem hoſpitium publice datum eſt. Patres vocati complures dies ſententiis dicendis conſumpſerunt: quarum pars non eſſe Tarentinos recipiendos; propterea quod in fœdere caput erat ne dedititios rege non permittente civitas acciperet: pars recipiendos cenſebant, ne obſtinatis in Neapolitanos reges animis Tarentini regi Turcarum ſe ſe dederent: quod ſi fieret, non illis modo nationibus, Federicoque in primis, ſed toti etiam Italiæ pernicioſum futurum. Nullum Senatui cum Federico fœdus Ferdinando mortuo: quod tamen ſi eſſet, præſtare id uno in capite negligi, quam permittere oppidum natura munitiſſimum, atque ad exercitus in Italiam tranſportandos, claſſeſque continendas opportuniſſimum, inimico Italis omnibus regi atque bel-

lico-

licosissimo attribui. Vicere demum quæ, neutra earum probata, Tarentum civem Venetum mitti oportere, sententiæ censuerunt, qui auctoritate reipublicæ Federico civitatem conciliaret, commeatumque sufficeret. Itaque Andreas Zancanius, Senatorum suffragiis legatus est ad Tarentinos lectus. atque is antequam navem conscenderet, Alexandri atque Hispaniæ regum legati, itemque Ludovici, Principem & Patres adierunt, eosque, ne se in causam Tarentinorum insinuarent, ne ve quid agerent, monuerunt. quorum intellecta voluntate, ne laborem cum invidia Patres sumerent, Andreas Senatusconsulto retentus, neque postea missus est. Atque illis diebus Ludovici ad Alexandrum scriptas literas Ursini prope urbem interceperant, quibus literis Ludovicus ab Alexandro petebat, uti Patres commonefaceret, a Tarentinis recipiendis abstinerent: ne ve eos augere suas opes, suamque potentiam nimium quantum jam auctam permitteret. Eas illi Senatui literas miserunt, ut quo esset in ipsos animo Ludovicus, Patres inspicerent, qui tantis a republica tamque illustribus affectus beneficiis, a suis tamen moribus non recederet. Zancanio retento Patres, quod cum Tarentinorum civitate illo misso facere decreverant, id cum eorum legatis ipsimet sunt aggressi, ut illos Federico per ejus legatum conciliarent: quod quidem perfecerunt, sponsoresque Tarentinis fuerunt, regem illos in eum quo antea erant, statum restituturum, neque quidquam, proptera quod a regibus Neapolitanis descivissent, civitati succensurum. quibus constitutis rebus, Georgium Francum Senatus scribam, una cum legatis revertentibus Tarentum miserunt, earum rerum firmandarum causa: annusque insequens jam inierat. Illi autem intellecta oratorum suorum literis de se se regi pacandis Senatus voluntate, pridie quam is Tarentum appelleret, aliquanto minus bonis conditionibus, quam illæ erant, de quibus transegerat Senatus, se Federico dediderunt. Eum exitum Tarentinorum obfirmatio habuit.

1496

Jamque in urbe advenarum contagione, invectioneque

Morbus Gallicus.

1496 ſyderum, morbus peratrox initium acceperat is, qui eſt Gallicus appellatus: quo genitalibus ante omnia plerunque vitiatis, corpus doloribus afficiebatur, deinde puſtulæ maculæque prodibant cum in membris reliquis, tum magnopere in capite facieque: ac ſæpe tumores, & tanquam tubera primum ſubdura, poſt etiam ſanioſa exoriebantur. itaque multi diu vexati membrorum prope omnium doloribus, deformatique tuberculis & ulceribus, ut vix agnoſcerentur, miſerabiliter interibant. neque quorum medicamentorum peſtilentia indigeret nova inſolenſque, ſciri poterat. quamobrem annos complures omnibus in reipublicæ municipiis & finibus licenter pervagata, magnum hominum numerum abſumpſit, fœdavit multo maximum. Sed quoniam eo de morbo Fracaſtoriani libri tres heroicis verſibus multa cum dignitate venuſtateque conſcripti vulgo in manibus habentur, nihil nos quidem attinet hæc ſcribentes commorari, præſertim quod ejus acerbitas & vis multo nunc jam remiſſior tolerabiliorque facta, vel inventis ad ea mala perfugiis opibuſque, vel cœlo minus in dies ſæviente, plane deferbuit.

Fracaſtorii poema de Venerea lue.

Bellum Piſanum.

Verum ad Piſanum bellum, de quo ſuperius dicere cœpimus, revertamur: quod tamen ipſum impeditum magis, & diuturnum variumque cum impenſæ plurimæ atque multiplicis, quam uſui aut gloriæ civitati fuit. quanquam ejus quidem rei culpam omnem Ludovici æmulatio atque perfidia ſuſtinuit: quæ tamen culpa uno ab illo fonte derivata, paulo poſt in ipſius caput redundavit. Magnum enim hoſtem nactus, cum reſpublica ſæpius ab illo laceſſita & prodita, hominis infideliſſimi atque arrogantiſſimi ſocietatem ſemel renuiſſet, regno expulſus, deinde etiam captus, turpiſſima in cuſtodia vitam reliquit. Adductis Piſas reipublicæ auxiliis equitatus gravioris levioriſque armaturæ per Ludovici fines, qui & ipſe ſuos equites multo tamen pauciores eodem miſerat, tum per Lucenſium, quos ſuſcepti a tribus maximis Italiæ populis communi conſilio belli fama compulerat, nihil ut eis eſſe negandum exiſtimarent, conſcripti Piſis reipublicæ pecunia

ia milites plus mille, quos ex Umbria & Piceno & 1496
rfica prædæ atque stipendii spes evocaverat, ad eos
Genua venerant milites adjunguntur: itaque spei bo-
plena civitas, suis sociorumque copiis ad Vicum, qui
anus appellatur, eratque in ipsius potestate, hostium
itatum cæde facta in fugam vertit captis compluri-
. Milites, qui tunc ab equitibus tria millia passus
rant, cum suis præsto esse non possent, quod inter
equitesque interpositum hostem videbant, ejus ad-
tu non expectato, raptim temereque, quo cuique
ım est, fuga comparata sibimet consuluerunt. Pau-
autem post diebus eodem ex municipio emissos pabu-
ores, hostium est manus parva ex insidiis consecuta:
quos cum ii qui erant in municipio, equites cata-
acti sexaginta, leviter armati centum, milites mi-
trecenti, auxilio accurrissent, reliqui se hostes osten-
unt, impetumque in eos fecerunt, equites utriusque
aturæ quingenti quinquaginta, milites ad duo mil-
: illi se paulatim referentes, ad ejus loci pontem
ıstiterunt, fortiterque pugnantes, cum aliquot ex suis
isissent, aliquot etiam capti essent, se tamen loco
ı movebant, vulneraque & cædes inferebant. quo in
tamine Franciscus Siccus hostium præfectus accepto
nere prælio excessit, pauloque post est mortuus. eo
ente finis est pugnæ factus. atque illa quidem in pu-
ı Veneti cum ad Lucium Malvetium Bononiensem Lu-
ʼici legatum, qui non longe aberat, misissent, uti
auxilio confestim veniret, prandere se prius velle
ondit. Is, quod ex ejusmodi ludibrio responsi, nec
ito celeriter auxilio, omnium se vocibus culpari sen-
at, honoris sui causa Pontem sacci castellum Floren-
orum noctu adortus, scalisque ad murum positis ce-
, cum tamen eo in castello esset Antonii Martiani fi-
s adolescens cum equitibus cataphractis sexaginta, quo-
n pars in Lucii potestatem venit. atque illud quidem
tellum Florentini decimo post die, quam est captum,
dem prope artibus recuperaverunt, evestigioque dirue-
runt.

1496 runt. ita utrisque hæc, atque consimilia multa conantibus, aliquot menses abierunt, cum utri eorum superiores in bello essent, constaret satis nulli.

Interim cum Pisani commeatus inopia propter anni tempus laborarent, idque Patribus significavissent, Senatus ad suum statim hominem, qui erat Genuæ, trajecta pecunia imperavit, uti frumenta coemeret, Pisasque transmitteret. qui cum Senatui celeritate adhibita paruisset, annona sublevata reipublicæ munere civitatem recreavit. Senatus ubi ea manu, quam Pisas miserat, quamque ibi atque Genuæ conscripserat, æstatis parte jam præterita parum se proficere animadvertit, quingentos equites Græcos Justiniano Mauroceno præfecto Pisas mittendos decrevit. Is ante medium quintilem mensem omni cum equitatu eo se contulit. Tum autem, quod erat jam antea in Alexandri & Ludovici & reipublicæ militia Joannes Bentivolus, pro sua parte misso ad illum stipendio Senatus, cum etiam Alexander misisset, uti se ad Pisanum bellum compararet, imperavit: simul ab Ludovico petiit, suam Joanni partem itidem mitteret. Id ille negare cum non posset, se facturum recepit, neque misit tamen. quin etiam ne ulla conditione proposita proficisceretur, clam ab eo impetrasse illum nemo non credidit: nam Joannes multa quotidie causari, multa temere ab Senatu petere, denique diem de die ducere, ut quilibet scire posset illudi Senatum callidis & propinquis ab hominibus Ludovico & Joanne. Duxerat autem Hannibal Joannis filius in matrimonium unam ex Herculis Atestini filiis notham: altera ut ante dictum est, Ludovico nupserat. Itaque eam affinitatem etiam animis ad improbitatem mutuis paribusque conglutinabant. qua in mora illud accidit, ut Hercules eam equitum militumque manum, quam tuendo regno habere consueverat, prope omnem cum præfectis dimitteret. Missi evestigio Florentiam militatum abierunt: ne cui dubium fieret, qua hæc mente, quo ve consilio essent instituta. Sed & illud Senatusconsultum factum est, ut præfectis tribus, qui erant

Pisis,

ſis, equitum numerus augeretur: Jacoboque Tarſiæ, 1496
i Ravennæ erat, pecunia ſubminiſtraretur ad milites in
ventinis finibus conſcribendos mille, quibus cum Piſas
ederet, cæteris quoque militibus, qui reipublicæ ſti-
ndium mererent, eo bello imperaturus. tum miſſi Pi-
præfecti equitum cum ſua quiſque turma quatuor. Iis
peratis rebus, ac prope etiam confectis, Helvetii qua-
ingenti, quos Ludovicus Piſas miſerat, domum diſceſ-
unt, cum dicerent ſibi ſtipendium non ſubminiſtrari.
liquæ deinde Ludovici copiæ præfectique paucorum
rum ſpatio ſigillatim abeuntes idem fecerunt, Lucio
cepto, qui quidem conſilia cæterorum cognoſcendi, at-
e impediendi belli cauſa cum paucis equitibus reman-
. ita, quod initio de communi ſociorum ſententia Lu-
vicus ſumpſerat, ut Piſas una cum reliquis tueretur,
privato conſilio rejecit, furtim in medii fervore belli
ſe ſubtrahens. Sed antequam Helvetii & reliquæ Ludo-
i copiæ diſceſſiſſent, propterea quod multo plus oneris
vaſtitatis civitati, quam aut præſidii aut emolumenti
erebant, videbaturque id unum Lucio deliberatum eſſe,
Piſanos conterendo & maleficiis everteret, civitas ad
tres miſit, ſe ſe ulterius Ludovici auxilia perpeti ſuſti-
reque non poſſe: velle, ac decreviſſe, uni Senatui ſe
dicere, vexillaque reipublicæ ſubtollere: rogare ut eo-
m voluntate id ſibi facere liceret. Patres Piſanis col-
ndatis, quod eo erga rempublicam ſtudio, ea mente eſ-
nt, aliud poſſe tempus accidere dixerunt, cum id &
i tuto facere, & ipſi eis permittere uti facerent, jure
ſſent: nunc vero illud curarent, ut liberi per eorum
em eſſent: qui pepigerunt ſe in eo ſuas partes omni di-
entia præſtaturos: bonoque animo eos eſſe juſſos dimi-
unt.

Naves interea reipublicæ longæ ſex Neapoli in Ligu-
m atque in Galliam provinciam miſſæ, cum nihil ea-
m rerum, quarum cauſa ierant, reperiſſent, converſæ
eas naves Florentinorum inſectandas, a quibus ne fru-
nta, ne ve reliqui commeatus ſupportari Piſas poſſent,
ma-

1496 magnum impedimentum afferebatur, plurimo usui ea in re fuerunt. quibus quidem navibus aliæ naves longæ com plures additæ, eundem sane usum atque operam reipu blicæ præstiterunt, hostium navibus, commeatibusque qu Triturritam invehebantur, deinde in eorum castra con portabantur, sæpe disjectis fugatisque, sæpe captis. Neque tunc terrestres reipublicæ copiæ in cessatione fuerunt, sed & castella hostium aliquot sunt ab iis capta, & legatus eorum Petrus Capo interfectus, & prælia nonnulla se cundiora facta. Quo etiam tempore Pisani Librafactæ ca stellum ipsorum, quod ab eisdem Gallis, qui arcem Pi sanam restituerant, etiam nunc obtinebatur, auri libris triginta præfecto traditis magna hostium invidia recupe raverunt. Omnibus autem ex utilitatibus, quas quidem classis exercitusque reipublicæ in medium ejus belli con tulit, eæ crebriores neque postremæ fuerunt, quæ a Græcis sunt equitibus profectæ. nam & prædæ sæpe in gentes abactæ ab illis sunt, & plurimi commeatus inter cepti, & hostium turbata eorum audacia, atque celeri tate consilia: quodque magis mirum videbatur, castella quoque ab iis nonnulla capta: cædes vero pluribus locis factæ: ut laudari & bene de republica meriti existimari jure possent.

Græcorum equitum strenuitas.

Senatus & Italorum principum consilia in Gallos.

Dum hæc ad Pisas geruntur, e Gallia transalpini nuncii venerunt, ab rege Carolo reditum in Italiam ma gno studio comparari: ipsum paucis diebus ad Lugdu num fore: in via quidem certe jam esse. quamobrem Ludovicus a Senatu quæsivit, *vellet ne, si Carolus ur geat, sibi exercitum & auxilia mittere:* nam se prome ritum, ne quam sui curam respublica sumeret, probe in intelligebat. Senatus ei respondit: *Tametsi Pisano bello implicata civitas esset, cui bello quanto studio, quan tisque impensis opus sit, sciret ipse omnium optime, tamen se in eo tuendo non defuturum.* Simul Marcum Beatia num ad Helvetios misit, qui eis ab republica stipendium polliceretur, ne ad Carolum se converterent. Pauloque post, cum Triultius Gallorum manum secum ducens

traje-

trajectis Alpibus Astam venisset, Ludovicus ad Senatum misit, videri sibi optimum esse Maximilianum regem suo & Alexandri & reipublicæ stipendio in Italiam accersiri: ut sit, qui regem Carolum & auctoritate sua deterrere, ne Alpes trajiciat, & si trajecerit, suis & sociorum opibus & copiis comprimere facile possit: ejusque se rei jam apud illum initia & fundamenta jecisse per legatos suos, a qua, ut videtur, non abhorreat. Ea agitata re de Alexandri & Hispaniæ regum legati sententia celeriter a Patribus, sextodecimo calendas junias Senatus decrevit Maximilianum accersiri oportere: cui sit in trium mensium stipendia (tot enim menses satis fore) a republica quadringentæ auri atque octoginta libræ, a Ludovico alteræ totidem, ab Alexandro parte dimidia pauciores: ducatque is Helvetiorum secum militum quatuor millia, quibus ipse stipendium numeret singulis mensibus libras auri centum viginti. Ea cum lege, mandatisque, Franciscum Foscarum legatum Senatus ad illum misit. quæ quidem lex eo festinantius est lata, quod literæ ad Senatum venerant, Helvetiis, qui se profitebantur nihil eorum quæ vellet Carolus esse facturos; nisi prius reliqua, quæ debeat, quæque permagna sint, eis persolvat; jam ab rege quingentas auri libras esse curatas, quod tamen, ut postea cognitum est, falsum fuit. Beatianus ad Helvetios missus effecit, ut tres eorum pagi reipublicæ sacramentum dicerent, stipendiumque eis dedit. Maximilianus accepta a Patribus pecunia in fines regni sui venit, Comensem agrum versus. Eum Ludovicus cum uxore Beatrice obviam profectus excepit: pransique una venatum secum duxerunt. Qua commotus fama Aloisius dux Genabensium Astam oppidum communivit, veritus Maximilianum eo primum omnium suas copias adducturum. Ille autem, ut Philippo filio Belgarum regi ad se venienti sui conveniendi potestatem faceret, etiam interius in Alpes reversus, suspicionem multis attulit se se amplius in Italiam non venturum. Atque illis ipsis diebus Henricus Bri-

1496

1496 tanniæ rex inter fœderatos est receptus : missique ad Maximilianum legati duo , Antonius Grimanus , Marcus Antonius Maurocenus , qui venientem exciperent.

Maximilianus Pisanis auxiliatur.

Maximilianus convento filio rediens Comum, quo ei præsto Ludovicus fuit, deinde in agrum Mediolanensem ad Vigevenum venit . Ibi cum esset , literas ad Pisanos dedit, velle se suum hominem, qui eis consuleret, civitatemque regeret, eo mittere. Civitas ad ea respondit, unum se ab ejus initio belli semper optavisse, diligentissimeque curavisse, ut in libertate, qua permultos annos caruerant, quamque Dii eis reddiderant, permanerent : si ejus præfectum recipiant, contrariam rem suis studiis facturos, sibique ipsos dominum impositùros: se vero non consiliorum indigere, sed auxilii. Itaque cum paulo post Maximilianus illum ipsum præfectum ad eos misisset, non est receptus. Interim cum de adventu Caroli rumor nunciique refrixissent, Ludovici suasu, qui omnino nihil eorum, quæ impedire paulum modo possent, ne Pisæ sub reipublicæ ditionem redigerentur, prætermittebat, Senatu non abnuente Maximilianus statuit Pisas accedere, ut ei bello finem imponeret. Itaque Dertonam est profectus cum equitibus, quos secum duxerat, trecentis, militibus Helvetiis duobus millibus, equitibus Ludovici mille . Dertonæ res hjusmodi accidit . Legatis Florentinorum duobus, qui ad Maximilianum venerant, in via forte obviis legati Veneti salutem dixerunt : illi eis ne verbum quidem unum reddiderunt, sed illiberali contumacia ire perrexerunt. Postridie autem ejus diei iterum obvii cum de via legatis reipublicæ non cederent, arrogantiusque in eos cum suo comitatu prope conglobarentur, Maurocenus, cui quidem præclara atque mirifica faciei dignitas cum vasta membrorum magnitudine inerat, alterum illorum ita repulit, ut in luto provolveretur, *Disce cedere majoribus* , pronuncians . A Dertona Genuam Maximilianus profectus, arcem oppidi sibi tradi postulavit . ea non tradita , postridie ejus diei oppido egressus in suburbio paranda classe complures se dies continuit.

tinuit. Nonis autem octobribus omni cum sua copia 1496
conscendens navibus longis reipublicæ octo, Genuensium duabus, onerariis item decem, quas Genuæ armari atque instrui curaverat, adversa tempestate, quod in onerariis tunc erat, paulisper est jactatus: post a Dominico Maripetro præfecto classis Venetæ receptus, cum dies aliquot in mari portubusque consumpsisset, Arni fluminis ostium ingressus navicula cum eodem præfecto, prioreque legato reipublicæ (nam recentiores affecti valetudine domum abierant) Pisas appulit: ibi explorato loci situ, concilio legatorum, & præfectorum, & civitatis coacto, Triturritæ arcem, quæ mari undique alluitur, & ponte sublicio littori conjungebatur, eratque hostibus opportunissima, quod ea una omnes maritimi Pisanorum conatus, & rei frumentariæ administratio magnopere impediebantur, oppugnare instituit. Itaque legatis reipublicæ qui exercitui præerant, jussis in diversas partes equitatum mittere, ut hostes aliis in rebus occupati morarentur, milites Helvetios trecentos e navibus cum tormentis & præfectis suis principibus egressos occupare eum collem, qui e regione arcis est, imperat, ædiculamque in colle positam capere, ne auxilia iis, qui in vico atque in arce sint, quod erat illac transeundum, ab hostibus submitti possint. Qua re animadversa, Triturritani portis emissi animo ædiculæ præripiendæ in collem evolant. Prælium committitur, cædesque utrinque fit. tum præfectus classis milites e navibus, remigesque auxilio laborantibus submittit: ab iis hostes repelluntur, ipsi & Helvetii fugatis hostibus ad naves revertuntur. hostes postea eam ædiculam diruerunt.

Interim naves aliquot e longinquo visæ sunt eo cursum tendere: ad quas suis cum triremibus præfectus, ut unde, aut cur venirent, scire posset, & si hostiles essent, ipse eas adoriretur, statuit accedere: naves enim onerariæ, quod ventus erat adversus, commovere se non poterant. Maximilianus ejus consilio comprobato, triremes & ipse conscendit. Cum ad naves præfe-

1496 ctus appropinquasset, quæ quidem erant sex, omnesque Gallicæ, ac plenæ commeatus, & armatorum militum a legatis Florentinis Caroli permissu in Gallia Provincia conscriptorum, eas aggredi non est ausus: quarum una erat amphorarum supra mille ducentarum capax, reliquæ plus minus quadringentarum. itaque sine molestia cursum tenentes ad Triturritam jactis anchoris constiterunt. Sequebatur magno eas intervallo navis una reliqua longa, verum non ita velox remigioque habilis, ut triremes sunt, sed altior, latiorque ac magno ad bellum usui, amphorarum circiter sexcentarum: ad quam præfectus omnibus cum triremibus contendens, eamquem assecutus, ubi se, qui in navi erant, milites septuaginta velle defendere cœperunt, tormentis æneis pilas ferreas in eos magni ponderis emitti e triremibus imperavit. quorum terrifico strepitu audito, conspectisque ignibus, Maximilianus sua cum triremi abiit. eum aliæ quatuor triremes sunt subsecutæ. Præfectus cum reliquis in navem Gallicam facto impetu, eam cepit: qua in navi erat frumenti magnus numerus. Id navis hostium major, quæ in portu jam erat, conspicata, vento paulisper converso sublatis anchoris, ut auxilio sociæ navi esset, vela ad naves Venetas fecit: sed præfectus navem captam remulco breviorem in aquam abstraxit, quam illa terra tacta assequi non potuit. Venerat interim Pisas Hannibal Bentivolus patris loco cum equitibus septingentis, & militibus ducentis: eum Lucius veritus, quod erat ex adversa factione, abiit, neque postea Pisis fuit. Is igitur Hannibal, copiæque reliquæ Venetorum omnes cum legatis instructo exercitu se se ad Triturritam contulerunt. In itinere castellum unum vi ceperunt: alia se duo sponte dediderunt. Exercitus castris positis ubi arcem obsidere, ac concutere tormentis cœpit, ii sunt imbres consecuti, ut Maximilianus obsidionem reliquerit. itaque suis cum equitibus quingentis, militibus mille trecentis, ad Vicum Pisanum profectus est: inde prope

sub-

ſubiratior, ſeque deceptum dictitans, nullo loco commoratus, Ticinum, pauloque poſt ſuum in regnum rediit. 1496

At domi, ut more inſtitutoque majorum, civibus ædium ſuarum incendio damna perpeſſis publice ſubminiſtraretur, quo facilius amiſſa reſtituerent, Decemviri legem tulerunt, ut Petri Molini filiis auri libras viginti, Hieronymo & Marino Albertis quindecim, quibus utriſque ædes ad Caſſiani & Apollinaris conflagraverant: Andreæ Ripæ, cui ſuburbium in Muriano, alteras totidem: Veneriis, quibus domum cum taberna mercium Indicarum maxime celebri ad Bartholomæi ignis abſumpſerat, auri libras triginta, Quinquevirum ſale procurando magiſtratus daret. Neque multò poſt, onerariis navibus duabus naufragio amiſſis, Philippo Bernardo, Aloiſio Contareno, quorum illæ fuerant naves, auri libræ ſexaginta æquis partibus, Decemvirum item lege ab eodem magiſtratu ſunt curari juſſæ, ea conditione, ſi navem alteram eorum uterque fabricandam reciperet.

Florentini ea re elati, quod Maximilianus, a quo ſibi magnopere timuerant, infecto negotio diſceſſerat, caſtellà complura, quæ a Piſanis tenebantur, aggreſſi, partim vi, partim ſe dedentia recuperaverunt. Legati Veneti exercitu diſtributo, Piſanum ad Vicum, & Caſſinam & Butrium, & Librafactæ municipia ſe in hyberna contulerunt. Græci equites centum, ut commeatus inopiam ſublevarent, quod illis diebus naves Gallicæ quatuor, Venetorum naves duas frumentarias Piſas convehentes interceperant, hyemandi cauſà Ravennam profecti ſunt inſequente anno inito. aliquot etiam eorum qui remanſerant, ad hoſtes ob ſtipendia non ſoluta tranſierunt. 1497

Senatus legatum Faventia revocat.

Quibus etiam diebus Faventiæ arcis præfecto ægerrime ferente oppidum a reipublicæ legato ita regi, ut ſibi, quod antea conſueverat, magiſtratus creandi, pecuniam publicam avertendi, quidquid collibuiſſet patrandi facultas non eſſet, novaſque res cum ſui ſimilibus moliente,

1497 ut legati jus & majestas impediretur, puero etiam delinito, & in suas partes traducto: Senatus ea intelligens, literas ad legatum dedit, quibus literis legatus jubebatur, Hestori puero civitate adhibita denunciare, *Senatum non ambitionis aut dominationis causa civem suum Faventiam misisse, sed cum prius otii & quietis cupiditate ejus hostes, qui illum regno prope dejecerant, suis auxiliis repressisset, postea & civium precibus, & ipsius periculo permotum, constanti ejus diuturnoque rogatu id fecisse, ut esset, & qui oppidanis jus æquabiliter diceret, & quem ejus inimici propter rempublicam vererentur: ne is quotidie ob ætatis imbecillitatem, & hostium audaciam de suo regno periclitari cogeretur: illum etiam in suam militiam scripsisse, stipendio juvisse, ornatumque esse voluisse, dignitate auxisse, sua benivolentia pietateque fovisse: atque hæc illum ab Senatu omnia sine ullo fœnore, tanquam a patre filium, impetravisse, annumque integrum his reipublicæ muneribus & liberalitate usum fuisse: nunc vero, quando non modo nulla gratia tantis officiis referatur, sed etiam legati jurisdictio impediatur, reipublicæ auctoritas labefactetur; velle Senatum & legato jubere, ut statim decederet: fatuum porro eum esse, qui alteri suo cum dispendio beneficium dat, quod ipse, cui datur, invitus accipiat.* Iis literis palam a legato recitatis, puer rogare illum lachrymans obtestansque cœpit ne decederet: multique idem optimates frustra fecerunt: nam legatus nihilo secius decedens domum rediit.

Carolus editum in Italiam parat.

Inter hæc Carolus, Juliano Genuæ ac Savonis ei deditionem pollicente, Alexandriæ Dertonæque Triultio, modo ipse reditum in Italiam apparet, Lugdunum venit. quibus intellectis rebus fœderati trium millium militum numerum in Liguria celeriter conscripserunt, eosque per arces oppidorum & castella distribuerunt: & Joannem Aloisium Fliscum adversæ factionis, hominem magna auctoritate, qui tum Genua exulabat, resque novas moliebatur, civitati restitutum, communi stipendio ei tradito,

dito, ut quiescceret effecerunt. Crebrescente vero iterum fama, Carolum ad Lugdunum magnos exercitus cogere, Senatus decrevit, ut trecenti equites cataphracti Ludovici auxilio mitterentur: Principisque collegium civem legeret, qui eis quæstor & legatus esset. Patres Vincentium Valerium legerunt. Pauloque post equites levis armaturæ alteri totidem Mediolanum sunt a Senatu missi. Triultius cum eo, quem & secum e Gallia transalpina ducere, & in Salassis ac Helvetiis cogere potuit, exercitu in Ludovici fines ingressus, castella quinque haud paulum opportuna communitaque perceleriter cepit, expulso Joanne Francisco Severinate Ludovici præfecto, qui ne primum quidem hostium impetum sustinuit. alia ex parte cum militibus sex millibus Asta Julianus profectus Savonem versus, præmissis qui eam civitatem pollicitationibus incitarent; cum nihil eo studio profecisset, itinere non intermisso illo venit, atque in colle apud oppidum castra posuit. Jamque Pisis Savonem Senatus jussu venerat classis præfectus cum triremibus reipublicæ septem, onerariis navibus Federici regis quatuor: ad quas utrasque Genuenses duas ejusdem generis addiderant. Itaque Lucius & Severinas legati, quos eodem Ludovicus miserat, sua cum manu, & cum equitibus Græcis, militibusque quos ex hybernis & Pisano agro Genuam contendere Senatus jusserat, adjunctis classiariis, prælio cum Juliani copiis commisso, eas repulerunt. Iis repulsis submotisque (retro enim cesserant) Novium oppidum tormentis positis, ut se dederet, compulerunt. Classis autem præfectus ea littora percurrens, naves magnas parvasque complures commeatu onustas, qui e Provincia cum Juliano, quem quidem jam Galli oram illam tenere confidebant, tum Florentinis afferebatur, naviculasque longas militares aliquot paucis diebus cepit. Triultii autem rebus successibusque cognitis, Senatus decrevit, ut Nicolaus Ursinus, cui omnium reipublicæ copiarum præfectura decreta erat, Bernardinus Montonius, Mediolanum celeriter contenderent, imperatorque Franciscus se compa-

1497

1497 raret, ut si opus esset, ipse quoque eo proficisceretur. Legati etiam ad bellum Gallicum lecti, Nicolaus Fuscarenus, Andreas Zancanius, ire celeriter sunt jussi. tum centuriones militum tribunique delectibus conscribendis, quibus uterentur, ad plura loca missi. Ubi Ursinus una cum altero legato Mediolanum venit (nam Zancanius in itinere ad Cremam luxato pede restitit) Ludovicus edici frequenti foro jussit: quæ legati Veneti jussissent, mandavissent, iis velle jubere se, ita omnes homines audientes esse, uti si ea ipsemet imperavisset. Triultio vero, cui, antequam exercitus reipublicæ illuc accessisset, omnia secundiora fuerant, Ursino & Montonio, reliquisque præfectis & tribunis militum suas ei copias opponentibus, primo ad Castellatiun, quod municipium tormentis concutere instituerat, mille & quingentis Gallis ab equitatu reipublicæ levis armaturæ male habitis, non leve detrimentum est illatum. Deinde cum prælio decertare non auderet, paulatim se se retrahens, & castella Ludovici capta deserens, apud Astam octo millia passus castra posuit, & communivit: ante tamen Bergomascio Ludovici castello de via ei obvio, propterea quod se dedere noluerat, vi capto, interfectisque ad unum, qui in eo erant, omnibus. Ex Veneto etiam & Ludovici exercitu equites & milites Montis alti municipium, quod a Novaria tria millia passuum abest, expugnaverunt, simulque diripuerunt, atque incenderunt.

Veneti Pisas commeatum inferunt.

Savone autem & Genua recte firmatis, cum Pisani commeatus inopia conflictarentur, propterea quod classis reipublicæ ab eorum littoribus abfuerat, Florentini suis navibus frumenta in oppidum supportari prohibuerant, pauculosque se dies sustinere posse ulterius significavissent: reipublicæ classis præfecto cum triremibus quinque, navigiis minutis frumentariis, quibus erat præsidio, supra quinquaginta e Portu Veneris Pisas revertenti, ex omni sua copia Florentini fortissimo quoque milite navibus imposito, Triturrita solventes occurrerunt. naves erant eorum sex, quatuor biremes, una & ipsa longa sed

trire-

triremibus multo vaſtior atque procerior, oneraria magna alia, militibus amplius ſexcentis tormentorum atque miſſilium omni genere inſtructiſſimæ. ex iis ad impediendas frumentarias, ne Arni fluminis oſtium ingredi poſſent, biremes miſerunt: reliquæ duæ magnæ, ut in triremes impetum facerent, remis veliſque propellebantur. Id præfectus conſpicatus, triremem unam cui maxime confidebat, commeatui præſidio reliquit: ipſe cum reliquis provectus, tametſi periculoſum eſſe intelligebat cum tam magnis navibus confligere; tamen, propterea quod videbat omnem ejus belli fortunam in eo commeatu ſupportando conſiſtere, ad eas converſus citatis remigibus ſuæ navis proram in longæ hoſtium latus magno animo imprimit. Conflictu mutuo ambæ naves concutiuntur, & hoſtes manum ferream in præfecti navem jaciunt, eamque retinent. Itaque omni telorum genere cominus acerrime utrinque pugnatur: ſed de ſuperiore loco hoſtium milites tela in Venetos adigentes, facile eos vulnerabant: tum pilas piceas igne ſuccenſo in triremem jaciebant, quæ res magnum incommodum præfecto attulit, tranſtris compluribus, & majore velo igne combuſtis: ut qui proximi pugnarent milites, remigeſque perterrerentur, atque animos virtutemque remitterent. Veruntamen & reliquæ aderant, ut quæque poterat, triremes, & utranque navem hoſtium virtute magis atque artificio gubernandi, celeritateque remorum, quam viribus & facultate laceſſebant: & modo hac, modo illac concitatæ inferebantur. At navis magna hoſtium pilas ferreas creberrimas tormentis in triremes jaciebat, & ſi qua ei appropinquaſſet, ſaxa & tela inſuper e carcheſiis jaculabatur. Pugnatum eſt acriter ab utriſque continenter horas ferme quatuor: cum interea navigia commeatum convehentia unius triremis præſidio, quæ biremes quatuor fortiſſime pugnando repulerat, oſtium Arni fluminis capiunt, uno tantummodo navigio amiſſo, quod tamen ſponte ad Triturritam vela converterat. Præfectus id, quod unum maxime cupiebat, aſſecutus,

1497

1497 ut commeatum in tuto fisteret, navibus hostium, magno & ipsis detrimento illato, vento adspirante se subtrahentibus, interfectis suæ navis hominibus permultis, vulneratis centum viginti, ex reliquis navibus non paucis desideratis, vulneratis parte plurima, hostes discedentes Triturritamque conversos reliquit. Terrestri autem itinere dum reipublicæ milites & Græci equites Pisa missi reverterentur, Cevæ oppidi, quod est supra Savonem, atque in Gallorum partibus a regulis indigenis obtinebatur, fines ingressi, eos percurrere cœperunt. Ea intellecta re oppidani permoti, cum militibus, quos habebant complures, armis captis ad eos contenderunt: quos illi excipientes universos fuderunt, complures occiderunt, captivos ducentos fecerunt: deinde ulterius progressi, cohortatique inter se, in oppidi suburbia bipartito irrumpentes, præda & cæde facta duabus ex partibus ignem intulerunt.

Atque ea prope omnia tametsi ex Ludovici usu, & reipublicæ voluntate maxime tunc quidem cecidissent, tamen propterea quod illis ipsis diebus nuncii crebriores sunt allati, Carolum omnino aut ipsum in Italiam venturum, aut magnos exercitus missurum, Senatus decrevit, ut imperator cum equitibus octingentis ad exercitum contenderet, copiæque reipublicæ omnes ad Padi ripas se se sisterent. Delecti etiam centuriones decem, militibus Brixiæ conscribendis mille, ad exercitumque adducendis. Ex Rhetis quoque trium millium militum numerus pusilla pecunia conscriptorum adventare dictus est, ut Brixiæ solidum stipendium acciperet. Ea per populos opinione de Carolo, timoreque crebrescente, Tristanus Saornianus e Fori Julii principibus, Hieronymi frater, homo reipublicæ amantissimus, Bernardum Bembum patrem meum Decemvirum magistrum adit. proponit habere se necessarium sibi hominem Epirotam, callidum & ingenio peracri, nihil omnino ut sit, quod ei non mandari recte possit: huic esse cum propinquo suo, quem Carolus Gallorum rex cubicu

Consilium ore Carol deneno tollendo.

mini-

1497

ministrum habeat, magnam perqueveterem benivolentiam: audere illum in Galliam proficisci, & vel propinquo persuadere, ut veneno, quod secum allaturus est, regem tollat: vel, illo de ea re cælato, ipsum per se regem tollere, si Decemviri velint Epirotæ illi tantæ rei præmium aliquod statuere: sperare se atque confidere, brevi negotium ab eo confectum iri. Bembus, tametsi sciret ea flagitia a magistratibus repelli, more tamen institutoque majorum re cum reliquis Decemvirum magistris communicata, atque ab ipsis ad collegium perlata, Tristano ad se vocato, de collegii sententia respondit: *ejusmodi contra hostes insidiis ad eam diem nunquam usam rempublicam fuisse; cum sæpenumero potuerit: neque nunc velle incipere: magis Deos immortales, quam humanas opes, vereri: porro vinci ab suamet nequitia illos, qui per scelus alios vincere perque nefas parant.*

Pium Senatus Veneti responsum.

IN LIBRUM QUARTUM
C. AUGUSTINI CURIONIS
EPITOME.

INter Carolum & Hispaniæ reges induciæ constituuntur. Legati a Senatu ad pacem inter Hispaniæ & Galliæ regem procurandam mittuntur. Hispaniæ reges unius Fortunatarum insularum regem ad Senatum mittunt. Franciscus imperator apud Senatum accusatur. Pisani belli progressus. Longæ reipublicæ navis cum Turcica classe pugna. Bernardi Ciconiæ cum Peruca pirata navalis pugna. Petri Cantabri classis ab Andrea Lauredano incenditur. Joanni Corvino civitas & jus comitiorum datur. Armeniis domus Venetiis datur. Ludovici Sfortiæ in Lucenses insidiæ. Caroli Galliæ regis obitus. Florentinorum prope Castellum clades. Ludovici Sfortiæ consilia & artes. Quorumdam in magistratus arrogantia mulctata. Venetorum apud Lunam & Cassinam clades. Pisæ a Paulo Vitellio oppugnantur. Venetorum in Clusentinis & Stagni Valle conatus. Thracii regis contra Venetos apparatus & consilia, ejusque rei caussæ. Aloisius Galliæ rex salutatur, ac Venetorum ad eum legatio & munera. Eorumdem cum Aloisio rege fœdus. Eorumdem quoque cum Florentinis in Pisanis rebus compositio. Gallorum in Insubriam irruptio. Mediolanum a Gallis, & Cremona a Venetis capitur. Ludovicus Sfortia Insubria excedit. Galliæ regis Mediolanum adventus. Ludovicus Lucemburgius & complures alii civitate ac jure comitiorum donantur. Galliæ rex in Galliam redit.

PETRI BEMBI RERUM VENETARUM HISTORIAE

LIBER IIII.

Is in Italia rebus administratis, Caroli & Hispaniæ regum legati, qui quidem reges ad saltum Pyrenæum exercitibus missis bellum inter se gerebant, sex mensium inducias in Aquitania faciunt: quibus uterque rex induciis non ab altero modo ipsorum, sed a sociis etiam & fœderatis bello lacessendis abstineat. quamobrem Carolus, ubi id ei nunciatum est, ad Triultium mittit imperans, ne quam Ludovici rebus induciarum tempore turbam aut molestiam inferat. Ea intellecta re Senatus suas & ipse copias domum revocat. ita, qua ex parte, quoque tempore maximi tumultus expectabantur, subitum otium est allatum. Eas ob res Senatus Dominicum Trivisanum, Antonium Bolduum ad Hispaniæ reges legavit, qui procurarent, uti ex induciis semestribus diu-

1497 *Inter Galliæ Hispaniæque reges induciæ.*

1497 turna pax fieret. Quibus profectis Antonius, eloquentia plane singulari, & præstanti vir ingenio, in itinere adversa valetudine interceptus, Genuæ interiit. Ejus morte audita Senatusconsultum factum est: Cum Antonius Bolduus Andreæ filius ex equestri ordine nullum laborem pro republica refugiens, legatione ad reges Hispaniæ suscepta in itinere mortem obierit, Senatui placere, ut Gabrieli Bolduo ejus filio primo quoque tempore in fano Patavino sacerdotium attribuatur, quo se fratresque suos alere commodius atque honestius possit. idque paulo post sacerdotium ab Alexandro Senatu petente Gabrieli est attributum. Miserant illi quidem reges superioribus mensibus ad Senatum per Franciscum Capellum legatum, qui ex Hispania domum redierat, Fortunatarum insularum unius regem dono mediusfidius non spernendo; quando ea porro elementi ora solidi, quæ in oceano Athlantico est circiter decies centena millia passus a continenti meridiem versus; multis ante Patres nostros sæculis ignorata, eorum indagatione ac diligentia, tota tum demum reperta, & colonis magistratibusque missis in potestatem redacta, orbi terrarum adjungitur. Eum regem publice Patavio enutriri Senatus jussit. Eodem fere tempore Patres certiores facti Franciscum imperatorem stipendio reipublicæ non confecto cum rege Carolo agere, ut se in suam militiam recipiat, illum ad urbem accersitum, ubi morbo, ne venire posset, impediri se respondit, Decemvirum decreto missum fecerunt. Is auri libras ducentas stipendiorum nomine ante tempus acceptorum reipublicæ debebat: salis autem crediti, nequedum soluti, centum. Accidit tamen, ut eo ipso missionis die infrequenti comitatu Franciscus Venetias appelleret, dictitans se a Ludovico ejusque genero Galeatio in fraudem ob invidiam conjectum, qui literas eb eo conscriptas finxissent, ad Patresque misissent, quas ipse nunquam scripserit. ejus rei satis magnum argumentum esse, quod ipse in eorum potestatem venerit. quod si alia etiam pignora Patres postulent, arces se sui regni, suosque liberos

Franciscus Gonzaga Venetis suspectus, imperio copiarum exuitur.

ros

ros reipublicæ traditurum, modo sibi purgandi jure criminis facultas ne intercludatur. Neque tamen ut sententiam Patres mutarent, impetrare potuit: qui ad eum tertio post die miserunt, moram in urbe diutius ne traheret. Is etiam, quo ad urbe discessit die, Joannem fratrem ad Patres misit, quibus se ab eo conveniri non est visum. Post hæc dum induciarum Aquitanicarum tempus labitur, Hercules ad urbem venit, Principem & Patres salutatum, rogatumque ut Ferdinandum filium suum in equitatu reipublicæ vellent esse: quod quidem ei Patres liberaliter concesserunt, equitibus cataphractis alendis centum stipendio adolescenti per Senatum attributo.

1497

Pisani belli continuatio.

Quod autem ad Pisanum bellum attinet (ut eodem sæpius revertamur) is quidem annus & pro parte insequens nihil prope, quod magnopere memoratu dignum esset, habuerunt. Missi ad Florentinos per Triturritam commeatus in tam magnis navibus, ut eas aggredi naves reipublicæ non sint ausæ. Capti ab eorum exercitu milites Veneti centum, & exuti armis. Conscripti ab eisdem equites levis armaturæ tercentum, qui sagittis contra Græcos uterentur: atque ii eorum impetus admodum represserunt. Ob id ab Senatu equites ferreis cum fistulis ad exercitum missi, & item Græci submissi: cataphracti quoque equites conscripti novi, dilapsis veteribus. Qui Pisarum portas custodiebant, iis addita ab Senatu stipendia, ut studiosiores suo in munere obeundo essent. Missa etiam ad Senatum Ludovici nova legatio, quæ ad componendas Pisanorum cum Florentinis controversias Patres hortaretur: præstare eos Florentinis attribui, quam bellum diutius alere: omnia in Italia pacis & quietis plena momento temporis futura, si Pisæ restituantur. ut non tam commutata illius tempore aut eventibus consilia viderentur; quid enim tum novi? quam semper illum id unum spectasse palam fieret, ne respublica eo municipio potiretur. sed nihil plane ultra: aliis vero de rebus perpauca.

Navis reipublicæ longa ex earum genere quæ ad merca-

turam

1497 *Navis Veneta cum Turcica classe conflictus.*

turam proficiscuntur, more institutoque majorum, convehendis iis hominibus, qui aut voto suscepto, aut religione permoti Christi Dei Filii sepulcrum, quod est Hierosolymis, adire atque invisere cupiunt, in Syriam quotannis stato tempore mitti solita, cum ad Maleam iter faceret, in Turcarum regis classem Arige præfecto incidit. Ea erat navium onerariarum duarum, triremium item duarum, biremium quinque. quarum biremes duæ ad navem reipublicæ præmissæ vela demittere jusserunt. Mos est nauticus ejusmodi, ut qui plus aut viribus aut dignitate pollent, velint, ut quæ sibi occurrerint naves, velificationem intermittant, antennasque demittant, cum honoris sui causa, tum ut, si quid ab illis quærere, aut petere velint, possint. id qui nolunt facere, jus est bello cogere ut faciant. sæpeque accidit, ut ea de causa pugnæ maximæ existerent, plurimorumque hominum cædes consequerentur. Aloisius Georgius (is enim erat navis Venetæ præfectus) classem esse illam piratarum existimans, antennis non demissis cursum tenuit. quod ubi Turcæ conspexerunt, ab utroque illum latere suis triremibus cinxerunt, & sagittarum magnam vim in eum mittere cœperunt. Id cum parum proficeret, navibus suis omnibus illum expugnare contenderunt. eo in certamine Turcæ navis Venetæ scalam sæpe conscenderunt, aliisque a partibus in navem prosilierunt: sæpe ignem injecerunt, quo & plutei combusti, & præfecti cœnaculum ipsa in puppi, & majora vela conflagraverunt. Sed tanta remigum & nautarum, atque in primis advenarum virtus fuit, ut cum ab hora diei sexta usque ad quartamdecimam pugnavissent, Turcæ receptui canentes, & signo pacificationis sublato, priores pugnam desinerent; Arigesque missis ad Aloisium ex suis, qui salutem illi dicerent, magnumque atque fortem virum esse testarentur, pacem benivolentiamque cum illo iniit. Missi quadraginta milites ex iis, quos Janizaros appellant, suis in navibus interfectos esse Aloisio significaverunt. Ex Veneta interierunt quinque: vulnerati complures: in his præfectus

1497

Bernardus Ciconia Perucam piratam capit.

fectus quatuor vulneribus acceptis : neque tamen periit. In Punicis etiam littoribus Bernardus Ciconia ejusdem generis navibus a republica præfectus Perucam piratam ingenio magis quam viribus expugnavit. Erat uterque ad Tuneta in portu : atque ille navem onerariam permagnam habens, ut exirent Veneti, expectabat, illos in mari aggressurus: seque id conaturum, palam antea præ se tulerat, multa minaciter oblocutus. Interim Dalmatæ, qui sub imperio reipublicæ degebant, navem non magnam eundem in portum adducunt. Id ut est Ciconiæ nunciatum, nocte ex suis navibus homines complures in illam imponit, navesque aptari ad pugnam imperat. Ea re tametsi furtim fiebat, tamen a piratis animadversa, confestim Peruca relictis ob celeritatem anchoris e portu se se eripit. Ciconia illum cum triremibus sequitur : tranquillitateque oborta, remigum labore assecutus, oppugnansque cominus, ubi propter navis altitudinem nihil ferme virtute militum proficit, & suos facile vulnerari de superiore loco videt, fabros in navis scapham jubet descendere, eosque suæ puppis pluteis armamentisque contegens, ex piratæ navi stuppas inter tigna constipatas paulum sub aqua extrahere imperat. Ea re hostibus imprudentibus effecta, implenteque se navi aqua, Peruca illi deditur.

Andreas Lauretanus Petri Cantabri, piratæ, classem incendit.

Nostro autem in mari Andreas Lauredanus, navis onerariæ bellicæ a Senatu præfectus, magna vir virtute, cum intellexisset a Crotoniatis Petrum Cantabrum piratam recipi, qui reipublicæ hominibus damna intulisset, eumque ad Oricellam esse cum navibus longis quatuor, secum naviculas, quas appellant *Gripos*, quæ commeatum advexerant, duas ducens, eo proficiscitur: jactisque procul anchoris, noctem opperiens in suæ navis scaphis duabus atque in Gripis milites trecentos imposuit, imperans ut ante lucem egressi, turrim ipso in littore, qua in turri esse Cantabrum intellexerat, circunfunderentur, ne is effugere posset, eamque expugnare conarentur. Missi, quod iter erat longius, orto jam sole in littus descenderunt. Cantaber ubi naves advenientes e longinquo vidit, coa-

1497 ctis non suis modo, sed ejus etiam loci copiis equitatus & peditatus, quas Antonius Centilius, cujus erat in potestate castellum, ut ei præsidio essent, ad illum statim miserat, in eos impetum fecit. Veneti cum sex horas continenter pugnavissent, interfectis compluribus, vulneratis octoginta, Cantabroque ipso, omnes in fugam conjecerunt. fugientes loci castellum recipiens texit. Turri deinde expugnata, quique in ea erant propugnatoribus novem reste suspensis, castellum capere sunt aggressi. Biduo in ea oppugnatione consumpto, cum acerrime castellum defenderetur, murorum parte dejecta, vastato agro, tormentis hostium abductis, uno suorum tantummodo amisso, vulneratis perpaucis, piratæ classem incenderunt, ad navemque redierunt.

Armeniorum domus cum sacello Venetiis condita.

Superiori vero æstate Joannes Corvinus, Mathiæ regis Pannoniæ filius, per suum legatum Senatui significavit, cupere se se perpetuo amoris & benivolentiæ vinculo cum republica conjungi: itaque petere ut in civitatem & jus comitiorum reciperetur. quamobrem majoribus in comitiis civitas, & jus comitiorum ei datum. Armenii quoque, qui Venetias venerant, tabellas testamentarias, Ziani Principis tempore ab homine Armenio confectas, ædis Marciæ procuratoribus ostenderunt: quibus tabellis domum in urbe demortui pecunia emere procuratores jubebantur, quam quidem domum Armenii ad urbem venientes incolerent: eamque postea domum cum sacello emptam ad Juliani fuisse in laternarum via, quæ tunc a procuratoribus locetur: itaque illam ipsam domum sibi restitui ex testamento petierunt. A procuratoribus intellecta eorum postulatione domus est Armeniis restituta, atque ab iis incoli cœpta. Ipsi a civitate comiter & liberaliter accepti, gens tam longinqua, urbi amico spectaculo fuerunt.

1498 *Ludovicus Sfortia Lucensibus insidiatur.*

Vere autem insequentis anni jam medio, Ludovicus regni ac dominationis ingenio & natura cupidissimus, ejusque rei magnopere impatiens, quod videbat Pisarum civitatem multo reipublicæ amiciorem esse, magisque tribuere, quam illius vel benivolentiæ, vel fidei, Lucam

cam

cam oppidum suam in potestatem redigere malis artibus est conatus: quo facilius vel Pisas, si qua posset, occuparet ipse, suasque faceret, vel reipublicæ occupare illas cupienti, firmius obsisteret, municipio omnem ad copiam opportunissimo, & vicinitate conjunctissimo suæ ditioni adjecto, ad seque traducto. Itaque compositis, quas intendebat ei municipio insidiis, ire se Genuam simulat, ut Lucenses imparatos aggredi, tanquam alio properans, improviso possit. Sed in itinere dum esset, detecta proditione oppidani se communiunt. Potiundi oppidi occasione amissa Ludovicus, ne simulasse videretur, Genuam profectus est, ibique dies aliquot commoratus domum rediit. Senatus iis Ludovici artibus cognitis, cum in se plane uno positam omnem ejus belli rationem & constitutam videret, Græcos equites trecentos, qui in agro Patavino hyemaverant, Pisas mittere, prioribusque addere decrevit, militumque numerum duum millium statim imperare, qui Pisas mitterentur: tum legatum exercitui legere, qui Justiniano domum redire postulanti succederet. Lectus Thomas Zenus viæ se dedit. quæ intelligens Ludovicus, palam, ut etiam reipublicæ legatus exaudierit, *Ea quidem Senatusconsulta*, inquit, *quo spectent*, *video*: *volunt enim Patres Pisis potiri*: *sed eos eventus frustrabitur*, *nunquam enim potientur*.

1498

Inter hæc Carolus Galliæ rex moritur. Itaque accidit, ut cum Marcus Lipomanus reipublicæ legatus ab Ludovico peteret, uti Zeno cum Græcis equitibus Pisas eunti iter ad Apuanos Ligures pateret, Ludovicus nihil responderit; tum ipsi in Ludovici fines progressio itineris facultas permissa non fuerit. Senatus iis de rebus certior factus, reputansque id, quod erat, Ludovicum nihil sibi amplius a Carolo timentem, propter quod reipublicæ indigeret, spiritus sumpsisse, neque quidquam præterea in Pisani belli administratione reipublicæ concessurum illum existimans, ad Herculem misit, ut equitibus & legato reipublicæ per Mutinæ, Regiique Lepidi fines iter daret: qui quidem dedit. Ludovicus autem ea re cognita, tum

VIII. id. april. Caroli VIII. obitus.

1498 *Ludovicus XII. Gallorum rex.*

e Gallia certior factus Aloisium ducem Genabensium, qui in Galliæ regnum Carolo successerat, quem Galli Ludovicum appellabant, jam ad bellum in se se animum & cogitationem adjecisse, Senatui significavit, nihil se de itinere legato reipublicæ negavisse: illum potius perperam ipsius verba interpretatum: suos fines omni tempore Senatus exercitibus patuisse, neque unquam occlusos fore. quamobrem Zenus ipse per Ludovici fines, quod iter erat commodius, Pisas venit: cum tamen equites Pado jam trajecto per Herculis fines antea misisset. Florentini, qui omnino sæpe a Græcis equitibus male habiti eos pessime oderant, edictum proposuerunt, ne quis ex eis captivus duceretur, sed captus interficeretur. Ea intellecta re legatus Venetus edici contra jussit, idem sui milites facerent, neque ulli omnino ex hostium numero parcerent, sed omnes peræque interficerent. statimque in eorum fines Græcos equites educens, excursione introrsus facta, quoscunque in agris reperit, interfecit. qua re cognita, Florentini edicto publice rescisso ad morem belli pristinum redierunt. pauloque post Butrium magno impetu aggressi, scalisque ad murum positis, repulsi sunt a propugnatoribus detrimento parvo accepto.

Florentinorum clades.

Sed non parvo illis detrimento ea, quæ subsecuta est clades, fuit. Jacobus Savornianus turmæ equitum reipublicæ præfectus, adolescens impiger, cum suis equitibus centum, Græcis quatercentum, in hostium fines Populoniam versus e castris prædabundus proficiscitur: multisque millibus passuum confectis, ad castellum, quo in castello alumen proximis e secturis erutum incredibili dominorum lucro plurimarum nationum usui conficitur, accedens, oppidanos ad illum repellendum egressos fugat: ædificia, quæ pro portis sunt, incendit: alias in partes incursione facta, atque in ea biduo consumpto, magna cum pecudum & armentorum præda dum revertitur. Hostes de ea re certiores facti, omnibus copiis ad ea loca, quæ per illum iter facturum putabant, contenderunt. Alia ex parte Zenus legatus ob Jacobi longiorem moram

veri-

veritus ne hostes intellecta re in itinere illum aggrediantur, cum reliquo exercitu obviam Jacobo proficiscitur, præmisso tibicine, qui eum de suo adventu certiorem faciat. Hostes Jacobum nacti, impetum in eum faciunt. Interim tubicen celeritate usus, de legati adventu eum admonet. Ille id intelligens, hostium modo impressionem lente sustinere, etiam cedere interdum, deinde pugnam paulisper redintegrare. Id ubi aliquandiu facit, legatus advenit, hostes pugnantes a tergo repente aggreditur: tum Jacobus Græcique clamore sublato acerrime in eos invehuntur. quod ubi hostes viderunt, omnes perterriti fugere contenderunt. Interfecti ex iis plus ducenti: capti ex præfectis, Ranutii Martiani frater, Gallusque is, qui ob virtutem *bellator magnus* appellabatur, aliique complures: ex equitibus centum septuaginta, ex militibus quingenti: signa militaria quinque relata. Ranutius ipse toti exercitui præfectus, equo amisso fugiens, vix ægreque se in proximum oppidum contulit: reliqui aut idem in oppidum, aut in montes atque sylvas fugientes se abdiderunt. 1498

Paullus Vitellius Florentinorum imperator.

Florentini clade accepta, Paulo Vitellio, qui priore stipendio confecto ad gentiles suos, quibus cum Alexander bellum gerebat, in Romanum agrum se contulerat, imperium totius belli deferunt: Vitellotio ejus fratri præfecturam equitum tradunt. ii cum equitibus trecentis in eorum castra perceleriter veniunt. Catherina Forum Livii & Forum Cornelii obtinens, Ludovici fratris filia notha, mulier vidua, milites quater mille suis in oppidis atque finibus imperat magna celeritate adhibita. eos, quod nulla suberat causa cur imperarentur, Ludovici jussu cogi omnes homines existimaverunt, ut illos auxilio Florentinis mitteret. Ludovicus ipse Franciscum Mantuanorum principem, quem respublica missum fecerat, imperatorem suis copiis deligit, sub Maximiliani copiarum nomine. Iis intellectis rebus Senatusconsultum fit, ut equitum præfecti aliquot Ravennam mittantur: ut Vincentius Naldius Faventinus magna in oppidi finibus auctoritate ho-

1498 mines montanos cogat reipublicæ pecunia numero ad mille: ut Antonius Ordelafius Forolivienſis, cujus pater ejus oppidi regnum obtinuerat, quemque ipſum reſpublica complures in urbe annos enutrierat, Ravennam proficiſcatur, bellum Catherinæ, ni quieſcat, ſuorum factione reiquepublicæ opibus illaturus: ut Ferdinandus Herculis filius, quem Senatus in ſuam militiam adlegerat, & Joannes Ripa equitum præfectus, iter Piſas eveſtigio ſuſcipiant: ut Nicolaus Urſinus, Bernardinuſque Montonius ad Ollii fluminis ripas ſe ſe conferant.

Poſt hæc, propterea quod Ludovici legatus eo Senatuſconſulto intellecto inter Patres dixerat, res, quas vellent, alias cogitarent, unum modo, Piſas ſe tueri poſſe, ne cogitarent, neve in animum inducerent: adhibitis fœderatorum legatis Barbadicus Princeps eis oſtendit: *Quod bellum reſpublica in Florentinos Piſis tuendis ſuſcepiſſet, factum ſociis quidem omnibus conſentientibus, Ludovico autem magnopere hortante, ac belli æquam partem in ſe ſe recipiente: quantas eo bello impenſas Senatus fecerit, quantos exercitus eo miſerit, aluerit, quot triremes, naves, ignorare prorſus neminem. Maximilianum in Italiam adduxiſſe quidem & reliquos, ſed unius Ludovici cauſa, ut eſſet qui illum ab Carolo bellum ei primum omnium parante, pari auctoritate tueretur. eos tamen ſumptus omnes unum prope Senatum ſuſtinuiſſe, largiterque Maximiliano ſuppeditaviſſe. Annos eſſe elapſos duos, ex quo bellum initium habuerit: nunc autem, cum eo res perducta ſit, ut ſi, quam Piſarum civitati fidem Ludovicus dedit, etiam præſtet, illa ſuam libertatem facile retineat, eum non modo ſuas domum copias reduxiſſe, ſed hoſtes etiam Piſanorum fovere milite, pecunia, conſilio, rebus omnibus: ut qua ipſe perfidia volens lubenſque in Piſanos utitur, velit alios cogere, ut eandem perfidiam vel inviti exerceant. Is quoniam Senatui animus non eſt, ſcire eum cupere, quid ſibi his rebus Ludovicus poſtulet: nam ſi pacem agere deſtinat, pacis ei Senatum auctorem fore, dum in fide, quam Piſanis dedit, maneat: ſin bellum gerere mavult, bellum ei per*

Barbadici Principis oratio ad Sfortiæ oratores.

Sena-

Senatum non defuturum. earum duarum rerum pacis belli-que utra ei magis cordi est, ejus eligendæ sese potestatem illi facere. ipsos autem legatos non tam suæ orationis testes habuisse, quam ut si quid durius Ludovico acciderit, sciant memoriaque teneant jure id meritoque accidisse. 1498

Ea oratione habita, legatus Ludovici tempus se dixit sumere, dum quid ad illa respponderi Ludovicus velit, scire possit: neque tamen dubitare se jam nunc, quin auri libras quindecies millies Ludovicus habeat, quibus Florentini tanquam suis eo bello uti possint. paucisque post diebus literæ sunt ab Ludovico ad Patres datæ: *Mirari, sese quam ob causam ea Senatus mandata nunciari sibi jussisset, qui quidem non socius modo atque amicus, sed plane filius reipublicæ semper fuerit. æquissimum sibi videri, quam pecuniam Pisis tuendis civitas erogarit, eam pecuniam Senatui restitui. itaque si velint, cum reliquis fœderatis rationem Patres ineant, quonam id quidem modo agi commode conficique possit: se nihil ejus impediturum.* Iisdem diebus Decemviri Petro & Hjeronymo & Aloisio Bragadenis Andreæ filiis, propterea quod ii Nicolaum Georgium, rationibus publicis præfectum, in ejus ædibus dum alloquerentur, verbis arrogantioribus interjectis minis fuerant usi, jus comitiorum & magistratuum adipiscendorum facultatem annos decem interdixerunt: qui quidem ante id tempus nequeant restitui, nisi omnibus collegii sententiis ea lege absolvantur. Idem postea in Vincentio Barbaro servatum, quod is Dominico Lamberto magistratus *pacis* Scribæ maledixerit.

Sfortiæ responsio.

Florentini æstate ineunte per Catherinam, perque Ludovicum, qui eis pecuniam mutuo dederat, confirmati, novisque aucti copiis, militum reipublicæ non magnum numerum, qui Lunam, ut eorum locorum dominis præsidio essent, ab legato missi fuerant, cæde facta in fugam verterunt. Deinde, tametsi Senatus cum Petro Duodo altero legato Pisas profecto equitatum, qui sagittis utebatur, eodem misisset, tamen apud Cassinam magna caligine oborta, ita ut conspici non possent, maximam co-

Venetorum clades in Etruria.

1498 piarum omnium partem fuderunt, Joanne Gradonico, qui eis præerat, interfecto, captis compluribus: reliqui, Savornianus Tarsiasque qui erant Cassinæ, veriti ne interciperentur, tormentis abductis se se Pisas contulerunt, atque ad muros castris positis constiterunt. Iis intellectis rebus Senatus exercitu restaurando Guidum Ubaldum Metaurensium ducem suam in militiam adscivit, cui stipendium esset in equites cataphractos ducentos, levis armaturæ centum, auri libræ annuæ centum septuaginta. Petrum autem Marcellum legatum declaravit, qui Urbinum accurreret, ut Guido Ubaldo præsto esset, militesque mille in ejus finibus conscriberet. Tum, quod Petrus Medices Patribus significaverat, quoniam Ursini propinqui sui pacem cum Alexandro fecissent, si ei pecunia in stipendium subministretur, illos se omnes, quocunque opus esset, adducturum: Senatus ea de causa Petro Medici pecuniam decrevit, equitesque Græcos, qui æstiva in agro Taurisano habebant, quique tum e Græcia venerant, in Flaminiam mittendos censuit, ut alio itinere Pisas contenderent: nam per Ludovici fines unum modo militem, aut omnino nuncium eo Patres mittere non poterant: quando is & itinera clauserat, & omnes tabellarios excutiebat atque intercipiebat, ne Senatus certior illis de rebus fieret. itaque nihil jam novi Pisis afferebatur, compluresque dies magna earum rerum ignoratio Senatum tenuit. Emanavit tamen hoc, Florentinos cum Genuensibus Ludovico procurante fœdus percussisse, quo ex fœdere Genuenses littora Florentinorum ab reipublicæ classibus tuta reddere tenerentur. Neque multo post eorum magistratus Marco Beatiano, quem antea Senatus Genuam miserat, asperioribus verbis denunciavit; se nunquam passuros, ut in reipublicæ imperium Pisæ redigantur. cui Beatianus respondit, *Minus injuste eos & Ludovicum facturos, si semel injurii in rempublicam fierent, fœderum & societatis, quam Diis hominibusque testibus sanxissent, læsæ atque violatæ nomine: nunc illos dupliciter peccare atque delinquere: semel in eo, quod infi-*

deli-

delitate se polluunt: iterum autem propterea, quia rempublicam ambitionis insimulant, quæ profecto nunquam Pisas sui juris facere concupivit, sed tantum libertati restituere, quemadmodum se facturam una cum ipsis initio spopondisset.

1498

His igitur atque aliis unius Ludovici artibus (nunquam enim quiescebat) cum suum magnopere Florentini exercitum autumni mensibus amplificavissent, reipublicæ autem copiæ multis essent partibus attenuatæ, Paulo imperatore Butrium aggressi per deditionem oppidum capiunt: eo tamen ita capto, omnibus tormentorum magistris, ne amplius exercere artem possent, manus dexteras præciderunt, suaque cujusque collo appensa eos dimiserunt. quorum pars ad urbem veniens se se Patribus commendavit. Patres quoad viverent, stipendium singulis cum vacatione omnium munerum tribuerunt. illi manibus ferreis fabrefactis se ad artem redituros, & reipublicæ usui futuros, suasque injurias, si Pisas remittantur, vindicaturos, fidem Senatui fecerunt. Auxit Patrum curam exercitus instaurandi Butrium captum: itaque Baliones, familiam Perusinam magnopere militarem, antiqua necessitudine cum Ursina Romanorum gente consociatam atque conjunctam, equites cataphractos centum quinquaginta pollicentem, Senatus conduxit, qui per suos fines & Senarum agrum Pisas proficiscerentur. Eo tempore Petrus Medices cum se viæ dare vellet, ut in fines Florentinorum contenderet, in febrim incidens substitit. Interim Paulus omni cum exercitu ad Pisanum Vicum castra posuit, oppugnandi oppidi causa: quod cum plures dies tormentis percussisset, atque ad muros milites adduxisset, sæpe cum clade repulsus, oppidanis acerrime propugnantibus, tandem oppidum per deditionem capit. Ejus oppugnationis tempore accidit, ut Veneti quoque castellum Pisanorum, in hostium potestatem redactum, in quo erant milites ducenti quinquaginta, noctu aggressi uno impetu expugnaverint. quo successu incitati, paulo post ad castellum Pisano Vico proximum item noctu

Florentinorum crudelitas in captivos.

Rerum Venetarum in Etruria fortuna varia.

cum

1498 cum accessissent, re per exploratores significata, repulsi à propugnatoribus, tum in reditu ab hostibus intercepti, magnam cladem acceperunt. Vico capto & clade accepta Senatus censuit, uti Perusiæ milites conscriberentur numero ad duo millia: &, quod Senarum civitas per suos fines iter reipublicæ copiis non dabat, Petrum Medicem Guidumque Ubaldum in Flaminiam vocavit, ut per Faventinorum fines in hostium agrum irrumperent. ea enim de causa cum ad eos Jacobum Venerium legatum misisset, civitas concilio convocato, reipublicæ copias sententiis prope omnibus recipiendas censuerat. Itaque etiam Hestori puero pœnitentia ducto, quod se per suos malis artibus a republica distrahi permisisset, pristinum Senatus locum gratiæ restituit, cum reliquis stipendii veteris, novo stipendio tradito.

Hostes interea Pisanum Vicum, quem quidem murorum parte magna tormentis nudaverant, restituunt. Veneti se in Pisarum suburbiis vallo cinxerunt. Librafactæ autem in colle, qui e regione oppidi est, castello excitato, classiariisque septuaginta cum tormentis introductis munierunt. quæ tamen eis cura studiumque haud multum contra Pauli artes profuit: nam cum illi Librafactæ copiis omnibus profecto, diesque complures castellum oppugnanti parum usui cætera fuissent, cuniculis partem muri sustulit, submissisque per ruinas militibus, non tamen sine cæde, castello est potitus. Eo capto, Librafactæ jam & ipsum tormentis murorum parte nudatum, tridui spatio ad deliberationem sumpto se dedidit. Rebus apud Pisas in adversum reipublicæ labentibus, & Paulo nihil eorum, quæ ex usu esse possent, prætermittente, Senatus decrevit, ut Guidus Ubaldus, Petrus Medices, per Faventinorum fines Maratam Crispinumque municipia natura magis quam artificio communita, quæ prima eo latere in hostium sunt finibus, aggrederentur, ut illis expugnatis, aditus in agrum Florentinorum eis pateret. Itaque tormenta ad muros dejiciendos Ravennam Patres miserunt, quæ eo supportarentur: Joannemque Paulum

Gra-

Gradonicum & in Ubaldi exercitu quæstorem, & Græcis equitibus, quos ei præsto esse jusserant, præfectum legerunt. Julianus autem Medices Petri frater, cum Faventiam prior venisset, Maratam profectus ab oppidanis libentissimis recipitur. Laurentii enim recordatione, magni clarissimique viri, eorumque municipio amicissimi, qui civitatis principatum multos annos obtinuerat, permoveri se se dixerunt, ut quam benivolentiam patri, si viveret, se debere sentiebant, filio præstarent. Maratæ arx summo in colle posita militibus referta se se tenuit. Interim Bartholomæus Livianus ex Ursina Romanorum gente in Medicum partibus homo paratissimus, Faventiam & ipse cum equitatus parte præmissus, milites centum quinquaginta, quos in Ferrariensium finibus Catherina scripserat, atque ad se venire jusserat, in itinere aggressus omnes cepit, armisque exuit. Petrus medio inter Maratam Faventiamque spatio, ne commeatus intercludi eis posset, Guido Ubaldo relicto, suis cum equitibus militibusque mille jugum, quod Maratæ arci imminet, capit: tormentisque in eo jugo positis, muros dejicere aggreditur. Iis vallo portæ diruto, legatus qui in arce erat sibi veritus, ac domum clam recurrens, ejus capiendæ occasionem hostibus utique dedisset, si ejus fuga cognosci potuisset. Ille vero ad arcem defendendam, quæ maximo momento ipsorum rebus esset, civitatem incitans, majoris etiam præsidii celeriter eodem submittendi causam præbuit. qua re effectum est, ut tametsi in ea oppugnatione complures dies exercitus reipublicæ consumpsisset, arx tamen capi non potuerit, quoad Joanne Francisco Severinate Gaspareque ejus fratre cum exercitu ab Ludovico Forum Livii missis, ut una cum Florentinorum conjuncti copiis in Ubaldum impetum facerent, Petrus & Julianus oppugnationem relinquere coacti se se Ubaldo adjunxerunt. Baliones tardius profecti Ravennæ constiterunt.

1498

Itaque cum in magna consiliorum inopia Patres versarentur, Paulo modis omnibus Pisanas res urgente, no-

vo

1498

Francisci Gonzagæ levitas.

vo exercitu reipublicæ nihil proficiente, Franciſcus Mantuanus Senatui ſe obtulit, ſi ei priſtinum locum gratiæ reſtituat, illi præſto celeriter futurum, veteremque ſuam fidem magno cum reipublicæ uſu tam dubiis temporibus præſtaturum. Re a Patribus agitata, Decemviri priore judicio in Franciſcum reſciſſo, ac lege miſſionis antiquata, Senatui permiſerunt, uti de eo, quod ſibi e republica videretur eſſe, id ſtatueret. Eo cognito Decemvirum decreto, Franciſcus equites levis armaturæ ſeptuaginta, quos ad Catherinam miſerat, ſtatim revocavit, & Ravennæ juſſit eſſe reipublicæ obtemperaturos: & Joannem fratrem ad urbem miſit actum Patribus gratias, tum ut militiæ conditionem a Senatu acciperet. Senatus Franciſco equites cataphractos ducentos quinquaginta, Joanni centum attribuit: qui ſi numerus in tempore expleri ab illis non poſſet, binos equites ſagittarios unius cataphracti loco uterque eorum conficeret: ſtatuitque ut ex reliquo equitatu reipublicæ tot ad hos cum præfectis adjungerentur, ut eſſent omnes octingenti, quos Franciſcus ſecum adduceret. itemque ut milites ter mille magiſtratus Tauriſani, Vicetini, Veronenſes, Brixiani, Bergomates celeriter conſcriberent, qui Franciſco traderentur, ut Piſas vel invitis iis, per quorum fines iter eſſet faciendum, pervenire poſſet: legatumque ei Nicolaum Fuſcarenum declaravit. Senatuſconſulto accepto Franciſcus eveſtigio ad urbem venit, Principiſque pedibus prope advolutus, tempus dixit ſibi exoptatiſſimum veniſſe, ut fidem ſtudiumque in illum ſuum, atque amorem erga rempublicam, quem a puero ſuſceptum conſtantiſſime ſemper coluiſſet, improborum eorundemque invidorum hominum maledictis offuſum & interpellatum, Senatui probaret. Patres ei libras auri centum in ſtipendii partem numerari ſtatim juſſerunt, quibus decem dono datæ adjungerentur. Iis Piſas rebus celeriter perlatis, civitas animos jam prope infractos confirmavit, ſpemque cepit fore, ut hoſtes non diutiſſimam ex recenti victoria lætitiam eſſent habituri: ſe ſeque ad omnem oppugnationem ſuſtinendam,

dum

duum auxilia instituta adducerentur, comparavit. Neque 1498 tamen ea porro fama deterreri Joannes Bentivolus satis potuit, ut per suos vellet fines exercitui reipublicæ Senatu postulante iter dare: quod diceret, sibi apertissime Ludovicum denunciavisse, si id faceret, exules se Bononiam reducturum, atque illum principatu oppidoque ejecturum: tanta tamque atrox in rempublicam æmulatio, tam aversa a bonis moribus cupiditas ejus mentem atque animum occupaverat.

Sed fuit ea plaga levior: vel enim vi contendere Joannes noluisset, vel copiis multo majoribus exercituque firmiore per Faventinos in hostiles iri fines atque irrumpi potuisset. illa gravis, quod statim Franciscum a suscepti cura muneris novis pollicitationibus Ludovicus avertit: misso enim ab Senatu Mantuam legato, cum ad profectionem suscipiendam admoneretur, quod reliquæ copiæ jam convenissent; nolle se dixit proficisci, propterea quod ab Ludovico meliores ei conditiones proponerentur: quibus quidem conditionibus se addixisset, quoniam Patres, quo se nomine appellarent, nihil dum deliberavissent. itaque libras auri nonnaginta ex centum, quas in urbe acceperat, Nicolao restituit: decem, quæ essent reliquæ, se dixit reipublicæ militibus adnumeravisse. Conditiones autem erant hujusmodi. Maximilianus bello in Italia gerendo suis illum copiis imperatorem declaraverat: Ludovicus item suis: Florentini præfectum ipsorum loco. equitatus utriusque muneris magnus ei numerus ab singulis attributus. itaque numi etiam eo nomine missi, sed a Ludovico tantum. Maximilianus enim suam modo unius auctoritatem in commune proponebat, pecuniæ nihil conferebat. Florentini propter belli diuturnitatem, quas afferrent, non habebant. Additum etiam conditionibus, ut si bellum in reipublicæ finibus geratur, quidquid agri, quidquid oppidorum in regum Mantuanorum ditione aliquando fuisset, quod nunc Veneti possideant, id omne Francisco restitueretur. quibus intellectis rebus legatus a Senatu jussus domum rediit. Neque multo post Joannes

Fran-

1498 Francisci frater se ad urbem contulit, velleque reipublicæ stipendium facere Patribus confirmavit. Patres eum missum fecerunt.

Verum enim vero cum antea de Francisco restituendo Patres agerent, Senatus decrevit, uti is exercitus, qui Marata se receperat, Antonium Ordelafium in Fori Livii regnum induceret, expulsa Catherina, quæ Florentinis auxilia in rempublicam miserat. Id cum propter municipum in fœminam impudicam & crudelem odium, tum pro Antonii factione posse ad exitum perduci Patres existimaverunt: sed provisis ad eam oppugnationem iis rebus, quarum rerum excitus indigeret, nova occasio Patribus oblata, Senatum a sententia removit. Est in Apennino Metaurensium proximum finibus castellum Sollianum, cujus castelli ager ad Florentinorum fines pertingit: id castellum Rambertus Malatesta obtinebat. Is igitur Rambertus ad Petrum Medicem veniens ei ostendit, posse Venetos per fines suos in hostium, qui sibi finitimi essent, agrum atque vicos penetrare nullo prohibente. facillimum esse docet, propterea quod nemo id cogitet, nemo vereatur, hostes eo ab latere imparatos adoriri, magnumque iis terrorem incutere, magnam perniciem inferre, antequam occurri ab eis possit. cupere se se in reipublicæ fidem recipi: non sine reipublicæ usu futurum demonstrat, si recipiatur. Medices explorato ab eo itinere, reliquisque rebus cognitis ad urbem celeriter venit, Patribusque rem denunciat. Patres Rambertum in reipublicæ fidem recipiunt, stipe annua quinis auri libris ei constituta. Reverso in castra Medice, reliquisque rebus a legato ducibusque constitutis, Livianus, cui quidem & item Carolo Ursino Virginii filio Senatus præfecturam equitum tradiderat, ad eam rem tentandam deligitur. Is itaque Livianus castris, quæ in Foroliviensi erant, magno silentio profectus cum equitibus levis armaturæ ducentis quinquaginta, militibus octingentis, per Cesenæ agrum & Solliani fines noctu itinere confecto, ante lucem ad fanum Camaldulense, quod est in valle angusta magnis

gnis

gnis montibus circundata, dum sacerdotes nocturnas preces facerent, pervenit: vocatisque qui portas aperirent, esse se reipublicæ Florentinæ milites, qui ad imperatorem mitterentur; patefactis portis fano capto, &, quoniam arcis vicem turri præalta parietibusque solidis præbebat, præsidio in eo collocato, ac refectis cibo potuque militibus, Bibienam oppidum eadem usus celeritate contendit: præmissisque paucis equitibus Leonis nomen antiqua eorum appellatione conclamantibus (ea est enim significatio Florentinæ civitatis, quæ voce accipitur, & redditur) magistratum itemque arcis præfectum ad speciem imperatoris jussu ad se vocatos retinuit, oppidumque cepit: statimque ad Marcellum, qui rem ei nunciarent, atque ut ocyssime cum reliquo exercitu subsequi contenderet, hortarentur, misit. Legatus Carolum Ursinum & Baliones, qui ad eum aliquando tandem venerant, auxilio ad Livianum jussit præcurrere. Ille interim aliud ad castellum profectus, eo capto, Popium venit celebre municipium, & sibi jam exemplo Bibienensium cavens: quod quidem ad municipium, insidiis cognitis, Florentini milites ducentos cum legato & stipendio miserant: sed eos Livianus ex itinere congressus fudit interfectis captisque compluribus: parumque abfuit, quin legatus caperetur, stipendiumque interciperetur. Popio deinde per imperatorem Paulum militibus sexcentis intromissis confirmato, Carolus Balionesque adveniunt.

Guidus Ubaldus recenso exercitu, in quo erat Hannibal Bentivolus a Senatu in reipublicæ militiam separatim antea sublectus, itineri se dedit. Livianus auxilio submisso castella hostium quatuor, quorum in uno erant milites ducenti, Popio circunfusa vi cepit. Venerat autem Popium cum militibus ducentis, etiam Populoniam obtinens. Guidus Ubaldus eo in itinere tardior, quam cogitaverat, fuit, propterea quod milites ad duo millia singillatim fugientes eum reliquerant, Hannibale furtim, ut id facerent, per suos cohortante, sub non dati in tempore stipendii querela. ejus enim fugæ initium ab iis

1498 qui cum illo venerant, factum, legatus postea quærendo reperit: tum illos ipsos, qui aufugerant, prope omnes ex Bononiensibus fuisse cognovit. quin etiam Hannibalis equites clam se quotidie castris atque turmis subtrahebant. Jamque Gaspar Severinas cum equitibus a Ludovico missus ad ea loca pervenerat, Ranutiusque una cum illo Martianus: cui, uti Venetis occurreret, Florentini mandaverant. etiam libræ auri centum Florentiam a Ludovico missæ, magno eis usui ad celeritatem, cujus res magnopere indigebat, adhibendam fuerunt. Livianus aliud castellum cepit, vulnere in facie accepto, ac diripuit. Atque illis ipsis diebus (hyems autem jam advenerat) milites ter mille, qui Francisco attribui debuerant, Ravennam sunt, ut ad Marcellum contenderent, missi.

Pisarum oppugnatio.

Dum hæc sic administrantur, Paulus ad Pisas castris positis verberare muros tormentis cœpit. Id cum parum propter murorum firmitudinem processisset, crates in latitudinem quoquoversus pedum denum, in altitudinem senum, inter se conjunctas noctu muris admovit, terraque injecta milites uti murum suffoderent tecti cratibus imperavit. Pisani autem, cum in muro consistendi propter tela multitudinemque hostium potestas esset nulli, fossam intra muros latam atque altam duxerunt, castellisque muniemunt. Paulus turrim oppidi muro conjunctam dejicit: ea dejecta per ruinas militibus introire jussis, ubi fossam esse objectam, & Pisanos in aggere circumjectos hostes operiri, ut in fossa telis atque ignibus eos conficerent, & magnum irrumpentibus instare periculum cognovit, receptui cani jussit: paucisque post diebus in hostium captis ab se castellis præsidio relicto, castra movit, ut in Clusentinos saltus contra Medices Livianumque contenderet. Pisanis obsidione liberatis, Græci equites portis emissi castellum Calcem, dejecto Pauli præsidio, expugnatum diripuerunt. Classis præfectus, qui Pauli obsidionem una cum reliquis sustinuerat, cum classiariis egressus, eosdem Græcos equites secum ducens castellum ad Pontem stagni ei appositum itineri, quod Triturrita Pisas

sas ducit, magna ipsum opportunitate tormentis concus- 1498
sum ad deditionem compulit, agrumque Pisanum eo ab
latere satis patentem ad sementes faciendas civitati colo-
nisque restituit. Neque multo post iidem Græci equites,
quod intellexerant in Populoniæ fines Clusentinos homi-
nes, ut primum exercitus reipublicæ ad ea loca venerit,
sua, quæ potuerant, armenta compulisse, eo celeriter
profecti ingentem inde prædam abduxerunt. deinde Vo-
laterranum percurrentes agrum, præda onusti Pisas redie-
runt. Paucis autem post diebus Tarsias una cum Valerio
quæstore & præfectis militum equitumque Pisis egressus,
itinere in fines hostium medio fere inter Pisas Floren-
tiamque spatio ad castellum Montopolim noctu confecto
oppugnare portas cœpit. Eæ cum ab oppidanis, qui cla-
moribus interea exciti undique convenerant, portæ defen-
derentur, Tarsias ad aliam castelli partem, quæ quod ab
eo latere nihil timebatur, propugnatoribus vacua tum
quidem erat, milites tacite atque celeriter misit. horum
audacissimi atque levissimi murum per hastas sublevati
conscenderunt, aliosque ut conscenderent adjuverunt. in-
tromissi portas aperuerunt: ita oppidum captum ac di-
reptum est, nuptiarum apparatu, quas erant illo die op-
pidani celebraturi, prædæ militum atque direptui addito.

Ubaldus cum ad fanum Camaldulense pervenisset, quod
quidem fanum ejecto Liviani præsidio ejus regionis homi-
nes recuperaverant, prælio aggressus portas irrumpere non
potuit: itaque discedens, Popiumque versus ducens,
Græcos equites, ut præcurrerent, dimisit. Ii milites ho-
stium centum, qui molas frumentarias Popianorum muris
propugnaculisque communitas tormentis circum dispositis
custodiebant, aquula trajecta in fugam verterunt: quo-
rum major pars tum cæsa, tum capta, tormentaque in-
censis ædificiis abducta. Id Populoniam obtinens cum in-
tellexisset, ne intercluderetur, Popio relicto discessit.
Ubaldus Bibienam profectus, tormenta quibus Popiano-
rum muros dejiceret, a senatu missa expectare constitue-
rat: sed ea propter nives, quarum magna vis itinera im-

1498 peditissima reddiderat, adduci non potuerunt, exceptis levioribus minoribusque aliquot, quæ tamen ipsa vix ægreque sunt perducta. quibus cum nihilo secius Livianus castellum Orniam obsidens, cui castello milites erant ducenti præsidio, brevi spatio cepit. Eo digressus ad castellum Qualianum castra posuit. oppidani casu Orniensium permoti se celeriter dediderunt. itaque duobus captis castellis, cum pluviæ continentes omnia itinera illuvie fœdavissent, Bibienam rediit. Tædet me ejus belli leviora consectari: quis enim legat sine fastidio singula, præsertim si ad rerum exitus, ut plerunque fit, tantummodo properet? sed mihi facile veniam omnes homines daturos puto, cum scierint illud me assequi hoc scribendi labore vel cum primis cupere, ne cui videar publice gesta meorum civium, quæ nihil habeant dignitatis, silentio dissimulavisse.

Hostibus post hæc propter Pauli adventum ad se se (jam enim is in Clusentinos fines venerat) magnopere confirmatis, in Veneto exercitu de ducendo bello ducibus diversa sentientibus, Senatus anni exitu decrevit, uti Ubaldus cum parte copiarum legatoque Bibienæ in hybernis se contineret, reliquam Livianus partem ad Averniam hybernorum causa deduceret. Is abest vicus a Bibiena septem millia passuum, monti vastæ crepidinis impositus, Francisci in deorum numerum recepti mora atque domicilio celeber. Tum ut militum duo millia in Ubaldi finibus conscriberentur, ad eosque mitterentur præsidii hybernorum causa, eodem Senatusconsulto constitutum. Liviano etiam, propterea quod equites illius octoginta Orniæ præsidio relicti, ab hostibus furtim introductis capti fuerant, pecunia est amissis sarciendis a Senatu dono tradita. Ante autem quam hæc ita fierent, Ramberti suasu, qui diceret, si sibi exercitus tribuatur, in Vallem stagni sibi finitimam, quæ in Florentinis esset finibus, se irrupturum; qua capta priorem ad exercitum & commeatus supportari, & copiæ submitti facile possent; Brixia equites cum præfectis septem evocatos, Joannem Paulum Gradonicum cum Græcis, quibus præerat, equitibus,

Avernia vicus & mons.

bus, & militum non magno numero Ravenna profectum Senatus eo mittendos censuit. Ii Ramberto duce usi, vallemque ingressi, castellis hostium quatuor captis, aliud castellum, quod erat communitius, tormentis levioribus adorti, Cyriacum præfectum virum fortem cum militibus sexcentis egressum prælio commisso in fugam conjecerunt: Turcam centurionem cum plerisque occiderunt, castellumque ceperunt. neque tamen is exercitus propter nives impeditaque itinera ulli præterea usui reipublicæ fuit. Gradonicus etiam adversa valetudine implicitus, Ravennam, deinde ad urbem rediit. 1498

Anno autem insequente vix inito, ex Caroli Ursini turma complures, qui nondum in hyberna convenerant, sunt cum castello, in quo erant, capti: captus etiam a Gaspare Severinate legati scriba Marcelli, ex Ubaldi finibus cum stipendio & commeatu & militibus quatercentis, Græcis equitibus ducentis, Bibienam se se conferens; in quos quidem Severinas difficillimis in jugis de superiore loco impetum fecerat. pauloque post cum equites circiter quingenti a Guido Ubaldo in ejus fines propter commeatus inopiam missi per angusta loca iter facerent, ab hostibus intercepti sunt, magnumque iis detrimentum est illatum: quorum plerique fuga capta itinerum ignoratione in manus hostium montanorum hominum pervenerunt. His acceptis incommodis, Senatus Nicolaum Ursinum paulo ante ab se stipendio auctum, cum equitibus gravioris leviorisque armaturæ octingentis, militibus quot contrahi & conscribi possent, commeatu, quem oporteat, Bibienam submittendum Ubaldi auxilio censuit. Ejus quoque uxor per se se & milites, & commeatus, quos ad virum mitteret, comparavit: sed is valetudine tentatus, ab hostium ducibus cum peteret, uti medico ad se venienti iter darent, nihil impetravit: sibi autem paulo post morbo ingravescente domum redire cupienti, uti darent, impetravit: itaque cum paucis suum in regnum discessit. 1499

Ad hæc intentis Patribus cum nunciis esset crebriori- 1498

1498

Turcarum regis apparatus in Venetos.

bus allatum, a Turcarum rege classem non spernendam comparari, Andream Zancanium Senatus legatum ad illum misit. Causa mittendi fuit, quod timebat Bajasetem in rempublicam cum aliis de causis incensum, tum propterea quod Nicolaus Pisaurus classis legatus navem onerariam unius ex regis ducibus, quos illi *Bassas* appellant, æstatis exitu in Aegeo depresserat, bellum facere Venetis instituisse. Ea res autem sic acciderat: Dum Nicolaus apud Mitylenem cum triremibus quatuor iter faceret, & navi onerariæ bellicæ militibus, tormentis, reliquisque rebus omnibus ad pugnandum idoneis instructissimæ amphorarum plus trecentarum, quam vento ferri viderat, appropinquavisset: vela uti demitterent, vectores admonuit. illi autem non vela modo non demiserunt, sed pilis ferreis tormentis emissis Nicolai præfectum interfecerunt, ac nonnullos ex remigibus sagittis celeriter conjectis vulneraverunt. Quod ubi fieri Nicolaus vidit, arma suis uti caperent imperavit, atque in navem Thraciam impetu facto, eam expugnavit, cumque omnibus qui pugnæ superfuerant, depressit. Erant ea in navi homines circiter ducenti quinquaginta. Zancanius Byzantium profectus magnum quidem classis apparatum institutum cognovit: a rege tamen nullo ostenso in rempublicam offensi animi indicio, liberaliter est acceptus. qui cum reipublicæ bellum facere decrevisset, existimans, propterea quod ei Ludovicus receperat eodem se tempore bellum in Gallia reipublicæ illaturum, hostibus eo ab latere occupatis omnia sibi prospere atque feliciter cessura: ut magis Venetos eluderet, fœdus quidem cum Zancanio renovavit: sed fœderis capita latinis scripta literis ei dedit. Est autem in eorum legibus, ut quæ suæ linguæ verbis scripta non sunt, ea præstari non sit necesse. Erat tum Byzantii civis Venetus Andreas Grittus, qui mercaturam ea in urbe annos complures exercuerat; vir faciei elegantia, corporisque pulchritudine, qua inter Venetos suæ tempestatis omnes facile præstitit, & morum gravitate ac liberalitate insignis, eique nationi apprime

atque

atque magnopere charus. is, quod omnia Turcarum instituta callebat, ea de re Zancanium admonuit, atque uti fœdus verbis Thraciis conscriptum haberet, pro sua in patriam charitate illum est hortatus. Zancanius re tentata cum nihil efficere potuisset, cum fœdere latinis scripto literis ad urbem rediit: neve nihil videretur attulisse, id quod ab Grittu ea de re Byzantii accepisset, Senatui reticuit. 1498

Ea fœderis tam propensa renovatio magis etiam suspensos Patres fecerat, existimantes ea de causa regem sua consilia suppressisse, ut eos imparatos atque inermes adoriretur, præsertim quod missæ ad illum a Ludovico atque a Florentinis communi consensu paulo ante legationes multa de Senatu questæ, nihil eorum quæ regis animum in rempublicam inflammare possent, prætermiserunt. Quamobrem ut muniti ad omnes casus essent, Senatus decrevit, uti naves onerariæ bellicæ tres confestim ornarentur, eisque præfectus legeretur: lectusque est Aloisius Marcellus: uti navis item onereria magna, quam Sebastianus Marcellus ædificari sibi curaverat, quæque Naupliæ tunc erat, armaretur, classique adjungeretur: literæque ad illum publice datæ, ut Corcyram navem adduceret: uti naves triremes triginta deducerentur: quarum navium decem ipsa in urbe, totidem Cretæ, sex in Apulia, quatuor in Illyrico magistratus Veneti remigibus atque militibus instruerent. pauloque post decem aliæ triginta prioribus sunt additæ. At Aloisio rege Galliæ salutato, uti supra dictum est, legati sunt ad eum ire jussi tres gratulatum reipublicæ nomine, Antonius Lauredanus, Nicolaus Michaeles, Hjeronymus Georgius. Missæ deinde ab Senatu regi dono aquilæ in Creta insula captæ sexaginta ex earum genere, quibus in aucupio reges uti consueverunt: pellesque pretiosiores canis ab summo inter nigrum colorem consperſæ ducentæ: quæ ille munera vultu lætissimo accepit, egitque de iis Senatui gratias apud legatos, cum jam ii ad illum pervenissent. Sed ea dum ad regem legatio proficiscitur, Triultius, qui se

1498 Astæ cum equitatu continuerat; Bretolam oppidum, quod quidem illis in finibus fratres duo in Ludovici fidem recepti obtinebant, capit. Ludovicus per legatum ea de re certiores Patres facit, eorumque consilium exquirit. Patres molesta sibi esse, quæ intellexissent, legato responderunt: *Belli enim initium se se factum videre: ita se tamen Ludovici prudentia confidere, ut omnibus illum incommodis remedia celeriter adhibiturum esse non dubitent; præsertim cum is tantum auri possideat, quantum paulo ante ipsemet ejus legatus exploratum sibi esse palam dixerit*. Legatis in Galliam profectis rex proposuit, constitutum sibi esse; Mediolani regnum, quod sibi hæreditatis jure deberetur, ab Ludovico armis repetere: cupere se rempublicam ejus belli sociam habere. Illi se ad Senatum ea de re literas daturos dixerunt, eique, quod Senatus jussisset, renunciaturos. Illis autem in literis legati adscripserunt, nihil prætermittere Ludovicum, per amicos regios orando, pollicendo, ut se in Regis amicitiam insinuet. Patres, re complures dies agitata, tametsi viderent periculosum esse, maximum amplissimumque regem sibi finitimum in Italiam adducere, tamen, propterea quod existimabant neminem eo in regno perniciosiorem civitati esse posse, quam is erat, quem permultos annos habuissent; verebanturque, si regis amicitiam repudiarent, ne se is cum Ludovico in reipublicæ fraudem conjungeret, quam certe societatem Ludovicus nullis non conditionibus esset accepturus, ut bellum ab se averteret: ei rei animum adhibuerunt. Accedebat ad superiores causas etiam hæc, quod nonnihil recentes ac perpetuæ in rempublicam Ludovici contumeliæ, oblata prope a Diis immortalibus facultate, civium animos ad vindictam expetendam incitabant. nonnullos etiam augendi fines imperii cupiditas, justo præsertim nomine, justisque de caussis, incendebat: ut sunt plerumque homines natura proclinati ad ea propaganda, quæ possident. Itaque literas ad legatos dant: regi respondeant, secum eo consensuros, bellumque una suscepturos atque gesturos, modo is

Fœdus cum Ludovico XII. Galliæ rege, sancitum.

ipso-

ipsorum ditionem tutam ab se atque tectam velit esse. 1498
Ab legatis quærenti regi quanam id ratione vellent fieri, quodve septum suis finibus aut propugnaculum exposcerent: responderunt, si Cremonam oppidum reipublicæ concesserit, cum eo agro finibusque omnibus, qui citra flumen Abduam sint, tutos se fore existimaturos. Tum rex concessurum quidem se reipublicæ eam, quam peterent ex Ludovici regno partem, recepit; quam quidem sciret esse totius regni optimam atque opulentissimam, Lecco tantummodo excepto, de quo nulli cedere statuerat: (id est municipium in læva Abduæ e lacu Lario exeuntis ripa) petere autem & ipsum pro iis rebus ab republica equites in id bellum septies mille, milites sex mille, auri libras mille: ea sibi datum iri si polliceantur, fœdus se cum illis initurum. His intellectis regis postulatis, Senatus legatis rescripsit, se se milites equitesque, quot rex peteret, in commune adducturos: de pecunia nihil polliceri; cum propterea quod tribus gerendis nullo interjecto temporis spatio bellis, Gallico, Neapolitano, Pisano, grandem pecuniam insumpsissent: tum etiam quia in id, quod ab Turcarum rege in præsentia bellum reipublicæ immineat; cujus rei fama certioribus in dies nunciis jam percrebruerat; ad classem comparandam satis superque civitas muneris atque oneris esset habitura. Ea rex cum intellexisset, in alium diem re dilata, ubi ea dies venit, pecuniam nisi dent, nihil se de fœdere acturum legatis renunciavit. Id ea causa fiebat, quod erant nonnulli magna apud illum Galli homines auctoritate, qui Ludovici rebus favebant: ii cum palam regi obsistere, ne bellum susciperet, non auderent, existimarent autem Venetos ad conditionem dandæ regi pecuniæ non descensuros, in eo illum ut perseveraret, hortabantur. nonnulli etiam fingi a Venetis, quæ de rege Thracio nunciarent, dictitabant. Accidit autem, ut dum hæc agitarentur, literæ ab Rhodiorum magistratu ad regem venerint, quibus rex literis certior fiebat, Bajasetem classem ingentem comparare, atque in ea cura dies

1498 atque noctes versari, ut quam posset maximam atque ornatissimam educeret. Ea intellecta se, Venetos nihil fingere ubi rex vidit, quinto idus februarias nulla pecuniæ 1499 mentione habita, iis quibus dictum est legibus fœdus in omne tempus cum legatis percussit; ea etiam conditione fœderi addita, ut si quo rex tempore in Italiam transmitteret, bello Thracio respublica impediretur, ad auxilia ei danda non teneretur. Isto fœdere (quæ quidem res longe alium, ac sibi Ludovicus persuaserat, exitum habuit: is enim, cum quis ei suorum, consensuros cum rege Galliæ Venetos contra illum diceret, *Bono es animo*, inquiebat, *nunquam id Senatus decernet: nunquam Veneti majorem se finitimum sibi regem statuent esse: itaque in rempublicam quos volo, meo jure ludos facio, ejus rei non dubius, quin me malit, ita ut sum, quam regem Galliæ mei regni dominum*) sed fœdere concelebrato, Ludovicus sæpe se ipse accusans, qui nunquam id in animum potuisset inducere, Joannem Franciscum Severinatem, quem quidem ad Pisanum bellum bona cum manu Florentinorum auxilio mittere statuerat, retinuit, ut Astam versus, ubi jam Triultium copias cogere nunciabatur, eum mitteret.

Interea cum in fines Guidi Ubaldi Nicolaus cum eo, de quo diximus, exercitu pervenisset, neque propter nives difficiliaque itinera, & hostium copias per angustos montium aditus & castella distributas, Bibienam se conferre satis posse tuto consideret, civitas vero defessa stipendiis in id bellum erogandis surdior ad tributi vocem fieret, præsertim bello Gallico alia stipendia, alias impensas jam deposcente, Senatus Herculi, qui se reipublicæ pridem obtulerat, si vellet, se cum Florentinis curaturum uti bellum pro ejus dignitate componeretur, aures tandem præbuit, permisitque ut ea de re agere inciperet. Ille primo per Bernardum Bembum patrem meum, qui Ferrariæ prodominum gerebat, deinde per suos, quos in urbe interpretes habebat ad fallendum idoneos, sat bonis conditionibus propositis effecit, ut Senatus, existimans illum de conditionibus fidem servaturum, cum de iis ipsis

Pa-

Patres omnibus in sermonibus & collocutionibus antea egissent, atque inter ipsos Herculemque convenisset, potestatem ei faceret de Pisano bello, quemadmodum sibi videretur, ita statuendi: potestate ab utrisque tradita, Hercules cum legatione, quam ad illum Florentini miserant, cumque Ludovici legato ad urbem venit. In urbe cum esset, tres ei cives Principis collegium attribuit, qui ei præsto essent, si quid petere aut cognoscere vellet, atque ad Principem & Patres renunciarent. Scripto autem, nequedum prolato judicio, cum se id Hercules Patribus ostensurum esse diceret, ut si quid aboleri aut commutari vellent, liceret: Georgius Cornelius unus ex Principis collegio Patres est hortatus, afferri ad se libellos juberent, atque inspicerent; ne ignaris ipsis, quid Hercules judicaturus esset, sententia proferretur. Sed is reprehensus a Patribus, qui dicerent, non esse æquum data Herculi per Senatum potestate suo arbitrio judicandi, nunc ei leges velle imponere, si quæ scripserit, sint improbaturi: si non sint, frustra inspici quæ non improbentur; conticuit. Hercules octavo iduum aprilium sententiam tulit; ut remissis atque abolitis, quæcunque in Florentinos quoquo modo Pisani detrimenta eo bello intulissent, Pisæ restituerentur: ut reipublicæ auri libras mille octingentas Florentini darent annis duodecim expensi nomine: multis capitibus ad speciem Pisanæ rei meliorem in statum atque formam redigendæ, quam antea fuisset, summæ judicii additis: re autem, quibus ad pristinam servitutis conditionem temporis momento Pisæ reciderent. Biduo post Hercules salutatis Patribus, quorum nemo fuit qui eum non invitus & non mœsto vultu viderit, vel etiam qui non de eo magnopere sit questus, quod fidem, quam reipublicæ dederat, tantis præsertim de rebus, non præstitisset, mediam per urbem verbis contumacibus & sibilis a popolo explosus domum rediit. Senatus Ferdinandum Herculis filium, & Bentivolos patrem & filium, & Baliones, & Marcum Martinengium, quo exercitus præfecto Pisis usus fuerat, qui se omnes

1499

Pisæ Florentinis restituuntur.

1499 neque strenue nec amanter eo bello gesserant, missos fecit. Guidum Ubaldum autem, qui valetudine curata se ad Patres salutandos invisendosque contulerat, præfectura equitum & stipendio confirmato, in reipublicæ fidem recepit.

Aloisius Galliæ rex Ludovico bellum illaturus, ex eorum numero quos consulere singulis de rebus consueverat, legatos Venetos facit. Ipse legationem ad Senatum mittit. Ad bellum equites ejus generis mille octingentos, quorum singuli more Gallico equites sex secum ducerent, militum numerum decem millium habere instituit. Triultium suis exercitibus in Italia præficit. Veneti ubi fœdus cum rege ictum ab legatis intellexerunt, sacris in æde Marcia solenni ritu factis, foro apparatissimo verba fœderis in vulgus pronunciari pro suggestu voluerunt. Ea dum pronunciantur, ventus coortus vexillum reipublicæ templi turriculis implicuit, vexilli parte abscissa. quod quidem postea ex eventu rerum portenti loco civitas habuit. Neque multo post alios regi legatos Marcum Georgium, Benedictum Trivisanum Senatus creavit, prioribusque legatis, cum hi ad regem pervenissent, domum est reditionis facultas data. Rex æstate media suis in Italiam copiis præmissis Lugdunum venit. Senatus exercitu & ipse comparato Melchionem Trivisanum, Marcum Antonium Maurocenum legatos exercitui sublegit. alteroque ex duobus legatis, quos ad urbem rex miserat, una cum illis ad exercitum reipublicæ profecturo, ut rebus omnibus interesset, equus pro ejus dignitate, ac tentorium, & ferrea corporis tegumenta cum auri libris duabus a Senatu dono data. Inter hæc Federicus rex Neapolis per suum legatum Patribus significavit, velle se equites quingentos Ludovici auxilio Mediolanum mittere. Patres, neque eum illa copia Ludovico profuturum, cui longe firmioribus præsidiis ad salutem opus esset, & se ea re inferri sibi magnam ab eo injuriam existimaturos, regi rescribere legatum jusserunt, nullos plane homines majora in Ludovicum beneficia contulis-

tulisse, quam se se: pro quibus ille rebus gratiam una tantum semper re, maleficiis contumeliisque alia super aliam inferendis, reipublicæ retulisset. venisse nunc tempus, ut Deos iratos habeat, quos fefellit: rectius itaque eum facturum, si quieverit. Pauloque post Ludovicus ipse, si quo pacto Venetos placare posset, legatum ad Senatum misit: sed is cum Ferrariam appulisset, Hercules suum hominem ad Patres cum Ludovici literis præmisit, petiitque, ut Ludovici legato ad eos veniendi potestatem facerent. In Ludovici literis erat scriptum, se magnis utilibusque de rebus suo & Ascanii fratris sui nomine legatum ad eos mittere: petere a Patribus ut reciperetur, mandataque cognoscerent. Patres lectis literis Herculis internuncio jusserunt, uti statim urbe discederet: literasque Ludovici legato regio legendas dederunt.

1499

Triultius, ad quem quidem regis duces duo cum equitum duobus millibus accesserant, in Ludovici regnum ingressus municipia complura partim vi cepit, partim ad deditionem compulit. deinde Novium profectus, quod quidem municipium Ludovicus septingentis militibus intromissis communierat, tormentis ad murum positis, atque uno tempore omnium ferreis emissis pilis oppidanos ita terruit, ut confestim se dederent. Milites in arcem recepti, cum se ad propugnationem comparavissent, tantus Gallorum militum impetus, & tormentorum reliquarumque rerum apparatus tam subitus tamque ardens fuit, ut quinque horarum spatio arcem expugnaverint, militesque Ludovici omnes ad unum interfecerint. quo successu ad celeritatem usus Triultius, paucis diebus castella numero ad viginti, Tortonamque oppidum cepit. Iis rebus cognitis Antonius Maria Severinas Galeatii frater, qui una cum illo Alexandriæ præerat, Ticinum rediit, neque ab oppidanis est receptus. Veneti, ubi a Triultio belli factum initium cognoverunt, exercitu equitum amplius septem millium, militum supra sex millium coacto, Olioque flumine cum parte copiarum Liviano duce transmisso, plura uno die municipia per deditionem capiunt:

Galli Mediolanensem ducatum occupant.

reli-

1499 reliquaque ad priorem exercitus partem adjuncta parte, parvo temporis ſpatio vicis caſtelliſque quæ cis Abduam flumen ſunt, compluribus in deditionem acceptis, Caravagium, quod eſt ejus regionis caput, exercitum adducunt. Legati ad oppidanos miſerunt, ſi ſe oppugnari ſinerent, ſe ſe oppidum militibus tradituros. Ea nocte nullum eſt reſponſum datum. itaque ſtationibus militum ad oppidi foſſas diſpoſitis, legati ut muros mane quaterent ſe comparabant. Oppidani autem prima luce ad legatos venerunt, ſeque eis dediderunt, arce excepta, quæ ab ipſis non tenebatur: eamque fuiſſe cauſam dixerunt, cur non ſe legatis eveſtigio permiſiſſent, quod arcem quoque tradere voluiſſent. Legatis introductis, miſſiſque ad præfectum arcis internunciis, poſtridie ejus diei arx deditur, legato Ludovici, qui in ea erat, militibuſque omnibus abeundi poteſtate impetrata, oppidanis poſtulantibus. Hoc idem Sonzinates fecerunt. Sed arcis præfectus miſſo ad legatos internuncio, velle ſe arcem tradere ſponte pollicitus, quæ quidem eſſet tormentis rebuſque omnibus munitiſſima, ab eis petiit, ut ſibi civitatem & jus comitiorum darent. Illi ejus rei facultatem ſe habere nullam cum reſpondiſſent, literaſque ad Senatum daturos recepiſſent: præfectus ſe in eo reipublicæ fidei velle permittere, ne qua propterea mora legatis fieret, liberaliter pronuncians, arcem tradidit.

Veneti Caravagium occupant.

Et Sonzinum.

Iiſdem diebus parte altera Triultio Alexandriam tormentis oppugnante, Galeatius Ludovici gener, qui oppidum defendebat, cum paucis clam noctu egreſſus Mediolanum abiit. qua intellecta re, complures ejus equites militeſque oppido aufugerunt: itaque mane Galli ab oppidanis introducti, oppidum capiunt. Placentini miſſis ad Triultium legatis, itemque Ticinenſes, ſe ſe ei dediderunt. Mediolani autem militibus Ludovici ſtipendium poſtulantibus, cum eos Ludovicus ad quæſtorem ſuum rejeciſſet, ille vero moram interponere ei rei vellet, milites multis illatis vulneribus quæſtorem prope interfecerunt. Civitatis principes veriti ne diriperentur, ſimul quod novis

s rebus studebant, agrestes homines in oppidum addu- 1499
runt, se seque munierunt. Quibus rebus cognitis, Lu-
vicus incitatæ plebis studia, omniumque plane homi-
um in se invidiam pertimescens, liberos & concubinam
nam uxor mortem obierat) & Ascanium Cardinalem
atrem, Federicumque Severinatem item Cardinalem
aleatii fratrem oppido eductos Comum misit. Oppida-
ubi Ludovicum suis rebus diffidere ipsum intellexe-
nt, concilio civitatis coacto quatuor ex principibus le-
runt, qui rebus omnibus præessent. ii ad Ludovicum
ofecti velle se oppidum regi tradere dixerunt: ejus au-
m rei causam ipsum dedisse, qui liberos & familiam
miserit. Ludovicus intellecta civitatis voluntate, stipen-
o equitibus levis armaturæ quingentis dato, postridie
us diei una cum Galeatio genero equitibusque paulo plus
acentis discessit, cum reliqui, stipe accepta, ejus imperio
subtraxissent: arcemque artificio atque immani mole
urorum omnibusque idoneis ad obsidionem sustinendam
bus, tum militum duobus millibus apprime communi-
m, Bernardino Curtio, uni ex suis maxime intimis,
ui supra cæteros confidebat, quemque ipse a parvulo alu-
at, commendavit: cum eam tradere Ascanio fratri cu-
diendam, qui se illi obtulerat, noluisset. Triultius
triduo post a Mediolanensibus magna hominum gratu-
tione in oppidum receptus est: reliqua oppida, quæ su-
erant, ei se confestim dediderunt.

Venetis Cremonæ appropinquantibus, civitas legatos *Cremona Venetis deditur.*
viam misit, qui tempus ad deditionem peterent. quo
mpore missis ad Triultium interpretibus, ubi se prin-
pes civitatis in ea regni parte, quæ ad rempublicam ex
dere spectabat, esse intellexerunt, omni cum senatu &
cerdotibus atque pontifice ad portas progressi, legatos
a cum ducibus accersitos sub tentoriolo sacro in oppi-
um introduxerunt: postulantesque ut tributis a Ludovi-
vel impositis novis, vel adauctis acerbissime veteribus,
vitatem levarent, impetraverunt. Erat in oppido arx
rquam munita, difficilisque captu, si qua alia: eam

Pe-

1499 Petrus Antonius Battalia a Ludovico acceptam custodiebat. Legati postridie ejus diei, qui arcem reipublicæ nomine ab illo peterent, miserunt. a præfecto interpretibus ultro citroque missis, cum ei libras auri ducentas quinquaginta legati partim dedissent, partim se daturos recepissent; civitatem & jus comitiorum ipsi patrique ejus posterisque eorum una cum domo urbana & fundo & villa in agro Veronensi Senatus permissu donavissent: arce sunt potiti. Eodemque fere die Triultius auri libris item ducenties quinquagies Curtio numeratis, concessaque Ludovici & Galeatii supellectili sane regia, quæ in ea erat; Mediolani arcem, de qua diximus, tenuit. Ita is, cui fides ab se se data rata atque sancta nunquam fuisset, neminem habuit suorum, qui ei fidem, quam dederat, cum id facere nullo negotio posset, tam duro ejus tempore pauculos modo dies præstaret. Cremona in reipublicæ potestatem redacta, magistratus, qui jus dicerent Dominicus Trivisanus, Nicolaus Fuscarenus eo missi: oratoresque adlecti duo ad priores alios, qui adhuc in urbe præstolabantur, Nicolaus Michaeles, Benedictus Justinianus: Mediolanumque una omnes ire jussi ibi regem excepturi, eique reipublicæ nomine novo de regno gratulaturi. quos quidem postea rex, Mediolanum cum venisset, nam tum quidem esse in Alpibus dicebatur, perhonorifice tractavit, apud seque habuit. Eorum tres, quorum in numero erat Antonius Lauredanus, qui ex Gallia cum rege venerat, suo functi munere domum redierunt. Petierat ab legatis reipublicæ qui in Gallia transalpina fœdus cum rege percusserant, Ludovicus Lucemburgius regis propinquus, ut cum ad urbem rediissent, sibi a Patribus civitatem & jus comitiorum impetrarent. itaque ejus postulatis intellectis, civitas utrunque munus Ludovico est elargita. Eadem liberalitas in Hannibalem Anguscciolum, qui arcem Sonzinatium reipublicæ legatis tradiderat, & Marsilium ejus fratrem collata: annuusque insuper proventus utrique dono additus. Victor quoque Martinengius Brixianus, unus ex principibus civitatis.

Joan-

1499

Joannesque Maria ejus frater, ob eorum egregia in rempublicam officia, civitatem & jus comitiorum paucis post diebus sunt adepti. Ludovicus in Rhetos profectus, ut exercitum cogeret ad Gallos repellendos (id enim fama vulgaverat) Helvetiis Lepontiisque tentatis nihil efficere, quod ex usu esset, potuit. Rex adhibitis legatis, qui Mediolani erant, omnibus, velle se Federico regi bellum inferre pronunciavit, ut regnum Neapolitanum, quod paulo antea Caroli fuisset, suam in potestatem redigeret. Cui statim Hispaniæ regum legatus, *Ego vero*, inquit, *bellum tibi a meis regibus denuncio, si id aggredi statueris. non enim sunt passuri, ut propinquum suum regno quis ejiciat*. Rex *de eo se cogitaturum* respondit. Deinde duos cum menses Mediolani fuisset; Genuensium civitatem certis conditionibus in fidem recepisset; Triultium, cui etiam Vigevenum in Ticinensi agro oppidum regiis ædibus atque ad venationes opportunum dono dederat, una cum altero ex suis ducibus novi regni rebus omnibus præfecisset: in ulteriorem Galliam rediit.

IN LIBRUM QUINTUM

C. AUGUSTINI CURIONIS

EPITOME.

Corvorum ac vulturum in Apulia prodigiosa pugna. Turcæ ac Venetorum ad bellum apparatus. Venetæ classis cum Turcica pugna. Naupactus a Turcis capitur. Antonio Grimano classis imperium abrogatur. Cæsaris Borgiæ in Flaminia bella. Ludovici Sfortiæ Mediolanum reditus. Ludovicus & Ascanius capiuntur. Turcici belli progressus. Altera Venetæ cum Turcica classium pugna. Methone a Turcis expugnatur. Pylos a Turcis capitur. Corone item & Aegina a Turcis capiuntur. Turcæ se Byzantium recipiunt. Aegina a Venetis recuperatur. Venetæ classis res adversus Turcas feliciter gestæ. Samothracia a Venetis capitur. Caroli Contareni supplicium. Hispaniæ reges classem Venetis auxilio mittunt. Pylos a Venetis recipitur. Cephallenes oppugnatur & capitur. Consalvo jus comitiorum datur. Præmia eorum, qui pro republica mortem oppetierant, propinquis data. Venetorum cum Uladislao Pannoniæ rege fœdus. Auxilia ab Alexandro Pontifice Venetis contra Turcas data, & sacræ pecuniæ summa. Alexiani se Venetis dedunt. Baptistæ Zeni Cardinalis obitus. Pylos iterum a Thracio rege capitur. Megara a Venetis deletur. Venetorum & Turcarum varia fortuna. Augustini Barbadici Ducis obitus. Dyrrhachium a Turcis capitur.

PE-

PETRI BEMBI RERUM VENETARUM HISTORIAE

LIBER V.

1499 *Bellum Turcicum in Bajazetem.*

Um hæc in Gallia citeriore geruntur, ad Bajasetis novos motus, qui exercitum & classem magno studio comparabat, Antonio Grimano præfecto classis declarato, uti profectionem maturaret, Patres jusserunt. Is antequam conscenderet, propterea quod ab civibus tot superiorum defessis continentium bellorum muneribus lente ac morose tributa exigebantur, libras auri octoginta in remigum stipendia reipublicæ mutuo dedit: alteras octoginta secum se laturum est pollicitus, quibus Corcyræ reliquisque in locis ad classem constituendam uteretur. Constat illis diebus in Apulia corvos vulturesque tanta ex aere vi tantisque agminibus inter se conflixisse, ut carri duodecim eorum cadaveribus explerentur. Corcyrenses cum viderent in magnis parandæ classis difficulta-

1499 tibus propter temporis angustias rempublicam versari, quod Bajasetis classis vela jam facere dicebatur, polliciti sunt, si eis frumentum & tormenta subministrentur, se se gripos sexaginta suis hominibus suaque pecunia ornaturos, quibus Antonius eo bello uti posset. quod quidem Corcyrensium auxilium opportune oblatum Senatus libentissime accipiens, numum aureum in singulos eorum qui conscenderent, ad ea quæ petierant Corcyrenses, etiam addidit. Jamque ab Hiadertinorum magistratu literæ ad Senatum datæ certiores Patres fecerunt, Turcas equites ad duo millia incursiones in eorum fines fecisse, magnumque agrestium hominum numerum abegisse; neque postea discessisse, sed ibidem consedisse. quæ res omnem dubitationem expulit, quo esset classe rex irrupturus, cum in fines reipublicæ terrestres copias induxisset. nam eum nonnulli Rhodiis bellum esse illaturum etiam nunc arbitrabantur. Lecti itaque legati duo, Franciscus Ciconia, qui in Aetolia & Achaja reipublicæ oppidis præesset: Andreas Lauredanus, qui Corcyræ: tum Andreas Zancanius item legatus cum præsidio in Carnos missus, cum Patres eo etiam ab latere Turcas impetum facturos comperissent. Latum etiam, ut biremes complures ornarentur, quæ maris Hadriani præsidio essent contra biremes Turcarum, quas Eloi fluminis ostio Aulonem deductas Senatus intellexerat: eisque biremibus Augustinus Maripetrus præfectus datus cum trireme una, quam ipse conscenderet. Ob eas res atque bellum, quod quidem fore omnium, quæ civitas cum Turcis unquam gessisset, maximum & formidolosissimum videbatur, aucta per Senatum urbis vectigalia sunt parte ex tertia, vini, panis, carnis portoriis tantummodo exceptis: atque uti magistratus omnes urbani provincialesque mediam stipendiorum partem unius anni reipublicæ remitterent, lex lata: cautum tamen, ne quadragintaviralia judicia ea lege tenerentur. Lecti etiam viri, qui censum civibus omnibus pro cujusque opibus decernerent, ea conditione, ut is quem decrevissent, reipublicæ a quoque cive census donaretur;

Venetorum in Turcas apparatus.

retur; si auri semunciam non excederet: supra id mutuo erogaretur: neque tamen auri libras tres ullius civis census posset excedere. Simul, quod illis ipsis diebus terrestres etiam equitatus & peditatus copias ex Gallorum regis fœdere Senatus contra Ludovicum cogere, atque in Galliam mittere tenebatur, pecuniaque erat uno tempore in classem atque in exercitum separatim subministranda: lex est lata, ut quæ civitates sub reipublicæ imperio in continenti essent, iis literæ darentur, vellent pro suo in rempublicam studio tam difficili ejus tempore subsidii nomine pecuniam publice ad urbem mittere, sua cuique civitati dicta & constituta summa, Patavinis auri libris centum, Vicetinis octoginta, Veronensibus totidem, Brixianis centum viginti, Bergomatibus quinquagintaquinque, Taurisanis quinquaginta, Cremensibus viginti, cæterisque item infra hæc: quæ quidem civitates ut in rebus tam urgentibus lubentes atque alacriter suam quæque partem in ærarium contulerunt. Alexander etiam Pontifex Maximus omnium proventuum, quibus sacerdotes in imperio reipublicæ fruerentur, partem plus tertiam in id bellum Senatui concessit, Cardinalium sacerdotiis exceptis.

1499

Iis administratis rebus, æstatis parte jam præterita Bajasetis classis navium omnis generis circiter ducentarum septuaginta, quo in numero erant triremes septuaginta, biremes quadraginta, naves duæ onerariæ immani magnitudine, freto egressa, Eubœamque insulam prætervecta, ad reipublicæ in Achaja littora se convertit: & exercitus maximis instructus copiis, cui præerat rex ipse, terrestri itinere eodem proficiscitur: cum rex, antequam Thessalonica discederet, cives Venetos, qui Byzantii commorabantur, in vincula conjici mandavisset: in quibus erat Andreas Grittus, de quo supra dictum est. Is, quod ad magistratum, qui erat Naupacti, charitate patriæ juvenilem animum stimulante literas notis conscriptas omnibus de rebus deque regiis consiliis dederat, duriore conditione quam reliqui omnes in custodia fuit: parumque abfuit, quin interficeretur. Antonius magna diligentia omni-

Turcarum classis.

 bus

1499 bus ex reipublicæ maritimis municipiis atque insulis classe celeriter coacta pulcherrimeque instructa, quæ quidem erat triremium quadraginta sex, longarum navium ex iis quæ ad mercaturam proficiscuntur, decem septem, navium onerariarum numero ad quadraginta, biremium & reliquarum item quadraginta, Methone ex anchoris, quid Turcæ facerent, circunspiciebat. pauloque post e portu apud Acritam egressos appropinquare eos intelligens ad Sphagiam insulam, quæ contra Methonem est, vela cum omnibus navibus facit. Venetias cum esset nunciatum, classem Thraciam ad ea reipublicæ littora processisse, quibus in littoribus & portubus esset Veneta, neque esse dubium quin sint congressuræ, supplicatio est a Senatu decreta: tum in sacrarum virginum & sacerdotium collegia farinæ triticeæ sextaria trecenta dono data: atque auri libræ quinque remigibus senectute aut valetudine affectis, qui aliquando stipendia in classibus reipublicæ fecissent, per urbem distributæ. Antonius, constituto qua ex parte hostes, quotque cum triremibus quisque legatorum aggrederetur, quemque locum præfecti navium onerariarum majorumque longarum caperent; quot naves post reliquas, ut subsidio laborantibus essent, se continerent: media ipse in acie, quatuor circum se triremes ducens, provectusque paululum in mare, cum naves Thraciæ non longe ab eo iter facerent, possetque illas secundo vento aggredi, prælium tamen distulit. At Aloisius Marcellus navium onerariarum præfectus, ut ei erat imperatum, paulisper se ad classem hostium convertit: qua re animadversa, illi statim alia insulæ parte se in portum, qui Longus appellatur, receperunt. Constat autem illis diebus ita eos reipublicæ classis nomen perhorruisse, ut multi se suis cum navibus littori applicuerint, quo facilius, si classes congrederentur, terra fugam caperent. Antonius Methonem rediit: idque cum bis terque postea paucorum dierum spatio accidisset, ut & Turcæ portu egressi conspecta classe Veneta in eundem portum redierint, aut in proximum se intulerint: & Antonius, eductis navibus ut confligeret, visis

Et Venetorum.

ſis hoſtibus, cum ei viſum non fuiſſet congredi, eos redire aut progredi ſine impedimento permiſerit: Turcæ audentiores facti, quod exiſtimarent Antonium metu perculſum ea facere, pridie idus ſextiles ſe, ut iter facerent, explicabant. Erant autem non longe a Methone, littori, quam mari aperto, propiores. Antonius claſſe educta, quod ſuperioribus fecerat diebus, ut quemadmodum ab initio communi legatorum & præfectorum omnium conſilio conſtituerat, in eos impetum faceret, ſe comparabat. Atque eo ipſo tempore Andreas Lauredanus Corcyræ magiſtratus advenit, gripos undecim, & naves onerarias quatuor, in quibus erant milites plus mille, ſecum afferens. Is ad Antonium recta profectus, veniſſe ſe ad rempublicam auxilio juvandam proponit: petit, ut quid ſe facere velit, imperet. Erat in Andrea magnus animus, magna virtus, plurima belli & rerum maritimarum experientia: itaque illo viſo univerſa claſſis clarum lætitiæ ſignum dedit, ſalutatuſque eſt plauſu vocibuſque militaribus mirandum in modum. Id an ægre tulerit Antonius, veniſſe hominem, qui, ſi quid recte ſit adminiſtratum, favore vulgi atque benivolentia ejus rei omnem ſibi laudem præripiat, explorati nihil habeo: multi quidem certe crediderunt, & teſtatum reliquerunt. Sed illi navem onerariam ex duabus magnis reipublicæ navibus, quas habebat, uti conſcenderet, eique imperaret, permiſit.

1499

Veneta & Turcica claſſis pugna.

Andreas cymba ad navem ſtatim vectus (neque enim temporis exiguitas longiorem moram dabat) in eam ſe ſe intulit. Altera in navi magna reipublicæ erat Albanus Armerius præfectus. Is, ubi eſt imperatum ut in hoſtes impetus fieret, quod ſciebat de concilii ſententia datum ſibi negotium ab Antonio, ut navem Thraciam alterutram ex duabus, de quibus ſupra dictum eſt, adoriretur, ad eam ex illis, quæ quidem erat vaſtior, contendit. Lauredanus ſua cum navi ad navem hoſtium alteram approperat. Sed ea fuga comparata, in mare ſiniſtrorſum ſe proripuit. Tum Lauredanus ſuam & ipſe navem in

1499 majorem hostium navem convertit: quam cum essent ambo consecuti, injectis manibus ferreis eam religant. Erant in nave Thracia milites mille, qui se cominus acriter fortiterque defendebant. Id dum fit, ignis in navem hostium jactus puppim succendit: qui extingui cum non posset, neque nostris navibus explicandi se ab illa facultas daretur, vento latus naves Venetas comprehendit: ita tres earum classium maximæ instructissimæque naves conflagraverunt. Sed fuit quidem eorum, qui in navi Thracia erant, longe casus atque sors melior: propterea quod Turcæ reliqui ubi suam comburi navem viderunt, biremes naviculasque aliquot eo celeriter miserunt: eæ biremes atque naviculæ, qui se in mare projecerant militesi, quod necesse erat fieri, eis auxilio fuerunt, omnesque sustulerunt. Nostri homines, quibus in tempore subsidium adesse non potuit, cæsi ab iis, qui suis venerant auxilio, omnes interierunt, præter paucos ex utraque navi, quos Thomas Duodus, qui in oneraria erat, suæ navis scapha sublatos conservavit: præterque Albanum, quem Turcæ inter suos e mari captum sustulerunt. Processerat eodem impetu atque ardore animi una cum Albano cumque Lauredano navis alia oneraria non ita magna, ut naves Thracias adoriretur: sed ea pilis ferreis ab hostium navibus pugnæ initio conjectis depressa, suis cum militibus interiit. Unus Vincentius Polanus triremem, cui præerat (erat autem ex iis, quæ ad mercaturam instituuntur) in classem Thraciam magno animo intulit. Is parvo temporis spatio circunscriptus ab hostium longis navibus omnis generis compluribusque, cum se fortissime horas duas defendisset, navesque hostium nonnullas tormentis perforavisset, ipsos audacter in ejus sæpe navem conscendentes interfecisset, aliquot ex suis amisisset, vulnerata parte plurima, coorto forte vento, velisque factis, se se hostibus eripuit. Ex reliquis reipublicæ navibus nulla cominus congressa, pilis tantum e longinquo emissis, omnes in mare dexteram ad partem classe hostium relicta abierunt: ex quibus Aloisius Marcellus in navem hostium

one-

onerariam incidens, injecta manu ferrea eam secum abduxit, longeque ab reliquis navibus captam atque direptam incendit. Ibi Antonius animo turbatus, ob eos eventus quos tristes conspexerat, nihil præterea tentare ausus, se recepit. Classis Thracia eodem ipso in loco se continuit. Veneti ad Prodonum insulam jactis anchoris constiterunt, cum tamen naves onerariæ complures majoresque triremes prope omnes biduum fere, antequam eo convenirent, consumpsissent. Albanus postea Byzantium productus, dum ei rex vitam se concessurum dixisset, si Maumettum Turcarum deum deinceps coleret, negans id unquam se facturum, in duas sectus partes magna constantique voluntate mortem obiit.

Petierat ab Aloisio Galliæ rege jam a primo Bajasetis apparatu Rhodiorum magistratus classem, qua se tueri posset: propterea quod eam ad insulam atque oppidum suas esse copias, suamque classem Bajasetem illaturum multorum vocibus & nunciis afferebatur. Rex ne sui regni initio parum diligens ad reipublicæ Christianæ partes muniendas atque tuendas videretur, classem navium duarum & viginti in Gallia provincia coactam ad Rhodios miserat. ea classis uti cum classe reipublicæ se conjungeret, quod Rhodiis navium nihil opus esset, Senatus ab Rege libentissimo impetraverat: qui etiam omnes suas opes, seque ipsum per literas perque legatos in id bellum reipublicæ obtulisset. Itaque dum Antonius eo loci est, nunciatur ei classem Gallicam Zacynthi esse. qua intellecta re, ipse tota cum classe Zacynthum profectus cum illa se conjunxit: ad quam quidem Rhodii & ipsi naves onerarias tres adjunxerant. Classis interim Thracia inferius aliquanto ad eum locum, qui Tornesium appellatur, se receperat. Antonius Gallique eam aggredi communi consilio decreverunt: itaque cum omnes, ut videbantur, alacriter ad eam Zacyntho contendissent, animadversum est Turcas classem ad littus accommodavisse, sic, ut fere terram puppibus tangeret, proras navium in mare convertisse. Ea re cognita Antonius naviculas onerarias sex mi-

1499 nus ad bellum idoneas, hominibus, tormentis, cæterisque rebus ablatis, ulva ſicca implendas curavit, pulvere ad comprehendendum ignem idoneo interjecto, quas incenſas claſſi Thraciæ objiceret. Is dies ea in re conſumitur. Poſtero die mane iis cum navibus triremes magnæ ſexdecim Antonii juſſu ubi ſe in hoſtes promoverunt, illi ſtatim claſſis partem contra eas miſerunt: quibus viſis, Venetæ triremes ſe ſe continent: Turcæ progreſſi naviculas ſex eas, quæ remulco longarum navium proceſſerant, ab iis relictas qui attraxerant, capiunt. Veneti ea re commoti, in illos ſe concitant, atque uſque ad claſſem inſecuti, aliquot eorum navigia deprimunt, triremeſque tres & biremem unam cum hominibus capiunt. Biduo autem poſt, cum omnino aggredi claſſem Thraciam Antonius Gallique ſtatuiſſent, atque ad eam tam proxime acceſſiſſent, ut tormentorum pilæ in hoſtes mitterentur, neſcio quo fato paululum commorati redierunt: id quod a Gallis damnatum fuit. Demum eo triduo hoſtibus vela facientibus, ut ſinum, qui proximus erat, caperent, Antonius claſſem explicuit, eoſque conſecutus cum aggredi ſuo vento poſſet, eodem iniquo fato, ut tunc quidem creditum fuit, ſe continuit: aliquot tamen naves longas hoſtium audacter progreſſas, quæ paulo ulterius ex Venetis proceſſerant naves, facto in eas impetu, ceperunt. Quod ſi reliquis eadem vis animo fuiſſet, hoſtes deleri facile potuiſſent. omnibus enim illis diebus quibus parte aliqua prælium commiſſum eſt, cum plures naves Thracias militibus rebuſque omnibus inſtructas Veneti ceperint, nulla tamen ex eorum navibus cum hominibus eſt capta. Quin etiam illud accidit: extrema erat navis una oneraria Gallorum eo in reditu, ut ſæpe fit, multo reliquis tardior: itemque ex Venetis altera. in eas præfectus claſſis Thraciæ magnam ſuarum navium partem convertit, ut plus triremes ac biremes triginta navem Gallicam circunſiſterent, Venetam plus viginti: quæ tamen duæ cum acriter diuque oppugnarentur, præter pilas tormentorum, quas hoſtes ejaculaverant, ſagittarum vi tanta

ta in eas conjecta, ut mali, antennæ, plutei, latera earum denique signorum modo sagittis constipatis fixa essent: complures hostium biremes & triremes depresserunt, ut reliquæ magno accepto detrimento eas reliquerint. Galli post hæc cum sibi nulla in re defuisse viderentur, cognoscerentque fortunam omnibus nostrorum conatibus adversari, Antonio relicto abierunt. Hostium classis Naupactum se contulit: eodemque antea rex cum magno exercitu erat profectus. Is cum oppidum terra marique uno tempore cinxisset, nullo a nostris auxilio allato, oppidani coacti deditionem faciunt.

Naupactum a Turcis occupatur.

Hæc ad urbem allata, civium animos, qui longe alium rerum exitum expectabant, magno dolore affecerunt: cumque vulgo legati, reliquique qui separatim aut navibus onerariis imperaverant, aut longis præfuerant, hominum sermonibus carperentur, Antonius ante alios, totius populi, quemadmodum imperatoribus qui res minus feliciter tentaverint, plerunque solet accidere, maledictis lacerabatur, quod is tantam, tamque speratam atque a diis immortalibus oblatam ac plane traditam augendi imperii facultatem suis e manibus dimisisse videretur: si eam hostium classem Antonius justo prælio superavisset, prout eum facere potuisse existimabant, omnem Peloponnesum Græciæque oram Eubœamque insulam sub reipublicæ imperium redigere illum nullo negotio potuisse: nunc cum omnia secus, quam speraverant, evenisse intelligerent, ac Lauredani & Armerii interitus memoriæ hæreret infixus, omnes magno odio in eum ferebantur, acerbiusque accusabant. His atque talibus causis Patres moti, legem in Decemvirum collegio tulerunt, ut Antonio præfectus classis sublegeretur, qui statim conscenderet: ipsi imperium abrogaretur. Et quoniam Thomas Zenus, qui magni animi, magnæque virtutis esse vir ab omni plane civitate existimabatur, fisco pecuniam debebat; fisci autem debitoribus antiqua lege magistratus mandari nullus poterat: uti Thomæ Zeno ea lex fraudi ne esset, quo minus ei navium præfectura quælibet attribui per Senatum pos-

Antonio Grimano classis imperium abrogatur.

1499 possit, in lege Decemvirum est additum. Itaque & Malchioni Trivisano, qui legatus bello Gallico Cremonam illis diebus per deditionem ceperat, majoribus comitiis classis est imperium delatum, & a Senatu præfectura longarum navium majorum decemseptem Zeno tradita magna cum potestate: lectique a Principis collegio earum navium præfecti tresdecim veterum præfectorum loco: qui omnes statim profecti sunt cum militibus triginta quilibet. Latum etiam de veteribus, ut ob male gestam rempublicam ad urbem redirent, custodiæque traderentur. datumque Triumviris ex advocatis reipublicæ negotium, ut eos in judicia deducerent, quibus a judiciis, qua meriti essent, pœna condemnarentur. Idemque postea de Antonio constitutum. Lectus etiam per Senatum, qui Corcyræ magistratus esset, Lucas Quirinus cum militibus mille oppidi præsidio. Is & Zenus sine mora sunt profecti. pauloque post Malchio Cremona a Senatu accersitus, vexillo reipublicæ accepto conscendit, cum ei libras auri ducentas quinquaginta, quibus in classem uteretur, Patres ex ærario dedissent.

Zancanius mense quintili in Carnos profectus, ut ab hostium impetu, quos eo Patres venturos intellexerant, reipublicæ fines tueretur, ratione hominum, qui ferre arma poterant, earum regionum habita, quorum fuit numerus circiter centum viginti millium, Græcis equitibus, & levis graviorisque armaturæ Italis quamplurimis peditibusque coactis, munitissimo in castello apud Sontium flumen, quod Gradiscæ appellatur, paulo ante nostram ætatem publice ædificatum, multos est dies commoratus; dum ad eum ex Gallico exercitu auxilia convenissent. Turcæ interea equites septem millia magno ac difficili itinere confecto per Iapidum & Liburnorum fines Sontio trajecto, non longe a Gradiscis castris positis se continuerunt, eo consilio, ut si Zancanius castello exiret, prælium comitterent. Eorum dux ubi Zancanium extra munitiones non audere egredi animadvertit, duo millia equitum prædatum mittit: jubet quoquoversus incursiones faciant,

Turcarum irruptio in Forumjulium.

ciant, celeriterque uti redeant, monet. Equites plani- 1499
tiem nacti magnam atque apertam, agrestes homines ino-
pinantes, quod se ab illis tutos opposito reipublicæ exer-
citu fore credebant, capiunt; vi eos diripiunt; incen-
dunt; qui se defendere parant, interficiunt: in quibus
fuerunt agrestes ducenti, qui Vicetia missi, ut ad Zan-
canium contenderent, in eos ex itinere inciderunt. Ea
re a proximis audita, usque eo fugere omnibus ex parti-
tibus contenderunt, ut cum duorum fluminum objectu
Plavis Silisque hostes impedirentur, quorum alterum nul-
lo tempore vado transiri potest, alterum ita sæpe auge-
tur, ut magnum etiam detrimentum vicinitatibus inferat,
ad urbis tamen æstuaria plerique nullo loco commorati
pervenerint; neque Taurisanorum modo, sed Patavino-
rum etiam magna multitudo timore se in oppida recepe-
rit. A Forojuliensium magistratu autem Græci equites,
Italique, qui sagittis utebantur, ex oppido emissi trecen-
ti, ut si qua possent, hostibus nocerent, partem nacti
centum eorum occiderunt. quod si Zancanius cum suis,
quorum erat magnus numerus, in hostes impetum auda-
cter fecisset: honestiorem res exitum habere potuisset.
sed is pedem porta egredi adoriendi hostes causa nemini
omnino homini ex suo exercitu permisit. Turcæ qui ex-
currerant, præda facta cum ad ducem redire vellent, at-
que ad Tillaventi fluminis ripas, quod ea nocte creverat,
pervenissent, quo latum flumen trajicere facilius possent,
superioris ætatis quos habebant captivos, in ripa fluminis
ad duo millia interfecerunt: reliquos traduxerunt, &
præda onusti una cum duce, qua venerant, abierunt.
Zancanius imperii male gesti accusatus, cum in Senatu a
magistratibus defenderetur, iique legem tulissent, qua le-
ge Zancanio imperium prorogabatur, Franciscus Bolanus
Quadraginta virum rerum capitalium magister legem tu-
lit, ut is ad urbem evestigio rediret, carcerique se dede-
ret: eamque legem Senatus frequens damnata altera com-
probavit. qua ex re Bolanus magnopere laudatus, paulo
post, quo die cives sexaginta suffragiis comitialibus deli-
gun-

1499 guntur, qui annum in Senatu ſint (uſu autem ſemper fit, ut omnes civitatis principes, & natu majores, ad id muneris deligantur) ipſe non unus modo ex eo numero fuit; quod tamen ipſum ei ætati atque ordini magnum & inuſitatum videri poterat; ſed pluribus etiam ſuffragiis, quam cæteri complures, eum magiſtratum eſt adeptus: quod prope incredibile ante illum diem fuiſſet: tantam eo tempore imperator legati præfectique, ob ignaviæ opinionem, civitatis in ſe invidiam excitaverant: amorem autem & benivolentiam conciliaverat fortitudo. Nam & Antonius Lauredanus Andreæ Lauredani frater, & Aloiſius Armerius, Albani frater Armerii, magiſtratum ſale procurando omnibus ſuffragiis ſunt adepti: quem omnino per ſe ſe dignitatis & civitatis gradum decennio poſt uterque poſſe aſſequi ne ſperaviſſet quidem. Et Jacobo Polano, Vincentii Polani, ejus de quo ſermonem habuimus, patri, magno conſenſu locus datus eſt inter ſexaginta cives, qui quotannis Senatui adjici ſolent. Itaque Zancanius ad urbem rediens, cuſtodiæque traditus, a Senatu condemnatus eſt, ut Patavii annos quatuor exularet. Neque ei profuit, quod Antonii & reliquorum, qui rempublicam male geſſiſſe dicebantur, neceſſarii & propinqui ei faverent, ut vel omnino abſolveretur, vel leviſſime condemnaretur, quo Patres hujus exemplo judicii placabiliores in ſe ſe fierent: quæ eos opinio fefellit.

Naupacto Antonius amiſſo, navibus longis majoribus & onerariis compluribus abeundi facultatem conceſſit. Ea res moleſtiſſima fuit Patribus, qui nuncio de Naupacti deditione accepto, per literas Antonio mandaverant; ne claſſem diminueret: viſumque eſt multis id Antonium non ſatis bono conſilio feciſſe. Ipſe deinde Cephallenem inſulam aggreſſus, ubi nihil ſe proficere cognovit, Corcyram reliqua cum claſſe ſe recepit: ibi acceptis de Senatuſconſulto imperioque abrogato literis, claſſe, pecunia, rationibuſque publicis legatis traditis ad urbem rediit: cui præſto fuit Dominicus filius, vir philoſophiæ ſtudiis clarus, e Cardinalium inſuper collegio, Roma veniens,

ut

ut si quid posset apud civitatem, sua pietate atque officio ordinisque amplissimi auctoritate, patrem sublevaret. Neque multo post tamen majoribus comitiis, causa in vinculis dicta, quod Senatus lenitatem Triumviri, qui eum accusabant, veriti, rem ad multitudinem & judicium totius nobilitatis deduxerant, exilio in Illyrici maris insulas Apsorum & Crepsam damnatus exulatum abiit. Nicolaus Michaeles unus ex Triumviris magno favore civitatis ejus locum ad ædis Marciæ procurationem suffectus tenuit.

1499

Cæsaris Borgiæ gesta in Flaminia.

His rebus civitate domi forisque occupata; quoniam Alexander a Senatu atque ab Rege Galliæ impetraverat, uti eorum voluntate aliquot in Flaminia oppida, quæ Romani juris essent, Cæsari Borgiæ ejus filio obtinenda cederentur: Cæsar sua cum manu, cumque iis, quas ab rege altero cum duce Mediolani acceperat copiis, in Flaminiam est profectus. Erat is antea, ut superioribus libris dictum est, in Cardinalium collegio: sed magistratu repudiato, uxorem in Gallia duxerat. ac primum quidem Forum Cornelii & Forum Livii oppida ipsa, castris ad muros positis tormentisque adductis, acri oppugnatione ad deditionem compulit. Arces vero eorum oppidorum, quod erant munitissimæ, varios eventus habuerunt. altera enim complures dies obsessa, conditionibus acceptis Cæsari anni exitu deditur. Foroliviensium arcem autem, in qua erat Catherina ipsa, diu ac magnis oppugnatam viribus, paulo post Cæsar muro tormentis dejecto militibus irrumpentibus multa cum suorum cæde tandem cepit: Catherina captiva facta. Interea, ut suos & eorum fines Senatus, quos e Flaminia in fidem recepisset, ab Alexandro, atque ab Cæsare tantum exercitum habente, si quid aggredi & conari vellent, tueretur, tria militum millia, duo equitum, Liviano duce, Ravennam misit, quos per oppida distribueret: simul legati duo, Franciscus Capellus, Christophorus Maurus, alter Ariminum, alter Faventiam profecti, qui eis oppidis reipublicæ nomine præessent. Arce Foroliviensium capta, Cæ-

sar

1499 ſar cum Piſaurum vellet Patribus permittentibus exercitum adducere, propter novos Mediolani motus deſtitit: nam Patres, cum ad urbem Joannes Princeps Piſaurenſium de Cæſaris in ſe voluntate certior factus veniſſet, oppidumque vellet reipublicæ tradere, modo ipſi aliquid in reipublicæ finibus oppiduli aut caſtelli Senatus daret, quo ſe alere & ſuſtinere poſſet: conſulto Senatu reſponderunt, nolle ſe ei præſidio eſſe, qui reipublicæ obeſſe voluiſſet. Id autem propterea Patres commemoraverant, quod Ludovici legatos ad Turcarum regem contra rempublicam miſſos, Joannem hoſpitio accepiſſe, navibus, rebus omnibus juviſſe, regiſque item ad Ludovicum legatum nave Piſauri egreſſum domi ſuæ habuiſſe, clamque ad illum miſiſſe, tum ipſum ſingulis de rebus, quæ in urbe agerentur, literas ad regem dediſſe, antea cognoverant. Sed Mediolani motus fuerant ejuſmodi.

Ludovici reditus in ducatum Mediolanenſem.

Ludovicus copiis non maximis in Rhetis comparatis, eorum factione, quos Galli irritaverant, quique res novas moliebantur, magnopere adjutus, in fines ſe regni contulerat inſequente anno inito. Ejus adventu Triultius duxque regius ex duobus alter vehementer permoti atque perturbati, quod civitatis defectionem timebant, copias regias, quæ cum Cæſare aberant, revocaverunt, atque ad ſe celeriter reverti juſſerunt. itaque Cæſar multo majore ſui exercitus parte ablata, de Piſauro expugnando cogitationem in aliud tempus omiſit, Romamque ſe contulit. Ludovico ad recuperanda, quæ amiſerat, cum exercitu revertente, Senatus decrevit, ut milites equiteſque reipublicæ omnes in agrum Cremonenſem eveſtigio contenderent: ut Helvetiorum militum tria millia celeriter accerſerentur: legatique ad bellum Petrus Marcellus, Chriſtophorus Maurus lecti. Ipſe interea Ludovicus Como per ſuos ſine vi atque celeriter recepto (Galli enim, qui in eo erant, veriti ne ab oppidanis atque ab hoſtibus intercluderentur, municipio relicto diſceſſerant). Aſcanium fratrem cum parte copiarum Mediolanum præmiſit: quo appropinquante, cives armis captis Triultium

tium & Gallos ejecerunt , eique portas aperuerunt : biduoque post ipse cum reliquo exercitu adveniens in urbem est receptus . His intellectis rebus Decemviri legem tulerunt, uti civis probata virtute Cremonam mitteretur, qui arci oppidi præesset : missusque est ipsorum suffragio lectus Nicolaus Priolus decemviralis . Missi etiam alii quatuor egregii nominis , qui totidiem oppidorum in Cremonæ Abduæque fluminis finibus arces custodirent. Mediolani Ludovicus paucos commoratus dies, dum a civibus humili subdolaque oratione pecuniam corrogaret, Ticinum proficiscitur: neque ullo in loco magnopere impeditus, Gallos, qui se quotidie in ulteriorem regni partem recipiebant, insequens, postremo Novariam , quam Triultius præsidiis firmaverat, aggreditur : & quod erat a muralibus tormentis imparatior, crebris assultibus premere oppidum insistit. Simul ad illum Sequani equites sexcenti auxilio a Maximiliano missi adveniunt: iis ad summovendos hostes usus, & modo per insidias detrimento accepto, modo fusis hostibus illato, abductis demum a Triultio præsidiis, quod diffidere oppidanis cœperat, neque jam commeatus interclusis suppetebat, Novariam se dedentem recipit. Interea exercitus reipublicæ Cremonam Abduæque ad ripas confestim profectus , Laudem Pompeji , quod jam oppidum Ludovici milites introduxerat, misso præsidio expulsisque militibus, regi retinuit . Placentiam nutantem per se atque labantem confirmavit . Triultius reversis iis, qui cum Cæsare in Flaminiam ierant, Gallis, simul ab rege missis ad eum equitibus ex Gallia transalpina, atque ab Helvetiis coacto exercitu, non longe ab Novaria contra Ludovicum castra posuit ; itineribusque, ne commeatus Ludovico supportari posset, prope interceptis, paulo post commisso prælio illum in oppidum repulit: posteroque die, cum se fugæ dare decrevisset, omni cum exercitu oppido egressum, veste pabulatoria & strigoso in equo inter milites se celantem , permittentibus Helvetiis perquisitum cepit . Ea re cognita , pars regni omnis, quæ defecerat, ad regem statim rediit. Ludovico

1499

capto,

1499 *Ludovicus & Ascanius Sfortia capti in Galliam perducuntur.*

capto, Ascanius principesque civitatis permulti ex iis, qui Ludovici rebus favebant, una Mediolano aufugerunt Padum flumen versus, ut se in tutum reciperent. verum ab Soncino Benzonio turmæ equitum reipublicæ præfecto, qui id, quod re evenit, opinione existimans futurum, itinera observabat, in Cremonæ finibus intercepti sunt. Ascanius etiam Venetias adductus, in comitii turricula publice observatus est: pauloque post rege illum ab Senatu petente, septum custodibus in Galliam transmisit, quo antea Ludovicus perductus, custodiæque traditus, ea in custodia aliquot post annos est mortuus. Ea æstate, propterea quod Gaspar Severinas reliquique fratres Roberti liberi bellum contra rempublicam gesserant, Senatusconsulto Cittadella oppidum receptum, & bona eorum fisco sunt addicta.

Sed Naupacto amisso, ut docuimus, Aloisium Manentium in Decemvirum collegio scribam, Senatus Byzantium ad regem misit questum, quod nulla lacessitus injuria, pacem, quam paulo ante cum Zancanio legato firmaverat, bello terra marique illato violavisset: postulatumque ut mercatores Venetos, qui nihil deliquissent, quorum etiam adventu ejus portoria facta essent meliora, quos belli initio in vincula conjecerat, liberaret: Naupactum injusto bello captum reipublicæ restitueret: demum, si id nollet, pacem renovaret. Id autem ea de causa sibi tentandum Senatus decreverat, quod ab nonnullis, qui plurimum apud regem poterant, spes ei proponebatur, fore, ut si legatum mitteret, pax inter ipsos conciliaretur: tum quod gravissimum civitati fore intelligebat, si classis eo etiam anno esset comparanda, contritis per tot bella non urbanis modo opibus, sed etiam provincialibus, republica insuper nihil prospere contra illum moliente. Nam cum Naupacto ab hostibus expugnato Cephallenem insulam capere primo Antonius, ut antea dictum est, deinde Zenus, postremo etiam Malchio classe adducta diuturna oppugnatione tentavissent, labor tamen omnis omnium irritus & inanis fuit. Manentius

anni

anni initio profectus Byzantium ubi pervenit, nihil eorum, quorum causa missus fuerat, impetrare potuit: rex enim ita respondit, pacem Veneti si velint, Methonem, Coronem, Naupliam, quæ haberent in Peloponneso oppida, sibi tradant, aurique libras centum stipendii nomine singulis annis dependant: alia se conditione pacem cum republica non facturum: itaque infecta re discesit. 1500

Sed Manentio ab urbe profecto, quod nuncii afferebantur in Epiri finibus magnum Turcarum equitum numerum cogi, Senatus veritus eam manum superioris anni præda impunitateque allectam, in Carnos finesque reipublicæ esse venturam, Petrum Orium, Angelum Barotium legatos creavit, qui una cum Forojuliensium magistratu earumque rerum peritis regiones inviserent, &, quibus in locis atque itineribus operæpretium esset, munitiones instituendas curarent, quibus hostes repelli possent: Livianumque cum equitibus, quibus præerat, & Gurlinum Ravennatem, qui priores ordines gerebat, cum militibus duobus millibus legatis dedit. Petrus etiam Marcellus, alter ex duobus in Gallico exercitu legatis, jussus cum copiis in Carnos proficisci. Turcæ tamen, propterea quod rex eorum ducem Byzantium evocaverat, se in Carnos non intulerunt. Aestate autem media, quod eadem rursus fama crebrioribus nunciis percrebruerat, parari hostium exercitum, qui sit in fines Reipublicæ impetum facturus, Nicolaus Ursinus cum magna copiarum parte, cumque Joanne Baptista Carratio militum omnium Reipublicæ præfecto, Senatu jubente in Carnos est profectus, omnesque ejus regionis incolæ se & sua in oppida & castella contulerunt. Hostes, vel quod loca communita scirent esse, vel quod iis in bellum Peloponnesiacum, de quo dicturi sumus, uti rex voluerit, ab incursionibus in eam reipublicæ partem se continuerunt. Manentius tantum ad urbem redierat, cum Patres Corcyræ insulæ veriti, propterea quod ea in potestatem hostium redacta, quæ oppidum munitum & portus egregios haberet, omnis Adriani maris navigatio, & in Ionium

1500 reliquaque maria exitus magnopere impediebantur : Decemvirum lege Angelum Quirinum, Aloisium Decanalem cum militibus centum eo miserunt, qui duabus oppidi arcibus præessent : quæ quidem arces quod promontoriolis item duobus oppido conjunctis sunt impositæ, spatiumque perangustum habent, multorum propugnatorum non indigent.

Nuncii deinde aprili mense venerunt, classem Thraciam, quæ Naupacti ea hyeme fuisset, magno studio esse refectam, aliamque in sinu Ambracio institutam classem deduci, ut se cum illa conjungeret : ipsum regem maximo cum exercitu brevi in Peloponnesum venturum, ut quæ oppida in pacis conditionibus a Manentio petierat, bello persequatur. Iis rebus cognitis Senatus decrevit, uti naves longæ decem ex iis quæ ad mercaturam instituuntur, onerariæque magnæ quatuor armarentur : decemque iis qui imperaret, Jacobus Venerius datus ; singulis autem navibus suus præfectus cuique : auctaque iis stipendia, quo libentius proficiscerentur : missusque ad supplendam classem remigum opportunus numerus, quem ex continenti Senatus conduxerat. Jussi etiam præfecti militum viginti bona cum manu, cumque iis rebus quæ idoneæ ad munitiones faciendas essent, Methonem proficisci : pecunia insuper in classis stipendium missa. Senatus etiam consultum factum, ut naves longæ minores non paucæ prioribus adderentur : biremesque complures confestim armarentur, classique submitterentur. Malchio & ipse, qui Corcyram venerat, navibus aliquot relictis ad Cephallenæ insulæ non tam quidem oppugnationem, quam ut in statione ibi essent, ne præsidium hostibus submitti posset, recentioribus de classe Thracia, regioque exercitu nunciis certior factus, uti e Creta milites & commeatus & tormenta Naupliam mitterentur, curam & diligentiam adhibuit. & quod Naupliam primum omnium venturum regem multi existimabant, pars ab illo præfectorum militum est eo transmissa : commeatum etiam omnis generis Methonem misit. Ipsi etiam oppidani, qui frumenta in agris pabulaque omnia

cir-

circum oppidum corruperant, ædificia combusserant, ne hostibus opportuna fierent, munitionem in portu magni operis effecerunt, aggeremque in mari excitaverunt, quo ab aggere naves hostium arcerentur, ne ad muros propius accederent: aditumque uni tantum navi reliquerunt, quo se tueri facilius possent, quam si cum multis uno tempore navibus eis esset propugnandum. Malchio deinde Zacynthum profectus classem eo convenire jussit, navium longarum & onerariarum circiter septuaginta: in quibus erant naves longæ magnæ sexdecim. Turcæ interea suam classem duobus locis comparatam, apud insulam Leucadiam coegerant magna reipublicæ populorum querela, quod Malchio quique præerant legati, ne id per hostes fieri posset, minus prohibuissent: partem ejus classis utramlibet separatam ab altera parte atque semotam, superari ac deleri non maximo negotio potuisse: nunc eam conjunctam atque plenam nihil non ausuram, ad exitumque perducturam. Adjungebatur ad eas querelas etiam hoc, quod Malchio laborare adversa valetudine cœperat. Sed rex, coacta classe navium omnis generis plus ducentarum viginti, cum exercitu in Naupliæ fines est ingressus, missa equitum parte, qui ad oppidum accederent. Cum iis oppidani equites congressi mille quingenti, prælium secundissimum fecerunt: itaque Nauplia relicta rex Methonem venit. Præmissi autem ab eo Turcæ Pylon oppugnare sunt aggressi, quod quidem abest Methone millia passuum decem, loco edito impositum, portu adjecto. Ii, quod eo ipso tempore Contarenus legatus cum navibus longis aliquot adveniens, auxilium propugnatoribus attulerat, repulsi, spe castelli capiendi amissa, abeuntes cum reliquo se exercitu conjunxerunt. Inter hæc Malchio apud Cephallenem moritur: pauloque post legatorum & præfectorum omnium suffragio Hieronymus Contarenus legatus Malchioni pro imperatore sufficitur, quoad Patres, quem præesse velint, imperent.

1500

Turcæ Peloponnesum invadunt.

Rex Methonem omni cum exercitu acerrime oppugnans, magnam pro oppidi murorum partem tormentis dejece-

Methonis oppugnatio.

 jece-

1500 jecerat. Milites, qui priores ordines gerebant, a Senatu missi, principesque municipii veriti non posse se eam partem tueri, rebus omnibus & materia, quæ in eo erat ablata, atque in oppidum abducta, prooppidum reliquerunt. Hostes ingressi majore jam spe murum oppidi dejicere labore non intermisso institerunt. Dum hæc ad oppidum geruntur, Contarenus omni cum classe Zacyntho proficiscitur, ut si qua posset, aut afferret oppidanis auxilium, aut classi hostium noceret: cujus classis naves onerariæ Sphagiam insulam circunvehebantur: reliquæ naves e Pyli portu se promovebant. quas ubi Veneti e longinquo viderunt, eas aggredi magno animo decreverunt: itaque tribus effectis ex omni classe cornibus, in hostes contenderunt: quorum in uno naves erant longæ minores universæ: in altero majores continebantur: tertium cornu naves onerariæ conficiebant. atque hoc aperto mari, illud littori propius erat. Ttriremes magnæ medium, satis idoneo inter utrasque spatio relicto, classis locum obtinebant. Hostes ubi contra se veniri animadvertunt, naves longas circiter centum in Venetos converterunt. Venerius medio e cornu, cui præerat, signo pugnæ dato, omnium primus impetum in hostes facit, trirememque contra se venientem unam ex prioribus aggreditur: ex eaque trireme magnus hostium numerus tormentis est interfectus: ex reliquis triremibus magnis sex & ipsæ cladem non parvam classi Thraciæ intulerunt, compluresque triremes depresserunt; ex minoribus viginti prælium comiserunt: eoque res est deducta, ut Turcæ, quemadmodum postea cognitum est, littori naves impingere, fugamque capere cogitarent. reliquæ triremes congredi non sunt ausæ. Obfuit autem plurimum etiam fortuna ipsa, quæ multum in bellis potest, quod naves onerariæ tranquillitate magna oborta se movere non potuerunt. Turcæ utrunque conspicati, & naves onerarias vento silente detineri, & longarum magnam partem a pugna conserenda deterreri, animum sumpserunt, prælioque redintegrato atque ad noctem perducto, cum horas tres continen-

Pugna navalis Venetorum cum Turcis.

tinen-

tinenter pugnavissent, ex Venetis triremibus majoribus una depressa interiit, altera interfectis quamplurimis est capta, cum omnibus abeuntibus tamen sola totam noctem impetum hostium sustinuisset. Contarenus proimperator, navi sua perforata, atque aqua eam degravante, in aliam se contulit, Zacynthumque, ut & illam & reliquas aliquid ex concursu passas incommodi reficeret, est profectus. 1500

Interea cum de Malchionis adversa valetudine Senatui esset nunciatum, Patres evestigio, ut ei classi imperator sublegeretur, decreverunt: qui si eum salvum offendisset, reipublicæ nomine hortaretur, ut ad urbem rediret. idque eo deliberatius fecerunt, quod de Malchione quotidie, quæ non magnopere vellent, audiebant. Itaque majoribus comitiis Benedictus Pisaurus magna cum potestate lectus, pecunia in stipendium largiter ei curata, die ab ea die tertia conscendit. Contarenus refectis navibus auxilium & commeatum Methonem mittere cum decrevisset, veritus ne oppidani omni subsidio desperato se se hostibus dederent, naves longas quinque omni ex classe delegit, atque in iis quæ opportuna essent, imposuit. ante tamen optimum esse ratus oppidanos ea de re certiores facere, ut se ad frumentum atque arma reliquasque res celeriter ex navibus extrahendas compararent, hominem fortem atque audacem cymba ei tradita cum remigibus decem eo misit. is per mediam hostium classem omnibus inspectantibus, quod erat meridiei fere tempus, celeritate adhibita pervolans, mandata Contareni oppidanis pertulit: posteroque die, qui dies erat ante diem quintum iduum sextilis, Contarenus nactus idoneam tempestatem Methonem versus vela omnibus cum triremibus facit. Hostes classe visa, id quod erat rati, ad oppidi se portum opposuerunt. Contarenus præfectos cohortatus, ut magno animo ad oppidum contenderent, remque suorum civium opis & virtutis egentem sublevarent, eos ab se dimisit. Ex iis quatuor triremes inter hostium naves elapsæ, se ad oppidum magna difficultate

1500 contulerunt. una quod erat tardior, multis hostium navibus iter impedientibus, cum reliquarum celeritatem se imitari posse diffideret, ad Contarenum rediit. Oppidani navibus auxiliariis conspectis, ut ea quæ afferebantur, celeriter in oppidum asportarent, læti ad portum convolaverunt: tantaque fuit ejus rei cura, ut ii etiam qui muros alia ex oppidi parte contra hostium exercitum servabant, cum festinari ab aliis viderent, eodem & ipsi accurrerent, stationesque relinquerent, sic, ut murus defensoribus spoliaretur. Id ubi hostes ab exercitu conspexerunt, occasione rei bene gerendæ non omissa, per ruinas murorum, quas tormenta fecerant, scalis positis nixi, paucis defendentibus interfectis, se in oppidum intulerunt. Oppidani præfectique & milites præsidio & commeatu jam e navibus abducto ea de re certiores facti, hostibus medio in oppido occurrerunt, atque ibi prælio acerrime commisso cum diu fortiterque pugnavissent, ac magnum eorum numerum occidissent; demum crescente hostium multitudine, plenis jam omnibus & obsessis viis, circunsepti undique ac pressi, prope omnes interfecti sunt una cum præfectis navium, qui tunc venerant, duobus, remigibusque permultis. Ex municipibus ii qui superfuerant, omni ex parte oppidum incenderunt, suaque omnia & suos comburere voluerunt: ita oppidum ardens ac semicombustum capitur, cum quidem Veneti multam in noctem se defendissent. Eo capto rex Pylon ducem suum misit. is ut fidem oppidanis faceret Methonem *in* regis potestatem venisse, magistratum reipublicæ qui Methone erat in vinculis adductum eis ostendit, cum civibus Venetis nonnullis. quibus visis, ea conditione, ut neque libertatem neque quidquam ex rebus suis amitterent, oppidum regi tradiderunt.

Methonis expugnatio.

Pylos Turcæ se dedit.

At classis Veneta cum Zacynthum reverteretur, magna coorta tempestate cursum non tenuit: itaque navibus omnibus disjectis, nonnullæ longinquas insulas, Cretamque usque delatæ, vel amissis gubernaculis vel malo infracto, vel dissutis contignationibus, jactura facta ægreque se

in

in tutum receperunt: triremis una impacta littori salvis hominibus interiit. Coronem post hæc cum magna exercitus parte unus ex ducibus ab rege missus oppidanis proposuit, si se, antequam oppidum obsidione cingeretur, regi dederent, fore ut bonis conditionibus uti possent: sin vim expectarent, omnes ad unum interituros. quibus intellectis rebus Coronæi casu Methonensium perterriti, spretis præfectorum imperiis, qui se ad propugnationem comparaverant, æquissimis conditionibus ducem intromiserunt. Rex deinde Naupliam eadem qua Coronem celeritate suo se imperio adjecturum existimans, exercitus partem in Naupliorum fines induxit: missoque ad oppidum cum suis equitibus Paulo Contareno cive Veneto egregia virtute, Bernardi Contareni, ejus qui bello Neapolitano Epirotarum equitum præfectus mortem obierat, fratre, qui Corone uxorem duxerat, illisque in regionibus erat notissimus, quemque rex, ut ad id uteretur, Corone in deditionem recepta habere secum voluerat: jussit illum oppidanis suadere ut se regi dederent. Is medio in sermone, quem cum Naupliis, ad urbis muros atque portam vocatis, ingressus fuerat, equo incitato equitibus imprudentibus se subripuit, atque in oppidum, vallo saltu equi superato, est receptus. Oppidani primo cum Pauli hortatu ac studio, tum per se se plane paratissimi, magno animo impetum hostium sustinuerunt: egressique præterea per occasiones prælia nonnulla secundiora fecerunt. postea vero quam rex cum reliquo exercitu eo venit, portas clauserunt, & munierunt: itaque inclusi magna se virtute atque constantia tuebantur. Interim ex classe Thracia, quam rex Naupacto, ut terrorem hostibus incuteret, Naupliam veterem convenire universam voluerat, naves triginta Aeginam ad insulam missæ oppidum capiunt: relictisque regio nomine qui præessent, Naupliam revertuntur.

1500

Coronenses Turcæ se dedunt.

Naupliæ oppugnatio.

Aegina a Turcis capitur.

Hæc dum sic administrarentur, Benedictus Pisaurus Corcyram, deinde Zacynthum profectus, dies ibi aliquot, antequam classis, quæ propter tempestatem aberraverat, eo conveniret, se continuit. Coacta classe navium longarum majorum duodeviginti, minorum vigintiquinque, onerariarum

1500 plus viginti, quam quidem paucorum dierum spatio magna cum diligentia, tum vero etiam severitate adhibita, remigibus, militibus, rebusque omnibus ornatiorem melioremque reddiderat; ad hostium classem insequendam se se promovet, eo animo, ut si assequi posset, prælium committeret. Sed rex de illius ad Zacynthum adventu certior factus, suæ classis præfectis, ut domum redirent, Byzantiumque se reciperent, imperavit: posteroque die ipse, qui quidem non magnopere suis jam copiis confidebat; propterea quod neque parvam, neque sane spernendam militum equitumque partem eorum, qui Methonem obsedissent, eo in bello expugnationeque amiserat; omni cum exercitu abiit. Eodem tempore Pisaurus Naupliam speculatoriis præmissis navibus classem Thraciam & exercitum abiisse certior factus, Aeginam contendit, expositisque militibus, Turcas, qui præerant, interfecit, eorum duce capto: atque insulam reipublicæ restituit. Mitylenen deinde triremibus levioribus accelerans, quo appulsos hostes intellexerat, ferro atque igni omnia demetens, prædam, & quidem opulentam, quam abegerat, remigibus & militibus concessit: posteroque die Tenedum diripuit, incendit, classisque hostium fugientis atque in Euripi angustias jam ingressæ reliquias assecutus, naves complures extremo in agmine cum hominibus cepit: fixisque utroque in littore non unis crucibus, captos Europæ atque Asiæ spectaculo reste suspendit, agros & vicos depopulatus, ut qui oras incolerent magnopere perterrerentur. Samothraciam ad insulam post hæc eadem celeritate adveniens, cum intellexisset oppidanos ægerrime Turcarum imperium perpeti, Aloisio Decanali triremis præfecto ad oppidum misso, eos libentissimos in deditionem recepit: petentibusque civem Venetum qui præesset, pollicitus est se missurum. Illi partem decimam suorum fructuum quotannis ei se daturos receperunt. Deinde Carysto direpta, ad naves longas majores onerariasque rediens, Naupliam se contulit, municipibusque & militibus collaudatis, stipendio, quos oportuit, recreavit, & sua liberalitate sublevavit. Iis confectis rebus discedens, dum Corones littora prætervehitur, de Carolo Contareno, qui magistratus reipublicæ

Benedicti Pisauri res gestæ in mari Aegeo.

blicæ

blicæ Pylo præfuerat, oppidumque situ & natura communitum, hostibus nulla coactus vi obsidioneque tradiderat, in suæ navis prora supplicium sumpsit. 1500

Ibi cognoscit Hispaniæ regum classem reipublicæ auxilio missam Zacynthum venisse. ii enim reges Aloisii Galliæ regis prædicatione permoti, qui regnum Neapolitanum bello aggredi statuisset, tum classe ab rege Thracio comparata, ne insulam Siciliam sine præsidio relinquerent, classem & ipsi confecerunt, illoque miserunt, Consalvo Ferdinando præfecto, qui bello Neapolitano dux eorum fuerat. Eam classem ut reges auxilio reipublicæ vellent esse, postea-quam suis jam finibus nihil timerent, Senatus ab iis impetraverat, Alexandro adjuvante. Ea erat navium plus quinquaginta: quibus in navibus milites imposuerant numero ad septem millia. Cognito Consalvi adventu Pisaurus Zacynthum ad illum venit: quem quidem reipublicæ magnopere prodesse cupientem cum reperisset, rebus belli rationibusque omnibus una cum illo communicatis, ex ipsius & reliquorum Hispanarum navium præfectorum, quos Consalvus in concilium adhibuerat, & legatorum sententia statuit ad Methonem recuperandam una proficisci. Eam ad profectionem atque bellum quod res multæ materiæ indigebat cum ad castella, quæ parare instituerant, excitanda, tum ad navium scaphas contegendas, quibus in primis uti decreverant; dato omnibus qui aderant jurejurando, ne quis quid enunciaret, concilio dimisso Cephallenem ad insulam, quæ sylvis admodum abundabat, uterque suam classem adduxit. Illis prope diebus cum ex Joannis Crispi, de quo dictum est, qui Naxum insulam obtinebat, liberis, is qui natu erat major, Matthæi Lauredani filiam in matrimonium duxisset, Senatui placuit, ut magistratus reipublicæ amplius eo non mitteretur, Naxiique Joannis filio jam adulto restituerentur; dum is paterni regni formam ne vellet imitari, Senatusque liberalitate ad justitiam & temperantiam uteretur. Interim autem dum ad Cephallenem materia cæditur, & turres reliquaque, quæ sane plurima ejus belli administratio requirebat, per fabros conficiuntur;

1500 ne reliqui milites tempus temere contererent, communi consilio statuerunt Cephallenes oppidum aggredi, turpe futurum existimantes, si ab insula re non tentata discessissent: posse Turcas gloriari, duabus classibus tam paratis atque tantis animum ad id capiendum defuisse. Iis constitutis rebus navis una oneraria trium millium amphorarum Genuæ ab Aloisio rege Galliæ auxilio reipublicæ comparata Cephallenem appellitur, ut Pisauro præsto esset. ad ejus navis præfectum, qui erat infirma valetudine, Pisaurus legatos misit salutatum, actumque regi gratias, quod in rempublicam liberalis tam opportuno tempore fuisset. Præfectus expectare se se navem alteram dixit, quæ item Genuæ instructa secum una solvisset, tempestateque acta cursum non tenuisset: earum navium, & militum mille quingentorum, qui in illis erant, trium mensium stipendia regem subministravisse: ea stipendia desinere ad diem duodecimum calendarum decembris. Is autem dies, quo die illa dicebantur, erat ante diem sextum iduum novembrium. eis si navibus post eum diem uti vellent, ipsos stipendia præstare oportere. Ad ea Pisaurus respondi jussit, se nisi de Senatus auctoritate nihil acturum, literasque de eo ad Senatum daturum. Præfectus ubi ei rei moram esse interpositam vidit, nactus idoneam tempestatem vela fecit, atque abiit. de navi altera post illa nihil est auditum.

Cephallene oppugnatur. Pisaurus interea Consalvusque tormentis muralibus eductis, oppidi muros verberare complures dies institerunt. nam quod erat loco editiore, monti etiam pluribus a partibus prærupto oppidum impositum, ea res magna cum difficultate administrabatur. deinde suo cuique legatorum & præfectorum navium attributo munere, ut quam quisque oppidi partem signo dato aggrederetur, irrumpereque conaretur, antea cognosceret; statuerunt experiri quantum in hostibus ad propugnationem animi virtutisque inesset. Erant autem, quemadmodum a profugis intellectum est, milites oppidi præsidio trecenti. Die oppugnationis dicta ejusmodi tempestates fuerunt, ut res differri oportuerit: demum pluviis remittentibus, pilis ferreis frequentioribus

ejacu-

ejaculatis, omnes se ad muros contulerunt: conscendereque scalis positis aggressi, hostibus saxis, sagittis, omni missilium telorum genere acerrime se defendentibus, oppidum capere non potuerunt. itaque nonnullis interfectis, vulneratis compluribus, se in castra receperunt: quorum ex numero fuere Hispani præfecti aliquot, Venetique cives sex, & Gurlinus vir egregia exploratataque virtute, quem Pisaurus Nauplia obsessa plurimum oppidanis profuisse, & præclara multa oppido tuendo instituisse effecisseque cognoverat, & secum abductum militibus suis omnibus tum præfecerat: atque is magno nostrorum omnium, & Consalvi dolore, qui ei largiter jam tribuebat, paucis post diebus est mortuus. Eo accepto detrimento, duces vallum excitari usque eo, ut munitionem, quam hostes intra oppidum dejecto muro fecerant, superaret, suis militibus mandaverunt. Dum hæc ad Cephallenem geruntur, Pylos per insidias ad rempublicam rediit. Erat in Pisauri trireme miles signifer Demetrius quidam Methonensis: is amicum Epirotam item militem in Pyli præsidio cum haberet, ad eum bis terve amicitiæ nomine ubi venit, hominem spe pollicitationibusque impulit, sibi ut socius magni facinoris vellet esse. Re constituta ad Pisaurum revertitur. Pisaurus ei milites quinquaginta ex omni classe deligendi potestatem facit: eos ei milites attribuit. Ille cum iis trireme impositus Pylon noctu proficiscitur: expositusque clam in Epirotæ domum oppidi muro vicinam se atque milites occuluit, quoad die inlucescente portæ oppidi aperirentur: apertis portis Demetrius cum suis in oppidum irrumpit, & Turcas, qui oppidi erant præsidio, imparatos obtruncat circiter quinquaginta, paucis elapsis, qui se muro dejecerunt. Ita oppidum recipitur. Ad id Pisaurus triremes duas cum militibus, & Hieronymo Pisano legato, qui præesset, oppidumque communiret, Venetoque cive Sylvestro Trono, quem is magistratum ibi relinqueret, statim misit: nam quod erat portu egregio, reipublicæ fore usui ad classes recipiendas & tuendas mirum in modum existimabatur. Eo capto equites centum quinquaginta cum uxoribus & liberis Corone

1500

Pylos recipitur.

1500 rone se Pylon evestigio contulerunt, oppidumque munierunt.

Sed jam vallo ad Cephallenem excitato, uti de superiore loco nostri in oppidum introspicerent, duces oppugnare, quibus a partibus poterant, uno tempore sunt adorti, eo uterque animo, eaque cura, ut utrius plures essent eo in bello partes, non facile dignosceres; Consalvusque civis esse Venetus & ipse videretur. neque ejus quidem milites ullo in munere a nostris se militibus relinqui sustinebant; homines duri, parcoque victu assueti, & cum audaci in primis virtute, tum maxime habiles qui oppidorum oppugnationibus adhiberentur. Ea in aggressione Marcus Orius navium onerariarum præfectus, una cum Hispano homine impigro, quem ei Consalvus muneris socium dederat, militesque aliquot se in muro atque munitionibus primi omnium illatis signis ostenderunt. Ea re hostes perterriti, cedere, seque recipere in arcem oppidi cum vellent, irrumpentibus omni ex parte reliquis, cæsi captique sunt, præter paucos, qui se primo impetu in arcem intulerunt, qui tamen paulo post se Consalvo dediderunt, cum Venetorum iram, quos & ipsi sæpius elusissent, & rex eorum maximis incommodis affecisset, non injuria pertimescerent. Cephallene in reipublicæ ditionem anni exitu redacta, oppido Aloisius Salomonius, arci Joannes Venerius, toti insulæ Franciscus Leo a Pisauro sunt præfecti dati in annos duos.

Cephallene capitur a Venetis prid. kal. januar.

1501 Arx etiam ut multo communitior fieret, institutum. Missaque Pylon navis oneraria magna, qua in navi Coronæi, qui cum familiis eo venerant, Cephallenem adveherentur: nam quod eam insulam propter bonitatem agrorum maxime esse feracem intelligebant, & illi, qui libere Pylo exire atque agros colere hostibus Methonem obtinentibus non poterant, & multi præterea homines Turcas perosi, eo ad incolendum e continenti commigraverunt. quam quidem ad rem portus perampli perque optimi facultas, quo nullus est eo toto mari fere præstantior, magnum adjumentum afferebat. Itaque parvo temporis spatio a magna est advenarum multitudine coli cœpta, cum per biennium a classibus reipublicæ vexata, cultoribus infrequentior fuisset.

Illis

1501

Illis diebus triremes duæ Naupliam a Pisauro missæ, dum redeunt, biremes Thracias quatuor expugnaverunt, biremeinque unam Venetam, quam illi ad Aeginam insulam ceperant, recuperaverunt. Consalvus, qui suam classem in aqua menses complures habuisset, magnamque navium partem inutilem ad navigandum brevi futuram videret, Methones autem recuperandæ negotium Pisaurus in aliud tempus distulisset, quod Turcæ, Pylo amisso, eam militibus apprime communierant, diligentiusque tuebantur: se reversurum vere ineunte pollicitus, ad classem reficiendam primis anni diebus in Siciliam rediit. Ante autem quam proficisceretur, vini Cretici amphoræ quingentæ, casei libræ sexaginta millia ei dono a Pisauro datæ. alia etiam ab urbe munera pretiosiora a Senatu mitti nunciatum, quæ ille Senatui gratias agens se non cupere præ se tulit: suorum enim regum in rempublicam benivolentiæ causa venisse, quibus satis omnibus pro muneribus esset, par atque mutua Senatus in illos voluntas & benivolentia. Senatus tamen posteaquam de Consalvi abitu est ei nunciatum, legem tulit, uti Consalvo civitas cum jure comitiorum daretur, civisque Venetus cum libris argenti fabrefacti ducentis sexaginta sex in Siciliam ad illum mitteretur, qui eum de republica optime meritum diceret. lectusque Gabriel Maurus, unus ex magistratibus qui res maritimas in Senatu procurant, paulo post est profectus.

Pisaurus cum sciret in sinu Ambracio naves longas complures, quas hostes fabricari curavissent, esse jam deductas: navibus longis aliquot, onerariaque una Cephallenæ præsidio relictis, decimo calendas februarias sua cum classe triremium leviorum quatuordecim, graviorum octo, navium onerariarum quatuor (reliquas enim missas fecerat) ad insulam Leucadiam est profectus. Ejus in insulæ portu, in quo nihil offendi poterat, ex omni triremium numero levioribus lectis octo, atque in illas ex reliquis navibus, quos visum est, remigibus & militibus impositis; cum iis ad sinum Ambracium provehitur, reliquis navibus in portu relictis. Is habet sinus aditum perangustum, qua naves commeant, ut lapide manu jacto fere trajiciatur: reliqua latitudo vadis breviori-

Sinus Ambracii descriptio.

bus

1501 bus impedita, navigia triremesque non recipit. In ejus ore sinus, turris est communita ad arcendos, si qui ingredi vi experiantur. Pisaurus citatis remigibus dum turrim prætervehitur, jactu ab ea tormentorum tribus aut quatuor militibus interfectis, ad triremes Thracias numero undecim, rebus jam omnibus armamentisque instructas processit. Portus est in sinu Ambracio, in quem flumen, quod nunc appellatur *Prevesa*, influit. eo in portu navalia ad tuendum locum idoneo sunt castello proxima: aditus vero ad portum ejusmodi, ut singulæ tantum triremes ingredi possint. iis in navalibus fabricatæ naves Thraciæ tum in portu stationem habebant. Eo ingressus Pisaurus, expositisque militibus, hostes castello egressos, quique naves adservabant, acerrime cum iis congressos fudit, incensisque ædificiis, præda etiam rerum ad armandas naves comparatarum ingenti facta, triremes hostium novas omnes remulco e portu abduxit: duas veteres, quæ semiplenæ aqua ad littus erant deligatæ, incendit; cum iis in rebus administrandis quadraginta ex suis prædæ cupidius allectos, temereque procurrentes amisisset. abductas deinde lateri suarum navium adglutinans, atque ad turrim conversas trahens, reliquis omnibus incolumibus, ad eos, quos in portu Leucadiæ reliquerat, rediit; Corcyramque omnibus cum navibus ad supplendam classem ante diem calendarum februarii venit. Ibi Hjeronymo Contareno legato reperto, qui ex Leucadiæ littoribus valetudinis, ut ajebat, causa nullo Pisauri permissu Corcyram discesserat, eum ignominia notavit, ut legatione præfecturisque omnibus annos duos careret. Eodem tempore, uti qui pro republica mortem oppetiissent, inornati ne relinquerentur, in Senatu lex est lata, ut Gurlini Ravennatis, qui Cephallenæ, Antonii Fabri, Pauli Epirotæ præfectorum militum, qui Methone interfecti fuerant, liberis, quoad viverent, pensiones annuæ curarentur: ipsorum præterea filiabus sex, dos sesquilibra auri singulis constituta. Neque multo post Aloisii Michaelis liberis, & Joannis Maripetri fratribus, quos utrosque triremium præfectos auxilio Methonensium a proimperatore missos ab hostibus interfectos dixeramus, arcis Me-

stri-

strinæ, itemque Patavinæ ad Medoaci in oppidum influxum 1501
præfecturas, alteris per annos quindecim, alteris quoad eorum major natu viveret, & uni virgini dotem civitas dono dedit. Reliquis triremium præfectis, qui Methone capti eodem impetu fuerant, seque pecunia redemerant, Alexandro Gotio Corcyrensi, in ea insula magistratus: Nicolao Cucaro Hydruntino, in sua urbe item magistratus, & auri libra unciæque septem annuæ; Jacobo Balbo Parensi, auri itidem libra unciæque. Item singulis omnium tributorum immunitas attributa: præmia insuper in complures vivos, qui se fortiter atque amanter gesserant, ex Pisauri literis honorifice collata: dataque lectis ad id magistratibus cura, ut Methonensium, quibus quidem aut parentes aut fratres, aut liberi pro republica interfecti fuissent, qui Venetias venissent, causas cognoscerent, deque eis ad Patres referrent, ut pro cujusque incommodis & jacturis a Senatu sarcirentur, aut omnino sublevarentur. Latum præterea de Naupliis, uti eis, bello confecto, immunitas per annos decem concederetur: domusque eorum, quas ipsi dirui permisissent, ut oppidum communitius fieret, reipublicæ pecunia restituerentur.

Iis rebus domi forisque administratis, Cæsar Alexandri filius, cui paulo ante a republica petente patre cum jure comitiorum civitas data fuerat, puellam ex Elisabetæ Metaurensium reginæ famulatu, ad Carratium reipublicæ militibus præfectum, cui erat nuptui tradita, proficiscentem, medio inter Ariminum Ravennamque itinere, missis Cesena suis equitibus, vi rapuit, comitatu ejus pulso, vulneratis compluribus. Ejus ille oppidi paucis ante mensibus regnum obtinuerat, Alexandro tradente, tum Pisauri atque Arimini republica ægre illa quidem, quod ad Ariminum attinet, ac pene subinuita, sed tamen ut perpetuis Alexandri postulatis precibusque satisfieret, una cum Aloisio rege Galliæ, qui suas ei copias iterum dederat, annuente atque permittente. Ea erat puella miræ pulchritudinis. itaque amore incensus adolescens, cum pretio aut precibus assequi se se posse nihil videret, sumptis a novo regno

ani-

1501 animis, ad vim faciendam se convertit, & virgine per scelus est potitus. Ea re ad Patres celeriter delata, Decemvirum decreto Aloisius Manentius est ad Cæsarem eo ipso die jussus contendere (is erat Fori Cornelii) questum de injuria tam insigni, quam respublica pro suis in eum beneficiis nihil meruisset, puellamque repetitum. Posteroque die Aloisii regis legatus, re a Patribus graviter apud illum expostulantibus cognita, sua sponte ad Cæsarem iisdem cum mandatis est profectus, cum eam fraudem atque injuriam etiam ad suum regem, qui Cæsarem, ut Flaminia potiretur, adjuvisset, existimaret pertinere. nihiloque secius literæ sunt ad Alexandrum a Senatu datæ magna cum querela. Sed neque Manentius, neque regis legatus quidquam apud eum valuerunt, nedum literæ ad patrem missæ proficerent. pernegavit enim ille suo jussu id fecisse, qui puellam rapuissent; neque se, qui essent, adhuc quidem comperisse: repertis autem raptoribus, cui quidem rei omnem esset diligentiam adhibiturus, se daturum operam, ut & rex, & Senatus Venetus, & omnes homines intelligerent, quam ægre tulerit suis in finibus id fuisse facinus atque flagitium perpetratum: puellas sibi non deesse, quas habere facile possit; ne hac tanta cum reipublicæ offensione atque invidia, & suo cum probro, per vim atque fraudem potiri concupierit. Patres verba sibi dari intelligentes, cum mittendis nunciis ac literis multos dies consumpsissent, quod rebus belli ab ea cogitatione avocabantur, Carratium, qui ad eos questum venerat, consolati, ejus vindictam sceleris in aliud tempus distulerunt.

Venetorum cum Uladislao Pannoniæ fœdus in Turcas.

Post hæc autem reipublicæ legati, qui ad Uladislaum Pannoniæ regem anno superiore missi fuerant, ut illum ad bellum in Turcas incitarent, fœdus cum rege aliquando tandem percusserunt: quo ex fœdere bellum regi Thracio inferre omnibus copiis Uladislaus jubebatur; res vero publica mille auri libras tribus pensionibus regi Pannoniæ mittere quotannis tenebatur, quoad bellum esset confectum. Ei fœderi feriendo Alexander & auctoritatem adhibuit suam, misso Roma legato e Cardinalium collegio, & auri libras an-

nuas

nuas quadringentas regi Pannoniæ per triennium pollicitus est se daturum. Domi vero inter hæc, ne ad bellum pecunia deesset, lex est lata, uti qui fundos atque agros in continenti possiderent, pro quoque soli culti jugero, siliquas argenti septem in ærarium conferrent; semel quidem tantum, præter Carnos, quorum se in fines Turcæ superiori anno intulissent: literæque ad civitates datæ, quæ eas hortarentur, tam duris reipublicæ temporibus ne deessent, atque urbem laborantem sublevarent. Pisaurus classe Corcyræ remigibus reliquisque rebus instaurata, ad naves longas, quas Turcæ in Loi fluminis ripis ædificaverant, atque in flumen deduxerant, capiendas aut incendendas animum adjecit. itaque cum sciret ejus fluminis ostium adiri magnis a navibus non posse, alveo diffundente se se magis, quam demittente, nisi cum flumen ex imbribus crevisset: tametsi invecta hostium navigia satis alta aqua excipiebat, onerariarum & longarum navium scaphas complures integi jussit, quibus in scaphis atque in biremibus duabus milites imposuit, Marcumque Orium navium onerariarum præfectum, qui se obtulerat, ei negotio præposuit. ipse Aulonam cum longis navibus est aggressus, ut hostes occupatos ea in propugnatione distineret, ne suas peti naves existimarent. Porro Turcæ vel de ea re, ut sæpe fit, certiores facti, vel ipsimet propter recentem in sinu Ambracio navium suarum jacturam idem in Loo flumine metuentes; eas naves longius ab ostio in flumen introduxerant, passuum millia quatuordecim, atque una composuerant sic, ut proras Secundum cursum fluminis conversas haberent: ipsæ, quod remi nondum erant impositi, inter se conjunctæ totum flumen caperent. Ripas autem Turcæ tormentis communierant ad naves hostium repellendas. Orius audacissime superato flumine, cum navibus Thraciis appropinquavisset, eas magno militum præsidio fultas atque instructas est conspicatus: tum missis in eum ex utraque ripa frequentibus tormentorum pilis, ad illas propius accedere non potuit. itaque omnem aditum frustra expertus, crescente hinc atque hinc hostium multitudine, scaphas retrahi imperat. Red-

1501

1501 euntibus Turcæ summis in ripis atque ipso prope in flumine occurrerunt, naviculamque unam truncis ramisque arborum, quos in flumen dejecerant, impeditam oppresserunt: Ipse cum reliquis incolumibus ad ostium fluminis cum revertisset, atque interim mare, quod vadosum late erat, magno coorto vento se excitavisset, erumpere ausi mediis in vadis naufragium fecerunt: quorum pars interiit, atque in his Hieronymus Maurocenus propinquus meus, navis onerariæ bellicæ præfectus, magno animo, magnaque virtute. reliqui plerique in litus ejecti, ab hostibus capti sunt, præter naviculas pauculas, quæ tempestate superata se Dyrrhachium contulerunt, quo jam venerat Pisaurus, eaque illum de re certiorem fecerunt. Marcus Orius, & Vincentius Pascalicus, navis item bellicæ præfectus, capti. ac fuit eorum qui interierunt, & qui in manus hostium pervenerunt, numerus circiter trecenti.

Alexium se Venetis dedit.

Pisauro Dyrrhachio digresso, Georgii Castriotæ Epirotæ hortatu & Antonii Boni legati, sponte se Alexiani dediderunt. Est Alexium in Drino flumine, quod vado transiri non potest, insula triquetra, mare uno ab latere attingens, ab reliquis flumen, quod ipsa dirimit. Eorum quodque laterum tria millia passuum efficit: ipsa vallo circummunita: quam ad insulam, capta ab rege Thracio Scodra, eorum locorum sese homines contulerunt, atque incolere cœperunt. Ea Turcæ ad mercaturam utebantur, magnumque frumenti numerum, quo montani late homines earum regionum alerentur, neque parvam salis copiam quotannis eo convehebant: picis autem ceræque ac mellis magnam vim eodem ab interioribus Illyrici finibus, atque ab Epiro importari solitam coemebant. Isque reipublicæ usui futurus locus videbatur. Eo tempore Alexander triremes reipublicæ viginti pecunia sua sacraque se armaturum pollicitus, quibus civitas bello Thracio uteretur, quindecim modo per suos ministros, ut instruerentur, diligentiam adhibuit: reliquas quinque Senatui armandas remisit, cum ei pecuniam sacram, quam homines in imperio Veneto, ut criminibus & maleficiis obnoxii, ob commissa post mortem

apud

1501

apud inferos pœna liberarentur, ex Alexandri literis persolverent, bello Thracio insumendam permisisset: quarum omnino viginti navium imperium legatus ab se se datus obtineret. Is fuit Jacobus Pisaurus Episcopus Paphiorum ex Veneta nobilitate: qui etiam majori earum navium parti, quam Venetiis armandam curavit (nam reliquam in Flaminiæ maritimis municipiis Anconæ instruxerat) præfectos cives sibi Venetos adlegit. Pecuniæ vero sacræ summam libuit mihi huic loco adscribere, ut intelligi possit, quanta quamque ardens eo tempore fuerit in hominum mentibus religionis existimatio, & Deorum immortalium timor. Porro in urbe auri libræ ducentæ nonaginta septem eo nomine sunt confectæ, Patavii una & sexaginta, Vicetiæ sexagintaquatuor & semilibra, Veronæ una & triginta, Brixiæ quadraginta octo, Bergomi fere quadragintaquatuor, Cremonæ duodecim, Cremæ plus novem, Taurisi vigintiquatuor, Feltriæ duodecim & semilibra, Cividali Carnico novem, Utini quadraginta duæ. atque ut a claris urbibus ad tenuiora oppida descendamus, Fossa Clodia libras auri paulo minus octo facile contulit: Portus, quem *Gruarium* appellant, fere undecim: Colonia, qui quidem vicus est in Vicetinorum finibus, quatuor: itemque supra quam quis crederet alia in continenti castella, vicique: ut esset summa omnis auri libræ septies centies & nonies, eoque amplius.

Atque illo ipso tempore Cæsar Alexandri filius diu pressam armis atque acri obsidione Faventiam, a qua Patres Alexandri precibus legatum suum revocaverant, certis conditionibus tandem cepit: Hestorique puero ea lege se dedenti, ut salvus sospesque esset, fidem fregit: Romamque adductum, atque in custodia complures ad menses adservatum necavit. Per eos etiam dies Patavii Baptista Zenus e Cardinalium collegio moritur, grandi pecunia, argentique fabrefacti magno pondere testamenti tabulis suæ genti, & propinquis, & sacerdotium collegiis, & reipublicæ relicto. Abscondiderat is Roma veniens, aliquot ante annos auri libras ducentas sexaginta Anchonæ in ædis sacræ pariete. de eo

Baptistæ Cardinalis Zeni obitus VIII. id. maj.

1501 Alexander a Senatu certior factus, aurum abstulit. Zeno ad urbem delato, funus amplissimum publice curatum. Laudavit Angelus Gabriel. Postea ei ex testamento Senatus in ædis Marciæ porticu sepulcrum ex ære ponendum locavit. Interea in Achaja magnum incommodum publice est acceptum, Pylo ab rege Thracio iterum capta. Is enim cum eo & terrestri itinere equitum millia complura, & mari triremes quatuordecim, & biremulas quinque (sic enim naves eas appellant, quæ fere semitriremium loco sunt) Camali præfecto misisset, essentque in Pyli portu triremes reipublicæ tres sine ulla statione aut specula: eas Camales improviso aggressus, non magno negotio cepit. aliquot ex iis, qui in eis erant, fuga in scaphis elapsi, ad triremes quinque majores reipublicæ quæ cum mercibus Beryto illo ipso tempore venerant, erantque in anchoris portui vicinæ, se contulerunt. Eæ quinque eadem formidine usæ, cum terrori esse hostibus potuissent, velis factis abierunt. quarum conspecta fuga, qui Pylo præerant, se se hostibus dediderunt. Earum triremium præfectis eo minus ignoscendum fuit, quod paulo ante Cretæ cum essent, a Pisauro eis erat imperatum, ut se Pyli expectarent: isque postero die cum triremibus quindecim eo venit. Sed Camales, cum Pisauri classem e longinquo venientem ii qui in specula erant positi conspexissent (id enim ne accideret, verebatur, ut in Pisaurum, quem brevi eo venturum a captivis intellexerat, imprudens incideret) evestigio triremes captas abducens, litusque proximum legens, ei se vitabundus eripuit.

Pylos iterum a Turcis capitur.

Pisaurus deinde Corcyram adveniens, quod audierat naves longas Turcas e Loo flumine, quæ in eo erant, brevi educturos, triremes aliquot misit, quæ ostium fluminis adservarent: ipse cum reliqua classe longarum navium vigintiquinque in Achajam revehitur, atque in Corones finibus magnum hominum numerum cum uxoribus & liberis suis in navibus imposuit, quos Cephallenem ad incolendum traduceret. Paulo post Aeginæ cum esset, intellexissetque Megaræ & biremes fabricari, & frumenti magnam copiam esse, Aloisium Lauredanum legatum cum navibus octo, si

Megara capitur & diruitur.

quid

quid ex usu efficere posset, eo misit. Is bireme una cum hominibus, altera vacua captis, expositis militibus, & equitibus Naupliis adhibitis, prælio cum Megarensibus commisso eos fudit: atque arcem, quæ a Thracibus defendebatur, magno impetu cepit: ac reste suspensis iis, qui oppugnationi superfuerant, quosque cum biremi ceperat; frumentoque omni abducto, oppidum incensum ac solo æquatum delevit, ne impedimento Naupliis esset, quo minus eo ab latere quam vellent libere vagari eis liceret. Idem postea complures ad insulas, postremo ad Eubœam profectus, prædam, & quidem opulentam, abegit, oppidaque aliquot & castella multa incendit, ac magnum propugnatorum numerum interfecit, ingenti undique omni illo in mari terrore hostibus atque formidine incussa. Quo quidem tempore captis ab se oppidis rex metuens, Coronem, Methonem, Pylon muris & propugnaculis, reliquisque rebus ad hostem repellendum idoneis, & militum præsidio apprime communivit. Nauplii autem equites, cum hostes ad illos lacessendos in eorum prope suburbia irrupissent, egressi eos fuderunt: ex quibus ducenti quinquaginta interfecti atque capti. Idem paulo post alii hostium equites Cararbejo duce aggressi, omnes a Naupliis capti sunt præter ducem, qui cum duobus equitibus aufugit. Reverso Corcyram Pisauro, ut classem regis Galliæ, itemque regis Lusitaniæ, de quibus proximo libro dicetur, expectaret: magistratus reipublicæ qui Dyrrhachio præerat, morbo affectus, ut valetudinem curaret, Olicinium se contulit cœli salubrioris gratia. Eam occasionem nacti hostes, noctu Dyrrachium furtim aggressi, scalis ad murum positis se in oppidum intulerunt: interfectisque paucis somno expergefactis oppido sunt potiti. Sed ea æstate foris Pylo atque Dyrrhachio amissis, nullo autem negotio, quod magnopere ex usu esset, confecto, domi Augustinus Barbadicus vita functus est, de mense septembri, cum annos XV. civitatis principatum obtinuisset.

1501

Dyrrachium a Turcis capitur.

Augustini Barbadici, Principis, obitus.

IN LIBRUM SEXTUM
C. AUGUSTINI CURIONIS
EPITOME.

NOvarum terrarum gentiumque narratio. Galliæ regis cum Maximiliano Cæsare pax. Leonardus Lauredanus Princeps Venetiis declaratur. Gallica & Lusitana classes Venetis auxilio missæ re infecta recedunt. Federicus rex, ab Galliæ & Hispaniæ regibus, regnum inter se dividentibus, pellitur. Venetorum cum Turcis belli progressus. Pannoniæ regis cum Turca bellum. Mitylenes a Veneta & Gallica classe oppugnatur. Ericus pirata capitur comburiturque. Antonii Minii & Lauredani Principis de stipendiis magistratuum dimidiis accipiendis contrariæ actiones. Triremium præfecti, qui rem ignaviter gesserant, ignominia notati. Lucretia Borgia Alfonso Atestino nubit. Res a Pannoniæ rege contra Turcas feliciter gestæ. Cives Veneti Byzantii libertati restituti. Metaurensium ducis oppida a Cæsare Borgia insidiis occupantur. Anna Candala Pannoniæ regi nubit, & Venetias venit. Aloysius rex iterum in Italiam venit, ejusdemque cum Hispaniæ regibus ob imperii fines in regno Neapolitano bellum. Leucadia a Venetis capitur. Guidus-Ubaldus, nullo apud Aloysium regem præsidio invento, se Venetias confert: deinde Ursinorum auxilio in ducatum suum redit. Multi populi se reipublicæ dedere volentes rejiciuntur. Hispaniæ regum ad Senatum legatio. Guidus-Ubaldus iterum a Cæsare pellitur, & ab eodem multi principes necantur. Lex in eos, qui sacerdotia emerent, lata. Ioannis Michaelis Cardinalis interitus. Bajazetis cum Venetis & Pannoniæ rege pax. Galliæ rex novum cum Venetis fœdus petit. Alexandri Pontificis interitus & Cæsaris Borgiæ calamitates. Benedicti Pisauri obitus. Guidus-Ubaldus iterum in principatum suum redit. Pius III. Pontifex creatur & moritur; eique Julius II. succedit. Multa Flaminiæ oppida reipublicæ deduntur. Florentinorum contra Venetos artes. Pandulphus Malatesta Ariminum Venetis tradit. Faventia a Venetis capitur. Julii Pontificis contra Venetos consilia. Nicolao Ursino imperium prorogatur.

PETRI BEMBI RERUM VENETARUM HISTORIAE

LIBER VI.

1501 *Navigatio in Arabiam & Indiam per oceanum.*

Alibus jactatæ incommodis civitati, malum etiam inopinatum ab longinquis gentibus & regionibus extitit. Petri enim Pascalici apud Emanuelem Lusitaniæ regem legati literis Patres certiores facti sunt, regem illum per Mauritaniæ Getuliæque oceanum convehendis ex Arabia Indiaque mercibus itinera, suis tentata sæpe navibus, demum explorata compertaque habuisse: navesque aliquot eo missas, pipere, & cinnamis, ejusmodique rebus onustas Olysipponem revertisse: itaque futurum, ut ejus rei facultate Hispanis hominibus tradita, nostri in posterum cives parcius angustiusque mercarentur; magnique illi proventus, qui urbem opulentam reddidissent, toti pene terrarum orbi rebus Indicis tradendis, civitatem deficerent. Eo nuncio Patres accepto non parvam

 ani-

1501 animi ægritudinem contraxerunt, quam tamen compendiis aliorum populorum solabantur. Simul & illud cogitabant, amabile profecto esse, novas regiones alterumque prope acquiri orbem, gentesque abditas atque sepositas celebrari. Ac posteaquam hunc ad locum meorum me commentariorum cursus perduxit, non alienum esse arbitror, quod ejus rei omnium, quas ulla ætas unquam ab hominibus effectas vidit, maximæ atque pulcherrimæ fuerit initium; tum quæ terrarum portio post id, quæ ve gentes, & quibus moribus sint repertæ, quantum suscepti operis ratio permittet, breviter dicere.

Novi orbis per Columbum detectio.

Erat Columbus homo Ligur ingenio peracri, qui multas emensus regiones, multum maris & oceani perlustraverat. is, ut est humanus animus novarum rerum appetens, Ferdinando & Isabellæ Hispaniæ regibus proponit, edocetque: *Illud, quod omnis fere antiquitas credidit, quinque esse cœli partes, quarum media caloribus, extremæ duæ frigoribus sic afficiantur, ut quæ sub illis sint totidem terræ plagæ, incoli ab hominibus non possint; duæ tantum inter eas sub eisdem positæ cœli partibus possint: inanem esse antiquorum hominum fabulam & nullis veris rationibus fultam, & confirmatam descriptionem. improvidum prope necesse esse haberi Deum, si ita mundum sit fabricatus, ut longe major terrarum pars propter nimiam intemperiem hominibus vacua, nullum ex se se usum præbeat. globum esse terræ hunc ejusmodi, ut commeandi per omnes ejus partes facultas hominibus ne desit. cur sub media cœli conversione degi non possit, ubi diei calor cum noctis frigore pari dimenso utriusque moræ spatio temperetur? præsertim cum tam cito sol in alterutram declinet partem: eumque sub iis cœli conversionibus, in quibus nostro vertici propior longinquam sol moram trahit, tamen degatur? algentes sub septentrionalibus esse terras, sed eas hominibus non defici. sic sub australi terras esse frigidas vertice, esse animantium atque hominum genus. quem Oceanum scriptores appellarint, eum non esse inertis magnitudinis, sed insulis atque terris scatere, quas homines inhabitent: itaque vi-*

gere

gere atque incoli universum globum , qui ubique sit vitalis 1501
auræ particeps . Hac oratione apud reges habita petit, ut sibi liceat eorum opibus novas insulas, nova litora quærere: spem se habere, non defore incœptis fortunam: ditionemque ipsorum magnopere iri auctum, si rem susceperint, confirmat. Ab regibus nova spe allectis sententia Columbi, quam quidem totum septennium rejecerant, ad extremum comprobata, quam tamen multo antea Possidonii philosophi Panetii discipuli primum, deinde etiam Avicennæ medici fuisse video, magni & præclari viri, anno ab urbe condita millesimo septuagesimo primo, tribus cum navibus Columbus ad insulas Fortunatas, de quibus superioribus libris sermonem habuimus, quas *Canarias* appellant, profectus, atque ab iis tres & triginta totos dies occidentem sequutus solem, sex numero insulas reperit; quarum sunt duæ ingentis magnitudinis; quibus in insulis lusciniæ novembri mense canerent; homines nudi, ingenio miti, lintribus ex uno ligno factis uterentur. Frumentum hi habent, quod *maicem* appellant, multo, quam nos, spica & culmo grandioribus, arundineisque foliis, & plurimo ac rotundo grano, quod spicæ infixum membrana pro aristis vestitur, quam quidem maturescens rejiciat. Animalium quadrupedum genera habent perpauca: ex his canes pusillos, qui muti etiam sint, nec latrent: avium vero longe plurima, nostris tum grandiora, tum etiam minora, adeo ut aviculæ inveniantur, quæ singulæ suo cum nido vigesimamquartam unciæ partem non exuperent: psitacorum magnam copiam, forma & colore variam. Vellera sponte nascentia ex nemoribus atque montibus colligunt: sed ea cum volunt candidiora melioraque fieri, ipsi purgant, atque apud domos suas serunt. Aurum, quod in fluminum arenis legunt, habent: ferrum non habent: itaque præduris atque acutis lapidibus, & ad lintres cavandos, & ad reliquam materiam in usum domesticum formandam, aurumque molliendum, pro ferro utuntur. Sed aurum cultus tantummodo gratia molliunt, idque auribus & naribus perforatis pendulum

gerunt:

1501 gerunt : neque enim numos noverunt, neque stipis ullo genere utuntur. Harum duarum insularum unius cum rege amicitia fœdereque inito Columbus, duodequadraginta ex suis apud illum relictis, qui mores & sermonem gentis addiscerent, seque brevi rediturum expectarent, decem ex insularibus secum ducens, in Hispaniam rediit. Hæc illorum itinerum origo, institutæque ad incognitas orbis terrarum oras navigationis initium hoc fuit.

Anno autem insequente, ut pollicitus fuerat, Columbus cum navibus decem septem, & militibus, & fabris, & commeatu omnis generis missu regum eodem rediens, cum se ad lævam versus parumper flexisset, quamplures ad insulas est delatus : quarum partem homines incolebant feri trucesque, qui puerorum & virorum carnibus, quos aliis in insulis bello aut latrociniis cepissent, vescebantur, a fœminis abstinebant, *Canibales* appellati. Vicos hi habebant vicenis aut tricenis domibus singulos : domusque erant omnes ligneæ, ac rotunda forma, palmis & stipulis contectæ, certarumque arborum & arundinum foliis, ad arcendos imbres. Aere utebantur adeo temperato, ut decembri mense avium aliæ nidos ponerent, aliæ pullos educarent suos. Sed cum ad illam insulam, a qua reditum anno superiore apparaverat, *Hispaniolamque* ipsam appellaverat, Columbus revertisset, propter soli bonitatem magnitudinemque insulæ, oppidum opportuno loco condere, ac terram colere cœpit. Arbores frondibus nullo anni tempore spoliabantur; una aut altera exceptis, quarum Hispani, præter pinum palmamque, nobis cognitam viderunt nullam. Insulares duobus se e specubus terra proditos atque natos dicunt. Deos penates, quos appellant *Zemes*, colunt : eos plebs habet communes, suum vero ex regibus quilibet; eorumque simulacra lana contexta in bellum profecturi capiti alligant, juvarique se ab iis majorem in modum putant. Noctu vagari mortuos credunt, posseque omnia humana membra sumere præter umbilicum. Ab suis *Zemibus* ejusmodi responsa non multos ante annos accepisse il-

los

ôs constat: venturam eo indutam vestibus gentem, quæ regionem subigeret, & ipsorum aboleret Deos. Sed vicinæ huic insulæ hominibus alterius ex duabus, de quibus supra dictum est, insulis, quam quidem & propter magnitudinem Hispani terram esse continentem crediderunt, & hominum genere atque auri copia multum præstare cæteris intellexerunt, & *Cubam* appellari didicerunt: serpentes nova totius corporis specie ac forma præditi, sesquipedis plerunque longitudine, qui ex terra & ex aqua vivunt, in lautioribus erant epulis. Verum enimvero & illi, & qui proximas obtinebant insulas, quarum magnus erat numerus, plerique auream ætatem agere; nullum agri modum noscere; non judicia, non leges habere; non literis, non mercatura uti; non in posterum sed in dies vivere.

Hispaniæ Lusitaniæque regum disceptatio per Alexandrum dirempta.

Ac dum hæc conquiruntur, Joannes Lusitaniæ rex per legatos apud Hispaniæ reges queritur: *Sua litora, suasque regiones ab ipsis tentari: eas, quas reperissent insulas ad se spectare, qui Hesperides habeat, & cujus majores oceanum percurrere ante omnes alios sint ausi.* Contra Hispaniæ reges dicere: *Quæ non fuerint ullo ab homine ante parta, omnibus hominibus patere: se nulli esse injurios, si ab cæteris ignorata, labore & studio acquisiverint suo.* Itaque magnis ex ea re obortis inter eos disceptationibus, ne controversiæ ejusmodi ad bellum deducerentur, utrique se Alexandri Pontificis Maximi judicio staturos spondent. Alexander tota re cognita statuit, ut a septentrionibus directa ducta in australem polum linea, quæ a Gorgonum insulis tercenta millia passus in occasum distaret, quæ pars orbis in oceano ad occidentem solem esset, ea Hispaniæ regibus cederet: quæ ad orientem spectaret, juris Lusitani censeretur. Ita orbis terrarum ab ea oceani ora in duas divisus partes, duobus regibus perquirendus & obtinendus est traditus. ad quam quidem certe rem magna uterque diligentia consequendam se dedit.

Sed Hispanis ulteriora tentantibus, terra est objecta continens paulo minus decies centena millia passuum ab Hispa-

1501 Hispaniola protensa meridiem versus : atque in ea populi sub rege bellum cum finitimis gerente occurrerunt : quorum fœminæ virum passæ, nullam partem corporis, præter muliebria, virgines ne illam quidem tegebant. Regem ii suum honoris gratia sublime in humeris ferunt. Tum alii deinde populi capillo promisso, & liberali aspectu, auro atque gemmis culti. Vino ii utuntur albo nigroque ex quibusdam confecto fructibus, sapore delectabili. Post hos item alii, qui certarum se herbarum colloribus pullo & purpureo inficiunt : aspectuque sunt in pugna eam ob rem tetriore ac horribiliore. Demum gens inventa agilis admodum, & item nuda, genitalibus tantummodo cucurbitula vel marina testa inclusis. Cadavera ibi regum & magnorum hominum desiccata in domibus asservantur, eaque in honore magno habent. est etiam, ubi arida facta conterant, eoque pulvere in epulis & poculis honoris causa utantur. Postremo autem ad meridiem audacius in dies iter flectentibus Hispanis, cum vertex se subducere noster cœpit, tum e regione alia quædam magnopere splendentium quatuor stellarum forma atque series extitit, quam esse australis verticis faciem crediderunt. Visi post hæc homines nostris longe proceriores, & magno ad obeundas pugnas animo. tum flumen refertum insulis immani latitudine : patet enim amplius passuum millia centum : & sylvæ arborum, quæ materiam habent ad tingendas lanas idoneam; aliarumque ita procerarum, ut eas viginti hominum extremis se manibus contingentium capere complexus sæpe nequeat. Siliquas hæ producunt longitudine palmari, pollice crassiores, lanæ mollissimæ concisæque plenas; quæ quidem ob tenuitatem & brevitatem deduci in subtegmina fusis non possit, sed ad farcienda strata culcitrasque magnopere sit idonea. Animal eæ sylvæ nutriunt cuniculi magnitudine, gallinis infestissimum : quod quidem fœmina loculum habet e pelle utero adnexum, quasi uterum alterum, fœcundum uberibus, in quo catulos secum gestat, emittitque cum vult. itaque si animal noxium videt, si venatores adesse intelligit,

ligit, loculo illos recipit, & inclusos fugiens aufert: 1501
idque tandiu facit, quoad catuli per se, & quæ sibi usui ad victum sunt, quærere, & vitam tueri possint. In ea terrarum parte homines impuberes in omni ætate sunt prope universi, neque ullos habent pilos. Iidem magnopere natandi artem callent, tum mares tum fœminæ: eique rei a parvulis insuescunt. filios ex sororibus sibi hæredes instituunt, quoniam non dubie suæ gentis sunt. Mulieres adolescentes parere, servile ducunt esse: itaque si prægnantes fiunt, herba ad eam rem idonea abortum faciunt. cum vero ætatis flos exaruit, tum pariunt, ac proli student. Sed quæ regio sunt sanguine, negare aliquid ulli viro qui ex nobili sit genere, in turpibus habent rebus. fere semper cum rege mortuo uxor una & altera sepeliri vult eo cum ornatu, quem vivens adamavit: tum servi etiam, & clientes: ita enim se cum illo apud superos tota tempora victuros putant. Nonnullæ gentes Deorum imagines filiorum suorum infantium spargunt sanguine. Mitiores aliæ, sacerdotes ita habent institutos, ut barbam, si quam habent, aut capillum neque tondeant, neque pectant totius vitæ tempore. Quibusdam in locis propter paludes incolæ domos in arboribus ædificant, easque inhabitant cum uxoribus & liberis. Atque omnibus fere in continentis regionibus aurum ex fluminibus colligunt, aut ex vicinis fluminibus locis, non magna tamen diligentia (neque enim numos cudunt) minutis plerunque cum terra globulis, sed sæpe etiam librali pondere, ac nonnunquam multo majoribus. Gemmas vero maximeque margaritas ii habent populi, qui Cubagæ, & Cumanæ, & Terarequi insulis (sic enim eas appellant) in septentrionem versis paulum a media cœli conversione declinantibus sunt proximi: ubi eas urinatores expiscantur, tanta cum mari assuetudine, ut semihoræ interdum spatium conchis margaritarum conquirendis sub aqua se contineant. Earum magna vis ab incolis regibus Hispanis tradita, nobilium fœminarum mundum facile auxit. Atque ea quidem omnia ante hos plane annos, quibus hæc a

nobis

1501 nobis conscribi cœpta sunt, contigerunt: nam quæ proxime gentes bello ab Hispanis sunt devictæ, eæ porro & vestium cultu, & oppidorum nobilitate, & bellandi studio, & hominum frequentia, & finium ac regnorum amplitudine, reliquis earum regionum omnibus multum præstant, quorum nonnulli solem & lunam, uti virum & uxorem, colunt. neque impuberes plane sunt, venusta etiam forma, & probis moribus fœminæ, tum ornatæ gemmis præter cætera extremas quoque suras ad talos usque. auro autem sic abundant, ut parietes templorum ac domorum reges eo vestiant: & vasis ad victum domesticum prope omnibus, uti nos ahenis aut testaceis, sic illi aureis utantur. itaque victi magno auri pondere Hispaniam referserunt. Cum iis, quos superius diximus, populis Messicum Temistanæ regionis oppidum egregium in lacu salsæ aquæ situm, sub cancro fere ad conversionem positum, numerare nos oportet, cum plerisque non oppidis modo, sed etiam regionibus, ac magno terrarum spatio vectigale factum. quod si quas etiam terras ad australem verticem positas Hispaniæ imperio adjecerint, æstimabitur: nullus prope antiquorum hominum labor eorum industriam æquaverit.

Nova Lusitanorum in Arabias & Indias per oceanum navigatio.

Alia ex parte Lusitani, classe ab rege comparata, in austrum ab Hesperidibus conversi, Africæque promontorio, quod *Bonam spem* appellant, trajecto, Aethiopici oceani se primum ostendentibus litoribus, ad continentem nigrorum hominum terram, quæ appellatur Cephala, naves appulerunt, auro divitem: quod interiores eo important populi, ut res alias contra mercentur, nullo id pondere aut mensura, sed tantum frustis ex oculorum fide atque arbitrio permutantes; ut qui accipiunt, sæpe lucrum centupli faciant: atque ibi arcem condiderunt. Deinde ad Mogambicem regionem delati, portu egregio, & advenarum frequentia nobilem, arce item posita, ejus sunt imperio potiti. Labrum inferius hi sibi homines perforant, ossulaque aut gemmas foraminibus appendunt cultus honestioris gratia. Quiloæ deinde regem bello devictum

expu-

expulerunt, eumque tenuerunt. Oppidani domus nostro more habent exaedificatas, colore ipsi inter nigrum albumque, vestibus liberaliter induti. Aliis post hos relictis populis, mare Rubrum ingressi complures nigrorum item & bonorum hominum ac bello fortium civitates adierunt, qui natis statim foeminis naturam consuunt, quoad urinae exitus ne impediatur: easque cum adoleverint, sic consutas in matrimonium collocant, ut sponsi prima cura sit conglutinatas atque coalitas puellae oras ferro interscindere: tanto in honore apud homines barbaros est non ambigua ducendis uxoribus virginitas. 1501

Ac Lusitanis mediam Rubri maris partem transgressis, Zides se oppidum obtulit amplo cum portu, ad quod quidem Indici populi suas merces convehebant. eas Aegyptii, qui eo loci mercaturae causa quotannis convenire consueverunt, camelis imponebant, Alexandriamque perferebant: quas quidem Veneti merces, stato anni tempore eam ad urbem adnavigantes, coemebant, domumque convectas omnium gentium mercatoribus, ea se de causa vulgo petentibus, venditantes, incredibili auri proventu civitatem locupletabant suam. Sed posteaquam ad eas regiones Lusitani venerunt, magna rerum commutatio est consequuta: quidquid enim fere mercaturae causa ex omnibus Arabiae Indiaeque locis mare Rubrum importabatur, ipsi emere domumque convehere coeperunt. qua adductus necessitate rex Aegyptius anno ab urbe condita millesimo octogesimo, Zidensium in portu, qui quidem in intimi ejus maris sinu sunt, classem magno sumptu comparavit, ut ab Indiae maris navigatione Lusitanos averteret. sed ab illis ad Dium in ostio Indi fluminis oppidum victus, classe capta atque incensa, rem inchoatam reliquit. Zidenses nullam postea, vel omnino modicam rerum Indicarum advectionem habuerunt: ita Aegyptios Venetosque instituta antiquitus mercaturae ratio, quae intercipi nullo posse tempore videbatur, alio conversa prope deseruit. Neque hercule propterea Lusitani finem progrediendi fecerunt: sed ad complures Arabici, Persici, Indicique insulas

1501 ſulas oceani, atque ad innumeros continentis portus conventuſque hominum profecti, ſylvis felicibus odorum omni genere, ebore, argento, auro, gemmis beatos, ſe contulerunt: & Colocuete, oppido propter affluentem earum rerum, quas in primis quærebant atque adamabant, copiam maxime omnium opportuno, præliis ſecundis factis, & munitionibus inſtitutis in poteſtatem redacto, eas regiones tenuerunt: Taprobaneque inſula multorum menſium itinere poſt tergum relicta, quo nemo unquam penetravit, ſui regis ſigna audaciſſime feliciſſimeque intulerunt. Tametſi majore omnino audacia, felicitate autem nunquam alias audita, ſi vixiſſet, Ernandus Maglajanes Luſitanus fuit, qui Hiſpaniæ regum opibus claſſe comparata, viæ initio in auſtrum ſe flectens, atque ultra mediam cœli converſionem propter continentis terræ oras dextrorſum velificans, magno ſpatio ad polum verſus peracto, ut illum longius altiorem, quam nobis noſter ſit, eo in itinere habuerit; & freti, quod nunc *Maglajanis* appellant, anguſtiis trecentorum millium paſſuum in longitudinem decurſis; iterum ad medium cœli ſpatium ſe convertit: deinde ad auroræ populos atque inſulas odoratarum arborum plenas, quas Molucas appellant, medium complexus globi ſolidi ſpatium pervenit, ibique pugnans interiit. Poſtremo illius comitatus per Luſitanorum partis oceanum labore plurimo univerſi orbis terrarum navigatione triennio confecta, in Hiſpaniam rediit: cumque totius itineris enumeratis diebus rationem, quam in tabulis habebat, repetiſſet, uno ſibi annos illos die longiores factos, de dierum nominibus domi audiens, reperit: qui omnino anni, ſi ſe is ad orientem, domo profectus, convertiſſet, ac contra ſolem uſquequaque currens illud ipſum iter univerſum confeciſſet, uno breviores die redeunti ſane fuiſſent. ſemper enim tanto citius orienti ſoli occurrens, quanto plus itineris poſt ſe circumvectus reliquiſſet, emenſo demum totius terræ globo, die uno prius ſolem ſibi orientem, quam cum viæ ſe dederat, profecto habuiſſet.

Ernandus Maglajanes primus navigando totum circuit terrarum orbem.

Eodem fere tempore, quo legati Paſcalici literæ ad Senatum

natum

1501

natum venerunt; Aloiſius rex Gallorum Tridenti per legatum ſuum Cardinalem Rotomagenſem, cui Mediolano proficiſcenti (illi enim urbi atque regno præerat) Georgium Cornelium Brixiæ magiſtratum reginæ Cypriæ fratrem Senatus legavit; pacem cum Maximiliano Imperatore certis conditionibus fecerat: quarum illa erat maxima; ut is ſe regem Mediolani appellaret, ipſe in corona, ex qua Maximilianus jure Imperator dici poſſet, more inſtitutoque majorum a Pontifice Maximo Romæ tradenda, auctoritate opibuſque ſuis præſto ei eſſe teneretur. Cardinali per fines reipublicæ cum magno comitatu eunti & redeunti ſumptus eſt publice factus. Sed Barbadici, quem vita functum dixeramus, loco, Leonardum Lauredanum plurimis neceſſitudinibus & propinquitatibus atque affinitatibus fultum, civitas ſibi Principem declaravit. Eo comitia primum habente, ædis Marciæ procuratio, quo in magiſtratu Philippus Tronus, cujus pater Nicolaus annos ſex civitatis principatum obtinuerat, illis ipſis diebus erat mortuus, Benedicto Piſauro claſſis præfecto magno favore civitatis eſt delata. Ejuſdem vero ædis procurationem eam, ex qua Lauredanus ſummum locum inierat, Marinus Garzonius alteris comitiis eſt adeptus. Claſſis interim Gallica itemque Luſitana,. quas uterque rex, ut reipublicæ auxilio eſſent, ſe ſe receperat miſſurum, non uno tempore altera Corcyram, altera Zacynthum adveniunt: tametſi neutra omnino earum ulli reipublicæ uſui fuit. Galli enim priores apud Zacynthum cum eſſent, Piſauro non expectato, quem auſter ventus Corcyræ multos dies perincommode flans detinuerat, Rhodum verſus profecti ſunt. Sed naves illas Aloiſius ad Federicum regem Neapolis regno expellendum, inita cum Hiſpaniæ regibus ſocietate comparaverat. itaque pulſo illo, ac diviſis regni regionibus ex fœdere, ut Apulia Calabriſque Conſalvo eorum duci traditis, reliqua omnia Aloiſius obtinuerit; claſſem, cujus præterea non magnopere indigebat, juvandæ ad ſpeciem reipublicæ illo miſit. Luſitani autem paulo poſt a Piſauro Corcyræ perliberaliter

Leonardus Lauredanus Dux creatur V. non. oct.

Prid. non. octobr.

VIII. id. oct.

1501 ter accepti, cum ille ab eis petiisset, ut secum aut ad Dyrrhachium recuperandum, aut ad insulam Leucadiam oppugnandam accederent; neutro negotio suscepto, quod dicerent suum sibi regem mandavisse, ut contra classem Thraciam una cum Veneta omnem belli fortunam experi-rentur, ab oppidis obsidendis aut omnino tentandis absti-nerent; quo itinere venerant, domum discesserunt. Ea erat classis navium onerariarum undetriginta: quarum quinque satis magnæ, reliquæ pusillæ, sed omnes magna tormentorum vi & numero militum pulcherrime instructæ, tum opertis singularum tegumento versicolore puppibus, ut late aquam tentoria tangerent, fluctibusque verrerentur (quoniam in nostris classibus id non fit, præterquam in navibus longis; neque illo impendio, sed ad usum tantum) inusitatam atque egregiam classis faciem præbuerunt.

Illis destituti Patres classibus rogationem jusserunt, ut triremes in Creta insula decem armarentur, eisque triremibus, quo libentius civitates imperata facerent, præfecti Cretenses imponerentur. Itaque triremes ex navalibus, pecunia in stipendium ex ærario est in Cretam missa. Latum etiam, ne quid intentatum Patres relinquerent, ut Franciscus Capellus (cui legatione apud Aloisium functo Dominicus Trivisanus, Hieronymus Donatus de regno Neapolitano sub ejus imperium redacto gratulatum a Senatu missi successerant) ad Henricum Britanniæ regem socium atque amicum reipublicæ proficisceretur auxilium in Turcas postulatum. Tametsi nuncii venerant, Bajasetem a rege Pannoniæ bello lacessitum, suas vires eo convertisse, navium ædificatione intermissa. nam e Pannonia literæ ad Senatum datæ certiores Patres fecerant, Turcas equites, cum Danubium flumen trajecissent, ut in fines hostium incursiones facerent, a regio exercitu fusos, duobus millibus interfectis revertisse: tum transmisso ab eodem exercitu flumine Turcas duobus itineribus interclusos maleque habitos, partem suorum non spernendam, una cum duce filioque ducis amisisse. Pisaurus profectis Lusitanis, uti classe Gallica se conjungeret, omnem diligentiam adhibuit.

Uladislai Pannonis de Turcis victoria.

buit. itaque eam demum ad Maleam nactus, muneribus & commeatu largiter præfecto classis missis, ad Mitylenem expugnandam prope invitus una se contulit: cum Galli nihil ea de re antea cum illo communicavissent, neque quid sui consilii esset, ab eo petiissent: nihilo tamen secius omnibus in rebus suam illis operam præstitit. Itaque tormentis expositis, Galli nostrique oppidum aggressi, muro dejecto, repulsis atque occisis propugnatoribus, magno impetu ipsum ceperunt. Arcem oppidi autem, sine qua teneri oppidum non poterat, cum jam Veneti turri dejecta signa in muros intulissent, idemque Ligures ex classe Gallica Venetis proximi fecissent; tamen capere non potuerunt, quod duorum præfectorum interitu, quos hostes interfecerant, Galli perterriti se in castra receperunt. Erant autem ex Armoricis finibus plerique, qui suorum ducum dicto audientes non fuerunt. eos se recipientes cæteri omnes subsequuti, oppugnationem reliquerunt: ita victoria jam plane parta, si suum Galli munus obiissent, interpellata pedem retulit. Accidit autem ab Thracibus ea in oppugnatione res permira, quæ virtutem illorum atque animum ostenderet. Nam cum tot navibus oppidum obsideretur, tot hostium millia circunfusa ad muros stationes haberent: una in biremi & tribus navigiolis milites trecenti a Bajasetis filio e Magnesia, cui præerat, auxilio missi, in arcem se inferre velle non dubitaverunt: sed ab Gallis intercepti, cum se fortissime defendissent, reliquis interfectis viginti eorum Gallos elapsi, quo intenderant, tenuerunt, atque in arcem recepti sunt. Præfectus classis ea spe dejectus, Pisauro relicto, discessit: tempestate turbidissima deprehensus ad Cytheram insulam navi sua elisa, ex hominibus quingentis, qui in ea erant, ipse perpaucique, qui se in parte navis fracta scopuloque infixa continuerunt, evaserunt. Navis ex hujus classe altera cum sexcentis hominibus interiit.

1501

Mitylenis oppugnatio.

Pisaurus, multis diebus ad bellum gerendum idoneis Gallorum causa frustra consumptis, hyeme præcipiti se ad Melum insulam contulit. Forte ibi Ericus Thrax,

1501 qui piraticam multos annos exercuerat, plurimaque damna Venetis hominibus intulerat; quod ex Africa veniens naufragium ad insulam fecerat, captus a Meliis in custodia tum erat. Id simul est Pisauro nunciatum, Ericum ad se adduci imperavit; propterea que quod is aliquot ante annos civem Venetum Ambrosium Contarenum Francisci filium, cum quo mercaturæ societatem inierat, nihil ab eo metuentem, cum ejus navi per insidias contra jurisjurandi religionem, apud Thessalonicam a se captum igni

1502 excruciatum necaverat, vivum comburi jussit. Hæc dum foris administrantur, domi, quod pecunia publice deerat, Senatus decrevit, uti quam ipse legem prius, deinde comitia hujus belli initio jusserant, ut magistratus omnes provinciales atque urbani mediam stipendiorum partem reipublicæ remitterent; ea in annum unum prorogaretur. Itaque primis anni diebus cum in comitio Lauredanus, quique illi assident sex viri, & quadraginta virum magistri eam legem pronunciavissent, Joannes Antonius Minius, civis in dicendo satis audax, qui omnem suam ætatem, erat enim jam senex, causis agendis in privatorum patrocinio consumpserat, ejusmodi concionem habuit.

Lauredanus Princeps legem fert de magistratuum stipendiis.

Jo. Antonii Minii concio adversus eam legem.

Non ignoro cives magnam me rem, & multorum invidiæ propositam suscepisse, qui sim contra Senatus præjudicia, contra magistratuum voluntatem, pro vestris commodis & vestra incolumitate libere, quæ sentio, dicturus: neque dubito, quin me plerique arroganter facere existiment, quod ea quæ Patres conscripti jampridem jusserunt, vosque ipsi rata esse voluistis, nunc Patribus iterum jubentibus, ego unus, tanquam plus omnibus provideam, improbaturus surrexerim. Sed me præstat omnem invidiæ aleam atque pericula subire, dum vos decipi, & reipublicæ muneribus spoliari, quoad potero, non patiar. Legem hoc bello, quod cum rege Thracio gerimus, in Senatu latam, vestris sententiis sancitam, præteritis expletam mensibus, prorogare Patres decreverunt: uti magistratus omnes, qui per nos creantur, mediam stipendii partem annuum reipublicæ remittant. itaque Senatu approbante ad vos veniunt;

niunt; ut eam ratam & sanctam habeatis. quid est hoc 1502
aliud, quam velle, vos qui liberos, qui uxores, qui domos familiasque vestras, qui vos ipsos beneficio reipublicæ magistratibus obeundis sustinetis, quando annum jam omnibus in difficultatibus confecistis, alterum non habere annum, unde inopiam levare & vitam tolerare vestram queatis? An, quoniam divitibus ea lege parum iri nocitum vident, reliquos, qui re angusta utuntur, non respiciunt? est ne id alteros tanquam seipsum diligere? quo uno mediusfidius præcepto omnis humana societas continetur. Ego vero cives sic existimo: quod contra hostes nihil prospere gerimus, adversa vero multa & misera singulis diebus nunciantur, hoc ex fonte manare, quod ipsi inter nos non amamus, neque quisquam alteri consultum vult: nemo, qui opibus pollet, ei qui debilior est, prospicit. Dii profecto immortales, qui acta & cogitationes nostras perspiciunt, irati nobis infensique sunt, conatusque nostros frustra suscipi, evanescereque omnes sinunt, hostibus virtutem & consilia subministrant. Tria sunt omnino hac in urbe civium genera: unum locupletum atque potentium: aliud eorum, qui sunt dignitate opibusque tenuissimis: mediæ inter hos fortunæ tertium. Primum illud atque summum, propter potentiam in tributa sæpe nihil dat, propterea quod nemo principes viros cogere audet, qui plerunque in magistratibus sunt, remquepublicam administrant. a mediis, quæ imponuntur publice onera, multi magistratus exigunt: ab infimis plane universi: nam ab iis minime resistitur. ita fit, ut qui rei minus habent, plus in ærarium conferant; illi, qui omnia possident, nihil tribuant, nisi cum libet: tanquam reliqui serviant, ipsi regnent atque imperent. Quod si divites, fisco quæ debent, etiam dependant, nihil sit necesse curarum & laborum vestrorum obeundis magistratibus mercedem reipublicæ condonari, ut in bellum pecunia suppeditet: ea summa omnis pro parte media tercentum auri libras non exuperat. locupletum & potentium reliqua si ratio subducatur, tantundem decies aut plus etiam conficient. illa exigite, qui præpositi estis pecuniæ publicæ magi-

1502 *ſtratus: neque vos fiſco debentium auctoritas deterreat, ne quid facere contra ipſorum voluntatem audeatis: abunde vobis aderit, quod quæritur: neque tenuiorum, ſed bonorum tamen civium ſudorem, aut potius ſanguinem exugere cogemini. Quid autem? nonne cives illud etiam vos impellere ad legem repudiandam poteſt, quod multi magiſtratus, ut ſit unde ſe, liberoſque ſuos alant, non tam juſtitiam in juriſdictionibus agitare, quam ſervire quæſtui, & ſtudere lucro ſtatuent; dum ea, quæ injuria ſibi erepta exiſtimabunt, quoquo modo ſarciant? Quamobrem omnia paſſim erunt venalia, neque immerito, quoniam ita Senatus & civitatis principes decreverunt. Animus mihi cives eo anno tum, cum primo lex eſt lata, ſuadebat, ut ejus lationi contradicerem: ſed me Senatus auctoritas continuit, quod exiſtimabam ea veſtra incommoda annum tantum duratura, neque legem tam iniquam iri prorogatum verebar: ita me meæ cogitationes fefellerunt. Nunc eo res eſt perducta, ut in veſtra manu atque ſententiis tamen ſit totius rei exitus. quod ſi vos legem iterum juſſeritis, quid erit cauſæ, quare non aut eam optimates ſingulis annis ferant, aut vos, quod ſecundo probaviſtis, tertio etiam & quarto ſanciatis? ita res in exemplum ceſſerit: vos, cum rumor belli aliquis paulum excitabitur, ſtatim plectemini: ea ſemper erit magiſtratibus opportuna erogandæ pecuniæ ratio: ſemper reipublicæ beneficio ſpoliabimini, quod eſſe veſtrum ſolidum atque proprium debuerat. Quare cenſeo ut legem rejiciatis, ne, veſtra quæ ſunt, ipſimet projiciatis, neve ullis ab hominibus ludibrio vobis libentibus habeamini.*

Lauretani Principis concio pro eadem lege.

Hæc cum eſſet Minius concionatus, magna perturbatio comitium tenuit, quoad, quis ei reſponſurus eſſet, ſciri potuit, Lauredano Principe ſua ſe e ſella ſublevante, qui ſtans dicere ſic eſt exorſus: *Valde me hodie cives a mea de Joanne Antonio Minio ſpe atque opinione deceptum fateor, qui cum mihi heri eſſet dictum, contra legem, quam ferimus, verba illum apud vos velle facere, non credidi: neque enim perſuadere mihi poteram, hujuſce*

ſce

ſæ civitatis hominem quatuor & ſexaginta annos natum, qui aliquando rempublicam attigiſſet, tam æquam, tam etiam neceſſariam rogationem, quam Senatus ipſe frequens probaviſſet, eſſe impugnaturum. Quanquam fuere qui dicerent, quoniam Minius ad ſenectutem ſine ulla dignitate pervenerit, ſemel tantum anno ſuperiore in magiſtratu adoleſcentulis mandari ſolito fuerit, id illum cogitaviſſe, ſi cauſam tenuiorum civium ſuſcepiſſet, qui ſtipendio munerum reipublicæ fraudari ſe magnopere indignantur, fore ut favorem ſibi atque ſuffragia illorum ad magiſtratus adipiſcendos conciliaret. quod quidem ego, ut reliqua, falſum eſſe facile putavi: vos, qui melius hæc cognoſcitis, quid ſibi is hoc ſuſcepto negotio voluerit, vobiſcum reputatote. Tu vero Mini, ſolus ne es omnium, qui, quo impliciti bello duos jam annos verſemur, quantas in eo impenſas fecerimus, quantas facere neceſſe ſit, quibus in difficultatibus cogendæ pecuniæ dies totos ſoliciti noctes inſomnes conficiamus, ut hoc imperium ab hoſte omnium acerrimo tueamur, neſcias? remigum, militum, præfectorum navium noſtrarum, quos innumeros alimus, ſtipendia immane auri pondus requirunt. in arcium & oppidorum præſidiis multum pecuniæ inſumitur. navalia urbana tot claſſibus exhauſta, magni æris ſingulis menſibus indigent, ut naves, ut tormenta, ut reliqua, quæ bello uſui ſunt, noſtris imperatoribus ſubminiſtrent. Regi Pannoniæ, ut cum noſtris hoſtibus bellum gerat, mille auri libræ ternis curationibus ſunt ex fœdere quotannis dependendæ. his tot atque tantis impenſis pecunia ſuppeditari qui poteſt? Cives enim noſtri, tributis innumerabilibus perſolutis, amplius quod tribuant, non habent. Provinciales, nova pecunia imperata, agriſque ſuis præter morem cenſui addictis, conqueruntur: neque quidquam, niſi coacti, fortuniſque ſuis divenditis, in ærarium conferunt. Vectigalia reipublicæ portoriis propter bellum impeditis anguſte redimuntur. mercatores noſtri ad exteras nationes, exteri ad nos mari commeare non permittuntur. Itaque niſi nos, quorum maxime intereſt, quibus poſſumus rationibus reipublicæ belli fluctibus jactatæ

1502

1502 *opem ferimus, quis omnino erit reliquorum hominum, qui ferat? omnes enim nobis alieniores sunt, quam nos ipsi: Numi autem nervi bellorum sunt: sine iis bellum gerere nulla natio potest. Nos quidem cives, quos huic urbi atque imperio præesse voluistis, reliquique magistratus, qui nobiscum una rempublicam administrant, hanc inviti legem, magnoque nostro cum dolore ad vos ferimus: propterea quod urbes nostras ab hostibus capi, dirui, teneri, regiones vastari, populos dissipari, cives nostros aut interfici, aut in servitutem abduci multo pejus est, quam hanc munerum mercedis portionem pro sua quenque parte reipublicæ remittere. quæ adhuc mala & acciderunt, & deinceps accidere necesse est, nisi bellum magno apparatu, magnis opibus gesserimus. opes autem hæ pecunia comparantur. Minius, qui vobis, ut legem repudietis, suadet, illa suadet ut perpetiamini, dum, ne pecunia comparari possit, nititur efficere. Ego vero hujus sum animi atque sententiæ, ut a fanorum & templorum adytis aurum atque argentum sacrum omne numis cudendis auferamus, quibus bellum commodius administrari possit, potius quam ea, quæ commemorata sunt, perferamus, remquepublicam periclitari, atque hoc imperium proteri ab hoste impurissimo, deterrimoque permittamus: idque nos Diis ipsis libentissimis, quorum templa spoliabuntur, facturos puto. Verum adhuc quidem ad id nos descendere nulla res cogit, modo vos hoc, quod multo est æquius, quodque vobis facere nulla religione impeditis licet, quod ordo amplissimus probavit, vestris hodie sententiis, vestra in patriam liberalitate pietateque jubeatis. Nam quod Minius Deos nobis esse iratos commemoravit; mihi quidem dubium non est, quin qui male atque perperam agunt, ii Deorum sibi iram pariant. itaque præfecti nostri, qui improbe rempublicam gesserunt, partim interierunt, partim exilio ignominiaque mulctati, Deorum numen suis infensum rebus, dignitatibus, rationibus habuerunt. Vos, si quæ decet, quæ tempus exigit, quæ status reipublicæ turbulentus, quæ pecuniæ cogendæ difficultas in præsentia postulat, statueritis, nihil*

ab

ab Diis immortalibus timetote : prospera vobis omnia ab 1502
illis secundaque advenient. Quid, quod vos injustitiæ Minius insimulat, quos lege jussa in magistratibus obeundis jurisdictiones vestras ad quæstum conversuros putat? conjecturam scilicet de aliorum moribus a se ipse capiens, qui linguam atque ingenium, ex quo primum loqui cœpit, usque ad hos annos, atque senium in lucro & quæstu semper habuerit, atque opes sibi amplas ea tantum ratione compararit. quasi nesciat, qui natura boni sunt, magistratibus initis, in rebus difficilibus meliores porro fieri: qui pravi & mali, eos a Triumviris, vel qui ad urbem sunt, vel quos querelis populorum cognoscendis in provincias mittitis, ad urbana judicia deduci, quibus a judiciis improbe factorum pœnas luant. ita fit, ut aut suopte ingenio cives duris in rebus afflictati, tanquam in cote virtutem subigant & exacuant suam: aut metu judiciorum a maleficiis nullo non tempore aut rerum casu absterreantur. Ausus etiam tu quidem es Mini tria esse genera nostrorum civium dicere, locupletum, mediocrium, tenuiorum: atque hæc inter se dissidere ostendisti, dum a divitibus in tributa nihil penditur, a reliquis onera omnia sufferuntur. regnare etiam illos dixisti, hos servire, atque in ea civitate, quæ, ex quo nata est, libera & sui juris semper fuit. Id te non puduit in concione esse mentitum. Hoc quidem, esse tria genera, nihil impedio: id enim omnibus in civitatibus accidere consuevit: neque aliter propemodum se habere hominum conventus ullus atque societas potest. Divites vero nihil conferre, cæteros omnia, hoc falsum & injuriosum est: nulli enim homini parcitur: omnes peræque, quod fisco debent, etiam solvunt: aut, si id per se non-faciunt, ab iis qui præsunt, facere coguntur. quære a fisci magistratibus rationes: subduci jube: reliqua civium inspice: nihil eorum reperies, quæ dixisti. An, quod bona locupletum minus hastæ subjiciuntur, mediorum autem & tenuiorum quotidie; propterea tu divites conferre nihil existimas, reliquos omnino unos omnia? male tu quidem urbis nostræ mores & rerum conditionem dispicis, aut te dispicere simulavisti. Divites, quia

sol-

1597 *solvendo sunt, sua distrahi non sinunt; sed in ærarium sponte conferunt, quod cum reliqui non faciant, sæpe fit, ut eorum insulas, fundos, prædia, magistratus ad licentes transferant. Sed quid illud tandem est, quod tu servitutis & regni nomina in hanc rempublicam induxisti? alteramque civium partem in alterius invidiam trahere his impuris vocibus excogitavisti? an, qui ab urbe condita uni atque iidem semper fuimus, nunc ut dissideamus inter nos, ut secessiones facere incipiamus, tibi uni esse optabile & conducibile existimas? id vis, id postulas, id efficere conaris. Vos appello magistri Decemvirum, qui sedetis, cui antiquitus magistratui cives improbos coercendi omnis est potestas attributa, vos ab eo hujus rei causam reposcite. Bello, quod cum Liguribus quartum gessimus, Italis populis atque in reipublicæ temperatione constitutis, ærario exinanito majores nostri edixerunt, si quis rempublicam pecunia juvisset, eum se civitate & jure comitiorum muneraturos. Itaque bello confecto, eam ob causam triginta homines ad rempublicam admiserunt: ii totidem familias in nobilitatem intulerunt, quæ nostro jure, nostris muneribus, nostro imperio deinceps sunt usæ. Nobis hoc tempore bellum cum barbaris nationibus, cum gente a nostra vitæ ratione, a nostris moribus alienissima, cum rege infestissimo ferocissimoque gerentibus, vos hujus reipublicæ alumnos, ut patriæ laboranti succurratis, ejus pecuniæ, qua una cum magistratibus ab ipsa republica donamini, mediam partem eidem reipublicæ pigebit restituere? Illi suam civitatem, nobilitatem, jura, imperia in exteros, propterea quod in ærarium contulissent, libenter transfuderunt: vos vestrorum stipendiorum partem vestræ patriæ, vestris aris atque focis, vestris liberis cedere gravabimini? nam nunc quidem, ut vestri liberi ne serviant, est a vobis cautio atque curatio adhibenda. Quis hoc in animum, nisi hujus urbis, horum templorum, hujus comitii atque curiæ hostis & eversor, posset inducere? Inventus tamen est Minius, qui hoc vobis suadere sit conatus. Sed illum sua mens, suus animus, sui mores punient. Vos autem cives, vos in-*

quam

quam cives, quos scio vestræ ditionis atque imperii, quemadmodum semper estis participes, ita nunquam non amantes fuisse, ne desinite, quod semel libentissime fecistis, legem iterum velle jubere, iterum pro vestra in patriam charitate hoc, quidquid est incommodi, alacri animo annum alterum sufferre & perpeti; dum hæc reipublicæ procella decedat, quæ longinqua esse, nisi me meus fallit animus, non potest. confirmate vestris sententiis illud, quod eorum, qui ad gubernacula reipublicæ sunt positi, sententiis optimum esse factu videtis. statuite hoc judicio, quam cuique charta esse debeat sua patriæ libertas, cum ipsi vestræ libertatis causa, vestra vitæ præsidia reipublicæ condonetis. ostendite provincialibus, atque iis, qui vestris legibus parent, quid ipsi facere debeant, quando vos, qui cæteros cogere potestis, communis omnium utilitatis causa, leges vobis unis detrimentosas imponitis. Nemo erit hac in urbe, nemo in reliquis, ubi nomen Venetum viget, qui non nos summis laudibus efferat, atque omnibus regendis populis & gentibus dignos putet; cum intelliget, nihil vos muneris aliis præcipere, quin prius alterum tantum, eoque multo amplius, vobismet imperaveritis.

Hac a Lauredano concione habita, ubi ille consedit, lex est ferri cœpta. Erant omnino in comitio judices mille quadringenti quadraginta duo. ex iis mille octoginta octo legem probaverunt; trecenti quadraginta septem rejecerunt: quibus non liqueret, fuerunt septem. Itaque magno consensu civitatis lege jussa, Lauredanum omnes laudare, bonum esse Principem dicere, cui respublica curæ esset. Postridie autem ejus diei Minius ob concionem seditiosam a Decemviris condemnatus est, ut in Arba Illyrici insula, quoad viveret, exularet; triginta auri libris ei, quicunque illum extra insulam captum magistratibus tradidisset, ex ejus bonis constitutis: eique rei bona sunt pignori addicta: ipsi, ut laqueo vitam finiret, pœna addita. Illis diebus ignominiæ notam, qua Pisaurus in triremium præfectos quinque usus fuerat, Patres in foro promulgari voluerunt. Ea nota erat ejusmodi: *Dum classem Gallicam*

Minius damnatur a Decemviris.

Pisau-

1502

Ignominia nota in quosdam triremium præfectos.

Piſaurus conſequi cuperet ; Paulus Nanus, Georgius Trivisſanus, Marcus Antonius Decanalis, Nicolaus Barbadicus e colonia Cretenſi, Petrus Capitellus Apulus, ejus miſſu ad Maleam profecti ; quod Galli eſſe illis in locis dicebantur, in biremes Thracias ſeptem inciderunt, quæ navem onerariam hominum Cretenſium a ſe captam remulco trahebant. Ea re animadverſa, biremes aggredi communi conſilio ſtatuerunt. itaque incitatis remigibus ad illas contenderunt. Sed cum eis appropinquaſſent, timore impediti remiges inhibuerunt, ſe ſeque turpiter a congreſſu dimicationeque continuerunt. Accidit autem paulo poſt ut naves triremes aliquot e claſſe Gallica, quæ non longe aberat, idem conſpicatæ, biremes Thracias magno animo aggrederentur. quæ quidem res auxit illorum dedecus, quod eos reipublicæ hoſtes, quos propter formidinem ipſi dimiſerant, Galli, quorum minus intererat, virtute eſſent atque animi præſentia conſequuti. ob eam imbecillitatem atque formidinem Piſaurus annos quinque a præfecturis omnibus illos removit, ſtipendiaque ab iis emerita fiſco addixit. Iiſdem diebus Gabrielem Maurum, Andream Foſculum, Senatus legatos creavit, qui Ferrariam proficiſcerentur Lucretiæ Borgiæ Alexandri filiæ, quam pater Alfonſo Ateſtino Herculis filio in matrimonium ſpoponderat, Roma ad illum venienti, & ipſi ſoceroque eis de nuptiis reipublicæ nomine gratulatum. E Pannonia vero crebriores allatæ literæ, Turcas pluribus locis fuſos a regiis ducibus occidione, & præda ingenti facta, Senatui attulerunt. Neque tamen ob eas res claſſis curam ulla ex parte Bajaſetes intermittebat: quam quidem curam cum magnopere agitaret, reficique naves veteres ſuis ducibus mandaviſſet, atque id ei tardius negligentiuſque agi ab illis atque adminiſtrari videretur, arcum ſibi afferri & ſagittas imperavit: quibus adductis, ſtantem ante ſe illum ipſum ducem, qui priore apud ſe erat loco, indignabundus transfixit. Reſtituerat idem rex paulo ante ad libertatem cives Venetos, quos belli initio Byzantii in vincula conjectos in turri ad fretum ſervandos miſerat. ii ſe libris auri centum redemerunt: quorum e numero Andreas Grit-

tus

s id. mart. ad urbem rediit: eique est universa civitas 1502
atulata. Attulit is ab Admete Bajasetis duce literas ad
natum, cum mandatis, ut si bello, quod inter ipsos &
ajasetem vigebat, vellent finem imponere, mitterent By-
ntium aliquem ad pacis conditiones tractandas: ei se
ljutorem futurum.

Interea Cæsarem Alexandri filium augendi regni cupi-
tas magnum in scelus & proditionem impulit. Nam
im Guidi Ubaldi Metaurensium ducis regnum, quod
num ei deerat ad omnem Flaminiam obtinendam, pro-
er mirificum populorum in illum amorem aggredi aper-
bello non auderet, neque Venetos sibi permissuros ut
lum expelleret, arbitraretur, neque ullam haberet susci-
endi belli causam, Guido Ubaldo omnibus in patrem
ium obsequiis, in se officiis benivolentissimi conjunctis-
mique hominis plane functo: velle se bellum Camerti-
is inferre simulavit, ut ad fines Urbinatium, qua iter
at ei faciendum, sine Guidi Ubaldi suspicione, tan-
iam alio tendens, cum exercitu accederet, atque, ut
ono se in illum esse animo fidem ei majorem faceret,
suis eum opibus exueret, ne tueri se se posset commu-
itior, a Guido Ubaldo, ut auxiliares ad id bellum co-
as cum tormentis muralibus ad se mitteret, pro amici-
æ jure per legatos postulavit. Iis impetratis, atque mis-
s, cum ad fines regni venisset, repente in illos hosti-
ter irrupit, & magna celeritate adhibita, quod nemi-
em obvium habebat, Urbinum contendit, parumque
sfuit, quin Guidum ipsum Ubaldum caperet. Sed is
aucarum horarum beneficio, in jumentis agricolarum,
veste rustica, itineribus deviis, quod omnia nora loca
er Cæsaris milites obsessa tenebantur, fugiens, Raven-
m se recepit, atque inde Mantuam est profectus: quam
l urbem paulo ante uxor ejus Elisabeta, Francisci Man-
anorum ducis soror, pudicissima lectissimaque se contu-
lat; cum officii causa Alexandri postulatu Lucretiæ
orgiæ ad maritum proficiscenti comes itineris fuisset.
a re permotis Patribus, equites quingenti, pedites mil-
le

Guidus Ubaldus Cæsaris Borgiæ fraude Urbino pulsus.

1502 le Ravennam ſunt miſſi, ut cum iis copiis, quæ ibi erant, conjuncti, oppidi præſidium augerent, ſi quid a Cæſare conſilii, cui fides haberi nulla poterat, contra rempublicam iniretur. Neque multo poſt Anna Candala, natione Aquitana, Aloiſii regis Gallorum propinqua, ad Uladislaum Pannoniæ regem, cui erat nuptui per legatos tradita, proficiſcens Venetias venit cum magno utriuſque regis comitatu. Ei fines reipublicæ ingreſſæ, ſumptus eſt publice atque largiter factus. Ad urbem ubi fuit, omnia in illam liberalitatis & benivolentiæ officia profuſe collata, ut cum exacto menſe diſcederet, Lauredano Principi dixerit, *tum primum ſe reginam ſibi ipſi viſam, cum apud illum fuit*: poſtea vero quam in Pannonia regiam exercere dignitatem cœpit, amica & benivola reipublicæ omnibus in rebus ſemper fuerit. Interim Aloiſius rex domo diſceſſerat, ut in Italiam ſe conferret, Neapolitano bello, quod cum Hiſpaniæ regibus propter finium controverſiam gerebat, auxilia comparaturus. Eo Mediolani finibus appropinquante, Senatus Bernardum Bembum patrem meum e prætura Veronenſi, qua in prætura tunc erat, legatum miſit, ut Aloiſio reipublicæ nomine ſalvere juſſo de adventu gratularetur. Is regi ad Vegevenum oppidum occurrit, eſtque apud illum commoratus, dum is Mediolani fuit: ſed rege in Liguriam profecto ad auxilia in regnum Neapolitanum mari tranſmittenda, Veronam rediit.

Anna Pannonum regina Venetias adventus.

Dum hæc domi adminiſtrantur, a Piſauro apud Chryſopolim, atque in ſinu Theſſalonico depoſitis militibus damna ſunt plurima illata, prædæque ingentes factæ: tum in Aegæo captæ naves onerariæ duodecim, biremes undecim. atque is ad Maleam cum veniſſet, naves triremes Rhodiorum tres, onerarias duas, regis Gallorum triremes quatuor ad ſe miſſas reperit. Neque multo poſt Jacobus Piſaurus Alexandri legatus ſuas triremes cum Piſauri claſſe conjunxit. Erat autem univerſæ claſſis navium omnis generis numerus ad ſeptuaginta: quibus cum navibus de legatorum conſilio ad inſulam Leucadiam oppugnandam ſe convertit. Eo cum appropinquaret, Pontificis legatum

Leucadia a Venetis oppugnatur.

præ-

præmisit, qui per vada eo ab latere, quod ad orientem spectat, oppidum aggrederetur. vadis autem ea parte insula maxime cingitur. Is accelerans per Dioriæum in vada se se inferens, duodecim biremes, quæ ibi stationem habebant, eaque maria percurrentes, Venetorum navibus infensissimæ diu fuerant, & tunc, ut aditu classem prohiberent, occurrebant, omnes fugavit, pauloque post vacuas hominibus occupavit, cum ii se se raptim in litus ejecissent: quos oppidani fugientes receperunt. Iis captis, quod illis in vadis erat a continenti ad oppidum via aquis tecta, sic, ut equites commeare ea possent, ibi naves aliquot disposuit: quibus navibus Thracum turmas equitum tres, qui per illam viam, ut essent oppidanis auxilio, vicinis ex locis adventabant, repulit: cum tamen antea munitionem pro tempore, quæ transitum impediret, media in via effecisset. Ea Thraces munitione retardati, dum perrumpere conantur, tormentis se navium vulnerandos præbuerunt: amissisque perpluribus, duce eorum equo dejecto, nulla parte munitionis perrupta, unde venerant redierunt. Atque idem interea legatus suorum militum partem equitesque omnes, quos in navibus eam ad rem habebat, cum primo adventu in terram exposuisset, atque ad oppidum contendere jussisset: illi itinere, quod quidem erat passuum millium quatuor, celeriter confecto, circumvecti audacissime pugnantes, eo ipso die prooppidum capiunt. Pisaurus præfectus, quem mari reliquam classem ventis non secundis, qui eo die flaverant, circunducere oportuit, postero die ad oppidum oppugnandum se se contulit, ac muros quatere tormentis cœpit. Erant in oppido milites Thraces quingenti, qui se acerrime una cum oppidanis defendebant. ii cum magna tormentorum vi oppugnatione non intermissa premerentur, septimo die deditionem facere voluerunt. is fuit dies ad diem tertium calendarum septembris. Sed dum inter se ea de re consulunt, militibus irrumpentibus oppidum capitur. ipsi atque oppidani captivi facti, præda omnis viritim divisa. Hostes prima oppugnationis die Gabrielem Superantium triremis præfectum

1502

Et expugnatur.

1502 fectum interfecerunt, capite pila ferrea disjecto. Ejus frater Hieronymus, adolescens nullo reipublicæ munere antea functus, paucis post diebus quam id est Venetias allatum, magno comitiorum favore in Senatu adlectus est præteritis quamplurimis, qui & magistratus gesserant, & ætate longe præstabant.

Patres ut primum ex Admetis literis in spem pacis venerunt, propterea quod hyems suberat, Pisauro mandarunt, ut triremibus viginti apud se retentis, classem reliquam domum remitteret. atque ad regem Pannoniæ literas dederunt, quibus literis, quid ab Admete habuissent, certiorem illum fecerunt, velleque se suum hominem Byzantium mittere significaverunt; atque ab eo petierunt, ut & ipse suum hominem eodem mitteret, quo majore cum dignitate pax æquioribusque conditionibus tractari conficique posset. Uladislaus intellecta re Patrum consilium probavit, facturumque quod vellent, de legato se recepit. Illi Zachariam Frescum, Decemvirum scribam, ire Byzantium jusserunt. Guidus Ubaldus regno amisso ad Aloisium regem Galliæ Mediolanum se se conferens auxilia in Cæsarem postulatum, ubi nihil in eo probitati & innocentiæ contra perfidiam & crudelitatem esse præsidii cognovit, cum uxore Venetias venit. Patres eum lubentes exceperunt, & domo pro illius dignitate publice tradita, bono esse animo jusserunt: qua ex domo paulo post, cum Metaurenses, Cæsaris arcium præfectis & militibus interfectis, oppidisque aliquot receptis, ejus imperio se subtraxissent, suum in regnum facile rediit: atque in eo ab Ursinæ gentis principibus adjutus, devictis hostibus suam dignitatem aliquot menses obtinuit. Ea rerum mutatione plerique se populi reipublicæ commendaverunt, orantes, ut se in deditionem reciperet. Est in Ariminensium finibus mons excelsus, duplici jugo, qua mare prospicit, præruptus: alia parte declivitatem habet late in occasum patentem, vinetis & segetibus uberem. Illis in jugis duæ arces sunt summa in crepidine, quibus oppidum subjacet, civitasque montanorum hominum, qui rempublicam admi-

Guidus-Ubaldus Urbinum recipit.

administrant, neque ulli regi serviunt. Crepidines Pinnæ Marinianæ appellantur. Ii & ipsi, ne ab Cæsare in servitutem redigerentur, cum magnopere timerent, Senatui eo tempore significaverunt, velle se sub ejus imperio esse: mitteret ad se aliquem reipublicæ nomine: se illius dicto audientes futuros, imperataque facturos. Sed neque hos, nec cæteros, qui se reipublicæ dedere cupiebant, Patres recipiendos censuerunt. 1502

Hispaniæ regis legatio ad Venetos, ut fœdus ineant se cum adversus Galliarum regem.

Miserant inter hæc reges Hispaniæ ad Senatum Laurentium Suarem, illum eundem qui legatus eorum bello Gallico apud rempublicam fuerat. is clam itinere per Galliam confecto, paucis ante calend. decembris diebus ad urbem venit: atque illi auri libra singulis est mensibus in sumptum a Senatu constituta. In primis apud Lauredanum Principem & Patres sermonibus Suares de Aloisio rege Gallorum questus, *Quod fœderi cum suis inito regibus non stetisset, ut cui neque sua, neque aliena satis essent:* ab ejus amicitia Patres avertere modis omnibus est conatus, *illum* affirmans *propterea Cæsaris rebus tanto studio favisse, ut esset qui reipublicæ finibus immineret, neque quiescere illam sineret. gaudere implicitam esse bello Thracio civitatem. Quam ad eos classem miserit, ad speciem, non ad ullam reipublicæ frugem misisse. id eventu patuisse, quod obfuerit potius, quam ulli usui fuerit. Hispaniæ regum voluntatem omni tempore cum reipublicæ voluntate consensisse, quoniam utrique fidem & pietatem colerent: si se ii fœderibus una firment, neminem nocere eis posse.* Hæc & his similia de Suare non semel a Patribus audita, tametsi vera esse pleraque cognoscerent, illos tamen non moverunt, ut quod ipsis cum Aloisio fœdus intercedebat, ulla ex parte violarent: tantum dicere: *Se se Hispaniæ regum fidem atque virtutem, & propensum in rempublicam animum plurimi sane facere, semperque facturos: cum Aloisio fœderis conditionibus se teneri: moleste ferre bellum inter ipsos exerceri potius, quam vigere pacem: si quid possent ad reconciliandam inter eos gratiam, de eo si admoneantur, se non defuturos, amicissimorumque hominum officio in utrunque functuros.* Cum Uladislao au-

1502 tem Pannoniæ rege, de legati ad Bajasetem missione diem ex die ducente, propterea quod pace cum illo a Senatu inita, nisi novæ sponsiones intercederent, stipendiis reipublicæ carendum ipsi erat: ne res tanta differretur, legati reipublicæ pacti sunt, uti mille auri libræ, regi annis singulis ab Senatu bello Thracio dari solitæ, ad tercentum redigerentur, quoad Bajasetes viveret, tribus item pensionibus persolvendas.

Alexander cum vidisset Guidum Ubaldum Ursinæ gentis studiis regnum suum recuperavisse, orando, territando, magna pollicendo, ejus familiæ principibus in suas traductis partes, fœdus cum illis percussit. Simul ab Aloisio missis ad se auxiliis Cæsar, magnisque copiis undique comparatis, Guidum Ubaldum, quem quidem sine spe, sine opibus destitutum amici deseruerant, iterum regno expulit, cum tamen ille munitissimum natura totius regni oppidum, misso ad id custodiendum Octaviano Fregosio adolescente sororis suæ filio, cum militibus, & omnium rerum pro tempore copia, communitius factum obtineret.

Guidus-Ubaldus iterum Urbino expellitur.

1503 Urbinatibus receptis ad Senogalliam oppugnandam Cæsar primis anni diebus recta profectus, ubi civibus sine mora se dedentibus oppido est potitus, Ursinæ gentis principes eos ipsos, cum quibus paulo ante fœdus percusserat, quique secum una venerant, omnes in vincula conjecit: eaque de re Alexandrum patrem mira celeritate certiorem fecit. Ille statim Baptistam Ursinum Cardinalem, qui fœderis auctor fuerat, magna apud suos auctoritate, nihil ejusmodi verentem, ad se vocatum custodiæ tradidit: qua in custodia paucis post diebus est mortuus. Conjectis ab Cæsare in vincula partim nocte proxima, reliquis in Senensium fines adductis, quo Cæsar cum exercitu contenderat, laqueo gula fracta. Idem vitæ finis Venantio & Octaviano adolescentulis, Camertium regis liberis captis a Cæsare, Pisauri datus. Pater eorum regno amisso clam elapsus, paulo post ad urbem venit. Ob eas Cæsaris actiones, qui cum Camertibus Ariminum etiam in suam ditionem redegerat, Senatus, uti suos fines magis communiret, Livianum

Borgiæ perfidia & crudelitas.

num Carracciolumque cum equitibus & militibus Ravennam misit. Guidus Ubaldus hostem fugiens cum se Pitilianum in Hetruriam contulisset, diesque complures ibi fuisset, Cæsare Pitilianum bello aggredi velle dictitante, ut illum interciperet, magno cum periculo per Senarum & Florentinorum agrum in fines reipublicæ atque ad urbem se recepit: cui a Senatu libra auri dono in sumptum singulis mensibus constituta. Quoniam autem libido ea inter cives creverat, ut quamplurimi sacerdotia, quæ habere bonis artibus non poterant, Romæ coemerent, qua in urbe ejus rei consuetudo facultasque ab Alexandro instituta late palamque invaluerat, Decemviri sanxerunt, si quis in posterum id faceret, ejus bona fisco inferrentur, ipse ab urbe atque urbis finibus quandiu viveret exul esset. Neque multo post Joannes Michael civis Venetus Cardinalis, qui Pauli secundi Pontificis Maximi sororis filius fuerat, Romæ veneno interiit, quod ei Alexander a præfecto Michaelis epularum dari jussit. Causa interficiendi hominem fuit aurum atque argentum, quod is habere existimabatur: quarum omnino rerum inexplebilis Alexandri animum cupiditas ad omnem iniquitatem incendebat, uti filio pecuniam exercitibus alendis suppeditaret, quo is Italorum principum regna occupare celerius posset se jam sene. Minister veneni haud multo post, Julio Pontifice Maximo, re per indicium enunciata, in vincula conjectus, quæstione habita sui sceleris pœnas persolvit.

1503

Jo. Michaelii Cardinalis mors. IV. id. april.

Bajasetes interim induciis cum Sophi Armeniæ rege initis, cum quo sibi atrox bellum intercedebat, ad bellum Venetum solutior factus, animos, quos dejecerat, sumpsit, deque pace cum republica nihil se facturum dixit, nisi Veneti Leucadiam sibi insulam restituerent. Patres de eo per Admetis ad Andream Grittum literas perque nuncios certiores facti, ne diutius eo bello contererentur, pacem cum Bajasete fecerunt, Leucadiamque insulam, cujus oppidum magna impensa Pisaurus longe firmius jam communitiusque fecerat, Bajaseti restituendam curaverunt, Pisauro domum reditione permissa. Ea de pace uti Diis immorta-

Pax cum Bajazete.

1503 libus gratiæ agerentur, atque auri libræ tres dono in sacerdotium collegia distribuerentur, Senatus censuit. Et quoniam Bajasetes legatum suum una cum Zacharia domum redeunte ad urbem miserat, ut quando ipse legato reipublicæ jusjurandum dederat, fore de pace, uti pollicebatur, ita is dando item a Lauredano Principe jurijurando præsens adesset: Senatus Andream Grittum legavit, qui ad Bajasetem cum eodem legato reverti properante proficisceretur. cui legato vestis aurea, & item serica, cum ternis auri libris dono data. Eadem est pax aliquot post menses a Bajasete cum Uladislao rege Pannoniæ inita. His rebus ita constitutis, ab Aloisio rege Galliæ missus ad Senatum legatus paucis ante calendas quintiles diebus postulavit, uti novum suo cum rege Patres fœdus sancirent. Is fuit Joannes Lascaris Byzantius, græcis literis eruditus. atque id ea de causa rex procurandum sibi & contendendum statuerat, ut quoniam Consalvus Hispani dux exercitus in Brutiis suum exercitum interfecto duce fuderat, fugaverat, regnumque Neapolitanum prope omne sub regum suorum imperio redegerat, renovato fœdere Veneti cum Hispaniæ regibus bellum una facere tenerentur. atque ut ad eam rem Patres animum inducerent, amplissimæ ab Aloisio conditiones proponebantur: quas omnes Senatus respuit, veteri se fœdere contentum dictitans. Alexander veneno, quod furtim dari Adriano Cardinali familiari suo jusserat, cujus in hortis una cum Cæsare filio cœnabat, per ministri imprudentiam epoto, quintodecimo calendas septembris excessit e vita. Cæsar eodem haustu pene absumptus, difficilem in morbum incidit. qua in re Deorum immortalium mens & voluntas visa est magnopere affuisse: cum ii, qui plurimos & Romanæ reipublicæ principes, & clientes suos, ut eorum opibus & thesauris potirentur, veneno necaverant, & tunc suum hospitem atque alumnum adjungi ad reliquos, necarique mandaverant, eo ipso in ministerio semet pro illo interficerent. Illis diebus Benedictus Pisaurus classis præfectus vir egregia virtute, cum se ad reditum compararet, valetudine impeditus Corcyræ interiit.

Alexandri VI. obitus.

Benedicti Pisauri obitus.

Pa-

1503

Patres ob Alexandri mortem id, quod re evenit, existimantes fore, ut multa oppida malis artibus ab Cæsare capta ejus imperium essent detrectatura, præfectis aliquot Ravennam missis, copiarum, quæ ibi erant, numerum duplicaverunt. pauloque post Decemviri Christophorum Maurum, unum ex quinqueviris, qui res bellicas in Senatu procurant, legatum creaverunt, atque in Flaminiam contendere jusserunt, ut, si quod ex Cæsaris oppidis sponte reipublicæ se dederet, ab eo reciperetur. Cumque complura jam Romanorum principum castella pagique, ejectis aut interfectis Cæsaris ministris, ad priores dominos rediissent, Pisaurum, Ariminum, Camerinum, Senogallia, etiam Populonia, cujus regem Cæsar expulerat, oppidumque ceperat, idem factura dicerentur: Guidus Ubaldus & ipse suum ad regnum recuperandum a popularibus accersitus, triginta auri libris a Senatu mutuo acceptis viæ se dedit, eoque adveniens omnibus ab oppidis magna gratulatione est receptus. Cæsar, non tam quod esset morbo implicitus, quam propter Romanorum civium in se se odia vitæ suæ metuens, quidquid equitum & militum habebat, in urbem introduxit. Ea re accidit, quod accidere erat necesse, ut Cardinales, qui jam prope omnes convenerant ad novum Pontificem legendum, ne facere id possent, Cæsaris exercitus timore impedirentur. qua intellecta re Senatus literas ad eos dedit, si ita opus esse ducerent, se celeriter omnes suas copias Romam missurum, quibus facilius Romanæ reipublicæ majestatem, & suam dignitatem tueri, &, quæ ex usu essent, administrare libere ac sine metu possent. Antonius etiam Justinianus legatus coram idem est pollicitus Senatus reipublicæque nomine. quod quidem illis tam suspecto tempore gratum ac peropportunum fuit. ea enim re permotus, ne in se rempublicam incitaret, Roma cum suis omnibus egressus copiis Cæsar, Vaticanum sacro Senatui reliquit. Interim a Guido Ubaldo nuncius ad Senatum venit, se se regnum & salutem suam illi acceptam referre, cupere cum equitibus gravioris armaturæ centum, levioris, qui sagittis uterentur, centum &

Guidus-Ubaldus iterum recipit Urbinatium ducatum.

1503 quinquaginta, ſtipendia reipublicæ facere: milites ſe habere paratiſſimos numero ad duo millia, quibus ſine ſtipendio menſem eoque amplius Senatus uti poſſit: rogare, ut in ejus fidem recipiatur. Cognitis his poſtulatis, ſatis eſt ei omnibus in rebus ab Senatu factum, atque auri libræ centum annuæ in ſtipendium conſtitutæ. Cardinalium collegium, Cæſaris abitu liberum factum, Cardinalem Senenſem Pontificem Maximum creavit, qui ſe Pium tertium appellari voluit. Huic ante menſis exitum vitiatæ tibiæ doloribus mortuo, ſucceſſit Julius ſecundus Ligur, quem reſpublica Pontificem fieri majorem in modum concupiverat, eique rei omnem ſuam operam adhibuerat.

Pius III. Pont. creatur X. cal. oct. & moritur XV. cal. novemb. Julius II. pont. creatur pr. cal. nov.

Sed Pio vita fruente Jacobus Venerius Ravennæ præfectus, Ceſenam ab ejus oppidi civibus accerſitus, qui ſe reipublicæ dedere volebant, cum militibus noctu ſe contulit fruſtra, propterea quod non ea quæ inter ipſos convenerat, ſed nocte poſtera eo venit. illi autem cum ſe ſuperiori nocte ad illum recipiendum comparaviſſent, neque is ſe oſtendiſſet, ſtudium & diligentiam remiſerunt. Accidit autem ob ejuſmodi moram, uti Cæſaris militibus res in ſuſpicionem veniret, qui ad portas & in muris ſtationes habuerunt. itaque Venerius infecta re Ravennam rediit. Paucis poſt diebus Petri Remiri Hiſpani, qui Fori Livii arcem munitiſſimam Cæſari cuſtodiebat, nuncius Ravennam ad legatum venit; ſi reſpublica eam arcem velit, Remirum illam traditurum, modo ei liceat, quæ in arce ſit ſupellex Cæſaris, Ravennam atque ad urbem aſportare: tum ab Senatu præfecturam habeat equitum quinquaginta, totque in urbe inſulas, quibus ex inſulis duarum auri librarum fructus annuus ad ſe ſe redeat. Ea intellecta re Senatuſconſultum factum eſt, legato licere præfecto arcis fidem dare reipublicæ nomine, fore quemadmodum velle ſe oſtendiſſet, arcemque ab eo accipere, atque ea de cauſa Forum Livii accedere cum ea copia, quam ex uſu eſſe reipublicæ ſtatuiſſet: neve quis eam rem enunciaret, a ſenatoribus omnibus jusjurandum datum. Deinde Romani interregni diebus cum Pandulphum Malateſtam, qui Ariminum a Roberto patre

tra-

1503

traditum aliquot annos injuste regnans obtinuerat, & ab Cæsare ejectus oppido fuerat, eo cum copiis accedentem oppidani repulissent: Guidus Ubaldus per legatum suum Senatui significavit, Pandulphum cupere, ut quoniam oppidani adduci non poterant ut ei se se dederent, reipublicæ autem imperium magnopere optarent, Senatus oppidum reciperet; sperare, sibi ab republica non defore vitæ pro dignitate traducendæ facultatem: itaque si Senatus jubeat, ipsum eam rem curaturum, quo Ariminenses magnopere confiderent. Quamobrem Senatus censuit legato respondi oportere: si Guidus Ubaldus, uti Ariminum oppidum reipublicæ se dederet, suo studio & auctoritate, quam cum illa civitate habeat, effecisset, eam rem Senatui gratam fore. postremo cum Guidus Ubaldus aliquot pagos & castella ex Ariminensium & Cesenatium finibus valde vel communita, vel propter agrorum bonitatem opportuna, vi expugnavisset, & Senatui significavisset, ea se omnia reipublicæ traditurum, modo id se non nolle ostendat: alterum Senatusconsultum factum est, ea recipi Senatui placere. Tum Faventinis civibus aliquot, qui Ravennam ad legatum venerant, reipublicæ se se dedere cupientibus, idem uti legatus eis ostenderet, imperatum. Et quoniam Arimini, Faventiæ, Forique Cornelii arces munitissimæ singulatim a præfectis Cæsaris obtinebantur, quorum pars reipublicæ eas vendere cupiebat: latum, uti de conditionibus cum eorum nunciis legatus ageret. Russium præterea in Faventinorum, & Archangelianum ac Savinianum in Ariminensium finibus pagi frumentarii, & magna uterque fertilitate, itemque castellum Urbinatibus finitimum summo in jugo, quod incolæ *Montisflorem* appellant, reipublicæ deduntur. Etiam Faventiæ ager prope universus una cum arce oppidi egregia, legato cum copiis accedente in fidem recipitur: quo fere die allatum est, Julium Pontificem Maximum esse factum. Itaque in urbe omnes magnopere lætari, oppido egregio ad reipublicæ imperium accedente, & Julio Pontifice, in quem Senatus largiter omnia sua studia atque officia contulisset, lecto. Ipse vero Julius cum ad eum gratulatum Antonius legatus accessisset, hominem hilariter

Flaminia Venetis accedit.

1503 complexus, *Omnia se reipublicæ debere* profiteri: *nihil esse quod de se Senatus polliceri sibi non posset*. Cumque ab legato sermo de Cæsare institutus esset, propterea quod nonnullis ab hominibus prædicabatur, illum ab Julio fotum ac defensum iri: legato, uti nihil ejusmodi vereretur, fidem fecit. Illud etiam se dixit cupere, ut quæ Cæsar possideret in Flaminia oppida, ea illi eriperentur. quæ quidem certe oratio gratissima civitati fuit. Inter hæc Pandulphus, nonnullorum factione inter eos excitata, ab Ariminensibus recipitur.

Florentini, quod ægre ferrent Faventiam in reipublicæ potestatem venire, copias miserant, quæ civium parti, qui secum sentiebant, auxilio essent, ut sibi potius, quam reipublicæ se dederent. Ea pars milites & agrestes homines in oppidum introduxerat: ab iis reliqui perterrebantur, ne portas legato aperirent. itaque milites, quos Guidus Ubaldus Senatui pollicitus fuerat, legatus ab eo accersit: alios comparat, & delectum habet: tormenta adduci imperat: equites mittit, qui Florentinorum copias in montibus morentur & repellant. Dum hæc foris administrantur, Senatus legatos creavit, qui Romam proficiscerentur Julio Pontifici Maximo gratulatum, ob propensam in illum reipublicæ voluntatem, octo: quod ante eam diem nunquam acciderat, ut tot legati ad Pontificem non Venetum mitterentur. Florentini, cum potiri Faventia non possent, per Franciscum Soderinum civem suum Cardinalem egerunt, ut is suspectam Julio rempublicam faceret: *Omnes ejus oppidi fines, arcemque oppidi jam in reipublicæ potestate esse: oppidum etiam brevi futurum: id illam, non tam ut ab Cæsare male parta extorqueantur, quam ut sibi acquirat, contendere, & tantopere conari: quod semel Veneti ceperint, nunquam eos reddere consuevisse: ipsum eam rem sero cogniturum, cum jam ii rerum domini ejus permissu fuerint*. De eo Antonius legatus certior factus, ut Senatum purgaret, Julium adiit, rogavitque, *ne reipublicæ calumniatoribus aures tribueret, quos non defore sciebat*. cumque quod visum fuit in eam sententiam dixisset,

xisset, Julius *Neque se quidquam credidisse iis, qui maledictis rempublicam insectati essent*, respondit, *neque in posterum crediturum: scire, se amari a Veneta civitate, ejusque rei permulta habere indicia: & ipsum contra amore summo erga illam affici: gaudere etiam, cum quis se ob id non Ligurem, sed Venetum appellet: quod quidem jam fieret ab iis, qui tantam ipsius & reipublicæ conjunctionem, & inter ipsos benivolentiam moleste admodum ferunt. Sed quod ad Cæsaris regnum ditionemque attinet, cupere se, ut quæ in Romanæ reipublicæ imperio ante illum erant oppida, eidem reipublicæ restituantur*. Hoc sermone habito ab se legatum dimisit. Inter hæc Pandulphus ad urbem venit: qui cum vereretur se se Ariminum propter civium infensam in se voluntatem obtinere diutius non posse, ad id, quod per Guidum Ubaldum paulo ante Senatui proposuerat, rediit, atque Ariminum reipublicæ certis conditionibus tradidit. Itaque Dominicum Maripetrum legatum qui oppidum, & Vincentium Valerium qui arcem reciperet, Patres Ariminum miserunt. Pandulpho posterisque ejus Cittadella oppidum in Patavinorum finibus, & paulo post civitas cum jure comitiorum ipsi & Carolo fratri ejus data. Pandulphus etiam in reipublicæ militiam receptus, eique præfectura equitum attributa; uxori & fratri Carolo quinque auri libræ annuæ utrique constitutæ: alteri ex liberis duobus sacerdotia liberiora promissa, quot petierat, ipsi datæ dono in præsentia auri libræ centum. Ea de re per Antonium legatum Senatus Julium certiorem facit: qui in eo perseverat, ut velle se ostendat, quæ fuerint Romanæ reipublicæ oppida, ei restitui: itaque petere a Senatu, ut auxilio suo atque opibus ad ea recuperanda se se juvet. Miserat ante illos dies Senatus alterum Faventiam legatum Nicolaum Fuscarenum, ad oppidi oppugnationem majore studio & celeritate procurandam, lente adhuc administratam existimans. Jusserat etiam, ut Nicolaus copiarum reipublicæ præfectus cum iis Faventiam contenderet. Is statim viæ se dedit. Sed antequam Ravennam pervenirel, muro tormentis percusso, legatisque proponentibus

1503

1503 bus se oppidum ad prædam militibus daturos, si cives deditionem differant, ante diem tertiumdecimum calendarum decembrium Faventia deditur. Venetias ubi de eo est allatum, Senatusconsultum fit, ne Julii animus irritetur, nihil oppidorum Cæsaris recipi amplius ab legatis oportere:- satis in Arimino atque Faventia reipublicæ factum. Deinde legatorum alter jussus Ariminum se conferre, honestandi oppidi causa.

Iisdem diebus Andreas Grittus, quem Senatus ad regem Thracium miserat, pacis conditionibus aliquot in reipublicæ utilitatem recognitis, ipsa recte firmata domum rediit. At cum paulo post Roma Antonii legati literis Patres intellexissent, multorum sermonibus confirmari Julii permissu Cæsarem ad suum in Flaminia regnum propediem reversurum: proximo Senatusconsulto rescisso, literæ sunt ad legatos ab Senatu datæ, ut quidquid possent, de Cæsaris ditione reipublicæ addere capereque festinarent. Ea re evenit, ut Meldulam in Ariminensi agro, & Tossinianum in Foro Corneliensi, pagos muris arcibusque communitos, missi ab legatis equites ad reipublicæ imperium lubentissimos adjecerint. Post hæc Angelus Episcopus Tiburtinus, qui Alexandri legatus aliquot annos apud rempublicam fuerat, eoque mortuo Romam redierat, iterum missu Julii Venetias venit eodem legati nomine. Is primo adventus sui die *Salvere ab Julio Lauredanum Principem & Patres* jussit *humanissimis amantissimisque verbis: eisque gratias ingentes agere illum* dixit, *quod in se juvando, ut Pontifex Maximus legeretur, multum operæ studiique contulissent: plurimumque ex ea se re debere Senatui, libenter profiteri, neque unquam ejus officii memoriam abjecturum: amare insuper sua sponte Venetam civitatem, remquepublicam optimis utentem & institutis & legibus: itaque omnia ei omni tempore tributurum, quæ ex dignitate sua tribui amicissimis hominibus possint.* Hoc sermone habito, appellatis suo nomine Patribus, quibus cum priore legatione assueverat, discedit, mandata reliqua, quæ longioris essent moræ, in aliam se differre diem pronuncians. Ea dies ubi venit, secreto apud illos,

Julius Pont. a Venetis Flaminiam repetit.

los, Decemvirum adhibitis magiſtris, proponit, *Velle Julium & petere, uti Ariminum & Faventia, quæ interceperint de Romana ditione oppida, ea ipſi reſtituantur: rogare etiam, ut ad reliqua recuperanda eum juvent: decreviſſe enim, ne ulla Cæſari turricula, cui imperet, relinquatur, ſed omnia eo redeant, unde receſſere*. Patres queſti, non eſſe hoc illud, quod ob ſuam in Julium pietatem & ſtudium ab eo expectarent, rem ad Senatum deferunt. Senatus cenſuit legato reſpondi oportere, *Quod Ariminum & Faventiam reſpublica ceperit, ea ab Cæſare homine importuniſſimo crudeliſſimoque cepiſſe, Julio ipſo, antequam Pontifex Maximus fieret, hortante, facto autem permittente atque aſſentiente: eaque oppida, uti a vicariis obtineri ſolita, rempublicam modo ſua feciſſe, reliqua non attigiſſe: quæ ſi voluiſſet, non fuiſſe difficile capere, atque retinere: eorum duorum oppidorum nomine ſe vicariam Romanæ reipublicæ velle eſſe, uti priores domini fuiſſent. quid in eo Julius amitteret? quare ea ſibi eſſe retinenda ſtatuiſſe. Quod ad eum ad reliqua juvandum attineret, ſuas omnes copias atque opes polliceri: eis ille tanquam ſuis uteretur*. Hæc reſponſi lex. Illud autem, hortatorem Julium ejus negotii fuiſſe, veriſſima Senatus oratio fuit: nam cum apud Julium Antonius legatus Pii Pontificis regno in eum ſermonem eſſet ingreſſus, ut de Cæſaris injuſtiſſima Flaminiæ poſſeſſione quereretur, auctor reipublicæ ejus magnopere conſilii Julius fuerat. Iis de rebus ſæpe ultro citroque datis ad legatum Romam literis & acceptis, Julio a ſententia non recedente, affirmante interdum, *potius, quoniam ſibi ad bellum cum republica gerendum vires non ſuppeterent, ſe a Chriſtianis regibus auxilia contra eam imploraturum, quos ſciret Romanæ reipublicæ opis eorum egenti nunquam defuiſſe*; Antonio autem legato ipſum illum ab eo nondum Pontifice habitum ſecum ſermonem repetente, atque ut ejus reminiſceretur, ab illo poſtulante, cujus omnino rei Julius ſatis idoneam afferre excuſationem non poterat: tantum inquiebat, *quæ non Pontifex dixerit, ea ſe expendere non oportuiſſe*.

1503

Annus ad exitum labitur: itaque prima inſequentis anni die Antonius oratione apposita & leni Julium ſatis hilarem

1504

1504 rem aggreſſus familiariter petiit, *Ut quoniam ea die clientibus atque amicis dari munera conſueviſſent, ipſe dono reipublicæ tam illi deditæ, tam affectæ atque amanti daret, ut Ariminum & Faventiam eo libente obtineret, quo ipſe vellet nomine*. Ad quæ ſubridens Julius ita reſpondit: *Ageret ipſe cum republica ut Toſſinianum, quod eſſet in Fori Cornelii finibus, poſtremo captum, ante omnia reſtitueret: poſt id de Arimino atque Faventia peteret: aliquid fortaſſe impetraturum*. Hoc Julii ſermone ad Senatum Antonii literis celeriter perlato, dum de eo Patres conſulunt, reſque altercatione magiſtratuum ex die in diem rejicitur, Angelus legatus literas Julii Patribus reddit: quibus literis omnem illis ſpem Julius adimit, *aliter inter ſe remquepublicam non poſſe convenire, quam ſi ablata reſtituantur: id ni fecerint, Deos ſe & homines in auxilium vocaturum, atque ad omnia deſcenſurum* minatur. Tum vero Patres magnopere turbari, idque ſe ab Angelo magis, quam ab Julio agnoſcere, qui de Senatus in illum voluntate perincommode ſæpe ſcripſerit, cum moderatius atque ſedatius agere debuiſſet; Juliique animum, quem quidem cum iracundum per ſe, tum calumniis malivolorum incitatum & ſuccenſum, reſtingui bonis verbis oportebat, digna atque indigna congerens malis perſuaſionibus inflammaviſſet. eoque magis indignabantur, quod omnia, quæ in Senatu ſecreto agitabantur, idem cognoſcere modis omnibus nitebatur, dabatque operam ut ea quamprimum Julius intelligeret, odioſaſque ad eum literas dabat.

Illud etiam Patribus ad hanc moleſtiam accedebat, quod Julius ſuum hominem legatum ad Aloiſium regem Galliæ miſerat queſtum de reipublicæ injuriis, auxiliaque contra illam poſtulatum: idemque apud Maximilianum per oratoris ipſius ſcribam Jacobum Banniſium Roma miſſum fieri procurarique mandaverat, ſcriptis ad eum literis acerbioribus ea de re, decimamque fructuum ex ſacerdotiis Germanicis, quam quidem Maximilianus ab eo magno ſtudio petierat, ultro illi deferens, ſi ſe juverit. Apud quem utrunque, Senatus ab legatis reipublicæ facti excuſationem afferri juſſit:

sit: *Se Ariminum & Faventiam non ab Romanis Pontificibus, sed ab latrone omnium teterrimo avertisse: alterum, ne a Florentina civitate, sibi propter recentem Pisani belli memoriam inimicissima, quæ eo suas copias miserat, interciperetur: alterum, permutatione oppidi cum ejus regulo facta in reipublicæ finibus. ea oppida ante Cæsarem per vicarios obtineri consuevisse. si se illorum vicarium fieri Senatus velit, nihil novi petere: id pro ejus plurimis in rempublicam Christianam meritis æquum esse ei tribui, quod sæpe aliis nihil merentibus sit datum: neminem in Flaminia vicarium, neque ad eam ipsam reliquaque Romanæ ditionis oppida defendenda firmiorem, quam Senatus sit, neque qui majori illi usui, si res exigat, possit esse, hac Julium tempestate habiturum. Quænam invidia sit, quod temere cuilibet, ac sine ullo usu condonatur, id & præteritis reipublicæ promeritis & spei futurorum, cum se occasio dederit, proventuum & commodorum pernegari? Ipsum præterea Julium suasorem Senatui per legatum abripiendi ab Cæsare Flaminiam extitisse: post id, præter illud, cujus ipse hortator fuit, nihil novi accidisse: ut non tam Julius habere causam, cur a sententia recedat, quam quonam modo reipublicæ noceat, quærere ac meditari videatur. Petere itaque rempublicam ab Aloisio quidem, ne fœderis religionem, quod ei cum Senatu est, propter Julium tam injuste se efferentem violet: a Maximiliano autem, ut amicus reipublicæ quæ finitima illi est, atque benivola semper fuit, bona in causa malit esse, quam Julio, qui longe ab ejus regno abest, in periniqua, si fides inter homines atque constantia suum jus obtineant.* Qua accepta excusatione, uterque a se reipublicæ causam apud Julium defensum iri liberaliter pollicitus, Senatum paulo quietiorem reddidit. Illis diebus, propterea quod Nicolao Ursino, qui Ravennæ erat, reipublicæ copiarum præfecturæ tempus explebatur, ob ejus fidem atque constantiam, quod a compluribus civitatibus & regibus, ut ipsorum stipendia faceret, magnis pollicitationibus invitatus, rempublicam deserere noluerat, per triennium imperatorium ei nomen cum stipendio annuo auri librarum quingentarum Senatus dandum censuit.

IN

IN LIBRUM SEPTIMUM
C. AUGUSTINI CURIONIS
EPITOME.

FRanciscus-Maria a Guido-Ubaldo adoptatur. Aloysii cum Maximiliano Cæsare fœdus. Tronus Venetiis ob proditionem suspenditur. Joannes Pisaurum obtinens Venetiis uxorem ducit. Isabella Hispaniæ regina moritur. Herculis Atestini obitus. Germanorum domus Venetiis conflagrata, magnificentius a Senatu iterum ædificatur. Senatus controversiæ cum Julio Pontifice compositæ, & legati octo ad eum missi. Alfonsi Atestini Venetias adventus. Aloysii cum Ferdinando fœdus. Piraticum bellum. Tunetani regis ad Senatum legatio & munera. Norimbergenses Venetarum legum exemplum petunt. Senatus Alexium Thracio regi tradit. Sabellici obitus. Aegyptii regis legatus componendarum controversiarum causa Venetias venit. Philippi Austrii in Hispaniam profectio & obitus. Ferdinandi regis Neapolim adventus. Julii Pontificis literæ a Senatu rejiciuntur. Joannes Bentivolus a Julio Pontifice Bononia pellitur. S. C. in eos, qui principum legatorumve favore uterentur, latum. Petri Barotii obitus. Liguribus petentibus civitas & securitas datur. Aloysii in Italiam adventus. Genuæ expugnatio. Ejusdem cum Ferdinando rege colloquium & in Italiam reditus. Milites ex agris a Venetis instituti. Maximiliano petenti itineris cum exercitu facultas denegata. Reipublicæ ad bellum apparatus. Germanorum in Rhetos & Carnos irruptio. Eorumdem ad Cadoras clades. Tergeste cum multis aliis oppidis a Venetis expugnatur. Venetorum cum Maximiliano induciæ. Terræmotus in Creta ingens. Contarenus Camalis naufragio perit. Lex in eos, qui largitione magistratus quærerent, lata. Pax Maximiliano petenti denegatur. Novi homines in Britannico oceano capti. Cameracense fœdus, Venetorum ad bellum apparatus. Pulvis tormentarius & urbana navalia fulmine tacta. Hispani regis fraudes. Belli contra Venetos initium. Fœdus cum quatuor Helvetiorum pagis a Venetis ictum. Galliæ rex Venetis bellum indicit. Pontifex Venetis aqua & igni interdicit, Galliæ regis Mediolanum adventus, ejusque copiæ. Venetorum cum Gallis ad Abduam pugna.

PETRI BEMBI
RERUM VENETARUM
HISTORIAE
LIBER VII.

Odem fere tempore, quod Vincentius Naldius Faventinus, magna in oppidi finibus gratia, omne studium & diligentiam adhibuisset, ut Faventia in deditionem potestatemque reipublicæ redigeretur, ei militiæ insignia cum veste aurea, aurique libræ viginti sunt a Patris dono datæ, tum quinque in annos singulos constitu- pensionis nomine, immunitate omnium rerum, quam :redes ejus sequerentur, addita: primis quoque proximi dines militum belli tempore promissi: ejus etiam pronquis quatuor victus annuus attributus. neque multo st eædem honestates, donaque totidem, quot in Vinntium Senatus contulerat, in Dionysium item Naldium us consobrinum sunt collata. Aestate vero inita cum uidus Ubaldus Julii suasu Franciscum Mariam, sororis suæ

1504

1504 suæ filium, cui fuerat pater Joannes Julii frater Senogalliam obtinens, adoptavisset, eam adoptionem Julius de collegii sententia magno studio comprobavit. qua una quidem re suam in Venetos iracundiam injustiorem reddidit, cum videri posset, quod illis juris in Romanæ reipublicæ oppida tam obstinate pernegaret, suis facile propinquis tribuisse. Maximilianus autem suscepti paulo ante reipublicæ apud Julium patrocinii plane jam immemor, duos legatos Venetias misit, qui Senatum hortarentur, *Uti Julio Faventiam atque Ariminum restitueret: eam in primis curam ad se spectare, suique esse muneris Romanæ reipublicæ Pontificisque rerum procurationem: id si nolit, causam ad judicium remittat: se curaturum, ut item ab Julio remittatur: quod si se arbitrum velint ejus disceptationis facere, se non recusaturum, & pro rei æquitate sententiam laturum*. Iis legatis Lauredanus, consulto Senatu, cum omnes ejus rei causas, quas quidem Maximiliano civitatis legati antea ostenderant, enumeravisset, unum modo respondit, *Reipublicæ jus illis in oppidis satis esse clarum atque notum per se se: itaque nolle Patres id in ambiguum vertere*. Eo responso accepto, legatorum alter Romam discessit, altero apud Senatum relicto, eique sumptus publice factus, quoad apud Patres fuit. Julius interim arcem Forolivianam, auri libris centum quinquaginta, quas ab Cæsare acceperat, Remiro præfecto traditis, unaque oppidum obtinuit; cum antea Cesenam & Cornelium Forum iisdem prope artibus suæ potestatis fecisset. Præfectus arcis Forolivianæ cum Cæsaris supellectili Venetias venit. Post hæc inter Aloisium Gallorum regem & Maximilianum fœdera sunt firmata, cum de eo per legatos diu multumque disceptavissent. quibus confectis Joannem Lascarem Byzantium Aloisius iterum ad Senatum misit, qui diceret, hortari se se Patres, *ut aliquam cum Julio inirent ad concordiam & consensionem viam: qua inita unanimi omnes studio ea de bello Thracio cogitare possent, quæ jampridem cogitanda atque agenda sunt. adderet & illud, sibi cum Maximiliano convenisse, pacemque*

Maximiliani ad Remp. legatio.

Fœdus inter Cæsarem & Gallorum regem.

que & benivolentiam inter ipsos esse constitutam; non illam quidem, ut cuipiam nocerent, sed suarum utriusque rerum & regnorum tuendorum causa. Patres auri libra in sumptum mensibus singulis legato regio a quæstoribus dari jussa, *Nihil se fecisse reliqui* dixerunt *orando, pollicendo, uti Julium placarent: descendisse enim etiam ad illud, tametsi Alexander Faventiam, & reliqua oppida Cæsari libera immuniaque dederit; velle tamen se stipendiarios Romanæ reipublicæ fieri, Faventiæ Ariminique nomine: legem ipse stipendiorum diceret, nihil se recusaturos, auroque Veneto recenter signato annis omnibus ea libenter persoluturos: neque quidquam tamen profecisse. cæterum lætari se, duorum tantorum regum animos ab odio exercendo ad pacem & benivolentiam esse conversos. verum, propterea quod in fœdere, quod reipublicæ cum Aloisio intercedebat, caput unum erat ejusmodi, neutri sine alterius voluntate fœdus ullum cum rege ullo facere licere, scire Patres cupere, cur de eo rex nihil antea Senatui significavisset.* Ad ea legatus cum aliquandiu siluisset, tandem *se scire nihil* respondit, *nisi unum, ei fœderi tempus quatuor mensium esse præstitutum, quos uterque velit, sibi socios & fœderatos nominandi: itaque posse adhuc quidem regem ei fœderi inserere rempublicam.* Qui legati tamen sermo Patrum animos, quibus quidem ea pax Senatu non appellato confecta, suspicionem haud parvam afferebat, nihil leniit.

1504

Post hæc Decemviri certiores facti servi indicio, qui ab eo vapulaverat, Hieronymum Tronum (qui bello Thracio Naupacti arcem, quam reipublicæ nomine custodiebat, hostibus tradiderat, eamque ob rem exul aliquot annos fuerat) id quod fecerat de tradenda arce, pretio accepto fecisse: Tronum ab exilio domum redeuntem in vincula conjecerunt, pauloque post quæstione habita, e superiore curiæ porticu, quæ in foro est, inter rubri lapidis columnas reste suspenso carnifex gulam fregit. Atque ultimis fere anni diebus Joannes Pisaurum obtinens Matthæi Teupoli filiam duxit uxorem, nuptiis in urbe per legatos institutis. Tum literæ ex Hispania ad Senatum ve-

1504 *Isabellæ, Hispaniæ reginæ obitus VI. kal. decemb.*

nerunt, Isabellam reginam Ferdinandi uxorem, magno animo excellentique virtute fœminam, e vita excessisse: ejusque generum Philippum Maximiliani filium, in Belgis regem, testamenti tabulis permagna Hispaniæ terræ parte auctum fuisse. quibus duabus de causis Vincentius Quirinus, vir in philosophiæ studiis clarus, ad Philippum legatus a Senatu lectus est, ut illi & de socrus morte reipublicæ molestiam ostenderet, & de regni accessione gratularetur. Pauloque post Hercules Ferrariensium dux item moriens Alphonso filio regnum reliquit. Erat in celeberrima urbis regione ad Rivumaltum domus reipublicæ perampla, quæ antiquitus a Germanis mercatoribus incoli consueverat: in eam illi cujusque modi res, quas quidem vendere cuperent, advectas suis ab oppidis inferebant, & civitati emendas proponebant: quasque in urbe ipsi coemebant, ut in Germaniam conveherent, eodem congerebant, quoad essent deportandæ. Ea domus, ut erat mercium omnis generis plenissima, insequentis anni initio magna cum plurimorum honestorum hominum jactura conflagravit: quam tamen domum illo ipso anno civitas a fundamentis, fornicibus inædificatam, ne ignis nocere posset, magnificentiore multo forma commodioreque restituit. Ejusdem initio anni Bartholomæo Liviano, qui a republica peracto stipendiorum tempore, Patribus non permittentibus discesserat, ut illatas suæ in primis genti, reliquisque Romanis principibus ab Alexandro atque ab Cæsare cædes & vastitatem vindicaret, Hispaniæque regum militiam fecerat, iterum recipi postulanti, præfectura equitum, cum stipendio annuo librarum auri centum quinquaginta, est a Senatu data.

1505 *Herculis Ferrariensis mors VII. kal. febr. Germanorum domus incendium, & restitutio.*

Cumque Cesenæ, Forilivii, Forique Cornelii legati apud Julium questi essent, se a Venetis magna agri parte spoliatos, angustis uti finibus, atque inopia multarum rerum premi: Julius per Guidum Ubaldum Antonio legato proposuit, si Senatus eos fines sibi restituat, de Faventia atque Arimino se deinceps verbum non facturum, reique publicæ oppida illa in omne tempus uti retineat, per-

missu-

missurum. Ea Guidi Ubaldi oratione Antonii literis ad Patres perlata, Senatus, ne cuipiam obstinatior videri posset, Antonio rescripsit: si ei Julius fidem faciat, ita fore, uti Guidus Ubaldus ei dixit, se fines illos restituturum, legatosque quos creasset octo ad illum missurum, suumque in eum studium & observantiam præstaturum. Quo responso accepto, Julius & Antonio de Arimino atque Faventia liberaliter est pollicitus, & magnam se ex eo voluptatem cepisse, apud suos familiares præsetulit. Senatus de eo certior factus, oppidula decem numero cum eorum finibus uti Julio restituerentur, censuit: in quibus Cesenæ portus, qui est in maris litore, Savinianum, Tossinianum, Archangelianum fuere. Iis Julii internuncio, quem ad id in Flaminiam miserat, per legatos reipublicæ restitutis, Julius rem ad collegium deduxit, laudatusque ab omnibus, quod se ad concordiam cum Senatu dedisset, magnum sui consilii fructum tulit. Unus Franciscus Soderinus Cardinalis, cum & ipse Julium verbis honorificis extulisset, addidit, eo se magis illum laudare, quod quemadmodum fines illos recuperavisset, ita etiam Ariminum ab eo atque Faventiam brevi recuperatum iri confidebat. Legatio postea, de qua supra dictum est, Romam missa ab Julio libentissimo recipitur: ii fuerunt, Bernardus Bembus pater meus, Paulus Pisanus, Hieronymus Donatus, Nicolaus Foscarenus, Andreas Venerius, Andreas Grittus, Leonardus Mocenicus, cujus pater Joannes Venetorum Dux fuerat, & Dominicus Trivisanus templi Marcii procurator. Ejus legationis Bernardus Bembus propter ætatem principem locum tenuit. Andreas Grittus & Nicolaus Foscarenus e sexviris, qui Principi assident, legationem inierunt. Antonio autem, cum diu Romæ in ea legatione fuisset, reiquepublicæ singulari suo studio atque prudentia magnopere satisfecisset, domum est reditio permissa. Atque hæc vere medio eum, quem diximus, eventum habuerunt.

1505 *Pontificis & Venetorum controversia.*

Aestate vero inita, Alfonsus Atestinus, ut Lauredanum Principem & Patres regni sui initio salutaret, magno co-

1505

Alfonsi Ferrariensis Venetias adventus.

mitatu ad urbem venit, honorificeque acceptus, & auri libra diebus singulis in sumptum a Senatu donatus, gravi cum Patribus benivolentiæ fœdere amicitiaque arctiore constituta, domum rediit. Patres sub hæc de adventu in Italiam Maximiliani, qui Romam velle ire dictitabat, ut imperii insignia a Pontifice Maximo acciperet, sæpe consulti, ejus legatorum postulatis amice & benivole sunt polliciti. Decembri demum mense, de confectis ab Aloisio Gallorum rege Ferdinandoque inter se fœderibus cognoverunt: quæ omnino res susceptam ab illis jam antea de Aloisii in se se animo suspicionem facile auxit, propterea quod is nihil ante de ea quoque re Senatui significavisset. Ferdinandus quidem per legatum suum Patribus ostendit, propter nova illa inita cum Gallorum rege fœdera, nihil se de vetere sua cum ipsis benivolentia diminuere, quam non retinere modo atque alere, sed augere etiam studiis atque officiis in dies singulos cuperet: nullos eventus eam sibi mentem erepturos. Anno insequente, ob nonnullos mare Aegeum atque Ionium, demum etiam Adriaticum navigantibus infestum reddentes piratas; Senatus quamplurimas triremes non uno tempore armandas curavit: quibus a triremibus capti aliquot, latrociniorum pœnas reipublicæ dederunt. Eo tempore Tunetis regis legatus ad Senatum missus, equos miræ pernicitatis more Punico ephippiatos quatuor, aquilasque aucupio idoneas totidem, & canes venaticos Patribus dono attulit, petens, ut naves longas ad mercatum eo mitterent: velle enim regem suum amicitiam cum republica instituere. Is legatus liberaliter acceptus, domumque cum muneribus remissus, optimam in regem civitatis voluntatem reportavit. Etiam Norimbergenses, ampla & florens atque in primis libera suique juris in Germania civitas, missis ad urbem legatis, exemplum Venetarum legum a Patribus petiverunt: velleque se se eis uti legibus ostenderunt: quod quidem illis Senatus frequens concessit. Petente autem ab Senatu arroganter Bajasete rege, ut Alexium in Illyrico insulam bello Thracio captam sibi restitueret, obstinatis

1506

ejus

ejus atque assiduis postulationibus Patres victi, ne is pacem, quam cum illo fecerant, si rejiceretur, frangeret, ab Alexio incolis omnibus emigrare jussis, aliisque in locis collocatis, rebus asportatis, arce diruta, eam inanem atque vacuam importuno regi relinquendam censuerunt. Erat paucis ante id Senatusconsultum diebus Marcus Antonius Sabellicus, qui res Venetas conscripsit, ipsa in urbe mortuus: laudaveratque illum Egnatius. Quoniam vero civibus Venetis, qui tunc in Aegypto mercaturam exercebant, multa incommoda rex Alexandrinus intulerat, auctis præter morem Indicarum mercium pretiis, ipsorum bonis vi direptis, aliquot in vincula conjectis; Senatusque ea de re per legatos apud regem questus fuerat: regis legatus ad Senatum venit ejus controversiæ dirimendæ atque componendæ gratia, Tanguardinus homo Hispanus, qui multos annos Alexandriæ fuisset. ei est sumptus de mercatorum pecuniis æquis portionibus æstimatis datus.

1506

Sabellicus moritur XIIII. kal. majas.

E Gallia etiam ab rege literæ, Julii literas ad Senatum datas attulerunt; quibus literis, quoad Julius viveret, Ariminum & Faventiam retinendi reipublicæ facultas dabatur. Eas literas Julius ad regem miserat, ut per illum Senatui redderentur, quo major auctoritas intercederet; quod intelligebat, illarum scripto multo minus se præstare, quam id erat, quod pactus cum republica fuisset, legatoque ipse Veneto suamet oratione confirmavisset. Id ubi Patres de legato regio intellexerunt, magna eos indignatio tenuit, ingrato animo esse Julium prædicantes, nullaque constantia, qui tantis receptis finibus, tot ad se missis una legatione civibus, quot nemini unquam externo, tam insignibus in illum civitate functa officiis, tamen nunc conditionibus a se uno positis non stet, nisi tenuissima ex parte, atque ejus quidem partis rege internuncio, ut illius auctoritate res, quemadmodum quidem vult, minore negotio transigatur. Eas ob regis literas coacto biduum Senatu decernitur, literas Julianas non esse accipiendas. Ferdinandus interea rex classe Nea-

1506 polim adventabat, ut, quoniam ad Philippum generum omnis prope Hispaniæ nobilitas confluebat, atque ipsum pristina populorum gratia, dignitasque apud eas nationes destituebant, id in regnum se conferret, cujus ille particeps non esset. Eam ob rem Patres Georgium Pisanum, Marcum Dandulum legatos creaverunt, qui Neapolim ad Ferdinandum proficiscerentur, de ejus in Italiam adventu gratulatum. atque is nequedum Neapolim attigerat, cum Philippus in Hispania, quo socru mortua mari e Belgio venerat, pituita interiit. ita sunt magna incœpta spesque ingentes una cum vita juveni abruptæ. Eam ob filii mortem Maximilianus pater suum in aliud tempus Romanum iter distulit: quique jam præmissi ab eo in Alpibus Germani erant milites, domum revocati redierunt. Julius autem, qui omnes suos conatus eo intenderat, ut oppidum Bononiam in suam ditionem atque imperium revocaret; cujus quidem oppidi regnum tametsi Romani juris esset, a Joanne tamen Bentivolo obtinebatur; comparatis rebus omnibus, quæ ad bellum usui essent, Roma cum exercitu & collegio in Flaminiam æstate jam confecta discesserat, ut illum oppido expelleret. quod omnino longe facilius, quam hominum opinio ferebat, propter ingens civitatis in illum odium, adductis in fines oppidi, quas & ipse habebat, & ab rege Gallo acceperat, copiis, mense octobri est assecutus. Ea illi de re ab Dominico Pisano legato, qui Antonio successerat, reipublicæ nomine gratulatio est facta: tametsi ipse quoque Julius suum tabellarium cum literis ad Senatum miserat, quæ illum iis de rebus docerent. Ultimis anni diebus, propterea quod sæpe fiebat, ut qui impetrare magnam aut difficilem rem aliquam a magistratibus cuperent, regum & Pontificum maximorum legatis uterentur, qui eos Principi Patribusque commendarent; interdum etiam ipsorum regum principumque civitatum ad urbem venientium patrocinio nitebantur, quorum auctoritati Patres prope negare nihil poterant: Senatusconsultum factum est, cui quid a Patribus impetrare sit necesse, is neque virum principem, neque

Philippi Austriaci obitus IIII. kal. octobr.

que

1506

que legatum adhibeat, cujus commendatione apud eos niti possit, pœna pro genere hominum iis, qui Senatusconsultum neglexissent, constituta.

1507

Petri Barotii, Patavini Episcopi, obitus IIII. id. januar.

Primis vero ineuntis anni diebus Petrus Barotius Patavinorum episcopus moritur, vir politioribus literis & sacrarum ac multarum disciplinarum doctrina insignis, moribus, vitaque sanctiore, quique sublevandis egestate pressis civibus sacerdotii sui fructus omnes largiebatur, ut unius illius liberalitate non parva oppidanorum pars viveret. itaque mortuo neque numi neque supellex pretiosa ulla inventa, præter bibliothecam. eas ob res sepulcrum ei marmoreum in templo Patavino faciendum publica pecunia, Patres conscripti censuerunt. Pauloque post cum cives plurimi Ligures emigrare domo, atque urbem velle incolere se se Patribus ostendissent, modo tuti publice fierent, si quid in Venetos Ligur quispiam deliquisset, sua bona ea re non teneri: Senatusconsultum factum est, quo eis civitas atque securitas est data, navigatione mercaturæ causa in orientem excepta. Sub idem tempus Aloisio Gallorum rege in Italiam properante, ut Genuensium civitati, quæ ab eo defecerat, se seque in libertatem vindicaverat, bellum inferret, Dominicum Trivisanum, Paulum Pisanum Patavinorum magistratum Senatus legatos ad regem de adventu gratulatum misit. Ille autem recepta paucis diebus Genua Mediolanum se contulit, ibique eum legati convenerunt. Sed cum in Galliam transalpinam rediens apud Astam cognovisset Ferdinandum regem, qui Neapoli classe in Hispaniam revertebatur, ex itinere Genuam appulisse, convenireque se cupere: ei præsto ad Savonem oppidum fuit, magnoque illum honore excipiens, cum una dies aliquot fuissent, Ferdinando abeunte ipse in Galliam profectus est, legati domum reverterunt.

Eum ob Aloisii tam celerem in Italiam adventum, cum illum, si inimico esset in rempublicam animo, non longinquitas itineris, non reges interpositi, non denique Alpes moraturæ viderentur, quin, cum vellet, in citeriorem Galliam parvo negotio trajiceret: tum etiam quod

1507 *Lex de militum delectu ex agricolis.*

rumor increbruerat, Maximilianum in Italiam cogitare: ne respublica ad ejusmodi casus imparatior offendi posset, Senatusconsultum factum est, in Veronensium finibus eorum qui arma ferre possent, certus agrestium hominum numerus conscriberetur, qui rei militari assuefierent: iisque immunitas reliquarum rerum daretur, quo paratiores ad obeunda belli munera essent, & cum vocarentur ad signa, evestigio convenirent. Ea militum ex agris deinceps institutio ad reliquos reipublicæ fines, ut est usus omnium rerum magister, brevi permanavit: itaque nunc quidem cujusque oppidi vici, pagique partem habent suorum, qui ei rei student, ut armati paratique sint, nullo ut interposito temporis spatio ad bellum prodire, reiquepublicæ celerem navare operam possint. hosque omnes uno nomine milites pro ordinibus appellaverunt. Rex post hæc Alexandrinus controversiis, quas habebat cum republica fine facto, ad justitiam & æquitatem se se dedit. itaque triremes ad mercatum eo remissæ cum magistratu Veneto, qui Alexandriæ moram traheret, cumque legato regio, de quo supra dictum est: cui proficiscenti vestis aurea cum pretiosis pellibus, aurique libræ decem sunt a Senatu dono datæ: comitatuique ejus omni indumenta honestiora tradita.

Interim a Vincentio Quirino legato, quem ad Maximilianum Patres miserant, acceptis sæpe literis significabatur, Maximilianum spreta, quam superiore anno fecerat cum rege Gallorum, pace, neglectisque *fœderibus*, quibus illum non stetisse conquerebatur, de Germaniæ consilio statuisse, in Italiam cum exercitu accedere, ad speciem, ut tuto Romam se conferret, re, ut Mediolani regno illum ejiceret. Senatus novis equitatus & peditatus copiis munire rempublicam decrevit: itaque præfecti sunt equitum adlecti quamplures, in iis Vitellius Tifernas, & Guidus Vainus e Cornelii Foro cum militibus sexcentis, equitibus quinquaginta ambo: Jacobusque Siccus e Gallia Cisalpina, & Lucius Malvetius Bononiensis, cum turma equitum uterque gravioris armaturæ centum: tum, ut

t milites numero ad decem millia conscriberentur, la- 1507
im, qui sub tribunis & centurionibus in castris versaren-
ır, quique per oppida præsidii causa disponerentur, ad
uinque millia. equites etiam levioris armaturæ tercen-
ım quadraginta Nauplia & Zacyntho accersiti urbano
ı litore, quo appulerant, a magistratibus lustrati, sti-
endio accepto se Taurisum contulerunt. Iis rebus con-
:ctis, Maximiliani legati tres ad urbem veniunt postula-
ım: *Propterea quod rex eorum iter haberet nullam aliud,*
ti Romam, quo eundum illi erat, per fines reipublicæ re-
i exercituique regio itineris faciendi Senatus facultatem
aret: recipere Maximilianum, fidemque suam in eo inter-
onere, se se sine maleficio atque injuria per eos fines iter
actturum, exercitumque ducturum. quod si propter eam,
uam haberet respublica cum rege Gallorum, amicitiam,
enatus id se minus recte posse facere existimet, monere
atres Maximilianum, atque aperte profiteri, nullam esse
ı eo rege fidem, nullam constantiam: id se esse sæpenu-
ıero expertum: itaque rectius facturum Senatum, si ni-
il in illo sibi præsidii putet esse constitutum: se se Patri-
us fœdera, quæ pepigerit, vita sua diligentius servatu-
um. Ea re ad Senatum relata, cum plures sententiæ di-
:rentur, essentque nonnulli ex magistratibus & principi-
us civitatis, qui Maximiliano credi oportere contende-
:nt: vicit tamen ea sententia, quæ legatis in hunc mo-
um uti responderetur, censuit: *Si Maximilianus paca-*
sineque exercitu velit iter facere, rempublicam ei quod
eteret libentissime concessuram, legatosque missuram, qui
llum exciperent, omnibusque honoribus prosequerentur: sin
um exercitu proficiscatur, a pace, quam cum rege Gallo
abeat, non posse discedere Senatum sine perfidiæ crimine:
aque nihil ei permissurum.

Atque his ipsis nondum ab urbe profectis legatis, Gal-
orum rex novam legationem ad Senatum misit, mentem
c voluntatem reipublicæ si Maximilianus ei bellum infe-
at, sciscitatum: magno enim timore afficiebatur, pro-
terea quod fama vulgaverat, Germaniæ populos Maxi-
milia-

1507 miliano ingentes copias subministraturos; ne ab eo tanta in re tam unanimi illarum nationum consensu Patres perterriti deficerent, aliorum mores hominum, ut plerunque fit, suorum morum modio atque consuetudine metiens. Senatus autem omnes reipublicæ facultates legatis ad regem defendendum est pollicitus: quæque Maximiliani legati a republica petiissent, quod ad illa responsum habuissent, amico eis animo aperuit. Patres post hæc venientem ad urbem Nicolaum Ursinum imperatorem ab ipsis accersitum, ut cum eo & Liviano & Carraciolo, qui utrique jussu eorum venerant, de bello consilium caperent, ei obviam in navi Bucentauro profecti civitate circunvecta exceperunt: insequentibusque diebus, quibus in locis Maximiliano, quamque ante diem copiæ reipublicæ essent opponendæ, una cum his constituerunt: eosque evestigio reverti, & quam quisque partem reipublicæ finium tuendam suscepisset, ad eam illum contendere jusserunt. certiores enim facti tractari arma in Maximiliani finibus, militesque pluribus in locis cogi, nihil sibi reliqui ad exercitum comparandum, copiasque partiendas fecerunt, ut in tempore occurri posset.

Venetorum apparatus adversus Maximilianum.

Ubi Maximilianus de legatis suis cognovit, nolle Senatum ei armato per fines reipublicæ iter dare, Vincentium Quirinum ab se dimisit. profectus ille cum in primis reipublicæ finibus subsedisset, ne injussu Patrum propius accederet, Senatu permittente domum rediit. Patres tametsi decembri appetente mense multis verisimile non fieret Maximilianum Alpes esse cum exercitu trajecturum, tamen Georgio Emo legato ab Senatu declarato, qui in fines Veronensium cum copiis accederet, eo se ab latere celeriter munire decreverunt: præsertim quod intelligebant, Germanorum militum certam jam manum adventare, ut illis ex Alpibus se demitteret. quæ quidem manus nequedum munitis itineribus & saltibus facile trajecit, sine ullo tamen reipublicæ maleficio, pacataque in Mantuanorum se fines contulit. Ii erant milites circiter mille ducenti. Paucisque post diebus cum nullo accepto in

in Italia ſtipendio domum redire ſtatuiſſent, Emuſque interea legatus exercitu adducto itinera clauſiſſet: ut reverti ejus voluntate ſibi liceret, ab eo petiverunt. Ille armis depoſitis iter facere juſſit. Sed cum iiſdem in locis atque in Vicetinorum ſaltibus anno inſequente inito Germani ſæpenumero ſe oſtendiſſent, ut in fines reipublicæ irrumperent, omnino neque in eo perfecerunt quicquam ipſi, neque a Venetis ulla eſt res paulo illuſtrior geſta: neque oppidum quodpiam nobilius captum, aut cædes aut fuga hoſtium memorabilior facta: tametſi Aloiſius rex, qui ſæpe Senatum per legatos oratione magnifica confirmaverat, ſe ſe eum nunquam deſerturum, ipſum etiam, ſi neceſſe ſit, reipublicæ auxilio venturum, Triultium cum copiis in caſtra Veneta miſiſſet, & Senatus Andream Grittum legatum magna cum manu eodem accedere juſſiſſet. Nam cum duos uno tempore legatos Senatus creaviſſet, Grittum & Georgium Cornelium, ut alter in Rhetos, alter in Carnos proficiſceretur (inde enim etiam in reipublicæ ditionem velle perrumpere Germanos literis nunciiſque afferebatur) iis uti ſorte imperia partirentur, Patres permiſerunt: ita Gritto Rheti, Cornelio Carni provincia obtigit. atque in Rhetis quidem hunc unum res eventum habuerunt, ut repreſſi & repulſi ſæpe hoſtes ex reipublicæ ditione atque imperio nullum ſibi iter patefecerint, nihil omnino ceperint, amiſerint autem potius ultimis belli diebus montanum oppidulum Agreſtam. at in Carnis, qua nihilo ſecius Germani aditum in reipublicæ fines tentaverant, Livianus, qui exercitui præerat, & Cornelius legatus, rem ſane publicam naviter atque feliciter geſſerunt. Nam cum menſe februario rumor increbruiſſet, hoſtium non parvam coactam in Carnis manum eo ab latere bellum illaturam adventare, Daniel Dandulus Feltriam a Senatu miſſus eſt, rebus, quæ ex uſu eſſent, procurandis, commeatuque exercitui, qui eo venturus erat, duriſſimo anni tempore locis impeditiſſimis ſubminiſtrando. Gradiſcas quoque caſtellum apud Sontium flumen arte atque opere communitum, Juſtinianus Maurocenus Senatu

1507

1508

juben-

1508 jubente iisdem cum mandatis est profectus. Tum Cornelius & Livianus Bassiano in Alpium radicibus ad Medoaci ripam sito, quod ad oppidum multis e reipublicæ finibus exercitum cogebant, jussi cum copiis ad Germanos reprimendos contendere.

Interim repentino hostium adventu, qui per devia asperaque Alpium juga, præcipitesque declivitates ferratis pedibus iter confecerant, centurionem cum militibus sexaginta Clusæ pagi angustias servantem profugisse, Cadorasque oppidulum ad flumen Plavim, quod ab Clusa quinque millia passuum abest, una cum arce, & Petro Ghisio prætore in hostium venisse potestatem nunciatur. Ea intellecta re in castris, Livianus celeritate adhibita cum duobus familiaribus ad vicina hostibus loca se se contulit speculatum, relicto Cornelio, qui cum copiis paratioribus diurnis nocturnisque itineribus subsequebatur. In urbe Donatus Legius a Senatu lectus est, qui Cividale Carnicum contenderet, daretque operam ne quid incommodi respublica eo in oppido acciperet. In Forojuliensibus autem Hieronymus Saornianus, de quo supra commemoravimus, vir egregia fide atque virtute, princepsque civitatis, primo paucis cum equitibus e sua familia ad eos fines est profectus, quibus in finibus hostes impressionem fecerant, magnaque celeriter auxilia reipublicæ conventura confirmans, earum regionum incolas labentes jam, ad imperataque Maximiliani facienda pronos, in officio continuit. deinde coactis hominum duobus millibus quingentis, equitatu etiam addito, iter impeditissimum faciebat, ut contra hostes cum legato exercituque reipublicæ illa cum manu se conjungeret.

Maximiliani ad Senatum nova legatio.

Dum hæc agitarentur, Lucas Renaldius Maximiliani legatus ad Senatum venit illud idem postulatum, de quo antea sæpe rex egerat, iter Romam per fines reipublicæ repetens: *Regem suum propterea velle armatum incedere, quod se tutum ab suis hostibus aliter fore non confidebat: reipublicæ nihil ab eo nocitum iri omnibus illum modis confirmaturum: vel Senatus obsides ei daret, nociturum esse illi*

illi neminem: hoc si præstet, sine armis regem iturum. Ad hæc Lauredanus respondit: *Scire regem, quam propensa semper fuerit reipublicæ erga Federicum imperatorem patrem suum seque ipsum voluntas: quo magis indignum esse, bellum ab eo inferri non unis reipublicæ finibus, prædas abigi, castella expugnari: de eo se magnopere conqueri, deosque testes adhibere, non esse ita de rege meritam rempublicam: sed rem se ad Senatum relaturum, deque ejus sententia responsurum*. Nam quod a Cornelio literæ venerant, confidere Livianum, propeque recipere; hostes sibi pœnas cito daturos, Patres respondendi Maximiliani legato tempus interponere volebant, dum a Carnis aliquid confecti afferretur. Legato autem socii sunt atque custodes dati, ne quis eum alloqui posset, cui Patres id non permisissent. Livianus adductis ad se militibus mille octingentis, quorum erat dux Petrus Montius, vir magna virtute; equitibusque levis armaturæ ex Epiro prope ducentis, quibus præerant Palæologus & Busichius; tum ex iis qui sagittis utebantur, alteris fere totidem; gravioris que armaturæ ex ipsius & reliquorum turmis paulo plus ducentis: Saorniani literis ac nunciis de locorum situ, de hostium numero, deque belli rationibus admonitus, qui quidem jam adventabat, atque ab altera montis parte in trium pontium loco Germanos observare, eisque occurrere statuerat, prima luce hostes aggredi constituit. Is erat martii calendarum dies. Sed propterea quod nix ea nocte plurima ceciderat, prælium in aliam rejectum est diem: quod quidem secundissimum postridie fuit. Nam cum Germani, redeundi domum itineribus præseptis, ad se veniri certiores facti, ne intercluderentur, Venetos aggredi viamque ferro sibi ipsi aperire statuissent, atque in editiorem proximæ vallis partem cum impedimentis & tormentis se collegissent numero ad duo millia quingenti, ut e loco superiore in Venetos subeuntes impetum facerent (erant autem e Maximiliani comitatu, quamplurimis centurionibus viris fortibus interjectis) ipse acie instructa per nives recta progressus prælium audacissime commisit: eosque primo fortiter pugnantes,

1508

Germanorum clades ad Cadoras.

1508 tes, post impedimentis exutos tormentisque abreptis, desperatis rebus non magnopere resistentes concidit, præter illos, qui projectis armis pacem suppliciter petiverunt. pauci fuga in montes elapsi, ab Epirotis equitibus eundem casum subierunt, capitaque sunt eorum in castra relata, pro quibus singulis Livianus pecuniam pollicitus interfectoribus fuerat. ex Venetis desiderati sunt sane pauci. Nocte ea quæ secuta est, exercitui ad quietem data, Livianus ad Germanos, qui arcem Cadorarum custodiebant, amplius sexaginta misit, imperans uti arcem traderent. Ii trium dierum spatium ad eam rem sibi dari petiverunt. Livianus eorum postulatione rejecta, ad arcem expugnandam est profectus: quam cum diem totum omni missilium genere, tormentisque in adverso jugo positis continenter oppugnavisset, magnamque propugnatorum partem interfecisset, muro etiam propugnaculi subrupto, reliqui postridie deditionem fecerunt. In ea oppugnatione Carolus Malatesta adolescens, saxo ab arce percussus, cum nonnullis viris fortibus interiit. Captivi, qui arcem tradiderant, una cum prioribus dedititiis, omnes quingenti armis cæterisque rebus exuti, Liviani permissu domum redierunt. Harum rerum primis in urbe nunciis acceptis, idem est responsum legato Maximiliani a Senatu datum, quod superioribus legatis Patres antea dederant: neque quidquam cum illo de cæde Germanorum communicatum. ac, ne quid ei redeunti ab armatis in Rhetico noceretur, comites sunt ducesque itineris per fines reipublicæ attributi.

Cadoræ expugnantur.

Ubi ex literis Cornelii legati de prælio, deque arcis expugnatione singula ordine civitas intellexit, Livianique & consilium, & celeritas, & virtus laudari vocibus omnium cœpit: Patres, ut & illius animum alacriorem in posterum ad belli munia redderent, honorum insignibus, & magnitudine præmiorum excitatum, & reliquorum voluntates accenderent ad bene de republica promerendum, cum viderent fortes industriosque viros ab ea fieri plurimi; præfecturam omnium reipublicæ copiarum Liviano detulerunt. Ea est amplissima post imperatoris nomen digni-

gnitas, quæ pro eorum meritis ab Senatu militaribus viris tribui consuevit. auctusque est equitum illius numerus, qui erat sexcentorum, ad integrum mille. auctum quoque stipendium ab auri libris centum quinquaginta, ad tercentenas libras: tum decem in præsentia dono datæ cum iis tormentis bellicis, quæ hostes e Germania secum attulerant, quæque ipse ob rei bene gestæ memoriam a Patribus sibi dari cupere in sermonibus cum legato habitis ostenderat. Caroli autem Malatestæ uxori ac duobus liberis infantibus illa ipsa pensio annua, qua is vivens a republica donatus fruebatur, in victum tradita. Deinde cum Patribus nunciatum esset, a Maximiliano copias in Carnis comparari, tum incursiones in reipublicæ ditionem a Goritianis fieri, quod est oppidum in monte ultra Sontium flumen situm: Senatusconsultum factum est, ut milites ter mille celeriter conscriberentur, atque ad legatum mitterentur.

1508

Cæterum quod erant plerique magistratus, qui bellum inferri Maximiliano censebant oportere, atque in ejus fines exercitum introduci volebant, Dominicus Maurocenus templi Marcii procurator, vir re atque cognomine Sapiens, ætate valde proclinata, erat enim annos natus nonaginta, Patres monere ac rogare cœpit, ne id fieri permitterent: *Germaniæ civitates, quæ liberæ suique juris essent, ægre ferre a Maximiliano arma contra rempublicam exerceri, cum pace frui possit: eas easdem, si ei bellum inferatur, moleste id laturas, neque passuras sui regis nomen dignitatemque convelli ac proteri: non magnas esse ab illo injurias in rempublicam illatas, de iis tamen deorum immortalium benignitate pœnas ipsum reipublicæ dedisse: omnem illam in Carnis manum concisam deletamque esse, Cadoras Clusamque recepta, in Rhetis nihil amissum, neque ullam contumeliam acceptam. Quod si eo contenti*, inquit, *erimus, magnum nos fructum continentiæ laturos, Germaniæ totius benivolentiam: quæ quidem certe Germania commeatibus asportandis, mercibusque reciprocandis, & rerum plurimarum communicatione ita est conjuncta nobiscum & con-*

Dominici Mauroceni prudens consilium.

1508 *ſociata , ut magni inde proventus in rempublicam portorii nomine , magnæ privatim utilitates in omne genus civium inferantur . Laudabile profecto eſſe hoſtes bello ſuperare , propagare imperii fines : multo autem laudabilius , ſeipſos continere ac vincere , juſtitiæ , moderationis , gravitatis opinionem apud omnes homines auxiſſe lateque promoviſſe . Bellorum eventus a fortuna plerunque adminiſtrari , quæ fluxa atque incerta ſit : prudentiæ conſilia ſtabilem habere exitum , ſemperque plus proficere conſtantia & maturitate , quam illa impetu uſum ex ſe ſe præbuerint* . Hæc cum ſenex Sapiens dixiſſet , ardor ille magiſtratuum ad bellum gerendum parumper reſtinctus eſt . itaque nihil latum , niſi uti ea de re Patres amplius conſulerentur . Alfonſus poſt hæc Ferrarienſium dux ad urbem familiariter ſe contulit Patribus purgatum , quod ſuſpectus eis fuerat literas nunciosſque ad Maximilianum miſiſſe , ſocietatem ineundi , ſeque cum illo conjungendi cauſa , confirmans nihil ſe unquam ejuſmodi cogitaviſſe : cupere autem & ſtatuiſſe , una cum republica omnem fortunam experiri , neque ullo tempore a Senatus auctoritate velle recedere . Patres eam orationem auribus libentiſſimis acceperunt , collaudatumque atque ut omnia ſummæ benivolentiæ officia a Senatu expectaret , confirmatum , domum remiſerunt .

Interim nulla in Rhetico belli ceſſatione a Maximiliano fieri cognita , in Carnis milites non unis in locis cogi rumore nunciiſque afferentibus , Senatus ſuam in illum lenitatem fruſtra adhibitam ſentiens , pridie nonarum aprilium conſtituit , uti bellum omnibus a partibus Maximiliani finibus inferretur . itaque non legatis modo Gritto & Cornelio id Senatuſconſultum celeriter eſt miſſum : ſed omnino etiam Hieronymo Contareno , qui cum claſſe aliquot triremium legatus in Iſtris tunc erat , literæ ſunt a Senatu datæ , uti maritima Maximiliani oppida , qua vellet , aggredi capereque conaretur : ſe alias paucis diebus triremes ad illum miſſurum . Senatuſconſulto ad Cornelium perlato , voluntateque civitatis Liviano reliquiſque principibus declarata , magnum iis ſtudium , magna omni

exer-

exercitui alacritas innata eſt belli gerendi : quam ob rem tormentis muralibus adductis, quod oppidum Cormonſe citra Sontium flumen natura atque arte communitum, monti enim impoſitum muro præalto cingebatur, opportunum hoſtibus receptum dabat, omnibus ad id copiis acceſſerunt, magnaque vi aggreſſi, dejecta muri parte celeriter ceperunt. quod cum diriperetur, Cornelius mulieres omnes uno in templo compulſas ab injuria militum defendit : ſupellectilemque ſacram ipſis ab adytis abreptam fanis & ſacerdotibus reſtituit. Inde ad arcem expugnandam eodem impetu cum perrexiſſent, ac tormentis quatere cœpiſſent, a propugnatoribus deditio eſt facta. Ea intellecta re, tria ſe caſtella ſponte legato dediderunt. Portus autem Naonis civitas legatos de deditione ad Senatum miſit. eos legatos liberali oratione Patres proſequuti, ad Cornelium rejecerunt, ut cum illo agerent, cui ea omnia mandaverat Senatus. Cornelius, cum ad illum legati veniſſent, oppidum in fidem deditionemque accepit.

1501 *Cormonſe expugnatur.*

Eodem tempore Lucas Renaldius a Maximiliano ad urbem remiſſus cum tabellis regis manu ſubſcriptis Patres adiit : quibus in tabellis certas Maximilianus indutiarum conditiones reipublicæ proponebat : quarum erat una, ut annuas ſecum indutias Senatus faceret, quo tempore de ſuis cum Gallorum rege controverſiis in communi Germaniæ concilio diſceptari & cognoſci poſſet. Eas Patres indutias legato ſe ſe paratos eſſe facere dixerunt, dum eadem indutiarum conditione fœderati reipublicæ includantur : neque enim ſine iis quidquam poſſe conficere Senatum. Renaldius his cum mandatis tantum diſceſſerat, cum, majoribus comitiis haberi cœptis, literæ nunciique a Cornelio venerunt, qui dicerent : poſteaquam ponte, quem hoſtes reſciderant, in Sontio flumine celeriter confecto, exercituque traducto; Goritianos duabus maximis uno die impreſſionibus Livianus oppugnaviſſet, qua in oppugnatione centum milites amiſiſſet, velletque poſtero die acrius vehementiuſque idem facere, oppidanos perterritos ſe ſe ei dediſſe. Eæ literæ, antequam ſuffragia inirentur,

1508 comitiis recitatæ sunt, magnaque ab iis gratulatio Patribus est facta. Erat in oppido arx, quam milites ducenti custodiebant: ii cum pulvere ad tormenta exercenda carerent, neque se arcem tueri posse sine iis confiderent, pro eis armamentis reliquoque commeatu libras auri quadraginta sibi datum iri fide accepta, quatriduo intermisso arcem tradiderunt. ante quos quidem dies Belgradum facta deditione legati præfectum introduxit: itemque Vipaum, admodum elegans & ipsum oppidulum, quod abest ab Goritia millia passuum viginti lapidas versus. Contarenus quatuor triremibus Tergestinos magno animo aggressus, quarum erant duæ medii inter bellicas generis, atque eas triremes quibus ad mercaturam civitas utitur, quas *Nothas* appellabant, muros tormentis dejicere instituit, qua parte mari oppidum alluitur. Et tormenta ejusmodi tum erant, ut ex ære tota confecta pedes vicenos binos in longitudinem protenderentur, acclinataque in priore navis parte sic, ut cauda malo proxima ore proram contingerent, pilam ferream librarum centum, si nihil impediret, bis mille atque octingentorum passuum spatium impellebant: itaque muris vicina vehementi eos impetu concutiebant. Id tormenti genus *Basilium* appellabatur: neque sustineri propter pondus, nisi a magnis triremibus, aut a nothis poterat: duasque in partes divisum, ut tractari facilius posset, collectione inter se mutua, circunvolutum ita introrsus conglutinabatur, ut esse unum & continens videretur, nihilque aeris per spiras admitteret. Ea instituta oppugnatione Duinum maritimum castellum deditur: quatuorque triremes ejusdem, quo priores, generis missæ a Patribus Contareni classem duplicaverunt: Senatusque ad Cornelium scripsit, si ei e republica esse videretur, cum exercitu ad Tergeste oppugnandum accederet. Cornelius ea de re Livianum consuluit: ille Contareni conatus terrestribus adjuvandos esse copiis magnopere existimans, cum tormentis muralibus, quæ mari deportanda curaverat, celeriter eo venit, atque ad Contarenum primum omnium navicula perlatus, belli con-

consiliis

filiis cum illo communicatis, ad muros oppidi omnibus a terræ partibus demoliendos rediit. 1508

Inter hæc, propterea quod Aloisius Galliæ rex valde se cupere ostenderat, ut in eodem, quod secum & cum republica fœdus intercedebat, Ferdinandus rex Hispaniæ particeps esset, novaque cum illo societas, iisdem tamen legibus, institueretur: res agitari cœpta hanc difficultatem habuit, ut, quoniam Senatui longum atque impeditum videbatur id, quod in priore fœdere erat, se nullam pacis conditionem, quæ plerunque in parvis temporum momentis existeret, posse a suis hostibus accipere, nisi prius, dum eant in Hispaniam tabellarii dumque redeant expectarit, caput illud Patres ita refici censebant oportere, uti qui pacem facere vellet, sociorum modo nomina insereret fœderi scribendo, ne multorum dierum itinere literis mittendis, & responsis præstolandis, occasionem pacis amitteret. veruntamen ut id regum voluntate fieret, tempus intermitti placuit, dum id sciri posset. itaque fœderis confectio in alium rejecta est diem. Contarenus classe aucta, ad quem etiam naves duas tectas Patres miserant, quæ muris se subjicere auderent, iis ab eo latere oppidi majore multo impetu percussis, ædificiisque nonnullis intra urbem dirutis, Livianus parte altera perforatis dejectisque oppidi mœnibus tormentorum impulsione non intermissa, Tergestinos ad deditionem compulerunt. itaque pridie nonas majas una cum arce oppidum receptum est, nulla conditione interposita, nisi ut militibus, qui oppidum atque arcem custodierant, recedere armatis liceret. Oppidani, ne diriperentur, libris auri centum quinquaginta exercitui persolvendis, se suaque omnia redemerunt, Liviano & legatis procurantibus, quibus erat oppidum nobile diripi permolestum. Ejus rei literæ lætitia & gratulatione civitatem impleverunt. Livianus, Cornelius, Contarenus omnium ordinum studiis certatim laudati, quod tantam rem tam celeriter confecissent, magnam sunt ex eo virtutis atque industriæ gloriam consequuti. atque iis statim literæ a Senatu datæ sunt,

Tergestini se Venetis dedunt.

1508 in eam cogitationem incumberent, ut Pisinum, Flumenque, Maximiliani oppida, sub reipublicæ imperium redigerentur: quorum alterum mediterraneum est, abestque a litore millia passuum XVI. multoque maximam inter Istros habet auctoritatem: Flumem ad mare positum plurimarum rerum copiam subministrat, estque illis gentibus & regionibus opportunissimum. Prætor etiam Tergestinis declaratus Franciscus Capellus: arcis præfectus, Aloisius Zanes: Vipao, qui utrunque munus exerceret, Marcus Antonius Erizus: qui Duino, Nicolaus Balbus: qui Cormonsi, Trojanus Bonus, paulo post ad magistratus obeundos in provinciam abierunt, cum antea Dominicum Grittum qui arcem custodiret, Senatus Goritiam misisset: nam oppido Justinianus Maurocenus a legato datus præerat. Senatusconsulto accepto cum Pisinum, quod est in monte tribus a partibus valde præcipiti situm, Contarenus classiarios suos, & Liviani equitatus peditatusque magnam partem cum tormentis adduceret, castello Trevisa, quod est in via quinquemillia passuum a Pisino, seque magno animo ad defensionem comparaverat, vi capto atque direpto, omnes celeriter ad Pisinenses oppugnandos contenderunt: tormentisque prima vesperi positis, eam muri partem, quæ una ex quatuor adiri poterat, velle dejicere cœperunt. Id cum mane postero die acrius continentiusque fecissent, ac portæ turrim prope aperuissent, oppidani una salutis conditione impetrata deditionem fecerunt. In ejus oppidi finibus castella erant decemseptem: quorum sexdecim sub reipublicæ ditionem sunt redacta. At cum Vipaum indiligentius custoditum hostes recuperavissent, præfectumque cepissent, Vipaenses postea, missis eo militibus, iterum capti ac direpti sunt. Præsidio Pisinensibus relicto, Contarenus ad Phanatici sinus insulas se contulit, atque ex Apsoro, Crespa, Vegio reliquisque plus mille armatis hominibus naves longas conscendere jussis, ad Flumen oppugnandum rediit: cumque mille passus ab oppido abesset, qui oppidanos uti se dederent postularet misit: si se cingi ab exercitu sinerent,

quem

quem postridie affuturum confirmabat, non fore liberam se dedendi potestatem. Id cum illi magnopere timerent, pacti ne quid ex suis rebus amitterent, eo die Contarenum intromiserunt.

1508 *Flumen se Venetis dedit.*

Ea confecta re, quod erat oppidum mediterraneum illis in finibus non postremæ apud Istros auctoritatis Postoina, Cornelius & Livianus eo exercitum converterunt, atque ad vicinos ei oppido pagos equites levis armaturæ plus ducentos præmiserunt. Illi præda passim abacta, nullis e Postoina exire ausis, cujus ad muros incursionem fecerant, in vico se se proximo receperunt : ibi cum noctu armis positis sine vigiliis quieti se dedissent, hostes Postoina silentio emissi equites circiter centum quinquaginta, quorum erant duces Bernardinus Rainicher oppidi præfectus, & Christophorus Friapanes homo ferox acerque, eos inopinantes aggressi partim interfecerunt, partim ceperunt : paucos in fugam conjectos noctis umbra occuluit. Ea re nunciata Livianus majorem hostium numerum veritus, una cum legato Goritiam exercitum reduxit. Hostibus eo successu elatis, castellisque omnibus, quæ circum se amiserant, nisi ad se redirent, bellum & direptionem denunciantibus, magnus est ab iis concursus ad legatum factus, orantibus uti se tueretur, neque diripi, propterea quod se reipublicæ dedidissent, sineret. quam ob rem non parvo armatorum hominum numero in Forojuliensibus celeriter imperato, atque ad se adducto, Cornelius ad Postoinam oppugnandam est profectus. Eo itinere nondum confecto, iidem illi hostes Postoina egressi, ad Premium municipium, quod est in Tergestinorum finibus, animati armatique, id ut caperent atque diriperent, accesserunt. quod cum se magno animo defenderet, fortefortuna ignis tormentorum pulvere succenso, omnem locum atque arcem, qua ex arce propugnabatur, ita corripuit, itaque fœdavit, ut Ludovicus Contarenus præfectus, Hieronymusque Saornianus, qui omnibus illis in rebus totoque bello egregiam operam reipublicæ navaverat, Premiumque tunc prope unus defendebat, ne combure-

1508 rentur, aut fumo necarentur, se se hostibus dediderint. Legato post hæc & Liviano Postoinam cum pleno exercitu accedentibus, tormentisque positis, ubi ea murum quatere cœperunt, Rainicher præfectus, ne diriperetur, se atque oppidum tradidit: cui statim comites dati, qui illum abeuntem in tuto sisterent.

Venetorum cum Cæsare indutiæ.

Dum hæc in Istris geruntur, Pauli Lictestenii suasu, prudentis in primis hominis, & recti ac temperati viri, qui magna erat apud Maximilianum regem gratia, atque ab eo impetraverat, ut se ad pacem cum republica converteret, Tridentinorum Episcopus Senatum per literas certiorem facit, cupere Maximilianum indutias cum republica facere: quod si nunc eadem est ei mens, quæ paulo antea fuit, mittat aliquem, qui cum ipse regis nomine agere, quæ tractanda erunt, possit. Senatus ea intellecta re Zachariam Contarenum legavit, qui eo dandis indutiis proficisceretur. Contarenus cum in Rhetos venisset, cum Episcopo, tribusque viris principibus, quibus omnino quatuor eam rem mandaverat Maximiliani jussu Lictestenius, in regis & reipublicæ finium loco medio colloquutus, causam satis quidem perplexam atque difficilem Gritti legati consiliis explicuit, ut vellent illi trium annorum indutias cum republica facere, cumque ejus fœderatis Galliæ Hispaniæque regibus, atque iis, qui in Italia socii aut ipsius, aut illorum regum essent: nam cum transalpinis uti facerent, adduci nullo modo potuerunt. Id cum Senatus cognovisset, adhibitis regum legatis quæsivit, num id illis caput placeret. quibus annuentibus, facultate sic conficiendi per literas celeriter ei missa, Contarenus octavo idus junias indutiis triennalibus cum rege factis scribendo affuit reipublicæ nomine. quod quidem gratissimum Senatui fuit, qui pacem, quam bellum, & onerum vacationem dari civibus, quam ab iis tributa exigi quotidie, malebat. tum illud etiam verebatur, ne, si Maximiliani oppida capi ac diripi sentiens frænum Germania momordisset, tam forti nationi, tantæque multitudini resisti ab se se, & illarum gentium ferocissimarum bellum

respu-

respublica defendere sustinereque non posset. Erant in Rhetico exercitu Joannes Jacobus Triultius, ut supra dictum est, & Giufredus Carolus consiliariorum Mediolanensium magister, quem præfectus regius Mediolano miserat rogatus ab Senatu, ut aliquem regis sui nomine in Rhetis vellet conficiendis indutiis adesse. uterque eas indutias fieri, nisi prius ea de re ab rege literæ venissent, noluerat, atque in eo perseveraverat: itaque fœderi scribendo neuter eorum affuit. Triultius postridie ejus diei cum suo comitatu Mediolanum abiit: ei Grittus legatus per omnes reipublicæ fines Patrum jussu comes fuit. Nonis autem juniis, qui dies postridie quam indutiæ firmarentur fuit; cum Aloisius rex in fœdere cum Ferdinando rege, cumque republica sanciendo id pertinaciter caput inseri voluerit, se non admonito nullam omnino pacem fieri posse: uti societas ea lege firmaretur, fœdusque conficeretur, Senatus tandem censuit. Pauloque post, quoniam indutiis in Rhetico firmatis, Postoinam in Istris oppidum Cornelius legatus ceperat, uti oppidum Postoina Maximiliano restitueretur, idem Senatus petentibus Germanis jussit. Interim milites equitesque e Rhetis & Carnis in hyberna sunt deducti, oppidaque capta præsidiis communita: muri eorum, quos tormenta dejecerant, atque arces in meliorem multo formam uti reficerentur, cura præfectis tradita. quorum omnium ratione habita, oppidorum fines centum millia passuum in longitudine patere, Cornelius legatus in Senatu dixit. Post quem, redeuntem ad urbem Livianum, in Bucentauro navi Lauredanus & Patres exceperunt: pauloque post & Portus Naonis oppidum, & jus comitiorum ei posterisque ejus sunt ob rempublicam bene gestam dono data. Cornelius etiam illum lautioribus in epulis, cum principibus civitatis, & fœminarum nobilissimarum choro, diem unum domi suæ habuit.

1508

Cognitis Aloisius rex indutiis, vehementer perturbatus questusque est cum legato reipublicæ Antonio Condulmerio, non se id ab ea meruisse, ut responso ab se non expecta-

 pecta-

1508 pectato, ullas cum Maximiliano Senatus indutias faceret: nihil ad se, in Italia fœderatos aut amicos illis indutiis esse inclusos, pertinere: unum Menapiorum ducem Maximiliani potentiæ non objici se tantummodo voluisse: id ereptum sibi esse ab republica, a qua juvari in primis debuerit: sibi tamen auri libras esse paratas decies millies, iis illi auxilio se futurum, neque passurum, ut fœderatorum suorum injuria opprimi ab ullo possit. Ea oratione iracundiæ suæ impetu apud legatum pronunciata, cum se id fecisse pœnituisset, ad tranquillitatem se conversum postea simulavit, mitioresque sermones habuit, præsertim cum Antonius legatus reipublicæ factum excusavisset: Senatum id respexisse, ne Maximilianus indutiarum tempore Mediolani res perturbare, atque ei molestiam id ob regnum inferre posset: neque cum illo rempublicam ulla alia, nisi Italarum rerum causa, esse conjunctam. quid enim ei cum transalpinis? Sed qui jam antea non amico in rempublicam animo esset, ejusque secundis rebus magnopere invideret, facile eam ob rem succensus, clam ad malas cogitationes se se dedit: tametsi suo chirographo se indutias comprobaturum Antonio legato confirmavisset. Iisdem fere diebus, quibus ea intellecta sunt, Hieronymi Donati, Petri Marcelli magistratuum Cretensium literis Patres cognoverunt, tantos terræmotus ea in insula fuisse, ut magna ædium & fanorum pars corruerit: ipsorum domos in oppido Candia, tum reliquorum prope omnes, quas modo tremor solo non æquaverit, ea vitia fecisse, ut lapsuræ jamjamque videantur: mortuos sub ruinis ad eam diem esse repertos circiter quadringentos, in quibus sint ex coloniæ nobilitate non pauci: arcem in Lyctiis dejectam esse: omnes patres familias cum uxoribus & liberis sub dio degere, ejus rei periculo perterritos. Huic ingenti malo reipublicæ illud etiam est incommodum adjectum, quod Contarenus cognomine Camalis triremium & ipse reipublicæ præfectus, dum e Corcyra domum reverteretur, duabus ex sua classe navibus, quarum in una erat ipse, tempestate disjectis, atque in Piceni elisis litore,

Terræmotus in Creta.

tore, una cum XL. hominibus periit. Itemque Carratius, militum reipublicæ præfectus, homo impiger egregiaque virtute, in agro Veronensi equo insidens ab homine cive suo, de quo nihil verebatur, interfectus est, gladio renibus infixo. De sicario, quem Mantuanorum dux suis in finibus captum magistratui Veronensium tradiderat, pœna sumpta. Is, dum ea de re quæstio haberetur, se propterea Carratium occidisse, quod sibi olim maledixerit, magistratui confirmavit. tanta est homini in hominem tamque diuturna parvula sæpe de re suscepta iracundiæ vis & indignatio.

1508

Lex de ambitu.

Sub hæc æstatis exitu, quoniam magistratibus comitiis majoribus creandis leges jubent, ut ii, quibus id sorte munus obtigerit, ut nomen alicujus civis ad honores publicos suffragiis provehendi palam ederent, optimum quenque civem renuncient, ac nonnulli divites ex civibus qui essent, nonnihil donarent eis, qui illos ad suffragia legissent, quo proniores ad eos in posterum renunciandos fierent: legem Decemviri tulerunt:

Qui civi cuipiam, qui eum ad suffragia legisset, uti magistratus crearetur, pecuniam aut quid aliud ob eam rem dederit, donaverit, qua in insula Decemviris placebit, exul esto: eo relicto loco captus, fœdiore in urbis carcere vitam producito, ac relinquito: eam pœnam minorem, nisi omnibus ad unum suffragiis, collegium ne facito: qui facere volet, ei decem auri libræ mulcta esto.

Pax inter Cæsarem & Venetos.

Paucisque post diebus Maximiliani regis consiliarius Joannes Raublerius, nullo comitatu, secreto ad urbem venit, Zachariamque Contarenum adiit, seque ad illum ab rege missum ostendit, petens, ut quemadmodum is indutiis conficiendis paulo ante operam dedisset, ita nunc eadem opera vellet efficere, ut aliqua pacis tractatio regem inter atque rempublicam iniretur. Contarenus, quæ secum regius interpres communicavisset, Senatui exposuit. Senatus Paulum Pisanum legit, qui, quæ Raublerius afferret, ab eo Senatus nomine cognosceret: nam Contarenus re exposita Cremonam prætor statim abierat. Cum

ita-

1508 itaque Raublerius cum Pisano ageret, confirmavit velle regem pacem cum Republica facere: utque ea fieret, multis rationibus conatus est suadere. Ei Pisanus ostendit, *salva fide reipublicæ cui cum Aloisio rege firma pax esset, id confici non posse: contraque suadebat eam concordiam, pacemque ineundam esse, quæ Christianis omnibus communis esset*. Denique cum Raublerius sibi a Patribus responderi peteret, Senatus paucis respondit, *Illum quidem libenti lætoque animo exceptum fuisse, tum regis sui causa, quem respublica unice diligeret atque observaret, quemadmodum etiam cunctos illius majores amaverat colueratque, tum ob proprias hominis virtutes: verum longe magis ob eam rem, ob quam in primis missus fuerat, ut scilicet de pace concordiaque ageretur, quam respublica magis cæteris omnibus rebus semper coluerat, atque hoc tempore multo libentius amplecteretur, si modo omni ex parte ea firma perpetuaque constitueretur: id quod facile evenire posse sperabat: nanque exploratum ei erat, Aloisii, itemque Ferdinandi, Galliæ Hispaniarumque regum sibi sociorum animos pronos ad pacem esse: quamobrem eum hortari, ut regi suo hujusmodi pacem persuaderet, quæ christianis rebus securitatem dignitatemque esset allatura, regi vero laudem & gloriam sempiternam: tempus maxime ad id opportunum esse: ad eam pacem tractandam omni opera studioque rempublicam paratam esse, modo compertum sit illam communi regum omnium consensu probari: tunc vero constituere, qua ratione, quove loco, aut quibus arbitris ea tractanda sit, haud magnum negotium futurum*. Hunc Raublerii adventum, responsumque eidem redditum, mandatum fuit Condulmerio reipublicæ legato ut Aloisio regi declararet, eademque cum Albione Ferdinandi apud regem legato communicaret: quæ omnia etiam utriusque regis legatis Venetiis agentibus initio declarata fuerant. Censuit enim Senatus, se legibus amicitiæ fœderisque, quod cum iis regibus percusserat, teneri, ut ea faceret. Illa quoque ratio huc accedebat, ut scilicet regum animos ad tuendam pacem magis firmos Senatus redderet.

En-

1508

Interim e Flaminia Petrus Landus Faventiæ Magiſtratus Senatui ſignificavit, Franciſcum Mariam Metaurenſium ducem Julii Pontificis Maximi copias proximis in finibus coegiſſe luſtrandi exercitum, ut ajebat, cauſa: itemque Florentinos mandaviſſe, uti ſub eorum ditione quilibet paterfamilias, aut omnino quæque domus hominem unum armatum legato ipſorum mitteret certum ad locum, ubi eſſent milites recenſendi: neque, cur id fieret, proponebatur: itaque darent Patres operam, ut Faventia communitior fieret, ne quid incommodi reſpublica ſi quid Julius contra eam moliatur, accipiat. Patres iis acceptis nunciis pecuniam ad milites legendos Petro Lando celeriter mittendam, Lactantiumque Bergomatem, qui ſe Carnico Iſtricoque bello fortiter atque amanter geſſerat, omnibus militibus, quos ibi eſſe reſpublica juberet, præponendum cenſuerunt. Equites quoque utriuſque armaturæ non pauci cum præfectis Faventiam eveſtigio contendere ſunt juſſi. Non me piget inter hæc ejuſdem temporis rem dignam propter novitatem, quæ legentibus nota ſit, ſcribere. Navis Gallica dum in oceano iter non longe a Britannia faceret, naviculam ex mediis abſciſſis viminibus arborumque libro ſolido contectis ædificatam cepit: in qua homines erant ſeptem mediocri ſtatura, colore ſubobſcuro, lato & patente vultu, cicatriceque una violacea ſignato. hi veſtem habebant e piſcium corio, maculis eam variantibus. coronam e culmo pictam ſeptem quaſi auriculis intextam gerebant. carne veſcebantur cruda, ſanguinemque uti nos vinum bibebant. eorum ſermo intelligi non poterat. ex iis ſex mortem obierunt: unus adoleſcens in Aulercos, ubi rex erat, vivus eſt perductus.

Ludovicus XII. Maximilianum in Venetos inſtigat.

Aloiſius rex, cupidus imperii ſui fines in Italia propagare, intelligenſque id ſe conſequi non poſſe, niſi prius ſibi Maximilianum adjungeret, quo cum diffidebat, neque quibus illum artibus, multis infenſum veteribus recentibuſque injuriis, ſibi amicum facere poſſet, omnia cogitans reperiebat: iis rebus ab legato cognitis, quæ Patres a Raub-

ble-

1508 blerio acceperant, ratusque eam optimam esse occasionem Maximiliani animum sibi conciliandi, ad eum legatos misit, qui, ut illum in rempublicam accenderent, ei declararent, *se quidem ab legato reipublicæ edoctum fuisse omnibus de rebus, quas Raublerius ad eam attulisset, omniaque consilia sibi patefacta: ex quibus Maximilianus, quantum hujuscemodi hominibus credendum esset, qui illum tam aperte despicerent, ac, quo erga eum animo iidem essent, facile cognoscere posset:* totumque hoc factum rex ex animi sui libidine composuit, auxitque. Neque ipsum cogitatio fefellit: nam ubi ea Maximilianus ab rege excepit, iis omnibus fidem plane adhibens, perinde ac si vera fuissent, magnopere exarsit, atque animum, quem in rempublicam benivolum ad eam diem semper habuerat, his rebus commotus ad Aloisium transtulit. Id cum Aloisius cognovisset, magnis illum pollicitationibus atque illecebris quotidie captum fovens, agere cum Julio Pontifice Maximo & cum Ferdinando rege cœpit, quos quidem oppidorum, quæ respublica ex eorum ditione in Flaminia atque Apulia obtinebat, recuperandorum cupiditate alterum magnopere teneri sciebat, alterum pro animi sui motu ac propensione duci vehementer existimabat (nam Ferdinandus ipse nullam ejus rei ostensionem fecerat) uti secum & cum Maximiliano contra Venetos fœdere inito bellum sumerent. quanquam sunt qui affirment, agitatum de eo ab Aloisio multo antea cum utroque fuisse, & cum Ferdinando quidem eo maxime tempore, quo ei Neapoli classe in Hispaniam redeunti Aloisius in Liguria obviam se obtulit, diesque aliquot cum illo fuit. Utcunque autem illud ceciderit, ea re ab neutro repudiata, Alberto Pio, homine vafro callidoque, & qui Carpis oppido circumpadano ejectus, quod hæreditario jure ad se spectare dictitabat, ad Aloisium regem auxilii petendi causa se contulerat, Gallicas partes fovente, ac magnopere adnitente, propterea quod, si res ad exitum perduceretur, se se domum rediturum confidebat; inter eos omnes fœdus est percussum ultimis octobris diebus apud

Fœdus Cameracense.

Came-

Cameracum Belgarum oppidum : quo in oppido Margarita Maximiliani filia , quam Carolus Gallorum rex repudiaverat, cœlebs eas nationes regebat, eique rei omne ſtudium adhibuerat. tametſi non parvam etiam operam in eo navaverat Georgius Amboſius, Cardinalis Rotomagenſis Aloiſii legatus: qui, quod Romæ comitiis pontificalibus Alexandri ſexti morte præteritus, eam repulſam reipublicæ acceptam referebat, eximio erat in illam odio: & Nicolaus Friſius, homo Germanus, Italis imbutus moribus, Maximiliano perfamiliaris, qui ad utroſque non ſemel ventitaverat cum mandatis, fœderique demum feriendo affuit Maximiliani nomine. Fœderis lex præter cætera fuit: Uti omnes uno tempore reipublicæ bellum inferrent: quo ſi Veneti bello victi eſſent, quæ ab iis ultra Veronæ urbis fines ditione tenebantur, Gallorum regi cederent: Verona, quæque ab ea uſque ad mare Adriaticum pertingunt, Maximiliano: Flaminiæ oppida, quæ reipublicæ tunc eſſent, Julius: Apuliæ, Ferdinandus obtineret. Tanta vero fuit Gallorum regis cura, ne quid eorum, quæ in concilio ſtatuiſſent, enunciaretur, ut diu nihil certi reſciri potuerit, Aloiſiuſque ipſe Antonio reipublicæ legato ab eo ſocietatis jure quærenti, ecquodnam Cameraci fœdus percuſſiſſet, affirmans dixerit, *ſe amicum reipublicæ eſſe, neque quidquam fieri contra illius dignitatem permiſiſſe:* Antoniuſque Senatui ſcripſerit, *nihil omnino actum, quod reipublicæ nocere poſſet, fidem ſibi regem ſuam non ſemel interpoſuiſſe.* Erat Mediolani reipublicæ nomine Joannes Jacobus Caroldius Senatus ſcriba, cui fidem regii miniſtri ſæpe fecerant, dum in concilium ab legatis iretur, deque ea re ſermo frequens eſſet, regem omnino nunquam ab republica diſſenſurum, omnibuſque rebus charius reipublicæ amicitiam ſemper habiturum: ſcire enim eam conjunctionem magno ſibi & uſui & ornamento eſſe. Is, quod Giufredum Carolum de quo ſupra commemoravimus, confecto ſtatim fœdere inter ſuos gloriantem dixiſſe intellexerat, *Se ſe brevi ſui civis mortem cumulate vindicaturum, deque iis, qui eum interfeciſſent, pœnas ſum-*

1508

1508 *sumpturum*, Carminiolam Venetorum imperatorem avorum nostrorum memoria publice ab iis ob proditionem capite mulctatum, eo involucro verborum designantem: utrique enim eadem tellus patria fuit: id, quod erat ratus, Senatui primus omnium per literas denunciavit, *eo ab fœdere sibi caveret: habere se, contra rempublicam fuisse ictum, indicia*.

Sed confecto, ut dictum est, fœdere, Julius tametsi cupiditate ferebatur Arimino Faventiaque potiundi, quia tamen & Gallorum regem magnæ per se potentiæ multo majorem suo permissu fieri nolebat, & cum illam nationem, tum Germaniæ populos in possessionem Italiæ venire, optimæque ejus partis atque populosissimæ dominos fieri, sibi reliquisque Italis detrimentosum existimabat futurum, ut ab illis Venetos opprimi sineret, adduci prope non poterat. Itaque cum videret ab Aloisio exercitum reliquaque ad bellum idonea per hyemem magno studio comparari, ut primo pabuli tempore Alpes trajiceret, seque ab eo per legatos perque literas sollicitari animadverteret, ut suas & ipse copias paratas haberet ad reipublicæ fines eodem tempore a Flaminiæ latere infestandos, atque in ejus ditionem irrumpendum, ne sui colligendi aut omnino resistendi reipublicæ facultas daretur: Constantino Cominato Epirotæ non postremæ apud Maximilianum auctoritatis, qui Romæ tunc erat, quoque ipse familiarissime utebatur, mandavit, ut in occulto Joannem Baduarium reipublicæ apud se legatum alloqueretur, quæque ab eo dici vellet, ei ostendit. Constantinus, qui a Gallis regno pulsus, quod quidem aliquot ante annis uxorio nomine in Salassis obtinuerat, magno illos odio prosequebatur, adhibita diligentia, noctu amotis arbitris legatum alloquitur, atque omnia Aloisii regis consilia ei aperit, quæque reipublicæ impendeant proponit. addit, *si Senatus Ariminum atque Faventiam restituere Julio velit, propterea quod is reipublicæ vastitatem non æquo animo ferat, confidere se se ab eo impetraturum, ut una cum Maximiliano a Gallis desciscat, detque operam ne quid*

ab

ab illis reipublicæ noceri possit. Legatus Constantino collaudato, quod tanta secum de re sermonem habuerit, nihil sibi spei esse reliquum dixit, posse se ad id perducere Senatum: sed quæ ab eo cognoverit, uti ad Decemvirum magistros quamcelerrrime perferantur, se curaturum pollicetur. Decemviri, qui jam de fœderis conditionibus aliunde cognoverant, neque oppida illa ab se dimittere ullam ob causam in animum induxerant, nihil omnino ad legatum, qui ad eos literas dederat, iis de rebus rescripserunt: sed ad Maximilianum, de quo porro ad eos afferebatur, posse illum adhuc quidem ab amicitia Aloisii regis abstrahi (nondum enim eam rem ob vetus erga illum odium, plurimasque odii causas in ejus animo coaluisse) Joannem Petrum Stellam Senatus scribam, qui alias ad Maximilianum ventitaverat, eratque illi admodum familiaris, secreto miserunt, ut illum quibuscunque posset modis Senatui reconciliaret. Is cum ob nimium conficiendæ rei studium immatura festinatione se apud Maximiliani familiares patefecisset, sic, ut ejus adventus Aloisii regis legatis, qui apud Maximilianum erant, celari non potuerit, nulli reipublicæ usui fuit. Leonardus quoque Vicetinus, ex nobili Portorum gente, vir & clari in bonarum artium disciplina nominis, & reipublicæ amantissimus, magnis itineribus summa hyeme ad amicos suos Maximiliani familiares, qui se ei obtulerant, a Senatu missus, ut per illos regis animum leniret, nihil profuit. Decemviri enim certas pacis conditiones, quæ ab illis proponebantur, quod ex reipublicæ dignitate non essent, re inter ipsos agitata respuerunt. Quin etiam illud accidit: nam quod erant Romæ duo reipublicæ legati, Joannes, de quo dixi, Baduarius homo lenissimis omnino moribus, & Georgius Pisanus morosi admodum ingenii; cum Julio Centum cellas petente Pisanus in comitatu fuit, Baduario Romæ ob valetudinem relicto. Ibi cum Julium tranquillo mari navicula exhilaratum, qua una ille re magnopere delectabatur, Pisanus de eo ipso reipublicæ in Flaminia negotio alloqueretur: *Quin tu*, inquit Julius, *non cum Senatu*

1508

1508 *natu tuo agis, ut is aliquem ex ſuis civibus mihi proponat, cui ego Ariminum, Faventiamque dem Romanæ reipublicæ nomine obtinenda, ſtipendiariumque illum meum faciam? ita & habebitis re vos a me oppida illa, & ego ad ſpeciem non amiſero*. Ad quem quidem Julii ſermonem Piſanus reſpondiſſe dicitur: *non conſueſſe rempublicam quempiam ex ſua civitate regem facere*. tumque nihil de ea re ad Senatum ſcripſit: neque quidquam cum collega poſtea communicavit ſuo. ita ſive caſu, ſive fortuna, ſive deorum immortalium voluntate, qui rempublicam florentem opibus, egregiam & illuſtrem fama, pollentem auctoritate, in finitimorum regum invidiam adduxerint, ut ex adverſis ejus rebus animos hominum erudirent, quæ civitas quodque imperium annos plus mille octoginta ſemper creverit, poſſe id unius diei ſpatio vehementer conteri ac debilitari.

Venetorum bellicus apparatus.

Patres pacis ſpe depoſita, ad bellum propulſandum ingenti animo ſe converterunt. Itaque uti equites gravioris armaturæ ſupplerentur numero ad decem millia, levioris ad tria millia, quingenti, quorum eſſent ab Epiro duo millia, militeſque ad millia treſdecim conſcriberentur, Senatus ſtatim juſſit. tum ut ei quoque rei proſpiceretur, ſi quid reges mari molirentur, naves triremes quindecim, quarum eſſent nothæ quatuor, ut in urbe Cretaque inſula armarentur, claſſique reliquæ conjungerentur, latum. Miſſus quoque ab Decemviris ad regem Britanniæ, Andreas Baduarius, qui multos annos ea in inſula fuerat, linguamque illam callebat, ut eum reipublicæ amicum faceret. Interim & Laſcaris Gallorum regis legatus, Patribus valere juſſis, ab urbe in Galliam diſceſſit ultimis januarii diebus: & Antonio legato reipublicæ uti domum reverteretur, regii in Gallia interpretes edixerunt, cum ei prius torquem aureum dono regis nomine attuliſſent. Antonius autem *non egere ſe inimici regis muneribus* pronuncians, torque repudiato, viæ ſe dedit. Caroldius etiam Mediolano dimiſſus cum Triultium diſcedens ſalutaviſſet: ille vero, *Pudet me*, inquit,

quit, *Caroldi, hujus belli, quod parari video. nam injustum est: nulla enim in re violatam a vobis Gallorum societatem possumus dicere. nam quod rex de indutiis queritur, id quidem nihil est: Senatus enim illi ob res modo Italas tenebatur, reliquis in rebus erat liber.* Paucis autem post diebus cum parum esse superioribus Senatusconsultis provisum exercitu comparando Patribus videretur, additum ad illa est, uti equitum levis armaturæ mille, militum quina millia advenarum nationum scriberentur, sagittariique e Creta insula mille, ex Acroceruniis alteri mille cujusque modi armorum accerserentur. quodque Genuæ atque Provinciæ portubus naves innumerarum amphorarum quatuor, triremesque non paucas armari ab rege Patres intellexerunt: naves triremes duodecim, quarum essent nothæ duæ, prioribus addendas censuerunt. Latum etiam, ut Cremonæ arx ad sustinendos hostium impetus longe munitior fieret. itaque mille operæ ei rei a magistratibus additæ, opus ante inceptum bellum perfecerunt. reliqua etiam eorum finium oppida castellaque quibus id usui esset, communitiora fieri, magna cura atque impendio cœpta sunt. Ea dum Nicolaus imperator inviseret, Bergomumque adire, quod postremum erat, die dicta statuisset, re per exploratores Mediolani præfecto nunciata, noctu ejus equites ducenti cum militibus totidem, quos singuli singulos suis in equis imposuerant, Abdua flumine trajecto, se in sylvas abdiderunt, ut imperatorem, qui nihil ejusmodi veritus cum paucis itineri se dederat, de via interciperent. quorum de insidiis cum esset Bergomum per agricolas earum regionum magistratibus nunciatum, tabellarii nunciique citatis ad imperatorem equis missi ab iis, parvo illi spatio ex hostium manibus erepto, saluti & incolumitati fuerunt.

1509

Iis rebus foris administratis, domi claro ac sereno die urbanis in navalibus, dum pulverem ad tormenta exercenda confectum in arculas ligneas operæ infarciunt, ictu mallei favilla emicuit: ea ingentem ejus pulveris acervum comprehendit, disjectisque immani cum fragore ac toni-

Navalis urbani incendium.

1509 tru, terræque motu ejus conclavis, in quo asservabatur, parietibus & tecto, ut lateres, tegulas, asseres, tignaque ipsa longo per aera tractu volantia ignis vis atque impetus in diversa tulerit; fumo & caligine urbem totam puncto temporis integens civitatem perterrefecit: Senatusque, qui habebatur, miraculo exterritus in forum frequens descendit. eo igni & cadentibus passim iis, quæ sublime ierant, fragmentis, ex fabrum collegio quamplurimi, magisterque ipse fabrum, & honesti homines aliquot interierunt: habitaque pro ostento res fuit. Regis sub hæc Ferdinandi legatus Patres adiit, *Regem suum eo se fœdere, quod ictum Cameraci esset, uno modo capite, quo sit bellum Thracibus inferendum, cum Aloisio rege conjunxisse: velle enim, quod cum republica fœdus habeat, in eo amantissime permanere: cupere autem, propterea quod fiat certior ab Aloisio arma in rempublicam parari, scire a Patribus, quanam sit ejus rei causa: demum, quidquid aut opibus, aut benivolentia valeat, id omne reipublicæ polliceri*. Ejusmodique sermonem ipse in Hispania rex cum reipublicæ legato Francisco Cornelio habuit, ut Senatus ea, quæ multis auctoribus aliunde cognovisset, de Ferdinandi ab se alienatione, falsa esse crederet. ita sunt prona hominum ad fallendum ingenia, non quorumlibet modo, sed regum quoque. Ubi Patres de insidiis imperatori factis in agro Bergomati ab Gallis equitibus intellexerunt, ea re belli factum initium rati, duos ad id legatos legerunt, illos ipsos, qui paulo ante bellum Rheticum Carnicumque administraverant, Andream Grittum, Georgium Cornelium. atque is, antequam proficisceretur, majoribus comitiis templi Marci procurator lectus est, Dominici Mauroceni, qui mortem obierat, de quo supra commemoravimus, loco. Erat Cornelius annorum LV. neque post Franciscum Foscarum, qui Dux Venetorum fuerat, quenquam minorem natu illum magistratum esse adeptum constabat: adeo uni senectuti eo creando fere semper honos fuit. Præfectus quoque a Senatu lectus est Epirotis equitibus Justinianus Mauroce-

Belli contra Venetos initium.

nus:

nus: quæque ad eam diem in nobilitatem aditum nunquam habuerat, Vincentio Valerio tormentorum cura tradita. Proficiſcentibus autem ab urbe legatis, quæſtor eſt exercitui Paulus Nanus declaratus. 1509

Quoniam vero magiſtratus regii edictum Mediolani propoſuerant, ut cum ejus urbis cives, tum vero etiam Ligures, aut omnino Galli, qui in ditione reipublicæ eo temporis moram traherent, viginti dierum ſpatio domum reverterentur, id qui non feciſſet, mors ei pœna eſſet, ejuſque bon. publicarentur: qua ex re fiebat, ut perplurimi, qui vel mercaturam faciebant, vel plebejas artes exercebant, domiciliaque in urbe habebant, emigrare cogerentur: legem contra Patres juſſerunt, qui ea de cauſa urbem reliquiſſet, qui ve illum navicula evexiſſet, aut comes itineris fuiſſet, ejus bona fiſco inferrentur, aliquandoque captus annum in carcere teterrimo conficeret. ea pœna propoſita, omnes, quibus quidem aut inſulæ, aut fundi, aut omnino res aliqua familiaris eſſet, emigrare veriti reſtiterunt. Iis rebus bellicisque apparatibus, & Maximiliani cum Aloiſio rege nova ex fœdere conjunctione, Germani mercatores, qui in urbe erant, permoti, concilio coacto a Patribus petierunt, uti ſe tutos, ſi quid reipublicæ ab ſuo rege accidat, velint eſſe. quod quidem illis Patres libentiſſimi conceſſerunt: ampliſſimaque iis facultas eſt omnia, uti conſueverant, in tota reipublicæ ditione liberrime agendi tradita. Comitiis deinde majoribus præfectus eſt claſſis Angelus Triviſanus declaratus, juſſuſque a Senatu quamprimum conſcendere: nam præter eas naves, quæ a Gallorum rege armabantur, Ferdinandum quoque regem parare claſſem, quam in Siciliam & Tarentum mitteret, reipublicæ apud illum legatus ad Senatum ſcripſerat. tametſi ejus legatus Patribus fidem faceret, Africanarum rerum cauſa eas opes comparari: nihil omnino eſſe, quod eo ab rege ſibi verendum exiſtimarent, qui eſſet reipublicæ amantiſſimus. Ea res, & quod Julius exercitum & ipſe in Flaminia ex Hetruria & Umbria & Piceno cogebat; & Galli magna manu Al-

1509 pes jam trajecerant, longe majore autem una cum rege in dies trajecturi dicebantur; & Maximilianum omnes homines idem per se facturum existimabant (misceri enim & tractari arma ex Germania rumor attulerat) Senatum sollicitum fecerat, quonam pacto unus tot tantorumque hostium impetus terra marique sustineret, præsertim cum Julius Roma, suisque omnibus ab oppidis & finibus manum ullam ad reipublicæ stipendia venire non permitteret, edictis durioribus interpositis: ut, qua ex parte plurimi se duces reipublicæ obtulerant, multumque copiarum secum adducturos se receperant, resquepublica magno eos usui sibi futuros confidebat, ab ea illam parte spes omnis atque opinio destituerit. Quæ cum ita se haberent, præstare Patribus visum est, uti ad Senatum de restituenda Julio Faventia referretur, si forte illum eo munere avertere ab incœpto possent: verum Georgio Emo rem vehementer refellente, nihil latum.

Legatis Brixiam Cremonamque profectis, templi Marcii altera procuratio, quo in magistratu Marcus Antonius Maurocenus mortem obierat, Andreæ Gritto comitiis majoribus est delata, ut eo munere ad bene de republica promerendum rebus tam dubiis accenderetur, Andrea Venerio cive prudente, publicique juris retinente, octo suffragiis præterito: qui eo anno Patribus auctor fuerat, uti Aloisii regis societate, suspecta illa quidem ac plane dubia, repudiata, cum Maximiliano, magnopere id efflagitante, se conjungerent. Petrum interim Landum Faventiæ magistratu decedentem, in Flaminia legatum Senatus jussit esse. Is Ariminum profectus, detecta proditione ab Julio instituta, qua ejus militibus noctu oppidi portam tradi convenerat, de proditore pœnas sumpsit. Miserant ad Helvetios superioribus diebus Patres Hieronymum Saornianum societatis instituendæ causa: atque is quatuor eorum pagis persuaserat uti se cum republica conjungerent: fidemque ab iis acceperat, si per decennium ducentæ quinquaginta auri libræ annis singulis a Senatu eis dentur, se cum republica futuros, atque

in

in Galliam transalpinam evestigio contra regem eruptu- 1509
ros. ea intellecta re, uti ita fieret, a Senatu lex est lata. Duo sub hæc nuncii Venetias allati, magno timore pro belli initio civitatem affecerunt: quorum alter, Franciscum Mantuanorum principem Casale municipium in Padi fluminis ripa sibi finitimum collecto equitatu & peditatu repentino impetu cepisse, Patres certiores faciebat: ab altero, Gallorum magnas copias Abdua trajecto Trevium oppidum aggressas, cum illis obviam, qui in oppido erant, equites & milites exissent, omnem illam manum fudisse, ex militibus non parvum numerum interfecisse; Paulum Memium prætorem, & Justinianum Maurocenum una cum filio, præfectosque tres captivos fecisse, atque oppidanos ad deditionem compulisse, confirmabatur. equites tamen Epirotas ducentos, quibus Maurocenus præerat, reliquis fusis fugatisque, conglobatos per mediam hostium aciem se se incolumes in tutum recepisse, neque eos lacessere ex hostibus ausum quenquam fuisse, idem nuncius adjecerat.

Rex Gallorum Venetis bellum indicit.

Regis etiam Gallorum præco ad urbem venit, ut bellum reipublicæ indiceret. Ab eo Patres, semotis aliis, ne civitas re nova permoveretur, se adiri voluerunt. itaque porta devia in vestibulo curiæ admissus, veste liliis aureis intertexta se se induit: tum curiam ingressus ante Patrum subsellium stans, *Bellum*, inquit, *Lauredane Venetorum Dux, cæterique hujus urbis cives, Ludovicus Gallorum rex indicere me vobis jussit tanquam infidis hominibus, Pontificisque Maximi & reliquorum regum oppida per vim perque injuriam capta possidentibus, omniumque omnia dolo malo sub vestram ditionem rapere atque redigere festinantibus. ipse ad vos armatus ea repetiturus venit*. Ad hæc Lauredanus Patrum medius sua in sella sedens ita respondit: *Res hæc publica, Galle, quam adiisti, nihil injuste possidet: nam jure agit, neque fidem cuiquam fallit: quam certe fidem nisi valde plus justo regi ipsi servavissemus tuo, ille vero ubi pedem in suo poneret, in Italia non haberet. Sed præstat nos vel cum periculo esse, qui semper fuimus, dum Aloisius æque arrogantia atque perfidia polleat. bel-*

1509 *lum, quod denuncias, propulsaturi cum diis immortalibus sumus, quos ille vindices habiturus est, aut hic, aut apud manes, rupti per scelus fœderis*. Hoc responso accepto est dimissus: ac ne quis eum violaret, quos itineris comites a reipublicæ magistratibus adveniens habuerat, iidem sunt reducere atque in regis finibus sistere illum jussi.

Brixiani, ubi de captis oppidis & præfectis nunciatum est, concilio civitatis coacto milites sex mille sua pecunia legere decreverunt, atque ad legatos mittere. civisque unus ex iis Aloisius Avogarius, sexcentos milites se celeriter confecturum, magistratibus est pollicitus, eosque sine ullo reipublicæ impendio menses quatuor in exercitu habiturum. quod quidem Brixianæ civitatis factum, plenum fidei atque benivolentiæ, postea Veronenses æmulati, quinquaginta auri libras exigi ab se se, atque in milites ad exercitum mittendos stipendii nomine distribui concilio coacto statuerunt. Galli eo successu cohortati inter se Caravagium capere aggressi, ubi oppidanos quique oppidum custodiebant milites apertis exire ad prælium portis magno cum clamore ingentique tubarum sono e propinquo viderunt, veste atque argento temere ubi consederant relicto, se se fugæ mandaverunt. Domi autem Patribus pecunia in bellum eroganda sollicitis, præter tributa alia de hoc quoque Senatusconsultum factum est, & quidem solito fieri superioribus in bellis altero tanto gravius: uti a magistratibus urbanis sex mensium stipendia integra reipublicæ remittantur: reliquorum vero compendiorum, quæ omnino ex jurisdictione ipsa, vel ex portoriis fraudatis, vel quacunque alia ex re ad eos redeunt, media pars in ærarium inferatur, quadragintaviralibus judiciis exceptis, quibus unis media stipendiorum pars maneat, propterea quod aliunde nihil lucrantur: magistratus autem provinciales, & arcium præfecti, intra sinum Phanaticum qui sunt, mediam stipendiorum partem reipublicæ remittant, reliquis in rebus eadem, qua urbani, lege teneantur. Horum autem magistratuum urbanorum & provincialium omnium juris interpretes, & scribæ, ministrique, mediam & ipsi cum sti-

pen-

1509

pendiorum partem, tum compendiorum tribuant reipublicæ, Veronæ, Brixiæ, Bergomi, Cremæ, Cremonæque, atque Flaminiæ magiſtratibus item exceptis, & iis qui ultra ſinum Phanaticum ſunt miſſi, qui omnes quartam modo partem earum utrarunque rerum conferant: ſatis enim magna alteris incommoda bellum eſſe ipſum allaturum, alteris iter longum & impeditum jam attuliſſe, ne aliis etiam oneribus ferendis æque ac cæteri affliĉtentur. Eam legem, uti diĉtum eſt, cum Senatus juſſiſſet, majora quoque comitia triduo poſt habita pari ſtudio juſſerunt. Latum eſt etiam, uti exules illatæ fortuito mortis cauſa, qui una cum quatuor bello idoneis hominibus militiam reipublicæ menſes quatuor ſua pecunia fecerint, ab exilio revocentur.

Legatus deinde Bergomatibus eſt datus Marinus Georgius, Ariminenſibus Aloiſius Armerius, qui eis in oppidis adminiſtrando bello præſint. Interim cum a Petro Lando Patres certiores facti eſſent, ab Julianis copiis incurſiones in Reipublicæ fines fieri, abigique prædas, & agreſtes homines vulgo interfici, vel captos in vinculis adduci, eadem eſt in Julii finibus patrandi exercitui reipublicæ a Senatu facultas tradita: Laurentiuſque Sagredus præfectus claſſis in Flaminiæ Picenique litoribus ſuis cum navibus Ariminum contendere eſt juſſus. Cumque hoſtium numerus in Cremonæ finibus Abduæque ripis vehementer augeretur, caſtellaque ad eos & pagi aliquot defeciſſent, uti naves aliæ adverſo Padi flumine in Galliam mitterentur, aliæ in lacu Benaco armarentur, lex eſt lata: præfectique alteri claſſi Sebaſtianus Maurus, alteri Zacharias Lauredanus dati. Gaſpar etiam Severinas, qui Ceſenæ erat, ſeque reipublicæ obtulerat, & Antonellus Neapolitanus cum turmis equitum ad reipublicæ militiam ſunt conſcripti: atque hic quidem, quod erat plane dives, confectis in urbe teſtamenti tabulis templi Marcii procuratores ex aſſe ſibi hæredes inſtituit, atque ad bellum profectus eſt. Leonardus etiam Pratus, e Lupis Apuliæ oppido, ex ſocietate Rhodiorum militum, ſe ad rempublicam

Antonelli Neapolitani & Leonardi Prati, adtenarum, in Remp. liberalitas.

 con-

1509 contulit, homo & gentis nobilitate, & rei militaris ſcientia clarus: cui paulo poſt, ut virtuti ejus honos haberetur, equites levis armaturæ centum quinquaginta, reliquorumque omnium ejuſdem modi equitum præfecturam Senatus tradidit. Is quoque Leonardus cum ad urbem quinquaginta auri libras domo ſecum attuliſſet, Patribus dixit, tanto ſe auro in præſentia non egere: decemque ex ea ſumma ſuos in uſus retentis libris, reliquas quadraginta eis obtulit, atque a curia in diverſorium abiens ſtatim miſit. tam prona in alieno homine atque advena liberalitas cum benivolentia in rempublicam extitit. Venienti autem ad urbem Hannibali Bentivolo, Patribuſque pollicenti, ſi favore ſuo velint, opibuſque ſibi præſto eſſe, brevi ſe una cum fratribus & ſuorum factione, Bononiam ab Julio averſurum, magnamque illi plagam, qua nihil timeat, inuſturum: Senatuſconſulto ſunt omnia, uti petierat, permiſſa, literæque ad præfectos in Flaminiam datæ, rem omni ſtudio juvarent: atque ipſi equites quingenti, Hermeti fratri ejus milites ſunt bis mille cum pecunia pro re, quam parabant, traditi. Equiti etiam Vulpio e Cornelii Foro, ob ſeditiones civitate ejecto, equitum gravis armaturæ turma data: Herculique Tiberto Ceſenæ item exuli milites quingenti, ſpe novandarum rerum ſuo in oppido ab utroque, quibus revocatus motibus Julius, ſuiſque rebus timens, ab incœpto bello deſiſteret. Inter hæc binas auri libras ſacris virginibus Patres dono dari a quæſtoribus curaverunt, ut preces diis immortalibus tam duro tempore pro republica facerent: perque omnia urbis templa ſacerdotes a Pontifice juſſi numina, quorum ſub tutela Venetum imperium eſt, votis ſupplicibus, & ſolenni ritu placare.

Verum enim vero cum belli facies quotidie formidoloſior fieret, eque Gallia tranſalpina operæ fabrique magno numero Mediolanum, Laudemque Pompeji adveniſſent, konteſque tres diverſis locis in Abdua flumine ab hoſtibus inſtituerentur, regemque ipſum multo maxima cum manu paucis diebus affuturum, fama nunciique vulgaviſſent;

ſent; atque a Flaminiæ latere Julii exercitus modo Ariminum, modo Faventiam invaſurus magnopere urgeret; ob ingentes autem tot tamque præſentibus in rebus factas impenſas pecunia rempublicam deficeret, quod profecto malum omnium maximum pleriſque videbatur: coacto Senatu Lauredanus Dux auri libras decem mutuo ſe daturum reipublicæ pollicitus, cives reliquos, quibus non deeſſe facultatem ſciebat, idem pro ſe quiſque uti facerent, eſt cohortatus. itaque eo die poſteroque plurimæ auri libræ mutuo in ærarium collatæ, eo metu civitatem liberaverunt. Tauriſo deinde reliquiſque ditionis Venetæ locis, urbe excepta, reſtitutus eſt ab exilio Jacobus Collaltus (cujus exilii damnatus ob necem patrui fuerat) dum is in exercitu reipublicæ, quemadmodum quidem Patribus ſe obtulerat facturum, cum turma equitum centum menſes quatuor ſua pecunia militiam faciat. Erat tunc in ſermone civitatis haud modico Faventia: quo in oppido detecta proditio fuerat Franciſci Brixiani equitum turmæ præfecti, deque eo pœna ſumpta: oppidi enim portam noctu Julianis ſe militibus aperiturum cum eorum interprete pepigerat, atque inſigne Julianum cum quercu aurea & coronis, quod in muris mane poneret, ab eo traditum domi ſuæ cuſtodiebat. Illi autem, patefacta re, in Faventiæ ſe fines intulerunt, ut oppidum montanum Briſigeliam, cui civitas propter optimum genus militum ex eo educi ſolitum magnopere confidebat, expugnarent: jamque Tartarum Centurionem reipublicæ qui Briſigeliam cum tribus cohortibus præſidii cauſa ſe conferebat, inſidiis poſitis interceperant: pauloque poſt cum oppidum tormentis cinxiſſent, eo ſunt potiti, prætore quæque cum eo erat copia, & Joanne Paulo Manfronio equitum præfecto magna virtute, qui tuendi oppidi cauſa eo cum paucis equitibus per medios hoſtes ſe ſe inferens venerat, in arcem ſe recipientibus: quos tamen omnes multis oppugnatos præliis, arce etiam dejecta, captivos fecerunt: & Faventia fruſtra tentata, in Ravennæ fines ad Ruſſium oppidulum oppugnandum ſe contulerunt.

1509

Faventia per proditionem tentata.

Eas

1509 *Lex in eos qui tributa exsolverent negligentius.*

Eas ob res civitate perturbata cum lentius tributa exigerentur, Senatus censuit, ut qui jure comitiorum præditi die sibi præstituta in ærarium non intulissent, eorum nomina comitiis majoribus recitarentur, ut ab universa civitate cognosci posset, qui cives non amantes patriæ essent. quod si ob eam contumeliam alia præstituta die non inferrent, tum vero a Senatu atque a collegiis secretioribus, demum ab omnibus reipublicæ muneribus arceantur; eorum loco alii subrogentur; ipsi ad ferenda suffragia ne admittantur. Hæc tum fuit nobilitati pœna multiplex constituta. Plebi vero id unum, ut in ærarium non inferens, a publicis & ipsa muneribus amoveatur: quæ cum plurima quidem sunt, tum certe etiam perutilia, ut magna pars civium ea se re alat perliberaliter. Eam legem majora comitia primum habita comprobaverunt, acerbitate temporum civium animos frangente, ut quod alias non tulissent, neque unquam latum antea meminissent, tum quidem non perferrent modo impositum patienter, sed ipsi quoque sibimet imponerent perferendum. Lege lata Bergomo literæ venerunt, hostes in oppidi finibus Medelaci castellum magna vi oppugnatum cepisse: omnes qui in eo erant interfecisse: non mulieribus, non infantibus pepercisse: ut civitas perterrefacta, tuendi oppidi auxilium a legatis petat.

Ductorum Venetorum ad Abduam varia consilia.

Interim magna ex parte collecto ab imperatore, Livianoque reipublicæ in Gallia exercitu, ad quem quidem equites Epirotæ perplures modo allati se contulerant, magnaque vi optimorum tormentorum a Valerio adducta, cum de Abdua flumine transeundo sententiæ ab iis, atque ab legatis, & reliquis præfectis dicerentur, Livianus autem magnopere transitum probaret: *Multum enim, si transeant, posse ipsos proficere, nondum collectis hostibus, rege non præsente, populis adhuc in ambiguo utram sequi partem præstet, constitutis: audacia & celeritate plurima confici, cum sua hostibus consilia impediantur, ipsis animi augeantur:* sed reliquis eam rem non probantibus, quod fines reipublicæ hostibus direptioni, si & ipsi Abduam

trans-

transissent, essent relinquendi, Livianus ad legatos conversus, *Agite*, inquit, *si cunctari hic volumus*, *scribite ad Senatum*, *decies millies auri libras paratas habeat*, *quibus producere bellum possit*. Qua de contentione Senatus certior ab legatis factus, petentibus ut quid fieri malit imperet, literas ad illos dat, eam se rem imperatori Livianoque permittere, qui rebus omnibus intersint: & moram se & fluminis trajectum ita probaturos, uti ipsum alterutrum e reipublicæ commodo susceperint. Interim Julius, qui Ursinæ gentis duces, ne ad reipublicæ militiam accederent, partim minis, uti supra demonstratum est, edictisque terruerat, partim per filiam suam Felicem, quæ Joanni Jordano ejus familiæ principi nupserat, precibus & fœmineis consiliis ab itinere instituto revocaverat, stipendiaque sibi ab reipublicæ legatis Romæ curata ne restituerent, interdixerat, data eis venia jure illa retinendi, fideique præstandæ religione sublata: præter quod exercitum in fines reipublicæ introduxisset, ad illud etiam pertinaciter descendit, ut Lauredano Principi, Senatuique omni Veneto, & civibus singulis aqua & igni interdiceret; ejusque rei literas omnibus hominibus vulgandas proponeret maledictorum & execrationum plenas, nisi die præstituta, non Faventiam modo atque Ariminum, sed Ravennam quoque Cerviamque sibi tradiderint: quæ quidem oppida centum ferme annos in reipublicæ imperio fuerant: neque ullus ea Pontifex Maximus in dubium revocaverat, quin jure a republica possiderentur. Qua intellecta re, ne plebs ejusmodi literis, plus quam tempora & reipublicæ difficultates postularent, permoveretur, Senatus cavit, ne reciperentur, ne ve, qui afferrent, admitterentur. appellavit etiam de eo futurum Concilium, missis Romam affixisque in templorum foribus publicæ expostulationis literis: missis etiam in Pannoniam ad Thomam Cardinalem Strigoniensem: nam ei propter Patriarchatum Constantinopolitanum, cui præerat, una cum tribus Episcopis concilium cogendi jus potestasque antiquitus erat attributa. Has ob res & belli Gallici pericula sup-

1509

Julii in Venetos interdictum.

1509 ſupplicatio decreta eſt, aurique tantundem, uti paulo ante, ſacris virginibus publice datum placandi Deum cauſa.

Patres interea certiores facti edictum Neapoli propoſitum fuiſſe, ne quis ad reipublicæ ſtipendia ſe conferret: cogi vero exercitum a Prorege, qui cum in Apuliam ad reipublicæ oppida expugnanda contenderet: expectari autem ab eo Roma milites quingentos, quos legatus apud Julium regius in urbe conſcripſerit: reliqua omnia eſſe jam parata, ut viæ ſe ſe det: adhibito legato apud ſe item regio, ea quæ non ambiguis auctoribus intellexerant, expoſuerunt: queſtique ſunt, non eſſe hoc illud, quod ſæpe reipublicæ ſit pollicitus. Ille vero confidenter pernegare, rogareque Patres, ne quid ejuſmodi crederent: agi a Prorege illa omnia muniendi regni cauſa, propter Gallorum in Italiam adventum, non autem ut reipublicæ bellum inferat, ſuis cum regibus fœdere atque benivolentia conjunctiſſimæ. quæ tametſi Patres, quorſum dicerentur, haud obſcure cognoſcerent, diſſimulanda tamen ſibi eſſe ſtatuerunt, dum de belli exitu cum rege Galliæ ſciri poſſet. At cum aliquando de Abdua flumine non tranſeundo, niſi prius quæ oppida & caſtella Galli jam ceperant, ab ipſis expugnarentur, ne poſt ſe hoſtes relinquerent, inter duces Venetos conveniſſet, aliquot ex iis parvo negotio caſtellis receptis Trevium ſe cum exercitu contulerunt: quod oppidum equites militeſque ex optimo Gallorum genere bis mille cuſtodiebant: muroque tormentis celeriter dejecto, hoſtes ad deditionem compulerunt, nulla conditione interpoſita, niſi ut iis, equis detractis, rebuſque reliquis abreptis, cæteris ſacramento ab ipſis dato eo ſe anno bellum reipublicæ non facturos, abeundi facultas permitteretur: duces captivi tandiu eſſent, quoad eorum, quos ex Venetis eo in oppido Galli cepiſſent, cum his permutatio fieret. Ab ea oppugnatione uti Venetos repellerent, Galli magno numero vicinis ex locis coacti ad eorum quidem caſtra venerant, manus autem conſerere non ſunt auſi, ut pene in eorum conſpectu oppidum captum ſit: quod quidem Liviani permiſſu ſtatim

Trevii expugnatio & direptio.

dire-

direptum atque incensum est: qua in direptione mulieres virginesque prope omnes a militibus vim passæ ac violatæ, oppidi casum inhonestiorem reddiderunt. Eo negotio confecto Hispaniæ regum legatus Lauredanum Patresque gratulatum adiit, scire se affirmans suos reges magnam ex eo voluptatem percepturos. Pauloque post Mantuani ducis equites quatercenti, milites sexcenti, Alexio duce ad castellum Casaboldum, quod abest ab Asula oppido in Brixianorum finibus millia passuum quatuor, cum tormentis, id ut caperent, improvisi accesserunt. Pagani, qui in eo erant, armis captis fortiter se defendere cœperunt: simul ad Federicum Contarenum a Decemviris legatum Asulanis præesse jussum miserunt, auxilium imploratum. Federicus confestim quingentis militibus, quos habebat fortes viros, ut eo contenderent, petentibusque opem ferrent, imperavit. Ii celeriter itinere confecto, prælium cum Mantuanis commiserunt, eorumque partem interfecerunt, partem ceperunt: reliquis in fugam conjectis tormentisque abductis, nullo ex suis desiderato, vulneratis perpaucis, læti Asulam ad Federicum reverterunt. Ea clades Mantuæ nunciata magnos luctus excitavit: erant enim in ea manu honesti cives permulti, quorum pars major interierant.

1509

Gonzagæ Asulam frustra adoritur.

Veneti, quod Trevio capto oppidum militibus diripiendum tradiderant, haud levem ex ea re jacturam fecerunt: plurimi enim milites tribunis & centurionibus relictis cum præda vulgo domum profugerunt: ut magna illos perturbatio tenuerit. Eo incommodo ad regem ab exploratoribus perlato, qui Mediolanum calendis maji venerat, pauloque antea ex oppidi & suorum deditione graviter commotus, quo utiliter belli consilia verteret, non reperiebat, omnibus suis coactis copiis Cassianum venit, ut cum vellet, flumen trajiceret. Habebat autem lectissimorum equitum millia quindecim, quibus duces clari nominis præerant, militum triginta: eorum pars Helvetii, Vascones reliqui erant. ad hæc omnem fere totius Galliæ nobilitatem sibi stipendiariam secum ducebat. postremo, quicunque in Gallia

Gallorum exercitus.

1509 lia citeriore aut princeps suæ civitatis, aut ampla familia natus, aut magnis opibus, aut omnino aliquo apud suos loco esset, eos omnes nominatim evocaverat. quæ duæ quidem res ad reliquum equitatum adjectæ, & numerum, & robur, & certe faciem ac splendorem exercitus majorem in modum adaugebant. Venetus erat exercitus equitum graviorum millium sex, leviorum quatuor, militum trium & triginta: tametsi nequedum omnino omnes nostræ in castra copiæ venerant: nam & Lucius Bononiensis, & Leonardus Apulus præfectus leviorum equitum reipublicæ suis cum turmis, qui quidem erant Brixiæ a magistratibus retenti, ut eos fines tuerentur, in quos Mantuanorum dux invasurus putabatur, & equites Epirotæ perplures, tum demum appulsis ad urbana litora navibus egressi, & milites non pauci, quos Brixianorum civitas cogebat, expectabantur. aberat etiam ex legatis Cornelius, qui paulo antea calculo & urinæ vitio vitæ suæ diffidens Brixiam se contulerat. Erat autem is exercitus qui convenerat, ita florens etiam sine iis, ita instructus, & animo, ut videbatur, paratus ad decertandum, cum ut rempublicam defenderet, tum vero etiam, ut quam Italiæ partem Galli occupaverant, in libertatem vindicaret (id enim prope palam profitebantur, ejusmodique voces eorum creberrime ab hostibus exaudiebantur) ut nullo tempore aut meliores, paucis equitum ductoribus exceptis, aut omnino ampliores copias respublica suis in exercitibus habuerit: & nisi duces illis defuissent, nihil omnino videbatur eorum aut claram victoriam, aut pacem honorificam fuisse interpellaturum. Constat enim Aloisium regem, ubi is prope se hostium exercitum habuit, atque ex captivis & numerum & alacritatem copiarum ad pugnandum cognovit, suis ducibus dixisse, *Nunquam se tantas Venetorum opes atque copias existimavisse: haud sibi tum sui exercitus victoriam satis exploratam esse: fœdus se cum Maximiliano reliquisque regibus ad Venetos eodem tempore opprimendos fecisse: decrevisse, si ita illis videatur, non decertare, atque ad legatos Venetos mittere, qui nunciet, postea-*

Venetorum exercitus.

eaquam reliqui fœderati nihil in commune conferant, *ut* 1509
se ad bellum juvent, *velle sibi rempublicam amicam esse*,
cumque ea fœdus renovare potius, *quam congredi*. Verum
ab suis ducibus suasum, ut ea de re prolixius sibi esse cogitandum
statueret: loco esse propter flumen ejusmodi, ut
elici invitus ad pugnandum non possit: semper Venetos
eum nuncium libenti animo accepturos: rem in alium
diem distulisse. hæc ab illis qui concilio interfuerant, Patres
postea cognoverunt.

Galli Abduam trajiciunt.

Cassianum est oppidum in Abduæ fluminis ripa loco paulo
editiore: pontemque habet ante portam ad fluminis trajectum
plane commodum. trans flumen locus est ad semicirculi
prope formam, quamvis magnarum copiarum capax:
eum omnem locum aqua fluminis in altitudinem pedum
sex, in latitudinem circiter viginti, a superiore parte derivata,
inque flumen rediens claudit communitque, arboribus
etiam impedita, ut introspici non facile possit. Cassiani
rex biduo confecto, cujus bidui tempore Mantuanorum
dux ab eo accersitus cum equitibus quingentis ad illum
venerat, flumen magno silentio exercitum trajecit, atque
in eo, quem diximus, loco castra posuit: inter quæ & nostrorum
castra planities tria passuum millia patebat. In ea
planitie parva utrinque ab equitibus prælia fiebant, quibus
in rebus ob Epirotarum celeritatem atque virtutem Galli,
quam Veneti, sæpius interficiebantur & capiebantur, aut
omnino repellebantur. verum, propterea quod Galli tormentis
in Cassiani arce positis illam planitiem longe lateque
verberabant, nostri non modo ad hostium castra propius
accedere prohibebantur, sed neque, num rex flumen trajecisset,
plane cognoverant. His ita constitutis rebus regi nunciatur,
Revolutam oppidum suis ab castris abesse millia
passuum paulo plus trium: in eo esse hostium milites ad tercentum:
perfacile capi posse, si eo celeriter se conferat. itaque
de media nocte castris cum exercitu egressus se se itineri
secundum flumen dedit. Livianus, qui nequedum etiam
sciebat Gallos Abduam trajecisse, ab exploratoribus certior
factus, ex tumultu strepituque carrorum, quem exaudierant,

rant,

1509 rant, Gallos loco se movisse, atque iter secundum flumen facere, cum equitibus levissimis quatercentis sub lucem castris est profectus, ut quid hostes agerent, cognosceret, & si citra flumen essent, moraretur dum reliquus exercitus accederet. Caligo vero ita densa eo mane campis incubuit, ut Livianus, qui citatus ferebatur, temere in Gallorum incideret agmen, eosque tum demum & Gallos esse, & flumen transisse cognosceret: sed illos lacessere tantis in tenebris non ausus, propere ad Revolutanos, quo regem iturum suspicabatur, misit, qui diceret, si ad se hostes accederent, parumper sustinerent, se se omni cum exercitu confestim affuturum, auxiliumque eis allaturum. His datis mandatis ad imperatorem recucurrit, motisque statim castris, aciebusque dispositis, ad Revolutanos, si fieri posset, tuendos exercitui dux fuit. Sed ea in re, quod moram interposuerat, nulli usui cum fuisset (Galli enim confecto interim itinere, tormentisque ad muros positis, parvo temporis spatio deditione municipium ceperant) nostri castra quingentos prope hostes passus suo loco posuerunt: ibique diem alterum uterque se exercitus continuit.

Postero die autem, qui dies fuit pridie nonas majas, rex, ut Pandinum municipium item caperet, bene mane secundum flumen acie disposita iter facere cœpit, ea spe, ut si Cremonæ appropinquare, ad oppidique muros se ostendere cum exercitu posset, nonnihil confideret se se oppidum, civibus tradentibus, quorum voluntates antea cognoverat, in suam potestatem redacturum. qua in re sua illum spes atque opinio fefellisset, si Veneti se continuissent, neque prælium commisissent: erant enim loco editiore, ac fere medio regionum earum: quo ex loco omnibus eorum oppidis, ne quid aggredi contra reipublicæ voluntatem auderent, una tanti exercitus fama facile prospiciebatur, quamcunque se in partem rex incitavisset: quem si, ut facillimum factu erat, paucos modo dies elusissent, propterea quod laborare commeatu cœperat, qui ad ejus exercitum, Abdua flumine interposito, tum Epirotis equitibus omnia diripientibus, atque in castra reipublicæ trahentibus: magna difficultate

affe-

afferebatur, ipſa neceſſitas flumen iterum trajicere, Laudemque Pompeji aut Mediolanum nulla re confecta illum reverti coegiſſet. Quem rerum exitum metuens Triultius, homo jam ſenex, atque in rebus bellicis exercitatus, regi auctor fuerat, ne Abduam exercitum traduceret: cumque nihil profuiſſet, Gallique tranſire flumen jam inciperent, inter ſuos, *Video*, inquit, *hodie*, Triultius, *Venetos Italiæ dominos nobis imperium tradentibus fore*. Alia ex parte imperator ſenex & ipſe, multaque rerum experientia in bellis eruditus, eundem res eventum habituras tum exiſtimans, modis omnibus, ut a pugna ſe abſtineret, Livianum, quem ardere committendi prælii ſtudio cognoverat, hortabatur: *Gallos inopia coactos ſua ſponte brevi ſe in ſuos fines recepturos: confectum bellum & victoriam ſine ſanguine partam* dictitans.

1509

Itaque cum eſſet nunciatum, hoſtes loco ſe moviſſe, Livianuſque eorum ſe conſilia ſua celeritate anteventurum imperatori recepiſſet, petiiſſetque ab eo, ut cum ipſe ad illum mitteret, cum reliquo exercitu ſubſequi maturaret: *Minime*, inquit imperator, *me accerſieris, niſi tam longinquis hoſtibus, ut congredi non poſſint: hoc unum mi fili, ne ve te animi magni tui confidentia ulterius, quam oportet, provehat, etiam atque etiam abs te peto: ſi enim gladiis reconditis vincimus, quid nos attinet belli fortunam periclitari?* Hæc imperator idcirco dixerat, quod non multum equitatui confidebat: quo in equitatu nonnullos eſſe præfectos, qui Gallicis partibus occulte faverent, non obſcure cognoverat: eoſque pugnam detrectaturos, ſi eſſet confligendum, majorem in modum verebatur. tum Gallorum naturam ejuſmodi eſſe ſciebat, ut primo impetu ſuſtineri ægre poſſent, multaque recentes conficerent, quæ ſpatio interpoſito non eſſent præſtaturi: fieri enim illis omnia in dies duriora ac difficiliora, quod moram ferre nequeant. Sed profecto longe aliter res, quam ipſe exiſtimaverat, cecidit, propter Liviani cum eo diſceptationum atque invidiæ ſuſcepta pridem ſemina, qui non ſuperiorem modo ſibi illum eſſe, ſed ne exæquari quidem imperio ac digni-

1509 gnitate patiebatur, ſumptis ab iis rebus animis, quas anno ſuperiore in Carnis atque in Iſtris geſſerat. itaque ſpreto prudentiore conſilio Livianus, tum longiſſime abiiſſe hoſtes confirmans, imperatorem ad inſequendum incendit: *Non cunctando, neque ſedendo reipublicæ conſuli, quæ ſe ſuaque omnia ipſorum fidei commiſerit: fruſtra tantum confectum exercitum, tantos theſauros inſumptos, ſi ante ipſorum oculos imperii municipia nullo defendente capiuntur: ſuum hoc eſſe dedecus, non reipublicæ.*

Venetorum cum Gallis ad Abduam conflictus, & clades.

His vocibus impulſus Nicolaus, caſtra moveri, & ſigna tolli imperat, ſuoque loco relicto in demiſſiores atque impeditiores campos exercitum inſtructum producit. quatuor noſtrorum erant acies equitum militumque numero fere pares, quæ ita jam proceſſerant, ut prior ab extrema, cui Livianus præerat, tria millia paſſuum abeſſet. Rex de eo certior factus, cum eſſet inter utroſque foſſa ab incolis ad derivandas aquas confecta, in longum porrecta terræ ſpatium, alta lataque, ut trajici ab alterutris ſine magno diſcrimine non poſſet: ad extremam ejus partem agmen ſiſtit, atque ab itinere continet eouſque, ut tres noſtrorum acies ſuum exercitum prætergreſſas ſciret eſſe: tum agmen & tormenta retorqueri, atque in ultimam noſtrorum aciem impetum fieri imperat: aciemque pleniorem ſuam, cui magnopere confidebat, in impeditos atque inopinantes immittit. Veneti primum omnium frequentes ab Gallis miſſas tormentorum pilas exceperunt: interfectiſque non paucis, in quibus fuere legati comites aliquot, qui ante ipſum disjecti ejus modo ſanguine os non reſperſerunt, ut temporis exiguitas patiebatur, converſi quantum poterant pugnaverunt. ſed quod erat magna eorum pars ex proordinibus, neque multum rei militaris uſum habebat, facile omnes interfecti fugatique ſunt. erant autem numero ad millia quatuor. Apud hos ea in acie cum eſſet Petrus Montius, de quo ſupra dictum eſt, cum militibus, qui ſub eo merebant, mille, is hoſtium impetum excipiens cum fortiſſime & quantum humana vis poterat, pugnaviſſet, magnumque hoſtium numerum interfeciſſet, reliqui feſſi

vulne-

1509

vulneribus jam cederent, submissis ab rege multis optimorum militibus millibus, qui prælium restituerunt, cum octingentis suorum in media hostium acie confossus occubuit. Erant apud illum Saccoccius Spoletinus cum septingentis militibus, Citolusque Perusinus cum fere totidem, viri & ipsi magna excellentique virtute: horum alter interfectus est: Citolus multis vulneribus acceptis in hostium potestatem venit: ex reliquis, ea in acie qui erant, militibus perpauci Gallorum impressionem paulisper sustinuerunt. Livianus pugnæ initio, prælium commissum conspicatus, alio ab latere cum sua turma in hostes se injecit: atque ab ipsis, equo defesso, ut in recentem se inferret cum desiluisset, vulnere sub oculis accepto captus est, captique qui cum illo prælium inierant, fortes viri, & claro loco nati sane plurimi: apud quos Francus Burgius equitum sagittariorum turmæ præfectus acriter pugnans occubuit. reliquus equitatus cum præfectorum proditione, tum timore pugnandi, nulli omnino reipublicæ usui fuit: neque ulla ex tribus aciebus, quæ antecesserant, pugnanti quartæ auxilium attulit. ita parvo temporis spatio Galli, quos quidem magna hostium exercitus formidine affectos paulo ante valde pœnituerat bellum reipublicæ intulisse, quos timuerant, in fugam conjecerunt. nemo enim ex omni reipublicæ copia fusis fugatisque iis, se continuit: ingentique optimorum tormentorum vi, quam Vincentius Valerius præfectus ministrique incustoditam mediis in campis fugientes prædæ hostium reliquerant, sunt potiti.

Livianus capitur.

IN LIBRUM OCTAVUM
C. AUGUSTINI CURIONIS
EPITOME.

Venetorum post cladem consilia & successus. Brixiani se regi dedunt. Veneti Apuliæ oppida Ferdinando regi offerunt. Julio Pontifici itidem Flaminiæ oppida tradunt, & Cæsari quæ ad Romanum imperium spectant. Georgiani sacerdotes Venetiis Ferrariam se conferunt. Julii Pontificis, & Alfonsi Atestini perfidia. Multæ civitates se se Gallis dedunt. Veneti ad urbis propugnationem consilia sua convertunt. Taurisani sub Venetorum imperium redeunt. Alfonsi Atestini in Venetos injuriæ. Captivorum Venetorum cum Gallis permutatio. Antonius Grimanus ab exsilio revocatur. Cremonæ arx a Gallis capitur. Julius Pontifex interdictum in Venetos abrogat, ac pacem cum eis init. Maximiliani Cæsaris in Venetorum fines irruptio. Venetorum legati quomodo a Julio accepti. Patavium a Venetis recuperatur.

PETRI BEMBI
ERUM VENETARUM
HISTORIAE
LIBER VIII.

1509 *Venetorum post cladem consilia.*

Bi nuncii literæque de ea re ad Senatum venere, tantus repente dolor omnes tenuit, nunquam ut alias Patres majorem animo ægritudinem contraxisse civitas meminerit: fereque omnes tam inexpectatum reipublicæ casum graviter dolebant. Nam ex Liviani literis, qui eos bono
no esse jusserat, & læta prosperaque multa non semel
at pollicitus, victoriam de Gallis prope certa spe ani-
conceperant: quam si essent consecuti, neque Julium,
in ipsos nova interdicti forma usus fuerat, neque omni-
quenquam timuissent. nunc se victos, exercitumque
ublicæ fusum & profligatum esse, gravissime ferebant:
eflantem patriæ fortunam, & difficultates, in quas in-
re posset respublica animo volutabant. quanquam aliis
r alias acceptis literis, neque imperatorem neque le-

1509 gatos cum multo majore exercitus parte prælio interfuisse cognovissent; tamen quod eisdem quoque literis admonebantur, omnium mentes timore prosternatas jacere, peditesque in primis, qui retineri non poterant, quin vulgo dilaberentur, seque a signis subtraherent, difficile omnino videbatur reipublicæ oppida vel a victore rege, vel a Julio posse defendere. Erat in templi Marcii procuratorum collegio Paulus Barbus, civis sane prudens, diuque multa cum laude in republica versatus. is, quod erat senio confectus, a publicis muneribus abstinens domi suæ aliquot se menses continuerat. huic Lauredanus Princeps misit, qui cladem exercitus nunciaret, & Senatum cogi diceret, ipsumque adesse, si posset, hortaretur. quod ubi senex audivit, vestem senatoriam poposcit, atque ita in curiam membris trementibus se se trahens, orationem, quam tempora poscebant, habuit: *Venisse in Senatum se se corpore infirmo, nullis viribus, ut eam sententiam diceret, quam præsens rerum status pateretur: quotum enim quenque esse, qui in tanta tam repente offusa urbi caligine possit, quid fieri expediat, recte dispicere? gravem esse reipublicæ casum, illius opes fractas debilitatasque esse: exterorum auxilia unde peti possint, non videri: verum, esse Deos immortales, quos ruptis fœderibus hostes violaverunt, eosque neque arma hominum vereri, neque posse decipi ab iis, qui nos in necessitudine ac fide illorum requiescentes, plurimisque nostris maximis atque perpetuis benivolentiæ officiis constantiaque fretos prodiderunt: eos tanti sceleris vindices futuros, reiquepublicæ auxilium laturos, se confidere.* Hæc ille cum dixisset, ad ea quæ essent procuranda atque statuenda, orationem convertit, quod idem multi magistratus fecerunt. Pluribus igitur dictis sententiis, ut in tam dubiis rebus cuique aliud fore usui succurrebat; primum omnium pecunia legatis, qui se ex fuga apud Brixiam receperant, ad exercitum instaurandum decreta est: nam Cornelius ex morbo paulisper recreatus, dum in castra se referret, clade audita una cum fugientibus eo redierat. tametsi eis e stipendio ante prælium

exer-

1509

exercitui dato non minimum pecuniæ supererat. deinde ad Dominicum Grimanum, & Marcum Cornelium Georgii legati filium, qui utrique in Cardinalium collegio Romæ tunc erant, datæ literæ, uti Julio ea, quæ ipsemet petierat edicto suo, ex reipublicæ ditione oppida, intra eos quos præstituerat dies iri ei traditum Senatus nomine pollicerentur: rogarent, *ne rempublicam conteri a barbaris exercitibus permitteret: quam si unam pessundabunt, tutum illum reliquosque deinceps Romanos Pontifices ipsa in urbe non futuros: id quam sæpe alias experta Roma sit, nescire porro neminem: decere ipsum, qui in Italiæ præclara parte natus cœlum hauserit, reliquos Italos tueri potius, quam exterarum nationum plusque nimio per se appetentium vires opesque, quibus vastitatem Italiæ inferant, augere*. Latum etiam, ut Antonius Justinianus, qui Cremam legatus a Senatu lectus proficiscebatur, ad Maximilianum recta contenderet, & cum illo si posset, pacem quantumvis duris conditionibus faceret: Tergesteque oppidum, & Portum Naonis, reliquaque municipia, quæ respublica ex ejus ditione superiore anno ceperat, Senatum ei paratum esse restituere, ac quæ oppida ex Romanorum imperatorum ditione in Carnis & Gallia, & Venetia respublica possideret, ea se omnia illi tanquam accepta relaturum nunciaret. nisi enim ab altero eorum aliquid auxilii afferatur adversus Gallorum audaciam atque impetum, nullum satis firmum obicem futurum esse verebantur.

Demum lecti legati ad exercitum duo priorum legatorum loco, Georgius Emus, Paulus Capellus, legationibus renunciatis propter alios magistratus quos obibant, ex quibus magistratibus ad alia munera invitos evocari non licebat, magnam Senatus, magnam totius civitatis invidiam subierunt: neque eorum loco quisquam sublectus postea fuit, quod jam de priorum legatorum diligentia, quæ Senatus vellet, nunciarentur. Rogatio tantum in Decemvirum collegio lata, ne cui deinceps ulli ullam ob causam adversis reipublicæ rebus cuipiam sibi delato muneri reji-

Lex lata: ne cui liceat adversis reip. rebus delatum munus repudiare.

1509 rejiciendi facultas sit. Lecti post hæc legati duo, Petrus Duodus, Christophorus Maurus, quorum qui plura suffragia tulisset, Brixiæ, Veronæ alter præesset. Horum prior clare Senatu audiente pronunciavit, *Se id vehementer cupiisse, ut suam reipublicæ tam tristi ejus tempore navare operam posset, quando lætiora non dabantur: itaque legationem libentissime obiturum*. Maurus autem ante Lauredani subsellium progressus, Patribus dixit, *Post Deum immortalem suam se vitam reipublicæ devovisse; ea, uti vellet, uteretur: læto se illam animo patriæ, a qua acceperit, redditurum*. quorum oratio ab omnibus laudata, multorum Senatorum patriæ charitate implente dulcedine animos, lachrymas elicuit. atque ii statim profecti sunt. Dionysio autem Naldio, qui prælio interfuerat, cujusque centuriones militesque perplures & capti a Gallis & interfecti fuerant, ipse fortiter pugnans repulsis hostibus se receperat, omnium reipublicæ militum præfectura est a Senatu tradita.

Auxere Patrum dolorem inter hæc e Flaminia nuncii, Joannem Græcum, hominem impigrum, & spectata fide, equitum sagittariorum turmæ præfectum, cum ea, quæ Ravennæ erat, manu hostes aggressum, ut eos ab obsidione Russii averteret, quod abest municipium ab Ravenna passuum millia XV. diuque ab Julianis oppugnabatur, equi lapsu captum fuisse, eoque ab hostibus ad murum oppidi producto, Russianos una cum prætore se se illis dedisse: eorum exercitum jamjamque ad Ravennam oppugnandam affuturum. Ejusmodique nunciis alii e Rhetis nuncii successere, qui dicerent, manus illis in locis & Maximiliani finibus cogi: tormenta Tridentum afferri: commeatus comportari: certam esse famam, bellum inferri a Maximiliano reipublicæ. Ex Carnis item & Tergeste Patres certiores fiebant, milites ad octo millia in Alpibus prope conscriptos esse, qui reipublicæ ditionem aggrediantur. Ex castris quoque ab legatis literæ afferebantur, regem Caravagio esse potitum, Jacobumque Siccum ejus oppidi municipem, equitum reipublicæ præfectum,

eo

1509

eo cum suo equitatu contendisse, regique sponte se atque illos tradidisse: nullum vicinorum municipiorum exercitum Gallorum expectare: omnes illas regiones in timore magno esse. Brixianos, qui antea & fidem & audaciam reipublicæ præstabant, timere suis rebus & diffidere cœpisse, quod scirent prætores suos uxores & liberos & supellectilem domesticam ad urbem misisse: quæ res vehementer reprehendebatur. itaque se se in difficultate plurima versari rerum omnium: milites enim vel imperia recusare, vel accepto largiter stipendio tamen perfugere: tormenta eis deesse, quibus oppidum tueri possint, si rex eo veniat: quamobrem vereri, ne Veronam se recipere cogantur. Sed quod ad Caravagianos attinet, eam rem postea intellectum est ita cecidisse. Nam quod oppidani, ne diriperentur, statuerant regem, qui cum exercitu aderat, recipi ab ipsis oportere, Ludovicus Michael arcis oppidi præfectus, qui se celeriter & militibus & commeatu communierat, prætore in arcem recepto, se ab Gallis magno animo defendebat. Galli cum triduum tormentis innumerabilibus arcem continenter verberavissent, neque multum profecissent, accidit ut ignis in cellam, qua tormentorum pulvis asservabatur, temere illatus, omnem illam defendendæ arcis facultatem præfecto puncto temporis ademerit: qua re milites perterriti, se atque arcem & præfectum & prætorem regi dediderunt: ipsisque est ea tantum conditione interposita salus data. Cives autem ii Veneti duo jussi se ad mortem comparare, a sacerdote Franciscino precibus regi suppliciter adhibitis (nam ei cum rege in Gallia familiaritas intercesserat) vitam modo non amiserunt, atque in Galliam captivi missi sunt, in custodiaque diu habiti.

Caravagii expugnatio.

Patavini cum viderent rempublicam omnibus a partibus premi, concilio civitatis convocato rogationem tulerunt, ut quingentæ auri libræ confestim exigerentur, atque ad urbem mitterentur, omniaque se facturos ad eam juvandam, quæ imperarentur, quæ ve ipsi per se cognoscerent profectura, legati statim legendi Patribus renunciarent.

Patavinorum fides in remp.

1509 rent. quæ res sane grata illis fuit, non tam quidem quod ea magnopere levarentur, quam propterea quod exemplo aliis civitatibus esse poterant amanter se in rempublicam gerendi. At cum ad urbem venisset Gasparis Severinatis scriba, exposuissetque Patribus, magna illum difficultate propter Julii edictum ad vicinos Cremonæ oppidi fines se se unum in veste pastorali contulisse: nam suos equites secum adducere nequaquam potuisse: quæsissetque quid illum facere Patres vellent; responderunt, uti quantum posset, ipsorum ad exercitum suum adventum maturaret: statutum enim sibi esse, Liviani equites ei tradere. Ille vero spreta reipublicæ conditione, ad regem Galliæ postea se contulit rogatum, uti se Maximiliano commendaret, peteretque ab illo, ut in Citadellæ principatum, quem pater suus obtinuerat, se restitueret: scire enim, nihil illi Maximilianum negaturum. Ferrariæ vero Prodominus Aloisius Mula Patribus significavit, clade exercitus reipublicæ cognita, magnæ voluptatis signa cives illos misisse, plebemque omnem vocibus procacioribus & tympanorum sonis lætam atque hilarem per oppidum cucurrisse: Alfonsum autem ducem, quem ipse adierit, nolle se tutum sua in urbe præstare, propterea quod dicat incitatæ plebis studia non posse contineri: itaque illi, ut discederet, suasisse: redire postea posse, cum belli fervor, & interdicti Juliani acerbitas atque injuria resederit. Quibus rebus cognitis, Mula Senatusconsulto revocatus, medio e magistratu decedens domum rediit.

Jamque regi omnibus fere populis se dedentibus, quod a reipublicæ copiis nullum eis præsidium afferebatur, Senatus jussit, uti milites ad decem millia, quo celerius fieri posset, conscriberentur, quorum tribuni centurionesque partim a magistratibus in civitate, reliqui in castris legerentur: equites ad tria millia utriusque armaturæ conficerentur. Ea postea res quod nullum prope habitura exitum in tanta rerum omnium perturbatione videbatur: nam neque in urbe, qui vellent dare nomina reperiebantur: imperatoris autem & legatorum jussa vulgo despiciebantur:

ple-

pleraque omnia privatim administrabantur : Patres veriti brevi fore, ut omnis Italiæ continentis pars, quam tenerent ipsi, a republica deficeret: ad urbem tuendam, & commeatibus classibusque muniendam animum adjecerunt. Confirmavit hoc eorum consilium cum Brixianorum civitas, quæ copias reipublicæ intra oppidum recipere noluerat, quod diceret nolle se ab exercitibus conteri, satis sibi ipsos præsidio futuros: tum quod intelligebant classem a Ferdinando rege in Sicilia Calabrisque esse comparatam, qua ab classe frumenti ad urbem convectiones facile prohiberi posse videbant, nisi respublica majores ad resistendum opes objecisset. itaque latum, ut classi supplementum adderetur, ut essent omnes ad triremes quinquaginta. Ab annonæ quoque magistratu edicta sunt proposita, quibus frumenta facilius omnibus a locis ad urbem comportarentur. literæque ad Cyprios datæ, ut quantum maximum possent, frumenti numerum navibus imponerent: navesque perplures ad eos missæ, ne navigiorum indigentia convectiones tardarentur: imperatumque, ut quæ ab insula naves sale onustæ jam solvissent, ubicunque essent, ejus salis jacturam facerent, & in Cyprum reverterentur, frumentoque complerentur. Missæ etiam in Epirum cum mercatoribus, pretiaque iis, qui adduxissent, ampliora lege facta. Latum etiam, ut quæ leges prohiberent, ne advenarum navibus frumenta reliquique commeatus Venetias afferrentur, quo civium naves majora lucra facerent, eæ leges abrogarentur, dum de bello decernatur, liceretque quibuscunque hominibus suis cum navibus commeatuum causa ad urbem sine anchorario accedere. Iisdem diebus Ferdinandi legatus Patribus exposuit, regis se literis in Hispaniam revocari : qua de re coacto Senatu lex est lata avertendi ab inferendo reipublicæ bello ejus regis causa, ut legato Lauredanus Princeps diceret, Senatui placere, quæ haberet in Apulia respublica oppida, regi oblatum iri : Patres missuros, qui ea, cum volet rex, ejus ministris tradat. His cum mandatis legatus postero die abiit. Alfonsi etiam legatus salutatis Patribus domum rediit.

1509

His

1509 His permoti rebus Patres, & quod exercitu redintegrando omnia eos deficiebant, neque multum in Nicolao imperatore spei repositum diminutis ejus copiis ad rempublicam tuendam habebant, rogationem jusserunt, ut certus homo ad Prosperum Columnam mitteretur (is in finibus regni Neapolitani tunc erat) qui ei nunciaret, si reipublicæ velit præsto esse, Senatum ei nomen imperatorium cum stipendio auri librarum sexcentarum singulis annis daturum, modo is equites mille ducentos secum adducat: rogare, uti & conditionem acciperet, & profectionem, quantum posset, maturaret. Interim rex a Brixianis intra mœnia recipitur: arcibusque duabus, quas ii dolo a præfectis interceperant, suos ministros præficit. Sebastianus Justinianus prætor, quod in oppidanos magna continentia & moderatione usus fuerat, cum una cum reliquis magistratibus captivus factus esset, publica civitatis commendatione a Rege libertati restitutus, Gallorum comitatu in castra ad legatos se se contulit. Cremenses quidem cum oppidum haberent munitissimum, jam ante hos omnes Sonzini Benzonii eorum municipiis turmæque equitum reipublicæ præfecti suasu in Gallorum partes transierant: nam cum in clade exercitus Grittus legatus, qui eo se recipere cogitaverat, Benzonium Cremam præcurrere jussisset, civitatique nunciare bono animo ut esset, se jamjamque affuturum, eique præsidio futurum: ille ad cives suos advolans, uti portas legato clauderent, neque illum neque quenquam Venetum intromitterent, oratione sua dedecoris perfidiæque plena, & auctoritate, qua pollebat, perfecit. Quibus intellectis rebus imperator legatique Pischeriæ, municipio in Mintii fluminis ripa, ubi e Benaco exit, posito, equitibus levis armaturæ trecentis, militibus nongentis ex itinere præsidio relictis, Veronam se recipiunt, castrisque in campo, qui appellatur Martius, ad muros oppidi positis, rerum exitum expectare constituunt. Omnes equitum ad quina millia, milites mille quingentos redacti. nam quod rex edictum vulgaverat, omnes ex Gallia, quam ipse ceperat, qui reipublicæ

Brixiani se Gallis dedunt XI. kal. jun.

Et Cremenses VIII. kal. jun.

1509

blicæ militiam facerent, nisi ad suam quisque patriam decem dierum spatio rediissent, eorum se bona publicaturum, atque ipsos hostium loco habiturum: præter cætera plurimi eam ob rem etiam legatis permittentibus discesserant. Eorum adventu sollicita civitas, ut plebs ad exercitum juvandum pronior fieret, portorium frumento molendo exigi vetuit, quoad bellum esset confectum. Ad id ut Senatus voluntas accederet, cum eadem civitas per legatos petiisset, Patres in ejus gratiam portorium in omne tempus sustulerunt. Iisdem diebus templorum aliquot urbanorum sacerdotes edicti Juliani metu, quo iis omnibus aqua & igni interdicebatur, nisi e ditione reipublicæ recederent, atque in primis Georgiani, quorum est celeberrimum in insula e regione comitii fanum, cum supellectili aurea argenteaque Ferrariam, atque in Mantuanum agrum profugerunt, ut urbs eo genere hominum pene destitueretur, civitasque in primis rei divinæ assueta, magnam ex eo molestiam caperet. Antonii etiam Justiniani literæ ex Alpibus datæ Senatum certiorem fecerunt, Tridenti Episcopum se audire noluisse, quod diceret ab aqua & igni interdictorum sermonem atque aditum esse defugiendum. itaque paucis post diebus cum nihil impetrare potuisset, Senatus permissu domum rediit.

Monachi S. Georgii majoris Venetiis abeunt.

Miserant in Flaminiam Patres Joannem Jacobum Caroldium, uti Ravennam urbem, & Cerviam, & Ariminum, & Faventiæ arcem (nam oppidani se dediderant) reliquaque Venetæ ditionis in Flaminia municipia abductis tormentis, receptisque iis, quos bello captivos hostes fecerant, Senatus auctoritate Julii ministris traderet. Ii cum fide scripto data, se se & tormenta asportari permissuros, & captivis libertatem donaturos, & præter hæc, quod erat primum atque maximum, uti evestigio interdictum antiquaretur curaturos, oppida ipsa recepissent: in nullo eorum quæ pepigerant, perstiterunt, retentis tormentis, & captivis Romam missis, non iis modo qui bello capti fuerant, sed illis quoque, qui præfecti oppidorum atque arcium illa ipsa pacate tradiderant, civibus

Redduntur Julio oppida omnia in Flaminia.

Vene-

1509 Venetis undecim, quos in ipso negotio circunventos in vincula conjecerant; & interdicto non rescisso. Ea Julii fides, ea pietas in supplices fuit, atque omnino in illos eosdem, qui paulo antea Romæ, ut is Pontifex Maximus fieret, omnes suas opes, omnem auctoritatem, gratiam, studia publice contulissent. Non absimili injuria Alfonsus Ferrariensium dux Rhodigianos apud Padum flumen positos, quod oppidum bello Ferrariensi Veneti ceperant, atque ex pacis fœdere postea tenuerant, parva manu eo adducta in deditionem recepit. qua intellecta re, Antonio Bragadeno prætori, qui se in oppidi arcem intulerat, Patres per literas mandaverunt, ut tormentis abductis arcem duoque reliqua ejus regionis municipia Alfonso restitueret. sed is, antequam eæ ad eum literæ perferrentur, captus ab hostibus una cum arce, Ferrariamque perductus, paucis post mensibus in custodia interiit. Itemque ad Sebastianum Maurum, qui cum decem & septem navibus in Athesim missus fuerat, literæ sunt a Senatu datæ, ut in tutum se reciperet. is cum ab agricolis in reditu ab utraque ripa omni telorum genere premeretur, ac propter siccitates contractiore aqua minus se subducere celeriter posset, ejectis aliquot in flumen tormentis gravioribus, incitatisque remigibus Bebiam rediit.

Pischeria a Gallis capitur III. kal. jun.

At in superiore Padi fluminis ripa Cremonenses Gallis equitibus & militibus in oppidum admissis se se regi tradiderunt: eoque biduo nuncius ad Senatum venit, Pischeriam municipium rege oppugnante captum: milites oppidanosque ad unum cæsos: Andream Ripam arcis præfectum reste ad arborem exanimatum fuisse. Ea re audita Zacharias Lauredanus in Benaco præfectus, simul quod omnia ejus lacus municipia partim ad regem, partim ad Maximilianum deficiebant, trireme & bireme, quibus præerat, incensis, una cum suis omnibus hostibus adventantibus se subripuit. Patres ob hæc perspecta difficultate quidquam in Gallia atque in Rhetis oppidorum retinendi, legatis mandarunt, ut in agrum Patavinum exercitum reducerent: Veronensibusque permiserunt, si Maximilianus

1509

nus ad eos mitteret, qui uti se dederent postularet, ne recusarent. Cumque Taurisani tumultu civitatis & plebis excitato, plerisque non idem sentientibus, per legatos, quid se vellent Patres facere, a Senatu petiissent: id unum quod conducere sibi ipsi existimarent, legatis responderunt. Scripsere etiam ad suos in Carnis atque Istris magistratus, ut quæ oppida superiore anno e Maximiliani ditione respublica ceperat, ea omnia, armamentis commeatibusque publicis abductis, regiis petentibus ministris restituerent. Postremo, quod ab ea cogitatione non longissime aberant, ut urbi quoque ipsi timendum putarent, docti a præsentibus rebus, quantam reipublicæ diuturnitas & incrementum in se unos omnium regum invidiam atque odium concitavisset, Decemviri duodecim legerunt cives dignitate præditos, qui vada urbana atque litora, adhibitis ejus rei peritis hominibus, diligenter inspicerent, ut aditus, si qui essent apertiores, castellis munirentur. Tum auctus operarum publicarum numerus: jussumque ut omnes insulas & domos vicorum magistri perlustrarent, quantaque esset in urbe advenarum multitudo, quanta armorum privatim ab his comparatio, cognoscerent: edictumque pœna capitis propositum, ne quis armatus incederet. vigiliæque noctu vicatim & præfecti cum militibus dispositi, ne quis temere tumultus exoriri posset. etiam lex lata, ut triremes octo urbis præsidio armarentur. missusque multo maximus frumenti numerus ab annonæ magistratu ad molas farinarias in Taurisanos fines domi molitus adservandus, ne, si eæ ab hostibus molæ interciperentur, civitas farinæ inopia laboraret. molæque aliquot, quas naves sustinebant, e Pado Athesique ad urbem perductæ: cogitatumque ut molæ aliæ, quas vertere ventus quiret, in suburbanis insulis fabricarentur: puteique perplures in portus litore foderentur, ut si a fluminibus aqua propter hostes circunfusos peti non posset, iis puteis civitas uteretur. Missi etiam publice lecti cives ad arborem in Medoaci ripis cædendam, atque ad urbem devehendam, ut materia civibus ad munitiones in propugnatione

Senatus urbis securitati prospicit.

sup-

1509 ſuppeteret, & hoſtibus ad oppugnandam vel obſidendam urbem deficeret.

Verona Maximiliano ſe dedit, prid. kal. jun.

Dum hæc domi adminiſtrantur, Vicetini cum intellexiſſent Veronæ ſe urbem Maximiliano dediſſe, omniaque in Alpibus caſtella & municipia ejus civitatis præjudicium ſecuta idem feciſſe, neque a Senatu impedirentur quo minus conſilium pro tempore & pro neceſſitate caperent, ad Leonardum Triſſinum civem ſuum, quem Veneti exulem fecerant, quique a Maximiliano præmiſſus in eorum fines ſe intulerat, miſerunt, ſe paratos eſſe deditionem facere: cumque is ad oppidum paucis cum militibus acceſſiſſet, certis conditionibus interpoſitis ſe ſe regi dediderunt. Patavini autem, quorum erant nonnulli cives, qui rebus novis magnopere ſtudebant, coactis inter ſe privatim conciliis eidem ſe regi dedere ſtatuerunt. itaque magiſtratibus primum quidem nolle ſe exercitum, qui adventabat, intra mœnia recipere denunciaverunt: portaſque ipſi, ejectis qui in ſtatione erant, tenuerunt: deinde, ut abirent domum, neque plebis impetum expectarent, eos monuerunt. poſtremo agreſtes homines armatos in oppidum introduxerunt, ut illi Senatu primo jubente, poſt etiam nolente, diſcedere cogerentur. quamobrem Patrum juſſu exercitus Patavium prætergreſſus, & ponte in Medoaco decem millia paſſuum ſupra eum locum, ubi munitione ad naves tranſportandas a maris aqua flumen diſcluditur, navibus impoſito traductus atque ad Meſtre municipium progreſſus, ibi caſtris poſitis ſubſtitit. Patavini ad Leonardum Triſſinum miſſis interpretibus, ei Patavium cum honeſto comitatu venienti ſe tradiderunt, imperataque fecerunt.

Et Vicetia non. jun.

Patavini Maximiliano ſe dedunt.

Nova legatio ad Julium decernitur VIII. idus jun.

Interea cum Roma literæ ab Grimano & Cornelio Patribus ſignificaviſſent, niſi novam legationem ad Julium miſiſſent, nihil ſpei eſſe illum a ſua in rempublicam pertinacia receſſurum, Senatus ſex legatos creavit ex principibus civitatis, Dominicum Triviſanum, Leonardum Mocenicum, Paulum Piſanum, Hieronymum Donatum, Paulum Capellum, Aloiſium Maripetrum, qui Romam

pro-

proficiſcerentur; ab Julioque peterent, ut ea quæ Reipublicæ polliciti ejus miniſtri fuerant, repræſentaret. Quibus de rebus nonnulli ex civibus dolore affecti, in eos qui Senatum regebant, voces plenas querelarum privatim jaciebant, fortaſſe non percipientes hujuſmodi decreta bonis rationibus facta eſſe, ac ne populi, qui reipublicæ parerent, eorumque urbes & regiones hoſtium prædæ expoſita eſſent, quorum viribus impetuique eo tempore cedere e re omnium eſſe videbatur, lætioremque fortunam expectandam: ea flante, recipi tunc poſſe, quæ vitandarum populationum cauſa desererentur, quemadmodum Diis bene faventibus eveniſſe poſtea compertum eſt. Hi igitur, qui non ſatis probe rem intelligerent, querelas graves amaraſque adverſus eos, qui civitatem regebant, ſpargere: *Non adeo timide rempublicam adminiſtrari oportuiſſe: non tot egregia oppida tradi hoſtibus ita facile debuiſſe: neque enim majores noſtros tantis impenſis, tot exercitibus, tantis ſuis laboribus & ſanguine, tot annorum longinquitate ea imperio adjeciſſe, ut paucis poſt diebus ſponte amitterentur: errare qui mitiores futuros hoſtes crederent, propterea quod reſpublica tam facilis in illos fuerit, ut quæ nulla certa cum ſpe, maximiſque ſumptibus bello agere ſtatuerant, pacate ab iis propeque nictu oculi ſint confecta: augeri potius ea re eorum audaciam, quod debiliorem multo ad reſiſtendum armis rempublicam offenderint, quam putarant: itaque invitari eos jam allicique, tanta confecti belli celeritate, ad majora appetenda: id effectum eſſe hujuſcemodi decretis formidine plenis, ut vereri amplius, & pejora præteritis timere nunc cogantur. quod ſi regi Gallorum propter exercitum victorem cedendum fuit (quanquam ſi majorum priſtina virtus in viventium civium animis reſediſſet, non is tam propitios habuiſſet ſane Deos) quid attinuit vel Maximiliano nullos exercitus contra Rempublicam mittenti, tot oppida ultro dediſſe? vel Julii exercitum, antequam ille pactis ſtetiſſet, reipublicæ oppida in Flaminia, firmata munitionibus propugnatoribuſque receпiſſe? nunc etiam legatos eſſe ad illum Romam mittendos,*

1509

ut & ab republica ſuppliciter adiri ſe permittat, & interdictum abrogare velit. Hæc & his ſimilia cum jactarentur, una Mathei Prioli ſententia, quam in Senatu dixerat, a prudentioribus repetebatur, atque iis opponebatur. Ea erat ejuſmodi: *Quemadmodum gubernatores boni atque induſtrii ſolent, qui cum vim tempeſtatis ferre nequeunt, naufragiique periculum propter mercium, quas in navi habent, pondus gravitatemque imminet, jacturam partis earum faciunt, ut navi e fluctibus emergente, ipſam reliquaſque res, & vitam una ſuam tueantur: ſic in reipublicæ turbulentis bis temporibus fuiſſe faciendum, ut quando ejus exercitu fortunæ magis turbine quam telis hominum disjecto, populi municipiaque omnia, quibus præſidia mitti non poterant, arma hoſtium timerent, dederent ipſi per ſe Patres, traderentque illis ea, quæ captui eſſent propiora atque opportuniora, ut ea re illorum curſum atque impetum ſiſterent, potius quam fruſtra ſuas vires jam infractas opponentes, tamen illa ipſa una cum libertate imperii amitterent*.

Inter hos ſermones & querelas legati a Forojulienſibus ad Senatum venerunt auxilium rogatum, quo ſe tueri, ſi quid hoſtes molirentur, & bellum populſare poſſent: velle enim omnes e reipublicæ imperio non recedere. ad quos Epirotarum equitum turmam militeſque ab exercitu legati Patrum juſſu ſtatim miſerunt. Idem Juſtinopolitanis poſtulantibus milites trecenti ſunt ad eos miſſi, equiteſque centum quinquaginta, qui illis diebus ab Epiro venerant. Requie exercitui ad Meſtre municipium data, libras auri ſeptingentas a quæſtoribus urbanis Senatus legatis curari juſſit: utque ii recognito copiarum omnium numero, ſtipendioque eis dato, quas eſſe idoneas ad bellum gerendum, & virtute ac fide præditas cognoſcerent, eas omnes retinerent, reliquas dimitterent, imperavit Triremes quoque uti quatuor in Illyrico armarentur, cu ra eſt a magiſtratibus adhibita, Creſpa videlicet, Aſchr vio, Jadera, Pharo: itaque & naves vacuæ cum arm mentis, & ſtipendium, & præfecti eo ab urbe miſſi. in navalibus nulla ceſſatio fiebat: materia undique con

&

1509

cta importabatur. triremes novæ biremesque instituebantur, veteres reficiebantur: navigia humiliora viginti tormentis per vada ferendis ædificabantur: cratesque ex malis navium contexebantur: scaphæ cum festucis ad palos in æstuariis figendos, qui munitiones sustinerent, accelerabantur: ipsa ex ære fusili tormenta magno numero, armamenta omnis generis, tela omnia parabantur: fabri, qui suppeterent, ex urbis officinis privatisque navalibus accersebantur: etiam machinationes ad molas frumentarias vertendas inchoatæ plurimæ perficiebantur. In his agendis ab omnibus diligenter administrabatur, ut ne festis quidem diebus quidquam eorum intermitterent. Bassiano Maximiliani interpretibus tradito, Scala in Alpibus castellum, quod Federicus Michael præfectus timore animi incustoditum reliquerat, regis insignia sustulit. quod ubi Feltrini cognoverunt, prætore ipsorum Federico Mauroceno item profecto, ne diriperentur, idem fecerunt.

Taurisanorum & Belunnensium in remp. fides.

Senatus certior factus Taurisanorum civitatem præter paucos, qui Maximiliani partes sequebantur, in officio cum republica velle esse, literas ad eos dedit, quibus literis immunitas omnium rerum annos quindecim civitati dabatur, portoriumque frumento molendo removebatur. Iis rebus cognitis cives plebsque omnis in primis magna voluptate affecti, ad propugnandum summo se studio confirmaverunt. quam eorum voluntatem Petrus Duodus legatus, quem Senatus Verona Vicetiaque abeuntem eo miserat, magnopere auxit, tabulis, in quibus fisci rationes & civium reliqua erant scripta, publice abolitis, atque in foro plebe aspectante igni absumptis: pauloque post milites quingenti ab exercitu Senatus jussu ad eos præsidio missi, cupidissimis omnibus in oppidum recepti sunt. Quod autem etiam Cividale Belunianum Maximiliano nolle se tradere perseverabat, cumque republica omnes casus experiri statuerat, Senatusconsultum factum est, uti Epirotæ equites ducenti Paulo Contareno præfecto Cividale mitterentur. Non tanta in rempublicam cujus stipendia faciebat, virtute ac fide Pandulfus Malatesta est usus, qui

1509 non salutatis legatis Citadellam profectus in partes Maximiliani se se transtulit. Alfonsus autem Ferrariensium dux Ateste municipio, a quo antiquitus originem ducebat, quodque abest Patavio passuum millia quindecim, in suam potestatem redacto, omnibus probris rempublicam afficere est aggressus, ejus insignibus e foro aliisque locis fœde abreptis, & fundis domibusque Venetorum civium sub hasta positis. Idem tamen haud ita multo post, quod ab Gallis suo ipse regno timuisset, ejusque rei suspicio sermonesque non infimorum hominum in vulgus emanaverant, quas sui milites domos Venetorum civium Rhodigii atque Ateste diripuerant atque diruerant, eæ uti publice restituerentur, imperavit: literasque a domesticis suis dari ad amicos, quos in urbe habebant, voluit, quibus literis certiores eos facerent, Alfonsum ducem, quæ in Venetos hostiliter egisset, timore Gallorum coactum atque invitum fecisse: animo autem esse in rempublicam, uti semper fuerit, amico, deque adversis ejus rebus molestiam capere, quod sciret detrimenta reipublicæ in universam esse Italiam atque in omnes bonos brevi recasura.

Miserat ad regem Galliæ Senatus unum ex iis, qui captivi ab exercitu reipublicæ Caravagio recuperato facti, Venetiasque perducti fuerant, ut cum rege ageret, ut si vellet suos omnes dimitti, unum Livianum restitueret. Is ab rege tum redierat cum mandatis ejusmodi, ut certos cives Venetos, & tribunos ac præfectos ex captivorum, quos habebat, numero pro suis se dimissurum rex diceret; de Liviano nullam se conditionem accepturum confirmaret. Ajebat is etiam, in eo quem secum rex habuerat sermone, regem sibi dixisse, singularem in prælio Venetorum militum fuisse virtutem, quam si equites præstitissent, pelli se atque superari parvo negotio potuisse: aut etiam, si a pugna Veneti paucos se dies continuissent, futurum fuisse ut ipse non sine ignominia Mediolanum recederet: magno enim timore multo maximam sui exercitus partem perculsam a dimicatione abhorruisse. Citolus quoque Perusinus tribunus militum ab iis, qui

cum

eum in pugna multis vulneribus pene confectum ceperant, numis traditis dimissus, secundo Padi flumine ad urbem venit: quem quidem Patres omni studio curari mandaverunt, nequedum enim vulnera coaluerant. hujus de prælio sermo apud Lauredanum habitus, cum sermone Galli congruebat: Gallos pugnæ initio fugæ se se dare decrevisse: idque futurum sine dubio fuisse, non modo si Veneti equites, uti debuerant, depugnavissent; sed omnino etiam, si se loco non movissent: eorum temere fuga cœpta fieri, hostes retentos se confirmavisse, atque ita non tam ulla sua virtute, quam ingenti equitatus Veneti formidine atque perfidia vicisse. At Senatus ea, quam supra commemoravimus, de captivis accepta conditione, quos habebat ex Gallis, regi restituit: atque ille, quos pollicitus fuerat, ex Venetis missos fecit: in quibus Naldius, Braccius, Vitellius fuerant.

1509

Patres interea cum statuissent reipublicæ exercitum esse omni cura atque impensa retinendum, & quod ejus missis ad Taurisanos & Belunienses præsidiis decreverat, esse reponendum, centurionibus non paucis, qui post prælium e Gallia, quique post restituta Julio oppida e Flaminia redierant, uti novos milites conscriberent, mandaverunt. Verum enimvero, propterea quod magna civium parte in tributa non conferente pecunia eos deficiebat, decemvirum decreto decem cives lecti sunt, qui exigendæ pecuniæ omni cum potestate atque imperio præessent: eosque qui majori eorum parti solvendo esse latis suffragiis censerentur, modis omnibus cogerent ad stipem conferendam: in reliquos mitius quidem agerent, aliquid omnino tamen etiam ab iis consequerentur. atque ii peracto magistratu, qui quidem esset annuus, quo tempore senatoriam dignitatem exercere eis liceret, annum alterum in Senatu essent. eaque re pecuniæ postea exigendæ ratio Patribus aliquanto facilior atque explicatior fuit. Rogaverant illis diebus demississime Antonii Grimani exulis liberi Bernardum Bembum patrem meum, Marinum Justinianum, Aloisium Gradonicum triumviros ex advocatis

Antonius Grimanus ab exsilio revocatur.

1509 reipublicæ: vellent ob reliqua totius patris sui vitæ in rempublicam officia & studia eum civitati aliquando tandem restituere: ut, qui esset jam conclamata senectute, in patria saltem sepeliri sua posset. quam quidem rem adjuvabant Dominici Cardinalis adhibitæ Julio pro republica assiduæ diligentissimæque preces: tametsi adhuc quidem propter naturæ illius illiberalitatem atque inclementiam parum profuissent. tum perturbatis atque adeo tantopere inclinatis civitatis rebus ad lenitatem dari se se, profecto æquissimum magistratibus videbatur. itaque triumviris legem majoribus comitiis ferentibus, ante diem XV. calendarum quintilium Antonius ab exilio frequentibus sententiis revocatus, reiquepublicæ restitutus, paucos post dies Roma, ubi aliquot annos fuerat, domum rediit, cum illum Patres etiam nunc absentem in sexvirum, qui rempublicam in Senatu procurant, collegium pluribus quam cæteros suffragiis adoptavissent.

De legatis a Senatu lectis, qui ad se venirent, & nuncium Julius læto animo accepisse præ se tulit, & literas de ea re ad Aloisium & Maximilianum statim dedit: quibus literis eos certiores faciebat, velle se rempublicam in eam, quæ ante bellum secum intercedebat, necessitudinem benivolentiamque recipere. Id autem ea de causa scire eos voluit, ne quid amplius contra illam cogitarent: sibi ipse suisque rebus, si ii rempublicam oppressissent, posse idem accidere non temere existimans. quod si id minus erat extimescendum, omnino se coactum iri imperata eorum facere, subactis deletisque Venetis, pro explorato ducebat. Senatui autem per Dominicum & Marcum Cardinales significavit, ubi legati Romam venissent, se interdictum remoturum. quam ob rem a Senatu jussi sunt naves triremes quamprimum conscendere, Anconamque proficisci, ut Flaminiam evitarent, quam respublica turpiter amiserat. At apud Mestre Cornelius legatus certior factus in Taurisanis civibus esse nonnullos, qui tum quoque novis rebus studerent; eo cum quingentis equitibus Epirotis profectus duodecim eorum in vincula conjectos

ad

1509

ad decemvirum collegium misit, munireque oppidum instituit: pauloque post ex tribus legatis, qui erant in exercitu, Gritto, Cornelio, Mauro, Cornelius a Senatu revocatus domum rediit.

Concupiverat Aloisius rex Maximilianum regem alloqui, ut illum in rempublicam accenderet: valde enim deliberatum ei erat, quidquid esset reliqui ex reipublicæ ditione in continente, urbemque ipsam, si res procederet, capere: id autem sine Maximiliani voluntate, quibus posset modis, quibus artibus consequi, non videbat. itaque ut hoc illi persuadere coram posset, suum interpretem Cardinalem Rotomagensem Tridentum ad illum misit, qui ab eo peteret, ut de magnis utriusque rebus colloqui secum vellet: tempus & locum ipse diceret: se, qua die, quoque loco vellet congredi, ad illum venturum. Maximilianus, qui neque hominem amaret, & majorem ac potentiorem nollet fieri, satisque haberet, quæ respublica superiore anno ditionis suæ oppida ceperat, sibi restitui, & se præter hæc Verona, Vicetia, Patavio esse potitum: cum, quam ob rem colloquium peteretur, haud dubie cognosceret; fictis quibusdam abeundi causis, colloquio evitato, interius in regnum se recepit, perque suum legatum questus apud Aloisium est, pagos nonnullos & municipia in Veronæ finibus, quæ ad se spectarent, illum occupavisse. quibus intellectis rebus Aloisius, Pischeria, quam munire cœperat, discedens, in Brixianos fines rediit. Cremonæ interim arx, militum, qui in ea erant, scelere atque perfidia Gallis deditur, Aloisio Mula, Zacharia Contareno urbis prætoribus, Sebastiano Maripetro quæstore, qui in eam se receperant, Marco Lauredano, Andrea Dandulo arcis præfectis in prædam hostibus traditis, Mediolanumque abductis. quæ sane res magno dolori civitati fuit. nemo enim verebatur, quin omnem Gallorum impetum & obsidionem, si modo viri essent, quam diutissime sustinere potuissent. Ea capta, rex Cremonam se contulit. Illis diebus quod venerant Bassianum milites e Germania quatuor mille (id autem est oppidum in Me-

Cremonensis arcis deditio VIII. kal. jun.

VIII. kal. jul.

1509 doaci ripa ſub Alpium jugis , abeſtque Patavio paſſuum millia vigintiquatuor) Maurus legatus cum parte exercitus in Tauriſanos fines profectus, ea loca tutiora & quietiora reddidit . Aloiſius Cremonæ dies paucos moratus, cum ibi Triultium oppidi præſidio reliquiſſet, Galeatium Palavicinum Brixiam , Antonium Mariam ejus fratrem Bergomum, Palitiæ principem Cremam miſiſſet, Mediolanum rediit.

Julius Aloiſio profecto, exercituque ejus prope dimiſſo, nihil jam gravius ab illo metuens , neque Maximilianum per ſe ſe magnum quidquam atque arduum contra rempublicam auſurum exiſtimans, per Dominicum Grimanum ſuadere Senatui cœpit , ut Tauriſum , & Forum Julii, quæ duo quidem oppida ex fœdere, quod is cum Aloiſio percuſſerat, ad illum ſpectarent, pacate ac lubentes ei traderent potius, quam bello atque inviti paulo poſt amitterent tamen. Id an propterea ſit aggreſſus, quod cuperet nihil reipublicæ reliqui in continenti eſſe, ne vires ad illa recuperanda, quæ ipſe ex ejus ditione in Flaminia ceperat, redintegrare poſſet: an ut Italiæ cladibus ea re finis imponeretur, quo facilius bellum in Thraces, perdiu illud quidem cogitatum, atque adeo ſermonibus agitatum, unanimi omnium regum conſenſu opibuſque ſumi poſſet, quod unum præ ſe ferebat: quia nobis nihil liquet, in ambiguo relinquimus . Sed omnino Patribus moleſtiſſima ea Julii ſuaſio fuit, qui ſæpius jam , qua via eorum oppidorum, quæ Maximiliano ſe dediderant, recuperari aliquod poſſet, quam ut ex iis quæ haberent in continente reliqua, quidquam ei traderent, cogitabant. itaque legatis, qui Anconam claſſe appulſa iter Romam pedibus faciebant, ſcripſerunt, darent operam, cum ad urbem eſſent, mandataque reipublicæ confeciſſent, ut ab ea cogitatione Julium abducerent . Joannes interim Baduarius , Georgius Piſanus, qui legati Romæ fuerant, domum redierunt.

Patres cum ab Gritto intellexiſſent, propter Maximiliani milites, qui Baſſianum venerant, alioſque permultos, qui pluribus in Alpium municipiis civitatibuſque cogebantur,

tur, atque ipsum in primis Maximilianum, quem cum exercitu Feltriæ appropinquare nuncii venerant; tutius futurum, si copiæ reipublicæ Taurisum ducerentur: ita uti fieret, censuerunt: præmissique Taurisum sunt virtute & fide præditi ac probati Patribus viri e plebe tres cum suis quisque militibus, qui tribus oppidi portis præessent, easque ad omnes casus custodirent. Ad Castellum novum autem, quod est in Alpibus supra Taurisanos fines in regione Querio appellata, natura & artificio communitum, milites Germani cum venissent, & tormentis murum quatere cœpissent, atque Andreas Rimundius præfectus, qui eum locum sibi tuendum a Senatu sumpserat, turpiter se fugæ mandavisset, castello sunt potiti. Maximilianus Feltriam venit. Ea re ad Maurum legatum per cives Patavinos amicos reipublicæ confestim delata, qui illi magnum esse Germanorum militum cum rege numerum significaverant, Maurus nocte intempesta omni cum ea manu, quam habebat, ad imperatorem, qui Mestre nondum abierat, se recepit: Castellumque Francum, quo in municipio erat Maurus, regi se evestigio tradidit. His interjectis diebus dato ab omnibus jurejurando se in fide atque officio cum republica futuros, exercitus Mestre eductus, Taurisumque perductus est, quo tubicem Maximiliani venerat, petens ut regi se oppidani traderent, nisi diripi atque interfici mallent. Ei consulto Senatu ab legatis est responsum datum; velle se oppidum tueri reipublicæ, atque in eo cives omnes consensisse; neque direptionis aut mortis metu absterreri posse, ne fidem præstent, quam semel pepigerunt: virtuti nullam vim fieri: nullum incuti timorem iis, qui honeste occumbere, quam turpiter vivere satius atque prius putant. Iisdem legatis deinde certioribus factis hostium copias ad Citadellam convenire, ut in illas impetum faceret, Grittus Tauriso cum Leonardo Apulo cumque Epirotis equitibus ad vicina ei municipio loca se se contulit.

Castello novo in Querio Germani potiuntur.

Taurisanorum fides in Remp.

Andreas interim Fusculus, qui Byzantii reipublicæ negotia procurabat, Patres facit per literas certiores, clade reipublicæ cognita regem Thracium sibi ostendisse, *Ma-*

Turcarum rex opem Reip. pollicetur.

gnam

1509 *gnam se ex ea re molestiam accepisse : questum etiam apud illum fuisse, quod non secum de hostium consiliis apparatibusque communicarit, atque auxilium in tempore petierit : quod quoniam factum non sit, suas nunc opes terra marique amico se animo atque benivolo reipublicæ polliceri : petere, ut id quamprimum Lauredano Principi significet.* Vix eæ literæ in Senatu recitatæ sunt, cum ab legatis Roma item literæ perferuntur, in quibus erat scriptum : ubi ipsi ad urbem appropinquavissent, misisse Julium qui diceret, velle se eos Romam noctu ingredi sine ulla obviam itione civitatis, neque ei sacra ministrari, quoad se convenerint : ipsum autem Julium statim se Hostiam contulisse, ut illi interim in contemptu & squallore diutius manerent. Cum autem is ad urbem aliquot post dies rediisset, uno ex legatis Hjeronymo Donato ad se vocato ostendisse, placere sibi, uti fœderis, quod Cameraci percussum sit, capita omnia impleantur : si Taurisum Forumque Julii respublica Maximiliano tradiderit : si juri, quod in Ferrariæ urbis dominatu, quodque in sinu Adriatico habeat, portorii ab omnibus, qui eo mari navigent, Venetiis solvendi renunciarit : si sacerdotia non modo provincialia, sed etiam urbana Pontificibus maximis remiserit, ipsa nullam eorum partem tributis exigendis interceperit : si se in ipsum deliquisse fassa fuerit, ejusque rei veniam subjectissime petierit, tum se interdictum remoturum : eorum si quid facere Senatus recusarit, suas se copias Maximiliano traditurum, regemque Galliæ idem facturum, ut is rempublicam opprimat. Adjuvisse autem eam rem totam ejusdem regis Galliæ magnopere legatos, qui ab Julio diligentissime petierant, ne ad se legatos Venetos admitteret, ne ve interdictum aboleret, aut rempublicam sublevari pateretur : ita enim illum reliquis Italis principibus, & regum cæterorum omnium animis & cupiditatibus arbitratu suo moderaturum, si reipublicæ non frænum modo, sed etiam vincula injecisset. His recitatis literis nullus ordo in Senatu fuit, qui non Julium omnibus probris & maledictis fuerit prosecutus : nemo, qui non se ipse magnopere damnaverit, quod legem de legatis

ad

ad illum mittendis suo suffragio comprobarit : ea lege sex 1509
civitatis principes reliquis civibus, qui captivi contra fas,
contra pactiones, contra fidem datam Romæ sint, adjectos
in reipublicæ ludibrium, Julii iracundiæ traditos. itaque
omnes magistratus ira indignationeque ardere, reliquos fremere,
atque in illos invehi : neminem profecto scire jam,
quid agi, quid tentari oporteat. Unus Laurentius Lauredanus,
Leonardi Principis filius, clara voce, *Cur non*, inquit,
*ad regem Thracium, qui nobis se se obtulit, legatos
statim mittimus auxilium contra istum non Pontificem maximum
sed carnificem omni crudelitate præditum imploratum?*
Hac a plerisque sententia probata, nonnullis mitius & temperatius
agendum statuentibus, neque fine consiliorum reperto,
jussis Patribus ea in re diligenter cogitare quid præstaret,
Senatus dimittitur.

At in Carnis oppido Sacilio ab hostibus, qui primo id
impetu ceperant, civitate eos expellente recuperato, Joannes
Vitturius civis egregia virtute a Patribus statim præsidio
cum militibus & equitibus est illo missus. Ab Gritto etiam
legato Franciscus Beraldius Patavinus equitum reipublicæ
CL. præfectus, qui ad hostes perfugerat, aliique item
præfecti equitum tres, quorum erat unus Busichii Epirotæ
fratris filius, capti ad urbem in custodia perducuntur. Nam
cum Epirotæ prope trecenti ab legato præmissi, hostibus
qui Citadella exierant, appropinquavissent, fuga simulata
in apertos ante villam Cornelianam campos & planitiem
eos pertraxerunt. tum repente conversis equis, impetuque
in illos facto quinquaginta ex iis interfecerunt, sexaginta
captivos fecerunt. duces reliqui Mercurius Bua, Ranerius
Saxeta, Pandulfus Malatesta fugere perseverantes se in tutum
receperunt. His rebus agitatis, propterea quod ab amicis
reipublicæ Patres cognoverant, Maximilianum cupere,
ut Senatus civem aliquem ad se mitteret, qui cum agere
de communibus utriusque rebus posset: Aloisium Mocenicum,
unum ex quinqueviris Senatu regendo legerunt, qui
ad illum proficisceretur. Literæ quoque ad eos, qui creandi
Romanorum Imperatorem jus habent, tum ad liberas

Ger-

1509 Germaniæ civitates datæ ſunt: quibus literis Senatus petebat, ne Maximilianum ſævire contra rempublicam quæ in illum tam liberalis fuiſſet, ulterius permitterent.

Veneti tentant Patavium recipere.

Neque tamen propter hæc intermittebant Patres in eam cogitationem incumbere, ut Patavium, quod plane oppidum ante oculos eſſet civitatis, improviſo magis & repentino incurſu, quam aperto bello recuperarent. Accendebat eorum animos illorum magnopere avaritia qui Patavium regebant, quod nulli Venetorum civium, qui in eo agro fundos poſſeſſioneſque habebant, qui quidem erant plurimi, fructus ſuos evehendi facultas ab iis permittebatur, ſed ipſi eos inter ſe pro libidine diſtrahebant. Multæ in oppido inſulæ, domuſque, quas jure & more majorum privatim Veneti ab oppidanis emerant, aut ipſi ædificaverant, ab illis direptæ poſſidebantur: multa prædia villæque alieniſſimis hominibus vulgo donabantur. Itaque Patres antequam ad alia deſcenderent, Franciſcum Capellum, quem quidem virum Leonardus Triſſinus, de quo ſupra commemoravimus, quod in legatione Gallica aliquot ante annos in ejus comitatu adoleſcens fuerat, locumque apud illum pene filii obtinuerat, magno cultu proſequebatur, Patavium miſerunt ad ſpeciem, ut legatus ad Maximilianum proficiſceretur: re, ut Leonardum conveniret, eique polliceretur, ſi Patavium reipublicæ reſtituat, exilii ſe legem reſciſſuros: tum ei, liberis, poſteriſque ejus civitatem, & jus comitiorum, & Citadellam municipium, quod Pandulfus Malateſta proditione amiſerat, cumque iis præfecturam ipſi equitum ducentorum rempublicam dono daturam. Capellus Patavium ſubvectus, dum oppidum ingreditur, cognitus ab iis qui portam cuſtodiebant, ab oppidaniſque retentus alloqui Triſſinum ſecreto non potuit: cumque ſe apud eos legationis jure defenderet, ſuffragiis egerunt, num illum interficere, quod Patavium furtim veniſſet, an domum remittere deberent, quod legati munere fungeretur. Octo erant ex nobilitate cives, octo ex plebe, qui ſuffragium ferebant. Septem ex iis Capellum condemnaverunt, novem abſolverunt. ita in magno vitæ periculo a fortuna verſatus,

tan-

tantuloque discrimine sententiarum ab eadem servatus, multis ab civibus pro ejus dignitate ac nomine ad oppidi portam, qua venerat, flumenque perductus conscendit, ad urbemque rediit. 1509

Patres eo consilio depulsi, ad aliam se cogitationem converterunt. nam quod erant eo in oppido cives duo centurionis reipublicæ fratres, quibus ambobus cum portæ oppidi præfecto summa necessitudo intercedebat: petiit ab iis per occultos internuncios centurio, darent operam, ut ea porta legato reipublicæ aperiretur. Re complures dies agitata cum demum inter ipsos convenisset, Aloisius Molinus quinquevir Senatu regendo Patribus proposuit, *Tantas hostium injurias ulterius non esse perferendas: sperare se se atque confidere, si Patavium exercitus de improviso mittatur, civibus iis portam tradentibus, qui se reipublicæ obtulerunt, oppidum capi facile posse: neque enim satis esse communitum: itaque ad Grittum legatum scribi oportere, ut eam rem quamprimum suscipiat*. Ad ea Lauredanus Princeps, *Videri sibi periculosum*, respondit, *Aloisio rege Galliæ reipublicæ nervis ac sanguini magnopere imminente, Julio Pontifice Maximo ad civitatis perniciem atque interitum omnia moliente, Maximiliano mediis in imperii finibus visceribusque grassante, Ferdinando Hispaniæ rege, quasi quarto scriptis tabulis hærede, in possessiones reipublicæ se inferente, Patavium velle recipere: quam quidem paulo ante urbem una cum aliis plerisque oppidis & municipiis, ut hujus belli tempestatem a suo capite averteret, Senatus Maximiliano, tanquam de manu, tradidit: valde enim se timere, id si fit, ne hostes reipublicæ qui ea Senatus liberalitate victi nihil ultra prope cogitant, magnam redintegrandi belli causam se habere statuentes, iterum in rempublicam universi convertantur, neque Patavium modo brevi recipiant, sed reliquam imperii partem, quæ in continente est, etiam suam faciant: nam vires ad eos repellendos reipublicæ suppeditaturas, neminem tam stultum esse, qui sperare audeat: neque esse credendum, qui pares illis integri non fuerint, fractos ac debilitatos superiores fore: civium privatim jacturam, qui fructus suorum prædiorum*

in

1509 *in agro Patavino amittant, tantam non esse, ut rempublicam periclitari malint, si amantes patriæ sint: quod si alia mens eorum est, non esse in civium habendos loco, qui rem publicam sua potiorem chariorem que non habeant: majores ipsorum opes suas maritimis auxisse rebus, atque imperium longe lateque ea tantum ratione promovisse: si ad illum unum maris exercendi morem atque consuetudinem redeundum sit, bene cum ipsis fortunam agere, omnes recte sentientes existimaturos, quod quæ artes imperio constituendo profuerunt, eisdem etiam usquequaque vel crescat propageturque artibus imperium, vel optime tutissimeque retineatur. Cum ea ita se habeant, tamen Taurisum Forumque Julii adhuc quidem in reipublicæ ditione contineri: ea ne amittantur, magis providendum ipsis esse, quam ut aliquid acquiratur: id autem facile fieri moderatione, si iis contenti sint: neminem enim jam reipublicæ magnopere invidere illam partem. quod si Patavium receperint, verendum in primis esse (dicat ne, an sileat? sed non silebit, quæ prævisa omnibus multumque cogitata debent esse) ne cum fines in continente reliquos amiserint, urbs quoque ipsa parens altrixque civitatis, de qua paulo ante ipsi non obscure timuerint, in hostium suorum potestatem, quod Dii omen obruant, redigatur: sæpe enim accidisse, ut qui nimia pertinacia in iis, quibus carerent, appetendis rebus essent, etiam earum quas habebant, quibusque pacate frui poterant, amissione plecterentur, suæque eos intemperantiæ vehementer pœniteret.* Hac oratione ab Lauredano habita, plerique magistratus in ejus facile sententiam abierunt: pauci cum Molino, rei bene gerendæ occasionem non esse amittendam, perseveraverunt: nonnulli tam dubia in re, quid probarent & eligerent, prope ipsimet se nescire fatebantur.

Itaque magna inter eos altercatione orta, cum finis rei nullus reperiretur, Molinus ad Senatum conversus ejusmodi orationem habuit: *Non tam se quidem ea re angi ac dolore confici, quod hoc tempore fortuna, quæ plerunque res humanas administrat, plures potentioresque quam unquam antea hostes in rempublicam armaverit: fato enim id, necessitateque*

acci-

accidisse, itaque moderate esse ferendum: quam propterea quod ipsa sibi respublica desit, quodque ex iis, qui eam regunt, nonnulli sint, qui dum immodico terrore opprimuntur, plus detrimenti civitati important, quam ii, qui ei bellum intulerunt. quid autem se potissimum commemorare, ac conqueri? quatuor ne Flaminiæ oppida communita Julii ducibus aperire portas jussa interdicto non rescisso? cives ne perplures eorum atque arcium præfectos proditos, atque abductos in servitutem? sex ne legatos principes civitatis ultro Romam missos in dedecus Reipublicæ? an vero Apuliæ optimam fertilissimamque partem Ferdinando, antequam de ea verbum faceret, condonatam? an Vicetiam atque Patavium, præclaras nobilissimasque urbes, Maximiliano non petenti, nihil armorum paranti traditas, & inculcatas? nam quod Taurisum retentum sit, id virtute factum, atque constantia ejus oppidi civium, qui soli ferme, & destituti, ob eorum tamen in Rempublicam studium manere in fide atque officio voluerunt. Ego vero, inquit, *o Patres, qui tantopere formidatis, ad vos nunc tantum orationem me convertere operæpretium est. Maris quidem artes atque studia deserenda nobis esse non existimo, sed omni studio diligentiaque percolenda, dum ne id imperium, quod in continente majores nostri suis laboribus, suo nobis sanguine pepererunt, nostrorum animorum debilitate amittamus: quod quidem certe malum semel nostro vitio si contractum est, an nunc etiam a nobis, cum ex parte corrigi potest, negligatur? ac obloquendi occasio hac ratione omnibus hominibus facile præstetur, non tam fortunæ vi atque impetu nos, quam nostra ipsorum imbecillitate victos esse? At etiam additis civium privatim damna tanti non esse, ut ea de causa Respublica in periculum adducatur. quod si una cum privatis rebus salva esse potest publica, nonne ad id multo justius accendamini, quam si rei quidem publicæ saluti esse valeamus, privatæ nequeamus? præsertim cum privatæ nostrorum civium opes maxime ad rempublicam pertineant, quæ suorum civium pecunia maxima ex parte bella gerere & sustinere consuevit. Atque hoc eo libentius dico, quod nulla mihi prædia in Patavino agro sunt, ne quisquam meis me commodis ductum existimet ad legem*

1509

gem

1509 *gem ferendam, ut Patavium recipiatur. Res me publica impellit, quæ mihi est mea vita charior: ad quam unam cum meorum civium commoda atque utilitates adjungantur, quid est quod aut me, aut quenquam civem bonum atque industrium deterrere a suo suffragio probanda lege debeat? Superest pars illa plena formidinis, ut negotio capessendo desistamus: ne si ea re hostes nostros irritaverimus, illi inter se ad reliqua nostræ ditionis adorienda iterum parati atque animati conveniant: quasi aut facillimum eis sit, tantos exercitus comparare atque cogere: aut ex regia dignitate videatur esse, Aloisium, qui suum in regnum se recipit, statim in Italiam recurrere, ut Maximiliano præsto sit: aut ignoremus Ferdinandum nostris potitum oppidis, ne unum quidem numum ulterius in bellum insumpturum: aut Maximilianus abundare thesauris consueverit ad copias contrahendas, qui duorum mensium spatio pauculas cohortes prope nudas ad Veronam, Vicetiam, Patavium tuendum vix ægreque miserit: aut Julius, quo demissius atque abjectius cum illo agimus, eo non majores sumat in nos spiritus, duriorem seque atque implacabiliorem multo præbeat. Quod si intelliget Patavium receptum, nobisque pristinam inesse virtutem ac vim sentiet, non despiciet tam arroganter eos, quos obesse sibi posse aliquando verebitur. At etiam veremini, hæc ne urbs parens nostra in hostium nostrorum potestatem redigatur? quid, vos quæso, interest, urbs ne ipsa in potestate sit hostium, an ejus incolæ ac cives, quique illam regimus, omnia quæ hostes nostri velint, atque optent, statuamus? Optabile illis est Patavium non recipi, ut eo ipsi oppido una cum reliquis pacate frui possint: optabile etiam est ut Taurisum, Juliique forum, tractumque hunc Venetiæ, qui nobis reliquus est, ipsis, ut alia multa tam præclara dedimus, etiam tradamus: vos eis morem gerere vultis. Hoc ne hanc urbem servire non est? hoc non est eam suorum hostium esse factam? non est libertatem reipublicæ, quæ una cum hujus urbis parietibus semper crevit, quam majores nostri nobis integram atque intactam reliquerunt, prorsus atque omnino perdidisse? Si majores iidem nostri ab ea cœli regione, in qua beatissimi sempiternam vitam agunt, hic existant, atque ad vos conversi ejus-*

modi

modi sermonem bebeant: Nos urbem vobis dedimus cum liberam, tum eo situ & natura loci, ut nisi ipsi vobis desitis, nemo cogere vos possit: cur quæ hostes vestri optant, facere didicistis, homines maxime omnium, qui hodie sub cœlo degunt, liberi? cur imperium pulcherrimum, quod vobis constituimus, tam formidolose regitis? cur Patavium male ab hostibus custoditum, quod pene vestris sub oculis est, vosque appellat atque obtestatur, non recipitis? Quid illis obsecro respondeatis? primum scilicet, uni vos servisse tempori, quodque tempus postularit, id fecisse. Jam istud vobis omnes concedimus: tempori enim hostium perpulchre inservitum est: de hac urbe autem timere vos, ne amittatur, dicere non audebitis: neque opinor tam timide in Senatu locuti essetis, nedum etiam apud illos ipsos majores vestros optimos fortissimosque viros, qui sciunt urbem hanc capi non posse, ejusmodi proferre quidquam audeatis: reposcent enim statim vos, repetentque a vobis parta gravibus verbis: quodque tam pusillo animo fueritis, conquerentur, qui, ne hoc imperii domicilium vestris ab hostibus tueri possetis, pertimueritis. Sed de eo plura me dicere minime necesse esse arbitror: urbs enim pro se ipsa satis loquitur, quæ obsessa vadis undique, neque a justis classibus, neque a terrestribus exercitibus adiri se permittit. Itaque ad vos omnes revertar Patres: tota enim hæc vestra causa est. nam propterea quod imperio retinendo timidiores nos, quam par erat, præstitimus, æquum est nunc in recuperando acres atque fortes esse, ut eam infamiam quam formidine contraximus, animi robore atque præstantia deleamus. Aloisium regem copiis dimissis Galliam ulteriorem petere, certiores facti sumus. Maximiliano quam prompta sint quæ in bellum requiruntur, sane cognoscimus. Julius in alios quam sit largus, quam munificus, satis superque exploratum nobis est. quam hinc longe absit Ferdinandus, etiam videmus. qui tamen ipsi si velint, si festinent bellum nobis facere, ut Patavium recuperent, æstas abierit: ita hyemis beneficio res in annum alterum differetur. quid vultis amplius? quam occasionem aptiorem, opportuniorem a diis immortalibus po-

1509

1509 *stulatis? quod tempus ad hanc rem paratius atque accommodatius esse potest? Quanquam quæ simultates, odiique semina in illorum regum animis jamdudum insita radices altas habent, quæ fortunæ, ac rerum humanarum vices sunt, sperandum nobis est, neque illos amplius conventuros, & nos brevi magnam reliquorum oppidorum partem facile recuperaturos. Ita enim cum his civitatibus ac populis, quos a nobis habuerunt, hostes se nostri gerunt, nihil ut malint jam, quam illorum jugum suis a cervicibus excutere, nostramque in se benivolentiam indulgentiamque requirant. Est autem prudentiæ vestræ, Patres, hæc, si deorum beneficia sunt, qui nobis ea quæ fœderatorum nostrorum scelere perfidiaque amisimus, reddere statuerint, sive temporis, quod illorum dominatum in satietatem atque invidiam subjectorum populorum verterit, plane non despicere. Semel, aut iterum homines, ad regendum imperium natos, maximis in rebus timide lapsos esse, humanum fortasse sit, veniaque non indignum: usquequaque autem sine causa eosdem illos omnia vereri, neque dignum venia est, nec excusatione: ad interitum enim tendit qui id agit. Satis obdormivimus Reipublicæ: satis longos dies in pavore, inertiaque jacuimus: expergiscamur jam, timoremque hunc nostrum, nocturnum atque umbratilem, aliquando tandem exuamus. copias, quantis opus est, habemus proximas atque paratissimas. agrestes homines universi nobis favent, nos expectant, morari conqueruntur. oppidani etiam accersunt nos, rogantque ne sui obliviscamur, ne ve se barbaros perpeti dominos addiscere servitutis longinquitate cogamus. Patavium vero ipsum ejusmodi est, ut si receptum semel sit, amitti amplius prope non possit, cum & custodire ipsi illud municipium, tanquam domum suam quilibet, ob propinquitatem facillime queamus; & ob reipublicæ utilitates, quas ex eo percipere consuevit, & facti laudem atque gloriam maxime debeamus; & propter privata civium commoda, fructuumque copiam, & villarum amœnitates, magis ut velimus, adducamur honestis-*

nestissime.. Unum Patres moneo, ut ne tempus ullum rei gerendæ interponatur: ne, si parumper distulerimus, hostes se interim muniant, atque ab iis conatus nostri omnes retundantur. nihil est in bello celeritate conducibilius, nihil omnino victoriarum efficientius. ea & qui utuntur alacriores facit, quod in hostes imparatos impetum se facturos vident: & hostes ipsos imbelles reddit, propterea quod sæpe imprudentes nec opinantes offenduntur, ut arma capiendi, seque defendendi tempus facultatemque non habeant. Postremum est, ut Deos omnes orem, teque in primis Marce urbis hujus parens & conservator, cujus templum inauratum atque augustum ante curiam majores nostri antiquitus ædificaverunt, omnique pietate semper coluerunt, quodque nunc persancte ipsi adimus atque incolimus quotidie: ut si ipsi hanc mihi mentem dederunt, ut legem ad vos ferrem, Patavium recipi e republica esse: neque enim aliunde recta hominibus consilia, quam a Diis immortalibus veniunt, & vos eam Patres conscripti vestris suffragiis hoc vesperi sanciatis, & ipsi mihi, & vobis, ac civitati, & reipublicæ totum negotium faustum, felix, fortunatum velint esse.

1059

Hac oratione habita, cum nonnulli magistratus ad Molini se sententiam adjunxissent, lex est perlata, ut ad Patavium recipiendum Grittus legatus evestigio contenderet: datumque omnibus jusjurandum, ne quid ejus quis enunciaret. De ea re perlatis statim ad Grittum Senatus literis, ille cum equitibus mille, militibus item mille Tauriso profectus, medio itinere ad Novale municipium se continuit: eodemque die decemviri cymbas suas cum armatis hominibus ad omnia itinera diligenter custodienda miserunt, ne quis Patavium ejus rei nuncius ab urbe mitti posset. Postero die autem, qui fuit dies decimussextus calendarum sextilis, noctu reliquo itinere confecto, legatus ante lucem prope oppidum substitit. Interim carri aliquot frumento imposito, quos legatus ad id præparaverat, cum bubulcis ante portam se contulerunt, atque, ut sibi aperieretur, paulisper expectaverunt. apertis portis, quæ ad priorem Medoaci fluminis alveum sunt, quo tum alveo naves per-

Patavium recipitur.

1509 meabant, ac demisso ponte, & carris in transmissu commorantibus, legati pedites levissimi adveniunt, portamque capiunt, pauloque post legatus cum reliquo agmine in oppidum irrumpit: profectusque ad interiorem oppidi portam, qua murus item alter postremo longe altior atque solidior una cum altero Medoaci alveo tanquam circino circunductus urbem reliquam tuebatur: ea refracta ad forum omnes magno cum clamore ac tubarum sono recta contendunt. quibus obviam progressa gens Parmensis (id erat fratrum illorum ac centurionis familiæ nomen, quæ se ad hoc ea nocte comparaverat) armata cum legato læta atque hilaris se conjunxit. Eo tumultu excitus Brunorus Saregius Veronensis, clara gente natus, qui stipendia Maximiliani faciebat, eoque biduo Patavium venerat, cum turma equitum ducentorum Venetos, qui forum jam omnesque vias atque aditus obsederant, repellere aggressus, amissis perplurimis ex suis, ab iis capitur. Germani quoque milites ad prætorium qui erant, cum præfectis regiis eodem accurrerunt, sed commisso prælio repulsi, se in arcem oppidi fugientes intulerunt. Oppidani magna pars se legato, qui eorum prætor summa cum laude paulo antea fuerat, gratulantes dediderunt. ita parvo temporis spatio Patavium recipitur eo ipso die, quo primo captum fuerat, anni ab urbe condita nongentesimi octogesimi secundi, cum binos & quadragenos dies in Maximiliani partibus fuisset. Miserant ea nocte decemviri magnam armatorum hominum manum cum ex plebe urbana, & navalibus; quorum omnes prope operas eduxerunt una cum eorum præfecto Nicolao Pascalico, qui eas regeret, tum ex suburbanis municipiis, Torcellio, Majorbio, Buriano, Muriano evocatam suis cum naviculis, ut Medoaco flumine superato, Patavium legato auxilium ferentes mane accederent. ii celeritate adhibita, turri etiam, quæ in Strata pago flumini adjacet, expugnata: is abest pagus a Patavio millia passuum quinque: a qua remulco subvehi, Germanis militibus, qui in ea erant, lapides & tela conjicientibus, non permittebantur, progressi, in oppidumque recepti, una cum legati militibus Judæorum

fœne-

1509

fœneratorum domos valde quidem plenas, quarum erat magnus numerus, universas spoliaverunt. a quibus digressi, nonnullas etiam eorum civium, qui reipublicæ adversissimi fuerant, vitæ inquilinorum parcentes, diripuerunt. Verum edicto legati proposito, ut prædandi finis fieret, & luminibus singulis in domibus e fenestris tota nocte ardere jussis, ne tenebræ licentiam peccandi adderent, stationibusque in foro atque ad portas dispositis, ipso etiam legato cum militibus oppidum perambulante; non tamen quorundam Venetorum civium, qui spe prædæ privati Patavium venerant, audacia comprimi potuit, quin cum armatis direptiones exercerent, atque in legati milites, a quibus prohibebantur, impetum facerent. Ea de re ab legato ad decemviros datis literis, quod statuere ipse in cives Venetos non auderet, Hieronymum Quirinum magistrum suum, Marinum Maurocenum triumvirum ex advocatis reipublicæ decemviri Patavium celeriter miserunt. hi retentis nonnullis atque in vincula conjectis, tumultum sedaverunt. Proximo vero die tormentis ad arcem oppidi positis, & magna circunfusa armatorum multitudine, demum parte propugnaculi dejecta, dum de deditione hostes agunt, milites superatis per ruinas muris arcem capiunt: in qua captivi facti Leonardus Trissinus præfectus vulnere in capite accepto, & Manfredus Facinus, vir egregia virtute, qui complura stipendia, multisque in exercitibus reipublicæ magna cum laude meruerat, & Germani viri fortes & claro loco nati sex, civesque Patavini tres: iique omnes Patrum jussu sunt ad urbem missi, Facino excepto, quem Grittus legatus cum magnopere diligeret, liberaliter appellatum castigatumque, quod cum tot annos reipublicæ militiam fecisset, tam duro ejus tempore in hostium numero esse voluisset, nullo accepto incommodo statim dimiserat.

Arx Patavina recipitur.

IN LIBRUM NONUM
C. AUGUSTINI CURIONIS
EPITOME.

MAximilianus Tridentum redit. Multa oppida a Venetis recipiuntur. Venetorum ad Patavii propugnationem, & hostium ad oppugnationem apparatus. Franciscus Mantuanorum dux a Venetis capitur. Senatus in suos pietas & liberalitas. Patavium a Maximiliano oppugnatur. Hieronymi Saorniani res pro republica gestæ. Maximiliani a Patavii oppugnatione discessus. Ut omnia circa Patavium exscinderentur lege constitutum. Res in Liburnis, Illyrico, Istris, Carnis, & Forojuliensibus gestæ. Vicetia a Venetis capitur. Bellum a Senatu in Alfonsum Atestinum decernitur & geritur. Reipublicæ exercitus Veronam frustra mittitur. Multa oppida a Venetis recipiuntur. Classis in Alfonsum missæ progressus. Classis Veneta ab Alfonso fracta. De parente filia pro concubina utente supplicium sumitur. Julii placandi ratio a Senatu inventa.

PETRI BEMBI RERUM VENETARUM HISTORIAE

LIBER IX.

1509 *Veneti oppida multa recipiunt.*

Atavio recepto, Monſilice, Ateſte, pleraque alia agri Patavini municipia parvo negotio ad rempublicam redierunt. Maximilianus, qui Maroſticæ tunc erat (id eſt municipium in primis Alpium jugis, abeſtque Patavio millia paſſuum vigintiquatuor) veritus ne interciperetur, eveſtigio Tridentum abiit. Senatus ſex ex plebe homines fide præditos a Patribus legendos cenſuit, qui ſex Patavii portas cuſtodirent cum triginta militibus quilibet. & quod magnum ruſticorum hominum ſtudium in Rempublicam extiterat, eos immunes annos quinque juſſit eſſe, fiſci reliquis etiam remiſſis. Dum hæc decernerentur, a Maximiliano literæ ad Senatum venerunt, pridie quam Patavium reciperetur datæ: quibus literis rex petebat, ut Aloiſium Mocenicum ad ſe Maroſticam Patres mitterent.

1509 Aloisius Patrum jussu postero die Taurisum profectus, quod rumor attulerat, Maximilianum suos se in fines recepisse, præmisso tabellario, qui, ubi rex esset, quoque se venire vellet, sciscitaretur: alteris regis literis certior factus est, nolle amplius Maximilianum cum eo colloqui. itaque Taurisi paucos moratus dies, a Senatu revocatus domum rediit. Gaspar etiam Severinas, de quo supra dictum est, ab incolis in oppidum Citadellam introductus, dum se ad Maximilianum Pandulfus Malatesta contulisset, missis ad urbem internunciis Senatui se obtulit: neque tamen est receptus, ob levitatem atque inconstantiam, qua nimia usus fuerat. Serravallium interea, Castellumque Francum recipiuntur, pulsis ab altero non sine cæde prope quingentis Maximiliani militibus, in altero omnibus ad unum interfectis. Erant autem ex Hispania milites centum quinquaginta: & sunt oppida Patavio in septentriones versus. A meridie fere autem Montanianum in Patavinis finibus, & Lemniacum, quod est ad Athesim flumen, in agro Veronensi, ejectis hostibus reipublicæ insignia sustulerunt. equitatusque ab Alfonso Ferraria emissus, ut ejus oppidis præsidio esset, a militibus reipublicæ & agricolarum manu disjectus interfectusque est, eorum duce capto, ad urbemque misso. Lemniacum petente civitate per legatos ab imperio Veronensium, in quo erat, liberum a Senatu factum est: permissumque iis, ut a magistratibus ab urbe ab se mittendis regerentur. Prætor quoque, qui jus Patavinis diceret, comitiis majoribus creatus est Petrus Balbus civis prudentia moderationeque insignis, qui haud multo antea illum ipsum magistratum obierat.

Julius Pontifex Maximus cognitis magna cum molestia reipublicæ prosperis rebus, Dominico Grimano, Hieronymo Donato ad se vocatis, animi ægritudinem dissimulans, ostendit cupere se, ut Taurisum Forumque Julii respublica ne amitteret: seque ejus rei auctorem apud Maximilianum fore pollicetur: atque ad sacra legatos reliquos, qui domi detinebantur, admitti imperat. Ac tum

qui-

1509

Pannon renuit Cameracensi fœderi subscribere.

quidem ex Pannonia Guidotii Senatus scribæ, qui reipublicæ negotia procurabat, literis Patres certiores facti sunt, Aloisium regem Galliæ, Juliumque Pontificem Maximum omni studio apud Pannoniæ regem egisse, ut is reipublicæ bellum inferret: perfacile esse, propterea quod respublica omnes suas opes amisisset, essetque ad extremum redacta casum, ejus oppidis omnibus, quæ in Istris atque in Illyrico essent, illum potiri: regem tamen aures eorum hortationibus non adhibuisse, neque quidquam contra rempublicam aggredi aut statuere voluisse. Interim, quod Maximiliani copiæ augebantur, eratque Vicetiæ ejus præfectus Constantinus Cominatus, de quo superioribus libris sermonem habuimus, qui manus cogere dicebatur: Senatus jussit, ut Citolus & Lactantius suorum militum numerum & ipsi augerent, ut essent utriusque ad octingentos. Lucioque Malvetio Bononiensi equitum cataphractorum centum præfecto, auctus numerus ad CL. cum liberali stipendio: auctusque Meleagro Forolivienfi, Tadeoque Vulpio Forocorneliensi, qui se amanter fortiterque gesserant. Alexandro Bigolino autem uni ex Patavinis civibus, qui in Citadella obsidenda hostibus vexandis cum agricolarum manu egregiam operam navaverat, uti equites levis armaturæ centum, milites ducentos conficeret, cura data, & stipendium a Senatu missum. Lancilloto etiam Soncinio patri liberisque sex, Patavinis item civibus, qui in partibus reipublicæ constantissime semper fuerant, fundi aliquot eorum, qui a republica defecerant, dono permissi: tum Saccardo uni ex iis equitum cataphractorum centum, & eorum qui sagittis uterentur, viginti, præfectura tradita. Et quoniam cum Prospero Columna confici nihil potuit, Populæ dominum, qui in Brutiis tunc erat, cum equitibus cataphractis trecentenis Senatus conduxit libris auri vicenis & trecentenis annuis: qui tamen postea, Ferdinando rege id ei non permittente, domi se continuit. Centuriones etiam & præfecti equitum, qui ad urbem se conferebant, ut stipendia reipublicæ facerent, perplures a Senatu sunt recepti, jussique ut se

Venetorum novi bellici apparatus.

quam-

1509 quamprimum cohortibus turmisque confirmarent, Pataviumque proficiscerentur.

Belunum redit in Venetorum fidem VIIII. kal. aug. Sicuti & Feltria.

Inter hæc Cividale Belunianum ad rempublicam rediit. Id cum Feltrini cognovissent, & ipsi sponte idem fecerunt. quod quidem etiam in Noricis aliquot populi civitatesque imitatæ, se ad rempublicam pari studio retulerunt. At Maurus legatus, qui, ut Citadellam interciperet, eo cum copiis properaverat, reque frustra dies aliquot tentata, quod oppidum a magna Hispanorum militum manu defendebatur, Taurisum redierat, præsidio ad oppidum tuendum relicto, cum imperatore & reliquo exercitu Senatus jussu se Patavium contulit. Magnæ enim manus hostium pluribus in locis ad eam urbem obsidendam comparabantur, Maximilianumque ipsum eo brevi venturum fama vulgaverat. Eas ob res pedites quatuor mille ex plebe urbana sunt conscripti, quos Patavium Patres mitterent. Ex Patavio cives permulti, quorum fides atque animus suspectus erat Patribus, ad urbem nominatim evocati, jussique inde, quoad de bello decernatur, non recedere. Idem post dies aliquot de Taurisanis civibus nonnullis imperatum. Hieronymusque Saornianus, qui jam antea Patrum missu ad Helvetios profectus eos ad rempublicam juvandum prope armaverat; sed clade exercitus nunciata impetrare ab illis nihil postea potuit, quique tum ad urbem redierat; in Carnos Patriamque suam a Senatu missus est, ut illis in finibus legatis reipublicæ præsto esset. ad quos etiam equitatum Patres miserant, quod hostes eo quoque ab latere impetum facturi dicebantur. Atque ii paucis post diebus ad Cividale Carnicum oppugnandum sunt profecti, tribusque præliis frustra oppidum aggressi, Joannem Paulum Gradonicum in Forojuliensibus legatum qui eo venerat, ut ab obsidendo municipio illos averteret, vulnere illato repulerunt, Tiberto e Purliliarum principibus equitum levis armaturæ ducentorum præfecto, benemerito de republica homine, & Camillo Malfacto Patavino totidem militum centurione cum plerisque viris fortibus interfectis; evestigioque abierunt. nam dum ii ab oppido

Venetorum res gesta in Forojulio.

pido

pido digressi in Gradonicum impetum faciunt, oppidani egressi hostium tormenta clavis ferreis confixerant, ut eis uti eo tempore non possent. quibus abeuntibus Portunaonenses ad Gradonicum miserunt, seque reipublicæ reddiderunt. Ex Benaci autem ripa vallibusque homines quingenti sponte, ut reipublicæ opem ferrent, se Patavium intulerunt: quos Grittus legatus liberaliter appellatos, stipendioque dato Taurisum, cujus agrum hostes depopulabantur, earum regionum auxilio statim misit: quo etiam Maurus legatus cum equitibus mille ea de causa redierat.

Maximilianus Feltriam recipit prid. non. aug.

Maximiliani vero manus, pluribus ex finibus coactæ, fugatis in Alpibus reipublicæ copiis primo Castellum novum, deinde Feltriam recuperaverunt, prædaque ingenti facta atque abducta, oppidum incenderunt. Eo incendio turris portæ oppidi imminens concidit: qua in turri carmen solido in lapide legebatur antiquitate mira præditum. is lapis igne absumptus haud parvo civitatis desiderio interiit. Carmen erat ejusmodi:

Feltria perpetuo nivium damnata rigori,
Forte mihi posthac non adeunda, vale.

Cretensium in Remp. liberalitas.

Supra carmen Julii Cæsaris nomen erat inscriptum. Cretensibus ubi de Gallorum victoria deque defectione oppidorum est allatum, magno ex ea re mœrore affecti, domi se universi plures dies continuerunt: scriptisque ad illos a præfecto classis literis, uti vellent ad Cyprum insulam firmandam, ne quis eam vicinorum regum aggredi audeat, tam afflictis reipublicæ rebus præsto esse, ex se se libras auri centum sexaginta ad triremes, gripos, reliquasque naves armandas, atque in Cyprum celeriter mittendas curaverunt.

Franciscus Mantuæ Dux capitur a Venetis.

Inter has jactationes alternosque fluctus reipublicæ Franciscus Mantuanorum dux a Maximiliani ducibus stipendio Veronæ accepto, quod quidem illi a civitate nullo more perque vim exegerant, cum equitibus sexcentis octavo iduum sextilium se se Mantuam referebat. Ea de re Grittus legatus ab amicis reipublicæ antea certior factus, Lucium Bononiensem cum equitibus sexcentis, ex quibus

erant

1509 erant Epirotæ ducenti, & Citolum Perusinum cum militibus octingentis, transverso itinere Lemniacum præmisit: qui eo ejusdem diei sole abeunte cum venissent, missis qui vias custodierent, ne quis ad Franciscum nuncius afferretur; ante solis ortum se interius in fines Veronensium ad pagum, quo in pago erat dux, magnis itineribus contenderunt: impetuque facto illum seminudum, ut se repente expergefactus domo ejecerat, atque in milii segetem abdiderat, agricolarum indicio repertum ceperunt una cum suo comitatu omni, interfectis iis qui se defendere institerunt, & equorum peregregiorum magno numero, & majore stipendii parte ad libras auri octoginta, argentique in mensam affabre cælati gravi pondere: statimque cum præda captivisque reliquis Patavium adduxerunt. Præda inter omnes divisa: ipse Venetias perductus, atque in comitii turricula custoditus, haud minimæ civitati lætitiæ ex inopinato fuit. Neque multo post Hieronymo Pompejo Veronensi, qui cum equitibus levioribus stipendia reipublicæ faciebat, quod is a fratribus, qui Veronæ erant, de Mantuanorum ducis abitu cognoverat, legatoque indicaverat, equites gravis armaturæ a Senatu additi: agricolisque, qui illum latitantem reipublicæ militibus ostendissent, immunitas pensioque annua, quas posteri eorum sequerentur, dono data. ipsi veste liberaliter induti, aurique libra itineri domum inter eos divisa. Deinde cum Pompejus ipse ad urbem venisset, uti ei fratribusque ejus quinque auri libræ sex singulis annis curarentur, castellumque Lasium, cujus in finibus prædia eorum erant, dono eis daretur, decemviri sanxerunt. Marco etiam Ariminensi centurioni reipublicæ Lemniaci qui erat, ad eamque rem conficiendam & studio & diligentia usus fuerat, duæ auri libræ pensionis nomine annis item singulis, quoad viveret, constitutæ: auctusque militum numerus ad alteros totidiem. Latum etiam, ut ei Centurioni civi Patavino, cujus fratres legato oppidi portam aperuerant, ex eorum bonis qui hostes reipublicæ fuissent, proventus annuus attribueretur, quo se liberaliter familiamque suam aleret.

ret. Idem munus ex Taurisanorum reipublicæ hostium bonis, domusque percommoda in oppido, atque immunitas onerum omnium, quam posteri ejus sequerentur, Marco Pelliciario civi Taurisano, cujus virtute ac fide civitas in officio erga rempublicam se continuerat, utque ipse in suæ civitatis Senatum extra ordinem legeretur, datum. Atque ad hæc Senatusconsulta illud quoque Patribus frequentissimis est additum: cujuscunque rebus atque fortunis damnum aliquod ab hostibus aut illatum jam sit, aut deinceps inferatur, rempublicam spondere ac polliceri, se se ei bello confecto æquis factis æstimationibus omne detrimentum sarcituram. Cujus rei edictum publice Patavii propositum ubi est ab hominibus auditum, Senatusque in suos ea pietas & liberalitas cognita: tantus subito cives plebemque omnem atque ipsum etiam exercitum benivolentiæ in rempublicam sensus atque lætitia tenuit, ut magna alacritas oppidi defendendi omnium sit animis innata, omnesque ad omnia pericula subeunda multo audentiores & paratiores fierent.

1509

Maximiliani res gesta in agro Patavino.

Maximiliani copiæ, reliquis municipiis eo ab latere captis, ad Vicum Aggeris profectæ, qui abest Patavio vicus duo millia passuum, a Medoacoque flumine intersecatur, pontem qui in vico est occupaverunt, atque ex iis nonnulli equites usque ad oppidi portam cucurrerunt, repulsique sunt a reipublicæ militibus, qui in porta stationem habebant. Est ad Medoacum sex mille ab oppido passus; qua flumen dividitur; parsque fluminis altera recto cursu Venetias versus, altera pars Patavium, circum interque vecta ambæ ad Stratam vicum se conjungunt, atque in unum redeunt; arx antiquitus instituta, ne repentinis hostes incursionibus illam fluminis partem, quæ Patavium tendit, derivare in alteram possent. quod quidem non difficile factu est, nisi arx impediat: propterea quod ea fluminis pars, quod multo breviorem cursum habeat, trabibus in flumine infixis, ac mole lapidea inter trabes ex citata retinetur, quoad per trium ferme cubitorum rimam perviam quæ visa est aquæ pars delabatur, reliqua susti-

Liminis descriptio.

1509 sustineatur ad Patavium irrigandum. ea si moles non sit, omnis fluminis vis in breviorem alveum, qui demissior est, se se fundat, neque pars aquæ ulla Patavium perveniat. Is locus pagusque Limen appellatur. Ad arcem itaque Liminis capiendam omnis hostium exercitus, ad quem jam Maximilianus venerat, paucos se post dies contulit. Erant in arce milites CL. Ii, quod arx satis communita non esset, dum quid agant consulunt, hostes intromissi eos prope omnes interfecerunt. Arce capta Maximiliani milites mercede proposita molem interscindere aggressi, cum partem ejus dejecissent, flumenque pro ea portione averteretur, constaretque omnibus, si pergerent dejicere, totum flumen ea descensurum: Maximilianus operas ab incepto revocavit, imperavitque, ne quis molem ulterius dejiceret: neque tamen quisquam scire potuit, quam ob rem Maximilianus id jussisset. ita ea fluminis pars, quæ Patavium defluebat, nunquam postea defluere universa desiit. Cæterum cum vidissent Bachilionem etiam flumen, quod in agro Vicetino ortum habet, quinque millia a Patavio passuum ad pagum, qui Longare appellatur, dividi, ejusque partem Ateste, partem Patavium deferri: uti hæc quoque pars Ateste deflueret, eam intercipere sunt conati: ne qua Veneti ejus fluminis aqua ad Patavium tuendum uti possent. sed ab equitibus reipublicæ sæpe vexati, sæpe commeatibus interceptis, sæpe captis non gregalibus modo ex ipsis magno numero, sed præfectis quoque, incepto destiterunt. Inter captos Manfredus Facinus fuit, qui spreto jurejurando, quod legato Gritto dederat, iterum cum hostibus se conjunxit: ei est ob perjurium Patavii laqueo gula fracta.

Hostes post hæc, quod erat eo fere ab latere municipium Monsilice, quod abest Patavio decem millia passuum, monti præcelso adjacens, in cujus summo vertice est arx, quæ muro ab utraque parte ducto cum oppido conjungitur: cum Ateste, quod nemo defendebat, antea cepissent, se Monsilice contulerunt, oppidumque magno impetu aggressi ceperunt singulari Hispanorum militum virtute,

Monsilice a Maximiliano capitur VI. cal. sept.

te, qui ad arcem per montis crepidines repſerant, eluſis reipublicæ qui in ea erant militibus præfectiſque, arcem poſſe capi non verentibus. ii enim cum ad priorem ejus partem, quam tormentis antea perforaverant, ſe oſtendiſſent, per poſterioris angulum, qui nudus a propugnatoribus relictus fuerat, pauci ſe in murum improviſi intulerunt, deque muro in arcem dejecerunt: ad quos reliqui convolantes perterritis omnibus magna cæde facta arcem tenuerunt, oppidumque diripuerunt: Danielemque Maurum, & Petrum Gradonicum, quorum alter Ateſtinis prætor fuerat, captoque municipio fugiens Monſilice ſe intulerat, alter ibi magiſtratus erat, captivos fecerunt.

1509

Maximilianus Patavium obſidet.

Eo ſucceſſu fretus Beraldius Patavinus, qui ſtipendia Maximiliani faciebat, Montanianum municipium cum militibus accedens, uti ſe dederent, oppidanos eſt hortatus. Ii velle ſe imperata facere ſimulantes, Beraldium cum iis, quos viſum eſt, equitibus intromiſerunt, portæque rete ferreo repente dimiſſo ipſum vulneraverunt, captivumque cum pleriſque fecerunt: reliquos interfecerunt. Galaſſium quoque Pium in Patavinis montibus cum ſua equitum turma & Maximiliani militibus iter facientem, agreſtes homines congreſſi occiderunt. equites XX. & milites LX. captivi facti. Nicolao imperatori, quod ejus ſtipendiorum cum republica renovandorum tempus appetebat, eadem eſt in annum poteſtas dilata, decemque auri libræ ſingulis menſibus in victum a Senatu conſtitutæ. Maximilianus, qui tormenta gravi ære permulta ad muros Patavinos verberandos domo ad ſe comportari imperaverat: dum ea per Alpes magna difficultate convehuntur; modo ad hanc, modo ad illam ſuburbani agri partem exercitum circumtulit, ne fruſtra tempus terere videretur: vel etiam, ut plerique crediderunt, ne cognoſcere Veneti poſſent, quo ab latere ille quatere oppidum vellet: ut dum omnia latera omneſque muri partes munitionibus firmandas ſibi eſſe intelligunt, pro oppidi magnitudine neminem unam diligenter muniant. Ea res, quod flumina omnibus a regionibus agrum interſecant, ponteſque ſæpe erant reficiendi,

1509 di, magnam difficultatem atque moram afferebat: simul equites Epirotæ, quorum erat cum magnus in oppido numerus, tum virtus atque industria singularis, improvisis incursionibus neque die neque nocte ullam hostibus quietem relinquebant, quotidieque cum præda cumque captivis in oppidum revertebantur. Unum fuit magno usui, quod plurima eo tempore ad Maximilianum auxilia convenerunt: nam & Aloisius rex, duce homine impigro, qui Palitiæ principatum obtinebat; & Julius Pontifex Maximus, & Alfonsus Ferrariensium dux magnos equitatus & peditatus ad illum miserunt. His præerant ab Julio Ludovicus Pieus, qui bello Mirandulam fratris oppidum occupaverat: ab Alfonso Hippolytus ejus frater, qui erat in Cardinalium collegio, magna animi ostentatione vir, magna sui confidentia, bellicarum rerum non ignarus. Venerant eodem præter hos omnes fere Itali aliarumque nationum principes suis expulsi regnis cum ea copia, quam cogere majorem potuerunt: præfecti centurionesque cum turmis cumque militibus sua etiam sponte plerique. Ex Germania vero Galliaque Maximilianus ingentes copias adduxerat cum ex omnibus prope regionibus, tum vero ex Sequanis optimum & plenissimum equitatum: ut universum ejus exercitum octogies millies hominum numerum supergressum opinio tenuerit.

Hostium copia in Maximiliani castris.

Ad quem quidem Veneti sustinendum nihil non curæ diligentiæque jampridem adhibuerant. nam & sat magnam bonorum militum manum ad se confluentium, & equitatum utriusque armaturæ, quanto opus erat, Patavium intulerunt, eisque tribunos & præfectos fortissimos lectissimosque homines dederunt: & omnes fere navalium urbanorum operas, quas antea oppido recuperando eorum magistratus Patavium subvexerat, iterum eo redire voluerunt, permanereque, quoad oppidum defendi opus esset. Præter hos sagittariorum e plebe urbana, atque ab Epiro Græciaque plurimis cohortibus evocatis, dato stipendio idem uti facerent mandaverunt: ut essent milites omnes numero ad millia quatuordecim, equites cataphracti ad sexcen-

Venetorum apparatus ad Patavium tuendum.

centos; Epirotæ ad ſeptingentos, qui ſagittis uterentur ad quingentos. Ex nobilitate quoque primarii adoleſcentes permulti reipublicæ hortatu ſe in oppidum inferre non dubitaverunt cum ſuo armatorum comitatu ſinguli: ut plerique Senatorum & magiſtratuum liberi ea obſidione, quos oportuit, militiæ labores & ærumnas forti animo pertulerint. Lauredanus quidem Dux Princepſque civitatis duos ibi filios & ipſe in armis habuit: quos perplures item ex nobilitate cives comitati, haud parvum clientium militumque numerum ſecum adduxerunt. Ad priores etiam legatos Grittum Maurumque tertium legatum Joannem Paulum Gradonicum, cui ex vulnere ad Cividale Belunianum in vitæ periculum adducto Franciſcus Capellus legatus ſucceſſerat, Patres addiderunt, qui labores & vigilias inter ſe partirentur. Poſtremo tormenta omnis generis, arma omnia, vectium, ligonum, reliquique ad terram fodiendam inſtrumenti vim ingentem, cumque iis frumenti magnum numerum, cæteroſque abunde commeatus ad inopiam levandam Patavium importari curaverunt. quibus rebus omnibus acceſſit, ut quoniam agreſtes homines, quod eſſent reipublicæ amantiſſimi, paſſim ab hoſtibus diripiebantur, vulgoque in vinculis atque in omni ſupplicio detinebantur, ut plerique vitam cruciatibus amitterent; non parvus eorum numerus, ut tuti eſſe poſſent, ſe in oppidum intulerit, qui munitionibus inſtituendis magno reipublicæ uſui ad celeritatem fuit. Illa quoque non poſtrema Patres cura cogitatioque tenuit, propterea quod exiſtimabant ea bina flumina, quæ Patavium inferuntur, de quibus ſupra dictum eſt, eſſe hoſtes primo quoque tempore averſuros: ne tanta hominum multitudo farina deficeretur, uti molæ frumentariæ, quas jumenta verterent. omnibus in oppidi regionibus & vicis ædificarentur. nam plurimæ, antiquitus in oppido quæ erant, aqua ſubtracta ulli eſſe uſui non poterant. demum, quod omni ab oppidi latere omneſque ad portas erant prooppida in agrum porrecta longo pleraque tractu longiſque viis, quorum partem Patavini Venetique cives animi cau-

1509

1509 sa magno sumptu exædificaverant; cum sacris ædibus ac fanis ea prooppida, ne hosti receptacula munitionesque præberent, legati dirui mandaverant.

Sed ea res parva erat ex parte confecta, cum Maximilianus singula oppidi latera quinis fluminum alveis transmissis circunvectus, urbis situ undique perspecto, uno in loco omnes suas copias continere, ut a captivis cognitum est, oppidumque aggredi collectis viribus statuerat. Quod ubi Patres intellexerunt, alios decem ex nobilitate cives Patavium miserunt, qui cum obæratis & clientibus suis fide præstantibus ad omnia obeunda munera legatis præsto essent. Iis oppidum ingressis ratio inita est, qui numerus nobilium ad obsidionem sustinendam se Patavium intulerit: ii fuerunt centum septuaginta sex: quique item ex plebe optimorum civium: sed is exiguus fuit. Iidem Patres, quod ægerrime ferebant ab Alfonso Hippolytum fratrem magna cum manu ad Maximilianum auxilio missum, omnemque ei commeatum ab illius finibus, omnes ad tormenta exercenda res Ferraria subministratas; triremes quinque a Tergestinis, quos obsidebant, evocatas, atque e navalibus navigiola perplura educta atque adornata, Fossam Clodianam progredi jusserunt, ut Pado subvecti in Alfonsi fines impetum facerent. Progressis, quoniam Maximilianum omnem suam copiam, omnes opes, Patavium ut caperet, brevi explicaturum constabat: Senatus ad earum præfectum Hieronymum Contarenum misit, ut Patavium legatis auxilio cum classiariis contenderet. atque is statim naviculas conscendens, flumenque Medoacum, ubi in mare influit, ingressus, eo festinanter superato armatos homines quingentos, ex quibus erant sagittarii Cretenses plerique, ex sua classe in oppidum intulit. Iisdem diebus Petrus Pascalicus a Senatu lectus est, qui ad regem Pannoniæ in fœdere, quo cum republica plures annos fuerat, continendum proficisceretur. valde enim illum & Julius, & Aloisius, uti supra demonstravimus, & cum iis una Maximilianus per internuncios, perque literas hortabantur atque obtestabantur, ut bellum inferret reipublicæ.

IIII. non. sept.

In

1509

In Forojulienſibus autem, & in Carnis, ab hoſtibus, qui Goritia reliquiſque Maximiliani ex finibus earum regionum coacti reipublicæ ditionem invaſerant, nihil eſt ceſſatum: pluraque oppida & caſtella, cum incurſionibus & vicorum incendiis, tum caſtris & tormentis poſitis ſunt ab iis tentata, nonnulla capta & diruta: moleſtique ſæpe nuncii ad urbem in Patavinum bellum ſuſpenſam & occupatam, præfectorum & legatorum literis allati, graves tumultus & querelas excitaverunt. Quibus in rebus præclara Hieronymi Saorniani virtus fuit, qui ſuorum clientium & agreſtium ac montanorum hominum manu, omnes fere hoſtium impreſſiones atque impetus audaciſſime ſuſtinuit. itaque poſtea pridie calendarum octobrium, quo die antiqua conſuetudine cives ſexaginta majoribus comitiis creantur, qui annum in Senatu ſint; eum is honorem eſt adeptus, atque ita quidem adeptus, ut omnes cives principeſque civitatis ſuffragiorum numero vicerit: quæ res antea nunquam acciderat, ut cujus majores domicilium extra urbem ſemper habuiſſent, ipſe in urbem ſuis modo temporibus ac per occaſiones ventitarit, in Senatum legeretur. Ut autem pluribus etiam ſuffragiis, quam ullus alius, eam rem conſequeretur, id vero magnopere mirum omnibus atque inauditum fuit: ſed eam ipſam comitiorum & civitatis in illum benivolentiam paulo poſt ea res etiam auxit, quod is Caſtellum Novum, egregium in Carnis municipium, peropportune ab hoſtibus cuſtoditum, magno animo aggreſſus, tormentis celeriter prolatis muroque verberato, ad deditionem nulla neque rerum neque ſalutis conditione interpoſita compulit. Erat Fori Julii æger Franciſcus Capellus legatus, neque exercere ſe poterat: quod ubi Patres cognoverunt, Aloiſium Delphinum ei legatum evestigio ſubmiſerunt. Aucta vero paulo poſt ſuſpicione, Patavio magnopere communito Maximilianum ſuas copias ad Tauriſum obſidendum velle convertere, Patres Aloiſium Mocenicum magna cum poteſtate legatum eo miſerunt, oppidumque rebus omnibus munire decreverunt. quod cum eſſet difficilius, exhauſta & pecunia & militibus

Hieronymi Saorniani mira virtus, & in Remp. fides.

1509 bus & plebe ad bellum idonea civitate, magnam ea res perturbationem afferebat: quam tamen sublevabat, Patres certiores esse factos, aquam Silis fluminis, quod non longe ab oppido multis fontibus largiter ex terra exit, posse munitionibus adeo sustineri, ut quingentos eoque amplius circa oppidum passus majori ex parte ager sub aqua redigatur, ne hostibus ad murum accedendi facultas sit: easque munitiones prope confectas esse. Maximilianus autem, sive id nunquam in animum induxerit, sive desperarit posse ad exitum perduci: exercitus sui partem ad eam agri Patavini regionem, quæ ad Fossam Clodiam mareque pertingit, fertilissimam scilicet pecorisque plenissimam, quod sua illo reliquarum regionum homines armenta contulerant, prædatum misit. qua ex re tanta agrestium multitudo cum conjugibus ac liberis, cumque ea, quam subito abripere secumque ferre supellectilem potuerunt, missis ad eos publice naviculis, fuga se in urbem contulit, loca ut publica omnia porticusque ac fana & privatæ domus plurimæ ea turba conplerentur. Iis Senatus reipublicæ pecunia commeatum dari jussit, quoad hostium discessu liberum illis reverti domum fuit.

Post hæc ad Medoaci munitionem, qua cymbæ ad urbem transmittuntur, omnesque ad illud vadorum urbanorum latus hostes plurimas incursiones multis & illatis & acceptis detrimentis cum fecissent, castra quamproxime potuerunt ad muros Patavinos a septentrionibus posuerunt, & tormentis oppidum quatere verberareque cœperunt: tametsi a militibus reipublicæ haud parva cum clade repulsi sæpe fuerint. Maximilianus ipse in templo Cartusiano, quod templum oppidani non diruerant, medio fere castrorum spatio consedit. Erat ab ea regione portæ oppidi proxima turris terrea muro conjuncta, sed in agrum exporrecta, quantum ejus spatium in latitudinem patebat, pedes prope quatercentum: quam magna celeritate ac diligentia imperator legatique excitari mandaverant, ut esset toti ei lateri contra hostium exercitum munitio ad eorum impetus repellendos: ad eamque conficiendam non agre-

Patavina oppugnatio.

stes

1509

les modo homines militesque reipublicæ operam navaverant, sed cives etiam ex nobilitate Veneti, atque ipsius Lauredani Principis liberi suis terram manibus convexerant. Ei turri Citolus Perusinus cum militibus mille præpositus, Gallos atque Germanos ex hostium copiis aditum incursionibus aggressibusque tentantes, sæpe rejecerat. quod ægre passus Maximilianus, Hispanis militibus ad se vocatis, magnis propositis præmiis eos incendit, ut aggredi capereque munitionem vellent. Erant autem milites ii ex omni numero virtutis opinione facile principes. qui re magno animo suscepta, quinque signis ad munitionem se audacissime contulerunt: reliquæ copiæ in armis non longe ab illis se continebant, ejus rei finem opperientes, si negotium ab Hispanis perficeretur, se se in oppidum confestim illaturæ. Citolus suos silentio adhibito intra munitionem versari jubet, resque ad ignem celeriter comprehendendum idoneas in vallo disposuit: atque in illos, qui scalis positis nemine repellente omnibus a partibus se in munitionem inferebant, ubi constitere, ignem succendit: a quo plurimi correpti sunt: reliquos acerrime invadit, omnesque interficit, dejicitque: simul tormentis in proximos emissis, eos fugæ dat, ut se ad Maximilianum magna clade accepta retulerint. Etiam Lactantius egredi ausus usque ad hostium munitiones accessit, cædeque facta, & tormentis hostium confixis, pulvereque ad ea exercenda partim succenso, partim abducto, nullo ex suis desiderato, in oppidum rediit, Is eventus rerum certam prope spem inclusis attulit, nihil regem in ea obsidione profecturum.

Pecunia publica in militum stipendia qua arte Patavium delata.

At legati, quod stipe, quam darent exercitui, plures dies caruerant (nam propter hostium excursiones suspectaque omnibus a regionibus itinera nihil afferri poterat) missis tandem ad Senatum internunciis, quo id pacto fieret, constituerunt. itaque Senatus aurum in stipendia ad Medoaci ostium, quod est ad Fossam Clodiam quinque millia passuum, in decemvirum naviculis misit. ibi equites Epirotæ ex oppido noctu emissi trecenti, eam stipem accepe-

1509 runt, atque inter se ita diviserunt, ut qui velocioribus equis uterentur, eorum quisque ejus pecuniæ partem ferret: ut si hostes in reditu eos adorirentur, reliqui prælium committerent, impetumque sustinerent; ii se fuga hostibus eriperent, atque in oppidum contendere perseverarent. Epirotas autem equites Lucius Bononiensis cum equitibus gravioris armaturæ ducentis, paucis est post horis subsequutus, ut cum illis revertentibus se conjungeret. atque ut hostes, si se adorirentur, eluderet, duos magnopere valentes mulos sacculis arenæ plenis ad speciem atque similitudinem pecuniæ dorso impositis medio in agmine secum duxit, qui quidem muli magno ei usui fuerunt. hostes enim per exploratores de ea equitum reipublicæ profectione certiores facti, medio fere in itinere ingenti equitatu circunfuso ita se undique in nostros redeuntes intulerunt, uti iis qui stipendium ferebant, facultas fugiendi non daretur; sed omnes peræque se se defendere, manusque conserere cogerentur. Verum enimvero ubi illos in mulis sacculos hostes medio in prælio viderunt, eam illam esse prædam, quam petebant, rati, magna se pars ad eos capiendos convertit, ut reliquis minus negotii ad se defendendos relinqueretur. Epirotæ autem qui cum mulis erant, neque numos ferebant, ut hostes longissime ab reliquis abducerent, quemadmodum Lucius initio constituerat, fugæ se sinistrorsum per campos una cum illis raptim dederunt: quos quidem hostes plura passuum millia consequuti, tanta celeritate uti tamen non potuerunt, ut eos assequerentur: quoad emissus oppido ab legatis id futurum opinantibus equitatus recentissimus saluti atque præsidio illis fuit. Lucius ea de re atque consilio magnam ab legatis atque ab omnibus laudem, optimum sui laboris fructum, tulit. Milites deinde Hispani LX. ex Maximiliani exercitu perfugæ in oppidum a legatis recepti sunt, stipendiumque eis datum.

Diebus autem insequentibus non semel eam, de qua supra dictum est, turrim Maximiliani milites omnium gentium aggressi, præterquam quod Citolum vulneraverunt,

eun-

eundem reliquis in rebus eventum habuerunt, quem Hispani ante habuerant. Et murus oppidi eo ab latere diu multumque verberatus, tametsi longissimo spatio conciderat, tamen & hostibus ipsa ejusmodi ruina ascensum impediebat, & oppidani eodem tempore intra murum fossam & vallum efficiebant: quibus rebus muro ipso longe tutior ab iis defendendi se se ratio institutioque comparabatur. Uni tamen tormentorum generi adhiberi remedium non potuit, ne urbi noceret: quod quidem erat ejusmodi, ut pilam lapideam sesquipedis crassitudine in sublime ad fastigii speciem magno cœli tractu propelleret. ea intra oppidum pila ex alto cadens domorum tecta contignationesque perforabat, lateque vastabat, cum eorum, qui suberant, interitu, ruinamque inopinantibus afferebat. Sæpius tamen accidit, ut in vias atque in fora & aperta ædium eæ pilæ, quam in tecta cœtusque hominum deciderent. Quas ad res omnes Maximilianus illud etiam addidit, ut literas sagittis alligatas intra oppidum mitteret, quibus literis oppidanos hortabatur, ut a republica deficerent, plurima eis atque ingentia pollicitus, si ita fecissent. sed cum ea quoque re nihil proficeret, singulis autem diebus plurimi ex ejus exercitu vel tormentis interficerentur, vel ab Epirotis equitibus caperentur, commeatusque interciperentur; timeret etiam, propterea quod perpetua serenitate usus fuerat, si pluviæ, ut plerunque accidit, cum perdiu cœlum siccum fuit, magnis tempestatibus deciderent, fore ut relinquere tormenta Patavio decedens cogeretur, quæ reportari impeditis itineribus non possent (ita fiunt brevi tempore imbribus cadentibus lutosæ omnes circa oppidum viæ) ad diem sextum nonarum octobrium sublatis castris Medoacum ad Vicum Aggeris trajecit, pontemque rescidit: deinde itinere lentissimo Vicetiam se contulit, atque a civitate honorificentissime receptus, manere tamen in oppido noluit.

1509

Obsidionis Patavinæ solutio XV. kal. novembr.

At Alfonsi copiæ cum domum versus cum impedimentis iter facerent, equites levissimi Patavio emissi impressione in eos ad castellum Bovolentiam, quod abest Patavio

1509 vio passuum millia duodecim, cædeque facta, milites ex iis centum, equites sexaginta, centurionemque ipsum qui castellum custodiebat, & præfectum equitum captivos fecerunt. Alfonsi frater vix ægreque fuga se hostibus eripuit. castelloque capto, magno frumenti numero, magno multarum rerum commeatu, tormentisque triginta cum jumentis curribusque sunt potiti: iisque Patavium adductis, frumentum omne, ut esset agrestibus hominibus inopiæ levamen, ibidem dereliquerunt. Joannes Græcus ab Julio dimissus vulnere levissimo accepto eam rem confecerat. Hippolytus Montanianum, ut eo in loco reliquum eventum rerum opperiretur, se contulit. Discessu in urbe Maximiliani cognito, ob agrestium in rempublicam fidem Senatus jussit, ut annum totum nemo ex iis qui deberet, a creditoribus ad solvendum cogi posset: agrestesque in urbe qui erant, triduo reverti domum jussi. Hostibus progressis animadversum est eos sub terra tabernacula habuisse, ut tormentorum ex oppido verberationes evitarent: cuniculosque perplures, ut occulte muro appropinquarent, effecisse. Tellus ipsa odore tetro infecta, sanguinem necemque redolens, cadaveraque omnibus in locis jacentia horridum spectaculum halitumque toto ab eo oppidi latere ac regione multos dies præbuerunt. Senatus ubi cognovit templum Cartusianum, cujus diruendi facultatem legati non habuerant, magno usui Maximiliano fuisse, firmæque ei munitionis & castelli instar præbuisse, arborumque magnam vim sæpe hostes reipublicæ militibus occultavisse, sæpe a tormentorum ictibus defendisse, legem scivit, ut a portis mœnibusque mille & quingentos circa Patavium passus quoquoversus ædificia omnia eorum domini solo æquarent, arboresque cujusque generis succiderent; lateres, tegulas, marmora, ferramenta, materiam aridam viridemque, quo vellent, asportarent: qui id intra dies præstitutos non fecisset, illius ejusmodi fisco omnia cessura. maxime enim voluit, ea ut planities spatiumque ab omni re, quæ umbram faceret, essetque solida ac resistens, nudum vacuumque permaneret: ne Pata-

vium

vium ullo cum hostium commodo aut præsidio amplius obsideri posset : eaque postea lex ad hoc usque tempus sancta inviolataque semper fuit. 1509

Eodem tempore, quod hostes in Liburnis reipublicæ fines longe lateque vastabant, Raspumque municipium ceperant: rogatio est in Senatu lata; ut Aloisius Delphinus in Forojuliensibus legatus cum Epirotis equitibus & manu reliqua eo celeriter contenderet. Interim Angelus Trivisanus ab Illyrico ad Istros classem triremium quindecim, cui præerat, a Senatu jussus contulit : Flumenque municipium, quod superiore anno captum respublica Maximiliano restituerat, audacissime aggressus, interfectis repulsisque propugnatoribus, & scalis ad murum positis, paucarum horarum spatio cepit. milites remigesque illati cæde facta oppidum diripuerunt : qua in direptione cum vidissent reipublicæ insignia, quæ in foro posita fuerant, fœde diruta deletaque ab oppidanis fuisse, indignatione perciti oppidum incenderunt. Idem de arce, cujus præfectus eodem se die dedidit, animorum ad ulciscendum ardore nequedum sedato, fecerunt. Iisdem diebus cum ad urbem Hieronymus Saornianus venisset, in Senatu cum reliquis, qui eo munere fungebantur, affuit : nam (ut supra diximus) senator suffragiis declaratus fuerat. Accidit autem, ut eo ipso tempore eum magistratum a Senatu creari necesse esset, qui magistratus rationes tabulasque militares conficit, quibus in tabulis nomina eorum qui stipendia reipublicæ faciunt, continentur, exercitibusque conscribendis, aut omnino recensendis, probat rejicitque quos vult : quem *Collateralem* appellant Veneti: creaturque perpetuus: quas ob res magna est is apud exercitum auctoritate, magnoque apud rempublicam in honore, nomine. Eum magistratum cum legere Patres vellent, & omnia fere Senatorum suffragia Saornianum renunciaverunt, hominis honori dignitatique faventium: qui Senatui parens, ad exercitum munere obeundo Patavium est profectus. At in Tergestinorum finibus noctu manus hostium quæ prædatum oppido exierat, interfecta est a rei-

Flumen in Istria Veneti capiunt & diripiunt.

publi-

1509 publicæ militibus, & capta: pauci ſylvarum & noctis auxilio ſe occultaverunt, cladiſque nuncium oppidanis attulerunt.

Cognita interim cum Maximiliani mora medio inter Vicetiam Veronamque itinere, tum Hippolyti ad Montanianum oppidum cum ſuis copiis ſeſſione, legati Lemniaco veriti, quod inter utroſque fere erat, milites quos oportuit eo miſerunt, oppidumque munierunt. Id Hippolytus intelligens linguam non continuit, queſtuſque eſt, gravi addito ad querelam maledicto; ejus rei, quam ſe brevi poſſe conſequi confidebat, eventum ſibi e manibus ereptum fuiſſe. Ea hominis in rempublicam maledicentia Senatus cognita, Alfonſique ſtudium obſidendo Patavio adhibitum repetens, ad illam cogitationem rediit, ut utriuſque plena odii facta atque conſilia quamprimum vindicanda omnibus ſibi eſſe modis ſtatueret. itaque literæ ſecreto ad Angelum præfectum claſſis datæ, Foſſam Clodiam claſſem celeriter adduceret: atque uti navigia minora Pado flumine ſubvehenda in navalibus confeſtim ædificarentur, præfectis eorum imperatum, ad ſimulationem Tergeſtinis obſidendis. utque is ſermo in vulgus efferretur, ne cognito reipublicæ conſilio ſuos fines Alfonſus præmuniret, Patres curaverunt. tametſi Angelus, propterea quod ad Raſpum recuperandum Delphinus legatus & Franciſcus Paſcalicus equitum Epirotarum præfectus cum ſuorum manu & claſſiariis eo ſe tempore conferebant, quod quidem paulo poſt primo impetu ceperunt, tardior ad eam rem fuit. Maximilianus miſſis ad Gaſparem Severinatem, quem Vicetiæ oppidi præſidio reliquerat, militibus Germanis tribus millibus, Veronam adiit, pauloque poſt cum paucis equitibus ſe Tridentum contulit: ad quem uxor ejus eodem venerat.

Maximilianus Tridentum ſe confert, XII. kal. novembr.

De ea re Senatus per exploratores certior factus, ſimul reipublicæ amicorum literis admonitus, Vicetinos ob Maximiliani præfectorum quotidianas direptiones, quas quidem, propterea quod nulla eis ab rege ſtipendia perſolvebantur, in oppidanos exercebant; ita eſſe animatos, ut ſi

ad

1509

ad eos exercitus reipublicæ mittatur, fore ut eum in oppidum recipiant: pluribus biduo dictis sententiis, uti legati ad Vicetiam recuperandam omni cum exercitu proficiscerentur, tandem censuit. quodque ad eas res quæ parabantur, magno auri pondere respublica indigebat, legem scivit, quam postea majora comitia probaverunt; uti magistratus omnes sine ulla stipe reique publicæ impensa sex a calendis novembris menses obirentur. nam tributa quidem exigi amplius prope non poterant, excussa prorsus jam tot in ærarium collationibus, tot privatim dispendiis civitate. constabat enim subductis rationibus undecies millies in id bellum auri libras rempublicam insumpsisse: multumque per se se civium plurimos, obsidione Patavina sustinenda, multum suorum fructuum direptionibus, & propinquorum, quos captivos hostes fecerant, redemptionibus amisisse. Imperator legatique Senatus voluntate intellecta, recenso exercitu, qui erat, præter equites, militum octo millium, Citolo, qui ex vulnere nondum convaluerat, & Lucio & Joanne Græco oppidi præsidio relictis, Patavio exierunt, atque ad Camisanum vicum in Vicetinis finibus castra posuerunt: cum quibus Tauriso profectus Petrus Marcellus legatus, milites mille, equites Epirotas centum quinquaginta, copiasque alias conjunxerat. postero die omnes ad eam oppidi portam, qua Patavium aditur, se ostenderunt: & quod murus eo ab latere vetustate dirutus prope intermittebat, fossæ aqua, quæ pluviis creverat, magna difficultate superata, paucis Germanis defendentibus, Naldius cum suis militibus se in proop, pidum injecit: Gasparemque Severinatem, qui ut Venetos repelleret, cum turma equitum eo properaverat, prælio commisso, disjectis primo impetu quamplurimis militibus, interfectis perpaucis, tandem in oppidum repulit: Naldiique peregregia ea in re virtus fuit. Alio ab latere Lactantius muro tormentis perforato, atque immissis per foramina militibus, magnum timorem Germanis propugnantibus injecerat. quæ quidem prælia nox diremit: & nisi diem totum ingentes pluviæ vias omnes fœdavissent,

Vicetia a Venetis oppugnatur.

fossas

1509 fossas opplevissent, difficilioremque militibus pugnandi rationem, & murum verberandi tormentariis effecissent: urbs eo die capi facile poterat. Naldius tamen & Lactantius cum suis cohortibus, ab iis ubi pugnaverant locis eam noctem non discesserunt, portasque oppidi atque fossas obsiderunt. Erat unus intus civis Guidus nomine, qui, dum ea sic agerentur, magno reipublicæ amore incensus, tribus cum liberis aliquotque amicis suis prooppidi portam, quæ Berga appellatur, cepit: missoque ad Venetos, qui rem significaret, polliceretur que eis se portam illam traditurum, armatus ut eos exciperet expectabat. Legati equites Epirotas quinquaginta eo miserunt, qui rem cognoscerent, ad seque reverterentur. Guidus e summa turri visis equitibus, magna voce appellare eos cœpit, valvasque aperuit. illi se intromiserunt, paulumque progressi milites Germanos offenderunt, qui facto in eos impetu, extra oppidum, qua venerant, universos repulerunt: portaque capta, cum Guidus reliquique de superiore loco se defenderent, neque Germani expugnare illos possent, dato ab eis jurejurando nihil sibi nocituros Germanos, se se eis dediderunt; statimque omnes ad unum contra fidei religionem partim ab illis interfecti sunt, partim se e turri præcipitaverunt, atque ita interierunt. Ea nocte a Germanis concilio civitatis coacto, cum illi nihil præsidii ab animi fortitudine peterent, timore autem prope omnia trepidationeque administrarentur; eorum voluntate legati tres e civitate ad imperatorem & legatos missi, oppidum se reipublicæ tradituros pacti sunt, ea conditione interposita; ut quibus antea legibus sub reipublicæ imperio Vicetini fuissent, eisdem etiam deinceps uterentur: Maximilianique militibus nullum ab exercitu detrimentum inferretur, liberumque illis esset suis cum rebus proficisci. His firmatis conditionibus Hieronymus Saornianus præfectique aliquot cum parte exercitus temperatiore mane in oppidum recepti sunt: reliquus exercitus est ingredi prohibitus, ne urbem nobilem opulentamque diriperet. Hostes eodem die Germani milites

Idib. novembr.

Vicetia se Venetis dedit.

tes

tes quatuor mille quadringenti optime armis instructi, ipsi 1509
& ætate & corporibus spectari maxime & timeri digni,
& nisi animus eorum ducibus defuisset, ad eam urbem
tuendam præclare idonei: equitesque LX. cum tormentis
& impedimentis & magno fœminarum & calonum numero
abierunt; Gasparque Severinas cum equitibus paucis:
atque ii cum Veronam petere vellent, Bassianum iter facere
sunt jussi. Postremi equites Juliani CXX. qui una
cum reliquis imperata Maximiliani faciebant, oppido
egressi Ferrariam profecti sunt. quibus emissis omnibus,
imperator & legati se in oppidum intulerunt: quos civitas
incredibili lætitia excepit, ut prope ab interitu erepti
esse omnes viderentur.

Senatus iis de rebus certior factus, cum legati ad eum
scripsissent, imperatori esse in animo ad Montanianum reliquaque
eo ab latere municipia, quæ ab hostibus tenebantur,
exercitum ducere: eo consilio improbato, literas ad
eos dedit, victoriæ ipsorum ad magnas res conficiendas cursum
levioribus iis occupationibus non esse interpellandum:
nec fortunæ reipublicæ afflanti, & præsto ei esse properanti,
moram afferri oportere. itaque ad Veronam recipiendam
statim contenderent: fore enim, si eo celeriter se conferrent,
ut hostes imparati offendantur, civitasque & amico
per se in rempublicam animo, & hostium durissimis
imperiis lacessita, oppido non communito, primo aggressu
se se dedat, uti Vicetina fecerit. Atque ut exemplo
ejus reliquæ civitates optimam de republica spem caperent,
Vicetiæ atque agri ejus finiumque incolis quinque
annos omnium rerum atque onerum levatio est permissa:
utque ii, qui debent, annum ad solvendum cogi nequeant,
ei legi additum. Aloisio etiam Porto, e Vicetina
nobilitate fortis ac præstantis animi adolescenti, ob ejus
in rempublicam studium, ad equos levis armaturæ, quos
ei Senatus antea dederat, alteri totidem sunt ab eodem
Senatu additi. etiam, ut legati edictum proponerent: si
cives, qui in hostium partibus fuissent, intra dies XV.
Vicetiam redierint, veniam illis a Senatu datum iri, præter

1509 ter paucos, quorum nomina recitata sunt, Patres sanxerunt. Christophoroque Mauro legato, ne Vicetia, reliquis tribus, ne ab exercitu discederent, mandaverunt.

Interim Angelus præfectus classis, qui Fossam Clodiam triremes duodecim adduxerat tribus in Istria relictis, Senatus permissu ad urbem venit, Patresque monuit: *Pado flumine classem subvehi sine magno periculo non posse, munitionibus in ripa, ut ferebatur, ab Alfonso institutis; aqua propter siccitates exigua; nullo exercitu, qui a terra classi præsidio sit: præstare autem, eas omnes quas haberent copias Veronam magna cum rei bene gerendæ spe ac tuto mitti, quam incerto eventu earum ullam partem in Ferrariæ finibus periclitari. esse Pisaurum, esse Anconam, quæ ipse oppida, si Senatus velit, posse capere non diffidat: habere enim se ab eorum nonnullis civibus internuncios, qui totum munus civitates concitandi, reique publicæ se dedendi sibi deposcant, modo ipse classem reipublicæ ad illa oppida ex inopinato afferat. esse Fanum, Senogalliamque, quas diripere atque incendere nullum negotium sit. quod si a Romanæ reipublicæ municipiis abstinendum sibi esse Patres statuant, posse se in Apuliam paucis horis ex Illyrico trajicere: ibi materiam sibi non defore, neque etiam fortunam Diis volentibus defuturam, reipublicæ injurias a Ferdinando rege illatas ulciscendi*. Hoc sermone apud decemvirum magistros habito, Angelus ad classem rediit. decemviri paulo post reliquis repudiatis rebus classis in Alfonsi fines profectionem differri e republica esse, legem jusserunt. Alia deinde lex ab eisdem decemviris jussa, ut eorum Tarvisanorum & Patavinorum & Vicetinorum civium, qui hostes reipublicæ fuissent, bonorum possessiones reipublicæ nomine caperentur: duumvirique ad eam rem Joannes Cornelius, Antonius Condolmerius, qui ambo ex quinqueviris Senatu regendo erant, lecti: quibus binæ centesimæ ex iis, quæ fisco addixissent, cederent. Classis itineri mora a decemviris adhibita senatoribus sermonem dedit, querentibus, tot Alfonsi contra rempublicam plena odii scelerumque facta non vindicari: frustra tri-

remes

remes classemque ex Istris evocatam, frustra classem alteram biremium & parvorum navigiorum ad Padum Athesimque flumina facilius enaviganda jam esse comparatam: tantum pecuniæ temere impensum, si decemviri profectionem impediant. quibus illi vocibus permoti rem Senatui permiserunt. Senatus pluribus dictis sententiis literas ad magistratus Patavinos dedit, Fossam Clodiam ad præfectum classis milites quingentos statim mitterent. Angeloque mandavit, ut iis in naves receptis militibus ostio Carbonaria Padum ingrederetur, prædas abigeret, regiones quas posset ab utraque ripa popularetur. posteroque die in foro edictum publice propositum, qui vellent ad diripiendos Ferrarienses suis privatim navibus cymbisque proficisci, per rempublicam licere; dum præfecto classis dicto audientes sint: quam quisque prædam faceret, suam fore. Ea re magnus plebis numerus suis in navigiolis se ad classem contulit.

1409

Decernitur in Ferrariensem Ducem expeditio.

Dum hæc administrantur, imperator legatique Veronam cum exercitu vadentes, Suavium municipium in plano ad primam Alpium declivitatem ita positum, ut arx in jugo sit, præmisso equitatu & Gradonico legato receperunt, interfectis hostium militibus non paucis, qui a Maiximliani præfectis Verona, ut in arcem se inferrent, mittebantur. cumque Veronæ appropinquarent, equitatum præmiserunt, ut ad portas se ostenderet; si quis in oppido tumultus per amicos reipublicæ fieret. Iis ad portas perequitantibus, nemine se commovente, equites Sequani centum egressi, prælio levissimo commisso se in oppidum receperunt: ex quibus captus unus legatis renunciavit, esse in oppido militum tria millia, atque ex iis Hispanos plurimos, equitum alteros totidem, ex quibus erant Galli quingenti, quos amissa Vicetia præfecti regii Brixia evocaverant. Quibus rebus cognitis, imperator veritus, ne si ejus copiæ oppido circunfunderentur, aliquod incommodum acciperet; substitit, neque ausus est ulterius progredi. quod quidem imperatoris consilium ab Gritto & Marcello legatis, atque ab Lucio, qui ad eos

Pata-

1509 Patavio venerat, probabatur : tametſi Gradonicus legatus & Naldius audendum & conandum eſſe dicerent, oppidumque obſideri, & muros verberari oportere contenderent. Inter quos cum minus convenire potuiſſet, ſcriptis ab legatis ad Senatum de ea controverſia literis, quid ab eo juberentur, expectare conſtituerunt. Senatus legatis reſpondit, imperatori ſe totam rem permittere : confidere ſe ſe, quod e republica ſit, illum facturum. Atque interim, quoniam ab Lemniaco milites equiteſque reipublicæ cum agreſtium manu ab ea regione quæ trans Atheſim eſt, ad Veronæ muros juſſu imperatoris ſe conferebant, ipſe quoque ſuo ab latere partem exercitus ad oppidum miſit, ut hoſtes duobus a lateribus peti ſe intelligerent, civitaſque ea re magis magiſque permoveretur. acciditque, ut utrique ſæpius cum hoſtibus congreſſi, non paucos ex iis caperent, plures etiam interficerent, præliiſque ſecundiſſimis ſe reciperent. neque tamen is, qui futurus putabatur, oppidanorum motus fuit : neque civitas parte ab ulla deditionis vocem aut indicium protulit. Eas ob res relicto ad Suavium præſidio, Epirotis adjectis equitibus, qui quotidie ad Veronæ portas currerent, & pabuli, cujus magnopere hoſtes indigebant, copiam eis fieri prohiberent; imperator ad Montanianum recipiendum cum reliquo exercitu profectus, qui oppidum reipublicæ nomine peterent, mane adveniens præmiſit. Præfectus Alfonſo tueri ſe illud velle cum reſpondiſſet, tormentis ſtatim poſitis muri partem Veneti celeriter dejecerunt. qua re oppidani permoti deditionem facere volentes, modo ipſi militeſque ſuis cum rebus tuti ab exercitu eſſent, recepti non ſunt. itaque poſtridie direptionem atque interitum veriti, ſe ſe nulla conditione interpoſita dediderunt. Erant in oppido Alfonſi milites equiteſque ſeptingenti, qui omnes armis, equis exuti ſunt. Auguſtinus Villa præfectus in cuſtodia habitus, ut cum eo Federici Vendramini, qui propinquus legato Gritto erat, atque in municipio eorum finium Abatia, cui præerat, paulo antea captus Ferrariæ cuſtodiebatur, permutatio fieret. Poſtero die Ateſtini ad rem-

Verona fruſtra oppugnatur.

Oppida multa revertuntur in Venetorum fidem.

rempublicam redierunt. quos Rhodigienses cum plerisque 1509
earum regionum municipiis imitati, idem fecerunt. Monsilice dein, missis eo Patavinis e vicinitatibus agrestium hominum aliquot millibus, qui parvo equitum militumque interjecto numero magni exercitus speciem præbuerunt, atque oppidanis, qui in illos in acie adeuntes de superiore loco prospectabant, ea re perterritis, se reipublicæ dedidit. In Alpium quoque jugis Marosticani, finitimique his in plano positi Bassianenses, Germanis ejectis militibus, tum maxime campestres Citadellani, missis ad præfectos Patavinos internunciis rei se publicæ lubentissimi dediderunt. Eorum finium pagis octo, propterea quod præstanti studio in rempublicam fuissent, eadem munerum levatio, quam Senatus Vicetinis dederat, atque securitas tradita. Laxior etiam custodiæ conditio Leonardo Trissino, Brunoro, Saregio, reliquisque Maximiliani præfectis, in urbe captivi qui erant, ob regias literas ad Senatum scriptas est a decemviris permissa.

Angelus interim classis præfectus, subvectis Pado navibus, utranque fluminis ripam proximaque ripis loca populabatur. prædæ undique abigebantur: quæ asportari minus poterant, corrumpebantur. ædificia villæque quarum magna erat & peregregia illis in finibus copia, quoquoversus incendebantur. quod ubi Senatui est allatum, literas ad Angelum dedit, ædificia incendi non oportere: quas vellet, atque unde vellet, prædas ageret: a villis atque tectis comburendis abstineret. Ingens autem vastitas jam illata, eas literas inutiliores reddidit. In urbe Patavinis civibus, qui erant in custodia, quatuor, Alberto Trapolino, Bertucio Bagarotio, Jacobo Leoni, Ludovico Comiti, propterea quod in sexdecemvirum collegium a sua civitate adlecti, nullo unquam lacessiti maleficio, nulla injuria pellecti, hostiliter se in rempublicam gesserant, calendis est decembribus in foro decemvirum lege laqueo gula fracta, & bona fisco addicta. quæ quidem res, quod fere semper in urbium & regnorum conversionibus fieri consuevit, ut plerique in novorum dominorum gratiam se

1509 prioribus dominis adversarios præbeant, a multis habita est aliquanto acerbior, & ab hujusmodi temporibus aliena: nanque multi ejus supplicii exemplo fortasse perterriti, ad reipublicæ nomen, atque ad deditionem effecti sunt duriores. Joannes Franciscus Mussatius item Patavinus eadem lege decemvirum condemnatus est, ut in Creta insula, quoad viveret, exularet: qui tamen quadriennio post ab exilio revocatus est, patriæque redditus. Angelus cum ad eum vicum, quod abest Ferraria quinque millia passuum, ad quem naves, quæ a vadis Venetis veniunt, appelluntur, superato flumine classem adduxisset, hostes magna cum manu obviam progressi duas ab aggeribus triremes, quarum erat una, qua ipse vehebatur, tormentis perforaverunt, remigesque aliquot interfecerunt: qua necessitate adductus præfectus, quod hostibus noceri prope non poterat (nam ripæ agger ad fluminis incrementa antiquitus institutus eos tuebatur, ne vulnerari e navibus sagittarum aut fistularum & tormentorum jactu possent) ad vicum Poleseliam in ea Padi ripa situm, quæ Rhodigium spectat, rediens, munitionem in altera fluminis ripa celeriter excitavit, qua hostes, si adventarent, repellerentur, neu classi nocerent. Vix effecta munitione, hostes, ut eam caperent, se non semel circunfuderunt. Postremo eam firmioribus copiis adorti, cum prope in aggere munitionis versarentur, Hercules Cantelmius, Sigismundi Neapolitani claro loco nati filius, magnæ spei adolescens, cum se audacissime in propugnantes incitavisset, equi lapsu humi fusus a remigibus interfectus est. cujus in loculis amicæ manu scriptæ sunt repertæ literæ, quibus illa multis precibus ab adolescente petebat, ne cum Venetis prælio contenderet. Eoque die Gradonicus legatus ab exercitu cum equitibus & militibus octingentis, Senatus jussu classi auxilio ad alteram fluminis se ripam contulit.

Trivisani res gestæ in agro Ferrariensi.

Cividale interim Carnicum in Alpibus, Feltriæque arx, dein Scala municipium natura & artificio communitum, itineri, quo Germania magnopere aditur, adjacens, a reipublicæ copiis est capta. Erant in ejus arce mili-

Cividale Carnicum, Feltriæ arx & Scala a Venetis recipiuntur.

milites Germani octoginta (neque enim fere plures capere locus exiguus poterat) qui se fortissime defendebant : in quos cum a reipublicæ militibus tormenta exercerentur, pilæ, quas emitterent, ipsos defecerunt: eamque ob rem differri oppugnationem necessitas cogebat. atque unus ex agrestibus, qui aderant, desiderari pilas sentiens, ad præfectos accurrens, *Ego vobis*, inquit, *opportune pilas dabo*: ad proximumque ei loco tumulum eos duxit, quo a tumulo pilæ ferreæ triginta tegebantur, quas hostes absconderant. Haud facile dictu est, quantum in bello fortuna possit. nam ut casus tulit, ut is agrestis, qui sciret eas ibi pilas esse, illo temporis puncto eodem venerit, quæque dicerentur, audierit: ita casu magno factum est, ut pilæ hostium tormentis reipublicæ ita convenirent, ut ad id confectæ viderentur: infartæque iis & ejaculatæ perfecerint, ut arx eo die caperetur cum Germanorum omnium interitu, præter eorum præfectum, qui ad urbem vivus est perductus: quam quidem paulo post senatus arcem magnis munitionibus tutiorem reddidit. Atque est eodem in itinere ter mille passus ante Scalam mons saxeus præcelsus maximeque directus ad perpendiculum viæ imminens, in cujus superiore parte ipso in saxo specus cum perennis aquæ fonte natura factum homines concinnaverunt, arcemque parvam ex eo effecerunt. Ea omnino arx adiri pedibus non potest: fune autem demisso cum lignea sedecula, singuli homines rota desuper vertente attolluntur: ac quidquid aliarum rerum inferendum est, eodem uno sublevatur, atque in arcem importatur modo. Ei arci inter montem flumenque quod arctam atque angustam vallem dirimit, subest ea, de qua dixi, perexigua sane via, qua commeare iis, qui in arce sunt, invitis licet nulli: propterea quod saxis modo ab ea devolutis quoslibet obrui atque interfici nullum negotium est. Ea quoque arx, quam Covolum appellant, eorum deditione qui illam custodiebant, ad rempublicam rediit. In Istris etiam præda celebris ab Epirotis est equitibus & cædes hostium facta.

1509

Covoli arcis descriptio.

1509

Cymaclium a Venetis diripitur VIII. id. decembr.

Germanis autem, qui urbem incolebant, a Senatu petentibus, ut quoniam Maximilianus permiserat, ut qui vellent, ex ejus ditione urbem adire mercaturæ causa, eis liceret; Patres item concederent, eos tuto venire posse: fides est eis reipublicæ interposita, itineraque quæ toto bello clausa fuerant, patefieri cœpta sunt cupidissimis omnibus. Marcus Antonius Contarenus cognomine Camalis, quem Senatus parvis navigiolis præfecerat, Patrum jussu ab Angeli classe profectus, Cymaclium inter duo Padi ostia Vatrenum & Caprariam, oppidum magnopere piscatorium, diripuit, ædificiaque plurima incendit: quæ Alfonso non parva clades fuit, quod ex ejus oppidi septis calamo reticulato vadis triginta millia in circuitu passuum eo ipso fere tempore ingens vis piscium biduo triduove maxime pluvio capta, & sale injecto reposita, magnis redimi pretiis portoriisque consuevit. Angelus cum navibus triremibus ad latitudinem fluminis dispositis pontem injecisset, quo Gradonici equites transportarentur ad incursiones exercendas, hostesque qui munitionem copiis omnibus aggressi sæpe fuerant, sustinendos: postea, ne triremes impedirentur, quo minus ad gerendum bellum præsto essent, eundem minoribus in navibus pontem imposuit, trajectoque levissimo equitatu, omnem illam oram fuga terroreque implevit: quoad hostes missis ab Julio Ferrariam equitibus Ludovico Pio præfecto, quem Verona evocaverat, atque ab Aloisii regis ministris Brixia item equitibus & militibus quamplurimis, exercitum duodecim millium armatorum confecerunt. Ac Ludovicus quidem una cum Hippolyto ad classem ripamque fluminis audacissime se inferens interfectus est, capite media cum galea pila ferrea casu in eum cadente perfracto. Deinde, quod hostes in munitione capienda frustrabantur, Alfonsus infra eum locum duo millia passuum munitionem & ipse in ripa facere instituit, qua in reditu impedire classem posset, tormentisque deprimere. Quod ubi Senatui est allatum, literas ad Angelum dedit: si ei videretur, classem reduceret, ne confecta hostium munitione

ne

ne periclitaretur : id unum in primis curaret, ut classem, quam a civitate accepisset, salvam sospitemque reipublicæ restitueret. Ad quas ille literas ita rescripsit : Si classem reduxisset, fore ut omnem illam oram, quæ cis Padum est, hostium exercitui diripendam relinqueret : itaque id se tum facturum, cum illa munita esse loca cognovisset.

1509

Eodemque tempore, quod ad Patres venerat Bulfardus Germanus, qui ad urbem ventitare consueverat, ad speciem, ut eis se offerret ad pacem inter regem remque publicam tractandam : re, a Maximiliano ejus rei cupidissimo clam missus : decemviri legatos duos creaverunt, qui cum Bulfardo ad regem statim proficiscerentur, Joannem Cornelium quinquevirum Senatu regendo, Aloisium Mocenicum, qui Feltriæ atque in Alpibus legatus tunc erat. Egerant autem cum rege civitates Germaniæ liberæ, ut pacem cum republica faceret : quarum quidem fere omnium municipes non pauci in urbe mercaturam exercere consueverant, ægreque ea re carebant. Paulus quoque Lictestenius, cujus erat multo maxima apud regem auctoritas, uti antea demonstravimus, pacis ei auctor semper fuerat. Uxor insuper regia idem cupere maximopere videbatur. Præter hæc Henricus Britanniæ rex ab Julio & Aloisio & Maximiliano per literas diligentissime scriptas petierat; *Ne cum Veneta civitate bellum exercerent : quæ si nusquam existeret, construi tamen omnibus ab hominibus ad publicam orbis terrarum utilitatem atque ornamentum profecto debuisset*. Idem quoque multo etiam accuratius legatus regis, Romæ qui erat, ad Julium detulerat. Quibus rebus cognitis spes Senatum tenuit, brevi fore, ut sibi cum Maximiliano conveniret. Atque illis quidem diebus Baldassari Scipioni Senensi, qui Liviano propter virtutem maxime charus fuerat, equitum gravis armaturæ L. præfectura est a Senatu tradita. Bonifacioque Sonzinio, qui se amanter pro republica Patavino bello gesserat, auri libra annis singulis immunitasque rerum omnium ei liberisque posterisque ejus, tum ut ipse liberique extra ordinem in Senatum legerentur, dono datum.

Germaniæ liberæ civitates pacem cum Venetis Maximiliano suadent.

Britanniæ rex fœderatos principes ad pacem cum Venetis hortatur.

1509

Veneta classis ad Padum capta & incensa, XII. kal. januar.

Padus interim, aucto Gallicis repentinis imbribus flumine, ut summas plane ripas adæquaret, pontem, qui minoribus erat navibus impositus, aquarum violentia disjecit. Angelus, trajectu ne careret, triremes, uti antea fecerat, contra cursum fluminis iterum firmavit, quæ pontem sustinerent. Hostes autem ubi viderunt fluminis incremento triremes alte sublatas pulcherrime tormentorum pilis objici, prima nocte magna cum manu Ferraria egressi ad ripam contenderunt, tormentisque plurimis adductis naves impeditas verberare ex aggere ictibus creberrimis cœperunt: neque prius destiterunt, quam classe pene universa perforata & disjecta, Angelus, qui somno expergefactus suo se lectulo ejecerat, cum signo aureo, ne hostes eo potirentur, publicisque literis, tum ductores reliqui cymbis navium excepti fuga salutem peterent. Remiges se flumini omnibus e navibus dederunt: adversamque ad ripam delati magna pars ad Gradonicum se receperunt. Una triremis primo adventu per remos, qui aggerem contingebant, ab hostibus ad ripam attracta, cum hominibus non paucis est capta: ipsi omnes interfecti. altera succensa est. Ex omni classe triremes duæ navigiaque minora aliquot secundo se flumine demiserunt, ad finesque reipublicæ nullo accepto detrimento redierunt. tres depressæ interierunt: munitione cum plurimorum remigum & militum interitu hostes potiti: triremes novem Ferrariam sunt perductæ. Ea clade Patres cognita, evestigio literas dederunt cum ad Gradonicum legatum, si hostes Padum trajicerent, interiorem Athesis fluminis ripam interscinderet, ne Rhodigium possent accedere; ipse se in tutum cum iis quas haberet copiis reciperet: tum ad legatos Grittum & Marcellum, qui erant in exercitu ad municipium Leonicænorum, ut aliquid copiarum auxilio ad Gradonicum mitterent, quo se facilius finesque illos ab hostibus victoribus tueri posset. Scripsere etiam ad Fossæ Clodiæ magistratum: cymbas juberet Padum ingredi, quæ fugientes reciperent, & si qui se in sylvas aut paludes abdidissent, perquisitos repertosque sublevarent. Datæ insuper ad Joannem Maurum

rum

rum literæ, qui in Istris cum triremibus, quas appellant nothas, tribus, legitimis duabus relictus fuerat, ut ad Padi ostia contenderet, cumque Marco Antonio Contareno, qui triremem suam navigiolaque non pauca incolumia conservarat, se conjungeret. Senatu postea eodem die coacto, ad classem redintegrandam multoque ampliorem instituendam, latum, ut in Creta triremes octo, Corcyræ duæ, in Dalmatis sex, in urbe quatuordecim confestim armarentur, atque ex his duarum remiges postridie, aliarum duarum perendie conscriberentur. 1509

Angelus inter hæc ad urbem rediit, clademque illam non tam vere ac explorate, quam ut ipsi minus dedecoris afferebat, Patribus exposuit: quem tamen ejus sermonem plerique ex earum, quæ perierant, triremium præfectis, ad urbem & ipsi redeuntes audacter refellerunt. probraque omnia in illum jaci cœpta: nihil in eo consilii, nihil prudentiæ, nihil omnino providentiæ: crudelitatis, avaritiæ, arrogantiæ plurimum semper fuisse: triremes ponte implicari minime omnium debuisse: si paulum supra eum, in quo erat, locum ripæ aggerem dejecisset, flumen ipsum, quod tam alte creverat, suamet illuvione & munitionem & classem tutam ab hostibus puncto temporis redditurum, regionemque illam pulcherrimam & fertilissimam longe lateque vastaturum & fœdaturum fuisse. quæ nam autem aptior atque facilior reipublicæ morem gerendi occasio dari ei a fortuna potuisset, quam quod est illi ea fluminis tam vasti magnitudine exuberantiaque subministratum? ita illum, quæ e republica non erant, effecisse: quæ usui & dignitati magnopere fuissent, quæ securitatem classi attulissent, quæ hostium cogitationes & conatus omnes frustravissent, prætermisisse: unum modo magna semper diligentia curavisse, ut cymbas præda onustas singulis diebus domum mitteret. His cum vocibus pene omnium, qui in ea classe fuerant, & cladi superfuerant, Angelus palam accusaretur, Senatus frequens rogationem jussit, uti de ea re triumviri ex advocatis reipublicæ quærerent: quod repe-

Angelus Trivisanus accusatur rei male gestæ.

1509 rissent, intra dies XV. ad Senatum referrent; atque is ea pœna, quam Senatus probavisset, plecteretur. atque ut proximis comitiis præfectus classis ejus loco legeretur, etiam perlatum: lectusque est Antonius Tronus templi Marcii procurator: quo præfecturam respuente, quod non esset rebus maritimis assuetus, comitia Petrum Balbum Patavii magistratum sublegerunt. qui quidem Balbus antequam Patavio decederet, hominem ex plebe, qui filia pro concubina utebatur, ipsamque filiam, scelere per indicium delato, comprehendi jussit, fassosque securi ambos percussit, igne patris cadaveri etiam supposito. Ad hæc, ut aliquando Julii iracundiæ finis fieret, Senatus sæpe consultus, sæpe amplius consuli jussus, tandem censuit, ut legati reipublicæ Romæ qui erant, tabulis ab Julio traditis, quibus indignissimæ conditiones reipublicæ imponebantur, scribendo adessent: ut juri scilicet, quod in sinu Adriatico antiquitus respublica obtinuerat, ab omnibus, qui eo mari navigent, exigendi, pro eorum tantum navigiis, qui Romani Pontificis imperio subessent, & eo mari navigarent; quodque in Ferrariæ dominatu, quam aliquando in suam potestatem redegisset, permultos annos habuerat; quodque ullo unquam tempore in Flaminiæ oppidis eis fuisset, reipublicæ nomine cederent: eamque contra rem Romanam fecisse faterentur, veniamque suppliciter peterent. Ea res quod vi fiebat, Senatui nulla libere decernendi potestate relicta, tot regibus hostibus, tot reipublicæ oppidis bello captis, retentis ab Julio in urbe sex legatis summa dignitate & nobilitate civibus, tum illis qui e Flaminia in vinculis ad illum sunt perducti, ipsius interdicto, cui tamen jampridem paruerant satisque fecerant, etiam nunc urgente: minus molesta Patribus fuit, minusque ei rei, ne fieret, obstiterunt; illud animis atque sermonibus diu multumque repetentibus: vi atque injuria coactis ab hominibus quod fit, pro infecto haberi consuevisse: itaque & naturæ, & gentium & civili jure & legibus omnium populorum esse

VI. kal. januar.

III. kal. januar.

se constitutum . Unum autem se se consequi , ut Julius inimicum in rempublicam animum deponeret , neque amplius ejus hostibus auxilio vellet esse (quod quidem se facturum pollicebatur) magno sibi adjumento ad reliquum bellum conficiendum fore arbitrabantur . Atque his rebus agitatis annus finem habuit . 1509

IN LIBRUM DECIMUM
C. AUGUSTINI CURIONIS
EPITOME.

VEnetorum cum Cæsarianis ad Aquæ Martinianæ pontem pugna. Hatrianis petentibus magistratus & naves, quibus se tuerentur, a Senatu concessæ. Pannoniæ regi pro pensionibus quomodo satisfactum. Variæ Cæsarianorum Verona eruptiones. Nicolai Ursini obitus. Captivorum cum Gallis permutatio. Varii belli inter Alfonsum & Venetos, & item inter Venetos ac Cæsarianos circa Veronam eventus. Julius legatos Venetos ad se admittit & interdictum abrogat. Legati ad pacem cum Maximiliano conficiendam missi, re infecta revertuntur. Leges ad pecuniam colligendam latæ. Veronæ oppugnatio frustra tentata. Lex quæ sacerdotum propinquos in pontificiis causis Senatu excludebat, antiquata. Julii consiliorum ambiguitas. Senatus de imperatore eligendo consilia. Gallorum in reipublicæ fines irruptio. Nova Germanorum domus exædificata. Vicetia cum plerisque aliis oppidis a Gallis capitur. Gallorum in eos, qui se in concamerationem contulerant, immanitas. Cæsarianorum in Carnos irruptiones. Lemniacum a Gallis capitur. Rotomagensis Cardinalis obitus. Julii & Venetorum cum Helvetiis fœdus. Variæ Germanorum, Venetorum, & Gallorum excursiones, levioraque prælia. Phariorum seditio sedata. Classis Julio contra Genuenses missa. Laurentio Cereti arma ex comitii armamentario data. Cypri reginæ obitus. Gallici exercitus in Venetos progressus. Ferdinandus Hispaniæ rex equum album tributi nomine ad Julium mittit. Franciscus Mantuanorum dux a Venetis dimittitur. Monsilice a Gallis capitur. Joannis Sfortiæ obitus. Julii cum Alfonso belli initium. Lucius Bononiensis reipublicæ exercitus imperator declaratur. Sexviri sale procurando ad quatuor redacti. Julii in Genuenses conatus irriti, & classis Centumcellas reditus. Pannoniæ rex Venetis bellum indicit, nec tamen infert. Julii in Alfonsum edictum, ejusdemque in Galliæ regem maledicta. Venetorum de Brixia capienda consilia. Veneti & Pontifex iterum classem Genuam mittunt. Mutina a Pontifice capitur. Helvetiorum in Gallici regni fines irruptio. Lex de magistratibus, qui rempublicam in Senatu procurant, lata.

PETRI BEMBI RERUM VENETARUM HISTORIAE

LIBER X.

1510 *Cæsarianorum pugna cum Venetis ad Aquæ Martinianæ pontem XIX. kal. febr.*

Nno insequente inito hostes Verona egressi, ut in pagos plerosque qui exercitum reipublicæ receperant, rebusque omnibus juverant, iracundiam exercerent suam, atque inde pabuli copiam aliquam in oppidum importarent, cum quinque millia passuum processissent, ad Aquæ Martinianæ pontem substiterunt, ut nostris, qui re per exploratores cognita ad illos repellendos contendebant, fluminis transitum impedirent. Erat autem præmissus ad eam rem ab imperatore legatisque Leonardus Apulus cum expeditis militibus & equitibus quamplurimis. is ubi pugna ante pontem magno animo commissa, tamen trajicere hostibus, ut se priores in ponte constipaverant, angustias defendentibus se non posse vidit, equites Epirotas triginta ad superiorem fluminis partem longo circuitu, ne ab ho-

stibus

1510 ſtibus conſpicerentur, cum reliquis mandatis miſit. Illi itinere celeriter confecto, repertis in primo colle vadis flumen tranſierunt: eodemque & circuitu & celeritate uſi, magno clamore ſublato, repente in hoſtes a tergo impetum fecerunt. qui nova re perturbati, cum reliquum adeſſe exercitum crederent, & prælio ancipiti ſibi eſſe decertandum exiſtimarent; atque ii, qui a fronte noſtros ſuſtinebant, ſibi veriti ſæpe reſpicerent, pugnamque interim remitterent, noſtri ardentius inſtarent: relicto ponte omnes ſe in fugam conjecerunt. Ea in fuga perplures interfecti ſunt: capti equites cataphracti L. ex levioribus circiter ducenti, præfectique clari nominis ſex, ad urbemque miſſi, & ſigna quatuor relata. Saornianus poſt hæc ad urbem rediit, magiſtratuque repudiato aliis in rebus majori ſe reipublicæ fore uſui eſt pollicitus. Erat tum in urbe Philippus Uladislai regis Pannoniæ legatus, qui a republica ſuperiorum penſionum reliqua ſibi dari poſtulabat. Ei Senatus, quod pecunia propter quotidianos belli ſumptus dependi minus poſſet, excuſatione interpoſita, gemmas, purpuram, telaſque cæteras ſericas laneaſque pro ſumma librarum auri trecentarum dari juſſit: pauloque poſt eodem legato petente, ad reliquas res quadraginta ſunt auri libræ numerato additæ: ipſi libræ quatuor dono curatæ. Ad Henricum etiam Britanniæ regem adoleſcentem Senatus legatum creavit Franciſcum Capellum, honoris illius & benivolentiæ inſtitutæ cauſa.

Hatriani, quod eſt oppidum inter Padi oſtia, prædæ nomine ab Angelo præfecto claſſis ſub reipublicæ imperium redacti, cum ab Alfonſo ut ad ſe redirent ſollicitarentur, legatos ad urbem miſerunt: velle ſe ab republica non recedere: itaque & qui ſibi jus diceret reipublicæ nomine, & armatas naves, quibus ſe defendere ab Alfonſi contumeliis poſſent, ſuppliciter petere. Quamobrem Senatuſconſultum factum eſt, Hatrianos defendi oportere, Senatui videri. Igitur & prætor eis datus Leonardus Bembus, & naves armatæ decem ad eos miſſæ: quibus præſidiis poſtea uſi, in fide atque officio permanſerunt: tametſi

1510

metsi Alfonsus antequam auxilia convenirent, illos, pagosque aliquot demissiores in Padi ripa Venetisque finibus male habuerit. At hostes iterum Verona egressi, multosque vicos depopulati, interfectis prope incolis omnibus, partem suorum, quos nostri obviam progressi aut occiderant, aut captivos fecerant, amiserunt. Tertio autem ob pabuli inopiam idem ausi, multo majore accepta clade, Alexio tamen Bua turmæ Epirotarum præfecto, ob equi lassitudinem ab ipsis capto, se in oppidum receperunt. quibus in rebus omnibus imperatoris maxime studium vigilantiaque extitit. Itaque febricula tentatus accersitis Patavio medicis, tamen convalescere non potuit: crescenteque vi morbi cum se brevi moriturum cognosceret, adhibitis legatis exercitum Lucio Bononiensi commendavit, atque ipsum & præfectos reliquos gravissimis amantissimisque verbis monuit; *Ut suam fidem & benivolentiam reipublicæ præstarent: quæ si perierit, virtus omnis Italorum animorum, resque ipsa militaris, quam adhuc quidem ipsi uni sustinuissent, una cum illa perierit. Quis enim*, inquit, *vos alet, provehet, ad exercitus regendos vocabit, hac terrarum parte in regum barbarorum potestatem redacta?* Hæc atque his plura cum dixisset, paulo post mortem obiit apud Leonicænos septem & sexaginta annos natus: molestaque ea magnopere civitati exercituique mors fuit. cadaver ad urbem delatum funere amplissimo & concelebratissimo atrata civitas extulit. Imperatore mortuo, Janes Fregosius Ligur ejus equitibus regendis præficitur: quibus tamen etiam vivo illo præesse consueverat, Leonardusque Apulus ob virtutem, atque in rempublicam studium stipendio a Senatu auctus est, duobusque fratris ejus liberis pensiones annuæ dono datæ: eamque profecto legem sententiis omnibus Patres conscripti probaverunt, ut non modo nulla rejecerit, sed etiam ne una quidem, cui non liqueret, in loculis resederit: quæ res pene pro miraculo est habita. Fuit quidem certe singulare ac peregregium omnium ordinum, totiusque civitatis in Leonardum studii atque benivolentiæ indicium. Ubaldus deinde Gallorum

Nicolai Ursini obitus, VII. kal. febr.

1510 lorum internuncius Mediolano ad urbem venit, pollicitusque est præfectorum regiorum nomine: si Gallos qui essent in custodia urbana, Senatus restituat, ipsos cives quosque Venetos una cum præfectis reipublicæ qui Mediolani custodirentur, missos facturos. itaque quatuordecim Gallis Ubaldo traditis, Brixiamque missis, ipsi Justinianum Maurocenum, Aloisium Bonum, Petrum Gradonicum, Fanciscum Memmium, civesque alios, quos habebant, hominesque militares tres, Vincentium Naldium, & Vitellium, & Braccium, libertati restituerunt.

Captivorum permutatio.

Atque ut scribendo sæpius ad Maximiliani exercitum, qui Veronæ erat, redeatur, Hispani ex eo milites, hominum scilicet natura & moribus multo callidius ac sapientius Gallis atque Germanis hominibus genus, cum viderent Venetos castris ponendis oppido propiores esse factos (nam a Leonicænis aliquot passuum millia Veronam versus se contulerant) simul eos brevi ad murum atque portas accessuros, urbemque obsessuros vererentur: ut quid quæque domus atque familia voluntatis in rempublicam haberet, si possent fallendo congnoscerent: nocte intempesta per oppidum, cum magno armorum sonitu incitati cucurrerunt, nomenque Marcium, quod est insigne reipublicæ sæpe in cursu conclamaverunt. quo exaudito a plerisque illos esse Venetos credentibus, qui se in oppidum intulissent, eadem nominis acclamatione est responsum datum, salutatioque veluti mutua facta. Illi eas domos, unde voces veniebant, atramento signaverunt, posteroque die repetitis notis omnes ad unam diripuerunt. quibus rebus consequuti sunt, ut & reliquis amicis reipublicæ timor injiceretur, ne quid ultra facere aut dicere auderent, & ipsi præda illa pro stipendio, quod non persolvebatur, ad se sustinendos uterentur. Erant in urbana perliberali custodia, uti supra domonstratum est, cum Patavii, tum in Istris, capti Germani regis præfecti sex: salutabanturque quotidie ab amicis & familiaribus suis prope ut liberi. eorum quinque noctu, custodibus in cœna occupatis, tenui perrupto muro ad aquam se nullo strepitu contulerunt:

Hispanorum militum astus, ut agnoscerent, qui Veronensium essent animo in remp. amico.

runt : cymbaque ad biremem clam a suis comparatam vecti, in ea Tergeste perfugerunt . uni ut fugeret persuaderi non potuit, ne fidem, quam una cum reliquis reipublicæ dederat se non abiturum, falleret.

1510

Post hæc triumviri, quorum erat e collegio Bernardus Bembus pater meus, confecta quæstione, Angelum Trivisanum, qui classem turpiter amiserat, ad totius civitatis judicium majora comitia detulerunt, ea lege per ipsa comitia prius rescissa, quam Senatus, ut ad se referrent, jusserat : tabellisque eorum recitatis, qui permulti contra eum testimonium dixerant, causaque dies aliquot agitata, condemnare tamen illum primis sententiis non potuerunt : propterea quod ab reliquis civibus, qui eo bello improbe rempublicam gesserant, qui quidem erant plerique, atque ab eorum propinquis & necessariis magnopere laboratum est, ne condemnaretur, veritis, si ille pœnas dedisset, ne ad ipsos etiam ejusmodi judicia descenderent. quæ sane res bonis omnibus magnam molestiam attulit, quod Angelo absoluto nihil amplius in republica severe, nihil omnino ex dignitate posse agi prope constaret. Postremo vero cum triumvirum actionibus diligentioribus, tum ejusmodi bonorum querelis permota concio, triennium ab urbe urbisque finibus esse Angelum exulem jussit. At ne classi redintegrandæ, quam in rem Patres incubuerant, milites aut remiges deessent: lex est in Senatu lata: ut exules maritimis ab oppidis atque insulis reipublicæ ob homicidium qui essent facti, si pace cum mortui propinquis inita menses sex in classe reipublicæ sua impensa operam navaverint, aut ad id vicarium dederint, restituerentur, exceptis iis qui hominem constituto occidissent. Alfonsus vero classis reipublicæ clade non contentus, copias quas confecerat, trajecto Pado, ad fines Rhodigianos vexandos ac depopulandos misit. eæ copiæ in pago Alfonsi finium postremo se se vallo munierunt, & parvo præsidio ad vallum relicto instructæ, ut quod intenderant, etiam perficerent, progrediebantur. Gradonicus legatus, Rhodigii qui erat, ea de re ab exploratoribus

Angelus Trivisanus accusatur, X. kal. mart.

Et damnatur III. non. mart.

cer-

1510 *Gradonicus Ferrariensium copias profligat.*

certior factus, ante lucem cum equitatu & peditatu oppido egressus Epirotas aliquot præmisit, qui hostes velle aggredi simularent, lenteque revertentes eo traherent, ut æquo loco prælium committi posset. Hostes Epirotis visis in eos impetum fecerunt. Illi, ut erat eis imperatum, paulatim recedentes in nostri agminis conspectum eos perduxerunt. Legatus cohortatus suos pugnæ signum dedit: neque hostes sibi defuerunt. concursum est ab utrisque ita acriter, ut pugna diu anceps atque ambigua fuerit: tandem hostes fessi repelluntur, seque ad pagum munitionesque suas recipiunt. Nostri hostium regressu incitatiores facti, cum aliquandiu ante vallum pugnavissent, munitionem perfregerunt, eosque in fugam omnibus a partibus dederunt. quos Epirotæ consectati plerosque interfecerunt: equites utriusque armaturæ circiter nonaginta cum eorum præfecto captivos fecerunt. Capti quoque sunt eodem tempore in Veronensium finibus Sequani equites non sane pauci, cum tamen illi etiam Epirotas duodenos temere a reliquis digressos quodam in pago dormientes item cepissent. captusque paulo post una cum viginti ex ejus turma præfectus equitum Gallorum Cleta, qui Maximiliani auxilio Veronam venerat, ad urbemque missus.

Julius interdictum abrogat VI. kal. mart.

Julius autem Pontifex Maximus ubi a republica omnibus suis postulatis satis esse factum cognovit, legatis, qui quidem erant quinque (nam Pisanus paulo ante morbo implicitus mortem obierat) ad sacra, quæ se præsente fiebant, atque ad pedis osculum admissis, magna populi Romani frequentia interdictum abrogavit, deque eo literas ad omnes reges dedit. Quibus rebus cognitis, supplicatio a Patribus est indicta, gratiæque diis immortalibus omnibus in templis actæ. Paucisque post diebus Hieronymo Donato apud Julium manere jusso, qui legationem exerceret, cæteri legati pedibus Anconam profecti, reliquo itinere in longis navibus, quas Patres ad eos sublevandos eo miserant, confecto domum redierunt. Diebusque æque post paucis cives ii Veneti, qui belli initio in Flaminia contra fidem datam capti, atque in Romanos fines perducti,

cti, eo tum loci custodiebantur; ab Julio sunt dimissi. dimissi quoque ab Joanne Jacobo Triultio, liberalitatis in rempublicam nomine, cives item Veneti tres, qui tribus Galliæ municipiis præfuerant, Mediolanique in custodia illos menses totos fuerant, Joannes Grimanus, Alexander Georgius, Philippus Calbus, atque usque in urbem ab ejus ministro perducti. Aloisius Mocenicus, Joannes Cornelius legati ad pacem cum Maximiliano tractandam missi, uti superiore libro demonstratum est, atque in Alpes profecti, regiis internunciis, qui ad eos venerant, reipublicæ datis muneribus (ea erant vini Cretici pretiosioris, ceræ albæ ad tenebras expellendas, fructuum in Aegypto conditorum ad regias epulas omnis prope generis non parva copia) sermonem cum iis complures dies habuerunt, non unisque in locis una fuerunt. neque tamen pax iniri potuit; cum illi omnia, quæ in Maximiliani potestate proxime fuerant, a Senatu peterent, Senatus nihil eorum, quæ ante bellum obtinebat, vellet amittere: dependere quidem Maximiliano aliquam pecuniæ vim se obligasset, si de reliquis fœderis capitibus, quæ proponebantur, convenire inter ipsos potuisset: sed obstinatione, duritieque ambarum partium factum est, ut infectis rebus ab utrisque domum discederetur. ita ea multorum dierum tractatio & mora, quæ suspensos atque sollicitos Patrum animos habuerat, postremo ad nihilum rediit.

1510

Interim, quod Lauretanos, qui est pagus in Padi fluminis derivatione, Alfonsi copiæ incenderant, Senatusconsultum factum est, ut ejus pagi homines Fossam Clodiam ad incolendum se reciperent, atque ab oppidanis rebus omnibus juvarentur: quasque antea onerum & tributorum immunitates domi obtinebant, eisdem immunitatibus eis frui Fossæ quoque Clodiæ liceret. itemque alterum, uti Belunienses & Pagenses annum unum immunes essent, neque ad solvendum creditoribus cogi possent. Idem Senatus cum videret multo maximam esse in urbe copiam eorum ex plebe civium, qui aliquo reipublicæ munere fungerentur: quo in munere aut stipendii menstrui,

Varia Senatusconsulta.

1510 aut quotidiani quæstus nomine lucrum facerent: ut ii quoque aliquid, neque id tamen sine compendio, tam angusta pecuniæ publicæ procuratione in ærarium conferrent, rogationem jussit: qui e plebe civis munus perpetuum a republica obtineret, si decuplum stipis annuæ, aut si ea non sit, lucri summam, de qua apud magistratum constet, reipublicæ intra dies quindecim curaverit, id omnino munus ipso mortuo aut filius, aut nepos, aut frater ejus sequatur: aut is, quencunque sibi ipse ejus muneris hæredem instituerit. quibus autem sua sint ad tempus munera, iis octuplam stipem ærario inferentibus, ea vivis munera eripi non possint, illis exceptis muneribus, quæ a Senatus, templique Marcii procuratorum scribis & ministris obirentur. ea tamen octupli summa liberalitate Patrum paulo post lege ad quincuplum rediit. Ab decemviris quoque, ut etiam nobilitas sui æris aliquantum sponte reipublicæ tribueret, alia est rogatio paulo post jussa: qui e nobilitate civis triginta annos natus libras auri vicenas mutuo reipublicæ dedisset, quemque civem major pars decemvirum probavisset, ei civi annum in Senatu esse, adempta suffragii ferendi potestate licere. Hujus autem mutui decemviri eam esse conditionem voluerunt, ut pars pecuniæ media in ærarium novissimum ei, qui dedisset, accepta referretur: altera parte media, si quid is onerum tributorumve nomine in posterum publice debiturus esset, ex eo tantundem potestas ei fieret dissolvendi. pauloque post, ne horum civium numerus denos excederet, iidem decemviri sanxerunt.

Veronam frustra Veneti aggrediuntur non. april.

Dum hæc domi administrantur, consilio Veronam per insidias capiendi ab legatis complures dies agitato, certorum oppidi civium suasu, qui per suos interpretes clam ad Sigismundum Caballum necessarium suum egregium atque amantem reipublicæ civem, qui se pro patria exercebat, bellique munera & præfecturas obibat, Patavium missos, res quemadmodum perfici posset, eis ostenderant: ambo prima nocte ad pagum Martinianum exercitum adduxerunt, quingentosque milites ex omni copia lectos,

ad

1510

ad arcem, quæ ab ea oppidi parte cum mœnibus erat conjuncta, non nimis communitam miserunt, qua fore in urbem trajectum cognoverant. Illi per duas propugnaculi intromissi portas (eas Benedictus Peregrinus multa arte diligentiaque, ferreis ad eam rem confectis Vicetiæ malleis vectibusque aperuerat) ad murum oppidi scalas, quas secum attulerant, posuerunt; ut eo superato ad portam, ad quam convenerant, accederent, interfectisque custodibus, atque apertis valvis exercitum admitterent. Eæ scalæ cum essent breviores, quam muri altitudo requirebat: ad ejusmodi ejus rei subsidium comparandum, ut alteram alteri alligarent, atque ita longiores eas facerent, se dederunt. In eo dum sunt, signa in oppido ei loco proxima casu concinere cœperunt. illi veriti adventum ipsorum militibus Germanis tribus millibus palam factum esse, qui eam oppidi partem custodiebant, relictis scalis extra propugnacula celeriter se, qua venerant, receperunt: deinde ad exercitum, qui non longe aberat, ut se in oppidum inferret, re infecta magno cum dolore omnium atque molestia redierunt. Hostium præfecti haud ita multo post de plerisque civibus, quos fuisse ejus rei conscios non tam quidem reperissent, quam essent suspicati, graviores pœnas sumpserunt. Peregrinus una cum nostris militibus oppido fugiens ad legatos se contulerat: cui Senatus ob facti audaciam atque in rempublicam studium pensionem annuam, quam posteri ejus sequerentur, paulo post dono constituit. Eadem in illorum, quos hostes interfecerant, liberos reipublicæ pietas extitit.

Lex de sacerdotum propinquis a Senatu amovendis antiquatur.

Erat domi lex decemviralis, nemo ut civis, cujus aut filius aut frater aut fratris filius sacerdotium haberet, cum de rebus, quæ ad Pontificem Maximum atque ad rempublicam pertinerent, ageretur, in Senatu esse posset. quam quidem legem eo consilio Patres jusserant, ne, qui suo compendio propter sacerdotiorum adipiscendorum cupiditatem in consulendo duci poterat, ut plus Romanis rebus, quam suæ civitati faveret, ei aut sententiam dicere, aut suffragium ferre in Senatu liceret. eam tum legem

 de-

1510 decemviri antiquari voluerunt : non enim arbitrabantur quenquam esse civem posse, qui tam duris reipublicæ temporibus alieniori voluntate suæ patriæ commoda, quam Pontifex Maximus a quo tam insignite læsus esset, in Senatu administraret. Itaque & Antonius Grimanus & Georgius Cornelius, reliquique sacerdotum propinqui, cum ad Senatum ex literis Roma ab Donato missis est relatum, deinceps affuerunt. quæ quidem literæ magnam in Julio ambiguitatem consiliorum, magnamque voluntatis hæsitationem ostendebant. modo enim de republica honorificentissime amicissimeque loquebatur, seque ei adjutorem ad ea recuperanda, quæ in Rhetis Galliaque amiserat, fore pollicebatur: Gallorum modo regem se vereri ostendebat, quem quidem propediem in Italiam rediturum pro explorato ducebat. A Maximiliano quoque suum legatum prope amplius non admitti, inimicumque sibi illum ex amico esse factum, quod interdictum in rempublicam se nolente rescidisset, conquerebatur. easque ob res uti respublica quibus posset conditionibus cum Maximiliano pacem faceret, Senatui erat auctor, præsertim posteaquam inter Aloisium & Henricum Britanniæ regem, qui diffidere putabantur, quod quidem certe diffidium animorumque disjunctio morari Aloisium & retinere, ne itineri se se daret, una omnino poterat, fœdus esse ictum & concelebratum cognovit. itaque interdum neque cui confideret neque quo converteret cogitationes suas, neque quem susciperet tuendum, neque quid omnino aut faceret, aut plane diceret, reperiebat. Quibus rebus cognitis Senatus, cui quidem omnia pene deficiebant, Julium tamen per legatum est hortatus, bono animo ut esset: non facturum, quæ ab eo jactabantur, Aloisium: cujus omnes plane populi ab Alpium trajectu & bello in Italia gerendo magnopere abhorrerent: Maximilianum quidem & pecuniæ inopia, & aliena Germanarum civitatum a bello contra rempublicam voluntate, & aliarum rerum implicationibus perfacile ad pacis cogitationem descensurum: Henricum vero, cur nocere Venetis cogitet, nullam habere porro causam, cujus

& ma-

& maritimæ civitates necessitudinem quasi quandam antiquitus cum nostris hominibus institutam colant plurimique faciant: & portoria a navibus reipublicæ quæ mercaturæ causa eo ventitant, etiam augeantur: se se autem & exercitum non spernendum jam habere, & classem satis magnam propediem habituros: easque omnes opes non illi minus, quam reipublicæ præsto, cum vellet, futuras: quamobrem confideret, cum tam bonam causam suscepisset, ut rempublicam scelere perfidorum hominum proditam ac violatam tueretur: Deos profecto immortales, quorum ipse in terris majestatem obtineret, sibi non defuturos. Ejusmodi cum literis labantem Julii animum atque consilia Senatus confirmavisset, legem scivit, ut quingenti armaturæ gravioris equites, militum quatuor millia celeriter conficerentur, atque ad eas quas haberet copias adderentur. Id autem non tam jussit spe quam aleret, ut res ad exitum perduci posset (nam neque unde is tum numerus accerseretur, ei constabat, neque pecunia in stipendium plane suppetebat) quam ut ejus rei sermo nunciique ad Julium allati dejectas illius cogitationes & timoris plenas erigerent, exercitumque reipublicæ quem quidem & Veronæ recuperandæ difficultate, & Gallicarum rerum fama, quas rumor latius atque inflatius attulerat, tardiorem ac suspiciosiorem factum sciebat; literæ de eo ad legatos datæ ad pristinam belli gerendi alacritatem studiumque revocarent. quod sane accidit. Epirotæ enim equites ubi de augendo exercitu nuncium acceperunt, Athesi flumine trajecto hostium equites centum captivos fecerunt: milites alteros totidem, nemine suorum desiderato, interfecerunt.

1510

Venetorum novi bellici apparatus.

Aliæ deinde literæ ad Donatum datæ, ut quoniam is ad Senatum scripserat, Julio placere, ut bello, quod respublica cum Alfonso exercebat, finis imponeretur: ei diceret, Senatum de eo id, quod vellet, esse facturum. Quo responso accepto Julius suum hominem Ferrariam misit ejus rei causa: neque tamen Alfonso persuasit, uti bello desisteret. nam quoniam exploratum ei erat, Aloisium regem ad Lemniacum oppidum, quod a Maximilia-

1510 no libris auri CL. emerat, capiendum omnes ſuas quamprimum copias miſſurum, quo capto ipſe quoque Rhodigium poſſe capere ſpem non ambiguam fovebat; arma deponere noluit. Senatus autem pluribus & literis & nunciis certior factus Aloiſii præfectos magnis equitatus & peditatus copiis coactis, in fines reipublicæ impetum brevi facturos, Lemniaco veritus præter milites ſexcentos ſub egregiis centurionibus, cives etiam Venetos e nobilitate quatuor cum militibus quinquaginta e plebe urbana ſingulos, commeatumque omnis generis, & res ad tormenta exercenda ignemque in foſſis atque aggeribus ex inopinato excitandum idoneas, & ſagittarum magnum numerum eo miſit. Vaniſſa præterea ex Dalmatis homo fortis cum turma lectiſſimorum equitum octoginta, majore quam conſueverat ſtipendio, ab Senatu accerſitus, eodem ſe contulit. Ad Gradonicum quoque legatum auxilia ab exercitu ſubmiſſa, ne ſi Alfonſus ad Rhodigianos oppugnandos, dum reliquus exercitus a Gallis alios reipublicæ fines tueretur, ſuas copias adduceret, imparatior offendi poſſet. Claſſi demum paucarum triremium, quæ erat Foſſæ Clodiæ, naves breviores permultæ urbanis e ſuburbiis eductæ atque adornatæ uti adderentur, quæ in Alfonſi fines ſe inferret, ejuſque copias diſtineret, latum. Ad Vitellium vero, quem captivum permutatione facta, uti ſupra demonſtratum eſt, Galli reſtituerant, Capinumque ejus propinquum, Pauli illius, quem Florentini Piſano bello imperatorem habuerant, ſecurique percuſſerant, filium; quibus utriſque Senatus præfecturam equitum gravioris armaturæ CL. paulo antea dederat, atque illi eos equites in Tifernatibus municipibus ſuis jam confecerant; mari Foſſam Clodiam deportandos, naves in Flaminiam miſſæ: quibuſque etiam milites quingentos ipſorum in finibus quamprimum conſcribendi ad exercitumque adducendi, cura tradita. Eandem antea curam Citolo Patres dederant, ut e Peruſiæ finibus mille octingentos milites educeret. iſque jam numerus adventare dicebatur. Turmis inſuper in exercitu reipublicæ pleriſque redintegrandis, quæ

Lemniacum oppidum a Venetis munitur.

qui-

1510

quidem erant magnopere deminutæ, ſtipendium a quæſtoribus curatum. penſioque annua, quam Senatus ultra ſtipendiorum nomen Citolo dederat, ut ea, quoad viveret, frueretur, etiam aucta. quas ad res atque ſumptus quo fiſci debitoribus facilior ſolutio fieret, Senatus juſſerat, ut qui ex iis aurum aut argentum cœlatum, quod plerique ſibi comparant, aut a majoribus comparatum domi habent, ad duumviros numis cudendis intra dies XXV. attuliſſent, id eis aurum argentum ve cum lucro partis decimæ acceptum referretur: qui duumviris neque aurum neque argentum dediſſent, neque pecuniam numeratam curaviſſent, eorum bona, etiam ſi fideicommiſſa eſſent, vendi per magiſtratus oportere, iis exceptis bonis, quæ dotium nomine mulieribus deberentur. eaſque venditiones ratas & firmas haberi oportere, neque ullis poſſe legibus infirmari, Senatuſconſulto additum. Pauloque poſt, quod Patribus conſtabat cives pleroſque ex iis, quibus ampla res eſſet, adduci tamen non poſſe, ut in ærarium conferrent, quod nulla ſuæ patriæ charitate, nullo reipublicæ amore tenerentur, decemviri ſuis miniſtris mandaverunt, ut illos prius ea de re admonitos, ſi poſt dies octo nihil contuliſſent, captos in carcerem contruderent: quod ſi ſe occultaviſſent, ab eorum domibus rem familiarem abriperent, magiſtratibuſque traderent diſtrahendam. quæ duæ quidem res uti publice juberentur, ante id tempus nunquam acciderat. Vicetina quidem civitas, reipublicæ difficultatibus permota, ſponte ſua vicenas auri libras dono in ærarium contulit.

Varia Senatus conſilia de imperatore copiarum eligendo.

Quoniam autem & legati non ſemel ad Senatum ſcripſerant, egere imperatoris reipublicæ exercitum: ſine eo, qui ſummæ rei præſit, omnes indiligentiores & diſſolutiores quotidie fieri, & ipſi per ſe Patres ſingulis horis ea de re admonebantur: ſæpe cum eſſent inter ſe magiſtratus colloquuti, magna eos ambiguitas hæſitatioque diu tenuit. nam quod ex præfectis reipublicæ plures parem fere honoris locum obtinebant, exiſtimabant Patres, in potiore adipiſcendo loco alterum ſibi præferri neminem eorum ſatis æquo animo laturum.

1510 Tum illud accedebat, quod ipſimet Patres, quis nam illorum eſſet reliquis anteferendus, non diſpiciebant. De externis cum quærerent, plerique in eam ſententiam conveniebant, ut Franciſcus Mantuanorum Princeps, quem habebant in cuſtodia, ei muneri maxime omnium eſſe præficiendus videretur: quod profecto munus & alias apud ipſos geſſiſſet, & nunc eo libentius eoque diligentius ab illo ſuſcipi atque adminiſtrari oporteret; quod ex ipſo carcere atque cuſtodia ad tam amplam dignitatem atque imperium Patrum munere ac liberalitate vocaretur. verum propterea quod annis etiam ſuperioribus ad illud ipſum munus a Senatu revocatus, uti tum a nobis demonſtratum eſt, ſtipendio etiam accepto a republica defecerat, atque ad Maximiliani militiam auctore & conſuaſore Ludovico Sfortia uxoris ſuæ ſororis viro ſe contulerat: idcirco, niſi Senatui ſatiſdaret ſe fidem reipublicæ præſtaturum, omnes una magiſtratus committendum ei eſſe non putabant. Id ut ſciri ab eo poſſet, Lauredanus Patreſque eum ad ſe ſe cum honeſto ſenatorum comitatu e cuſtodia venire voluerunt, amiciſſimeque appellato ſuam ei mentem aperuerunt, Senatuſque conſultum ea de re factum oſtenderunt. Ad quem ille ſermonem inopinata lætitia commotus atque illachrymans, magnas Patribus gratias cum egiſſet, confirmavit filium ſe ſuum Federicum natu majorem ſuæ fidei obſidem reipublicæ daturum: uxorique ſcripturum, ut eum ad legatos eveſtigio mitteret. Quod cum Patribus probaretur, Ludovicum Firmium familiarem ſuum cum mandatis ad uxorem miſit. Illa vero parere viro noluit, neque filium ab ſe dimittere. Alfonſi enim ſoror Gallicis rebus magnopere favebat: quibus fore impedimento, ſi vir imperium a republica oblatum accepiſſet, pro explorato ducebat. ita ea res exitum non habuit. Quamobrem cum Patres iterum de eo eligendo, qui exercitui præeſſet, conſulerentur, magiſtratuſque nonnulli Lucio, nonnulli Gritto legato imperium deferrent, neutra lege ſuffragiis probata Senatus eſt dimiſſus. Quod ubi Grittus reſcivit, Patribus literas dedit, non eſſe e republica ſe, qui non magnum

gnum in re militari usum haberet, tot fortibus & claris bello viris, qui in ejus exercitu essent, præfici: neque id eos æquo animo laturos: itaque alia omnia cogitarent, se se nolle imperium cum invidiosum, tum suis majus viribus accipere.

Vanissa interim, quem Lemniacum profectum dixeramus, cum suis æquitibus aliisque perpaucis, qui sagittis utebantur, mane prædatum oppido egressus, in Veronæ finibus hostium Gallorum equites gravis armaturæ plus centum, levioris non plurimos, milites quatercentum nactus, manum cum illis conseruit. Id dum fit, hostes unum ex ejus famulis captum nullo more jugulaverunt. quod Vanissa ubi vidit, suos cohortatus, uti eam necem vindicarent, ita acriter pugnavit, itaque eum sui acriter pugnantem imitari studuerunt, ut parvo temporis spatio globum hostium universum disjecerint, ex iis ceperint plus ducentos, quibus omnibus cervices absciderunt, nemine suorum, præter illum unum, desiderato. ea res magnum illi nomen apud omnem exercitum hostesque ipsos attulit. Alfonsus interea coactis cum militibus, tum naviculis, atque in eis tormentis levioribus impositis, Venetos, qui minorum in Rhodigianis finibus fluminum ripas custodiebant, depulit. Pauloque post, cum Gradonicus nihil non ab hostibus veritus Rhodigio relicto se in tuta retulisset, oppidum vacuum recepit: tantusque fuit ejus rei terror, cum Galli magna cum manu adventare dicerentur; ut neque auxilia submissa ullo in loco consistere, neque Grittus legatus confidere, in quibus erat, castris auderet, omnesque omnibus a patribus se se Patavium Vicetiamque versus nullis hostium insequentibus tamen reciperent.

Rhodigium a Ferrariensibus occupatur.

Deliberatum est etiam domi, ut Patavium muniretur, tormentaque ac farinas & vinum Creticum magistratus eo mitterent, civesque in primis Venetos decem, qui urbem custodirent: tum ut reliqui commeatus pabulique copia in oppidum importaretur, cura adhibita. Datæ quoque a Senatu literæ in Epirum ad suos magistratus, ut Thraces equites, quos possent, reipublicæ stipendio conscriberent,

Nova muniendi Patavii consilia.

Jade-

1510 Jaderamque mitterent ad urbem transvehendos: id enim regiorum ministrorum voluntate fieri poterat. Latum etiam, ut lex de mercede magistratuum reipublicæ condonanda, in sex menses prorogaretur. Jussus etiam Joannes Franciscus Polanus, qui longis navibus in Istris non segnem operam reipublicæ navabat, ut Fossam Clodiam ad præfectum se classis evestigio reciperet. Quibus intellectis rebus Zoilus Detricus, ex Jaderensi civitate, amantissimus reipublicæ vir, aurum, quod in suos usus domo attulerat, Patribus Principique dono dedit.

Grittus cum exercitu Vicetiam veniens, ad quem civitatis magistratus cum armatorum ex plebe atque agris decem millibus iter faciebat, ut ei opem ferret, ne ab hostibus cladem aliquam acciperet (magni enim de eo rumores afferebantur) cum vellet extra murum castra ponere, ne oneri oppidanis esset, a civibus omnia perpeti reipublicæ causa se se velle pronunciantibus, atque ab illo, uti copias omnes introduceret majorem in modum postulantibus, noctu hilariter in oppidum est receptus: postridieque ejus diei abiens medio fere inter Patavium Vicetiamque itinere consedit, ut utrique urbi, si necessitas urgeret, auxilio esse posset. Patres, ut Vicetinæ civitatis plena fidei ac benivolentiæ officia tanti facere, quanti par erat, viderentur, per literas sibi gratum id fuisse ostenderunt, seque memores ejus rei fore in posterum confirmaverunt. Deinde, cum de Gradonico deque Marcello legatis non commodi sermones jactarentur; eorum loco est ab iis legatus lectus Paulus Capellus, qui se, cum vellent Patres, profecturum est pollicitus. paucisque post diebus duo sunt sublegati reliquis legatis lecti, Federicus Contarenus, Joannes Diedus: quorum alter senatui paruit, profectusque est: Joannes excusatione valetudinis adhibita domi remansit. Ejus est loco paulo post Sigismundus Caballus sublectus. At Galli Triultio & Palitia & Magistro magno ducibus, audito nostrorum recessu, missis Montanianum paucis equitibus deditione oppidum capiunt, itemque Ateste, tum Coloniam & Leonicænos.

cænos. Cum vero e Carnis nuncii venissent, omnes eo ab latere hostium regiones in armis esse, cogique milites plerisque in locis: Forojulienses ad Senatum miserunt, velle civitatem sua stipe equites ducentos alere: rogare Senatum, ut Epirotas alteros totidem iis adjungat, quibus se suosque fines tueantur: velle omnes magno animo suam fidem omni cum vitæ periculo Patribus & reipublicæ præstare. atque ita ut fieret, Senatus censuit. Etiam in Illyrico apud Spalathram incursiones & prædæ factæ, abductique pueri & mulieres haud parvo numero. Vicetini destituti ab exercitu, qui se ad Medoacum receperat, cum suis rebus vulgo ad urbem confugiebant: a quibus cum publicani vini portorium exigerent, lata rogatio est, ut sine portorio rerum alendi se causa importandarum Vicetini reciperentur. Pauloque post domus nova Germanorum mercatorum societati publice exædificata, quam inhabitarent, eis tradita. Gallorum duces ad Marcum Marcellum Monsilicensium magistratum miserunt, qui oppidum peterent. Ea intellecta re Grittus legatus cum equitibus levissimis Monsilice contendit: firmatoque præsidiis oppido, præter eos qui ex plebe urbana tum venerant, sua in castra rediit. Citolumque Perusinum cum militibus octingentis Senatu approbante Taurisum misit, qui optime meritæ civitati præsidio esset: eo enim etiam ab latere hostes impetum facturos rumor attulerat.

1510

Germanorum nova domus ædificatur.

Interim missus Lemniacum Baptista Doctus, vir fortis, cum stipe, ne, si oppidum obsideretur, pecunia defensoribus introclusis persolvenda deficeret, ab hostibus in itinere deprehensus vix ægreque fuga se ab illis eripuit, infectaque re cum numis ad legatos rediit. Post hæc cum Julius Pontifex Maximus Franciscum Gonzagam Mantuanorum principem, captivum Senatui commendavisset: Patres in ejus gratiam legem sciverunt, ut si uxor Ludovicum filium Bononiam misisset, Franciscus & libertati restitueretur, & reipublicæ exercitibus præficeretur, imperatorque crearetur, modo Julius puerum ad urbem postea mitteret: quod quidem se receperat facturum. Vicetini,

1510 *Vicetini Gallis se dedunt.*

tini, ad quos legatorum & exercitus discessu Galli duces miserant, qui & oppidum & quingentas ab iis auri libras peterent; concilio coacto, curatisque evestigio libris auri quinquaginta, alteris totidiem pollicitis, se se eis dediderunt, militibus perpluribus receptis, quos illi Verona evocaverant. eorum exercitus in oppidi agrum se conferens, ad Barbaranum in collibus vicum castra posuit. Est in Vicetinis montibus Patavium versus concameratio, antiquitus effodiendis ad ædificationes lapidibus facta, ingentis magnitudinis, ut terna millia passuum introrsus pertineat. in eam perfugii causa, quod os angustum habet, atque id unum tantum, ut facile defendi posse videatur, hostibus appropinquantibus eorum finium incolæ cum uxoribus & liberis & ætate confectis prope ad sex mille se abdiderunt. eos cum expugnare Galli non possent, tametsi perfractis & dejectis objicibus se intulissent: loco enim perobscuro, & viarum flexionibus cum ambiguis tum innumerabilibus, aqua etiam, quæ in eo specu stagni instar est, muniebantur: plurima stipula interne succensa magnum eorum numerum fumo cameras implente interfecerunt. At in Carnis Aloisius Delphinus legatus cum intellexisset præmissos hostium antecursores centum e Montis Falconis planitie prædas agere: suis militibus sequi se jussis, cum equitibus levissimis quinquaginta itinere celeriter confecto, illos qui se in insidiis non magna in sylva occultaverant, aggressus, partem eorum interfecit, partem cepit: reliqui vulneribus acceptis fuga se ad suos retulerunt. Legatus Sontio flumine trajecto, hostes, qui fuga suorum & cæde audita magna cum manu ad illum intercipiendum contendebant, e ripa sagittis & pilis ferreis a fluminis transitu prohibuit, indeque se cum suis omnibus incolumibus Gradiscas recepit.

In Patavinis autem finibus, quod hostium equites adventare nunciatum est, præmissi a Gritto legato equites levissimi in eos venientes, qui quidem erant sexcenti, impetu facto non paucos interfecerunt, centum captivos fecerunt. Duces eorum Ludovicus & Federicus Gonzaga fra-

1510

fratres, qui Bozolum oppidum in Mantuæ finibus obtinebant, se a victoribus equorum pernicitate vix ægreque subripuerunt. Alio ab latere Vanissa, Citadella (quod ad oppidum Lemniaco venerat) non semel egressus, Germanorum manum ex Alpibus demissam, ut incursiones faceret, binis cladibus disjecit, interfectis perplurimis. Inter hæc paulum lætitiæ habentia magnam Patribus molestiam attulit Lemniacum captum. nam quod est ipsum in dextra Athesis ripa, sic ut magna ex parte flumine abluatur, Galli altera in ripa castello, quod e regione Lemniaci est, capto, ingenti tormentorum vi dies aliquot oppidum verberaverunt. Id cum parum profuisset, ratibus flumen trajecerunt, tribusque a partibus tormentis positis murum labore continenti dejicere instlterunt, ut ii, qui erant in oppido atque in arce magistratus præfectique, timore non magnopere necessario perculsi, oppidum primum, deinde arcem se seque dederent. oppidani direpti, milites armis spoliati & dimissi: ipsi uni cum magistris tormentorum sunt captivi facti. Eodem fere tempore Julius certior factus Cardinalem Rotomagensem in Gallia mortem obiisse, incredibili lætitia est affectus: illo enim vivo hostem magna auctoritate nunquam sibi defuturum sciebat. quam quidem lætitiam cum legato Veneto de communibus agens rebus haud obscure præ se tulit: gratulatusque ei est, nihil omnino commodius, nihil amicius de Cardinalis in rempublicam animo plane sentiens. Is auri libras ter mille signatæ pecuniæ testamento legaverat: quas omnino Julius ea de causa, quod legari jure non potuerint, sibi dari postulavit, frustratusque ea postulatione est: nihil enim profecit. Cives autem e nobilitate Veneta quatuor, & Joannes Jacobus Caroldius Senatus scriba, qui captivi in Flaminia superiore anno facti in Romani agri arce custodiebantur, a Julio dimissi ad urbem redierunt. Joannesque Paulus Manfronius ab hostibus est ad Grittum missus, Bonvicinii Galli, quem captivum nostri fecerant, tum ad Gallos item missi loco. cui Senatus paulo post equitum cataphractorum centum quinquaginta stipendium constituit,

Lemniacum a Gallis capitur kal. jun.

cum

1510 cum librarum auri ſex penſione annua, præter illud. Ejus quoque filio ſtipendium in equites ſagittarios LX. datum. Julius ægre ferens Gallos in reipublicæ locis proſpere verſari, & cum vicinis ei regibus pollere, legato reipublicæ propoſuit, ſe cum Helvetiis fœdus initurum, ut ſex eorum millia a Belinzonæ oppidi finibus regi bellum inferant, quo ille ſuas copias revocare Mediolanum cogatur: modo Senatus partem mediam ſtipendiorum perſolvat: eaque confecta re ſuas ei copias attribuat ad Ferrariam capiendam. Senatus ad hæc legato ſcripſit, Julio ſtipendium ad tertiam Helvetiorum partem polliceatur: quo ſi contentus non erit, etiam ad mediam deſcendat, ut ei plane ſatisfiat. de altera vero poſtulatione, cum Galli abierint, facturum Senatum quæ juſſerit. Poſtea vero nolentibus Helvetiis tam parva manu domo exire, petentibuſque ut X. eorum millia ſaltem Julius conduceret; inter ipſos ut octona millia ſcriberentur, lex eſt inita. Ex univerſo ſtipendio Donatus legatus pactus cum Julio eſt, ut a Senatu triginta auri libræ menſibus ſingulis penderentur: numique Romam per chirographa miſſi.

Helvetii milites a Julio & Venetis conducuntur.

Vaniſſa Thraceſque cum præfectis turmiſque leviorum equitum pleriſque contra Germanos Vicetia egreſſos agrumque populantes a Gritto juſſi contendere, cæteris, cum nulli occurriſſent, revertentibus, longius progreſſi eoſque conſequuti commiſſo prælio CC. ex iis interfecerunt, & prædam, quam abigebant, earum rerum dominis reſtituerunt. duobuſque poſt diebus idem prope facinus & auſi ſunt, & perfecerunt, CL. ex hoſtibus interfectis, captis non paucis. tametſi eodem tempore aliis etiam in Venetorum finium locis cædes hoſtium a noſtris equitibus factæ nunciabantur. Nunciatum eſt etiam in Pharo Illyrici inſula, ob primorum quorundam juvenum in agreſtes mulieres audacem incontinentiam, plebem ad arma incitatam, nonnullos ex nobilitate interfeciſſe, alios oppido expuliſſe: parem ſe ſe nobilibus in regenda civitate fieri eſſeque voluiſſe: eos tamen animorum plebis motus, Hieronymi Contareni claſſis præfecti, qui eo peropportune ſe contulit,

lit, edictis severioribus interpositis ad pristinam concordiam redactos fuisse: magnumque eo in oppido exortum bellum ejus hominis adventum sedavisse. Nunciatum quoque, in Creta insula triremes septem instructas Corcyram brevi venturas: earum uni Hieronymum Georgium e colonia Cretensi praefectum sua pecunia remiges & milites imposuisse, cujus pater plurima in rempublicam officia bellis superioribus contulerit. Ei non multo post ob haec ipsa in rempublicam studia Senatusconsulto permissum est, ut quotiescunque voluerit triremi praeesse, liceat priori semper loco: immunem praeterea tributorum illum posterosque ejus esse fructuum suarum possessionum causa. tum ut militiae insignia ei dentur, cum ad urbem venerit, eadem lege Patres statuerunt: literasque iis de rebus ad magistratus Cretenses dederunt, testes perpetuas Senatus in illum voluntatis. Miserant paulo ante Ferrariam decemvirum magistri Petrum Vampum e plebe hominem, qui se obtulerat classem ex Venetis navibus in flumine oppidi moenia praeterlabente custoditam succensurum: sed illum socii facinoris indicio proditum Ferrarienses interfecerunt. Ea re ad decemviros delata, tribus Vampi filiabus parvulis victus est annuus e publica collegii pecunia cum domo, quam inhabitarent, dono datus, & dos, cum adoleverint, singulis auri sesquilibra constituta. Mulieri etiam viduae Corcyrensi, cujus vir in Fluminis oppidi Istrici oppugnatione interfectus fuerat, pecunia in victum annuum dari ab ejus insulae quaestoribus imperata. Sub haec Laurentius e gente Ursinorum, qui Cere oppidum obtinebat, mutatis jumentis Roma ad urbem venit: Patribusque salutatis se se obtulit eorum militiam facturum, dixitque id sibi Julium uti faceret permisisse: suum comitatum equitum centum brevi affuturum: qua vellent conditione se uterentur: nihil ipsum sibi praecipuum petere, nihil recusare. qua quidem oratione libentissime audita, omnibus illum laudibus cumulatum Patres exceperunt, atque uti ad exercitum se conferret, ab eo petiverunt; quod existimarent suo illum consilio legatis usui magnopere futurum interea, dum sui equi-

1510

Senatus Veneti liberalitas.

1510 equites adveniunt. & quoniam ſine armis venerat, ex comitii armamentario legendi ſibi arma poteſtatem ei fecerunt: quod externo ante id tempus contigerat nulli.

His ita conſtitutis rebus, quod ſuſpicio Patres tenuit, propterea quod in Patavio muniendo nihil non curæ diligentiæque adhibuiſſent, foſſas purgaviſſent, muros propugnaculaque firmaviſſent, omnis generis commeatum, magnam tormentorum vim importari mandaviſſent, molas frumentarias perplures, quæ ſine aqua uſui eſſent, ædificari curaviſſent, cives e nobilitate, uti ſuperiore anno fecerant, portis & mœnibus & foro præpoſuiſſent; fore uti Patavio relicto hoſtes ad Tauriſum obſidendum accederent, quod minus in ea oppugnatione ſe laboris confiderent habituros: Senatus cenſuit, ut milites quatuor mille confeſtim undecunque ſcriberentur, atque iis Patrum collegium legeret qui præeſſent, Chiriæumque Burgium in primis, quem ſibi unum a Manfronio commendatum, atque omnibus ornatum virtutis induſtriæque laudibus illis diebus cohorti eſſe præponendum ſtatuiſſent. Federicus Contarenus ſublegatus, Citadellæ qui erat, cum Epirotis CC. egreſſus hoſtium Gallorum turmam, quæ prædatum ad Medoaci ripas venerat, disjecit, atque ex illis quinquaginta cum eorum præfecto captivos fecit. Germani etiam, cum ad Cluſæ fines in primis Alpibus veniſſent, Hieronymi Saorniani adventu perterriti confeſtim receſſerunt. Hoſtium autem univerſo exercitu Citadellam verſus accedente, Vaniſſaque & Thracibus, qui ſe illi obviam longius provexerant, ab eo cum cæde repulſis, Contarenus ſublegatus & Alexander Bigolinus oppidi retinendi ſpe depoſita, præſidiis abductis Patavium ſunt profecti. pauloque poſt, cum Galli propius Venetos ad Limen ſe caſtellum contuliſſent, ponteſque duos in Medoaco facere cœpiſſent, ut exercitum reipublicæ aggredi commodius poſſent: legati concilio præfectorum coacto, non eſſe Gallos expectandos ſtatuerunt, ſeque bene mane quarto calendas julias omni cum exercitu Patavium intulerunt. quos magna agreſtium hominum multitudo cum uxoribus & liberis ſubſequuta, in oppi-

oppidum recepta eſt, civibuſque diſpertita, apud quos eſ-
ſet, proque cujuſque facultatibus aleretur. Verum enimvero
cum paulo poſt hoſtium exercitus Baſſianum verſus
ſe promoviſſet, Senatus iterum Tauriſo veritus, Joannem
Diedum ex Veneta nobilitate virum fortem militaribuſque
rebus aſſuetum, qui Patavii erat, eo legatum miſerunt,
ut una cum Mocenico belli rebus præeſſet. qui quidem
Joannes eo rejecto ſtipendio, quod ei Patres muneri obeundo
decreverant, ſua impenſa reipublicæ laboranti operam
ſe daturum proficiſcens eſt pollicitus. militeſque item quingenti,
equites leviſſimi CC. a legatis Patavio Tauriſum
miſſi.

1510

Erant autem in hoſtium exercitu Galli equites gravioris
armaturæ mille CC. levioris aliquanto plures, Germani
fere alteri totidem, ex æquo tamen inter ſe numero:
milites in utriſque circiter undecim millia: ſed
ex iis Germanorum duplo fere major, quam Gallorum
numerus erat: præterque hos Alfonſus Ferrarienſium princeps
cum equitibus CC. Is exercitus depopulatis reipublicæ
agris illorum finium, Caſtellum Novum, quod
eſt in Alpibus, profectus, paucis defendentibus oppidum
cepit, diripuit, incendit, ut nihil ex eo neque
domorum, neque templorum, uno fano excepto, non
ardens dirutumque ſit relictum. Idem poſt Feltria paſſa
eſt in majorem ſui partem, ut a priore vaſtitate ſuperfuerat,
aut cives eam reſtituerant. Cividale quoque Belunianum
parvo negotio captum, cum civitas oppidum,
uti Feltriæ acciderat, incendi nollet. Itemque Scala:
nam qui eam defendebant, primis tormentorum pilis in
eos jactis & centurione interfecto, deditionem fecerunt.
Eodem tempore in Juſtinopolitanorum finibus milites reipublicæ
circiter quadringenti equiteſque aliquot inſidiis
ab hoſtibus diſpoſitis capti ad ſeptuaginta, interfecti ad
X. pœnas imprudentiæ dederunt. Inter has bellicorum
eventuum auditiones Catherina Cornelia, quæ Cyprii
regis uxor fuerat, de qua in horum commentariorum
priore libro ſcripſimus, ſexto nonas julias ſtomachi vitio

Hoſtium copiæ.

Catharina Cornelia, Cypri regina, obitus, & funera.

1510 in urbe mortem obiit, annum agens quartum & quinquagesimum: elataque est a Patribus magna frequentia civitatis e Cassiani ad Apostolorum fanum ponte navibus imposito, quo ad minuendum viæ spatium aqua, quam *Canalem magnum* appellant, transmittenda duceretur: atque ab Andrea Naugerio laudata, eoque postea in fano Georgius Cornelius frater templi Marcii procurator sepulcrum marmoreum cum ædicula sorori optime de se meritæ faciendum curavit.

Interim quoniam Julii postulatione, ut classis reipublicæ ad Genuam a Gallis avertendam in mare Superum vela facere juberetur, ab decemviris, qui eam dies aliquot suo in collegio continuerant, superiore desinente mense ad Senatum prolata, Senatusconsultum factum fuerat; triremes duodecim, & biremem unam, quæ Corcyræ essent, Centumcellas celeriter mitti oportere, quæ Julio præsto essent: alterum Senatusconsultum factum est; dandas esse Julio literas, quibus certior fieret, naves triremes majores duas ex iis, quas nothas appellant, & minorem unam, quæ ad urbem sint, Senatum armari confestim jussisse, ut Centumcellas classi priori submitterentur. Hæc ea re a Patribus fiebant, ut Julii animum, quem experti fuerant & superbum & perferocem esse, his officiis delinitum procliviorem haberent ad bellum Gallis & Alfonso inferendum. quæ quidem ei gratissima acciderunt. Sed cum videret classis adventum tardiorem expectatione sua esse: moræ impatiens legato reipublicæ accersito dixit, statuisse se tribus cum longis navibus Genuam aggredi; misisse Viam regiam Marcum Antonium Columnam: missurum cras Octavianum Fregosium, Francisci Mariæ Metaurensium ducis fratris sui filii consobrinum, magna adolescentem virtute, magna inter cives suos auctoritate, propter factiones, quas majores sui vetusto more civitatis exercuerant: qui quoniam quartana esset implicitus, petere a Senatu, ut & ipse Janem Fregosium confestim eodem mittat, ut una cum illo rem juvet. Quibus de

rebus

rebus Patres acceptis a legato literis, Jani Patavio evocato Julii petitionem ostenderunt. atque is Patribus hortantibus libenti animo statim conscendens Ravennam est profectus, ut inde pedibus mutatis jumentis Viam regiam contenderet.

Sub hæc equites Hispani gravioris armaturæ quatercenti Vicetiæ appropinquaverant, ut cum hostibus reipublicæ se conjungerent: tametsi Julius Donato legato pollicitus fuisset, id illos non facturos: ita sibi cum Ferdinandi regis legato convenisse: a quo publice illis ipsis diebus tributi nomine pro regni Neapolitani permissione equum album acceperat, quem quidem ea conditione sublata non fuisset accepturus. Idem Julius Troilo Sabello petenti, ut ejus voluntate ad reipublicæ stipendia facienda conferre se se posset, libenti animo permisit. Lecabuas interea Epirota triginta equitum præfectus, Patavii qui erat, ab agrestibus admonitus, citra Medoacum, quem magna hostium exercitus pars trajecerat, certo in pago equites Germanos fere centum divertisse, indiligenterque ibi & incustodite versari: eo profectus, atque illos improviso aggressus, cum unum ex ejus turma temere progressum hostes interfecissent, ipse reliquique tam acriter in illos impetum fecerunt, ut quadraginta ex eis interfectis, quindecim captis, equis abductis, se Patavium cum præda victor receperit. Patres, quibus Julius non semel auctor fuisset, ut Franciscum Mantuanorum principem missum facerent, demum etiam ut ad se se mitterent, se illum recturum, & in officio contenturum, atque ita Mantuam in Gallorum partibus non futuram: Donato legato scripserunt, se se Julio obtemperaturos, atque illum in trireme Ariminum missuros: tametsi, propterea quod imperatoris magnopere indigebat reipublicæ exercitus, cogitaverat Senatus illum suis copiis præficere. itaque Franciscus postridie custodia eductus, atque inter Patres per forum ad aquam perductus, una cum Bartholomæo Contareno, Daniele Vendramino, quos ei Principis collegium comites & curatores dederat Ariminum usque,

Franciscus Gonzaga custodia educitur.

 que,

1510 que, conſcendens eſt profectus. Equites, quibus Janes Fregoſius præerat, qui quidem erant ii, quos ſtipendiarios habuerat Nicolaus imperator, Senatuſconſulto attributi ſunt Laurentio, qui Cere obtinebat, uſque ad Janis ad urbem reditum: ſuuſque ipſi equitum centum quinquaginta gravis armaturæ conſtitutus numerus, cum auri libra in victum menſibus ſingulis. Pauloque Manfronio ejuſdem generis equitum auctus numerus ad centum. Quodque hoſtium exercitus una cum equitibus Hiſpanis, de quibus ſupra diximus, Patavio appropinquaverat, ut omnes crederent eum ad oppidi mœnia venturum: neque deerat ſuſpicio ab amicis reipublicæ ad legatos delata, ex iis qui Patavium cuſtodiebant, nonnullos cum hoſtibus conſenſiſſe, oppidique portam eis tradituros: eodem ſenatuſconſulto juſſum, ut præter Citolum Peruſinum cum ſua cohorte, equites pediteſque univerſi, qui Tauriſi eſſent, & tormentorum magiſtri, ſine mora Patavium proficiſcerentur. utque legatis pecunia ſuppeteret, præter eas quas ſuperioribus diebus ſæpe miſerant, centum auri libræ a civibus mutuo acceptæ ſunt ad illos miſſæ. Eo in tumultu quod Angelus Triviſanus, qui ob claſſem in Pado amiſſam in exilium miſſus fuerat, reipublicæ eſt pollicitus, ſe Patavium cum militibus centum quinquaginta iturum, eique urbi præſidio menſem totum ſua impenſa futurum, ſi reſtituatur: lex eſt in comitio perlata, ea illum conditione ab exilio revocari reipublicæ placere. atque is intra biduum eo cum militum numero ſe in oppidum intulit. Philippum quoque Maurocenum, quem quidem ob vulneratum ab eo Robertum Maurocenum conſobrinum ſuum XL. viri in carcerem conjecerant, auri libris X. in ærarium illatis decemviri libertati & civitati reſtituerunt.

Angelus Triviſanus ab exilio revocatur.

Hoſtes cum dies aliquot de adventu ſuo Patavium ſuſpenſum tenuiſſent, Monſilice ſunt profecti, tormentiſque poſitis oppidum verberare occœperunt, muroſque duabus a partibus dejecerunt. Interim Epirotæ XX. Pata-

1510

Sonzinus Benzonius capitur XIII. cal. aug.

Patavio emissi omnemque agrum percurrentes, Sonzinum Benzonium, qui se ad hostium exercitum Verona conferebat, quorum erat rei frumentariæ procurator, in itinere receperunt non longe a Montaniano, cum equitibus paucis & jumentis sarcinariis plerisque, & captum Patavium adduxerunt. quem quidem hominem, propterea quod cum civitate & jure comitiorum majoribus suis tradito frueretur, & præterea stipendia reipublicæ faceret, plane Senatui charissimus, anno superiore in clade exercitus Cremam a legato missus id oppidum Gallis hostibus tradiderat; posteaque semper bellum reipublicæ fecerat; legati laqueo gula fracta vetusto in proditores exemplo pedibus suspendi mandaverunt.

Benzonii supplicium XI. cal. aug.

Stanio Clementi Epirotæ & tribus ejus equitibus, qui Sonzinum ceperant, pensiones sunt annuæ omnibus suffragiis a Senatu dono datæ: ipsi uni & militiæ insignia, & vestis aurea superaddita. Constantinus Arenites Epirota Maximiliano Julioque charus; ab Julio ad Maximilianum missus, ut illum reipublicæ placaret, pacemque ac fœdus inter eos conficeret, Roma Venetias venit ea in triremi, quæ Franciscum Mantuanorum principem Ariminum adduxerat: Lauredanoque & Patribus salutatis, atque ab iis liberaliter acceptus, aurique libris quatuor & equo peregregio donatus, Taurisum atque inde in Alpes contendit. Dionysius Naldius Faventinus militum reipublicæ præfectus vir fortis complures dies febribus non remittentibus vexatus, atque ad urbem delatus, morbo cedens periit. cadaver in æde Gemellorum apud imperatoris Nicolai cadaver positum. domus fundique a republica illi, quoad viveret, dono dati, ut ad ejus filiam, quam unam puellam reliquerat, transirent, Senatus censuit. Dionysii milites Vincentio Naldio ejus consobrino sunt traditi, ut, quod erant plerique Faventini, facilius ob illo regerentur. Inter hæc Monsilice ab hostibus capitur. Ea in re Palitiæ Galli opera egregia fuit. is enim pedes in primis cum suis per eam muri partem, quam tormenta dejece-

Dionysii Naldii obitus IX. cal. aug.

Monsilice ab hostibus capitur XI. cal. aug.

1510 rant, irrumpens occasionem reliquis dedit, ut omnes una propugnatoribus dejectis in oppidum se inferrent. Hispani ab alia muri diruti parte idem & ipsi fecerunt, neque se a Gallis virtute superari permiserunt. Tormenta ejusmodi rotis erant imposita, ut ab extrema parte ad terram prona fieri, a priore in fastigium erigi nullo negotio possent ad pilas in sublime ejiciendas. ea sic aptata usui magnopere fuerunt. cædes est ab hostibus ingens atque indiscrete facta: tametsi etiam ex ipsis ceciderunt non sane pauci. Arx usque ad noctem defensa est. Sebastianum Naugerium oppidi præfectum, ab Hispano captum milite ignaro quisnam esset, cum ei pollicitus fuisset auri libram, uti se redimeret, daturum, Vascones eam rem improbantes interfecerunt. Arcis item præfectus cum centurionibus & militibus permultis interiit. Hostium exercitus timore agrestes eorum finium ad millia duodecim Fossam Clodiam profugerunt: quibus ea civitas, uti poterat, e publica pecunia in victum est elargita.

Joannes Sfortia, qui Pisaurum obtinebat, illis diebus suo in oppido mortuus filium reliquit, quem Junipera Matthæi Teupoli civis Veneti filia uxor sex menses ante patris mortem pepererat. Galeatius frater nothus ex ejus testamento regnum administrandum iniit, literasque ad Senatum ea de re dedit. Hostes commeatus inopia prope coacti Monsilice abierunt Montanianum & Lemniacum versus, abeuntesque arcem incenderunt. Id incendium ab iis qui Patavii erant facile conspectum, eorum abitus indicium fuit. Monsilice capto, quod Julius missis in Ferrariensium fines suis copiis aliquot castella jam ceperat, Alfonsus cum Gallis equitibus CCC. præter suos, & Hispanis militibus non plurimis, & suis cum tormentis domum rediit ad bellum Julianum propulsandum. Et Chiriacus Burgius cum sexcentis militibus ex Apennini jugis vallibusque ad reipublicæ stipendia se se conferens Fossam Clodiam venerat. Patres sæpe consulti quisnam esset ad copiarum reipublicæ imperium præfectis reliquis

Julius pp. Alfonso bellum infert.

ante-

anteferendus, sententiaque legatorum ea de re per literas non semel cognita, Lucium Bononiensem declaraverunt, exercituique præfecerunt: cui libras auri duas in victum singulis mensibus præter eam stipem, quam antea Senatus ei constituerat, addiderunt. Lecti postea sunt a Principis collegio, qui ei vexillum & sceptrum, ejus imperii insignia, Patavium afferrent, Laurentius Orius, Petrus Maurocenus, ambo ex quinqueviris adolescentioribus, qui rebus bellicis maritimis in Senatu tractandis præficiuntur. Literas etiam Patres Romam ad legatum dederunt, quibus a Julio petebant, ut Joanni Paulo Balioni Perusino permitteret, ut ejus voluntate reipublicæ stipendia facere posset: idque sunt facillime consequuti. Paucisque post diebus Martini Burgii & Philippi Græci centurionum, qui Monsilice interfecti fuerant, liberis & ii sunt fundi dono dati, quos Senatus eorum antea patribus dederat: & militum numerus cum stipendio attributus. Atque in comitio Michael Naugerius Sebastiani Naugerii item interfecti pater, in filii mortis solatium omnibus suffragiis triumvir proventibus reipublicæ procurandis est declaratus. Lex etiam perlata, quam quidem menses aliquot antea Senatus censuerat, ut sexviri sale procurando ad quatuor redigerentur: isque postea numerus magistratuum in eo collegio fuit.

1510

Lucius Malvetius Venetarum copiarum imperator.

Sexviri rei salariæ ad quatuor rediguntur.

Jamque ad nihilum conatus Juliani reciderant in Genuensium civitate a Gallorum dominatione vendicanda: cum se illi, antequam & reipublicæ classis & terrestres Julii non magnæ copiæ ad eos fines accederent, & classe & militibus peropportune muniissent. Ea in re tentanda Joannes Franciscus Polanus triremis reipublicæ præfectus pila ferrea percussus interiit. Neque non tamen Hieronymi Contareni præfecti classis industria omnibus in rebus diligens, quantum esse potuit, fuit. itaque infecta re Marcum Antonium Columnam & Fregosios & majorem militum partem suis in navibus recipiens, Centumcellas rediit, indeque ad urbem pedibus Julii vocatu se se contulit. atque ab eo liberaliter acceptus, epulisque

1510 adhibitus, & ſtipe ad panem remigum donatus auri libris duabus, juſſus eſt claſſem, & militum manum longe numeroſiorem ad rem iterum tentandam propediem conficere: ſuaque illi Julius conſilia patefecit. atque ad naves longas majores reipublicæ de quibus ſupra dictum eſt, celeriter accerſendas tabellarium cum literis Corcyram miſit. Eo fere tempore Uladislaus Pannoniæ rex Ludovici Gallorum regis & Maximiliani aſſiduis hortationibus petitionibuſque permotus, in ſuorum principum concilium Petro Paſcalico legato reipublicæ adhibito propoſuit, ſtatuiſſe ſe bellum reipublicæ inferre, niſi Dalmatas ſuos quondam populos ſibi reſtituat: nolle ſe ulterius ea ditione, quæ majorum ſuorum fuerit, carere: ſi reſpublica ſua voluntate eam tradat, ſe illi amicum futurum: ſin bellum malit, cito eam cognituram, quam præſtet pacate reſtituere, quod retineri bello non poſſit. Legatus, cum vellet pro Senatu verba facere, reique publicæ cauſam tueri, ab illis eſt prohibitus. itaque, quod unum in ſua eſſet poteſtate, ſe de eo Patres certiores facturum dixit: tempus petere, ut quid ad ea reſpondeant, ſciri poſſit. Eo concilio dimiſſo, fuere nonnulli ex iis ipſis qui in concilio fuerant, qui ſecreto ad legatum detulerunt; bono animo eſſet; bellum regem facere non poſſe, quod numi non ſuppeterent: ſatisfactum ea denunciatione cum regibus petentibus, tum principibus aliquot Pannonicis, quos ſuæ ipſorum cupiditates impellebant, ut bellum ſuaderent: ſed re nullum fore bellum. quod ita eſſe poſtea eventu ipſo patuit.

Pannon Venetis bellum minatur, niſi Dalmatiæ oppida reſtituant.

Hoſtium autem, qui Monſilice abierant, pars Vicetiam profecti, tormenta, quæ priore adventu in oppidum intulerant, ibique reliquerant, abſtulerunt. Germani Vaſconeſque, quos adibant pagos villaſque, incendiorum vaſtitate plerunque fœdatas relinquebant. Galli cum vellent a reliquo exercitu recedere Mediolanum verſus, ab rege literas acceperunt, quibus in literis jubebantur, duos etiam menſes cum Germanis belli fortunam experiri. Cives Veneti, qui miſſu Patrum Pa-

tavii

tavii portis & mœnibus præfuerant, a legatis sunt dimissi. Ex iis Angelus Quirinus legatorum ad Patres literis laudatus; quod magna diligentia cum eo comitatu, quem adduxerat, in sua tuenda porta esset usus, sine ulla præterea stipe reipublicæ, quam reliqui omnes accepissent, sed impensa unius sua; ad Lauredanum Principem & ad Patrum collegium domum rediens cum se, ut mos erat, contulisset, suæ in rempublicam liberalitatis & virtutis fructum tulit, ipsorum & totius civitatis in se se benivolentiam. Citadella, Bassianum, Asulum, post hostium abitum non magno sunt negotio recepta: Marostica etiam, sed difficilius aliquanto, arce tormentis expugnata, captique in ea Germani milites cum eorum centurione non pauci, & inermes omnes dimissi. capti & Taurisani rebelles aliquot, atque à Mocenico legato, qui aderat, supplicio affecti. Interim Troilus Sabellus ex Romanis principibus reipublicæ militiam facturus ad urbem venit, cum in itinere equites septuaginta reliquisset. eum Patres liberaliter exceperunt. Iidem Patres Joanni Beltramio Hispano mercatori sane industrio, qui ob Julianas interminationes Ferrariam ab urbe se contulerat, petenti ut tutum se liberosque suos facerent ab iis tributis, quæ sunt ab ipsis ante eum diem in ærarium inferri jussa, ita se in urbem reversurum, neque postea discessurum: libenter annuerunt: literasque ad illum ejus rei obsides dederunt.

1510

Marostica recipitur prid. id. aug.

Julius autem magnopere in Alfonsum incensus, expugnatis oppidis nonnullis ab ejus copiarum imperatore adolescente Francisco Maria Metaurensium duce, & Joanne Paulo Balione equitum præfecto, in primis ab Ravenna Faventiaque finibus, a Senatu petiit, ut suos equites levissimos & ipse ab alio finium latere in ejus regnum prædabundos immitteret. atque ipse primum Romæ in Cardinalium collegio edictum in Alfonsum promulgavit, in quo rebellem illum in se se Romanamque rempublicam sæpe appellabat: deinde id edictum & in valvis templorum Romæ affigi, & Bononiæ in foro reci-

Julii edictum adversus Alfonsum IIII. id. aug.

cita-

1510 citari, perque orbem terrarum vulgatis impressione tabulis omnibus in urbibus atque locis proponi atque appendi mandavit. Præter hæc augendo eo, quem in illius fines induxerat exercitu, duo alia Helvetiorum millia stipendio ad eos misso per suos internuncios accersivit. Minis etiam & maledictis Aloisium Gallorum regem omnibus in sermonibus quotidie insectabatur, onerabatque perfidiæ in Christi vicarios nota, quorum ipse tutelam & propugnationem clarissimo vocabulo præ se ferret; perterrere illum volens, ne ulterius Alfonsum tueretur, missaque ad illum auxilia sua revocaret. Quibus de rebus Aloisius certior factus, animum prope induxerat, ut se ab Alfonso defendendo abstineret: præsertim quod ejus uxor Anna regina, optima sanctissimaque fœmina, quæ prægnans tunc erat, magnopere virum quotidianis precibus obtestabatur, ne arma in Romanum Pontificem exerceret: existimare se se, ventrem, quem ferebat, aliter prospere se non gestaturam. vehementissime autem rex cupiebat prolem, quam adhuc nullam habebat, ex ea suscipere.

Alienandæ vero ab Aloisio Genuensium civitatis cogitationem Julius non modo non abjecerat, non prospero eventu rerum deterritus, sed etiam auxerat, ardentior repulsa irritatiorque factus. itaque ad naves duas onerarias maximas conducendas atque armandas & ad classem reliquam addendas Neapolim misit: Helvetiosque priore a se stipendio in regis fines impulsos, ad Genuam expugnandam esse adducendos cogitavit. quas ad res id ei etiam animos addiderat, quod plerosque ex iis, qui Romæ erant sacerdotes magnis thesauris præditi, ea æstate mors abstulerat: quibus thesauris jure ad se redeuntibus ditior factus, fortunam ipsam favere suis rebus cogitationibusque dictitabat, planeque gloriabatur. Senatus autem, uti Julio satisfieret, naves triremes duas & biremes aliaque navigia perplura armari, Marcoque Antonio Contareno, qui ad Fossam Clodiam cum triremi una erat, mitti oportere legem scivit: quam ille

clas-

classem Pado flumine in Alfonsi fines induceret. edi- 1510
ctumque in foro proponi jussit: qui prædam vellent in Alfonsi finibus facere, per rempublicam licere, dum ab incendiis prorsus abstineant. quamobrem ducentæ fere privatorum hominum naviculæ paulo post se ad præfectos reipublicæ in Pado contulerunt. Vincentium etiam Guidotium scribam suum Bononiam misit, ut apud Cardinalem Papiensem, qui amplissima cum potestate ei urbi & toti Flaminiæ rebusque in bellum administrandis præerat, reipublicæ nomine esset: ita enim Julius petierat. Eodem tempore ab legatis Patavio Senatus jussu equites leviores CC. cum militibus CCCC. Leonardo Apulo & Meleagro Foroliviensi ducibus in Rhodigianos fines missi: & triremes nothæ duæ, atque una levioris generis, cui Franciscus Cornelius Georgii filius præerat, Hostiam appulerunt, deindeque cum reliqua se classe Centumcellis conjunxerunt. & Hieronymus Contarenus, vexillo cum clavibus & corona triplici ab Julio cupide ad se misso, ut ea sui etiam juris esse classis videretur, una cum vexillo reipublicæ Patribus permittentibus deinceps est usus cum fœderis præfecti nomine: Francumque Ghibertum unum ex iis, qui ærarii Romani causas administrant, quem Julius præfecti socium esse voluit, ut ita maxime ei classi suam auctoritatem impertiret, apud se sua in triremi habuit. eum Ghibertum cum Julius in collegio Cardinalium ad id munus publice legeret, ad Gallos Italia expellendos, remque Venetam juvandam, se se legere palam dixit. Post hæc ad Contarenum misit, ut classem Hostiam adduceret: quam cum diligenter inspexisset, ampliterque probavisset: vini Corsi carros sexdecim, boves sexdecim (tot enim erant naves) hircos genitalibus desectis bis totidem, panis cum semel cocti tum bis cocti magnum numerum ei dono in classem misit: cumque ea classe postridie sua in triremi Centumcellas est profectus. Eo deinde Viterbium petente Contarenus suos remiges sociosque cum tentari valetudine videret,

1510 deret, per Senensium portus, qui eo in tractu maris sunt, quosque ultro civitas ob veterem in rempublicam benivolentiam ei obtulerat, classem circunduxit. Jamque ab Julii exercitu arce Lugiana vi expugnata, Vasconibusque ducentis, qui in ea erant, interfectis, Mutina oppidum, ne postea graviora perpeti cogeretur, ejus se ministris, qui illo copias converterant, certis conditionibus interpositis tradidit.

Rhodigium a Venetis recipitur XII. kal. sept.

Et Belunum XII. kal. sept.

Tum Vicetia.

Et Marcus Antonius Contarenus, ut erat ei a Senatu imperatum, Pado subvectus Rhodigianos ad deditionem compulit. Mocenicus quoque legatus, qui se cum Citolo Perusino & equitibus levioribus perplurimis in Alpes intulerat, ut Cividale Belunianum expugnaret (quæ civitas in Maximiliani partibus obstinate, Joanne Diedo altero legato antea cum copiis eo misso, se continuerat) muro tormentis perforato, cum se milites vellent intromittere, nulla spe oppidanis reliqua se tuendi, ne urbs honesta diriperetur, Citolo adjuvante illos continuit, & pacate oppido est potitus. Post hæc & qui in Alfonsi fines se intulerant reipublicæ præfecti, omnia fere earum regionum oppida castellaque in suam potestatem redegerant: & Julianæ item copiæ captis municipiis eo ab latere quæ erant, magna ex parte, Ferrariam, cui urbi appropinquaverant, jamjamque irrumpere se posse confidebant. Grittus vero & Capellus legati Senatus permissu Patavio cum exercitu egressi, non Vicetiam modo reliquaque finium eorum municipia nullo negotio receperunt, sed hostes etiam qui se in Veronæ finibus nostros veriti aquarum derivatione atque aggeribus communierant, ad vicina eis loca motis castris in oppidum compulerunt. quo in itinere præmissi equites levissimi, ut illos lacesserent, non semel & prædam & cædem fecerunt, & captivos abduxerunt. Patres interim Laurentium Ceretanum omnibus suis militibus præfecerunt, & Naldio Faventino pensionem annuam librarum auri quinque, quoad viveret, persolvi mandaverunt.

Dum

Dum hæc administrarentur, cum Joanne Francisco Gambara homine inter civitatis Brixianæ principes claro, qui anno superiore turmæ equitum reipublicæ præfectus ob simultatem, quam cum uno ex Lauredanis civibus Venetis graviter ab eo offensus exercebat, in clade exercitus ad Gallos hostes sua cum turma transierat, atque ab rege stipendio accepto in ejus exercitu postea contra rempublicam semper fuerat; Cardinalis Papiensis per suos internuncios clam ad eum missos egit, ut dare operam vellet efficereque, sua ut civitas ad rempublicam rediret. Ille autem, cui quidem Gallorum imperii valde jam pertæsum esset, ita se rem facturum est pollicitus, si respublica eum sibi apud se gratiæ locum, quem habebat ante cladem, restituat. Ea de re Cardinalis Julium certiorem facit. Julius per Donatum legatum a Senatu postulat, ut suam fidem Joanni Francisco det, fore uti ipsemet constituisset, si reipublicæ Brixiam tradiderit: addiditque habere se etiam, qui sint Parmam sibi oppidum iisdem artibus tradituri: itaque sperare se se brevi Gallos Italia ejecturum. Donati literæ iis de rebus ad Senatum perlatæ, magnam in spem belli celeriter conficiendi Patres erexerunt. itaque Senatusconsultum factum est, de Joanne Francisco Gambara ita fore, uti ipse constituisset, si Brixiam reipublicæ restituat: suam ei fidem Julius interponeret, Senatus illam omnibus numeris servaturum: magno silentio imperato, ne quid ejus sciri posset. Iidem Patres Julio permittente literas ad Franciscum Mantuanorum principem dederunt: velle se imperium reipublicæ copiarum ei tradere: mitteret ad urbem suum hominem, qui cum res transigi possit. Triultius inter hæc Brixia Mediolanum proficiscens propter Helvetiorum in Gallici regis fines impressionem, tormenta ibi quæ erant, secum ut ferrentur imperavit. Helvetii autem cum ad Abduæ fluminis e lacu Lario exitum Galli eis occurrissent, binis eos cladibus affecerant.

1510

Le-

1510 *Veneti frustra Veronam tentant.*

Legati reipublicæ non longe a Verona, qui erant certiores facti hostes in timore esse, neque satis sibi confidere: cum non longius ab eorum castris passuum sex aut septem millibus abessent, singulis centurionibus & equitum præfectis appellatis interrogatisque, vellent ne atque auderent cum hostibus confligere: atque ab omnibus responso alacriter dato, nihil se malle, quam pugnare, atque ab ipsis periculum de sua virtute fieri: communi consensu statuerunt illos aggredi. itaque præmissis equitibus levioribus sexcentis, qui hostes morarentur, castra enim jam moverant, subsequi ipsi omni cum exercitu cœperunt. Equites suam operam legatis præstiterunt. quod si illi etiam in eo, quod constituerant, perstitissent, bellum confici eo die profecto poterat. fusis enim fugatisque iis, quod erat sane perfacile (nam propter Gallorum abitum, qui partim Ferrariam, partim Mediolanum recesserant, ad non magnum redacti erant numerum) neque Veronæ, neque Brixiæ, neque reliquorum oppidum ullum in hostium manere partibus perseveravisset. Verum enimvero fortuna, quæ reipublicæ invidere non desierat, Lucii, qui exercitum regebat, animum secordia infecit, ut ille sæpe suos in itinere aliam atque aliam ob causam inanem quidem atque futilem remorando tempus teruerit, dum hostes se in oppidum reciperent. quos tamen iidem equites consectati, tantum eis formidinis injecerunt, ut qui intraverant, portæ pontem erigentes vigintiquatuor ex suis oppido excluserint: quos nostri captivos fecerunt: Epirotamque unum, qui se cum hostibus injecerat, amiserunt. Domi autem Henrico Britanniæ regi per literas petenti, ut arcuum millia quadraginta ex urbe asportare suis hominibus liceret: etsi id contra leges erat, Senatus tamen ob veterem cum rege benivolentiam de media ejus numeri parte permisit. Atque ut cum pacatæ rei memoria huic decimo meo-

rum

rum commentariorum libro finis imponatur, decemviri cum viderent in magiſtratibus, qui rempublicam in Senatu procurant, nullum diſcrimen collegarum fieri, legem ſciverunt: nemini eſſe in eis magiſtratibus licere, cui eſſe in illis magiſtratibus, quos comitia declarant, propter propinquitates affinitateſque non liceat. 1510

IN

IN LIBRUM UNDECIMUM
C. AUGUSTINI CURIONIS
EPITOME.

Veneta classis cum Pontificiis copiis tertio Genuam petit, & cum Gallica congreditur, ac, re infecta, redit. Pontifex Bononiam se confert, ejusque in Alfonsum bellum. Veneti Veronam oppugnant, & obsidionem solvunt. Veneta classis in Alfonsum missa frangitur. Altera classis in eumdem mittitur, resque terra inter eosdem gestæ. Gallorum prope Montanianum clades. Franciscus Mantuæ princeps, Veneti ac Pontificii exercitus imperator declaratur. Lex de ambitu Venetiis lata. Venetorum in Tesinum regionem excursio. Pontifex Gallis igni & aqua interdicit. Reipublicæ & Julii exercitus contra Alfonsum conjunguntur, eorumque res gestæ. Exercitus iterum Veronam mittitur, indeque re infecta recedit. Concordia a Venetis capitur. Infans biceps in urbe natus. Gallorum ad Setiam clades. Mirandula a Julio capitur. Idemque Mutinam Maximiliano tradit. Alfonsus Julii exercitum fundit. Venetiis & in imperio terra tremuit. Concordia a Gallis recuperatur. Bononia a Gallis & Bentivolis capitur. Veneti prope Bononiam a montanis hominibus fracti. Alidosius Cardinalis a Franciscomaria trucidatur. Julii in Bononienses edictum. Concilium Pisis indicitur, & ad id Pontifex vocatur. Variæ in Carnis pugnæ. Venetorum prope Veronam clades. Taurisum miro artificio munitur.

PETRI BEMBI
RERUM VENETARUM
HISTORIAE
LIBER XI.

Ulius a Centumcellis per Aureliam proficiſcens, Genuenſium civitatis a Gallorum imperio avertendæ cupiditate in dies magis magiſque ardens, Corytum profectus eſt, ibique in litore cum præfecto claſſis Venetæ Contareno, quam quidem claſſem illo adduci juſſerat, hilariter pranſus, claſſiariis fere univerſis ſe adeuntibus mira facilitate ad pedis oſculum admiſſis, & militibus quatercentum in triremes impoſitis, iterum ei, ut celeriter in Liguriam contenderet, imperavit: qui confeſtim Populoniam ſe contulit. Quoniam autem triremes Venetæ in Aegeo mari navem magnam Genuenſium mercibus onuſtam ceperant: per Donatum legatum, perque ſuas literas a Senatu petiit, ut eam navem Genuenſibus reſtitueret; eo illos munere lenire cupiens. Patres ſervatam

1510

1510 apud Corcyrenses navem omnibus cum mercibus Genuensium internuncio tradi mandaverunt. Iidem Patres, quod Lucii timore atque ignavia hostibus elapsis pulcherrimam Veronæ capiendæ occasionem turpiter amiserant, indignabundi de Julii consilio, qui Romam redierat, Franciscum Mantuanorum principem suarum copiarum omnium imperatorem faciunt, eodem fere Senatusconsulto, quo antea quamhonorificentissimo fecerant. Is cum imperium non modo libentissime, sed etiam hilariter, ut videbatur, accepisset, deque eo immortales gratias Senatui egisset, seque ad exercitum atque ad legatos brevi iturum recepisset; dum equites cogere, dum comparare se se per literas perque suos interpretes ad urbem sæpe missos certiores Patres facit; cum etiam contra priorem animi sui alacritatem Senatusconsulto non contentus duriores reipublicæ conditiones interponit: pedem Mantua nusquam protulit. Interim Troilo Sabello, de quo supra dictum est, equites gravioris armaturæ centum, levioris qui sagittis uterentur alteri totidem a Senatu traditi: Thracisque hominis, qui equites levissimos ducentos in Epiro paratos habebat, oblatio accepta ut reipublicæ militiam facerent, auri semuncia ipsis singulis in menses singulos, eorum præfectis uncia cum sextante in stipendium constituta: jussique quamprimum conscendere. In Forojuliensibus autem cum hostes cogi, ut in eos impetum facerent, undequaque, dicerentur, Joannes Viturius, vir magni animi, qui in Saciliensibus magistratum gerebat, ad illos legatus est a Senatu missus.

Franciscus Gonzaga Veneti exercitus imperator III. non. sept.

Julius iterum Roma per Flaminiam profectus a Spoleto in dexteram flectens ad templum Lauretanum se contulit, ibique in Virginis ædicula sacris a semet peractis, Anconam venit, ut Bononiam ad bellum, quod cum Alfonso gerebat, administrandum procederet. Legati Veneti & Lucius præfectus in campis Martinianis recenso exercitu, tormentisque a Lactantio, qui eorum curam gerebat, ad Veronæ muros positis, eos dejicere oppidi capiendi spe adoriuntur. Id cum dies aliquot fecissent, partem-

Veneti Veronam iterum frustra oppugnant.

1510

temque non parvam diruissent, quod mons difficultatem magnam dabat, aggredi omnibus copiis atque irrumpere non sunt ausi; cum id facere debuissent. milites enim & audebant quæ proponebantur, & quæ imperabantur obibant magno animo. sed inerat in Lucio incredibilis omnium rerum, etiam non magnopere timendarum, suspensio animi, & cordis gelidus quidam pavor, qui eum retinebat, ne quid egregium atque altum auderet. quem tamen timorem verbis & prudentiæ simulatione tegebat, ut non facile appareret, utrum timidior, an prudentior esset. In ea oppugnatione dum tempus terunt, hostes ex oppido prima luce repente egressi ad tormenta configenda, quæ indiligenter custodiebantur, convolaverunt. nam Lactantius pridie ejus diei pilæ jactu in fœmore percussus, curando vulneri Patavium se perferri voluerat: parvoque negotio repulsis qui aderant, quod intenderant assequebantur: cum Citolus, clamore fugentium audito, e tentorio ita, ut erat, sine galea cum suorum paucis accurrens, repellereque illos aggressus, in medium eorum agmen imprudens se injecit, atque ibi vulnere in capite accepto, tellure prostratus confossusque interiit. ita Veneti duos longe reliquis præstantiores præfectos militum viros, quorum virtuti legati exercitusque omnis summopere confidebant, bidui spatio amiserunt. Lactantius enim suo ex vulnere paucis post diebus est mortuus. Citolo interfecto ejus milites ad vindictam incitatiores facti, accurrente reliquorum globo hostes a tormentis repulerunt, interfectis circiter quadraginta, & quæstore Germanorum militum, captis ad quinquaginta cum præfectis tribus: quorum ex numero Franciscus Maldonatus Hispanus fuit, qui quidem Venetias est perductus. Rebus ita se habentibus cum nihil proficere muris Veronæ verberandis legati se cognoscerent, & Galli equites peditesque qui auxilio inclusis a Mediolani præfecto mittebantur, jam ad Benaci lacus derivationem Minciumque pervenissent; atque e Germania appropinquare manus a Maximiliano jussæ dicerentur: tormentis præmissis ad pagum Martinianum exercitum reducunt.

Gallorum in Venetos eruptio XV. kal. oct.

Citoli Perusini obitus.

Lactantii obitus XI. kal. oct.

1510 cunt. Oppido obſidione liberato, milites Hiſpani & Germani, in eo qui erant, octingenti in Pantænæ vallis urbi proximæ incolas, propterea quod amice noſtros omnibus rebus juverant, eam injuriam vindicatum egreſſi ſe inferebant. qua intellecta re equites trecenti, Joanne Græco duce, ad illos ſuſtinendos propere a legatis miſſi, eos omnes fuderunt, fugatos uſque ad montis Feliciani cacumen inſequuti partem interfecerunt, partem captivos abduxerunt circiter ducentos.

In Liguſtico vero mari iiſdem fere diebus non longe ab Genua claſſis Julii & reipublicæ triremium XV. claſſiſque Gallica magnarum navium & triremium XXV. propiores factæ, atque in ſuas utræque acies conſpectis hoſtibus diſtributæ, cum ejaculandis tormentorum pilis duarum horarum ſpatio ſe laceſſere perſeveraviſſent, coorto vento abductæ in diverſa abierunt: & quod oppidum magnæ Gallorum introductæ copiæ tutiſſimum reddiderant, Contarenus omni commeatu conſumpto infectis rebus Populoniam rediit: triremeſque duæ nothæ ab Senatu e Corcyra ad Contarenum miſſæ, cum ejus ſe claſſe conjunxerunt. tum quæ naviculæ urbanæ in Julii gratiam Pado ſubvectæ Alfonſi ab ejus exercitu alio ab latere vapulantis damna atque moleſtias adaugebant, earum partem Alfonſus ipſe, cum equitibus Gallis Italiſque ſexcentis, militibus duobus millibus trajecto repente flumine, vacuam hominibus (fugæ enim ſe ſe dederant) cepit: reliquas ipſi Veneti, ne hoſtes illis potirentur, incenderant. Atrianos etiam itemque Rhodigianos reliquaque eorum locorum municipia fugatis magiſtratibus recepit. Leonardus Apulus cæterique equites eluſis locorum cognitione & celeritate ſua hoſtibus, Montanianum ſe contulerunt. Senatus nonnihil ab Alfonſo, quem ipſa hoſtium vel fortuna vel indiligentia tuebatur, atque ab Gallis metuens, legatis collaudatis, quod Verona exercitum abduxiſſent, uti tormenta Patavium mitterent, imperavit. Jamque in Leonicænos ſe exercitus receperat, cum intellecta propter Alfonſi proſperas res Leonardi Apuli & reliquo-

Padana claſſis amittitur.

liquorum equitum fuga, Grittus legatus cum equitatu Montanianum profectus, & incolas illorum finium omnes, & municipes ipsos, quos inopinatus hostium timor incesserat, opportuno adventu atque auxilio confirmavit. 1510

Patres ut amissæ in Pado classiculæ damna dedecusque sarcirent, naviculas centum biremesque aliquot celeriter armari, & earum nomine latissimo præfectum in Pado flumine, quod nunquam antea factum meminerant (id enim nominis ad illum usque diem bella tantum in mari exercenda sibi vendicaverant) creari statuerunt: lectusque Joannes Maurus egregia virtute, naviter ad suum munus obeundum se dedit. Audita Venetorum equitum & magistratuum fuga, Gallici equites & milites, Lemniaci qui erant, Athesi trajecto, ut cum Alfonsianis se conjungerent, atque in perturbatos impetum facerent, Montanianum cum tormentis muralibus duobus oppidi capiendi spe se conferebant. Ea re per agricolas opportune cognita, missi confestim ab legatis præfecti equitum tres bona cum manu medio fere in itinere hostibus adventantibus occurrunt: eodemque temporis puncto cum longe maxima suorum parte pugnam ineunt: & reliquis, ut pontem, qui non longe aberat, eratque hostibus in reditu transeundus, rescindant, ad intercludendum eis abitum si superarentur, imperant. ab iis ponte rescisso, hostes ab reliquis intercepti cum se trium prope horarum spatio acriter fortiterque defendissent, demum superantur, atque in fugam versi transitu pontis impedito omnes ad unum vel cæsi vel capti sunt, equites optimi nominis CL. pedites primorum ordinum CCCC. & capti omnes Venetias perducti custodiæque traditi centum & decem. Ejus cladis fama celeriter percrebrescente, municipia quæ Veneti amiserant, prope omnia recepta sunt, ut amplius triduo in hostium potestate non fuerint.

Veneti classem in Pado reparant.

Galli ad Montanianum vincuntur.

Iisdem diebus Episcopus Monopolitanorum Julii legatus ad urbem venit, ut apud Patres moram traheret, communemque rem ejus nomine auctoritateque juvaret. Ipse Julius Bononiam sacris præeuntibus introierat. Eo ma-

Julius Bononiam venit X. kal. oct.

1510 magnopere adnitente, qui Ludovicum Francisci Mantuanorum principis filium obsidis loco apud se habebat, post plerasque interpositas a patre satis quidem duras atque illiberales & stipendiorum & reliquarum rerum conditiones, quæ ejus animum ab uxore depravatum ostendebant; tandem alterum Senatusconsultum factum est: quo per quinquennium idem imperium est ei traditum cum stipendio librarum auri quingentarum in annos singulos: dum ipse equites gravioris armaturæ tercentum quinquaginta, levioris centum, milites ducentos belli tempore paratos habeat: resque publica omnia ejus ditionis incommoda omnibus ab hostibus se præstaturam pollicebatur. pauloque post illius familiari Vico, Patavino homini, quo is pluries iisdem de rebus internuncio apud Patres usus fuerat, equites levis armaturæ centum attributi. Ob Citoli Lactantiique interitum milites non pauci ex illorum ordinibus nulla abeundi facultate sibi permissa, sigillatim ab exercitu discedebant. quod quidem factum nonnulli reliquorum tribunorum & centurionum milites imitabantur. quamobrem edictum est ab legatis propositum, ut qui non missi abitum paravissent, omnibus in reipublicæ locis caperentur, & armis exuerentur, ignominiaque notarentur. ea res ei licentiæ opportunum remedium fuit. Cæterum cum ex Alpibus certis auctoribus afferretur, Germanorum manus comparari, ut reipublicæ municipia in primis jugis invaderent; quibus captis ac direptis in planitiem descenderent: Sigismundus Caballus est ad ea loca cum copiis ab legatis contendere jussus præfecti nomine. Franciscus imperator Bononiam ad Julium profectus hilariter ab illo exceptus est, imperatorque Romanæ etiam reipublicæ dictus. Galli, qui ad Mincium venerant, uti supra dictum est, ad Alfonsum, ut ei auxilio contra Julium essent, se contulerunt.

Legati, ut Julio satisfieret, equites graviores ducentos & quinquaginta, leviores fere totidem, milites bis mille in Alfonsi fines intromiserant: Maurusque classis præfectus cum navigiolis plurimis & biremibus aliquot, cumque tri-

remi-

remibus tribus, quæ ab Iſtris & Dalmatis ad illum venerant, Padum flumen ingredi damnis Alfonſo inferendis eſt a Senatu juſſus. Inter has belli cogitationes rei etiam pacatæ, quæ malum in exemplum inverecundiæ civium impudentiæque vertebatur, Patres animum adhibuerunt. Nam cum in creandis magiſtratibus ambitus eo anno magnopere viguiſſet, ut prenſandis civibus, qui ſuffragia in comitio daturi eſſent, a candidatis & candidatorum propinquis clientibuſque nullus modus fieret, nulla eos modeſtia contineret: lex eſt in Decemvirum collegio perlata: qui deinceps civis civem rogaverit, ut ſibi aut alicui ſuorum in dando ſuffragio fautor ſit, is ad ullum magiſtratum, aut omnino reipublicæ in comitio munus X. annos ne admittatur: & ſi in magiſtratu fuerit, ab eo rejiciatur: cui autem rogari ſe contigerit, is rogatoris nomen ad Decemviros deferat: id ſi non fecerit, quinque annos eandem mulctam ſubeat. ita magnæ civium moleſtiæ a Patribus obviam eſt itum. Juſſi etiam ſunt Dominicus Triviſanus templi Marcii procurator, Leonardus Mocenicus, legati ad Julium a Senatu pridem lecti, ut ſtatim conſcenderent, Ravennamque proficiſcerentur, ut Bononiam ſe conferrent. Literæ poſt hæc ad legatos Grittum & Capellum datæ, uti alter eorum cum exercitus parte in fines Rhodigianos atque ad Padi ripas accederet, ut quantum poſſet Alfonſo noceret. ita factum a Paulo eſt, cum id illi muneris ſorte ducta obtigiſſet. Maurus claſſis præfectus cum triremibus tribus Padi oſtium, qui Vatrenus appellatur, ad triremes ex Venetorum claſſe jampridem capta duas, quas Alfonſus ſuis hominibus armaverat, ibique continebat, atque iis qui itinerum cauſa mare illud exercebant, multa damna intulerat, capiendas aut omnino repellendas eſt ingreſſus, fruſtra: illi enim ſive admoniti, ſeu etiam caſu, ad ſuperiora ſe ſe fluminis jam receperant.

1510

Lex de ambitu.

Senatus interim ad pecuniam belli rebus ſubminiſtrandam, cujus magnopere indigebat, mediam unius cenſi partem civibus impoſuit, certis conditionibus, quo facilius ea ipſa pars exigeretur, adhibitis. Paulus autem le-

1510 *Figariolum a Venetis capitur.*

gatus cum se Figariolum in Padi ripa castellum, quod supra Ferrariam est millia passuum XII. cum exercitu contulisset, tormentis positis dirutaque porta, Alfonsi milites in eo qui erant, paucarum horarum spatio ad deditionem compulit: alterumque item in fluminis ripa e regione castellum fugatis hostibus cepit: iisque captis equites levissimos flumen trajecit, qui celeritate usi & prædas abegerunt, & agrum illum omnem fuga terroreque impleverunt. Diversa quoque a belli parte Joannes Delphinus Feltriæ magistratus cum iis quas habebat copiis & agricolarum manu complures in Alpibus hostium pagos repente aggressus, in regione quæ Tesinus appellatur, eos plane omnes, qui quidem erant rebus plurimis & ad commeatum & ad mercaturam exercendam refertissimi, interfectis aut fugatis incolis incendit, omnique vastitate regionem fœdavit: ut damna atque incendia, quæ ii Feltrinis intulerant, prope ex æquo vindicarit. In Istris quoque nonnihil incommodi per illos dies & acceptum & illatum est.

Res a Venetis in Ferrariensi agro gestæ.

Sed ut ad Padum flumen revertamur, Paulus legatus pontem in eo facere cum vellet ad exercitum trajiciendum, ut se cum Julii exercitu conjungeret (quod quidem ut faceret, Julius ab eo per literas diligentissime petierat) ab uxore Francisci impeditus, quæ naves retinebat, destitit: quingentos tamen equites levissimos cum præfecto eorum Federico Contareno trajecto in navibus flumine obviam imperatori misit, ut Mantuam redire tutius posset. Galli enim hostes haud longissime aberant: quos etiam una cum Alfonso eo venturos, impetumque in se facturos, non unis literis nunciisque cognoverat. Maurus sub hæc a Paulo admonitus reipublicæ interesse ut ad se se cum minorum navigiorum classe quamcitissime accederet, quatuor navibus Atriani municipii, ubi tunc erat, auxilio relictis, cum navigiis reipublicæ L. reliquis privatorum hominum prope CC. superato flumine, nullo ab hostibus, qui in ripis se ostendebant, ut eum impedirent, detrimento accepto, ad illum se contulit, animum

mum alacritatemque exercitui, qui timere multa & cavere cogebatur, adventu suo spe omnium celeriore afferens. Paucisque post horis cum nuncii Paulo venissent, Franciscum imperatorem una cum Federico Contareno ad vicum Sermenem, qui est in Padi ripa Figariolo proximus, suos se in fines retulisse, ad illum profectus communicatis de bello inter se consiliis sua in castra rediit. ille Mantuam, ut suos equites militesque cogeret, multa pollicitus, multa spe concipiens, ut inquiebat, se recepit. Attulerat imperator secundas Julii literas legato, quas in itinere acceperat, quibus ab eo Julius multo impensius petebat, ut copias reipublicæ trajecto celeriter flumine cum suis copiis conjungeret. Gallos enim hostes magna cum manu, quam omnibus e locis evocaverant, suum in exercitum velle impetum facere, quæque ipse de Alfonsi oppidis ceperat, expugnare decrevisse, non obscure cognoverat. Legatus eas literas ad Senatum misit, petens, ut juberent Patres, quid se vellent facere: nihil enim tantis de rebus Senatu non consulto se ausurum: interea tamen quæ ad trajiciendum opus sint comparaturum, & curaturum ut si ipsi jusserint, nulla trajectui mora interponatur. Patres non his modo a Paulo, sed etiam a Hieronymo Donato & Trivisano ac Mocenico, qui jam Bononiam se contulerant, acceptis eadem de re literis, Senatu coacto Julio satisfieri oportere legem sciverunt: Senatusque consulto Bononiam ad legatos misso, ut transitum maturaret Paulo mandaverunt. Ad Grittum etiam literas dederunt, ut ad Paulum augendis ejus copiis equites graviores ex suis centum, leviores CC. confestim mitteret. Pecunia etiam a Senatorum nonnullis mutuo, quæ Mantuam in stipendium imperatori mitteretur, Patribus est tradita: tum ab iisdem Patribus frumenti staria ducenta in sanctiores monachorum societates dispartienda dono data, ut in eorum discrimine Deo optimo maximo pro Julio proque republica preces facerent. Paulus dum conficiendo ponti se se dat, eundem Federicum cum equitibus septingentis propere Bononiam præmisit Julii auxilio,

1510

1510 lio, seque cum exercitu confestim subsequuturum & brevi affuturum confirmavit. Donatus enim & reliqui legati duo certiorem illum fecerant, omni a Gallis arte procurari, ut cum Julio fœdus ineant, avertendi eum a reipublicæ tuendis rebus causa. Imperatore interea moras omnes interponente, ut quod primum atque maximum Paulo promiserat, se ad eum celeriter venturum, id non ambigue differret, ac nulli omnino usui Julio aut reipublicæ velle esse videretur statuisse, Patres de eo admoniti consulto Senatu Franciscum Capellum ejus familiarem ac necessarium, qui erat in Senatu, illa ipsa hora contendere ad imperatorem jusserunt, monereque illum ne ulterius expectare se se tam opportuno atque etiam tam necessario reipublicæ tempore patiatur: publicam omnium salutem in eo positam, ipse se ad exercitum statim si conferet, munusque obierit, ac fidem præstiterit suam. Franciscus nondum dimisso Senatu apertis sibi uni foribus Mantuam est profectus.

Dum hæc administrantur, Galli castella quædam in Alfonsi finibus ab Julianis capta acriter aggressi recipiunt: incursionibusque in Bononiensem agrum atque usque ad oppidum factis magnum timorem Julio incutiunt, ut jam, quid se præstet facere, plane non dispiciat. Augebat eum timorem, quod Bentivoli Gallis adjuncti, Bononiensium civium factionem excitatum iri haud ambigue putabantur; ut & ad portas, & ipso in oppido Julius hostes uno tempore esse habiturus videretur. qui quidem quoniam febribus aliquot jam dies tentabatur, nullam prope legatis Venetis se adeundi facultatem dabat: tametsi etiam a Francisco Alidosio Cardinali, qui Julii nomine civitatem regebat, & Gallis maximopere favebat, studium per cubicularios adhibebatur, ne alloqui illum possent. Ponte confecto, & parato ad trajiciendum exercitu, Maurus classis præfectus, cum eodem Padi alveo, quo venerat, reditum sibi ab Alfonso tormentis in ripa fluminis non uno in loco collocatis aut omnino interclusum, aut plurimis maximisque periculis propositum videret; superato

reli-

reliquo usque ad Castellum Novum flumine, traductisque ripam navibus, ac per campos aquæ plenos ob intersectas Athesis ad Lemniacum a Gallis ripas decem millibus passuum confectis, classem ducentarum navium in Athesim ad Caudam vicum incolumem perduxit. deinde prono flumine ad fossiones Philistinas se se recepit. Aliquot ex ea classe naves, quæ quod majores erant aliis, ripam trajicere non potuerant, Mincium se in flumen, deinde Mantuam contulerunt. Expectaverat Paulus legatus per eos dies imperatorem, qui jamjamque se affuturum pollicitus fuerat, ut una trajecto flumine quo vellet Julius proficiscerentur. Ille vero causis moræ post causas non ita caute interpositis, quin falso quæsitæ agnoscerentur, neque se in viam dabat, neque suos equites militesque ad illum mittebat, neque vero etiam Franciscus ab Senatu ad eum excitandum missus quidquam proficiebat. quamobrem ne a Patribus reprehendi posset, mandata reipublicæ tanta de re tam angusto tempore differens, pridie cal. novembrium Paulus Padum exercitum traduxit.

1510

Uno tempore ea de re Julius nuncios accepit, & Fabritius Columna vir egregiæ virtutis, quem Ferdinandus Hispaniæ Rex cum trecentis equitibus ex Neapolitanis finibus ad Julium mittebat, ut ei auxilio in Ferrariensi bello esset, cum expeditioribus ad illum venit, reliquis bidui post se intervallo in itinere relictis. quæ duæ res ita Julii animum exhilaraverunt, ut febris eum continuo reliquerit. Itaque confirmatior factus edictum proposuit, quo edicto Gallorum præfecto, qui Magister magnus appellabatur, reliquisque Gallis igni & aqua, sacris conceptis verbis, interdicebatur, si deinceps Alfonsi causam ulla ex parte tuerentur: idque impressis publice tabulis vulgari jussit. Imperator domi sedens, Paulum legatum trajicere admonitus, insesso equo cum suorum paucis ad Stellatam vicum, ubi se ille continuerat, totius exercitus trajectum operiens, ad eum venit, atque una Mutinam versus diem unum omnes processerunt. Ea vero nocte quæ est diem illum subsequuta, ab uxore per literas,

Julii in Gallos interdictum.

ut

1045 ut ajebat, certior factus, Gallos, qui Veronæ erant, in ejus agrum populationem & cædes fecisse, ædificia conbussisse, prædas abegisse, Paulo convento ad sua tuenda redire se domum velle ei denunciavit. atque ita, cum legati preces, & Julii atque reipublicæ maximorum erga se promeritorum commemoratio, & sui nota nominis, quam quidem notam atque calumniam accepto ab utroque stipendio, eorum causam tali tempore deserens, erat magnam indelebilemque subiturus, nihil apud ipsum valuissent; Mantuam rediit.

Erat Brixiæ in Joannis Francisci Gambaræ equitatu honesta conditione Petrus Longena, ejus oppidi civis, qui indignans se arma ferre contra eam ditionem, sub qua natus altusque annos triginta vixerat, coacto equitum idem sentientium numero, ex oppido profectus Montanianum ad Grittum venit, ut militiam reipublicæ faceret, orans obtestansque se recipi. de eo Gritti literis certiores Patres facti, Petrum Longenam recipiendum, & præfecturam LX. leviorum equitum ei dandam censuerunt. In comitio vero postridie ejus diei Marco Venerio, qui pridem vulneribus in expugnatione Monsilicensi acceptis usum prope manuum amiserat, scribæ munus in prætura Forojuliensi per quatuor magistratuum tempora dono datum, ut se alere familiamque suam posset. Filiis autem Ludovici Michaelis, quem Caravagianæ arcis custodem Galli captivum fecerant, atque in Galliam miserant, in triremibus reipublicæ balistarum loca decem, nobilibus adolescentibus dari solita, ad eorum matrem seque ipsos sustinendos item dono attributa. Inter hæc Senatus certior factus Hispanos equites, qui Veronæ erant, a Ferdinando Neapolim reverti jussos ab oppido tuendo discessisse, literas ad legatum Grittum dedit, ut cum iis quas habebat copiis Veronam contenderet: confidere se, si id celeriter faciat, posse ab eo urbem prope vacuam recipi, præsertim si edictum proposuerit, nullius civis in rempublicam injurias Senatum vindicaturum, civitatemque immunem omnium onerum jubere esse, si ad rempublicam

red-

redeat. Quibus acceptis mandatis legatus, tametsi parum spei aleret rem eum exitum habituram tam exiguo copiarum numero (cataphracti enim equites amplius quatercentis, milites amplius quatuor millibus non erant) idque ipsum Senatui rescripserit; tamen accitis quampluri- mis e vicinis locis operibus, & tormentis Patavio afferri imperatis, se ad iter comparabat. De maritimis autem rebus ut ratio haberetur, impensisque reipublicæ modus fieret, Senatusconsultum factum est, ut Maurus classis in Pado flumine præfectus privatorum hominum naviculas, quibus non magnopere indigebat, missas faceret, triremesque quas habebat leves retineret, Hieronymusque Contarenus classis in mari Supero legatus, qui Genua sæpius tentata, quod ab Gallis hostibus largiter erat communita, nihil profecerat, ut Julii missu Corcyram se reciperet, retentisque apud se quatuor quas vellet triremibus, reliquas ad urbem redire permitteret.

1510

Interim ab Julii reique publicæ exercitu Saxolum in Mutinensi agro ad Setiam flumen castellum arce atque opere communitum tormentis positis, cum a quatercentis propugnatoribus Gallis defenderetur, ardore militum per muros irrumpentium celeriter est captum. Joannes etiam Delphinus Feltriæ magistratus in magnam hostium manum eum Alpium tractum depopulantem impetu acriter facto, majorem eorum partem cecidit, reliquos omnes fugavit: specusque illud montanum, de quo antea dictum est, quod *Covolum* appellant, compulsis timore ad deditionem iis, qui in illo erant, recepit. Qua intellecta re, ut civitati optime de republica meritæ, omnia perpessæ ab hostibus damna, patres grati essent, omnium tributorum immunitas, ea pecunia excepta, quæ ab illa in Principis salarium quotannis ad urbem mittitur, municipio Feltrinorum est ab Senatu dono data. Ab Joanne quoque Viturio in Carnis hostes quatercenti e Goritia egressi, Sontiumque flumen transgressi omnia vastantes, ita cæsi fugatique sunt, ut eorum plurimi timore se in flumen præcipitaverint. Ea in re Aloisii Porti Vicetini equitum leviorum

Covolum a Venetis recipitur.

1510 rum turmæ præfecti virtus plurima extitit. Redierat Mantua per eos dies ad urbem Franciſcus Capellus, retuleratque Patribus, nullam eſſe in imperatore rei bene gerendæ voluntatem, nullam fidem: uxoris artibus ejus animum delinitum: Alfonſo illius fratri cupere omnia, neque Julium neque rempublicam præ illo quidquam facere: favere etiam Gallis plurimum. Gritto ad Veronam iterum obſidendam profecto, eæ ſunt tempeſtates conſequutæ, ut recedere ſeque ad Suavium municipium recipere, ut equites & milites ſub tectis contineret, ſit coactus. Demum intelligens Veronam communitiorem eſſe factam, Montanianum exercitum reduxit. qua re cognita juſſus a Senatu eſt, equites quingentos, milites octingentos, ad Rhodigianos reliquaque circa Padum ejus regionis municipia tuenda & cuſtodienda mitteret. Juliani exercitus Franciſco Maria imperatore & Fabritio Columna reliquiſque ducibus, qui erant Mutinæ, ſe non explicantibus, Paulus legatus ad oppidum Concordiam foſſis atque aggeribus communitum ſuis copiis accedens, tormentiſque eo veſperi collocatis, & verberatis prima luce muris, paucarum id horarum ſpatio contra ſpem omnium cepit: tanta tamque præſens militum virtus fuit. Propugnatores, qui ab oppugnatione ſuperfuerant, in arcem repulſi, ſine mora ſe legato dediderunt. Atque ante eos dies in urbe puer e plebe natus eſt cum duobus capitibus, quatuorque humeris & manibus, tum fœmoribus atque pedibus quatuor, ut duo eſſe pueri una conglutinati viderentur, ſi corpus reliquum duplex habuiſſet. habebat autem unum tantum cum renibus unis tergoreque reliquo pectus: vixitque ſeſquihoram, ut chriſtianæ aquæ ablutione non caruerit. Et Nicolao Triviſano templi Marcii procuratore mortuo, Antonius Grimanus, quem civitas ab exilio revocaverat, magno omnium ordinum favore in ejus locum ſuffectus eſt. atque illa quidem in procuratione eo erat tempore Antonius, cum eſt exul factus. itaque bis eam dignitatem eſt adeptus, quod nemini antea contigerat. annuſque cum iis fere comitiis finem habuit.

Concordia a Venetis occupatur.

Antonius Grimanus Procuratoriæ dignitati reſtituitur VIIII. kal. januar.

Pri-

1511

Prima vero ineuntis anni die, quod Galli, qui ad Carpos municipium se receperant, in Setiæ fluminis ripa, quod auctum imbribus transiri vado non poterat, singulis se se horis ostendebant, atque a nostris, qui trans flumen eam regionem tenebant, ita vulgo conspiciebantur, ut etiam colloquia ex utraque ripa inter se haberent; Paulus legatus noctu ponte celeriter in naviculis confecto, suarum copiarum partem cum Troilo Sabello bene mane flumen trajecit, atque in primum Gallorum agmen, quod ad flumen veniebat, impetu facto, eos fudit fugavitque, interfectis captisque non paucis. Eo timore perculsis reliquis, nocte intempesta universi Regium Lepidi versus abierunt. Julius suos duces nihil omnino amanter, nihil ex re agere cum videret; omnes autem moras, omnia impedimenta ei bello interponere illos non ambigue cognosceret: unum Capellum ejusque fidem atque animum summis laudibus prosequens, statuit se ad exercitum conferre, ut Mirandulam oppidum munitissimum præsens oppugnaret: quo capto facilius posse se Ferrariam obsidere, suæque ditionis eam facere confidebat. tametsi illud etiam cogitaverat Julius, cum Ferrariæ appropinquavisset, se Hippolytum Cardinalem Alfonsi fratrem ad colloquium evocaturum, qui fratrem hortaretur, uti bello finem imponeret, ne damna ultima perpeti cogeretur: se ei, si vellet, Ferrariam habere permissurum, Mutinæ modo sibi Regioque Lepidi cederet: quorum tamen oppidorum alterum se jam suum fecisse. quam quidem cogitationem suam Julius reipublicæ legatis aperuerat, illi ad Decemviros literas ea de re dederant. Patres consulto Decemvirum collegio, eam Julii moderationem pronumque ad pacis studia animum maximopere laudaverant, rescriptis ad legatos literis, easque literas legati Julio recitaverant.

Julius ad exercitum se confert IIII. non. januar.

Sed Julius, uti dictum est, quanquam hyems durissima ingrueret, lutosissimæque essent viæ, & nix largiter cecidisset, ad vicina tamen Mirandulæ ædificia & agricolarum casas lectica vectus se contulit: cumque suis ducibus parum confideret, belli munera per se se perque Paulum

Julius Mirandulam oppugnat.

1511 lum legatum plerunque administrabat: nam omnino Franciscus Maria, sive quod Alfonsi sororis filiam in matrimonium duxerat, ut novæ affinitatis studiis adolescens viginti annos natus traheretur; sive quod ita ei suaderet suus animus; neque bellum probabat, neque suas in eo partes suamque diligentiam patruo præstabat: ut quæcunque faceret, ea omnino lente atque invitus facere videretur: si quid autem operæ Venetos egregie navasse intelligebat, id ægre illum molesteque ferre omnes plane homines cognoscerent. Julio itaque imperante, ut tormenta cum a suis tum a legato Veneto ad muros oppidi dejiciendos collocarentur: quod quidem magna cum difficultate fieri erat necesse, cum propterea quod oppidani e propugnaculis & turri maxime communita, suis item tormentis appropinquare muro neminem permittebant; tum quod nix duos fere pedes in altitudinem creverat: legatus virtute militum difficultatibus superatis, celeritate usus verberare muros senis tormentis cœpit, cum Juliani neque post triduum unam in eos pilam misissent. Muris igitur oppidi ita dejectis, ut qui in eo erant, equites septuaginta, milites trecenti, tueri oppidum se se posse non confiderent, præsertim cum omnis fossæ aqua frigore conglaciavisset, mulier vidua Joannis Jacobi Triultii filia, quæ Ludovici Pici, de cujus morte superioribus commentariis diximus, uxor fuerat, quæ oppido præerat, reliquique præfecti, ad diem duodecimum calendas februarii conditionibus interpositis se atque oppidum Julio dediderunt. Julius, quod oppidi porta ruinis clausa dejectusque pons fuerat, per muralem scalam in oppidum est receptus: is mulctæ nomine oppidanis, uti auri libras sexaginta solverent, imperavit. præfecti & centuriones qui erant, iis captivis esse jussis, reliquis missis, mulieri ad patrem abeundi potestatem fecit: paucosque ibi dies commoratus, dum exercitum lustraret, stipendiaque persolveret, Mirandulæ imperium Joanni Francisco Pico, quod oppidum pater testamento ei reliquerat, Mutinæ, Maximiliani internuncio eam ob rem ad se misso tradidit: ejus enim oppidi, & Regii Lepidi jus, Impera-

Julio Mirandula se dedit.

pera-

peratoris esse Romanorum intelligebat . idque propterea 1511
minus gravate fecit, ut eo exemplo Maximilianus etiam Regium sibi a Gallis , qui in eo erant , tradi postularet : ut quoniam illos Maximiliano morem minime gesturos confidebat, Maximilianus eam ob rem Gallorum amicitiam repudiaret, & cum ipso se conjungeret.

Iis constitutis rebus Ferrariam versus tormenta perferri exercitusque procedere imperavit . quæ cum Senatus futura intellexisset , in Julii gratiam classe navicularum e suburbiis, & biremium & aliorum navigiorum e navalibus urbanis celeriter instructa , cum ea cumque iis quæ ad Fossam Clodiam erant triremibus Maurum iterum ingredi Padum jubet , qui pontem & naves , quæ eum sustinerent, catenis conjungendas secum adduceret ad copias & equitatum trajiciendum. Grittus etiam Senatus jussu una cum Lucio ad Padi ripam eas quas habebat copias duxit, militibus paucis & equitibus Montaniani relictis. Interea cum Senatus decrevisset, ut triremes octo in Creta insula, Zacynthi una, Cephallenæ altera, duæ in Dalmatis Jadera & Ascrivio , decem & octo in urbe armarentur , omnes numero ad triginta , quarum decem essent ex iis quæ nothæ appellantur, nothis quidem est præfectus lectus idem Maurus, qui classi in Pado exercendæ imperabat : reliquæ sunt triremes singulatim iis civibus qui se Decemviris obtulerant, dari jussæ . Jamque Julii & reipublicæ copiæ ad Finale municipium & Crevacorium vicum eaque loca se continebant : & Gallorum duces, Triultius, atque is qui Magnus magister appellabatur, evocatis Verona & Lemniaco auxiliis ad Padum processerant conferendi manus causa, ut ipse afferebat rumor. itaque & Julius suorum militum numerum celeriter auxit , & Veneti se communitiores quibus opibus poterant reddiderunt . neque tamen ea diligentia opus fuit , hostes enim nullo facinore aut gesto aut tentato se se Carpos Regiumque retulerunt : Mutinamque de improviso aggressi , ut eam suam facerent, a Marco Antonio Columna, quem Julius cum quingentis militibus eo miserat, ut oppidum Maxi-

1511 miliano tueretur, facile repulsi sunt. Verumenimvero iis agitatis rebus Julius, id quod existimaverat, ut capto *Mirandula* municipio aditus sibi ad Ferrariam oppugnandam eo ab latere patefieret, cum in dies singulos plus rem difficultatis habere animadvertisset, cogitare cœpit, si ab Ravennæ finibus in Ferrariensem agrum suas copias introduceret, castellumque, quod est in Padi ripa, quod Bastia appellatur, expugnaret, se facilius bellum posse conficere, præsertim reipublicæ classe duorum exercituum impressiones adjuvante: quam quidem classem audierat Volanæ ostium ingressam Alfonsi biremes duas cepisse, cum eas Maurus præfectus per tresdecim millium passuum iter contra cursum fluminis celeritate suorum remigum assequutus fuisset, navemque onerariam advenarum mercatorum, quam biremes illæ in mari expugnatam in ostium fluminis attraxerant, recuperavisse. Itaque moræ impatiens (erat autem inexplebilis etiam animi, & alias semper ex aliis res atque incœpta temere plerunque aggredientis) cogitata perficiendi spe, cum in reditu paucos dies Bononiæ fuisset, Ravennam proficiscitur, magno suarum copiarum & comitatus labore, difficillimo anni tempore, impeditissimis viis: nam reipublicæ copiæ in illis, in quibus erant locis, fere se omnes continuerunt. Sed aliter res, atque ipse sibi finxerat, cecidit. ubi enim Julii copiæ (erant autem equites graviores sexcenti, leviores quingenti, milites quater mille) castello appropinquaverunt, Alfonsus, qui se ad id comparaverat, eas fudit, interfectis caprisque non paucis. Neque profuit quod Maurus classem reipublicæ plus quam centum diversi generis navigiorum proxime castellum adduxisset, nonnullosque ex Alfonsi equitatu tormentorum pilis interfecisset. qui quidem Maurus postea, cum intellexisset ex amicorum reipublicæ literis, non unis in riparum inferiorum locis Alfonsum sua tormenta disponi mandavisse, ut classi noceret, sine ulla offensione ad fluminis ostium rediit.

Hac re intellecta, Galli apud Regium qui erant, iterum Carpos venerunt, flumenque Setiam factis pontibus ite-

iterum trajecerunt, ut reipublicæ copias aggrederentur: quod tamen facere neque tum quidem sunt ausi. qua in re cognosci potuit, sane justas Pauli legati querelas fuisse, cum dolenter sæpe diceret, Julianos duces vincere noluisse: si enim secum, ut ipse cupiebat, eisque proponebat, conjuncti ad hostes persequendos se comparavissent, profecto Galli deleri una pugna potuissent. quo facinore confecto Ferrariam capere Julio non magnopere difficile fuisset, quacunque is a parte cum utroque exercitu in ejus se fines intulisset. nunc se relictum, qui unus neque integris copiis Gallorum impetum exciperet: præfectos enim equitum tres una cum Julii ducibus eo miserat, unde repulsi ab Alfonso cum detrimento ignominiaque fuerunt, pauloque abfuit quin etiam caperentur. Sed Galli nulla molestia Paulo adhibita, cum ad Padum se contulissent, submissis Alfonso secundo flumine auxiliis militum non plurimorum, unde discesserant redierunt: Magnusque eorum magister Regii febribus confectus mortem obiit, cum ab Julio veniam totius suæ vitæ criminum missis ad eum internunciis impetravisset. Itaque unus eorum ductor atque imperator Triultius deinceps fuit. Atque illis ipsis diebus Marinus Georgius, multæ philosophiæ vir, quem legatum apud Bergomates agentem in clade exercitus anno superiore Galli captivum fecerant, atque in Galliam perduxerant, in custodiaque una cum Liviano habuerant, fide illis data intra sex menses vel pecuniam quam petebant, ut eum liberum facerent, se eis missurum, vel in Galliam atque in custodiam reversurum, Venetias venit. Vanissa Thrax equites septuaginta secum ducens, ab exercitu Pauli legati missu profectus, ut quid hostes molirentur circunspiceret; cum eorum militibus quamplurimis, in quos incidit, congressus, interfectis plus centum triginta, quos captivos fecerat, Francisco Mariæ imperatori dono misit.

Ea dum administrantur, ad diem septimum calendarum aprilium in urbe terra tremuit motu tam vehementi, ut Senatu, qui habebatur, ante ullam latam legem præter

Terra motus ingens Venetiis.

1511

1511 morem dimisso, Patres ruina tectorum intercipi metuentes tumultuose se foras truderent. cadebant autem e summis curiæ templique Marcii parietibus pinnæ ac signa marmorea, quæ in iis antiquitus posita prominebant: turresque templorum nutare cacuminibus & commoveri prospiciebantur: & æs campanum in plerisque earum, maximeque in ea turri quæ in foro est, sponte insonuit: pleræque etiam vitium fecerunt: & aqua urbanis in alveis alte excitata contremuit: innumeraque fumi receptacula, quæ supra ædium culmina tubo atque calatho attolluntur, quassu divulsa in vias ipsaque in tecta corruerunt: domusque non una cum incolentium interitu, parietes vero domorum & fanorum frequentes ruinam traxerunt: mulieresque prægnantes permultæ timore perterrefactæ abortum fecerunt, mortuæque sunt. unum juvit, quod is non longinquus terræ tremor fuit. atque eas ob res, quæ acciderant, postridie ejus diei Deo optimo maximo supplicationes omnibus in urbis regionibus dies tres fieri, &, ne quid præter panem & aquam ad vescendum omnes puberes sumerent, ab Antonio Contareno Patriarcha Venetorum consultis Patribus indictum. Pauloque post eundem prope terræ motum cum eisdem fere prodigiis Patavii, Taurisi, Fori Julii, nonnullisque aliis in reipublicæ oppidis & finibus fuisse, magistratus eorum Patribus significaverunt. Sed nihil æque eis molestum per eos dies fuit, nihil tam ægre universa civitas audivit, quam id quod Pauli legati literæ attulerunt, Leonardum Apulum, cum ad hostes Gallos, quos paucos esse audierat, repellendos ad vicum Belaerem cum quadraginta equitibus processisset, interfectum ab illis fuisse, magna scilicet fide, magno animo & virtute hominem, atque in primis Veneti nominis amantissimum: cujus postea cadaver ad urbem delatum marmoreo in sepulcro reipublicæ impensa exædificato, in æde Gemellorum Senatus condi jussit.

Leonardi Apuli mors.

Franciscus reipublicæ copiarum imperator, cum fictis pro tempore causis Mantuæ se ad eum diem continuisset, calumniam a Senatu atque omnibus ab hominibus veri-

tus,

tus, ad Julium velle se conferre palam fecit; profectusque Coregium, quod municipium abest Mantua passuum millia circiter triginta, ibi se adversa valetudine correptum simulans domum rediit. Interim, quoniam Paulus clare ad Senatum scripserat, nihil se confidere boni a reipublicæ exercitu posse confici, Julii ducibus in contraria omnia obstinate nitentibus ne Alfonsus domo expellatur, Senatus ad eum rescripsit, omnem curam adhiberet ne pugnare cogeretur: pro explorato enim sibi esse, si manus conferat, illos eum media in pugna deserturos. Itaque Paulus cum per se se, tum a Senatu admonitus operam dabat, ut neque timoris indicium sui hostibus proderet, neque universum exercitum periculis objiceret. quamobrem in minutis & quotidianis expeditionibus cum Gallis, qui ad Padi ripam venerant, sæpe congressus, non semel eos fudit, fugavit, superiorque manu semper, inferior nunquam fuit. tantum Paulum Manfronium Galli hostes cum X. equitibus captivum fecerunt. Neque a Gritto quidem legato eodem tempore hostes non male habiti. quas quidem pugnas referre nihil necesse esse duximus. Venerat autem antea Bononiam Matthæus Lancus Curcensium Episcopus ex Germania magno comitatu, homo arrogantia & elatione insignis, a Maximiliano missus, ut cum Julio de fœdere cum Venetis ineundo ageret. qui paucos ibi dies moratus, cum nimis duras pacis conditiones attulisset, infectis rebus in Germaniam rediit. Senatus quoque censuerat dignitatis & existimationis apud Julium reliquosque reges retinendæ causa, ut equites gravis armaturæ, quos habebat, ad duum millium numerum augerentur, militum sex millia veteribus addenda conscriberentur. paucisque post diebus ei Senatusconsulto alterum fuerat Senatusconsultum additum, ut ex Epiro equites mille levissimi accerserentur: uti etiam magnum arcuum numerum amphorasque vini Cretici quingentas Petrus Pisaurus, cui cum rege Britanniæ necessitudo mercaturæ exercendæ causa intercedebat, ad illum mitteret, fuerat a Senatu permissum. Mauro autem classis

1511

1511 præfecto adversa valetudine laboranti Andreas Bondimerius sublectus est, sexque triremes in Creta insula armari jussæ. Cumque Julius Helvetiorum militum sex millium numerum conducere statuisset, qui in Mediolani fines contra Gallos impetum facerent; velletque ut tertiam eorum stipendiorum partem respublica impenderet: Julius de eo a Senatu laudatus, & conditio libenter accepta; & lex de media mercedum parte a magistratibus reipublicæ remittenda, quæ tempus sex mensium expleverat, in alteros sex menses prorogata. Ad hæc Concordiæ municipium, quod a Julianis indiligenter custodiebatur, facile ab hostibus receptum est. Captum autem a legato Gritto propugnaculum natura & opere communitum in paludibus positum Crucula Lemniaco vicinum, missis noctu militibus in naviculis cum tormentis, præsidiumque impositum. in urbe uni ex nobilitate civi Gaspari Valerio, quod hominem Rocchum nomine, tabellariorum reipublicæ præfectum, Taurisi interfecerat, Decemvirum judicio medio in foro cervices sunt abscissæ.

Concordia ab hostibus recipitur.

Iis ita administratis rebus, Galli hostes ab exulibus Bentivolis adjuti, qui factionis suæ montanorum hominum magnum numerum excitaverant, ex inopinato Bononiam contenderunt: cujus portas ejusdem factionis cives furtim eis aperituros convenerat. itaque timore perterritus Juliani dux exercitus Franciscus Maria reliquique duces, præripere se se hostibus statuentes, relictis tormentis impedimentisque omnibus constipati ipsi fugam capiunt, & ad Paulum legatum mittunt, qui hæc ei nunciet, atque illum idem facere suadeat: nullum aliud relictum subsidium: in eo uno positam esse salutem, si hostes præcesserint. Paulus, qui de hostium adventu tam inopinato nihildum audierat, querens in fraudem ab Julianis se projectum, quod spatium colligendi recipiendique se se sibi non dederint, cum suis omnibus subsequi Julianos celeriter cœpit, relictis iis, quæ imitari eandem celeritatem non poterant. Et quoniam Bentivolos oppidani jam introduxerant, ex-

XI. kal. jun. Bononia a Gallis occupatur.

pul-

pulso Alidosio Cardinali, qui per aliam se oppidi portam ejecerat; Juliani autem ad Bononiæ muros accesserant, ut iis circumactis in fines Forocornelianos se reciperent, quod nullam aliam habebant itineris faciendi rationem: idem ipse quoque sua cum manu Paulus facit, eique accidit quod Julianis, qui eum antecesserant, non acciderat. illac enim contendenti armatorum hominum montana incolentium plures manus occurrerunt: a quibus disjecti, ut quisque potuit fuga capta se eripere sunt conati. ita tormentis impedimentisque amissis, militibus magna ex parte vel captis vel diffugientibus, interfectis nonnullis, equitatu non frequenti, se in tutum receperunt. Hac intellecta fuga Patres ad Grittum legatum, qui Lemniaco capiendo animum adjecerat, eratque eo cum exercitu profecturus, literas statim dederunt: quoniam ad Bononiam male gesta respublica sit, a Lemniaco aggrediendo abstineat, eque Padi ripis & regionibus tormenta Patavium abduci curet: & si quid Galli molirentur, ne intercipi ab illis possit, se recipiat. Etiam magistratibus Patavinis & Taurisanis mandaverunt, munitiones eorum oppidorum, quas instituissent, perficere maturarent. pauloque post ea re non contenti, legatum qui munitionibus procurandis Patavii præesset, reliquasque res ad oppidi præsidium curaret, Christophorum Maurum legerunt, qui statim proficisceretur: militesque quot potuerant in urbe conscriptos eodem miserunt, verentes ne Galli fuga exercitus reipublicæ sublati Padum trajicerent, atque in ejus oppidi fines irrumperent; si quid de eo capiendo & sua celeritate, & reipublicæ indiligentia possent efficere, tentaturi. Legato vero Donato Senatusconsultum est missum, quo Julium Patres hortabantur, ne propter recentia exercituum detrimenta animo perturbaretur, rempublicam ei nunquam defuturam, omnem fortunam libentissime cum illo subituram, urbicas provincialesque opes, animos denique civium omnium promptos paratosque ei polliceri. quo Senatusconsulto accepto, Julius

1511

1511 lius lætari se plurimum constantia reipublicæ respondit, firmioremque multo & alacriorem adversis rebus contra Gallos se se factum confirmavit.

Eo fere tempore res a Patribus non semel antea agitari cœpta finem habuit: nam ut eorum civium Patavinorum qui improbi & contumaces fuissent, bona & possessiones inter illos centuriones, quos amanter fortiterque in obsidione Patavina reipublicæ navasse operam constiterat, vel si ipsi mortui essent in eorum liberos & propinquos partirentur, Senatus censuit. Venerat Ravennam ad Julium pulsus Bononia, uti dictum est, Alidosius Cardinalis: atque ut ea quæ acciderant, nulla sua culpa cecidisse illi ostenderet, multa de imperatore tanquam rerum bellicarum propter adolescentiam imperito questus apud eum est, atque, ut erat sermone satis accommodato ad fallendum, omnes ejus oppidi amissi causas, quarum ille prope omnium auctor fuerat, in unum illum derivavit. constat enim Alidosium omne studium adhibuisse, ut quæ ab imperatore procurabantur, ea illi omnia in contrariam partem cederent, neque ullum ad exitum perducerentur. Oderat enim adolescentem non tam ejus vitio, quam suo: cupidoque illum ingens incesserat, sui ut fratres, quos esse fortes viros prædicabat, magno in honore apud Julium essent, bellicisque rebus præficerentur, & auctoritate potentiaque pollerent, quarum rerum illo prospere imperante spem habere nullam poterat. Itaque ut in patrui eum invidiam adduceret, ea præsertim in re, qua nullam se unquam aptiorem & commodiorem habiturum confidebat, criminationibus subdole confictis est adortus. quod quidem ei apud hominem turbulentum, planeque iracundum, cui erat ipse antiqua consuetudine & quotidiano victu perfamiliaris, facile factu fuit. quamobrem cum paulo postea imperator, qui de calumnia sibi ab Alidosio apud patruum conflata de Julii familiaribus amicis suis pleraque intellexerat, se ad Julium purgandi sui causa contulisset: Julius furore percitus verba in eum doloris contume-

tumeliæque plena temere effudit, neque audire illum voluit submisse ut patruo responderet se comparantem, atque a conspectu suo indignissime repulit. Adolescens contumeliam tam insignem Alidosio acceptam referens, magnum facinus facere in animum induxit suum. itaque a patrui cubiculo discedens cum septem aut octo, quos habebat secum, ex suis familiaribus, ad diversorium Alidosianum pedibus recta contendit: atque ipsum domo egressum media in via frequenti comitatu, septumque militibus plurimis, & equitibus armatis plus sexaginta, una cum sororis suæ viro Guido Vaina illorum equitum præfecto se ad Julium conferentem conspicatus, ubi Alidosii vicinus fuit, quasi eum alloquuturus a viæ latere ad illum inter arma omnium declinavit, mulæque ephippiis, qua is vectus incedebat, leva manu admota, educto dextera gladio hominem transverberavit. quod factum ejus comites intuentes, gladiis eductis & ipsi idem fecerunt. ita illum pluribus confossum vulneribus, sui a fræno milites mulæ detractum in eam domum, cujus ante fores erant, humeris intulerunt. qui quidem paulo post se ipse sæpius accusans egit animam, turpis & flagitiosæ vitæ vir, cui nulla fides, nulla religio, nihil tutum, nihil pudicum, nihil unquam sanctum fuit. Imperator gladio recondito, eo quo venerat passu pacate suum ad hospitem rediens, insessis equis, egressusque oppido, ad Metaurenses se suos retulit.

1511
VIIII. kal. jun. Alidosius Card. a Francisco-Maria Ferretrio interficitur.

Paulus legatus cum iis quas secum habuit copiis, cumque illis quæ cladis initio per diversa ab hostibus & invia montium fuga capta se se illis eripuerant, atque ad eum venerant, in Cesenatium vicum ad mare se contulit, ut in naves militibus & equitibus impositis in fines Patavinos se atque illos sisteret. Quod ubi Patres cognoverunt, navigia plus centum ex urbe & suburbanis & Fossa Clodia, triremesque septem majores e navalibus eductas paucis pro re administrantibus ad vicum Cesenatium miserunt ea de causa. Dum vero hæc procuran-

1511 rantur, milites prope universi, qui disjecti apud Bononiam a Bentivolorum factione vel capti fuerant, singulatim ad Paulum inermes venerunt, centurionesque illorum militum omnes, quorum nonnullos interfectos fuisse rumor attulerat. eos Paulus, ut ad se navigia appellebant, impositos ad Albanum montem mittebat: is est locus in primis Patavinorum a Fossa Clodia finibus. Ipse autem Paulus, universo exercitu præmisso, triremem instructiorem e classe Bondimeriana ad se præter alias missam conscendit, & me, qui casu tunc ad eundem vicum Urbino veneram, ut Bembum patrem meum adversa valetudine Patavii laborantem inviserem, lætissima unius diei navigatione Fossam Clodiam secum vexit. Is fuit dies ad octavum calend. julias. Paulus ad Patres se contulit, atque ab iis missionem postulans, ea non impetrata ad Leonicænos, ubi erat Grittus, est profectus. Patres exercitu reficiendo consulentes, Mariano Prato, Leonardi illius quem Galli hostes interfecerant, fratris filio, tribunatum quingentorum militum concesserunt, atque ut eum numerum quamprimum conficeret, ad Grittumque legatum adduceret, mandaverunt. Erant Veronæ milites Hispani mille. ii oppido egressi ad Grittum miserunt, quoniam nullius tunc hominum stipendia mereant, si legatus velit, se ad illum venturos stipendiaque reipublicæ facturos. Ea de re Patres admoniti, coacto Senatu cum plures sententiæ dicerentur, ea vicit, quæ non esse eis confidendum censuit: itaque non sunt recepti. Julius Romam rediens in itinere edictum in Bononienses protulit, ni ad se remque publicam Romanam revertantur, se se eos ab aqua & igni, a sacrorum communione, a convictu hominum diris imprecationibus arcere. Cumque post eos dies acta e nubibus grando solito major atque frequentior, omnes terræ fructus, qui in agris erant, per X. millia passuum circa oppidum abstulisset, vulgi suspicio tenuit, edicti Juliani causa eam conflatam vastitatem cœlo missam cecidisse.

IIII. Kal. jul. Julius Bononiensibus aqua & igni interdixit.

Eo tempore e Pannonia literæ venerunt: in conventu regio,

regio, qui postremus Budæ indictus fuerat, statutum fuisse a reipublicæ fœdere discedi non oportere. In Carnis quidem hostes ad Utinum incursiones fecisse, vicosque tres apud oppidum incendisse, Patres certiores facti, Aloisio Mocenico legato Forojuliensibus a Senatu lecto, uti statim proficisceretur, mandaverunt. Nondum erat Romæ Julius, cum novem numero Cardinales, quorum erat princeps Bernardinus Cardinalis sanctæ Crucis, homo Hispanus, literas ad illum Mediolano dederunt, quibus literis eum certiorem faciebant: quoniam ipse tot annos, ex quo summus Pontifex esset, contra majorum decreta generale concilium ad rempublicam christianam juvandam cogere distulisset, se communem causam obire agereque statuisse. itaque illum, ut Pisis se ante diem cal. septembris concilio agendo sisteret, monebant. Ne ve Julius eas literas inficiari posset se accepisse, quod nemo esset tam audax, qui ei se allaturum ullo præmio polliceretur, in foribus templorum Parmæ atque Placentiæ, tum vero etiam Arimini eas præfigi curaverunt. quod quidem Julio permolestum sane fuit, præsertim cum illi eis in literis testarentur habere se consiliorum suorum adjutores Galliarum & Hispaniarum reges Ludovicum & Ferdinandum. tametsi spem aleret Julius, auctoritate potentiæ suæ vel interminando vel hortando vel pollicendo, aliquos ex eo conventu in suam voluntatem se abstracturum, eamque conjunctionem divulsurum, ipso eorum principe homine ventosissimo parum prudentiæ tantam ad rem, reliquorum nonnullis parum auctoritatis afferentibus: qua effecta re nihil ab aliis posse confici eorum, quæ speraverant, confidebat. Sed omnino post illud tempus plenior solito curarum & cogitationum Julius fuit. In Carnis cum hostes sat magno equitum & militum numero ex Goritianis finibus ad Cremonse oppidum accessissent, ut illud, si possent, caperent, prædas autem abigerent, damnaque incolis & vastitatem inferrent: Joannes Viturius legatus obviam illis factus, prælium acriter magnoque animo iniit, ipse manu

Pisana Pseudosynodus indicitur.

XI. kal. jul. Germani a Venetis ad Cremonse funduntur.

1511 manu promptus ac paratus, ut quivis alius: itaque eos fudit, interfectis captisque perplurimis. Erat cum illo Aloisius Portus, de quo supra dictum est, validorum & pulcherrimorum membrorum excellentisque virtutis atque invicti plane animi adolescens. Is cum se medios in hostes audacissime intulisset, eosque jam in fugam conjecisset; ab uno ex illis in collo apud tenontes vulnere tam tenui accepto, ut vix pellem gladius perforarit, omnibus tamen membris captus ab equo statim decidit, sublatusque a suis per manusque servatus prorsus immobilis per plures menses fuit. cæterum exercere se postea in armis nequivit unquam. qui profecto casus cladem illam hostium Viturio, a quo Portus propter virtutem amabatur sane plurimum, odiosam in primis & lachrymabilem reddidit.

Hortatoria ad cives oratio, ut exsolvant ea quæ fisco debent.

Interim domi Patres ob ærarii inopiam in magna curandæ pecuniæ difficultate versabantur. quamobrem ubi dies comitiorum venit, sedentibus in curiæ subselliis civibus, Principis & reipublicæ nomine scribarum magister sic est eos alloquutus: *Putare se se neminem in curia esse, quem ærarii angustiæ hoc tempore lateant: neminem, qui non videat, quam ad ea recuperanda, quæ indigne amissa sunt, pecuniæ respublica indigeat: ea ut suppeditari ad impensas belli possit, omnia excogitata a Patribus esse, nihil relictum inexploratum, nihil intentatum superesse, præter unum, ut qui fisco debent cives, ii solvant, atque in ærarium quod debent conferant: id si fiat, superfuturam pecuniam magistratibus palam esse: si non fiat, rem ipsam publicam in prædam hostibus & direptionem venturam, non esse ab ullo jam ulterius ambigendum: utrum eligere malint, fortunam ipsam eis hodie proponere; vel eam portionem qua reipublicæ tenentur, sua ipsos manu ei tribuere; vel hostibus invitos omnia: nihil enim victis superesse, quod non in victorum potestate sit: ex altero parva suarum rerum parte ipsos defecturos: ex altero prædia, fundos, insulas, domos, uxores, liberos, quibus nihil in vita charius, nihil es-*

se

ſe dulcius poteſt ; lares , templa , libertatem reipublicæ communicationem imperii , cœlum denique hoc , auramque ipſam , qua vivunt , ipſos in periculum adducturos : majores ipſorum hanc eis patriam ſuo ſanguine peperiſſe ; eos autem parvo ſuo incommodo tueri eam nolle , neque deos neque homines probaturos . nihil eſſe miſerius ſervitute : itaque dura eis omnia perpetienda potius eſſe , quam ſerviendum : Leonardum Ducem ipſorum magiſtratuſque univerſos , qui hanc rempublicam procurant , rogare obteſtarique eos per ea quæ unicuique jucundiſſima ſuaviſſimaque ſunt , ut qui fiſco debent , quamprimum in ærarium inferant , ut ope auxilioque eorum nixa reſpublica ſublevare ſe erigereque tandem poſſit , ne in timore amittendi omnia perpetuo verſentur . Hoc ſermone habito , ad magiſtratus creandos ſe cives converterunt.

1511

Sigiſmundus Caballus , qui legatus extraordinarius in exercitu reipublicæque locis fuerat , facultate a Senatu ſibi permiſſa domum rediens , in ſermone , quem ad Patres habuit , multa de Lucii copiarum reipublicæ præfecti timore formidineque animi in conſiliis capiendis , plura de tarditate negligentiaque in maturandis & perficiendis , actione plane libera & ſevera dixit: quæ quidem prope omnia Patres , ipſi per ſe ſe præterita repetentes , majori cum dolore , quam adhibendis ei malo remediis agnoverunt . tametſi haud multo poſt eos dies, cum ea inter ipſos opinio percrebruiſſet , perniciosum eſſe reipublicæ copiis hominem imperare & ſemper timidum , & nunquam diligentem , eoque maxime , quod Lucii præfecturæ tempus explebatur , cœptum eſt a magiſtratibus agi de alio in ejus locum eligendo , cui ſe tutius civitas in belli rebus tradi & permitti poſſit . Itaque Senatu coacto , aliqui ex illis Laurentium Ceretanum , qui militibus reipublicæ præerat : aliqui Marcum Antonium Columnam , qui Julii ſtipendia merebat : aliique Gaſparem Severinatem , Mantuæ qui erat, certioreſque Patres fecerat , libentiſſime ſuam ſe operam reipublicæ navaturum : eſſe præficiendum cenſebant. Laurentii virtutem

egre-

1511 egregiam elevabat Gallicus, qui appellatur, morbus, a quo interdum impediebatur, ne exercere se, quantum opus erat, posset. Severinatem cum nonnihil adjuvaret inimicus in Gallos animus, a quibus Veronæ cum esset, custodiæ traditus per invidiam fuerat: alia multa premebant. Marco Antonio Columnæ adolescentia erat adversaria. Neque tamen defuerunt, qui tunc quoque uti alias, Gritto legato id imperium esse dandum existimarent, quod ea res neminem ex reipublicæ præfectis lædebat. Eæ sententiæ cum non semel in Senatu dictæ essent, a Joanne Medice Cardinali literæ Romæ datæ Patribus proposuerunt: si suis copiis præficere Joannem Paulum Balionem velint Perusinæ civitatis principem, magno in re militari nomine; se curaturum ut is internuncios ad urbem suos mittat, quibus cum agere, quæ agenda erunt, Patres possint. quæ intellecta res magistratuum controversiam diremit, pluresque in eam sententiam, quam in ullam aliam ierunt, ut Balioni præfecturam traderent. Ipse vero Lucius hæc vel prævidens futura, vel facta de amicis suis cognoscens, literas ad Patres dedit: senem se factum, minusque jam ad belli munera & labores obeundos idoneum, quam antea fuerit: itaque cupere artem desinere, si per eos liceat, atque ad requietem se vitamque reliquam dare, petere ut liceat. Quam quidem ejus petitionem Patres opportune oblatam libentes acceperunt, honorificoque responso missum eum fecerunt. Milites Epirotæ quingenti, Veronæ qui erant, ab exercituque reipublicæ profugerant, stipendiis apud hostes fraudati, commeatuum egentes, omnia perpessi mala, impetrata venia ad Grittum redierunt.

Jo. Paullus Balio Venetarum copiarum imperator.

Ferdinandi ad Julium legatio.

Ferdinandus Hispaniæ rex ægre ferens Cardinales eos, de quibus supra dictum est, in illa concilii Pisis agendi missa ad Julium denunciatione nomen suum adscripsisse, cum se ab illo adjuvari præ se tulissent, Julio per legatum suum confirmavit, *Nullam se ad id voluntatis suæ partem adhibuisse, nulla omnino se in re cum illis consensisse: quod si Julius eum in primis, qui Hispanus esset, dignitate illa &*

sacer-

sacerdotiis, quæ in suo regno habet, spoliaverit, privatumque reddiderit, sibi eum rem gratissimam esse facturum, & suum illi mendacium eam, quam debeat, mercedem allaturum: uti autem Bononiam recipiat, omnes suas copias, quas fore propediem satis multas exploratum sibi esse, Julio se daturum polliceri. Quæ legati oratio gratissima Julio fuit. Interim Joanni Paulo Balioni omnium reipublicæ copiarum præfectura per annos tres cum equitibus gravioribus ducentis, levioribus quinquaginta, militibusque centum, atque iis unis belli tantum tempore, cumque eorum omnium stipendio, tum ad ipsius mensam libris auri triginta annis singulis a Senatu traditi. Tadeo Vulpio Forocorneliensi, quod ad Bononiam in exercitus fuga unus omnium præclare se gesserit, Bentivolorumque amicos porta oppidi exire properantes, uti agmen prætereuntium aggrederentur, magno animo reprimens in oppidum reverti compulerit, numerus equitum gravioris armaturæ, quem habebat, est a Patribus auctus ad CL. ejusque fratri equites leviores L. attributi. Venerat ad urbem in veste plebeja tenuique comitatu Marcus Helvetius Sedunorum Episcopus, quem Julius in Cardinalium collegium cooptaverat, homo magni animi, Gallis inimicus atque adversarius maxime. Causa veniendi fuit, ut Julii pecuniam ibi acciperet libras auri ad ducentas, militibus Helvetiis sex mille conscribendis, qui ejus stipendia facerent. moratusque in diversorio, quod Patres ei paraverant, dum sibi numi curarentur, per Lauredani Principis domum salutatis semel Patribus, Pisaurum in triremi, quam ei Patres dederant, se contulit, numis per suos domum missis: inde Romam ad Julium est profectus. atque is tantum abierat, cum ad urbem item venit homo reipublicæ amicus Maximiliani regis familiaris, ut Patres certiores faceret, si legatum ad Maximilianum secreto miserint, qui eum roget, uti cum civitate fœdus ineat, honestasque ei conditiones proponat, Maximilianum cum republica consensurum. Ea intellecta re Patres Senatu coacto Antonium Justinianum legerunt, qui statim

1511

ad

1511 ad Maximilianum proficifceretur, cum fœderis feriendi poteftate, fi conditiones non refpuerit: inter quas erat, ut fi is Veronam reipublicæ reftituat, Antonius polliceatur rempublicam ei daturam aliquam pecuniæ vim. eaque res ut bene reipublicæ verteret, omnibus in templis dies tres fupplicatio decreta eft. Antonius tacite profectus Feltriam ubi venit, literas fibi obviam miffas accepit, quibus ei Maximilianus fuis in locis atque oppidis dies octo commorandi poteftatem faciebat. Eis literis non contentus Antonius, quod tam brevi temporis fpatio Maximilianum convenire, remque tantam perficere poffe fe non confidebat, alias longioris moræ literas fibi mitti poftulavit, eafque in caftello Butiftanio, quod eft in extremis reipublicæ finibus, fe expectaturum confirmavit.

Antonio itaque Butiftanii eas literas expectante, hoftes qui Veronæ erant, a Maximiliano atque ab rege Galliæ haud parva manu aucti, commeatu & tormentis per Athefim flumen ad eos in ratibus Tridento miffis, oppido egreffi ut exercitum reipublicæ aggrederentur, ad Grittum, qui non longe aberat, contenderunt: congreffique, cum Veneti propter paucitatem premerentur, eos repulerunt, ducentofque ex equitibus captivos fecerunt, interfectis perplurimis, & Suavium ac Leonicænos ceperunt. Grittus cum reliquis, qui quidem fortiffime pugnaverant, in Ateftinorum fe fines recepit. Fuerat hoftium numerus equitum gravis armaturæ feptingentorum, levis mille quingentorum, militum circiter feptem millium cum Vafconum, tum Germanorum, ad quos gregariorum magna multitudo accefferat: quibus omnibus Palitia Gallus homo non obfcuri inter fuos nominis præerat. Ejus prælii nuncio accepto non mediocris timor Patres inceffit, ne eo fucceffu hoftes fublati Patavium improvifo fe conferrent, quod vacuum defenforibus fciebant effe, ut de eo capiendo, fi quid poffent, experirentur. Augebant eum timorem literæ a magiftratibus Alpinis ad eos datæ, Maximilianum Triden-

IIII. non. aug. hoftes Verona egreffi Venetos fundunt.

dentum venisse: rumoremque satis constantem vagari, illum propediem, in fines reipublicæ Taurisum versus impetum facturum. quas ob res legatum, qui Taurisi rebus belli præesset, Joannem Paulum Gradonicum Patres legerunt: & militum quina millia undecunque celeriter conscribenda esse sanxerunt: atque uti e nobilitate cives viginti Patavium, X. Taurisum mitterentur ad eas urbes custodiendas, cum X. militibus singuli, totidemque e plebe urbana cum tribus, qui portis eorum oppidorum adsisterent, Senatusconsulto addiderunt: Grittumque exercitum sine mora Patavium adducere jusserunt: scripsisse enim Justiniano, ut si quippiam cognosceret, quod impedimento esset, quo minus conveniret inter Maximilianum atque rempublicam, quamprimum possit, ipse operam daret, ut quidquid id esset, omnibus modis e medio prorsus tolleretur.

1511 *Patavium & Taurisum muniuntur.*

Quoniam autem Principis, & ejus collegii jussu edictum propositum fuerat, ne cui, qui fisco deberet, frumenta possessionum suarum in urbem advehere, nisi ipsis permittentibus, liceret: ne ea res advectiones moraretur, altero edicto facultas in urbem advehendi civibus omnibus est data. quodque sunt in Sili flumine molæ frumentariæ perplures, quibus civitas utitur, eas qui custodirent, armatos homines in naviculis XXIIII. uti suburbia, quæ a septentrionibus sunt, mitterent, Senatus jussit, æque inter ea, quæ quatuor sunt, diviso navicularum numero, cum Muriani Torceliique magistratibus, qui eis præessent: panisque classicus omnibus cum viginti dierum stipendio publice datus: quorum dierum spatio quid hostes molirentur, sciri posse Patres existimaverant. Exercitu Patavium adducto, militibusque mille, in Rhodigianis finibus qui erant, quos Patres evocaverant, eodem introductis; magna est hominum fuga ex agris cum Patavium tum etiam Taurisum facta, ut omnes viæ carrorum, pueros mulieres & impedimenta domestica convehentium, implerentur. quem timorem augebat, quod afferebatur, quoniam hostes Leo-

1511 nicænis captis majorem oppidanorum partem una cum mulieribus & infantibus interfecerant, oppidumque & vicos aliquot incenderant, eos omnibus in reipublicæ locis idem esse facturos. itaque Bassiani Asulique magistratus relictis municipiis, quibus præerant, nullis eos hostibus impellentibus, sed sola earum rerum auditione perterriti, Taurisum profugerunt. Missus autem eo Laurentius Ceretanus præfectique alii cum militibus & equitibus levissimis, fractos jam civium & reliquorum animos confirmaverunt. qui una cum Gradonico legato, ut oppidum redderent communitius, animum intenderunt; magnumque agricolarum numerum, qui in oppidum confugerant, nacti, celeriter ejus quod intenderant, non parvam partem effecerunt. Frumenta, quæ in agris erant, in oppidum comportari mandaverunt. Præterea, ut in urbe major numerus reperiretur eorum qui e nobilitate, qui ut e plebe Patavium aut Taurisum accederent: utque ad id faciendum eo promptiores essent, præter Bartholomæum Mustium, qui jam se se Patribus obtulerat cum armatis hominibus XXX. duos menses in utro vellent oppido, sua impensa reipublicæ operam navaturum, & Sabam hominem e plebe, qui cum decem; ac propterea magnopere laudabantur: proposita fuerunt præmia, tam iis qui e nobilitate, quam iis qui e plebe, pro sua quibusque conditione, qui ad tutanda ea oppida ire vellent.

Vicetia ab hoste occupatur.

Hostes interea vacuam hominibus Vicetiam, quod prope universa civitas fuga Patavium atque ad urbem se contulerat, facile ceperunt; Pandulfusque Malatesta Citadellam, ab illis eo cum equitibus quadringentis propinquo ejus misso. Eas ob res Patrum jussu sacerdotum & sacrarum virginum collegiis tercenta staria frumenti dono data, ut preces Diis immortalibus pro republica facerent. Atque ut pecunia quibus posset modis exigeretur; lex antea perlata, nunquam autem palam proposita, quod asperior duriorque esse Patribus videbatur, in Senatu lecta est. Ea erat ejusmodi: *Qui senatores fi-*

sco

ſco deberent , decem dierum ſpatio in ærarium conferrent: qui id non fecerit , a Senatu excludatur , aliuſque in ejus locum ſublegatur . Et alia item ejuſmodi *: Qui in ærarium pecuniam inferret , ea illi accepta una cum decima a quæſtoribus referatur : quæ is pecunia quæ ipſe quæ ve quis alius portoria ullis urbanis magiſtratibus debiturus in poſterum ſit , ſolvere , acceptumque ac relatum facere poſſit* . Etiam a Decemviris, *prædia reipublicæ fundique aliquot in Cypro inſula ut venirent eaque ſtatim ad urbem pecunia trajiceretur*, latum . Sed eam legem quæ de iis qui fiſco debent, a Senatu ejiciendis loquebatur , paulo poſt etiam ad omnes alios magiſtratus cum urbanos tum provinciales extenſam atque amplificatam majora comitia probaverunt . itaque perplures magni viri a rebus publicis tractandis ejecti , in privatorum numero ſunt habiti .

1511

Lucius moleſte ferens ſe a Senatu miſſum fuiſſe , tametſi velle quieſcere ipſemet Patribus ſignificaviſſet, quereliſque ea de re legatorum aures quotidie obtundens, id perfecit , ut Senatus , ne in illum ingratus eſſe ulli hominum videri poſſet , priſtinum ei locum reſtituerit : quo in loco tamen parum temporis eſſet futurus , Joanne Paulo Balione brevi ad exercitum venturo , cui parere Lucium oporteat . tametſi , etiamſi ad exercitum Balio nunquam veniſſet , non tamen irrita ejus Senatus opinio fuiſſet , non multum ſcilicet temporis in ſua præfectura futurum Lucium . paucos enim poſt dies in febriculam incidens , ea in horas graviore facta mortem obiit . Romæ autem accito ad ſe ſe reipublicæ legato Julius , qui cum erant Hiſpaniæ Britanniæque regum legati , ei propoſuit , ſe cum illorum legatorum regibus cumque republica fœdus inire ſtatuiſſe : quo ex fœdere Galliæ regi bellum eodem tempore omnes facerent : ei bello Ferdinandum confirmare equitum gravioris armaturæ mille ducentorum , levioris mille , militum treſdecim millium numerum ſe præſtaturum : totidem item Henricum : quibus copiis bellum a ſuis finibus in Gal-

Lucii Malvecii obitus.

 liæ

1511 liæ fines inferat : ipsum autem suum exercitum bene plenum paratumque in commune allaturum : idem ut Veneti se facturos polliceantur, non tam hortari, quam confidere, nulla eos in re desiderari suum munus atque officium permissuros : neque enim ullius sociorum tam referre id bellum fieri, quam reipublicæ : itaque jubere ipsi, ut ea Senatui perscribat, petatque ab eo syngrapham, qua pro ejus parte fœdus confici & conscribi possit. Eum Julii sermonem uterque regum legatus Donato comprobavit. Quibus rebus cognitis, ex Donati literis Senatus omnibus suffragiis syngrapham fieri, atque ad illum mitti jussit.

Monuerant Grittus Paulusque legati Senatum, quoniam equites gravis armaturæ vulgo conquerebantur, eo quo merebant stipendio non posse se se equosque suos alere tam duro tempore, tam frequenti omnis commeatus propter fugam agricolarum inopia, tantisque laboribus perferendis : optimum factu esse, si stipendia illorum Patres auxerint, ut lætioribus animis suam reipublicæ operam uberiorique cum fructu navent. quamobrem ei Senatus & stipendiorum summam auxit ad auri libram in annos singulos, quæ prius erat quinta parte minor : & duorum mensium stipendia repræsentari a quæstoribus imperavit. Quod autem pecunia publice defecerat, a civibus ditioribus, quod opus esset, mutuo petere Patres constituerunt : utque cæteri eo exemplo moverentur, Dux ipse Lauredanus libras auri decem eo nomine *in ærarium* primus contulit. Id reliquorum civium perplures imitati, & ipsi pro suis facultatibus idem fecerunt : ut esset omnis ea pecunia libras auri ad ducentas, eoque amplius. Scripserant Patres ad Balionem, ut e Perusii Spoletique finibus pedites bis mille conscriberet, secumque adduceret : pecuniamque ad eam rem suis internunciis dederant. Itaque ad eos reliquosque illius milites & equites & comitatum advehendum, triremes nothas tres vacuas paucis administrantibus, aliaque navigia ad eam rem accommodata Patres in Flaminiam miserunt ad vicum,

cum, qui appellatur Catholica, eisque navigiis euntibus & redeuntibus Bondimerium Padanæ classis præfectum esse præsidio jusserunt, ne quid eis Alfonsus in itinere noceret. Gradonicus in Taurisanis legatus de Laurentii & Vitellii multæ virtutis hominum consilio, ut oppidum communiret, magnam curam & diligentiam adhibebat: muros reficiebat: e turribus, quæ in iis erant veteri consuetudine altiores, quam præsens rei militaris ratio postulabat, superiorem partem detrahebat: fossas latiores & profundiores faciebat: aggerem construebat: extra oppidum per quingentos passus tecta diruebat, arbores succidebat; ut nihil aut prospectui, aut ejaculandis tormentorum pilis obesset. Aqua Silis fluminis, quod flumen oppidum interfluit, ut in oppido sustineri posset, quæ hostibus accedentibus effunderetur ad omnem circa oppidum regionem submergendam, alveos e lateribus solidissimos cum ostiis lapideis plurimis, ad quamvis vim aquæ brevi evomendam, concamerationesque sub mœnibus perque aggerem firmissimas exædificabat. quod opus magna impensa postea perfectum expletumque ejusmodi nunc quidem est, ut neque pulchrius & elegantius, neque aptius atque accomodatius quidquam ullum ad oppidum muniendum & tuendum aliis in locis fere conspiciatur.

1511

Taurisum munitur.

Hostes autem, quorum erat numerus prope viginti millium, ulterius per Vicetinos fines progressi, incendiisque omnia fœdantes, Camisanumque maxime, totius agri plenissimum vicum, ut incendia usque Patavio prospicerentur; Bassianum oppidum ceperunt, diripuerunt, virgines violaverunt. e quibus tamen equites Epirotæ reipublicæ extremum agmen aggressi, triginta captivos Patavium, unde venerant, intulerunt. In iis Hieronymus Posterla, Mediolanensis civis, homo satis dives, fuit. Interea Justinianus, quem ad Maximilianum fœderis ineundi causa missum a Senatu dixeramus, cum regiis procuratoribus colloquutus, cum ii se ad illum non semel contulissent, spretisque quas afferebat conditioni-

1511 bus, eum tandem missum fecissent, demum etiam revocavissent, neque tamen convenire inter ipsum atque illos posset, a Senatu revocatus ad urbem rediit.

Ac domi quidem magistratibus comitia habentibus, Bartholomæoque Mustio qui amanter Patavium profectus tuendo oppido cum triginta militibus sua impensa, uti supra dictum est, reipublicæ operam dabat, senatore tanta civium voluntate declarato, ut multo ipse majore suffragiorum numero, quam ullus ex suis competitoribus, id muneris adeptus esset: tametsi magna illorum pars in eo magistratu sæpius fuerint, quæ res maxime adversaria solet esse iis, qui idem petunt: Lauredanus Dux ad cives conversus ejusmodi sermonem habuit: *Lætari se plurimum, quod ipsi favore suo atque benivolentia eos in primis cives prosequantur, suffragiaque sua iis honestandis conferant, qui communi commodo inserviunt, seque pro patria periculis obiiciunt, & impendia rei familiaris erecto animo sustinent. Itaque*, inquit, *non omnino Deos immortales iratos nobis esse atque adversos puto, cum hanc vobis mentem datam, atque hunc ab illis sensum videam; ut qui amore patriæ in labores in discrimina se se dant, maxime dignos vestris muneribus existimetis, atque illis qui minus id faciunt, præferendos vestris sententiis judicetis. Gratulorque Mustio, quem hoc honore amplificavistis: quo quidem gavisurum eum puto in illis suis laboribus longe magis, quam si omnibus commodis affluens plurimis in voluptatibus versaretur, summaque vitæ securitate frueretur. hoc est enim vere vivere, prodesse patriæ, defendere rempublicam, tueri cives suos, vitam sine libertate minimi facere, etiam præferre mortem servituti. hæc qui secum reputat, qui sentit, ille mihi præstans & magnus civis videtur, ille dignus in quem unum a sua civitate omnia studia, omnes honestates conferantur. Hæc vos cives, mea mihi vita chariores, dies atque noctes cogitare oportet, ut Mustio similes, cum usus erit, patriæ laboranti succurratis. quod si feceritis, & illa beneficiorum & laborum vestrorum memor, omnes*

suas

suas dignitates in vos profundet , & ipsi non ab ea modo , quod tamen civi egregio & amanti patriæ satis esse plane debet , sed etiam omnibus ab hominibus laudabimini . nam qui acta civitatis nostræ conscribunt , vestra nomina suis libris inserent . ita virtutes & benefacta vestra legentur , aliis narrabuntur , per ora gentium & sæculorum pervagabuntur , nomenque vestrum æternitati commendabitur . Hac oratione a Lauredano habita , perplures cives ipsi & magistratibus se paratos obtulerunt , neque rei familiari , neque vitæ suæ parcere , ut saluti publicæ pro virili sua opem atque præsidium afferant . Ita comitia dimissa.

1511

IN LIBRUM DUODECIMUM
C. AUGUSTINI CURIONIS
EPITOME.

Clades in Istris a Friapane accepta. Gallorum ac Germanorum in Carnis & alibi progressus. Julii ægritudo. Pisaurum a Julio Franciscomariæ traditur. Germanorum ex Alpibus populationes. Gallorum ad majus litus usque incursiones. Venetorum cum Julio & Britanniæ rege fœdus. Galli & Germani Taurisum obsident, eorumque discessus. Lex de novo navalium magistratu creando lata. Exercitus ad amissa in Carnis recuperanda missus, ejusque res gestæ. Vicetia ad reipublicæ imperium redit. Julius eos, qui Pisanum concilium coegerant cardinalatu spoliat. Brixia & Bergomum a Venetis capitur. Varia pacis cum Maximiliano negotia. Bononia a Pontificiis & Hispanicis copiis obsessa, a Gallis liberatur. Venetorum ad Villamfrancam clades. Brixia a Gallis expugnatur. Duodecim Helvetiorum legati ad urbem veniunt. Induciæ inter Maximilianum & Venetos. Pugna apud Ravennam. Lateranensis concilii initium. Ravenna a Pontifice cum arce recuperatur. Helvetii se Veneto exercitui conjungunt, eorumque res gestæ. Bononienses se iterum Julio dedunt. Galli tota Insubria pelluntur. Selimus patri regnum eripit, ejusque ad Venetos legatio. Genua a Jano Fregosio capitur. Alfonsus Atestinus a Julio interdicto absolvitur, & Roma aufugit. Helvetii a Julio Romanæ reipublicæ defensores appellantur. Julii in Alfonsum conatus irriti. Mediceorum Florentiam reditus. Julius Galliæ regi aqua & igni interdicit. Veneti Cremam recipiunt. Gallorum in Aquitania clades. Veneti cum Ægypti rege fœdus renovant. Neapolis prorex Brixiam capit. Julii cum Maximiliano fœdus, a Venetis alienatio & obitus. Leonis X. creatio.

PETRI BEMBI RERUM VENETARUM HISTORIAE

LIBER XII.

O tempore in Iſtris incommodum acceptum eſt, fugatis equitibus & militibus reipublicæ cum legato ejus regionis Andrea Suriano, a Chriſtophoro Friapane, qui ſe in inſidiis occultaverat; prædaque facta. quas ob res paulo poſt Suriano a civibus male audiente, Sebaſtianus Juſtinianus a Senatu lectus eſt, qui legatus Iſtris regendis eo ſe ſtatim conferat, cum antea regendis Dalmatis lectus fuiſſet. Ab hoſtibus vero Gallis Germaniſque Aſulum & Maroſtica facile capta: qui cum in planitie populationes facerent, Epirotis reipublicæ extremum illorum agmen carpentibus, plurimos ex ſuis non ſemel amiſerunt: quod quidem detrimentum ſarcitum cum fœnore eſt, Vaſconibus mille quingentis aucto eorum exercitu. A Foſſæ autem Clodiæ municipibus claſſicula celeriter coacta, fuga-

1511

1511 fugatis Alfonsi navibus, perplura ab eis capta optimis mercibus onusta navigia recepta sunt in Vatreni ostio, atque ad urbem & ipsum ad forum magnis acclamationibus & tubarum ac tympanorum strepitu & tibiarum sonis, tanquam in triumphum ducta. Auctis vero admodum febribus, quibus iterum tentari cœperat Julius, ut se moriturum crederet, Francisco Mariæ fratris sui filio, quod Alidosium Cardinalem interfecerit, ne crimini esset, decrevit, scriptisque id literis est testatus: Pisaurumque oppidum regendum & obtinendum ei tradidit, quod hæredes ejus sequerentur, stipendio levissimo in annos singulos dari Romanis Pontificibus imperato: filiæque suæ Felici libras auri centum viginti, totidemque Francisco Mariæ, alterosque totidem Nicolao Ruvero sororis suæ filio dono dedit.

Federicī Contarenī de hostibus victoria IIII. non. sept.

Exierant Vicetia hostium equites gravis armaturæ centum, levioris fere ducenti, milites Vascones quatercentum Veronæ profecti, ut Marosticam se conferrent. id cum ab agricolæ Federicus Contarenus cognovisset: qui Patavio egressus cum equitibus levioribus quingentis, ut hostibus si qua posset noceret, eandem regionem versus se conferebat: cum tertia suorum equitum parte, quo illos iter facturos arbitrabatur, se convertit. reliquas duas partes diversis itineribus, si hostes reperire possent, misit, cum mandatis, ut qui priores hostium agmen conspicarentur, id celeriter reliquis significandum curarent. Accidit autem, ut ipse in eos prior incideret. itaque una cum Guido Rangonio magni animi adolescente sine mora congressus, parum abfuit quin ab eis caperetur. Rangonius quidem ab equo dejectus in manus hostium venit: quorum impetum Federicus temperanter sustinens eos morabatur, dum reliqui, ad quos accersendos miserat, accederent. id dum per horæ spatium fit, reliqui adveniunt. tum redintegrato simul prælio, cum diu atque acriter utrique pugnavissent, hostes superantur, seque fugæ mandantes, quod equitum nostrorum celeritatem effugere non poterant, milites conciduntur: reliqui omnes ad unum capiuntur cum

jumen-

jumentis sarcinariis permultis, quæ supellectilem magni pretii ad Palitiam reliquosque duces afferebant, cumque mulierum turba, quæ agmen sequebantur. Rangonius equitem, qui eum ceperat, a se captivum factum, in equi sui postremo dorso Patavium in reditu ingrediens adduxit. erat autem hora noctis fere tertia, ut multis luminibus allatis utrunque agmen victores simul & victi non ingratum spectaculum Paulo legato, qui in porta aderat, & oppidanis dederint.

1511

Grittum legatum ob adversam valetudinem Senatu permittente Patavio sui ad urbem detulerunt: & Bondimerium e Fossa Clodia eadem de causa item sui. Lucio mortuo dum Balio ad exercitum venit, Bernardinum Braccium, egregia fide hominem, pro præfecto copiarum reipublicæ Senatus esse jussit: quæ res præfectis reliquis exercituique omni gratissima sane fuit. eique in præsentia datæ libræ auri decem in stipendium, quinque autem in menses singulos ad victum institutæ. Meleagro etiam Foroliviensi, quoad Joannes Græcus, qui longinquo morbo detinebatur, convalesceret, ejus equites regendi dati una cum aliis levioribus quinquaginta qui Lucii fuerant: ex centum autem gravis armaturæ, qui fuerant ejusdem Lucii, Guido Rangonio septuagintaquinque; reliqui Thadeo Vulpio distributi. Atque inter hæc Theodorus Paleologus, homo reipublicæ amantissimus, Zacyntho rediens equos quinquaginta levissimos ad urbem secum duxit. cujus ab insulæ prætura, Joannes Barbadicus triumvir ad magistratuum provincialium furta criminaque cognoscenda, Hieronymum Bernardum ejecerat, pecuniis omnibus, quas nullo jure abstulerat, restitutis, ipso ad urbem se sisti jusso; Stephanoque Capello proprætore in insula instituto: eam enim illi potestatem Decemviri dederant. Hostes cum frequentes populationes in Alpibus fecissent, Belunium cepissent, castella multa & vicos diripuissent: cum carris quamplurimis, qui naviculas ad pontes sustinendos binas singuli, quique ipsos pontes disclusos atque in partes plurimas sejunctos ferebant, Plavim flumen versus

1511

Federicus Contarenus Castellum Francum occupat.

ſus ſe contulerunt. quorum diſceſſu cognito, Federicus Contarenus Janeſque Fregoſius, Patavio ad Caſtellum Francum procurrentes, porta ſuccenſa municipium capiunt una cum præfecto, quem hoſtes ibi reliquerant ad commeatum procurandum, & ejus equitibus aliquot militibuſque triginta, cumque iis qui panem exercitui conficiebant, quorum erat non parvus numerus: farinæque carros aliquot abſtulerunt, frumentique aliquantum modum, ut Epirotæ fere omnes oneratos admodum ea præda equos ſuos in reditu habuerint.

Tauriſi autem legatus præfectique, quod hoſtes ad ſe venturos intellexerant, eam diligentiam perficiendis munitionibus adhibuerunt, ut non ipſi modo reliquique cives Veneti & Tauriſani, ex nobilioribus, ſed ipſæ ejam mulieres ſingulis diebus plures horas terra ſuis manibus fodienda & covehenda laborem forti animo ſubierint. Poſito in naviculis ad Plavim ponte, Germani flumen transierunt. Galli trajicere noluerunt, verentes ne Germani, cum ſuæ terræ finibus appropinquaviſſent, cupiditate domum redeundi, & quod eis ſtipendia fere non perſolvebantur, ſe relinquerent. erat autem Gallorum numerus prope viginti millium, Germanorum duodecim millium, præter equites utriuſque armaturæ circiter octingentos: quorum graviores more ipſorum duos ad ſummum ſinguli, ſæpe etiam unum tantum equum habebant. Germani igitur Sacilium profecti, oppido defenſoribus vacuo facile potiti ſunt, atque ibi commeatu, quo antea caruerant, exercitum refecerunt. Eo capto municipio magnus eſt omnibus illis populis injectus timor, ne ab iis ferro atque igni ob innatam genti feritatem & crudelitatem vaſtarentur. Qua re cognita, fortunæ favore uſi, & ſua pauliſper remiſſa vulgo ſæviendi conſuetudine, non multis diebus eam omnem regionem in ſuam poteſtatem redegerunt. Ea tempeſtate ne pecunia Patres deficeret, propterea quod rerum fiſco cedentium Triumviri magnum ſuis in libris publice debentium civium numerum habebant, Senatus legem ſcivit, ut iidem Triumviri bona civium fiſco deben-

Sacilium ab hoste capitur.

tium

tium omnia, quæ sui juris fecissent, facturi ve essent; ipsi in foro licerentur: licentibus partem eorum bonorum tertiam fisci novissimi pecunia vel sua, vel aliorum, cujus essent creditores, emere liceret; si pro reliquis duabus partibus numerato persolvissent: eaque bona ita distracta si redimere priores domini voluerint, intra dies octo eo modo, quo empta erunt, possint: si noluerint, eæ emptiones nullum postea præjudicium patiantur, sed firmæ solidæque sint tota tempora.

1511

At in Carnis Germani etiam Covoli arcem, quæ quidem nulla vi expugnari poterat, uti antea dictum est, qui in ea erant se dedentibus, ceperunt. quo accepto nuncio Aloisius Gradonicus Utini magistratus, magni sane, sed parum muniti oppidi, relictis prædæ hostium magni pretii tormentis, ex eo discessit. Dein Portus Gruarius, pauloque post Mota ad Liventiam flumen municipium, & non longe ab eo flumine Udertium captum. quoniam vero earum regionum fere omnium, quæ citra Plavim sunt, agricolæ se in ultimas Taurisanorum collium sylvas abdiderant, Galli magna cum manu eo profecti, atque introrsus patefactis, viis, non parvam eorum partem conciderunt, magnamque armentorum pecorumque vim, quam illi secum adduxerant, abstulerunt, mulieresque eorum ætate ac forma non spernenda tenuerunt. Alia autem ex parte a Germanis Sacilium Carnicum est captum. Ea re audita Patres, ut Gradiscas communirent, curam adhibuerunt, missis eo celeriter equitibus, &, quos in urbe conscripserant, militibus cum centurionibus & præfectis. quæ tamen cura nihil illis profuit. positis enim ad castelli muros castris, cum Germani tormentis, quæ nec multa nec magni ponderis habebant, eos quatere cœpissent; qui in eo erant se se hostibus dediderunt, cum defendere municipium parvo negotio potuissent.

Germani loca multa occupant in Forojulio.

Gradisca Germanis se dedit.

Fovebantur autem Germani a plurimis Forojulianis civibus, atque ab Antonio Saorniano quidem maxime, uno ex Utini principibus & nobilitate & opibus & reipublicæ paulo ante gratia in primis claro, qui nulla unquam lacessi-

1511 cessitus injuria ad Maximiliani duces profugerat, eosque rebus omnibus juvabat, auctorque illis fuerat, ut se Gradiscas conferrent. nisi tamen injuriam accepisse illum est existimandum, quod paucos ante menses coactis agrestibus hominibus clientibus suis magnam in civitate cædem fecerat, trucidatis plerisque honestissimis civibus adversariis suis, eorumque ædificiis incendio absumptis: ut neque jus, neque pudor, neque timor reipublicæ, neque magistratus, qui aderat, reverentia continere illum potuerint. quod tamen ejus consilium apud consobrinum suum Hieronymum Saornianum tanti non fuit, ut eum ab officio atque ab amore reipublicæ abduceret. nam cum ille suum in castellum, quod in Osopio monte est loco alto atque edito, viæ, qua Germania plurimum aditur, imminens, quodque pridem has ad res magna sua impensa exædificaverat, se contulisset; ducesque Maximiliani ad eum misissent, uti se dederet, eique necem & incendium exemplaque ultima interminati essent, nisi paruisset: spretis eorum minis se ad defensionem forti & constanti animo comparavit, literasque ad Senatum ea de re dedit, pollicitusque est Patribus, nihil se indignum suis majoribus, nihil a reipublicæ erga se charitate alienum, nihil Antonii rebus simile commissurum. quibus acceptis literis Patres Joanni Viturio, Taurisi qui erat, mandaverunt, ut Osopium evestigio cum quadringentis equitibus contenderet Hieronymo auxilium laturus. Cumque dies comitiorum senatoribus sexaginta creandis venisset, Hieronymus Saornianus pluribus suffragiis, quam ullus alius, est senator renunciatus: tantum civitati in tam turbidis reipublicæ temporibus, optimus in illam Hieronymi animus gratus & jucundus fuit. Iidem Patres cum fisco debentes in tot eos latis legibus non tamen in ærarium conferrent: ad eas leges, de quibus in superiore libro dictum est, aliam etiam in Senatu legem sciverunt, quæ paulo post majoribus in comitiis est perlata: qui magistratus vel sint, vel futuri sint, afferant singuli reipublicæ scribis fidem quatuor magistratuum scripto confirmatam, Triumvirum

Hieronymi Saorniani in remp. fides.

virum ſcilicet, qui proventibus reipublicæ præſunt; quique res fiſco cedentes adminiſtrant; & qui regni Cyprii Triumviri appellantur; & item Quinquevirum ſale reipublicæ procurando, ſe, quod debeant, perſolviſſe: qui non attulerit, is magiſtratum reipublicæ neque obire, neque adire ullum poſſit. qui autem ex iis magiſtratibus fidem fecerit, aliquem civem ſolviſſe, qui non ſolverit: is magiſtratus mulctæ nomine civis illius omne debitum reipublicæ perſolvat: ſcriba vero qui tabellam confecerit, a ſuo munere obeundo expellatur. Neque tamen ea lege ſatis eſſe factum Decemviri exiſtimantes, pleniore coacto collegio ſanxerunt, ut fiſci debitores detinerentur, cuſtodiæque traderentur, a qua nequirent liberari, quoad ſolverent: tabellamque cum centum eorum nominibus ſuis miniſtris dederunt, jubentes, ut quemlibet eorum caperent.

Veneti Suavium occupant cum magna hostium clade V. kal. oct.

Inter hæc legati, Patavii qui erant, Paulus & Chriſtophorus certiores facti, Mediolano Brixiaque hoſtium equitatum optimi generis ad Suavium municipium veniſſe numero ad quatercentos cum præfectis octo, ut ad Palitiam ſe conferrent: equites & milites Guido Rangonio duce miſerunt, qui eos, ſi poſſent, interciperent. Ii celeriter Suavium profecti, cum ante lucem ad oppidi ſe portas tacite contuliſſent, partem militum collem, in quo eſt arx, aſcendere juſſerunt, ut ſe in arcem inferrent. Miſſi eluſis qui arcem cuſtodiebant militibus, cum ſe & ipſi cuſtodire illam dicerent, ſcalis quas ſecum attulerant poſitis muros conſcenderunt, interfectiſque qui primi ſe oppoſuerant, arcem tenuerunt, nomenque Marcium conclamaverunt. Iis exauditis vocibus præfecti hoſtium armis captis equiſque inſeſſis, cum portas obſideri a Venetis intelligerent, facto ex equitibus gravis armaturæ, quos habebant quinquaginta, priore agmine, cæteris omnibus ſubſequentibus, condenſi aperta oppidi porta eruptionem facere contenderunt: omneſque ad unum capti ſunt, Pataviumque perducti. Ex præfectis fuere Continus Melzius Galeatii Mariæ, qui dux Mediolanenſium fuerat, filius nothus; Sebaſtianuſque Ateſtinus Alfonſi

Fer-

1511 Ferrarienſis ducis patruelis frater, aliique claro loco nati quatuor. Melzius adverſa valetudine conflictatus in itinere interiit. Eodem fere tempore a Gallorum hoſtium equitibus, vado in Liquentia flumine invento, incurſiones ſunt uſque ad litus, quod majus appellatur, & vicina tribus portubus litora, qui portus a ſeptentrionibus prope ad urbis æſtuaria pertinent, omnia prædantibus armentaque abigentibus, factæ: atque ii redire ea cum præda volentes, quod flumen imbribus creverat, trajicere non potuerunt. Ea re a Patribus intellecta, miſſi cum cymbis bellicis e plebe urbana qui illos interciperent, celeritate non magnopere uſi, eos in caſtra revertiſſe intellexerunt, quatuor equitibus in flumine amiſſis.

Galli uſque ad Venetum litus excurrunt. IIII. non. oct.

Petrus etiam Dureus non multo ante a rege Hiſpaniæ ad Maximilianum legatus pacis cum Patribus ineundæ cauſa miſſus; cum apud illum dies aliquot fuiſſet, Venetias venit, hortatuſque Patres eſt, ut inducias cum Maximiliano facerent: quarum induciarum tempore pax tractari commode conficique inter ipſos poſſet. Senatus literas Romam ad legatum dedit, qui de eo Julium certiorem faceret, eumque ad fœdus de quo pridem agebatur, conficiendum omni ſtudio & diligentia hortaretur: quod quidem fœdus impediri ulla induciarum tractatione nolebant. Iidem Patres ſanxerunt, ut quæ oppida, quæ ve arces captæ ab hoſtibus fuiſſent, earum magiſtratus & præfecti, qui eas tradidiſſent, qui ve profugiſſent, in urbe ſe ad carcerem ſiſterent, ut de eis judicium fieri poſſet. Ex iis pridie non. octobris vigintiduo numero in publicas cuſtodias profecti ſunt, adhibito ſuo præde quilibet, e cuſtodia ſe non abiturum. Romæ autem paucos poſt dies legato procurante fœdus ab Julio & Ferdinando & Venetis percuſſum eſt: quo fœdere Ferdinandus mittere ad Julium viginti dierum ſpatio tenebatur equites gravis armaturæ mille ac ducentos, levioris mille, militum decem millia: & ſi mari opus erit bellum facere, triremes undecim: quam quidem militum & equitum manum in regno Neapolitano jam prope paratam habebat:

Fœdus inter Julium, Ferdinandum & Venetos V. id. oct.

bat: in quorum ſtipendia Julius quadringentas auri libras in menſes ſingulos daret, duorum menſium ſtipendio in præſentia Neapolim miſſo. Ejus ſtipis univerſæ mediam partem ſe perſoluturos Veneti receperunt, claſſemque ſuam Julio, cum vellet, daturos. Fœderis ſocium ſe ſe fieri cupere Henricus Britanniæ rex, Ferdinandi gener, per legatum ſuum, qui Romæ erat, & tractando fœderi interfuerat, magnopere oſtendebat: ejuſque tantummodo ſyngrapha, qua id confieri poſſet, expectabatur: eaque poſtea perlata, fœderi & ipſe ſe addixit. Cauſa fœderis propoſita eſt, ut quæ Julius Gallis ejus hoſtes adjuvantibus amiſerat, recuperarentur. Ferdinandus enim videri ſe propter Venetos ulla ex parte id feciſſe noluerat, ne Maximilianum offenderet, cui ſe amicum profitebatur. Verum ipſe Julius per ſuas literas Venetis ſeparatim eſt pollicitus, quidquid oppidorum & ditionis eorum fuiſſet, ſi recipiatur, id ſe ut reipublicæ reſtituatur, effecturum. poſteroque die ejus belli legatum Joannem Medicem Cardinalem creavit.

1511

Britannus fœderi ſe adjungit.

Patres Andream Grittum, qui ex morbo in urbe convaluerat, iterum legatum legerunt, & Patavium reverti juſſerunt. Cum autem Daniel Barbadicus & Laurentius Priolus lecti a Patribus Quinqueviri rebus maritimis in Senatu procurandis ætatem probare non potuiſſent, paucique eis menſes legitimi temporis deeſſent; datis mutuo reipublicæ ſenis auri libris, ad magiſtratum obeundum ſunt admiſſi. Atque in Iſtris quidem cum earum regionum hoſtes Chriſtophoro Friapane duce alioquot oppidula reipublicæ cepiſſent; vigintiquinque equites Mugiam ad mare oppidum cum tubis & tympanis miſerunt, qui illud Maximiliani nomine a civibus peterent. illi ſe tueri velle urbem reipublicæ reſponderunt. Magiſtratus autem Venetus ibi qui erat, qua equitibus in reditu erat tranſeundum, Bombizam Mugianum fortem hominem cum bireme atque navicula breviore itinere miſit, qui ſpatio celeriter confecto, navi proſiliens cum revertentibus congreſſus majorem eorum partem cecidit. poſteroque die Friapanes

Germani a Mugiæ obſidione cum clade repelluntur.

tem per æstuaria suis equitibus & militibus, urbe ac Patribus, ne tempus tereret, ad dexteram relictis, breviore itinere paulo post & ipse se contulit, duobus a magistratibus, qui res bellicas in Senatu procurant, Antonio Justiniano, Andrea Trivisano, quos Patres ad illum honoris causa miserant, eo perductus. 1511

Quoniam vero literæ Roma venerant, Hieronymum Donatum legatum maximis iliacis doloribus ita jam confectum esse, ut spes prope nulla ejus vitæ sit relicta; Franciscum Foscarum, qui prætor Patavinis fuerat, Senatus ei sublegavit, qui celeriter, si Donatus mortem obierit, proficiscatur. Cum autem fœderis, de quo supra dictum est, in urbe recitandi dies advenisset: quem quidem diem propter imbres & non serenas tempestates eousque Patres distulerant: a Lauredano Duce & principibus civitatis, ac omni Senatu, divinis auditis in æde Marcia sermonibus, ea celebritas in foro est facta, is parietum ejus ornatus, is sacrorum collegiorum, is omnium ordinum, omnis ætatis conventus & perambulatio fuit, ea vis argenti atque auri fabrefacti & gemmatorum monimentorum per manus hominum atque ipsis in canistris & corbibus circumducta: ut mirum sane fuerit in tam exhausta bellis & tributorum collationibus civitate, tantam honestorum & ornatissimorum hominum frequentiam, tantos thesauros, tantas opes extitisse. In ea celebritate ubi Lauredanus in forum venit, capita fœderis e saxo edictorum clara voce a præcone pronunciata, magnis populus acclamationibus exceperat.

Fœdus Venetiis publicatur.

Hostes Tauriso profecti cum ad Plavim flumen iter flexissent; ut commeatui, qui Corneliano erat mittendus, obviam fierent, ne a Venetis intercipi posset: eo demum a Joanne Gonzaga Francisci fratre, qui Corneliani ejus rei procurandæ causa restiterat, in carris centum adducto, in fines Patavinorum reverterunt, ædificia, quæ adire poterant, Venetorum civium, quorum erat celebris neque parvus numerus, plerunque comburentes: & Medoaco flumine trajecto, Vicetiam prope hominibus vacuam,

 dein-

deinde Veronam non sine crebris detrimentis ob equitu
reipublicæ eos insequentium audaciam se receperunt, d
mum reditione a Germanorum parte plurima ex itine
Veronaque suscepta. Profectis hostibus, Cornelianum
Seravallium, Udertium, Mota sponte ad rempublica
redierunt: idemque factura Sacilium & Cividale nunci
bantur. Portus autem Gruarii municipes Nicolao Ve
dramino, qui Tisanæ ejus regionis vico in agris suis erat
accersito, ut prætorem in oppido ageret, magistratu
Germanorum captivum fecerunt, atque ad urbem mis
runt. neque tamen non a militibus Germanis duob
millibus, qui repente in Carnis extiterunt, plura re
publicæ loca infestabantur. Inter hæc, ut belli sun
ptibus pecunia suppeteret, Patres legem sciverunt, u
mediis domorum fructibus, qui ex locationibus pr
veniunt, æquam partem inquilini omnes in ærarium i
ferrent, exceptis iis, qui hoc bello ab hostibus reipubl
cæ domo sua pulsi, se ad urbem recepissent: atqu
iis, quorum fructus decimam unciæ partem non exced
rent. Aliam etiam legem iidem Patres sanxerunt, ut i
proximo Senatu ad navalia rectius atque commodius pr
curanda novus magistratus legeretur, qui adesse in Prin
pis & Patrum collegio, legesque ferre in Senatu posse
lectusque est Antonius Tronus templi Marcii procurat
itemque ut Romam literæ ad legati scribam mitte
tur, ut si legatus mortem obiisset, ipse ab Julio Sen
nomine sacerdotium aliquod uni ex legati liberis i
traret, quo munere demortui familia sat gravis, neq
ctu abundans fulciretur. Ipse autem legatus jam ob
At in proximis comitiis cum Cypro insula regend
gistratus crearetur, qui reipublicæ locum teneret, C
nicus Taurisi legatus, & bellum diligenter admini
eum magistratum magno favore civitatis obtinuit
quam ejus competitores, ut illum eundem conse
tur, salutando prehensandoque ei rei multos d
ram dedissent: id quod Gradonicus absens, e
stris facere nequiverat. verum illum tot lab

republica perpessi commendatum apud omnes reddebant. 1511

Post hæc Senatui placuit, ut Gradonicus præfectique equitum prope omnes ad recuperanda ea quæ respublica in Carnis amiserat, se conferrent. itaque pridie nonas novembris Tauriso cum tormentis profecti sunt. postridieque ejus diei Senatus hortatu Hieronymus Saornianus, in urbe qui erat, reliquique illorum oppidorum cives amici reipublicæ in Carnos ad legatum juvandum reverterunt. Nicolaus autem Bolanus, qui Maximiliano magna manu Butistanium, quod est in Istris, obsidente, ejus municipii arcem, cui præfectus erat, militibus se dedentibus amiserat, in urbem rediit, ut se ad carcerem sisteret. Eorum autem civium qui propter ejusmodi causas carceri se tradiderant, eo tempore perplures a judicibus absoluti sunt, atque ad rempublicam admissi. ab Epirotis vero equitibus quadraginta prope Veronam homo Sequanus omnium Maximiliani equitum præfectus, quem *Rosæ dominum* appellabant, interceptus, cum se magno animo defendisset, vulnere in facie accepto, cum non paucis equitibus captus, Pataviumque perductus est: quem quidem legati honorifice exceptum Venetias miserunt: eumque postea e custodia in Patrum collegium a duobus magistratibus adductum, atque ad Principis latus sedentem, Lauredanus ipse reliquique Patres bono animo esse jussum, amantissimis sunt verbis prosequuti: Vicetiaque ad rempublicam rediit. Verum cum annonæ caritas in urbe atque in reliquis reipublicæ oppidis magnopere crevisset: Decemviri legem sciverunt, quicunque se receperit ex maris Adriani a læva regionibus, atque ab Epiro, Acarnania, Aetolia, frumenti aliquem numerum ad urbem advecturum, ei in singula frumenti staria viginti solidos rempublicam dono daturam, atque, ut is tertiam universi frumenti partem venundare in omni sua extra urbem ditione possit, permissuram. A Senatu etiam undecim Cividalis Beluniani civibus, qui se amanter pro republica gesserant, vigintiquinque agri jugera in Portus Gruarii finibus

navigiorum, quæ illum adducerent & reducerent, mercedibus. atque ita Petrum Balbum, quem quidem antea rei maritimæ imperatorem comitia creaverant, statim legerunt. A Balbo legatione non suscepta, quod quidem facere unis imperatoribus licebat, Dominico Trivisano templi Marcii procuratori eam curam mandaverunt. 1511

Andreæ Civrani cum Christophoro Friapane singulare certamen & victoria.

Redierat in fines reipublicæ Christophorus Friapanes, de quo paulo antea diximus, ad eosdem Mugianos vexandos. quod ubi Andreæ Civrano renunciatum est, qui non longissime aberat: cum suis ad illum contendit, commissoque prælio Friapanem medio in agmine conspicatus, in illum se intulit. Non respuit congressum Friapanes: itaque cum uterque alterum sæpius stricto gladio petiisset, Civranus tandem hostis faciem mediam lato vulnere sauciavit, atque illum in fugam convertit. eo diffugiente major pars agminis dilapsa: reliqui aut interfecti, aut capti. Civrani egregia eo die virtus fuit. Gradonico in Carnis ad Cremonse municipium profecto, missisque ad oppidanos internunciis, cum mandatis, nisi antequam exercitus se ad muros conferat, deditionem fecerint, eos se omnes eorumque omnia in prædam militibus concessurum: illi minas veriti sine ullis conditionibus se legato tradiderunt. Venerant secreto ad ostium Lauredani Principis Germani duo, a Matthæo Episcopo Gurcensium missi, qui ejus nomine petierunt, ut ei liceret per fines reipublicæ iter facere, triremesque habere, quibus se in Flaminiam trajiciat: velle enim Romam ad Julium accedere tractandarum rerum inter Maximilianum Venetosque causa. atque ii quæ postulaverant, a Senatu impetraverunt. Sub hæc Andream Trivisanum qui Utini magistratus reipublicæ locum teneret, cum Senatorum prærogativa majora comitia creaverunt. Pauloque post Albertus Pius Maximiliani legatus Venetias venit, petens a Patribus, ut quatuor cives, binos ex Decemvirum, binos ex Senatorum ordine, in Germaniam mitterent, qui obsidum loco essent, ut Matthæus Episcopus Gurcensium tuto se reipublicæ posset committere: navesque triremes quatuor paratas

Cremonse a Venetis recipitur.

 tas

1511 tas ei traderent, quæ illum Anconam adducerent sub Maximiliani signis: aut, si id ipsi negaretur, sub Julii. Iis de rebus consulto Senatu, dare obsides non placuit, ne reipublicæ dignitas, cujus fides nullo tempore ullis principibus defuisset, minueretur: reliqua facile concessa. Quod cum Pius intellexisset, de eo literas ad Maximilianum dedit, atque in urbe, quid is rescriberet, operiri se se velle dixit. Etiam Thomæ Strigoniensi Cardinali bene de republica merito ex Pannonia Romam proficiscenti triremis, qua in triremi Anconam adveheretur, tradita: missusque ad illum Vincentius Guidottus Senatus scriba cum muneribus reipublicæ nomine salutandi eum causa.

Post hæc Hieronymi Saorniani perceleri ad urbem adventu Patres certiores facti sunt, reipublicæ exercitum Clusam & Venzonium cepisse: isque illos multis de rebus admonens statim ad exercitum rediit. Alia ex parte a Maximiliani copiis Cadoræ captæ atque incensæ sunt. In urbe autem a Senatu decima cum medio censu civibus imposita. Atque illis diebus Augustinus Maurocenus Helvetiorum interpres itinere devio propter Gallorum suspiciones, qui loca omnia custodiebant, ad Patres missus, eis proposuit, statuisse Helvetios ab Italia Gallos expellere: itaque velle eos primum omnium Venetis auxilio esse, ut postea conjunctis opibus illos facilius ejiciant, modo ipsis a republica commeatus, tormenta, & equites quingenti tribuantur: eas tantum res satis Helvetiis ad bellum gerendum futuras: ipsos ad hoc jam signum illud explicuisse, sub quo Carolum Sequanorum ducem vicerant, atque interfecerant ante annos paulo minus quinquaginta. quod signum nunquam postea explicuerant Helvetii. Cumque dies esset majorem in modum pluvius, aperto in æde sacra signo serenitas mira illuxit: quod quidem illi optimum in omen acceperunt, omnia ipsis e sententia successura. Is etiam, quod in familia ejus nominis esset, quod maxime celebre apud Venetos est, amicum esse reipublicæ, cupereque illi omnia se

osten-

ostendit: itaque eum Patres liberaliter exceperunt. Consulto deinde Senatu, omnibus ad unum suffragiis, quod raro fieri assolet, oblata Helvetiorum accepta, & quæ petierant, eis promissa. Interim Julio magnopere hortante, ut quæ petierat Albertus Matthæi Episcopi nomine, ea illi concederentur, Senatusconsultum factum est, uti de quatuor obsidibus in Germaniam mittendis, totidemque triremibus Matthæo dandis, omni ex parte Alberti postulationi satisfieret. neque tamen obsides sunt missi, Alberto ipso non multos post dies ex Maximiliani literis apud Patres pronunciante: quoniam is Romæ per Julium perque suos internuncios agere, quæ agenda erant, cum republica statuerat, non opus esse ut mitterentur.

1511

Gradonico autem legato in Carnis non sat prospere bellum administrante, cum ob durum & intractabile anni tempus, bruma enim appetierat, nivosis præsertim & frigidioribus in locis: tum vero propter stipendia non in tempore persoluta, & commeatus inopiam, quem direptis oppidis & vastatis agris plerunque ab urbe subvehi & expectari oportebat: a mari autem per continentem eo usque omnia ob boum & jumentorum infrequentiam tarde & difficulter afferebantur: Grittus legatus cum ea quam habebat manu Senatus jussu Feltriam venerat. itaque cum Gradonicus suo exercitu Gradiscas oppidum cinxisset, tormentisque positis parum proficeret, Senatus statuit, ut Grittus eo accederet, suasque copias cum illius copiis conjungeret. neque tamen ea re Gradiscæ capi ab illis potuerunt, utriusque militibus & equitibus & præfectorum plurimis a tanto se labore subtrahentibus. His rebus Senatui palam factis, quod Helvetii in fines Mediolanensium jam irruperant, castellaque nonnulla ceperant, Senatus literas ad Grittum dedit: si se paucorum dierum spatio in Gradiscis capiendis nihil profecturum esse intelligit, Vicetiam suis cum copiis redeat, ut Helvetiis auxilio possit esse. Dum eæ literæ perferuntur, legati ambo Vipulzanum & Martinianum & Florianum castella in collibus posita, acriter cum Maximiliani militibus, qui ea tue-

Gradiscæ frustra a Venetis oppugnantur.

1511 tuebantur, atque ad prælium exierant, congressi, fuga eorum & cæde facta ceperunt: quodque ab iis reipublicæ populi magnopere vexabantur, oppidanos diripuerunt, ædificiaque in agris incenderunt. Hostes quoque illi qui erant Cadoris, duorum exercituum conjunctione perterriti, iis relictis in Alpium se interiora receperunt. Ejus vero loci homines qui supererant, internunciis ad Patres missis, qui se regerent, ab eis petierunt: velleque se se arcem incensam reficere reipublicæ sunt polliciti. Gritto Vicetiam revertente Joannes Græcus equitum sagittariorum præfectus reique publicæ amantissimus, homo jam senex, suo in lectulo ea in urbe mortem obiit. Ejus equites CL. Meleagro Foroliviensi cum omnium equitum leviorum præfectura a Senatu traditi. Miserat Venetias Joannes Cardona Neapolis prorex Ferdinandi regis jussu Joannem Baptistam Spinellum, Cariati, ut ajebant, comitem, internuncium suum, ut optimum proregis ad rempublicam juvandum Gallosque oppugnandos animum Lauredano Principi & Patribus ostenderet, eosque ad pacem cum Maximiliano conficiendam hortaretur: adderetque, si id fecerint, omnia eis prospere ventura, se se confidere. Patres hominem eo libentius exceperunt, quod is alias etiam annis superioribus Ferdinandi legatus ad ipsos fuerat. Is se manere in urbe velle dixit. Patres ei domum paratam publice tribuerunt.

Bastia ab Hispanis expugnatur.

Iisdem diebus milites Hispani numero ad novem millia Julio ab rege suo traditi, cum ad Bastiam *Alfonsi* castellum ad Padi ripam, de quo superius diximus, apprime communitum se contulissent, tormentis eam verberare quamproxime poterant, cœperunt: deinde adhibitis ante se cratibus, quæ eos tegerent, ne noceri eis posset, terra effossa per eam demissiores & tutiores facti, etiam propius pluribus a partibus accesserant: tertio demum die ad fossas & murum perducti, multis vulneribus & illatis & acceptis, scalisque positis eum perforaverunt, sic ut in eo, qui erat latissimus, tanquam concamerati unculam efficerent: atque in eam tormentorum pulverem injecerunt,

came-

cameramque plenam pulveris concluserunt, parvo relicto foramine, per quod ignis succendi posset: seque a muro parumper retrahentibus, cum visum est, igne immisso camera cum muri parte decemque hominibus, qui in eo erant, in sublime ita est disjecta, ut homines speciem volantium præberent. neque tamen reliqui propugnationem intermiserunt, fortissimeque se defendebant: qui etiam ab Alfonsianis altera ex Padi ripa duobusque terreis propugnaculis tormentis muralibus non parum juvabantur. verum Hispani perplurimis adductis scalis, sesquihoræ spatio in arcem se intulerunt. Alfonsi milites, qui erant circiter centum, interfecti omnes sunt cum eorum centurione Vestitello. Ex Hispanis item centum in ea oppugnatione occubuerant. Tertioque ab ea re die anni finis fuit. Neque tamen diu ab Hispanis id castellum retentum est. Januario enim mense fere medio Alfonsus eo cum tormentis se conferens, magnaque vi aggressus arcem expugnavit, atque Hispanos qui in ea erant CC. omnes interfecit.

1511

1512 *Bastia ab Alfonso recipitur. XVII. kal. februar.*

Scripserat magistris Decemvirum Aloisius Avogarius Brixianus e principibus civitatis, si exercitum Patres Brixiam mitterent, se urbis portam noctu ei aperiturum, per quam se universus intromitteret, urbemque caperet libentissimis oppidanis prope omnibus, quibus jam magnopere pigeret arrogantiæ contumaciæque Gallorum, quos perferre ulterius nequeant. Ea res in Decemvirum collegio plures dies agitata, demum ab ipsis ad Senatum est delata, ut de ea Patres statuerent, accipienda ne Aloisii oblatio esset, an rejicienda. Pluribus igitur dictis sententiis in utramque partem, atque a Lauredano Duce in primis, qui, ne ea tunc reciperetur, censebat; Senatus jussit, eam recipi e republica esse, Aloisiumque magnopere laudari oportere, qui se tantam rem curaturum reipublicæ obtulerit, dato jurejurando senatoribus singulis, ne quid ejus rei quis efferret. Itaque Patres Grittum legatum de eo certiorem fecerunt, cum mandatis, uti Brixiam se quamprimum cum exercitu conferat, quam ad portam, quamve ante horam ipsi cum Aloisio convenerit: certosque Gritto inter-

Venetorum de Brixia occupanda conatus irritus.

ter-

1512 ternuncios, quibus uteretur, dederunt. Gradonico legato ſæpe id a Patribus poſtulanti, domum reditio tandem eſt permiſſa: ejuſque loco paucos poſt dies Joannes Viturius ſublectus. Grittus acceptis a Senatu literis, cum equitibus gravioris & levioris armaturæ tribus millibus ex omni exercitu lectis, cumque militibus quot viſum eſt, in equitum dorſo impoſitis, Brixiam noctu profectus oppidum ingredi non potuit, detecta Aloiſii oblatione, quam unius ex conjuratis uxor ad arcis præfectum amore ejus pellecta detulerat. Aloiſius, ne a Gallis interciperetur, oppido egreſſus magnum hominum numerum in illos excitavit, qui nonnullos regios miniſtros ex ipſorum municipiis, quibus præerant, in fugam ſe ſe dare coegerunt.

Patres ea ſpe dejecti, de pacis cum Maximiliano ineundæ conditionibus Romæ apud Julium conſtituendis, cum plures ſententias in Senatu dixiſſent; ea tandem placuit, ut induciæ per Foſcarum legatum peterentur, quoad pax confieri poſſet. Vaniſſa, de quo ſæpe dictum eſt, multæ virtutis homo, cum Polizam Dalmatarum oppidum ſuam in patriam rediiſſet, ſeditione concitata interfectus eſt a ſuis civibus. Gaſpar autem Severinas, ſuis rebus ſuæque dignitati omnibus a partibus atqueadeo a principibus & regibus parum fidens, ſe Venetias contulit, ut in ea urbe degeret, cujus civitate & jure comitiorum pater ejus una cum liberis poſteriſque donatus fuerat. Eum Vicetini cives aliquot, in urbe qui erant, ſuis opibus juverunt: amice enim atque moderate in civitatem, cum pro Maximiliano ibi eſſet, ſe geſſerat. Avogarius ob detectam conjurationem non deterritus, multa ex proximis municipiis & finibus hominum millia jam excitaverat ad Gallos expellendos: qua re moti Amphiani, arcem natura & artificio communitam, vi atque aſtu occiſis Gallis, qui in ea erant, in ſuam poteſtatem redegerunt, eamque ſe reipublicæ ſervaturos Aloiſio ſignificaverunt. Benaci lacus populi fere omnes expulſis Gallis ſe reipublicæ dediderunt. His auditionibus concitati reliqui, in Gallorum nomen magno

gno

gno ardore voluntatum & arma capiebant, & se Aloisio permittebant. 1512

Ea re Senatui nunciata, Patres alteras ad Grittum literas dederunt, uti Aloisii & aliorum plena fidei & benivolentiæ incepta, quibus posset modis aleret, atque ad urbis muros una cum illis exercitum adduceret, quo ipsius & illorum præsentia freti oppidani, pulchrum aliquod facinus facere aggrederentur, portasque aperirent: tam pronos in rempublicam Aloisii & eorum populorum animos non esse negligentia & desidia reprimendos. His allatis ad Grittum literis; tametsi interea animorum ille ardor eorum hominum, qui cum Aloisio erant, paulatim refrixisset: Galli enim præfecti cives aliquot, quos favere rebus Venetis existimabant, cum custodibus Mediolanum miserant: minusque multi jam essent, qui se paratos ostenderent ad omne subeundum discrimen, ut Brixia capi posset: tentandum tamen sibi & enitendum legatus existimavit, ut Senatui satisfaceret, a quo etiam reprehendi se, ac timoris argui non obscure intelligebat. itaque Aloisio ad se vocato, constitutoque quid quenque facere oporteret, quarto nonas februarias exercitum nocte ad oppidum duxit, tribusque a partibus copiis æque distributis cum tormentis non magni ponderis (neque enim habebat graviora) portas dejicere aggreditur. Id cum plures horas omnes acies magno impetu fecissent, ea disjecta primum porta, ad quam se Aloisius contulerat, ipse quique cum eo erant milites sub lucem se in oppidum injecerunt. pauloque post legatus reliquique altera aperta porta subsequuti, magna lætitia & gratulatione ab oppidanis excepti sunt. Galli se in arcem, quæ summo in monte est, pluribus eorum interfectis, fugientes contulerunt: quibuscum eodem se recepit Alda ea, quæ Joannis Francisci Gambaræ uxor fuerat, suis cum liberis, & Marcus Martinengius homo infensus reipublicæ. Eo tempore Anna Gallorum regis uxor puerum peperit, qui primis diebus est mortuus. Brixia statim capta, Grittus per literas a Senatu petiit, ut sibi tormenta

Brixia a Venetis occupatur.

ta

1512 tà magni ponderis mitti confestim imperaret, sine quibus expugnari arx non poterat: qua in arce erant equites Galli circiter ducenti, qui suos equos ob celeritatem fugæ in oppido prædæ hostium reliquerant; milites trecenti. Senatus ex eisdem Gritti literis duos legatos, alterum qui Brixiam regeret, Antonium Justinianum; alterum, qui in exercitu esset, Paulum Capellum creavit: legemque scivit, ut quinque militum millia undecunque conscriberentur, ad prioresque adderentur, ut bellum confici facilius atque celerius posset.

Pax cum Maximiliano ob iniquas conditiones rejicitur.

Dum hæc administrarentur, Roma literæ venerunt, velle Julium, ut Senatus cum Maximiliano pacem faceret iis conditionibus, quas legato dari jusserat: quæ nisi pax suum finem quamprimum habeat, se cum reliquis contra rempublicam consensurum, aperte profiteri. Eæ autem conditiones multo erant duriores, quam quæ paulo antea proponebantur. non enim Veronam relinqui sibi Maximilianus tantum petebat, sed Vicetiam etiam tradi *suis cum* finibus. De Forojuliensibus vero & Cividale & Feltria, ut Julii judicium esset, cui ea dari æquum esset, postulabat. tum ut suis populis, qui aliquid eo bello amisissent, ablata restituerentur, statuebat. demum, quas auri libras tercentenas pro Patavio & Taurisio reipublicæ concedendis ei esse dandas prope convenerat ejus rationis ac ponderis, ut novem unciæ libram conficerent; eæ ut singulæ duodecim unciarum esse libræ intelligerentur, reliquis conditionibus addiderat. His igitur con*ditionibus* uti pacem Patres firmarent, Julii & Ferdinandi legatis, atque Alberto Pio Maximiliani legato, qui & ipse literas de ea re acceperat, magnopere petentibus, responderunt Patres, *se de iis Senatum consulturos*. tametsi Brixia recepta tam iniquas eum esse conditiones accepturum non credebant: neque Julium ipsum, cum id intellexisset, in sententia existimabant permansurum. atque ii, antequam Senatum cogerent, a Gritto certiores facti sunt, non omnes modo Brixiæ fines ad rempublicam rediisse, sed Bergomates quoque Gallos ex oppido ejecisse, & ve-

xilla

Bergomum se Venetis dedit prid. non. febr.

xilla reipublicæ erexisse, oppidique arcem quam milites CCL. tuebantur, deditione recepisse: missisque ad eum internunciis petiisse, ut ad se mitteret qui præesset: eum se uti de cœlo missum excepturos; atque ipsum ad illos Federicum Contarenum una cum Petro Longena misisse. Cremam quoque idem fuisse facturam, nisi Galli milites bis mille Mediolano evocatos magna celeritate in oppidum introduxissent, perpluresque ejus oppidi cives obsidum nomine Mediolanum abduxissent. Galli Bergomo ejecti, se in arcem, quæ extra mœnia est summo in monte, receperunt. quibus intellectis rebus Patres Senatu coacto Dominicum Contarenum legerunt, qui statim Bergomum legatus accederet: Gasparique Severinati, cui XX. auri libras annuas se in victum daturos polliciti sunt, ut se in castra conferret, mandaverunt. & quod pecunia eos defecerat, legem tulerunt, ut mutuo a Patribus sumeretur. atque ita Lauredano Principe auri libras X. pollicente, aliisque plurimis pro suis opibus quolibet, paucarum horarum spatio satis est publicis necessitatibus factum. Etiam, propterea quod a Joanne Medice Cardinali, quem Julius legatum suis in castris ad Bononiam esse jusserat, admonebantur, uti aliquem ex suis civibus legatum ad Cardonam proregem Neapolitanorum, in eisdem castris qui erat, mitterent, ut quæ opus esset, diligentius inter eos tractarentur, Marinus Georgius est ab illis ad id muneris lectus: qui legatione suscepta, paucos post dies viæ se dedit.

Bononia a a pontificiis obsessa, a Gallis liberatur.

Interim præfectus Mediolanensium Fojus, magni & præstantis animi adolescens, Mediolano cum equitibus Gallici generis septingentis, militibus quinis millibus, incredibili celeritate nivosis lutosissimisque itineribus Bononiam profectus, ita se tacite in oppidum intulit, ut Hispanos, qui ad fossas castris & tormentis positis stationes habebant, erantque singulis prope horis in oppidum, quod muro ea parte nudaverant, irrupturi, ejus adventus unum diem plane latuerit. quo die, ut requiem exercitui daret, movere se non potuit. postridie ejus diei præfecti Ju-

liani

1512 liani casu ab agricola, qui Gallos in via viderat, de eo certiores facti, obsidione soluta tormentisque abductis abierunt, seque in tutum contulerunt. Julius permoleste ferens recipiendæ Bononiæ partam jam prope a se victoriam Gallos interpellavisse, oppidumque tam illustre sibi ab illis tanquam e manu atque sinu ereptum incosolabiliter dolens, homo natura sua in iram atque ardorem animi pronus maxime; ubi de recepta ab exercitu Veneto Brixia nuncium accepit, incredibilem voluptatem cepit: vocatoque confestim ad se, ut erat intempesta nox, legato reipublicæ gratulatus ei est amantissime, ut præ gaudio lachrimas non continuerit, horasque illum prope duas in lectulo jacens lætus hilarisque secum tenuit. cujus quidem voluptatis signa publice postea dedit accensis in Vaticano atque in Adriani arce luminibus cum tormentorum strepitu binis iis noctibus, quæ sunt eum nuncium subsequutæ. Auxilio Bononiensibus allato, Fojus ad Brixiam recuperandam se convertit eo celerius, quod pontem Pado flumine trajiciendo, quem ad Stellatam castellum in Alfonsi finibus magna diligentia fieri jusserat, esse factum, atque in navibus impositum cognovit. itaque eadem celeritate qua venerat, rediens, eo ponte Pado transmisso, in Veronensium finibus ad Villam Francam reipublicæ copias, quæ cum Balione erant, fudit, Guido Rangonio cum pluribus capto: & recta Brixiam contendens, oppidumque circumvectus, copiis eorum finium, quæ in monte arci vicino venientibus se opposuerant, rejectis, in arcem ab inclusis magna gratulatione est receptus.

Veneti a Gallis ad Villam Francam funduntur prid. id. februar.

Grittus, qui sæpe id ipsum veritus, per literas a Patribus tormenta graviora diligentissime petierat; ut antequam auxilia convenirent, capere arcem posset: ubi Fojum esse in illa cognovit, spe retinendi oppidi suum apud animum plane deposita, plurimum questus, quod quæ ad rei bellicæ usum petierat, in tempore allata non fuissent, curam tamen & laborem atque audaciam defendendi non remisit. itaque existimans postero die Fojum in oppidum descensurum: ne quis in fuga spem ullam poneret,

neret, occludi portas oppidi imperavit, dispositis militibus, qui eas nemini aperiri permitterent. tum milites Faventinos, quibus plurimum confidebat, circiter quingentos, cæterarumque nationum alios item quingentos ad priorem arcis portam, qua est in urbem exitus, constituit, ut in venientes impetum facerent, exitumque prohiberent. equites vero gravis armaturæ ad hostes excipiendos, si in oppidum irrumperent, levioris, Epirotasque maxime, ut ubi oporteret præliarentur, disposuit: præfectum eorum Federicum Contarenum, qui eo ipso die cum equitibus tercentis Bergomo redierat; cohortatus, ut in libera maxime omnium civitate se esse natum meminisset, libertatemque patriam, quam Galli sibi esse obterendam proposuerant, quantum posset tueretur: reliquisque item & præfectis & tribunis ac centurionibus, quid cuique defendendum esset, separatim mandavit. Vix ea Grittus constituerat, cum mane Fojus ex equitibus quos habebat probatiores, equis detractis acie quingentorum confecta, eos tota armatos corpora, galeisque obsignatis, semilanceas in manibus longi latique ferri habentes aperta porta priores emisit. quibus Faventini, ut eis erat imperatum, magna se virtute opposuerunt: majoreque eorum parte interfecta, reliquos repulerunt. In hos milites bis mille Vascones subsequuti impressionem fecerunt, interfectisque non sine ipsorum cæde quamplurimis in oppidum proruperunt. Pugnatum est acriter reliquis a reipublicæ militibus, ab equitibus & præfectis horas aliquot ita, ut de viarum spatiis paulum hostibus cederent. verum aperta vi ab Epirotis equitibus oppidi porta, perplurimisque eorum diffugientibus, ubi id ab hostium equitibus, qui in arcem propter loci angustiam recepti non fuerant, atque armati non longe aberant, est animadversum, ipsi in oppidum irruperunt, magnoque suis auxilio fuerunt. itaque urgente hostium multitudine undique cædes est ingens in omnes facta. Contarenus ipse prælians interficitur cum præfectis Epirotis duobus Frassina & Basta: Grittus & Antonius Justinianus, qui paucos ante

1512

Brixia a Gallis recipitur XI. kal. mart.

1512 dies Brixiam legatus venerat, & præfecti Itali plurimi captivi facti. prælium a secunda diei hora usque ad vesperam protractum. urbs magna ex parte direpta. matresfamilias & puellæ suis in domibus ante parentum & maritorum ora, quos in vincula hostes conjecerant, passim violatæ. virgines sacræ e templis atque aris & Deorum imaginibus, quas amplexabantur, abstractæ, ad libidinemque abductæ. atque ea quidem scelera Germani milites maxime omnium patrabant: Vascones minus impii: Galli tolerabiliores fuerunt. Aloisio Avogario, quem oppido exeuntem hostes ceperant, biduo post medio in foro cervices sunt abscissæ.

Brixiæ urbis direptio.

Ejus rei nuncio Patres accepto magnopere commoti sunt, quod jam nihil prospere ab ipsis tentari, agi ve posse videretur: plurimumque conquerebantur, quod in perducendis tormentis ad legatum Grittum minus diligenter actum esset: eam unam ob causam omnes omnium labores magno cum reipublicæ detrimento irritos, & opulentum ac præclarum oppidum hostibus prædæ ac direptioni traditum. Iidem Patres ad copias redintegrandas, quibus modis poterant, animum intenderunt: additumque ad reliqua Senatus consulta, uti in Creta insula militum bina millia, qui sagittis uti scirent, conscriberentur; Venetiasque celeriter mitterentur: navesque longæ majores ad equites Epirotas quamplurimos ad urbem convehendos pararentur. etiam libræ auri ducentæ, quas proregi Neapolitano, & Hispanis ducibus dari convenerat, Ravennam illis sunt diebus missæ, & quibus oportebat, datæ. Milites interea equitesque qui Brixiæ non fuerant, vel oppido effugerant, se Vicetiam contulerunt: eodemque qui ab hostibus se redemerant, spoliati atque inermes se se passim referebant. Grittus & Justinianus Mediolanum sunt adducti. Dominico Busichio equitum Epirotarum præfecto, qui Brixia effugerat, uti domum redire posset, permissum: mediaque stipendiorum, quæ a republica merebat, pars tribus ejus filiabus post mortem patris condonata: quatuorque Epirotis equitibus, in Gallico exercitu

Senatus in bene de rep. meritos liberalitas.

qui

qui erant, curamque adhibuerant ne Busichius a Gallis 1512 captivus fieret, pensio annua singulis, quoad viverent, impetrata. duobusque Frassinæ Epirotarum item equitum præfecti liberis pensio ipsius tradita. Idem in tres Bastæ fratres servatum. paucosque post dies Federici Contareni sorori dotis nomine auri libræ quindecim e reipublicæ pecuniæ constitutæ. civibus autem Brixianis aliquot, qui amissis suis rebus omnibus ad urbem venerant, Jacominoque Tropiano, ejusque filio a Patribus pecunia in victum subministrata. is Jacominus suæ vallis homines egregio studio atque animo ad rempublicam tuendam evocabat. Ludovico etiam Cocajo, qui ut Benaci lacus oppida se reipublicæ dederent, studium & laborem contulerat, pensio annua liberaliter instituta, ejusque filio magistratus reipublicæ ex iis, qui a præfectis civitatum eliguntur, quem is vellet, dono datus. Petro quoque Finio Bergomati, qui ad Aloisium Avogarium sæpe ventitaverat, interpresque apud illum de Brixia reipublicæ restituenda fidus atque diligens fuerat, octo scribarum tempora apud totidem Castri Franchi magistratus paulo post a Patribus adsignata.

Curatores interea duo ad munitiones perficiendas atque amplificandas, Aloisius Barbarus Patavium, Bartholomæus Mustius Taurisum cum stipendio missi. majoribusque comitiis lex est perlata, uti bini Patavii præfecti, qui creandi erant, annui, & prærogativis primum senatorum suffragiis, deinde comitialibus legerentur: estque Aloisius Emus secundæ dignitatis magistratus ea lege lectus. Legatis post hæc Helvetiorum duodecim ad urbem venientibus, ut cum Julio & Ferdinando & Patribus ad bellum contra Gallos se conjungerent, cives e nobilitate, qui eos exciperent, obviam missi: ipsi liberali reipublicæ hospitio accepti, & victus datus. Julius Brixiam a Gallis recuperatam intelligens, uti Patres cum Maximiliano fœdus facerent, non modo consulendo & suadendo, sed minis etiam atque obnunciationibus contendebat. Tabellarius interim reipublicæ qui apud Gallos erat in cu-

Patavinorum præfectorum electio.

1512 stodia, libertati restitutus Mediolano ad Patres venit, asferens Jacobum sibi Triultium Gritto adhibito mandavisse, Patribus diceret, si vellent, se cum rege curaturum, uti fœdus cum republica faceret, ea conditione, ut Verona reliquaque intra Athesim flumen oppida reipublicæ cederent. Ea erat conditio conscripta in quadam pagina ex Gallia, ut videbatur, ab rege ad Triultium missa: ineratque in ea caput etiam ejusmodi; regem præter ea redditurum Patribus Flaminiæ atque Apuliæ oppida, quæ reipublicæ fuissent: ipsum enim, si unos Venetos conjunctos secum habeat, Julium & reges reliquos non magni æstimaturum, aut omnino reveriturum: verum linea superinducta illud ipsum obliteraverat caput, ita tamen ut legi facile posset. Patres Senatu vocato eam rem per literas legato Foscaro significaverunt, atque uti uni Julio notam faceret, mandaverunt: de fœdere autem cum Maximiliano ineundo, quod ad Vicetiam pertineret, velle Patres Julii judicio se se permittere: in reliquis capitibus ita fieret, uti Julius & Maximilianus voluissent. Altero autem Senatusconsulto Vicetiam Maximiliano dari Patres censuerunt, cum ea pecunia, qua de convenerat, non tamen antea, quam Maximilianus bellum Aloisio intulisset. Postremo, propterea quod in fœdere tractando magna rerum difficultas proponebatur, omnibus placuit, uti spatium a bello vacuum intercederet, quo in tempore pax commodius confici atque ad exitum perduci posset. itaque octavo idus apriles inter Maximilianum Venetosque decem mensium concelebratæ indutiæ sunt Romæ ab utrorunque legatis, Julio eis suam auctoritatem adhibente, qui scribentibus affuit, ea conditione interposita, uti a Patribus quadringentæ auri libræ Maximiliano duabus pensionibus solvendæ curarentur. quas quidem postea indutias adjectis ad eam pecuniam centum auri libris, ut essent omnes quingentæ, Maximilianus confirmavit. Post hæc Marcus Cardinalis Sedunus ad urbem Roma rediens, a Lauredano Principe & Patribus in Bucentauro navi usque ad Clementis fanum, quod in vadis est,

Venetorum cum Maximiliano induciæ.

est, obviam euntibus est exceptus. Cum eo & Patribus colloquuti Helvetiorum legati duodecim non semel cum fuissent, constituto quantum pecuniæ in stipendium esset Helvetiis a republica persolvendum, eadem scilicet portione librarum auri octoginta, ad quam reliqui singuli tenerentur, ternis auri libris ad iter a republica donati domum reverterunt.

1512

Neque multo post Julii & Ferdinandi regis Hispaniæ, & Aloisii Galliæ regis exercitus propinquiores facti, cum se dies aliquot munitis castris tenuissent, Galli ad Ravennam oppugnandam se contulerunt. Erat in ea Marcus Antonius Columna Julii nomine cum militibus mille quingentis, equitibus trecentis, seque forti ac præstanti animo defendebat, & cladem hostibus ex muro inferebat. Neapolitanus autem prorex oppido veritus, ut Gallos ex eo averteret, non longe ab eorum copiis suas copias adduxit. Galli relicta oppugnatione se ad pugnam celeriter comparaverunt: itaque eo ipso die mane, qui fuit dies percelebris, ad diem tertium iduum aprilium uterque exercitus animo æque magno ac parato ad dimicandum inter se conflixerunt. Pugnatum est horis plus sex incredibili virtute: qua in pugna militum & equitum millia supra decem & octo interfecta sunt, pari fere utrorunque numero, fortuna dispari. Julii enim & Hispanorum copiæ fusæ, fugatæque: Galli locum tenuerunt. Captivi ab Gallis facti Fabritius Columna, ejusque gener Alfonsus Avalus Aterni dominus, Petrus Navarrus Cantaber, & Joannes Medices Cardinalis Julii legatus, aliique clari viri non pauci; & signa complura ablata, & tormenta capta. Eo in certamine Alfonsi Ferrariensium ducis, cum tormentis exercendis, tum acie sua e transverso in hostem ducenda, virtus egregia, & victoriæ magna ex parte conficiens fuit. Dux Gallorum Fojus cum se in militum Hispanorum globum qui supererat, audacissime intulisset, cæsus ab illis una cum pluribus clari nominis ducibus, eum suo exercitui diem lugubrem magis, quam lætum, aut ulla gratulatione celebrari dignum reddidit. Postero

Pugna ad Ravennam.

Galli Ravenna potiuntur prid. id. apr.

1512 die Galli, conditione adhibita, ut Columnæ suis cum copiis Ravenna exeundi potestas fieret, neque oppidanis noceretur, oppido potiti sunt: quod quidem intromissi, conditione non servata, fœde crudeliterque diripuerunt: arcem autem oppidi capere non potuerunt, iis, qui in ea erant, fidem Julio velle se præstare dictitantibus.

Patres, qui eo tempore per Vincentium Naldium in Flaminia milites mille sua pecunia confecerant, ut ea cum manu Julii oppida, quantum posset, tueretur, ei mandaverunt. Is Faventiam propter cladem Hispanorum nutantem se contulit, atque oppidum opportuno præsidio communivit. Prorex ipse, qui Anconæ post fugam primum constitit, suas ut copias ad signa revocaret, omnem curam & diligentiam adhibuit. certior enim factus majorem ex suis & potiorem multo partem in prælio Gallos amisisse, in spem venerat, adhibitis Helvetiis posse illos Italia expelli, si universi celeriter munus obierint, & virtutem gnaviter exercuerint suam. Quod ubi Patres intellexerunt, eum solari & erigere omniaque auxilia ei polliceri non dubitaverunt. Joannem Antonium Dandulum etiam a Senatu lectum cum auri libris CXX. ex superiore stipendio reliquis, quas tamen ipse in fugam versus jure belli amiserat, ad illum miserunt, juvandi & excitandi hominis causa. quam quidem rem legatus apud Venetos Ferdinandi imitatus, se ad illum cum pecunia contulit. Cymbæ interim duæ in navalibus confectæ atque instructæ, quæ proter velocitatem *hirundines* appellabantur, in Ravennæ portu naviculam Alfonsi longam remigum quadraginta captam a se, interfectis ex illis plerisque, navesque duas mercibus & occisorum in pugna spoliis onustas item una captas ad fori marginem Alfonsi signa per aquam trahentes duxerunt. Julius ut regem Galliæ deliniret, ejusque cogitationes & incepta, si qua contra se agitaret, ea spe sisteret, Senatu Cardinalium vocato proposuit, velle se fœdus cum illo facere: capitaque fœderis, in quibus inerat, ut ei rex Bononiam restitueret, quæque in Flaminia ad Padum flumen oppida pertine-

tinerent, ipsi cederent: in reliquis se se regi satis liberaliter permittebat: per eos qui rebus Gallicis Cardinales favebant, conscripta & obsignata ad illum misit. Pauloque post vocatis ad se legatis Ferdinandi & reipublicæ eis dixit, ne propter ea quæ fecisset perturbarentur, ne ve se priore contra Gallos voluntate ulla ex parte mutatum crederent: invitum enim ad id descendisse fallendi & consopiendi regis causa. Quibus intellectis rebus Patres sciverunt, Julio scribi oportere: si cum Aloisio fœdus facere statuerit, se non recusare, dum in eo rempublicam includat, sociamque fœderis efficiat. Guidum Rangonium post hæc, qui e Gallorum custodia se redemerat, ad urbem venientem Patres amanter exceperunt, & præfectum equitum gravis armaturæ fecerunt: ejusque fratri Joanni Francisco, qui cum eo venerat, equitum leviorum præfectura item tradita.

1512

Romæ ad diem tertium nonarum maji Concilium celebrari cœptum est ab Julio in templo Lateranensi magna sacerdotum frequentia, precesque Deo Optimo Maximo, ut vota hominum rite nuncuparentur, factæ. Marco Cardinali Seduno, Venetiis qui erat, ad suos abeunti argentum in mensam dono a Patribus datum. Cum Henrico autem rege Britanniæ fœdus a sociis atque a republica initum, XV. cal. junias in urbe celebratum est: concupivit enim rex petiitque se in eo recipi. Illis diebus Julius Vitellius Tifernatium Episcopus, qui conditionibus acceptis Ravennæ arcem Gallis obsidentibus tradiderat, eo cum copiis ad expugnandam illam rediens, traditis conditionibus recepit. Oppidani cladis suæ contra jus contra fas acceptæ memores, quatuor Gallorum præfectos in arce qui fuerant, fide non servata vivos sepelierunt cervicibus supra terram extantibus. Julii & Ferdinandi legati, itemque duo civitatis magistratus, Leonardus Mocenicus, Nicolaus Bernardus, Helvetiis se ad bellum contra Gallos comparantibus ex urbe profecti cum auri libris CXX. ad illos se contulerunt cohortandi & juvandi eos causa. Ii se Veronam Maximiliani præfectis libentissimis intu-

Concilium Lateranense.

1512 intulerant. Antonius Saornianus, qui Utini, uti supra dictum est, cæde civium secum diffidentium ingenti facta, rempublicam cujus erat e nobilitate civis, deseruerat, atque ad hostes profugerat, omniaque ingrati & malefici hominis studia contra illam exercuerat, ab inimicis suis in Maximiliani finibus trucidatus, dignam tot sceleribus mortem obiit. Ferdinandus clade suarum copiarum, quæ cum Gallis apud Ravennam depugnaverant, intellecta, literas ad Julium dedit, ne propter eam rem animo perturbaretur: suum exercitum bene plenum ad Pyrenæos in Galliam quamprimum irrupturum una cum Britannico exercitu, qui modo expectabatur: mittere autem se in Italiam Consalvum Ferdinandum suarum copiarum ducem, eumque esse quinto idus majas profecturum: venturum etiam se se ipsum, si oporteat, non obscure confirmabat. Julius ea spe fretus de Cardinalium sententia binas literas scribi jussit: quarum alteris Cardinali Medici ejus legato, qui a Gallis in custodia servabatur, permittebat, uti omnes homines, qui ab eo delictorum suorum veniam peterent, etiam si hostes Romanæ reipublicæ fuissent, expiare posset, dum ii parere Pontifici Maximo suum in animum induxissent. alteris a Rege Galliæ petebat, ut eundem legatum liberum suique juris vellet esse: id ni faceret, eum se igni & aqua interdicturum, regnique dignitate mulctaturum, minabatur. Antonius Sorianus legatus ad regem Pannoniæ a Senatu lectus, illis diebus viæ se dedit. Patrum jussu in omnibus sacerdotum & sacrarum virginum collegiis preces factæ sunt pro republica, nostro & Helvetiorum exercitu contra Gallos in Veronæ finibus se conjungente: qui quidem Helvetii circiter decem & octo millia militum numerum conficiebant.

Veneti Valegium & Pischeriam primis aggressibus cum cepissent, Benaci lacus oppida omnia sponte ad rempublicam redierunt. Cremonenses exercitibus eo tendentibus sibi veriti, quadringentis auri libris Cardinali Seduno pollicitis, conditione adhibita, ne oppidum ingrederentur, se ei dediderunt. ejus interpretes rei Julii legatus, itemque

Ve-

Venetorum scriba, equitum & militum qui *Collateralis* appellatur, fuerunt: quos oppidani ad colloquium intromiserant. Caravagium subinde atque Soncinium Cardinali se Seduno tradiderunt. is eis & Cremonæ suos milites præposuit, atque id quidem arroganter & barbare, cum Venetis tradere debuisset. Julius enim pollicitus fuerat primis in sermonibus ea de re habitis, idque suis ad Senatum scriptis literis confirmaverat, ut quidquid eo bello caperetur, quod quidem reipublicæ fuisset, reipublicæ ministris traderetur. Reliqua earum regionum oppida, quæ ad Abduam flumen sunt, se se reipublicæ dediderunt: itemque Bergomates suis cum finibus. Bentivoli Bononiæ qui erant, exercitum Julii, qui eo properabat, metuentes, oppidanis se se dedere volentibus, Ferrariam profecti sunt cum suarum partium civibus non paucis. atque illi paulo post Julii se interpretibus tradiderunt. Albertus Pius interea Maximiliani legatus Romam profectus est. Joannes item Baduarius ad Ferdinandum regem reipublicæ legatus viæ se dedit. Appropinquante ad Italiam Matthæo Episcopo Gurcensi magnæ apud Maximilianum auctoritatis viro, uti Romam se conferret, Patres Petrum Landum legatum ad illum miserunt honoris illius & societatis ex itinere causa.

1512

Bergomum reip. se dedit.

Bentivoli Julio se dedunt VI. id. jun.

Post hæc Ticinenses repulsis ter hostibus eorumque tormentis potiti, itemque Mediolanenses, se se Julio & fœderatis permiserunt, cum hi libris auri sexcentis, illi quadringentis sui oppidi direptionem redemissent. quod quidem factum Laudis Pompejæ cives imitati, tercentenas, Parmenses atque Placentini ducentenas polliciti, Helvetiorum avaritiam subterfugere non dubitaverunt. Comum etiam post hos, interfectis iis qui suis in finibus erant Gallis, idem fecerunt: itemque Tortonenses & Alexandrini. Omnibus autem iis in rebus malus in rempublicam Seduni animus fuit, qui ut Venetis legatis & exercitui timorem incuteret, ne petere, quæ eis debebantur, auderent, omnibus in Cremonæ Cremæque & Laudis Pompejæ finibus, aut comburi aut retineri naves uni-

Fœderati oppida multa in Gallia Cisalpina recipiunt.

ver-

1512 versas imperavit, ne esset, unde illi pontes facere, atque in tuta reverti possent. qua quidem ille re maximam sibi omnibus ab hominibus invidiam excitavit. Dum hæc agitarentur, Joannes Medices Cardinalis amici hominis Blasii Crivelli opera Mediolano fugiens, Mantuam se contulit: interpresque ab adolescente rege Thracio Sultano Selymo literas ad Patres attulit, quibus ille literis Senatum certiorem faciebat, patrem suum sponte sibi regnum tradidisse: itaque velle se cum republica eam in qua diu pater suus fuerat, benivolentiam & necessitudinem exercere. quæ quidem tamen res aliter se habebat atque ille scripserat: vi enim atque armis patrem coegerat, ut se regem institueret.

Janes Fregosius Genuensi reip. præficitur.

Janes Fregosius Julii rogatu reiquepublicæ permissu in Ligures profectus, atque a Genuensibus eorum oppido præpositus, literas ea de re ad Julium dedit: quibus ille magnopere gavisus, lætitiam suam urbanis ignibus & tormentorum strepitu protulit: idemque uti Veneti facerent, triremesque ipsorum tres, quæ erant in Apulia, Genuam celeriter mitterent ad arces ejus oppidi duas, quæ a Gallis tenebantur, facilius expugnandas, a legato Foscaro petiit: quod quidem ei Patres libenter concesserunt: Janisque filio Alexandro puero equitum gravis armaturæ quinquaginta turmam per vicarium regendam dederunt. Idem Julius triremes item septem regis Ferdinandi, quæ in portu Neapolitano erant, ad eandem rem conficiendam ab ejus legato Hieronymo Vicco petierat. quibus omnibus necdum Genuam appulsis, altera ex arcibus tormentis positis deditionem fecit. Galli petente Maximiliano, ut ei Lemniacum traderent, quod quidem nullo jure possidebant, erat enim in Veronæ finibus, satis ei facere voluerunt, atque ministris ejus tradito, Mantuanum se in agrum receperunt. Alfonsus Ferrariensium dux Romam profectus, cum ab Julio Cardinalibus publice adhibitis petiisset, ut sibi cui aqua & igni interdictum ab eo fuerat, propterea quod in bello contra illum cum Gallis fuisset, suppliciter postulanti, & commissa confitenti, igno-

ignosceret, ab eo absolutus, atque ad pedis osculum est admissus. Is cum intellexisset, Julium post hæc tacite curam adhibuisse ut se caperet, Fabritii Columnæ, qui in clade ad Ravennam se captivum ejus fecerat, cumque ipso Romam venerat, tum ope tum consilio aufugiens in ejus se fines contulit: deinde in Apuliam contendens, quod itinera terrestria intercludi sibi ab Julio facile posse sciebat, mare Adriaticum ad Illyricum trajecit, ut eo inde iterum trajecto, per Padi fluminis ostia domum reverteretur. In urbe autem Decemviri fœminam meretricem, quæ in Deos maledicta conjecerat, & se fuga subripuerat, exulem ea conditione fecerunt, ut si ullo in imperii loco caperetur, cervices ei abscinderentur, ipsa igni combureretur. Fossæque Clodiæ civis, qui tres suas filias virgines vitiaverat, a prætore concrematus dignam commissi pœnam persolvit. Julius Helvetios rebus bene gestis in Cardinalium collegio *Romanæ reipublicæ defensores* appellavit, atque uti eo nomine omnibus ab hominibus appellarentur, censuit.

1512

Galli eo tempore Brixia emissi, equites quatercentum, milites mille, ut e vicinis oppido locis prædas abigerent, atque in oppidum importarent, cum agricolas plerosque una cum mulieribus atque infantibus interfecissent, tumultu hominum a tergo excitato, copiisque Venetis se in reditu opponentibus, capti & interfecti magna ex parte, ac præda quam fecerant amissa, reliqui se in oppidum fugientes vix ægreque intulerunt. Laurentio Ceretano, qui ad Patres se contulerat suarum rerum causa, auctus equitum & stipendiorum numerus. Auctus item Vitellio & ejus fratri: pensionesque annuæ Joanni Brandolino, & Marco Castellatio, & Saccardo Sonzinio, pro cujusque rebus bene gestis a Senatu traditæ. Lex est etiam perlata, ut ex Lepontiis milites bis mille celeriter conscriberentur, reliquisque adderentur, ut essent omnes numero ad decem millia: jusserant enim Patres ut reipublicæ legati ad Brixiam recuperandam accederent, certiores a nonnullis ejus urbis civibus facti, non posse se

Gallorum turma a Venetis cæsa.

ulte-

12 ulterius Gallorum imperium perpeti: se se reipublicæ, si exercitum eo miserit, oppidum sine mora tradituros. Quamobrem ut pleniore cum exercitu proficiscerentur, militum numerum esse augendum statuerunt. Julius etiam, sua se inexplebili novarum dominationum cupiditate ad omnia difficilia impellente, propterea quod Alfonsus aberat, posse se Ferrariam capere eo puncto temporis confidebat. Itaque scriptis ad ducem Metaurensium literis, ut se cum exercitu celeriter eo conferret, a Senatu petiit, quibus posset navibus in Padum flumen immissis sua consilia juvaret. Id a Patribus cum esset diligenter procuratum, Alfonsique copiæ, quæ in oppido erant, de eo certiores factæ se ad defensionem comparavissent, & Pado trajecto etiam Rhodigium de improviso cepissent, conatus omnes Julii ad nihilum redierunt.

Veneti frustra Brixiam oppugnant.

Legati autem reipublicæ cum se ad Brixiam contulissent, tormentaque ad muros verberandos aptavissent; Gallis, qui nova jam auxilia intromiserant, se acerrime defendentibus, nihilo minus irritus eorum apparatus futurus videbatur. Interim Cardinale Medice libertati restituto, proregi Neapolitano itemque Julio cupiditas est injecta Florentinæ reipublicæ statum ordinesque commutandi: ut ut enim se tunc ea civitas regebat, omnibus in bellis Gallorum partium studiosissima semper fuerat. Id autem nulla re alia melius se consequuturos existimabant, quam si Medicum familiam ab exilio restituerent. itaque eam rem tentare omnibus suis copiis, Cardinale accersito, Bernardo Bibiena Cardinalis familiari Julii missu singu tractante, statuerunt: tribusque itineribus susceptis, commeatus facilius suppeterent, per Apennini juga gna rerum omnium difficultate ad Pratum oppidu quod est in plano, abestque Florentia millia passuum cem, prorex & Julii ministri accesserunt. quod qui plane oppidum tametsi esset & militum numero, & mentis apprime communitum, se se tamen defender potuit. itaque captum & direptum est dives sane cipium, & rebus omnibus etiam ad commodiorem

licatiorem victum opportunis plenum. Florentiæ civitas ea re perterrita, ducem suum Petrum Soderinum inimicum Medicibus hominem, a reipublicæ administratione removit, ex octo, qui urbem una cum illo regebant, sex eum condemnantibus; domumque amici ejus civis Pauli Victorii ægre propter motum plebis deduxit. Parum enim absuit, quin ab adversariis ejus factionis hominibus interficeretur. missisque ad Joannem Cardinalem & Julianum ejus fratrem internunciis, ut urbem ingrederentur, non permisit modo, sed etiam concupivit. itaque magna totius civitatis frequentia & gratulatione calendis septembribus urbem ingressi, domi suæ recepti sunt. Interim Julius Cardinalibus adhibitis aqua & igni regi Galliæ interdixit, datis ea de re literis, nisi se a Pisano concilio abdicarit. Tum Benedicto Cribello, ejusdem regis in Crema oppido tribuno militum, ab iis qui reipublicæ favebant delinito, muneribusque plurimis una cum civitate oblatis, oppidum Veneti receperunt, Cribellumque e nobilitate civem creaverunt, & domum Patavinam fundumque peramplum cum villa egregia ei dono dederunt, & tribunum militum fecerunt. Oppidi autem præfectum Nicolaum Pisaurum renunciaverunt, & Cremam miserunt: isque ibi paucos post menses est mortuus.

1512

Medicei Florentiæ ab exsilio restituuntur.

Crema a Venetis recipitur V. id. sept.

Julio autem postulante Senatus censuit, ut & classis, & tormentorum opportunus numerus, & numi militibus duobus millibus in Flaminia conscribendis ad Ferrariense bellum, quo ipse vellet, mitterentur: eaque paulo post Ravennam, quo se Franciscus Maria Julii copiarum imperator contulerat, sunt missa. qui quidem Julius Prospero Columnæ, ut se in Galliam Cisalpinam trajiceret, cumque Hispano exercitu conjungeret, id magnopere cupienti, ad Gallos ex Italia expellendos, potestatem fecit. Et Franciscus Donatus, uti Florentiæ legatum reipublicæ ageret, a Senatu lectus. Patavinorum & Taurisanorum rebellium uxoribus & filiabus numi, quibus se se alerent, a Decemvirum collegio dono dati. Eodem fere tempore

Gal-

1512 Galliæ regis exercitus ab Hispaniæ regis exercitu in Ac
tania male habitus, magnum suorum numerum desid
vit. Miserat Memphim ante eos dies Senatus Dominic
Trivisanum templi Marcii procuratorem, ad Laseraph
regem Aegyptiorum, rebus quæ ad mercaturam exerc
dam pertinebant procurādis legatum: quæ omnino
majorem in modum regiorum magistratuum & minis
rum injuria lapsæ, ingentem jacturam Venetis civibu
qui eo proficiscebantur, ibique morabantur, inferebai
Rex cum audisset tantum ad se hominem Senatus Ve
ti missu venire, illustri suorum obviam itione & omni
norum genere illum excepit in hortorum suorum elect
morum porticu amplissima: cujus ad singulas colum
appensæ lusciniæ, cantus exercebant suos, & aquæ f
tium non unis a partibus decurrentes prope aviculis
illepide concinebant. itaque & loci amœnitate ac spec
& regis oratione perliberali eo hilariter facto legatio
suæ initio, plures ibi dies Trivisanus commoratus, re
vato ex reipublicæ dignitate antiquiore fœdere; datis
acceptis muneribus, cum regis ad Senatum honorifi
tissime scriptis literis ejus rei testibus domum rediit.
tonius etiam Justinianus captus ab hostibus in Brixiæ
tura, atque in Galliam perductus, datis pecuniis
poposcerant, iisdem fere diebus suos se ad lares re
cum prius eum Senatus in quinquevirum collegiun
belli res eo in ordine procurant, cooptavisset. An
terum finem suum habuit.

Veneti cum Aegyptio rege fœdus renovant.

1513 Insequente autem inito, Neapolis prorex M
in Florentiæ dominationem restitutis, & Prati o
reptione, & plurimis auri libris dono acceptis c
tior factus, cum intelligeret Venetorum exercitu
xia recuperanda magnopere laborare, nec tamen
ficere, Gallis, qui in ea erant, se se acriter c
bus: ut ea quoque a parte, si quid posset, luc
mo alieni appetentissimus, in agrum Brixianu
pias adduxit, ibique modo pollicendo nihil s
nociturum, modo fallendo, legatisque Veneti

Hispani Brixiam capiunt & diripiunt.

pretes mittendo, qui monerent ut cum Maximiliano pacem facerent potius, quam quæ illius essent, ei præripere contenderent; se in urbem intulit, & oppidum antea direptum, & omni exutum dignitate, radicitus depopulatus, si quid erat reliqui, abstulit: atque ut Galli domum reverterentur, secumque prædam, quam ingentem capto oppido fecerant, asportarent, potestatem eis fecit. Veneti capiendi oppidi spe deposita, tormenta, quibus muros urbis verberabant, abstulerunt. Et jam Joannes Medices Cardinalis, & Julianus ejus frater, de successu rerum suarum literas ad Senatum dederant, seque & fortunas suas omnes reipublicæ obtulerant. itaque respublica quæ amico semper animo in illos fuerat, in civitatem & nobilitatem eos & Laurentium eorum fratris filium more majorum intulit, missis ad eos Florentiam de ea re literis. Pauloque post & Prosper Columna suæ factionis princeps, cum equitatu & peditatu ad proregem se se contulit: & Senatus cives quatuor, qui Cremæ portas, quoad opus esset, custodirent: deinde municipiis quatuor in vicinis Cremæ locis, quæ ad rempublicam redierant, ejus nomine præessent, creavit. Tum arcem Bergomatium extra urbem summo in monte positam, quam *Capellam* appellabant, ejus præfectus homo Gallus reipublicæ internunciis tradidit. Senatus cum intellexisset, numos qui in bella insumebantur, non omnino recte administrari, cives duos magnæ auctoritatis viros, Hieronymum Quirinum, Petrum Capellum, qui eis præessent, creavit: deinde Petrum Pascalicum, qui legatum Genuæ ageret, renunciavit. Erat autem eo in oppido Dux & princeps recentior civitatis Janes Fregosius amantissimus reipublicæ.

1513

Arx Bergomensis Venetis deditur.

Post hæc Matthæus Curcensium Episcopus Maximiliani interpres Romam venit, atque a Julio suam in domum in Vaticano est exceptus. Pauloque post Maximiliani Hispaniæque Regis & reipublicæ legatis adhibitis, ejusmodi se fœdus velle Julius facere pronunciavit: *Ut Verona Vicetiaque Maximiliano cederent. Pro Patavio autem & Tauriso, quæ jam Veneti obtinebant, ut ea oppida retinere*

Fœdus Julium inter & Maximilianum.

1513 *nere jure possent, tercentas auri libras tributi nomine Maximiliano quotannis penderent: semel autem pro totius rai ac tabularum confectione, bis mille & quingentas. De iis vero quæ in Carnis essent oppidis, Julii judicium esset, rei ne publicæ an Maximiliano tradenda jure essent.* Reliquo fœdere Maximilianus & Hispaniæ rex abolere Pisanum concilium, omnemque suam auctoritatem atque opes Julio tradere ad Ferrariam capiendam tenebantur. quæ duæ quidem causæ Julii animum vehementer exagitabant. nam & concilii contra se initi mirum in modum timore commovebatur: & cupiditate, ut Ferrariam in potestatem suam redigeret, nihil culpæ, nihil sceleris, nihil flagitii prætermittebat. itaque Venetos, qui in illum tot officia contulerant, tantum pecuniæ, ut ad omnes ejus nutus præsto essent, animis libentissimis impenderant, nulla fide, nulla pietate fultus, non deseruerat modo eo conficiendo fœdere, sed plane etiam in prædam hostium, sanguinem & omnem succum reipublicæ sugere cupientium, projiciebat. quamobrem reipublicæ legati ad Julium conversi, non esse hoc illud, quod ab eo expectabatur, conquesti sunt: male, quod injuste amiserant, eo pacto recuperari: sed se confidere Dei Optimi Maximi auxilium reipublicæ non defuturum. Demum ubi Julius ira percitus fœderis capita scribi jussisset, ne scribendo adessent, abierunt. quæ tamen postea capita scripta & confecta sunt. Id cum esset Venetias allatum, literæ a Senatu datæ sunt ad legatos, ne posthac his tractandis rebus interessent. Joannes Medices Cardinalis, Juliano fratre civitate regenda Florentiæ relicto, se Bononiam ad legationem suam contulit. arcisque Brixiæ custos, homo Gallus, regis sui jussu eam Hispanis ducibus invitus tradidit.

Brixiensis arx Hispanis deditur.

Julius autem Episcopo Curcensium in Cardinalium collegium adscito, quartum Lateranensi vocato Concilio affuit. quo in Concilio adesse Curcensis, nisi prius literæ, quibus aqua & igni Venetis interdiceretur, sibi essent traditæ, noluit. Roma deinde profectus est; cumque in

Gal-

1513

Galliam citeriorem venisset, Maximiliani Sfortiæ Ludovici filii, qui se Mediolanum inferebat, socius comesque itineris fuit. Eo ingressu peracto, Hispani Tretium, in Abduæ ripa oppidum, commeatu, pecunia, rebusque omnibus munitissimum, quod a Gallis tenebatur, vi & immani tormentorum verberatione captum diripuerunt. Julius interim Maximiliani obsequio amicior ei factus, qui suas copias Ferraria statim avocaverat, ut ei satisfaceret, Staphilæum Romani fori litium ministrum Venetias misit Patres hortatum, ut fœderis conditiones acciperent: tametsi jam nonnihil pœnitentia ducebatur, se in eos tam durum tamque illiberalem fuisse. quod mehercule cum improbari maximorum hominum sermonibus intellexisset, qui dicerent, eam rem occasionem Venetis daturam, ut se cum Gallis conjungerent, eosque in Italiam adducerent, quos ab Italia expellere Julius in primis nitebatur: in dies singulos ejus rei mœrore magis magisque distractus, neque cibum, neque somnum capere poterat. Itaque febri tentari cœptus est: qua in febri cum Pisauri oppidum Metaurensium duci fratris sui filio tradidisset, & Cardinalium collegio Urbem remquepublicam Christianam commendavisset, undecimo calendas martias mortem obiit. Senatus Cardinalium collegio literas dedit, orans obtestansque eos, ut in eligendo Pontifice totius orbis beneficio consulerent: suasque opes omnes & exercitus ad eos juvandos est pollicitus. qui cum se in conclave more majorum intulissent, Bernardi Bibienæ amabilissimi hominis magna ex parte studio, consiliis & prensationibus diligentioribus permoti, Joannem Medicem, annos natum triginta septem, Pontificem Maximum creaverunt. isque priusquam e conclavi exiret, me, & Jacobum Sadoletum, qui Romæ tunc eramus, sibi ab epistolis adscivit.

Julii II. obitus.

Leo X. Pontifex creatur V. id mart.

F I N I S.

INDEX

Propriorum nominum, rerumque notabilium copiosissimus.

A

Alberti (*Hieronymus* & *Marinus*) 107.

Alexander VI. pont. max. 32. Ejus cum Venetis, & Mediolani Ferrariaeque ducibus foedus. 33. Carolum VIII. ad Neapolitanam expeditionem instigat. 37. Ejus cum Alphonso rege foedus in Carolum VIII. 42. Interdictum Carolo minatur, ni Italia excedat. 83. Ejus obitus. 218.

Alexium: Venetis deditur. 185. Bajazeti restituitur. 234.

Alidosius (*Franciscus*) cardinalis: Bononiae legatus. 400. Bononiam amittit. 412. Ejus cum Francisco-Maria Urbinate simultates. 414. Ejus caedes & elogium. 415.

Aloysius rex: vide Ludovicus XII.

Alphonsus, Ferrariae dux. 232. Ejus Venetias adventus. 233. 246. A Julio II. interdicti absolutionem impetrat. 464. Roma aufugit. 465.

Alphonsus, Neapolis rex. 40. Ejus copiae. 44. Ferdinando filio regnum tradit. 48. Ejus obitus. *ibid.*

Ambosius (*Georgius*) Rothomagensis cardinalis: ad Maximilianum imp. Ludovici regis nomine orator. 199. 301. Cur Venetis inimicus. 259. Ejus obitus. 371.

Ambracii sinus descriptio. 179.

Americae regionum detectio & descriptio. 190. & *seqq.*

Amulius (*Aloysius*) Ferrariae prodominus. 288. Cremonae praetor. 301.

Anso, arx: quando condita. 21.

Anguscioli (*Hannibal* & *Marsilius*) Veneta civitate & comitiorum jure donati. 148.

Anna, Galliae regina: virum a bello adversus Pontificem gerendo deterret. 385. Filium parit, qui intra dies paucos moritur. 451.

Antonellus Neapolitanus: ejus in remp. liberalitas. 269.

Argentonius (*Philippus*) pro Gallo apud Venetos orator. 41. Ejus consternatio, intellecto Venetorum cum aliis principibus foedere. 54. Venetiis discedit. 56. In Caroli VIII. castris. 60. Ad Caesarem orator. 70. Atque iterum ad Venetos. 86.

Armeniorum domus & sacellum Venetiis. 120.

Armerius (*Albanus*) turcicam navim fortiter aggreditur. 155. Ab hostibus capitur. 156. Ab iisdem pro Fide crudeliter interficitur. 157.

Armerius (*Aloysius*) rei salariae quatuorvir. 162. Ariminensibus legatus datur. 269.

Atestinus (*Ferdinandus*) Venetorum stipendia facit. 117. Ab iisdem dimittitur. 143.

Atestinus (*Sebastianus*) a Venetis capitur. 437.

Athesis origo. 3. Inundatio. 38.

Avogarius (*Aloysius*) sexcentos milites privata pecunia conscribit. 268. Senatui Brixiam reddere pollicetur. 449. Gallos e Brixianis municipiis multis expellit. 450. Venetos in Brixiae possessionem inducit. 451. Ejus mors. 456.

B

Baduarius (*Andreas*) ad Britanniae regem orator. 262.

Baduarius (*Joannes*) ad Julium II. orator. 260. Domum redit. 302. Ad Ferdinandum orator. 463.

Baduarius (*Sebastianus*) ad Innocentium VIII. orator. 15.

Bajazetes II. Turcarum rex: Cypro minatur. 17. Paron tentat occupare. 24. Oratorem Venetum Byzantio abire jubet. 27. Novam classem instruit. 42. Ejus ad Senatum legatio & munera. 83. Ejus in Venetos bellicus apparatus. 138. Ejus fraus in foedere cum Venetis renovando. *ibid.* Bellum Venetis infert. 151. & *seqq.* Naupactum occupat. 159. Naupliam & Pylon frustra invadit. 169. Methonem oppugnat. 170. & expugnat. 172. Pylon recipit. *ibid.* & Coronem. 173. Atque iterum Pylon. 186. Ejus crudelitas. 210. Pacem cum Venetis facit. 217. Alexium a Venetis repetit. 234. Venetis bello Cameracense laborantibus opem pollicetur. 309. Selymus filius illi regnum & libertatem eripit. 464.

Balbus (*Nicolaus*) Duini praefectus. 250.

Balbus (*Petrus*) Patavii praetor, Padanae classi praeficitur. 350. Classis imperator. 445. Legationem ad Aegyptium regem non suscipit. *ibid.*

Balio (*Joannes-Paullus*) Venetarum copiarum imperator. 420.

BAR-

BARBADICUS (*Augustinus*) Dux: ejus obitus. 187.
Barbadicus (*Daniel*) *Sapiens ordinum*. 439.
Barbadicus (*Joannes*) Triumvir ad magistratuum provincialium crimina cognoscenda. 433.
Barbarus (*Aloysius*) Patavinis munitionibus praeficitur. 457.
Barbarus (*Hermolaus*) apud Innocentium orator: Aquilejensis patriarcha renunciatur. 26. Moritur. 27.
Barbarus (*Hieronymus*) ad Federicum imp. orator. 22.
Barbarus (*Vincentius*) ejus damnatio. 125.
Barbarus (*Zacharias*) ejus obitus. 27.
Barbus (*Paullus*) procurator. 284.
Barbus (*Petrus*) cardinalis: ejus obitus. 26.
Barotius (*Angelus*) copiarum legatus. 167.
Barotius (*Petrus*) Patavinus episcopus: ejus mors & elogium. 237.
Basilium: tormenti bellici genus. 248.
Batalia (*Petrus-Antonius*) Veneta civitate & comitiorum jure donatur. 171.
Beatianus (*Marcus*) Senatus scriba. 14. Ad Helvetios orator. 102. Venetos inter & Helvetios sancit foedus. 103. Apud Genuenses orator. 126.
Bellum Rheticum. 2. *& seqq.* Caroli VIII. Neapolitanum. 35. *& seqq.* Pisanum. 86. *& seqq.* 117. *& seqq.* Ludovici XII. Mediolanense. 144. *& seqq.* Turcicum cum Bajazete. 151. *& seqq.* Venetorum cum Maximiliano imp. 240. *& seqq.* Cameracense in Venetos. 259. *& seqq.*
Belunensium in Venetos fides. 297.
Belunum: redit in Venetorum fidem. 320. Germanis se dedit. 375. A Venetis recipitur. 386.
Bembus (*Bernardus*) ad Innocentium orator. 15. Decemvirum magister. 112. Ferrariae prodominus. 142. Veronae praetor, & ad Ludovicum XII. orator. 212. Ad Julium II. legationis princeps. 233. *Advocator communis*. 335. 357. Patavii aegrotat. 416.
Bembus (*Leonardus*) Hatrianorum praetor. 354.
Bembus (*Petrus*) quot annos natus historiam scribendam susceperit. 1. Ubi locorum illam scripserit. 2. Unde illius initium ceperit. *ibid.* Bis in Senatu pro Antonio Tinto peroravit. 79. Patavium se confert ad patrem aegrotantem. 416. Leoni X. est ab epistolis. 471.
Bembus (*Petrus*) navis longae praefectus, fortiter pugnans cadit. 77. In eum mortuum Veneti Senatus liberalitas. 79.
Benaci lacus descriptio. 23.
Bentivolus (*Joannes*) Veneta civitate & comitiorum jure donatur. 16.
Benzonius (*Soncinus*) Ascanium Cardinalem captivum facit. 166. Cremenses ad defectionem impellit. 290. A Venetis capitur. 379. Ejus supplicium. *ibid.*
Bergomum: ad Venetos redit. 452. Ejusque arx, *la Cappella*. 469.
Bernardus (*Antonius*) Tarvisii praetor. 39.
Bernardus (*Hieronymus*) Zacynthi praetor; ejus condemnatio. 433.
Bernardus (*Nicolaus*) ad Helvetios orator. 461.
Bernardus (*Philippus*) 128.
a Bibiena (*Bernardus Divitius*) ejus opera Medicei in patriam redeunt. 466. Item ejus opera Jo. Medices pont. max. creatur. 471.
Bolanus (*Dominicus*) ad Matthiam Pannonem orator. 22.
Bolanus (*Dominicus*) Candiani fil. ejus condemnatio. 39.
Bolanus (*Franciscus*) Quadragintavirum capitalium magister: Andreae Zancanio diem dicit. 161. Senator creatur. 162.
Bolanus (*Marcus*) ejus concio in Senatu. 81.
Bolduus (*Antonius*) ad Federicum imp. orator. 22. *Advocator communis*, Dominico Bolano, collegae diem dicit. 39. Ad Hispaniae regem orator. 115. Ejus obitus & elogium. 116.
Bolduus (*Gabriel*) canonicus Patavinus, honorifico Senatusconsulto, renunciatus. 116.
Bombiza: Mugiam patriam, fortiter pugnans, tuetur. 439. 440.
Bononia: a Gallis & Bentivolis occupatur. 412. Julio II. se dedit. 463.
Bonus (*Aloysius*) 356.
Bonus (*Antonius*) ejus hortatu Alexium Reip. se dedit. 184.
Bonus (*Gabriel*) perniciosae legis lator. 30. In exsilium pellitur. 31.
Bonus (*Trojanus*) Cremonsi praefectus. 250.
Borgia (*Alexander*) *vide* Alexander VI.
Borgia (*Caesar*) cardinalis: Carolo VIII. obses datur. 49. Forum-Cornelii & Forum-Livii occupat. 163. Veneta civitate cum jure comitiorum donatur. 181. Puellam nobilem rapit. *ibid.* Faventiam recipit. 185. Urbinatium ducatu potitur. 211. Urbinum iterum & Senogalliam recipit. 216. Ejus perfidia & crudelitas. 185. 216. Veneno prope absumptus. 218. Male parta iterum amittit. 219. *& seqq.* Urbe excedit. 219.
Borgia (*Lucretia*) Alphonso Ferrariensi nubit. 210.
Braccius (*Bernardinus*) Venetarum copiarum propraefectus. 433.
Bragadini (*Petrus*, *Hieronymus*, & *Aloysius*) damnati. 125.
Bragadinus (*Antonius*) Rhodigii praetor: ejus captivitas & obitus. 292.

Hh 2 Bran-

Brandolinus (*Joannes*) 465.
Brixia: civitatis, post Abduanam cladem, consternatio. 287. Venetorum praesidium renuit recipere. 289. Se Gallis dedit. 290. In Venetorum potestatem redit. 451. A Gallis capitur. 455. Et diripitur. 456. Frustra a Venetis oppugnatur. 466. Ab Hispanis capitur & diripitur. 469. Ejus arx Hispanis deditur. 470.

C

Caballus (*Sigismundus*) copiarum sublegatus. 368. Alpinis oppidis praeficitur. 396. In urbem redit. 419.
Cadorae: a Venetis expugnantur. 244. A Maximiliano captae & incensae. 446. Redeunt ad Venetos. 448.
Caesar (*C. Julius*) ejus carmen Feltrensi arci inscriptum. 321.
Cajetani: a Gallis caeduntur & diripiuntur. 76.
Calbus (*Dominicus*) in exilium mittitur. 88.
Calbus (*Philippus*) 359.
Canalis (*Aloysius*) Corcyrensis arcis praefectus. 168.
Canalis (*Aloysius*) triremis praefectus. 174.
Cantelmius (*Hercules*) ejus caedes. 344.
Capellus (*Franciscus*) apud Hispaniae regem orator. 115. Arimino praeficitur. 163. Ad Ludovicum, tum ad Henricum orator. 200. Tergesti praetor. 250. Patavium, ad Leonardum Trissinum, mittitur. 306. Legatus in Carnis. 327. Ad Britanniae regem iterum orator. 354. Ad Franciscum Gonzagam orator. 400. In urbem redit. 404.
Capellus (Nicolaus) classis legatus. 17. Naxios in fidem recipit. 41.
Capellus (*Paullus*) legationem copiarum abnuit recipere. 285. Ad Julium II. orator. 295. Copiarum legatus. 368. Res ab eo in Alphonsum gestae. 397. *& seqq.* Bononiam ad Julium se confert. 399. Concordiam capit. 404. In urbem redit. 416. Iterum copiarum legatus. 452.
Capellus (*Petrus*) Bergomi praefectus. 469.
Capellus (*Stephanus*) Zacynthi propraetor. 433.
Caravagium: se Venetis dedit. 146. A Gallis expugnatur. 287.
Cardona, Neapolis prorex. 453. Ad Ravennam a Gallis funditur. 459. Brixiam capit & diripit. 468.
Caroldius (*Joannes-Jacobus*) Senatus scriba: legatus Mediolani. 259. Primus de Cameracense foedere Senatum monet. 260. Mediolano dimittitur. 262. Triultii verba ad ipsum abeuntem. 263. Oppida in Flaminia, Reip. nomine, Julio dedit. 291. A captivitate educitur. 371.
Carolus VIII. caussae ejus belli adversus Neapolitanos reges. 36. Remp. ad ejus belli societatem invitat. 41. In Italiam transit. 45. Neapolitanum regnum invadit. 50. Ilioque potitur. 50. *& seqq.* Ejus superbum dictum. 53. Neapoli discedit. 55. Ejus clades ad Tarum. 62. Et fuga. 65. 69. In Gallias redit. 73. Reditum in Italiam parat. 108. Cum Hispaniae regibus inducias facit. 115. Ejus obitus. 121.
Cassianum: ejus descriptio. 277.
Castellum-francum a Venetis occupatur. 434.
Castellum novum in Quero: a Germanis expugnatur. 303.
Cellae farinariae ad Marcianum forum: quando constructae. 80.
Cephallene: a Venetis oppugnatur. 162. 177. Venetis deditur. 178.
Ciconia (*Bernardus*) Perucam piratam capit. 119.
Ciconia (*Franciscus*) Aetoliae & Achajae oppidis praeficitur. 152.
Cividale Carnicum: a Venetis recipitur. 344.
Civranus (*Andreas*) Epirotarum equitum praefectus: Mugianis obsessis *opitulatur*. 440. Cum Christophoro Friapane congressus, illum vulnerat & fugat. 445.
Clissa: se Venetis dedit. 43.
Cocajus (*Ludovicus*) ejus opera Veneti Benaci lacus oppida recipiunt. 457.
Collaltus (*Jacobus*) ab exsilio revocatur. 271.
Colleonius (*Bartholomaeus*) statua equestri a Senatu donatur. 41.
Columna (*Fabritius*) pugnans ad Ravennam capitur. 459. Ejus in Alphonsum Ferrariensem gratus animus. 465.
Columna (*Marcus-Antonius*) agitur in Senatu de copiarum imperio illi deferendo. 419. Ravennam adversus Gallos tuetur. 459. Ravennam dedit. 460.
Conciliabuli Pisani indictio. 417.
Concilium Lateranense sub Julio II. 461. 470.
Concordia: a Paullo Capello expugnatur. 404. Ab hoste recipitur. 412.
Condulmerius (*Antonius*) apud Ludovicum XII. orator. 253. A rege dimittitur. 262. *Sapiens continentis* & duumvir addicendis fisco hostium reip. bonis. 340.
Consalvus Fernandes: Crotonem capit. 91. Hispanam classem Venetae in Turcas adjungit. 175. Veneta civitate & comitiorum jure donatur. 179.
Contarenus (*Aloysius*) 107.
Contarenus (*Ambrosius*) ab Erico pirata vivus comburitur. 202.
Contarenus (*Antonius*) Venetorum patriarcha. 410.
Contarenus (*Bernardus*) Graecorum equitum prae-

praefectus. 58. Ejus strenuitas. 65. 69. Ejus audax consilium. 72. Quod tamen a Senatu minus probatur. 73. Ejus elogium. 72. Munus honorificum a Senatu illi missum. 83. Ferdinando regi cum equitibus in auxilium mittitur. 84. Ejus res gestae ad Ravennam. 85. Et in Neapolitano regno. 89. *& seqq.* Mors ejus & elogium. 94.
Contarenus (*Carolus*) ejus supplicium. 174. 175.
Contarenus (*Dominicus*) legatus Bergomo praeficitur. 453.
Contarenus (*Federicus*) Asulae praeficitur. 275. Copiarum sublegatus. 368. Gallorum turmam caedit. 374. 432. Castellum-Francum occupat. 434. Bergomo praeficitur. 453. Brixiam se confert. 455. Ibi fortiter pugnans cadit. *ibid.* Senatus in ejus sororem liberalitas. 457.
Contarenus (*Hieronymus*) classis legatus. 78. Viginti navibus praeficitur. 80. Classis proimperator. 169. In Turcas parum feliciter pugnat. 171. A Pisauro imp. ignominia notatur. 180. Iterum classi legatus datur. 246. Tergeste recipit. 248. Ejus res gestae in Istria & Liburnia. 250. *& seqq.*
Contarenus (*Hieronymus*) cognomento *Camalis*: classis praefectus. 328. Pharensium tumultus componit. 372. Genuam frustra oppugnat. 381. Pontificiae Venetaeque classis praefectus. 585. Classis ejus tempestate disjicitur. 394.
Contarenus (*Ludovicus*) Premii praefectus. 283.
Contarenus (*Marcus-Antonius*) cognomento *Camalis*: Cymaclum, Vatrenum, Caprariam capit & incendit. 346. Classis Padanae praefectus. 383. Rhodigium recipit. 386. Classem amittit. 394.
Contarenus (*N.*) cognomento *Camalis*, triremium praefectus: naufragium facit. 254.
Contarenus (*Paullus*) strenuum ejus consilium. 197. Equitum Epirotarum praefectus, Belunum mittitur. 297.
Contarenus (*Zacharias*) ad Maximilianum orator. 252. Indutias reip. nomine cum Maximiliano facit. *ibid.* Cremonae praetor. 255. Gallorum captivus. 301.
Cornelia (*Catharina*) Cypri regina: 17. Reip. regnum largitur. 20. Venetias se confert. *ibid.* Ejus obitus. 375. Et funus 376.
Cornelius (*Franciscus*) apud Hispaniarum regem orator. 264. Triremium notharum praefectus. 385.
Cornelius (*Georgius*) Catharinae sorori persuadet, ut regnum reip. cedat. 18. *& seqq.* *Consiliarius*, monet Patres, ut prius inspiciant, quam Sententiam sit Hercules Atestinus in Pisana caussa laturus, 143. Brixiae praetor, & ad Rothomagensem Cardinalem legatus. 199. In Carnis legatus, rem strenue gerit. 241. *& seqq.* Qua aetate lectus est procurator. 264. Calculo laborat. 276. Domum revocatur. 301.
Cornelius (*Joannes*) *Sapiens continentis*: duumvir creatur, addicendis fisco hostium reip. bonis. 340. Ad Maximilianum orator. 347. 359.
Cornelius (*Marcus*) Catharinam filiam qua dote Cyprio regi collocaverit. 17.
Cornelius (*Marcus*) Cardinalis: patriae apud Julium pont. patrocinatur. 285. 294.
Cornelius (*Nicolaus*) Monopoli praeficitur. 79.
Corvinus (*Joannes*) Veneta civitate & comitiorum jure donatur. 120.
Covolum arx: ejus descriptio. 345. Venetis deditur. *ibid.* Occupatum a Germanis a Venetis recipitur. 403. A Germanis iterum occupatur. 435.
Crema: se Gallis dedit. 290. A Venetis recipitur. 467.
Cremona: se Venetis dedit. 148. Item ejus arx. 149. Gallis deditur. 301. Cardinali Seduno se dedit. 462.
Cribellus (*Benedictus*) Cremam Venetis dedit. 467. Veneta civitate, comitiorumque jure donatur. *ibid.*
Cribellus (*Blasius*) ejus opera Joannes Medices recipit libertatem. 464.
Crispus (*Joannes*) ejus obitus. 41. Ejus filiis Naxos a Senatu redditur. 175.
Cymaclium: a Venetis capitur & diripitur. 346.

D

Dandulus (*Andreas*) Cremonensis arcis praefectus: captivus Mediolanum abducitur. 301.
Dandulus (*Daniel*) Feltriae praeficitur. 241.
Dandulus (*Joannes-Antonius*) ad Cardonam proregem mittitur. 460.
Dandulus (*Marcus*) ad Hispaniae regem orator. 236.
Decanalis: *vide* Canalis.
Delphinus (*Aloysius*) copiarum in Carnis legatus. 329. Raspum in Istris capit. 336. Ejus res gestae in Carnis. 370.
Delphinus (*Joannes*) Feltriae praetor: ejus res gestae. 398. 403.
Detricus (*Zoilus*) ejus in remp. liberalitas. 468.
Diedus (*Joannes*) legatus Tarvisium mittitur. 375. Belunum frustra aggreditur. 386.
Diedus (*Petrus*) Veronae praetor & copiarum legatus in bello Rhetico. 4. Copiarum sublegatus. 368.
Donatus (*Franciscus*) ad Florentinos legatus. 467.

Do-

Donatus (*Hieronymus*) ad Ludovicum XII. legatus. 200. Ad Julium II. orator. 233. 394. 358. Cretae praefectus. 254. Iliacis doloribus laborat. 441. Ejus obitus, & Senatus in ipsum gratus animus. 442.
Duellum: vide Singulare certamen.
Duodus (*Petrus*) copiarum legatus. 125. 286. Ejus in patriam pietas. 286. Tarvisinorum animos ad patriae defensionem confirmat. 297.
Duodus (*Thomas*) navis praefectus. 178.
Dyrrhachium: a Turcis occupatur. 187.

E.

Emus (*Aloysius*) Patavii praefectus, primus scrutinio creatur. 457.
Emus (*Georgius*) Arimino praeficitur. 44. Copiarum legatus. 240. Legatus iterum creatus, legatione se abdicat. 285.
Ericius (*Antonius*) Georgio Cernoichio, Illyricorum principi, filiam despondet. 24. Ferrariae prodominus. *ibid.*
Ericius (*Marcus-Antonius*) Vipai praefectus. 250.

F

Falerius (*Franciscus*) legis perniciosae auctor. 30. In exsilium pellitur. 31.
Falerius (*Franciscus*) Vicetiae praetor. 444.
Farnesius (*Ranutius*) ad Tarum pugnans cadit. 64.
Federicus, Caesar: ejus per reip. fines iter. 22. Ejus obitus. 53.
Federicus Aragonius: Alphonsi classis praefectus. 43. Classem suam cum Antonio Grimano, classis Venetae imp. conjungit. 77. Bernardo Contareno se conjungens, oppida multa in Neapolitano regno recipit. 90. Rex salutatur. 95. Cajetam recipit. *ibid.* Et Tarentum. 98. Regno pellitur. 199.
Feltria: Maximiliano se dedit. 299. Sponte redit in Venetorum fidem. 320. A Maximiliano diripitur & incenditur. 321. 417. Julii Caesaris de ipsa carmen. 321. Ejus arx a Venetis capitur. 385.
Ferdinandus I. Neapolis rex: Catharinae, Cypri reginae, nuptias cum Federico filio procurat. 17. Minatur Ludovico Sfortiae, ni Mediolanensem ducatum Jo. Galeacio restituat. 36. 37. Ejus obitus. 41.
Ferdinandus II. Neapolis rex: regnum ab Alphonso patre accipit. 48. Regno a Gallis pellitur. 65. *& seqq.* In regnum redit. 75. *& seqq.* Ejus obitus, & ante obitum crudelitas. 95.
Ferdinandus, Hispaniae rex: cum Carolo VIII. inducias facit. 115. Jubet suam classem Venetae adjungi adversus Turcas. 175. Ejus auspiciis Novus orbis detegitur. 190. *& seqq.* Ejus cum Lusitano rege dissidia ob Indicam navigationem. 193. Ejus ad Venetos legatio, ut foedus ineant secum adversus Gallos. 215. In Italiam trajicit. 235. 236. Ejus cum Ludovico XII. ad Savonem congressus. 237. Cameracensi foederi subscribit. 258. Ejus animus fraudulentus. 264. 265. 274. Julio II. tributi nomine equum album mittit. 377. Cum Julio II. & Venetis in Gallos foedus facit. 424. 439. Ejus ad Julium legatio. 420. 462.
Feretrius (*Antonius*) ad Tarum fortiter pugnat. 62. 63.
Feretrius (*Franciscus-Maria*) a Guido-Ubaldo, Urbinate, adoptatur. 229. Pontificii exercitus imp. 382. Alidosium cardinalem interficit. 415. Obtinet a Julio II. Pisauri principatum. 431. 471.
Figarolum: a Venetis capitur. 439.
Fliscus (*Objectus*) 43. Navem a Ferdinando Aragonio accipit. 50. Ad Carolum VIII. transit. 55.
Fluviorum in Gallia cisalpina ingens exundatio. 38.
Foederum leges: cujus linguae verbis conscriptae, a Turcis ratae habentur. 138.
Foedus: inter Alexandrum VI. Venetos, Mediolanensium & Ferrariensium duces. 32. Inter Carolum VIII. & Hispaniae reges. 40. Multorum principum in Carolum VIII. 52. *& seqq.* Inter Venetos & Ferdinandum, Neapolis regem. 85. Inter Pontificem, Venetos, & Mediolanensium ducem in Florentinos. 87. Inter Ludovicum XII. & Venetos in Ludovicum Sfortiam. 140. Venetorum cum Uladislao in Turcas. 182. Inter Maximilianum & Ludovicum XII. 230. Cameracense. 258. 259. Helvetiorum cum Venetis. 266. Julii II. Venetorumque cum Helvetiis. 372. Inter Julium, Hispaniae Britanniaeque reges, & Venetos. 425. 438. 461. Venetorum cum *Soldano* Aegyptio. 468. Julii II. cum Maximiliano. 469.
Fojus (*Gasto*) *Monsieur de Foix*: Bononiam obsidione liberat. 453. Venetos ad Villamfrancam fundit. 454. Brixiam recipit. 455. Hispanos & pontificios ad Ravennam profligat. 459. Victor cadit. *ibid.*
Foscarus (*Franciscus*) Dux: qua aetate creatus procurator. 264.
Foscarus (*Franciscus*) ad Maximilianum orator. 103. Patavii praetor, & ad Julium II. orator. 441.
Foscolus (*Andreas*) ad Ferrariae duces orator. 210. Apud Turcarum regem orator. 303.
Fracastorius (*Hieronymus*) 98.
S. Francisci turris de caelo tacta. 23.
Francus (*Georgius*) scriba Senatus: ad Tarentinos mittitur. 96.

Fran-

Francus (*Nicolaus*) Tarvisinus episcopus : Pontificis ad Venetos legatus. 15.
Fregosius (*Alexander*) Venetorum stipendia facit. 464.
Fregosius (*Janus*) Venetorum stipendia facit. 355. Genuam proficiscitur. 376. 377. Castellum-francum vi recipit. 434. Genuensium Dux creatur. 464.
Fregosius (*Octavianus*) 216. Francisci-Mariae Urbinatis consobrinus. 376.
Fregosius (*Petrus*) Cardinalis 55.
Frescus (*Zacharias*) Decemvirum scriba : Byzantium missus, ut pacem firmet cum Bajazete, reip. nomine. 214. Pacem firmat. 217.
Fuscarenus (*Nicolaus*) copiarum legatus. 110. Francisco Gonzagae legatus datur. 130. Cremonae praefectus. 148. Iterum copiarum legatus, Faventiam oppugnat. 223. Faventiam recipit. 224. *Consiliarius*, & ad Julium II. orator. 233.

G

Gabrielius (*Angelus*) orationem habet in funere Cardinalis Zeni. 186.
Gallica lues. 98.
Gambara (*Jo. Franciscus*) cur nomini Veneto infensus. 387. Ejus obitus. 440. Ejus uxor Alda. 451.
Garzonius (*Marinus*) procurator. 199.
Georgius (*Alexander*) a Triultio custodia dimittitur. 359.
Georgius (*Aloysius*) navi una cum Turcicis pluribus fortiter pugnat. 118.
Georgius (*Hieronymus*) ad Ludovicum regem orator. 139.
Georgius (*Hieronymus*) biremem de suo instruit. 373.
Georgius (*Joannes*) ejus scelera & supplicium. 39.
Georgius (*Marcus*) ad Ludovicum XII. orator. 144.
Georgius (*Marinus*) Bergomatibus datur legatus. 269. A captivitate liberatur, & ejus laudes. 409. Legatus ad Cardonam, Neapolis proregem. 453.
Georgius (*Nicolaus*) rationibus publicis praeficitur. 125.
Germanorum liberae civitates Maximilianum ad pacem cum Venetis hortantur. 347.
Germanorum domus in Rivoalto incendium. 232. Et restitutio. 369.
Ghisius (*Petrus*) Clusae praetor : cum arce ab hoste capitur. 242.
Giemes (*Sultanus*) Romam mittitur. 32. Ejus obitus. 50.
Glacies mira in Venetis aestuariis. 25.
Gonzaga (*Franciscus*) Venetorum stipendia facit. 22. Augetur illi stipendium. 57. Principum foederatorum imp. 58. 68. Imperium illi abrogatur. 116. Copiarum Ludovici Sfortiae imp. 123. Ejus levitas. 130. Asulam frustra adoritur. 275. Venetorum captivus. 321. A Venetis legitur copiarum imp. 366. 392. E custodia educitur. 377. Augetur illi a Senatu stipendium, & pontificii etiam exercitus imp. creatur. 396.
Gonzaga (*Rodulphus*) Venetorum stipendia facit. 57. Ad Tarum pugnat. 62. 63. In acie cadit. 63.
Goritia : se Venetis dedit. 247.
Gradisca : Germanis se dedit. 435. Frustra a Venetis oppugnatur. 447.
Gradonicus (*Aloysius*) *Advocator communis*. 299. Utini praetor. 435.
Gradonicus (*Joannes*) copiarum ductor : pugnans cadit. 125. 126.
Gradonicus (*Jo. Paullus*) quaestor exercitus, Graecorumque equitum praefectus. 128. 129. Ejus res gestae in Valle stagni 137. 138. Copiarum legatus, ad Cividale Carnicum vulneratur. 320. Portum-Naonem recipit. 321. Patavio tuendo praeficitur. 327. Legatus, Alphonsi copias profligat. 357. 358. Tarvisio legatus praeficitur. 423. Tarvisium munit. 427. Cypri *Locumtenens* renunciatur. 442. Transit in Carnos. 443. Cremonse recipit. 445. Gradiscam frustra oppugnat. 447. Venetias redit. 450.
Gradonicus (*Petrus*) Monsilicis praetor : cum oppido capitur. 324. 325. A captivitate eximitur. 356.
Grimanus (*Antonius*) classis praefectus eligitur. 43. Scardona & Clissa illi se dedunt. *ibid.* Ejus in Neapolitano regno res gestae. 77. *& seqq.* Aeger Corcyram redit. 80. Ad Maximilianum orator. 103. Iterum praefectus classis in Turcas. 151. Ejus in patriam liberalitas. *ibid.* In Turcas parum feliciter pugnat. 155. 158. Imperium illi abrogatur. 159. Cephallenem frustra aggreditur. 162. Rei male gestae damnatur. 163. Ab exsilio revocatur. 299. *Sapiens consilii* legitur. 300. Procuratoria illi dignitas restituitur. 404.
Grimanus (*Dominicus*) ad Federicum imp. orator. 22. Cardinalis, ejusque in patrem pietas. 162. Patriae apud Julium II. patrocinatur. 285. Senatum monet, ut nova ad Julium II. legatio mittatur. 294. Ejus precibus Antonius pater ab exsilio revocatur. 299.
Grimanus (*Joannes*) a Triultio libertati restituitur. 302.
Grittus (*Andreas*) Byzantii mercaturam exercet. 138. Ejus ad Zancanium admonitio. 139. Quibus de caussis Byzantii fit in vincula conjectus. 153. Liber Venetias redit. 210. Ab Admete *Bassa* literas ad Senatum de-

defert. 211. Ad Bajazetem orator. 218. Venetias cum pacis conditionibus redit. 224. Ad Julium II. orator. 233. Copiarum legatus in Rhetis. 241. Rem strenue gerit. *ibid.* Triultium per reip. fines comitatur. 253. Procurator. 266. Patavium recipit. 313. Facinum servat. 315. Patavium adversus Maximilianum propugnat. 326. *& seqq.* Veronensem oppugnationem improbat. 341. Copiarum summum imperium respuit. 366. 367. Vicetiam Vicetinique agri municipia recipit. 386. De eo copiarum imperatore eligendo iterum in Senatu agitur. 420. Aeger ad urbem se confert. 433. Legatus iterum creatur. 439. Brixiam ire jubetur. 449. Frustra Brixiam tentat occupare. 450. Brixiam occupat. 451. Brixiam strenue tuetur. 454. 455. Ab hoste capitur. 455.

Grittus (*Dominicus*) Goritiensi arci praeficitur. 250.

Guidotius (*Vincentius*) Senatus scriba: ad Pannonem legatus. 319. Item ad Cardinalem Papiensem. 385. Item ad Cardinalem Strigoniensem. 446.

Guidus-Ubaldus, Urbini dux: in exercitu Alphonsi Aragonii. 44. Venetorum stipendia facit. 57. Ferdinando Aragonio opitulatum mittitur. 92. Borgiae fraude Urbino pellitur. 211. Urbinum recipit. 214. Iterumque illud amittit. 216. Atque iterum illud recipit. 219. In reip. fidem recipitur, ejusque stipendia facit. *ibid.* Castella plura in agris Ariminense & Caesenate occupata, reip. tradit. 221. Dat operam, ut Ariminum reip. dedatur. *ibid.* Franciscum-Mariam successorem sibi adoptat. 229.

H

Helvetii: foedus cum Venetis percutiunt. 266. Item cum Julio II. & Venetis. 372.

Henricus, rex Britanniae: foederatos principes ad pacem cum Venetis hortatur. 347. Ejus dictum urbi Venetae perhonorificum. *ibid.* Foedus cum Julio II. Ferdinando, & Venetis in Gallos init. 425. 438.

Hercules, Ferrariae dux: ejus obitus. 232.

Hispanorum militum astus, ut agnoscerent, qui Veronensium essent animo in remp. amico. 356.

Horologium in Marciano foro positum. 85.

I

Incendium: Germanorum domus. 232. Navalis Veneti. 263.

Indutiae: Federici imp. cum Matthia Pannone. 22. Venetorum cum Maximiliano. 438. 458.

Innocentii VIII. obitus. 32.

Isabellae, Hispaniarum reginae obitus. 232.

Julius II. Pontifex creatur. 220. Flaminiam a Venetis repetit. 222. 224. 226. 230. 233. 261. Ejus in Venetos interdictum. 273. Flaminiam a Venetis recipit. 291. Ad sacra Venetos oratores admittit. 318. Interdictum in Venetos abrogat. 358. Ejus cum Venetis & Helvetiis foedus. 372. Alphonso bellum infert. 380. 383. Ejus interdictum in Galliae regem. 401. Ad exercitum se confert, & Mirandulam oppugnat. 405. Mirandula potitur. 406. Ravennam se confert. 408. Ejus in Bononienses interdictum. 416. Iis, qui Pisanum concilium coegerant, cardinalatum abrogat. 444. Concilium Lateranense celebrat. 461. Bononiam recipit. 463. Studet mutare Florentinae reip. statum. 466. Foedus cum Maximiliano percutit. 469. Venetis iterum sacris interdicit. 470. Pisauri principatum Francisco-Mariae nepoti tradit. 431. 471. Moritur. *ibid.*

Justinianus (*Antonius*) Romae orator: Reip. opem Cardinalibus pollicetur, ad novum Pont. eligendum. 219. Julio pontificatum gratulatur. 222. Venetias redit. 233. Ad Maximilianum orator. 285. 421. Revocatur. 291. 427. 428. *Sapiens continentis*. 441. Legatus Brixiae praeficitur. 452. *Fit captivus*. 455. A captivitate rediens, legitur *Sapiens continentis*. 468.

Justinianus (*Benedictus*) ad Ludovicum regem orator. 148.

Justinianus (*Marinus*) *advocator communis*. 299.

Justinianus (*Sebastianus*) Brixiae praetor: propter integritatem suam a captivitate eximitur. 290. Delmatis primum, deinde Istris legatus datur. 431.

L

Landus (*Petrus*) Faventiae praefectus. 25. In Flaminia legatus. 266. Pontificios fin invadit. 269. Curcensi episcopo legatus m titur. 463.

Lascaris (*Joannes*) Galliae regis ad remp. o tor, ut haec novum foedus cum rege per tiat. 218. Orator iterum ad remp. signif foedus a suo rege cum Caesare ictum. Redit in Galliam. 262.

Lauretanus (*Aloysius*) Monopolis praefec rogatur a Tarentinis, ut in reip. fidem recipiat. 96. Navium octo praefectus, garam capit & diruit. 186. 187. Mul Aegeo infert Turcis clades. 187.

Lauretanus (*Andreas*) cum duabus na Petrum Cantabrum piratam fundit vesque illius incendit. 119. 120. C

praefectus. 152. Ad Antonium Grimanum imp. se confert. 155. In Turcas fortiter pugnans cadit. 156.

Lauretanus (*Antonius*) ad Carolum VIII. orator. 47. Ad Ludovicum XII. orator. 139.

Lauretanus (*Antonius*) Andreae frater, rei salariae quattuorvir. 162.

Lauretanus (*Laurentius*) ejus in Senatu sententia immitior. 305.

LAURETANUS (*Leonardus*) Dux creatur. 199. Legem fert, ut magistratus omnes mediam stipendiorum partem reip. remittant. 202. Ejus concio pro eadem lege. 204. Ejusdem concio, qua a Patavina expeditione Patres deterret. 307. Duos mittit filios ad Patavium propugnandum. 327. Ejus in comitiis concio hortatoria ad caritatem in patriam. 428. Decem auri libras reip. mutuas dat. 426. 453.

Lauretanus (*Marcus*) Cremonensis arcis praefectus: cum arce a Gallis capitur. 301.

Lauretanus (*Matthaeus*) filiam Naxio principi despondet. 175.

Lauretanus (*Zacharias*) classis in Benaco praefectus. 269. Incendit classem, hostique se subripit. 292.

Lauretum: eo incenso, cives Clodiam transferuntur. 359.

Legius (*Donatus*) Cividali Carnico praeficitur. 242.

Lemniacum: se Venetis dedit. 318. Eximitur a Veronensium ditione. *ibid.* A Venetis praesidio munitur. 336. A Gallis expugnatur. 371. Ab iisdem Maximiliano traditur. 464.

Leo X. pont. max. creatur. 471.

Leo (*Franciscus*) primus Cephallenae insulae provisor. 178.

Leo (*Hieronymus*) ad Federicum imp. orator. 22. Item ad Ludovicum Sfortiam. 89.

Leonorae, Ferrariae ducis, Venetias adventus. 33.

Leucadia: a Venetis oppugnatur. 212. Et expugnatur. 213. Turcis restituitur. 217.

Lex: sumptuaria. 15. In aleatores. *ibid.* De tollendis tabernarum pluteis in vias nimis prominentibus. 16. De navibus onerariis, & mercibus per eas ad urbem devehendis. 21. De suffragiis. 21. 29. De quadragintavirali novo consilio. 28. In fures domesticos. 25. De alendis publica pecunia civibus pauperioribus. 30. *& seqq.* De possessoribus bonae fidei 89. De juvandis pecunia publica quibusdam civibus, quorum aedes conflagraverant, vel quorum naves naufragium fecerant. 107. De augendis rerum vectigalibus. 152. Uti magistratus omnes mediam unius anni stipendiorum partem reip. remittant. *ibid.* Lex eadem prorogatur in alium annum. 202. *& seqq.* Uti a magistratibus sex mensium stipendia reip. remittantur. 268. Atque in sex alios menses prorogatur. 367. De civibus e plebe qui publicis muneribus funguntur. 359. De vectigalibus solvendis ab iis qui fundos & agros in continente possident. 182. In eos qui sacerdotia pretio obtinent. 217. Ne civibus liceat, principum extraneorum opera quidpiam a rep. impetrare. 236. De militum delectu ex agricolis. 238. De ambitu. 255. 397. De pecunia mutuo reip. a civibus eroganda. 360. In eos qui tributa negligentius exsolverent. 272. 299. 424. 434. 436. Frumentaria. 289. 423. 443. Ne cui liceat aedificare, vel serere arbores ad mille & quingentos passus quoquoversum a moenibus Patavinis. 334. De conferendo a civibus in publicum auro argentoque caelato. 365. De iis legendis, qui sint in Principis *collegio*. 389. De augendo equitibus stipendio. 426. De Patavinorum praefectorum creandorum ratione. 457.

Lex de Sacerdotum propinquis a Senatu amovendis antiquatur. 361.

Limen: ejus descriptio. 323. A Maximiliano ejus arx occupatur. 324.

Lipomanus (*Marcus*) apud Ludovicum Sfortiam orator. 121.

Longena (*Petrus*) in Venetorum partes cum equitum turma transit. 402. Ad Bergomatium praesidium mittitur. 453.

Lucemburgius (*Ludovicus*) Veneta civitate & comitiorum jure donatur. 148.

Ludovicus, Genabensium princeps: Novariam occupat. 57. Novariae a foederatorum copiis obsidetur. 69. Novariam dedit. 70.

Ludovicus: Galliae rex, XII. nomine salutatur. 122. Foedus cum Venetis percutit. 140. Bellum in Sfortiam decernit. 144. Ejus copiae Mediolanensem ducatum invadunt. 145. Ipse Mediolanum ingreditur. 148. Coram principum multorum legatis pronunciat, Federico Neapolitano inferre se bellum velle. 149. Genua potitur. *ibid.* Eamdem iterum recipit. 237. Queritur cum Veneto legato de induciis a rep. cum Maximiliano factis. 253. Maximilianum in remp. instigat. 257. Ejus cum Ferdinando Hispaniae rege congressus ad Savonem. 237. Foederi Cameracensi totius prope Europae principes cogit subscribere. 258. Ejus cum Veneto legato simulatio. 259. Oratorem Venetum a se dimittit, suumque Venetiis revocat. 262. Venetis bellum indicit. 267. Ejus copiae. 275. Conspecto Veneto exercitu, varia ejus consilia. 276. 277. Abduam trajicit. 277. Venetos ad Abduam profligat. 282. Caravagium capit. 287. Brixia potitur. 290. Pischeriam expugnat. 292. Cremonam se confert. 301. Mediolanum redit. 302. Minis & maledictis a Julio II.

 abster-

ctus. 395. Paullo Capello legato se conjungit. 398. Iterum Padum ingredi jubetur. 407.
Maurus (*Sebastianus*) Padanae classis praefectus. 269. In tutum, jussu Patrum, se recipit. 292.
Maximilianus imp. Remp. per legatos in Carolum VIII. instigat. 53. Cur Carolo inimicus. *ibid.* Foederatorum copiis in bello Pisano cum imperio praeficitur. 103. Pisanis auxiliatur. 104. *& seqq.* In Germaniam redit. 107. Cum Venetis bellum gerit. 240. *& seqq.* Inducias facit. 252. Agit, per legatum, de pace quoque facienda. 255. A Ludovico in Venetos instigatur. 257. Cameracensi foederi subscribit. 259. Bellum reip. infert. 286. Recipit a Venetis oppida bello superiore amissa. 293. Dedunt se illi Verona, Vicetia, Patavium. 294. Item Bassianum, Scala, & Feltria. 297. Respuit cum Ludovico rege congressum. 301. Recipit Castellum-novum in Querio, Feltriam, & Castellum-francum. 303. Castellum-novum & Feltriam recuperat. 321. Ad Patavinam oppugnationem se comparat. 323. Areste & Monsilic. capit. 324. Patavium obsidet. 325. *& seqq.* Patavinam obsidionem solvit. 334. Tridentum se confert. 336. Cum Julio foedus ferit. 469.
Medicei: patria pelluntur. 46. Restituuntur ab exsilio. 467. Civitate Veneta & comitiorum jure donantur. 469.
Medices (*Joannes*) cardinalis: Florentia Ejicitur. 46. Legatus pontificius in foederatorum castris. 439. In pugna Ravennate Gallorum captivus. 459. Mediolani detinetur in custodia. 462 Aufugit e custodia. 464. Revocatur ab exsilio. 467. Legatus pontificius Bononiam se confert. 470. Pontifex max. creatus, Leonem X. se dicit. 471.
Medices (*Julianus*) Florentiae regimini praeficitur. 470.
Medices (*Laurentinus*) ejus cum Petro Medice simultates. 45.
Medices (*Laurentinus*) ejus obitus. 31.
Medices (*Petrus*) Ad Carolum VIII. pro Florentinis orator. 46. Florentia cum fratribus ejicitur. *ibid.*
Mediolanum: Ludovico regi se dedit. 146. 147. A Sfortia recipitur. 164. 165. In Helvetiorum potestatem venit. 463. Maximilianum Sfortiam recipit. 471.
Melzius (*Continus*) Suavii capitur a Venetis. 437. Ejus obitus. 438.
Memmius (*Franciscus*) a captivitate liberatur. 356.
Memmius (*Paullus*) Trevii praetor, cum oppido a Gallis capitur. 267.
Methone: a Turcis oppugnatur. 169. Et expugnatur. 172.
Michaelius (*Aloysius*) Methone, illato strenue auxilio, pugnans cadit. 171. 172. In ejus liberos Senatus liberalitas. 180.
Michaelius (*Federicus*) Scalae praefectus. 297.
Michaelius (*Joannes*) cardinalis: ejus obitus. 217.
Michaelius (*Ludovicus*) Caravagii arcis praefectus: fortiter illam a Gallis tuetur. 287. Cum arce ab hoste capitur. *ibid.* In ejus liberos Veneti Senatus liberalitas. 402.
Michaelius (*Nicolaus*) ad Ludovicum XII. orator. 139. 148. *Advocator communis* Antonium Grimanum in majoribus comitiis accusat. 163. Procurator creatur. *ibid.*
Minius (*Joannes-Antonius*) ejus concio seditiosa. 202. *& seqq.* A Decemviris exsilio damnatur. 209.
Minotus (*Bernardinus*) 88.
Mirandula: Julio II. se dedit. 406. Traditur Jo. Francisco Pico. *ibid.*
Mocenicus (*Aloysius*) *Sapiens continentis*, ad Maximilianum orator. 305. Legatus Tarvisio praeficitur. 329. Legatus in alpibus, ad Maximilianum orator. 347. Re infecta redit. 349. Legatus Beluno potitur, & vitatem a direptione servat. 386.
Mocenicus (*Leonardus*) ad Julium orator. 231. 294. Ad Helvetios legatus. 461.
Molinus (*Aloysius*) *Sapiens continentis*, de Patavina expeditione ad Senatum refert. 307. Ejus oratio. 308.
Molinus (*Petrus*) 107.
Monsilice: a Maximiliano capitur. 324. Stratagemmate a Venetis recipitur. 343. Iterum capitur a Gallis. 379. Et incenditur. 380.
Montonius (*Bernardinus*) ad Tarum fortiter pugnat 64. Augetur illi a Senatu cum equitum numero & stipendium 68.
Mugia: strenue adversus Germanos propugnatur. 439.
Musa: *vide* Amulius.
Mustius (Bartholomaeus) cum 30. armatis hominibus, sua impensa, ad Patavium tuendum proficiscitur. 424. Senator creatus, a Lauretano principe in comitiis laudatur. 428. Tarvisio muniendo praeficitur. 457.

N

Naldius (*Dionysius*) ejus obitus. 379.
Naldius (*Vincentius*) Venetorum stipendia facit. 123. Accipit a Senatu milites, qui fratris fuerant. 379. Faventiam praesidio munit. 460.
Nanius (*Paullus*) quaestor exercitus. 265.
Navalis urbani incendium. 263.
Navigatio in Arabiam & Indias per oceanum. 189. 196.

Naupactus: a Turcis occupatur. 159.
Nauplia: frustra a Turcis oppugnatur. 173.
Naugerius (*Andreas*) moriens sua scripta comburi jubet . 1. Orationem habet in funere Catharinae Cypri reginae. 376.
Naugerius (*Michael*) triumvir proventibus reip. procurandis declaratur. 381.
Naugerius (*Sebastianus*) praetor Monsilicis, in oppidi direptione interficitur. 380.
Norimbergenses: a Venetis leges petunt ad instituendam suam remp. 234.
Novaria : a Ludovico, Genabensium principe , occupatur . 69. Redditur Sfortiae, 70. A Sfortia frustra oppugnatur . 165.

O

Ordelafius (*Antonius*) a Senatu mittitur in Catharinam Fori-livii & Fori-cornelii dominam. 124.
Orius (*Laurentius*) *Sapiens ordinum* , imperii insignia ad Malvetium defert. 381.
Orius (*Petrus*) legatus in Carnos mittitur. 167. Navium praefectus, Cephallenae moenia scandit primus . 178. Strenue Turcarum naves in Loo flumine aggreditur. 183. Ab hoste capitur. 184.
Osopium, Saornianorum castellum. 436.

P

Paris, Auximi episcopus: ad Venetos & Sigismundum legatus pontificius. 14.
Paschalicus (*Cosmas*) classis legatus. 17.
Paschalicus (*Franciscus*) equitum Epirotarum praefectus, Raspum capit. 336.
Paschalicus (*Nicolaus*) praeficitur iis, qui urbis praesidio erant. 314.
Paschalicus (*Petrus*) Parisiis dat operam studiis. 69. Ad Pannonem orator. 328. Ad Genuenses orator. 469.
Paschalicus (*Vincentius*) Navis praefectus a Turcis capitur. 184.
Patavinorum praefectorum electio. 457.
Patavium: ejus civitatis in remp. fides. 287. Maximiliano se dedit. 294. A Venetis recipitur. 313. A Maximiliano obsidetur. 323. & *seqq.* Solvitur ejus obsidio. 333. Iterum a Venetis munitur. 367. 423.
Pax inter Venetos & Sigismundum Austriacum . 15. Inter Carolum VIII. & foederatos principes. 70. Inter Venetos & Bajazetem. 217. Inter Julium & Venetos. 350.
Peregrinus (*Benedictus*), Veronam Venetis tradere molitur . 361. Senatus in ipsum liberalitas. *ibid.*
Pestis Venetiis saeviens. 24.
Philippi I. Hispaniae regis obitus. 236.
Pilae ignivomae in Rovereti oppugnatione a Germanis adhibitae . 4.
Pisani: ultro se Venetis dedunt. 80. 87. Pisanum bellum . 88. & *seqq.* Pisani Florentinis subjiciuntur. 145.
Pisanus (*Georgius*) ad Ferdinandum, Hispaniae regem orator. 236. Ad Julium orator, ejusque morosum ingenium . 261. Ejus responsum Julio petenti , ut resp. faciat aliquem e suis civibus Faventiae & Arimini principem, Pontificis romani stipendiarium. 262. Ejus in patriam reditus. 302.
Pisanus (*Hieronymus*) classis legatus, Pylon munit. 177.
Pisanus (*Lucas*) legatus in bello Rhetico. 8. Tridentinam aggressionem dissuadet. 9. Consiliarius, legem fert de quadragintavirali tertio consilio instituendo. 28. In bello adversus Carolum VIII. legatus copiarum. 58.
Pisanus (*Paullus*) ad Julium orator. 233. Patavii praetor, ad Ludovicum XII. orator. 237. Agit cum Raublerio de pace inter Maximilianum & Remp. 255. Iterum ad Julium orator. 294. Ejus obitus. 357.
Pisaurus (*Alexander*) Pulliniano praeficitur. 79.
Pisaurus (*Benedictus*) classis imp. 171. Ejus in Graeciam adventus. 173. Et in Aegeo res gestae. 174. & *seqq.* Cephallenem subjicit. 176. & *seqq.* Alia ejus praeclare gesta. 179. 184. 186. & *seqq.* Procurator designatur. 199. Leucadiam expugnat. 212. 213. Ejus obitus. 218.
Pisaurus (*Jacobus*) Paphi episcopus, pontificiae classis legatus. 185. Se cum Pisauro imp. conjungit. 211.
Pisaurus (*Nicolaus*) classis legatus, Turcicam navem opprimit. 138. Cremae praefectus, moritur. 467.
Pisaurus (*Petrus*) a Senatu ad Britanniae regem cum muneribus mittitur. 411.
Pischeria: a Gallis capitur. 292. A Venetis recipitur. 462.
Pitilianus: vide Ursinus (*Nicolaus*)
Pius III. ejus pontificatus brevissimus. 220.
Pius (*Albertus*) Maximiliani apud Julium orator. 452.
Pizamanus (*Aloysius*) primus ad Tremezeni regis oppida magistratus mittitur. 21.
Polanus (*Jacobus*) Senator legitur. 162.
Polanus (*Joannes-Franciscus*) longarum navium praefectus. 368. In Genuae aggressione fortiter pugnans cadit. 381.
Polanus (*Vincentius*) triremis praefectus, Turcica classe circumscriptus, diu fortiter una sua triremi dimicans, incolumis tandem evadit ad suos. 156.
Pompejus (*Hieronymus*) ejus in remp. fides, & reip. in ipsum liberalitas. 322.
Pontes, qui Venetiis antea ex ligno, coepti sunt esse ex lateribus & marmore . 16.
Portunaonenses se Venetis dedunt. 321.
Portus (*Aloysius*) equitum numerus illi augetur.

tur. 339. Strenue in Germanos pugnat. 403. 404. Strenue pugnans mirum accipit vulnus. 418.
Portus (*Leonardus*) ejus laudes, & in remp. caritas. 261.
Posterla (*Hieronymus*) Venetorum captivus. 427.
Pratus (*Leonardus*) Apulus: ejus in remp. liberalitas. 269. 270. Vicissim reip. in ipsum liberalitas. 355. In Gallos fortiter pugnans cadit. 410. In ejus fratris filium Senatus liberalitas. 416.
Pratus (*Marianus*) quingentorum militum tribunus. 416.
Priolus (*Franciscus*) classis praefectus. 16.
Priolus (*Laurentius*) *Sapiens ordinum* ante justam aetatem lectus. 439.
Priolus (*Matthaeus*) censet in Senatu, multa hosti post Abduanam cladem, cedenda, ut reliqua serventur. 296.
Priolus (*Nicolaus*) Roveretí praetor: oppido amisso, in arcem se recipit. 5. Arcem hostibus dedit. 6. Cremonensis arcis praefectus. 165.
Procuratores aedis Marciae: ex senioribus tantum olim legebantur. 264.
Pugna: ad Tarum. 62. & *seqq.* Ad Abduam. 280. & *seqq.*
Purliliarum comes (*Tibertus*) ad Cividale fortiter pugnans cadit. 320.
Pylos: Turcis se dedit. 172. A Venetis recipitur. 175.

Q

Quadragintavirale tertium consilium, quando primo creatum. 28.
Quirinus (*Angelus*) Corcyrensis arcis praefectus. 168. Strenue tuetur unam ex Patavinis portis, in Patavii obsidione. 383.
Quirinus (*Hieronymus*) decemvir, Patavium mittitur ad sedandum tumultum. 315. Bergomi praetor. 470.
Quirinus (*Lucas*) Corcyrae praefectus. 160.
Quirinus (*Vincentius*) ad Maximilianum orator. 239. A Maximiliano dimittitur. 240.

R

Rangonius (*Guidus*) strenue pugnans capitur. 432. Hostem a quo captus fuerat, captivum ducit. 433. Equitum numerus illi augetur. *ibid.* Suavium capit cum magna hostium clade. 437. A Gallis ad Villam-francam pugnans capitur. 454. Equitibus gravis armaturae praeficitur. 461.
Rangonius (*Joannes-Franciscus*) levioribus Venetorum equitibus praeficitur. 461.
Raspum in Istris ab hoste capitur. 335. A Venetis recipitur. 336.
Ravenna: pontificiis deditur. 286. A Gallis capitur & diripitur. 460. A pontificiis recipitur. 461.
Rhearius (*Hieronymus*) ejus caedes. 16.
Rhodigium: ab Alphonso capitur. 292. Redit ad Venetos. 343. A Ferrariensibus iterum occupatur. 367. A Venetis ad deditionem compellitur. 386. Ab Alphonso recipitur. 394. Ad Venetos revertitur. 444. Denuo recipit illud Alphonsus. 466.
Rimundius (*Andreas*) Castelli-novi in Querio praefectus, turpiter se fugae mandat. 303.
Ripa (*Andreas*) 107. Pischeriae arcis praefectus, cum arce captus arbori suspenditur. 292.
Rosae Dominus (*Monsigneur de la Rose*) Venetias captivus ducitur. 443.
Rothomagensis cardinalis: vide Ambosias (*Georgius*)
Roveretum: a Germanis obsidetur. 4. Ejus deditio. 6. A Germanis incensum, a Venetis recipitur. 8.
Rubeus (*Guidus-Maria*) per hostium cuneos elapsus, refert de iisdem victoribus victoriam. 13. Ejus obitus, & funus. 24. Laudatur a Sabellico. *ibid.*
Rubeus (*Philippus*) pugnat minus feliciter in saltu Casinate. 90.

S

Sabellicus (*Marcus-Antonius*) ubi decadibus finem imponat. 2. Guidum-Mariam Rubeum laudat. 24. Ejus obitus. 235.
Sabellus (*Troilus*) reip. militiam facit. 383. Militum numerus illi augetur. 392. A Senatu dimittitur. 444.
Sadoletus (*Jacobus*) Leonis X. ab epistolis. 471.
Sagredus (*Laurentius*) classis praefectus. 269.
Salomonius (*Aloysius*) Cephallenae oppido praeficitur. 178.
Saornianus (*Antonius*) ejus in remp. perfidia. 435. 436. Ejus caedes. 462.
Saornianus (*Federicus*) nobilitati Venetae ascribitur. 6.
Saornianus (*Hieronymus*) Forumjulium strenue tuetur in bello Rhetico. 5. 6. Item in bello adversus Maximilianum. 242. Prensium seque dedere cogitur. 251. 252. Legatus ad Helvetios, quattuor ipsorum pagos foedere Venetis jungit. 266. Frustra cum Gradonico legato Cividale aggreditur. 320. Ob ejus praeclara in remp. merita in Senatu primus legitur. 329. Castellum-novum in Carnis capit. *ibid.* *Collateralis* perpetuus creatur. 335. Eo magistratu se abdicat, quo liberius reip. inserviat. 354. Ejus adventu Germani perterriti, alpes remetiuntur. 374. Osopium strenue tuetur. 436. Senator iterum primus omnium legitur. *ibid.*

Saor-

Saornianus (*Jacobus*) militibus trecentis praeficitur. 6. Ad Castellum in Etruria magnam edit hostium cladem. 122.
Saregius (*Brunorus*) strenue pugnans capitur. 314.
Scala oppidum: a Venetis capitur. 344. 345.
Scardona: se Venetis dedit. 43.
Scloporum usus ex Germania in Italiam traducitur. 24. Decemviri sanciunt, ut in eorum usu juventus, praesertim agrestis instituatur 25.
Selymus: per impietatem ad Turcarum regnum sibi sternit viam. 464.
Senatus Veneti liberalitas in eos qui bene de rep. meriti sunt. 15. 68. 79. 94. 127. 179. 180. 229. 244. 322. 347. 402. 456. Ejus pium & generosum responsum. 73. 113.
Severinas (*Antonius-Maria*) ejus cum Sonnebergio singulare certamen. 6. Servato patre, ab hoste capitur. 8. Sexcentis equitibus praeficitur. 15.
Severinas (*Gaspar*) sexcentis equitibus a Senatu praeficitur. 15. Sfortiae copiarum praefectus. 88. Ipsius & fratrum bona, quae in Venetorum finibus, fisco addicuntur. 166. Ad Gallorum regem transit 288. Citadellam occupat. 317. Vicetiae a Maximiliano praeficitur. 336. Frustra Vicetiam in Venetos propugnat. 337. Cur illi copiarum imperium a Venetis non delatum. 419. 420. Venetias se conferens, civium quorumdam Vicetinorum opibus juvatur. 450. Transit in Venetorum castra cum stipendio. 453.
Severinas (*Jo. Franciscus*) Sfortianarum copiarum praefectus. 58. Foederatis ad Tarum non satis fidus. 65.
Severinas (*Robertus*) Venetarum copiarum imp. 5. Ab hoste circumseptus, aegre a filio servatur. 8. Statuit Tridentum aggredi *ibid.* Res ab illo gestae in Rhetis. II. *& seqq.* Ejus interitus. 13.
Sexviri rei salariae ad quattuor rediguntur. 381.
Sfortia (*Alexander*) ad Ferdinandum Aragonium transfugit. 44.
Sfortia (*Ascanius*) Cardinalis; cur ab Alexandro pont. in custodiam traditus. 47. Captivus in Galliam ducitur. 166.
Sfortia (*Catharina*) Forilivii & Foricornelii domina: milites pro Florentinis scribit. 123. Antonius Ordelafius illi se opponit. 124. Caesaris Borgiae captiva. 163.
Sfortia (*Galeatius*) Mediolanensium dux, sub Ludovici tutela. 36. Alphonsi Aragonii filiae maritus. *ibid.* Ejus obitus. 45.
Sfortia (*Ludovicus*) quibus artibus Mediolanensem ducatum invaserit. 36. Cur Carolum VIII. in Neapolitanos reges instigarit. 37. *& seqq.* Ejus adventum in Italiam sollicitat. 40. Venienti ad Astam occurrit. 45. Venenum Jo. Galeatio propinat. *ibid.* Mediolani se ducem dicit. *ibid.* Quae caussae illum adversus Carolum incenderint. 53 Foedus percutit cum Pontifice, Caesare, Hispaniae rege, Venetis, aliisque principibus in Carolum. 53. 54. Genuam a Carolo conatur avertere. 55. Ejus in socios perfidia. 60. 65. Duo gallica signa a Genuensibus capta Venetias mittit. 67 Novariam obsidet. 69. Pacem cum Carolo facit. 71. Ejus in Venetos perfidia. 71. Novariam recipit. 73 Auctor foederis in bello Pisano adversu Florentinos. 87. A Maximiliano Mediolan dux appellatur. 89. Ejus de Maximilian foederatorum copiis praeficiendo consilium 103. Lucensibus insidiatur. 120. Venetis co piis Pisas contendentibus negat per suos fine itineris facultatem. 121. Franciscum Gon zagam suarum copiarum imperatorem facit 123. Venetos a Pisanorum defensione dete ret. 124. Florentinis clam favet. 125. Foe dus inter Ludovicum XII. & *Venetos in Sfo* tiani. 140. Sfortia se ad bellum parat. 14 Mediolanensem ducatum amittit. 145. & *seqq.* Ducatu amisso, fugam capit. 147. Le gatos ad Bajazetem contra remp. mittit. 16 Mediolanensem ducatum recipit. 164. A Novariam capitur. 165. In Galliam duct moritur. 166.
Sfortia (*Maria*) Jo. Galeatii *filia.* 45.
Sfortia (*Maximilianus*) a Mediolanensibus re cipitur. 471.
Sigismundus Austriacus: bellum Venetis i fert. 3. Cum iisdem pacem facit. 15. E pacis conditiones. 26.
Singulare certamen: Antonii-Mariae Sev natis cum Georgio Sonnebergio. 6. Andr Civrani cum Christophoro Friapane. 44
Soares (*Laurentius*) Hispaniae regis ad V tos orator. 51. Agit de foedere in Car VIII. ineundo. 52.
Soderinus (*Franciscus*) Cardinalis: J II. in Venetos instigat. 222. 233.
Sonnebergius (*Georgius*) *ejus cum An* Maria Severinate singulare certame Antonium-Mariam a se victum, cum ribus liberum dimittit. 7.
Spinellus (*Carolus*) Cariati comes: domicilium statuit. 448.
Stella (*Jo. Petrus*) Senatus scriba: ad lianum legatur. 261.
Suavium: a Venetis recipitur. 437.
Superantius (*Gabriel*) triremis prae Leucadiam fortiter pugnans cadit
Superantius (*Hieronymus*) adolesc tu allectus. 214.
Surianus (*Andreas*) Legatus in Is ste funditur. 431.
Surianus (*Antonius*) ad Panno 462.

T

Tarentini : dedere se Venetis decernunt. 96. Federico se regi dedunnt. 97.
Tarvisium : ejus civitatis in Venetos fides. 297. A Venetis munitur. 374. 423. 427. A Gallis & Germanis frustra oppugnatur. 440.
Tergestum : se Venetis dedit. 249.
Terraemotus Venetiis ingens. 409.
Theupola (*Junipera*) Jo. Sfortiae, Pisauri domino, nubit. 231. 380.
Theupolus (*Matthaeus*) Juniperam filiam Jo. Sfortiae, Pisauri domino, despondet. 232.
Tremezeni rex foedus cum rep. facit. 21.
Tretium : ab Hispanis capitur & diripitur. 471.
Trevium : a Venetis expugnatur & diripitur. 274.
Trissinus (*Leonardus*) Maximiliani nomine Vicetiam & Patavium recipit. 294. Senatus ad illum legatio irrita. 306. Venetorum captivus. 315.
Trivisanus (*Andreas*) Utini *Locumtenens* ; *Sapiens continentis*. 441. Utini *Locumtenens* 445.
Trivisanus (*Angelus*) classis praefectus in bello Cameracensi. 265. Flumen capit & diripit. 335. Clodiam jubetur classem reducere. 336. Classem jubetur per Padum in Alphonsum Ferrariensem ducere. 341. Ejus res gestae in Alphonsi finibus. 344. Renuit classem reducere. 347. Classem amittit. 348. Rei male gestae accusatur. 349. 357. In exsilium mittitur. 357. Ab exsilio revocatur. 378.
Trivisanus (*Benedictus*) ad Ludovicum XII. orator. 144.
Trivisanus (*Dominicus*) ad Turcam orator. 27. Ad Carolum VIII. orator. 47. Hestori Manfredo tutor a Senatu datur. 85. Inde revocatur 108. Ad Hispaniae regem orator. 115. Cremonae primus praetor. 148. Ad Ludovicum XII. orator. 200. Procurator, ad Julium II. orator. 233. Ad Ludovicum XII. orator. 237. Ad Julium II. orator. 294. Ad Aegyptium regem orator. 445 Reip. nomine foedus cum ipso renovat. 468.
Trivisanus (*Melchior*) copiarum legatus in bello adversus Carolum VIII. 58. Classis praefectus in bello Neapolitano. 91. Paulam recipit. *ibid.* Commeatum Pisas inducit. 111. Copiarum in bello Sfortiano legatus. 144. Classis imp. in Bajazetem. 160. Frustra Cephallenem aggredittur. 166.: ejus obitus. 169.
Trivisanus (*Nicolaus*) Procurator : ejus obitus. 404.
Trivisanus (*Paullus*) ad Federicum imp. orator. 22.
Triultius [*Jo. Jacobus*) sub Alphonso rege meret. 44. Primam Caroli VIII. aciem ducit. 59. Ab equitibus Graecis repellitur. *ibid.* Gallici exercitus praefectus, Mediolanensem ducatum invadit. 145. Et occupat. 145. & *seqq.* Eumdem recuperat, capto ad Novaram Ludovico duce. 165. & *seqq.* Ejus ad Caroldium Mediolano abeuntem verba. 262. 263. Ludovicum XII. ab Abdua trajiciendo absterret. 279. Tres Venetos cives, in Galliae municipiis captos, Venetias liberos mittit. 359. Multa in Patavinis & Vicetinis finibus oppida capit. 368.
Triumviri *Sanitatis* : quando coepti creari. 23.
Triumviri rei navalis : quando primum Senatorum suffragio allecti. 89.
Tronus (*Antonius*) *Consiliarius* : legem fert de ratione ferendorum in comitiis suffragiorum. 29. Procurator : classis Padanae praefecturam respuit. 350. Rebus navalibus praeficitur. 442.
Tronus (*Hieronymus*) Naupacti praefectus : ejus supplicium. 231.
Tronus (*Philippus*) procurator : ejus obitus. 199.
Tronus (*Silvester*) Pyli praefectus. 177.
Tuneti rex : reip. amicitiam petit. 234.
Turcae : eorum consternatio propter Caroli VIII. victorias. 51. Cujus linguae verbis scripta foedera ab illis rata habeantur. 139. Ipsorum in Forumjulium irruptio. 160. & *seqq.*

V

Valerius (*Gaspar*) ejus supplicium. 412.
Valerius (*Vincentius*) trecentorum cataphractorum equitum quaestor & legatus. 109. Montopolim capit. 135. Arci Ariminensi praeficitur. 252. Tormentis bellicis in bello Cameracensi praeficitur. 265. Ad Abduam cum tormentis ad exercitum se confert. 272. Fuso ad Abduam exercitu, fugit. 281.
Varanus (*Julius-Caesar*) Camerini princeps : copiarum Venetarum imp. in bello Rhetico. 4. Aeger Veronam se confert. 8. Imperium illi abrogatur. 15.
Vendraminus (*Federicus*) Abbatiae praefectus: cum oppido a Ferrariensibus captus. 343.
Vendraminus (*Nicolaus*) Portum-gruarium recipit. 442.
Venerius (*Andreas*) in castris Francisci Gonzagae legatus. 67. Ad Julium orator. 233. In procuratoriae dignitatis petitione praeteritur, ejusque laudes. 266.
Venerius (*Jacobus*) legatus Faventiam mittitur. 128. Decem navium praefectus. 168. Triremem unam Turcicam fortiter aggreditur. 170. Ravennae praefectus. 220.
Venerius (*Joannes*) Cephallenicae arcis praefectus. 179
Venerius (*Marcus*) in expugnatione Monsilicensi vulneratus, usum prope manuum amittit. 402.

Ve-

Verona : Maximiliano se dedit. 294. Frustra a Venetis tentatur. 342. 361. 393.
Vicetia : Maximiliano se tradit. 294. A Venetis oppugnatur. 337. Venetis se dedit. 338. Ejus civitatis in remp. liberalitas. 365. Gallis se dedit. 370. A Venetis recipitur. 386. Ab hoste occupatur. 424. Ad remp. redit. 443.
Viturius (*Joannes*) Sacilis praetor, legatus in Carnis. 392. Germanos fundit. 403. 417. 418.
Uladislaus, Pannoniae rex : ejus foedus cum Venetis. 182. Turcas fundit. 200. 211. Annam Candalam uxorem ducit. 212. Renuit Cameracensi foederi subscribere. 319. Venetis bellum minatur. 382. Statuit a foedere cum Venetis non recedere. 416.
Ursinus (*Bartholomaeus*) Liviani dominus : hostilem militum turmam captivam facit. 129. Equitum Venetorum praefectus. 132. Ejus in Etruria res gestae. 133. *& seqq.* Iterum equitum Venetorum praefectus. 232. Germanos ad Cadoras fundit. 243. Cadoras expugnat. 244. Omnium copiarum praefectura illi demandatur. *ibid.* Cremonse & Goritiam capit. 247. Tergestinos ad deditionem compellit. 249. Aliae ejus res gestae in Istris. 250. *& seqq.* Portu-Naonis, civitate Veneta, & commitiorum jure a Senatu donatur. 253. Suadet, ut Veneti Abduam transeant. 272. 273. Auctor conflictus ad Abduam. 279. 280. In acie vulneratur, capiturque. 281. Renuit Gallus quocumque illum pretio Venetis reddere. 298.
Ursinus (*Laurentius*) Cerae dominus : *Rienzo di Ceri* : Venetorum millitiae ascriptus 373. Militum numero augetur. 378. Militum omnium praefectus. 386. Agitur in Senatu de copiarum imperio illi deferendo. 419. Augetur illi equitum, & stipendiorum numerus. 465.
Ursinus (*Nicolaus*) Pitiliani dominus : in Aragoniorum castris. 44. Hostiensem arcem expugnat. 49. Gallorum captivus. 50. E custodia ad Venetos transfugit. 64. Senatus in eum liberalitas. 66. Ad Novariam vulneratur. 70. Venetarum copiarum praefectus in bello Pisano. 109. Venetarum copiarum imp. 227. Venetias adveniens honorifice excipitur. 240. Dissuadet pugnam ad Abduam. 279. Differtur in annum eidem copiarum imperium. 325. Suavium recipit 341. Veronam frustra adoritur. 342. Montanianum recipit. *ibid.* Moriens copiarum praefectis fidem in remp. commendat. 355. Ejus obitus & funus. *ibid.*
Utinum : a Germanis occupatur. 435. A Venetis recipitur. 444.
Vulpius (*Thaddaeus*) equitum graviorum turmae a Senatu praeficitur. 270. Ejus virtus in tuenda Bononiae porta. 421. Augetur illi equitum numerus. 421. 433.

Z

Zancanius (*Andreas*) ad Tarentinos legatus. 97. Legatus copiarum legitur. 110. Ad Bajazetem orator. 138. Venetias refert foederis, cum Turca leges latinis literis descriptas. 139. Legatus in Carnis bello Turcico legitur. 152. In Carnis rem male gerit. 160. Rei male gestae accusatur. 161. Et damnatur. 162.
Zanes (*Aloysius*) arci Tergestinae praeficitur. 250.
Zenus (*Jo. Baptista*) Cardinalis : ejus obitus & testamentum. 185. Et funera. 186.
Zenus (*Lucas*) copiarum legatus. 67.
Zenus (*Thomas*) copiarum legatus in bello Pisano. 121. Ejus in Etruria res gestae 122. *& seqq.* Lege solvitur, quae magistratus prohibet iis demandari, qui fisco pecuniam debent. 159. Navium triginta praefectus legitur in bello adversus Bajazetem. 160. Frustra Cephallenem aggreditur. 166.